הלכה · אחרונים

כף החיים

רבי חיים פאלאג'י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כף החיים

רבי חיים פאלאג'י

מקור הטקסט: ויקיטקסט · רישיון: CC BY-SA 3.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כף-החיים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

סימן א 4
סימן ב 12
סימן ג 14
סימן ד 27
סימן ה 31
סימן ו 45
סימן ז 53
סימן ח 56
סימן ט 68
סימן י 71
סימן יא 82
סימן יב 93
סימן יג 101
סימן יד 107
סימן טו 118
סימן טז 137
סימן יז 143
סימן יח 148
סימן יט 154
סימן כ 158
סימן כא 166
סימן כב 171
סימן כג 176
סימן כד 180
סימן כה 201
סימן כו 212
סימן כז 216
סימן כח 230
סימן כט 250
סימן ל 254
סימן לא 277
סימן לב 298
סימן לג 303
סימן לד 307
סימן לה 314
סימן לו 319
מפתחות 337
פתיחת הספר 343

סימן א

הנהגות טובות, תהינה אזניך קשובות

א. **יזהר ה**'אדם ו'ישים ה'שגחתו קודם שבא ללמוד או לעשות איזה מצוה, דיאמר נא ישראל לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל, ויהי נועם וגו', (הרב מורה באצבע ריש סי' י' אות א', וכן כתב בספרו הבהיר שמחת הרגל), ואני מצאתי גם כן להרב הקדוש ראשית חכמה בשער אהבה פ"ט דהחמיר בזה, דצריך לומר לשם יחוד לייחד שתי שמות הוי"ה ואדנות, ויכוין שבזה תתעלה השכינה מהגלות, יעויין שם, והכי איתא בתקונים (הנוספים תיקון ז' דף קמ"ו ע"ב), דיכוין לאקמא שכינתא מן גלותא, ואפילו בשאר מעשים גשמיים יאמר לשם ה' כמו שכתב שם הרב ראשית חכמה בפרק ט' משער האהבה, ובשער הקדושה פרק ט"ו כתב דזו היתה מעלת האבות דאפילו במעשים הגשמיים היו מיחדים לשם ה'. (ועיין בזוהר הקדוש ח"ג דף נ' ע"א, ועיין מדרש תלפיות דף קצ"ט ע"ב, ועוד לו בספרו שבט מוסר פרק מ"א, ועוד שם שם לו בפרק ל"א נוסח אחר למנחה וערבית, ואל תתמה דסימן זה הוא מפוזר ומפורד לכמה גוונים אחת הנה ואחת הנה, כי חפץ חיים לילך בעקבותיו של הרב הגדול פאר הדור חיד"א זצוק"ל, וכל זה היה כתוב אצלי בגליונות ספר מורה באצבע אחורי ארי כננס על גבי ענק).

ב. יכוין במחשבתו שבא לקיים מצוותיו יתברך כמו שכתב בספר מורה באצבע שם, ועל ידי שמוציא הכונה בפה מתקן בחינת הדיבור, ועל ידי מעשה המצוה נשלמו שלשתן, מחשבה דיבור ומעשה, ויכוין בזה לשלש שמות שהן, אהי"ה במחשבה, הוי"ה בדיבור, אדנו"ת במעשה כמו שכתב הרב ראשית חכמה שם, יעויין שם, ומצאתי בתקונים תקון ס"א דף צ"ג ע"ב, דאיתא התם דיכוין האדם במעשה המצוה שמקיים בארבע אותיות הוי"ה ברוך הוא, דהיינו יו"ד במחשבה, ה' ראשונה במעשה, הוי"ו בקול, הה' אחרונה בדיבור, ואשרי אדם שלא יסיח דעתו מזה, ובזוהר חדש במדרש רות דף מ' ע"א על פסוק ולנעמי מודע אמרו וזה לשונם, ומן היו"ד אתער יראה לאדוני האדונים שיהיה האדם ירא ממנו, ומן ה"א אתער תשובה לאיש, ומן הוי"ו אתער לאדם תורה, ומן ה"א אתער מעשים טובים ולא יחטא, עכ"ל, ושם בזוהר חדש בתקונים דף י' ע"ד איתא וזה לשונו, מאן דדחיל לקודשא בריך הוא שריא יו"ד בלביה, ומאן דרחים ליה שריא ה"א במוחיה, מאן דאתעסק במצוה שריא ה"א, עד כאן. (ועיין עוד לקמן בסימן י' אות מ"ג).

ג. קודם עשיית המצוה יקרא במאמרי הזוהר הקדוש המדברים באותה מצוה, ואם לאו בר הכי לפחות יקרא פסוקי המצוה ההיא במקראי התורה קודם עשיית מצותו כדי

שידע וישכיל ציוויו יתברך אשר קדשנו במצותיו וציונו, ויעשה הדברים לשם פועלן כי מצוות צריכות כונה, ואם לא כיוון לא עשה ולא כלום, כה דיבר האיש אדוני האר"ש מר חמדת ימים בהלכות סוכה פ"ה אות ה', ואם הוא בלילה לא יהגה במקרא, ועיניך תראינה מה שכתוב במדרש תנחומא סדר צו, דבהקרבת הקרבנות קודם ההקרבה היו קורין פרשת העולה כדי להשלים ההקרבה עם הקריאה, עיין שם, (ועיין בספרי הקטן לב חיים ח"א סי' כ"ט מה שכתבתי שם בס"ד), וכתב בספר תולדות אדם דף צ"ד ע"א וב', דהגאון רבי זלמן זיע"א היה דרכו דרך הקודש לעשות כן גם בצורכי הגוף באכילה ושתיה ושינה, ללמוד תחילה דבר השייך לאותו מעשה (כמו שהבאתי בקונטרס תורה וחיים אות רח"ם בס"ד), ובזה היה מקיים בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיך.

ד. סמא דכלא להיות סבלן ומוחל על עלבונו, ולהיות מעביר על מדותיו, וטוב לו מכל הסגופים ותעניות לכפרת נפשו כמו שכתב מוהרמ"ק ז"ל, ומדה טובה כזאת היא מרגלית שאין לה ערך כמו שכתב הרב מורה באצבע אות ו' יעויין שם, ואפילו בלבו לא יהא מרגיש כלל, כי זהו בכלל תועבת ה' כל גבה לב כמו שכתב הרב הקדוש בעל ראשית חכמה שער הענוה פ"ג, ואיתא בפרק קמא דאבות דרבי נתן, לא יקפיד אדם על דבריו, והלא דברים קל וחומר, ומה משה רבינו חכם גדול שבגדולים אב לנביאים, בשעה שהקפיד על דבריו שכח את דבריו אנו על אחת כמה וכמה, מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו ולא יהא מקפיד על דבריו, עד כאן, ויתכן דזה רמזו יחזקאל הנביא עליו השלום בסימן ז' באומרו, קפדה בא ובקשו שלום ואין, דמלבד דיש לרמוז דברים כפשוטן, בנוהג שבעולם דמי שהוא קפדן ומקפיד על חברו גורם מחלוקת, וכשלא יקפיד מרבה שלום עם כל אדם והא בהא תליא, עוד יש לרמוז על פי דברי האבות דרבי נתן הללו, והוא דנודע מאמרם זכרונם לברכה על פסוק ויבוא יעקב שלם, שלם בתורתו שלא שכח תלמודו, ולפי שכתוב ושבתי בשלום אל בית אבי לפיכך ויבא יעקב שלם, ע"כ, והם שני מאמרים מחכמינו זכרונם לברכה, ולא קרב זה אל זה, הא קמן דאין שלום כשיש שכחת תלמוד, ולכן אמר ההקפדה בא ודין גרמ"י בנזיקין דשוכחים תלמודם, ועל ידי כן ובקשו שלום ואין, וכן פירש רש"י גבי מה שאמרו, משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקות בישראל, דעל ידי שכחת התורה יתרבה המחלוקת כאשר יעויין שם, והיינו כדאמרן.

ה. במקום שיש מחלוקת הברכה מסתלקת משם כנודע, ואני הגבר ראה עי'ני מיום שעמדתי על דעתי, דבכל איש ואיש משפחה ומשפחה, מדינה ומדינה ועיר ועיר שהיה ביניהם מחלוקת, לא יצאו נקיים מנזיקין וחבלות שאירע להם בין בגופם בין בממונם רחמנא ליצלן, שני"ם.

ויו. שורש פורה ראש מהמחלוקת הוא הכעס, ולא ידע כי כלת"ו היא דפוגם בנפש רוח ונשמה ומסתלקים ממנו כנראה מדברי הזוהר הקדוש (סדר תצוה דף קפ"ב, וכמו שכתב הרב ראשית חכמה שער האהבה פי"א), וגדולה מזו איתא שם בזוהר הקדוש סדר תצוה, דמאן דאשתעי בהדיה כמאן דאתחבר בעבודה זרה ממש. (ועיין בספר מורה באצבע אות י' ואות י"א).

ז. עבירה גוררת עבירה, דבא לכלל כעס בא לידי קללת עצמו או את אחרים שיקלל, או אחרים שיקללו אותו, או פתחון פה לרעה, ואל יאמר אדם אני איני חושש לקללה ופתחון פה ממאן דהוא, דמלבד מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה דלפי שורש נשמתו יתקיים מה שיוצא מפיו, אפילו שאינו אדם חשוב, עוד הן בה דכתב הרב מעם לועז ז"ל סדר שמות דף ז' ע"ב וזה לשונו, מכאן הזהירו רבותינו זכרונם לברכה לאדם שלא יהא קל בעיניו מקללות שמקללין אותו איזה אדם אפילו שאינו חשוב, כי שמא הוא גזירה מן השמים שיודיעו אותו כדי שיבקש תקנה ותרופה, עכ"ל, על כן ישמע חכם ויוסף לקח לחוש לאותו שקלל או פתח פיו לרעה ולבקש ממנו שיתיר לו וכמו שכתב הרשב"א ח"ה סי' רפ"ה, ועל כל פנים יעשה תכף התרת נדרים מהרב הקדוש מוהרש"ש זיע"א בעשרה, (וכמו שכתבתי בקונטרס תוכחת חיים סדר תצוה), ועיין לקמן בערב ראש חדש, ואין זה סותר למה שהובא באות י', דלפעמים השעה גורמת לחול הקללה, או נגזרה גזרה עליו, חוץ מזה השרידים אשר ה' קורא דמדקדקים בכל ענין להחמיר, צריכים למבעי רחמי בכל עת, דעליהם תבא ברכת טוב.

ח. בלשון רכה ובמתק שפתים יזהיר תמיד לאשתו שלא תקלל לשום אדם, ולא לבניה ולבנותיה ולשום בריה שבעולם, יען הנשים זה דרכן להיות מקללות הרבה, ומהם קללה בשם דהוא עון פלילי כפלים בכל חטאותיה, וכתוב בספר החסידים סימן ת"ף וזה לשונו, במקום אחד היו מקללות אשה לחברתה ואיש בר מחלוקתו, וגרמה להם דהמירו בניהם דתם, ופעמים דמתקיים על המקלל על שם שמח לאיד לא ינקה, ופעמים על המקולל, והטובים היו מצווים לזרעם שלא ידורו באותה העיר כי רבים היו שהמירו דתם בעיר מפני הקללות, עכ"ד, ואחד הקורא ואחד השומע דברים כאלה מימר קדישין מפי רבי יהודה החסיד זיע"א, יהיה שומר פיו ולשונו, ויזהיר הרבה לבני ביתו על זה ולא תאונה אליהם רעה ועליהם תבא ברכת טוב.

ט. יתר על כן אזהרה שמענו דאל יקלל אדם לכליו ומלבושיו כדרך שיש אנשים שמקללים את חפצי ביתם כשלא באו על נכון או שהם בכעס, ולפעמים אומרים יקחם השטן או ילכו לאבדון וכיוצא מאלה הדברים כי עושים פעולה, ועל זה נאמר ונשמרת

מכל דבר רע, פירוש דבור רע שלא לקלל את עצמו ואת כלי ביתו, (כן אמרו בזוהר הקדוש סדר תזריע דף נ"ב ע"א, ועוד שם סדר צו דף ל"ח ע"ב, ובספר אור החמה דף נ"ד ע"א).

יוד. ועיניך תראינה כתוב יושר דברי אמת להרב קב הישר פרק ז' דף י"א וזה לשונו, ולא כן ההמון העם שבעבור דבר מועט באיזה עסק משא ומתן או שאר דברים מקלל לחבירו בקללות חמורות בר מינן, ואינו משים על לב שכל ישראל נחשבים לאיש אחד, ולא יאות לזרע אברהם להיות פה רגיל בקללות כי אם בברכות ובדברים טובים ורכים שיש בהם נחת רוח להבורא יתברך, כי האיש אשר הוא מקלל לחבירו שנאוי לפני הקדוש ברוך הוא, כי הקדוש ברוך הוא הבטיח לאברהם אורריך ארור ומברכיך ברוך, שהרי נתן הקדוש ברוך הוא חכה לתוך פיו של בלעם הרשע שבא לקלל את ישראל ונהפך הקללה לברכה, ודע שמצאתי כתוב, כל מי שמקלל לחבירו חנם ולא על חמס בכפיו, אז הבורא יתברך פורס כנפיו על זה האיש הזכאי שלא ישלוט עליו שום קללה, ותדע שיש לך אדם שמזגו הוא רע רחמנא ליצלן, ועיניו ופיו ולבו כולן ממקור הסטרא אחרא וקללותיו מסוכנים, כמו שכתב רבי יהודה החסיד שהחיצונים מוכנים לקטרג על פי קללה זאת, ואלמלא הקדוש ברוך הוא חופף עליו שאמר לאברהם והיה ברכה, אז חס ושלום היו חלין הקללות על אותו האדם, וצריך עוד לידע שלא חלין קללות חנם, אלא אדרבא יש שכר טוב לאותן שנתקללו בחינם כדאיתא בירושלמי דמסכת פיאה, ר"א הוי חד זמן פרנס (פירוש גבאי צדקה), פעם אחת אתא לביתו, אמר להו מאי עבידתון, (רוצה לומר ר"א שאל לאנשי ביתו באיזה גמילות חסד עסקו), אמרו ליה אתו סיעה, רוצה לומר חבורה של עניים ואכלון ושתון וצלן עלך, אמר להו לית דין אגר טב, נחת זמן תניין, אמר להו מה עבדתון, אמרו ליה אתו סיעה ואלקינך, רוצה לומר חבורה של עניים ואכלון ושתון וקללו אותך, אמר להו כדין אגר טב, עכ"ל, נמצא שהיה שמח באשר שקללו אותו בחנם, ובאשר שעוון זה מצוי בהמון העם לקלל אדם את חבירו וזה הוא עיכוב גדול מלעשות תשובה על חטאיו, על כן באנו להזכיר מזה להזהיר ליראי ה' ולחושבי שמו שלא יצא מפיו שום קללה כדי שבנקל יוכל לעשות תשובה, כי הקדוש ברוך הוא בעצמו מכריז על התשובה בכל יום ויום ואומר שובו בנים שובבים כי ידו פשוטה לקבל שבים כו', ואם כן יוכל האדם ללמוד מזה שלא לקלל ולעשות תשובה ואז טוב לו יהיה סלה, עכ"ל, (ועיין מה שכתבתי בקונטרס תוכחת חיים סדר תצוה), והיו הדברים האלה לזכרון בין עיניך למען יטב לך והארכת ימים.

יא. ויותר מהמה בני הזהר עם חברתך ואשת בריתך, שלא לשנוא אותה ומכל שכן שלא לקללה, וכמו שכתב בספר הנחמד ספר הברית ח"ב מאמר י"ג פרק ט"ו וזה יכתוב ידו, שיש אנשים אשר ישמרו את עצמן מעשות רע לכל אדם, אבל ישנאו את נשותיהם ואומרים אין בזה עון כי אני בעל האשה ואשתי כגופי, ואין בהם תבונה כי גדול עונם מנשוא יותר מאם עשו כן לאדם אחר, כי למה יגרעו הנשים להיות בכלל ואהבת לרעך כמוך ובכלל לא תשנא את אחיך בלבבך, וכי גברא בעי חיי נשי לא בעו חיי עם בעליהן באהבה ואחוה, אך ענשם יותר חמור על כי היא עצם מעצמיו ובשר מבשרו ועוכר שארו אכזרי, ואסור לצער את אשתו בדברים ומכל שכן שאסור להרים יד עליה, והאר"י ז"ל כתב, שמי שמרים יד על אשתו, אפילו הוא ראוי שתשרה עליו רוח הקודש אינו שורה עליו עד שיעשה תשובה, ויכוין כונה ידועה אשר כתב בכתבי הקודש שלו, ואדרבה האיש הירא את ה' יקשור נפשו בנפשה עם עבותות האהבה, ודי לנו שמצילות אותנו מן החטא, ובזוהר הקדוש אמרו, אין השכינה שורה אלא בדכר ונוקבא, ואתה אחי וראש שים פניך לדבר הזה, הטה אזנך ושמע לדברי חכמים שאמרו בפרק ו' דיבמות, האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא וידעת כי רב זרעך, עכ"ל בקיצור, יעויין שם באורך לשון הזהב וההדר"ת, ופוק חזי מה שכתב בתשובת מהר"ם ב"ב הארוכות סימן פ"א, דהמכה את אשתו יש להחמיר עליו יותר מהמכה את חבירו, שלחבירו אין חייב בכבודו, ולאשתו חייב בכבודה, והעושה כן יש להחרימו ולהלקותו ולעונשו, והגם שמור"ם בהגהה אבן העזר סימן קנ"ד סעיף ג' כתב, דהמכה את אשתו כמכה את חבירו, כבר הביא שם בבאר הגולה תשובת מוהרי"ו דהוי יותר חמור, וכנראה שהיא תשובת מהר"ם ב"ב הלזו, וגם רבינו בחיי בסדר תצא כתב, דהמכה לחבירו ולאשתו עובר בשני לאוין, יעויין שם, והגם שכתוב בספר יראים סימן רמ"ו, דאם מתכוין לייסר את אשתו ולהדריכה בדרך ישרה, או לייסר את חבירו ולהדריכו בדרך ישרה מותר, יעויין שם, וכן כתב הרדב"ז בתשובות החדשות חלק ב' סימן תמ"ז, דאם מדברת דברים בלתי הגונים לפי תורתינו הקדושה, יש לו רשות ליסרה ולהכותה להחזירה למוטב כיון שהיא ברשותו, יעויין שם, הנה לחבירו אפשר להקל כל שיהיה ראוי לייסר ולהוכיח חבירו ולאפרושי מאיסורא על דרך שכתבתי אני הדל בספרי הקטן חקקי לב ח"א חלק אורח חיים כאשר יעויין שם, אבל באשתו נראה לי שלא הותר בזמן הזה להכות את אשתו אפילו כשהיא אינה הולכת בדרך ישרה, אם לא על ידי התראת בית דין או שכנים מאנשים כשרים ואנשי יושר, מפני שכל אחד ואחד יאמר כן שאשתו אינה מתנהגת כשורה כדי להכותה ולאו כל

כמיניה להאמינו על פי דיבורו, והגם שמור"ם שם בהגה"ה כתב שתי סברות, ראשונה דאם מקללתו בחינם או מקללת אביו ואמו והוכיחה בדברים ואינה משגחת עליו, יש אומרים דמותר להכותה, ויש אומרים דאפילו אשה רעה אסור להכותה, וסיים וכתב והסברא ראשונה היא עיקר, יעויין שם, נראה שלא דיבר מור"ם כי אם בזמנו ובמקומו, אבל בזמנינו דאחסור דרי, אם אנחנו נותנים רשות להכותה כשהיא אשה רעה או מקללת וכדומה, כל אחד ואחד יאמר כי כדין הוא מכה אותה, לכן נראה לי שלא להכותה עד אשר יברר בבית דין ובשכנים בעדים כשרים שהאמת אתו בבירור גמור, (ובתשובה לאבן העזר הארכתי בענין זה, ואין כאן מקום להאריך).

יב. גם יזהר הרבה שלא להכות למשרתיו ולא לחרף ולגדף אותן, ולא לצערן ולהכביד עול עליהן כמו שהארכתי בספרי הקטן תוכחת חיים סדר וארא בעזר משדי, ואיתא בספר החסידים סימן קס"ט, דמי שמשעבד בבני אדם או נותן על בני אדם חיתתו, משעבדין אותו באותו עולם כבהמה, ואפילו מי שמענה בהמתו יותר מדאי, עכ"ל, (ועיין בספר נחל קדומים סדר בלק אות י"ב), והירא את דבר ה' לא יקרא למשרתיו שיעשו לו שירות ומלאכה בעת שישבו לאכול, או להקיצם בשעה שהם ישנים ובפרט אם הם עייפים ויגעים, ואשריו לו שיזהיר גם לבניו ואשתו על ככה. (ועיין עוד בספר החסידים סימן תרס"ו ותרס"ח ותרס"ט).

יג. בא וראה עד היכן מגיע שלא לבזות לאחרים, דבר הלמד ממה שאמרו בילקוט (ישעיה סימן מ"ח והובא בספר ילקוט ראובני סדר ויצא דף נ"ב ע"ג) וזה לשונו, הלך יעקב לנחם את ירושלים, אמר לה קבלי ממני תנחומין, אמרה לו היאך אקבל ממך תנחומים שעשיתני כלא היה דכתיב אין זה, עכ"ל, הבט ימין וראה דצריך שיזהר האדם אפילו במקום שבא לשבח לאיזה צדיק וחסיד או מקום מקודש, דלא יהיה באותו לשון לישנא דמשתמע לגנאי כמו אין זה, דתפוס לשון ראשון מורה גנאי, הגם דגמר דבריו הוא אדרבה לשבח, או נאמר דהכונה הוא בשביל שדיבר בלשון שלילה, אין זה כי אם אינו דרך כבוד ודרך אר"ש, ודוגמא לזה הוא מה שאמרו המלאכים, כי משחיתים אנחנו, אף על גב שאמרו וישלחנו ה' והיה מקום לפרש לשון ראשון דהוא בשליחותו, עם כל זה עברו ונענשו, כל שכן דיבור בין אדם לחבירו, ומזה ישא קל וחומר, דאי בלשון כבוד ושבח צריך לדקדק היטב בלשונו כיצד ידבר, כל שכן כשהדבור בעצמו הוא גנאי דלשונו תהלך באר"ש מרישיה לסיפיה רע ומר דעונשו חמור, ומגיד לאדם מה שיחו.

יד. כל היסורין הבאים לאדם יש לו לקבלם בסבר פנים יפות ובשמחה, אכן אם חס ושלום יבוא על ידו איזה מכשול עון או תקלה אז ידאג הרבה, וכן כתב הרב חומת אנך סדר

ויחי אות ג' וזה לשונו, ואפשר לומר שהצדיקים עיקר צערם הוא אם יהיה להם חטא ואינן חוששין לצער הגוף כל כך ומקבלים היסורין בשמחה, אבל צער הנפש מאיזה חטא תקילא להו ככולי צערי דגופא והותר, עכ"ד, אלא דאם היסורין של הגוף גורמין לו ביטול תורה ועבודת ה', אזי יש לו לדאוג ביתר שאת כי עונותיו ילכדונו שלא יהיה זוכה לעבוד את ה', ואיתא בסוף ברכות ויותר מבואר בירושלמי פרק נגמר הדין סימן י' וזה לשונו, אמר לו מה אם רשות של מטה שיש בה כזב ושקר וגניבות דעת ומשוא פנים ומקח שוחד, והיום עודנו ומחר איננו, נאמר בה הקרובים באים ושואלין בשלום הדיינים והעדים לומר שאין בלבנו עליהם כלום שדין אמת דנתם, רשות של מעלה שאין בה לא כזב ולא שקר ולא גניבות דעת ולא משוא פנים ולא מקח שוחד והוא חי וקיים לעולמי עולמים, על אחת כמה וכמה שחייבים אנו לקבל עלינו מידת הדין, ואומר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, עכ"ל, וסיים בכי טוב לומר ואומר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, להודיענו כמו שפירשו כת הקודמים בכונת הכתוב, כי חמת אדם תודך שארית חימות תחגור, דעל ידי שמקבל היסורין באהבה זוכה דשאר היסורין אשר היו ראוים לבא ימנעו ממנו ומהפך מדת הדין למדת רחמים, ולכן אמר הכא דאם מקבל עליו דין שמים באהבה, על ידי זה יזכה ונתן לך רחמים ורחמך והרבך דמהפך מדת הדין למדת רחמים, ויען מדה טובה מרובה ממדת פורענות אמר והרבך, וק"ל.

טו. כתב הרב הגדול מופת הדור רבין חסידא זצוק"ל וזיע"א, בספרו החשוב מורה באצבע וזה לשונו, יזהר להסתיר מעשיו הטובים ולמודו, ואם ישבחוהו יזכור שלא עשה אחד מריבוא מחיובו, ולא יתגאה חס ושלום אפילו שמץ מנהו, עכ"ל, ידוע מאמרם זכרונם לברכה, דכל מה שמסגל האדם מתורה ומצוות לא יספיק להחסד שעושה הקדוש ברוך הוא דמזריח לו השמש בכל יום, וכתב רבינו בחיי סדר וירא על פסוק המכסה אני מאברהם, דהאריך הקדוש ברוך הוא בשבחיו של אברהם, ואברהם לא גבה לבו על זאת אבל השפיל עצמו ואמר ואנכי עפר ואפר, ומכאן ראוי ללמוד דכל מי שמשבחים אותו אין ראוי שיתגאה על ככה אלא שישפיל עצמו יותר ממה שהיה, עכ"ד, ודבריו חיים וקיימים.

טז. ישמח מאד בשמחה של מצוה כי בזה מכניע למחלת, (כן כתבו המקובלים הביא דבריהם הרב תולדות יעקב יוסף ז"ל בסדר נשא), וגם זה לעומת זה הביא שם, דהבוכה על מיתת אדם כשר, וכן הבוכה בתפילתו מכניע הלילית יעויין שם, והוא כל אחד שיורד על פי מידותיו.

טוב. יבטח בה' בכל נפשו, וכבר הפליגו רבותינו זכרונם לברכה במעלת הבוטח בה', והרב בעל חובת הלבבות והרב ראשית חכמה בשער האהבה האריכו למעניתם, והרשב"ץ בספר מגן אבות בפ"ג דף ל"ט ע"א הביא מעשה מחכמי הגוים, בפרוש אחד שבא לעיר אחרת ושאל אותו גוי אחד למי עובד, והשיבו למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שכוחו בכל העולם, והשיבו הגוי דמעשיו סותרין דבריו, שהוא בא לכאן והקדוש ברוך הוא היה זן אותו במקומו, (וכיוצא לזה הביא ממדרש תנחומא סדר תזריע, וכן אמרו בויקרא רבה פרק ט"ו יעויין שם).

חי. יזהר האדם כי הגם שהוא זהיר וזריז בעבודת ה' ואינו חוטא והוא צדיק וחסיד, עם כל זה צריך להשגיח גם על אחרים, ולא מבעיא על בניו ובנותיו ואנשי ביתו והסרים למשמעתו כי הוא מחוייב מן הדין למחות בהם וכמו שאמרו בשבת דף כ"ד, אלא אפילו אינו שולט בהם עם כל זה מחוייב להשתדל לבל יחטאו לה', והרי זה דומה למי שהוא אהובו של מלך וזהיר בכבודו, אם יראה איזה אדם שהוא מבזה למלך בודאי כי ירע בעיניו ויתמלא חימה על זה האיש ויגער בו למחות בו, כל שכן לגבי מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ואם באולי אינו בא מידו למחות, חייב להתפלל אל ה' שלא יחטא כמו שכתב בספר החסידים סי' תק"נ, ונוסח התפילה רוץ מצא נא בקונטרסי עתרת החיים כאשר יעויין שם, (ועיין בספר מעיל צדקה בתשובה סימן ז', ובמה שכתבתי עליו במקום אחר בעזר משדי, ועיין לעמיתי בתורה אוהב דבק מאח הרב אחי וראש בדרוש א' יעויין שם).

יט. כל חכם לב בקהל עדתו יתן עיניו ולבו שיקיימו בני עירו ושער מקומו סור מרע ועשה טוב, דאם הוא בונה ואחרים סותרים מאי אהני, ולפעמים מכריזים בצבור תענית ולימוד ותחינות וסליחות ואחרים עושים עבירות, ומה הועילו חכמים בתקנתם דאחרים סותרים, וכמה קשה לאדם שברגע קטן יתקלקלו מעשה ידיו כאומרם זכרונם לברכה גבי שמואל ושאול כנודע, בר מן דין כי בבנין צריך תלת מילי, טורח גדול והוצאה מרובה וזמן הרבה, אבל הבא לסתור הוא יותר נקל הטירחא ואין צריך הוצאה מרובה ותכף ומיד ישבור ויסתור, כמו כן הוא ההפרש בין עובד אלהים לאשר לא עבדו, לכן ראוי לעשות כמו שהוזכר במסכת תענית לחלק היום לזה ולזה והבא לטהר מסייעין אותו מן השמים, וכל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו.

ך. נוסף גם הוא דאיתא בזוהר הקדוש על פסוק ואחשוך גם אנכי אותך מחטוא לי, וכן ביארו המקובלים כי העונות גורמים צער לשכינה והוא קוץ מכאיב כאשר יעויין שם, ואם כן האוהב לשכינה מחוייב להשתדל לבל יחטאו הבריות כי יהיה קוץ מכאיב וזה

צ"ער השמים לשכינת עוזינו חס ושלום, מה שאין כן אם הוא גדול המעשה שיעשו זכויות איכא עילוי ונחת רוח לשכינה, ה' ברוב רחמיו יסיר מסוה העורון מעל פנינו ויטע בלבנו אהבתו ויראתו לעשות רצונו כרצונו אכי"ר

סימן ב

אשים דברתי בשבחא דאתי ממיל'א, סדר הלילה, היא העולה, עט'ים ממללות, אמונתך בלילות.

א ריש תורה ליזהר בתפילת ערבית להקדים לה תורה אור, כמו שאמרו בפרק קמא דברכות דף ד' ע"ב, אדם בא ממלאכתו בערב, אם רגיל לקרות קורא, לשנות שונה, ולא יאמר אוכל קימעא ואישן קימעא ואחר כך אתפלל, וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, יעויין שם, (וזה עשהו עיקר הרב החסיד בספר ראשית חכמה בשער הקדושה פ"ז דף קפ"ב ע"ב), ולכן נהגו בעירנו איזמיר יע"א מימי עולם ושנים קדמוניות, שבכל לילה ולילה קודם תפילת ערבית בא יבא חכם המוכיח בבית הכנסת קהילה קדושה תלמוד תורה יכון בצדק, להשמיע לעם הנמצאים דברי מוסר ומילי דאגדתא ולומר קדיש על הלימוד שלומד ואחר כך מתפללים ערבית, והוא מנהג נכון וכן ראוי לנהוג בכל מקום, עתה מחמת השרפה, לא תקום פעמים צרה, נתבטל זה, יהא רעוא דתשוב כבראשונה בעבור ישמע העם ליראה את ה' אלהיו, ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, ומכל מקום לא התירו לקרות בתורה קודם תפילת ערבית כי אם דוקא כשיש לו שיעור קבוע ללמוד, אבל אין לו שיעור אסור, וכמו שכתב הרב ט"ז באורח חיים סימן תל"א סוף ס"ק ב', ועיניך תראנה בחילוקי דינים שכתב בזה מורינו הרב אבי התעודה מרן החבי"ב בספרו פ"מ בתחילת הספר יע"ש

ב אם בא לבית הכנסת וכבר מצא שמתפללים הציבור תפילת שמונה עשרה, יתפלל עמהם כדי להיות מתפלל עם הצבור ואחר כך יאמר קריאת שמע וברכותיה, (כמו שפסק מרן בשולחן ערוך אורח חיים סימן רל"ו ס"ג), ואין בזה שום פקפוק לא על פי הפשט ולא על דרך הסוד, וכל זה בתנאי שלא יפסיק בדבורים של חול, וגם שמובטח לו שלא ישכח ויצא, שלא לומר כלום עוד אלא יתן דעתו היטב לגמור תפילתו

ג ואם בא לבה"כ בשעה שמתחילים ברכו והוא לא התפלל מנחה, שהוא במקום שמתפללין ערבית מבעוד יום, יתפלל מנחה בעוד שהם קורין קריאת שמע וברכותיה ואחר כך יתפלל ערבית עם הציבור, ואחרי כן יקרא קריאת שמע עם ברכותיה בלילה,

(הרב מגן אברהם בסימן רל"ו ס"ק י"ג, ועיין נמי להרב ט"ז שם), ועיין להפוסקים ז"ל לגבי ערב שבת, דאם אירע לו כן, דיצא לעזרה להתפלל מנחה

ד אשה יראת ה' היא תתהלל ליתן דעתה על בעלה ובניה קודם אכילה אם התפללו ערבית, וכן האב ישים עין השגחתו על בניו שלא ישכחו מלומר ערבית, וכן בקריאת שמע שעל המיטה, ובפרט לבניו הקטנים שירגיל אותן שיאמרו עמו קריאת שמע אות באות תיבה בתיבה, דכשישן האב שינת קבע אשרי בניו אחריו, וגם הנשים צריכות להזהר בקריאת שמע שעל המיטה דאינהו נמי בעו שמירה, אליהו רבה סימן רל"ט

ה מנהג רבינו האר"י זיע"א לסגור העינים ולחבק הידים מתחילת ברכת אשר בדברו עד סוף העמידה, נגיד ומצוה, וחסד לאלפים דף קמ"ב ע"א

ו יאמר אחר קריאת שמע שעל המיטה שבע פעמים פסוק קראתי בכל לב, ויכוין בכל פעם לחוק אחד שהם שבעה בזה הסדר, פרה אדומה, יבום, שעטנז, שעיר המשתלח, כרובים, קרבנות, מחצית השקל. (מדרש תלפיות דף קצ"ח ע"ד).

ז כתב מרן בשולחן ערוך סימן רמ"ט סעיף י"ד, טוב ליתן פרוטה לעני קודם כל תפילה שנאמר אני בצדק אחזה פניך, עכ"ל, ומדכתב קודם כל תפילה נראה דעל שלש תפילות קאמר ואפילו בתפילת ערבית, וזה יורה דלא כסברת הרב רגל ישרה דכתב דאין ליתן צדקה בלילה, וכתב שכן העידו על רבינו האר"י ז"ל, (וכבר השיב על דבריו הרב פתח עינים סוף פ"ק דב"ק יעויין שם), וכן יש להוכיח ממה שאמרו באבות דרבי נתן פרק ג' וזה לשונו, הוא היה אומר אם נתת פרוטה לעני שחרית ובא עני אחר ועמד לפניך ערבית תן לו כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידיך אם שניהם כאחד טובים, שנאמר בבקר זרע את זרעך, עד כאן, (ועיין בכס"ר), וזה נראה דכוונו רבותינו זכרונם לברכה שם באבות דרבי נתן פרק ד' דאמרו וזה לשונם, אלא מה הן גמילות חסדים, הנותן פרוטה לעני ומתפלל שלשה פעמים בכל יום תפילתו מתקבלת ברצון, עד כאן, דהכונה כי עיקר גמילות חסדים הוא לתת פרוטה לעני בכל תפילה ותפילה קודם שיתפלל, ולא יחוש דבתפילת ערבית מעורר הדין, אדרבא תפילתו תקובל ברצון וליכא משום לא תסיג ולא תחסום. (ועיין בספר מר דרור בסוף הספר, ועיין בקשר גודל בהנהגות אות ט"ז).

ח צריך ליזהר בלימוד הלילה יותר מביום דלא איברי לילה אלא לגירסא, ואם יש לו חק קבוע ביום והיה טרוד ישלימנו בלילה, (כמו שכתב בשולחן ערוך אורח חיים סי' רל"ח), וכתב הרב מגן אברהם שם ס"ק ב', ישלימנו בלילה דהוי נדר, ולכך יתנה בתחילה שלא יהיה עליו נדר, והרב הקדוש ראשית חכמה בשער האהבה סוף פ"ט כתב, דאמרו

בגמרא, יזיף ביממא ופרע בליליא, צריך ליזהר שלא יאחר הפרעון דאם יתאחר מלפרוע יכבד עליו החוב, ולכן דבר יום ביומו גדל פר"ע בימים שהיה לו טירדא.

ט קודם שישכב יבדוק במעשיו במה שעשה ביום, ויכתוב מעשיו אשר לא טובים ברמז לבל ישכחם לקיים וחטאתי נגדי תמיד כמו שכתב בספר החסידים, ואיתא בזוהר הקדוש דף קע"ח ע"א על פסוק כי אין מעשה וחשבון ודעת וזה לשונו, מאן דאית ביה עובדא טבא או דאיהו מאריה דחושבנא, הא אוקמוה דבכל ליליא וליליא עד לא ישכב ועד לא נאים בעי בר נש למעבד חושבנא מעובדוי דעבד כל ההוא יומא ויתוב מנייהו ויבעי עלייהו רחמי, מאי טעמא בגין דבההיא שעתא אילנא דמותא שרי בעלמא, וכל בני עלמא טעמין טעמא דמותא ובעי בההיא שעתא למעבד חושבנא דעובדוי ויודה עלייהו בגין דהיא שעתא דמותא, ואינון איקרון מאריה דחושבנא, עכ"ל, ובענין הוידוי יש עוד פרטים רבים אשר נתבארו בזוהר הקדוש, וטוב מאד שיבכה על עוונותיו כשמתודה, שכאשר תעלה נשמתו על ידי דמעה בודאי שתעלה למעלה בקדושה, שכל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה כן דבר בקדשו הרב ראשית חכמה שער הקדושה פ"ז דף קפ"ב ע"ב

סימן ג

אשית עצות, וכליות יועצות, בענין קימת חצות.

א. הנה נא ערכתי מוסר השכל שיקום ולא יתעצל אדם ילוד אשה קצר ימים ימיו כצל, איתא בברכות דף ג', שלשה משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי כו', וכתב הרא"ש שם, וראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג באותה שעה, ולשפוך תחנונים על חורבן בית המקדש כמו שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות, וכן כתב הטור באו"ח ס"א וזה לשונו, לכן צריך האדם להתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לאמר איך תעמוד כי הקור גדול, או ישיאנו יצרו בקיץ לאמר איך תעמוד ממטתך ועדיין לא שבעת משנתך, והתגבר עליו לקום שתהא אתה מעורר השחר ולא יהא הוא מעירך כמו שאמר דוד המלך עליו השלום, עורה כבודי עורה הנבל וכינור אעירה שחר, אני מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי, וכל שכן אם ישכים קודם אור הבוקר לקום להתחנן לפני בוראו מה יופיו ומה טובו, וטוב למי שמקדים שיכוין לשעות שמשתנות המשמרות שהן בשליש הלילה, ולסוף שני שלישי הלילה, ולסוף הלילה, שבאלו הזמנים הקדוש ברוך הוא נזכר לחורבן הבית וגלות ישראל בין האומות, והתפלה שיתפלל האדם באותה שעה על החורבן ועל הגלות רצויה וקרובה להתקבל וכן כתב הרשב"א בחדושיו לשם בשם רבינו האי גאון

ב. וכתב הרב ראשית חכמה בשער הקדושה פ"ז דף קע"ה ע"א וזה לשונו, בזמנים אלו העצבות הוא טוב, או אם יתעצב על עונותיו אין כל זה פגם בלב, אבל העצבות שהוא מצד דברי העולם הזה הוא הפוגם, עכ"ד, ויתכן דלזה כיוון דוד המלך עליו השלום במקראיו דאמר, כי עוני אגיד אדאג מחטאתי, כלומר כשאני בא להתודות ולפרט עונותי אז הותר לי בבוא דו"אג, כי אינו מסיבת הבלי העולם הזה אלא מפאת חטאתי

ג. ישער בדעתו דאם חס ושלום היה נופל דליקה בחצרו בחצות לילה או סמוך לו כמה היה מזרז לקום ממיטתו (כן כתב הרב רבינו יונה בריש ספר היראה), והרב ראשית חכמה פ"ז משער הקדושה כתב, וראוי שיחשוב שאם לא ישוב בתשובה ולקום לעסוק בתורה יפול בדליקה שהוא אשו של גהינם, שעל כל לילה שלא קם עתיד ליתן את הדין, עוד כתב שם דף קפ"ב ע"א, דישער בדעתו דאילו היו אומרים לו שבקומו ממיטתו היה מוצא מטמון זהב וכסף היה קם בזריזות, כל שכן לעסוק בתורה שהם הנחמדים מזהב ומפז רב, (וכדברים האלה כתב מוהרש"א בספר מדרש שמואל פ"ה דאבות על מתניתין ורץ כצבי), ועוד יתן דעתו דאם חס ושלום באו אליו גנבים ושודדי לילה, ומה גם אם באו להרוג נפש דאיכא סכנת נפשות, אין ספק שיקום בעוד לילה ויעש ברי"חים, ועד מהרה ירוץ כדי להתמלט נפשו ועיין בקונטרס תוכחת חיים סדר בא מה שכתבתי שם מאשר חנני אלהים לעבדו

ד. עיני ראו בספר הנחמד ספר הברית ח"ב מאמר י"ב פ"ט, דהוכח יוכיח טובה תוכחת מגולה בענין קימת חצות, והכי אמר מר, גם תרדוף אחר מרגליות טובות ואבני חפץ המאירים ככוכבים לעולם ועד בסגולתם, והם קימת חצות לילה להתאבל על גלות השכינה ולהשתתף בצערה וצער הקדוש ברוך הוא אשר כארי ישאג על נוהו ואדכר לן לישראל בניו, ויבכה על חורבן בית המקדש ועל הר ציון ששמם, על עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו ואפס עצור ועזוב, אשר בעונותינו הרבים יצאו מה שיצאו ממספר השנים ועדיין בן דוד לא בא ועדיין לא שבנו לארצנו, ואחר כך יתגבר באור תורה עד נכון היום, אך אם חושיו וכחותיו הגופניים חלשים בטבעם, אזי יותר מצוה שישן אחר כך ולא ישחית חוש הראות שלו ולא יחליש כחו אשר בהם יעבוד את ה' כל ימי חייו, עיין שם שהאריך, והביא בידו מעשה רב בענין זה בצדיק אחד שהיה נוהג לקום תמיד בחצי הלילה, ואם טוב בעיניך לך נא ראה

ה. איתא בירושלמי פ"ה דברכות סימן ה', הלומד בצנעא בלילה לא במהרה הוא שוכח, ופירש מהר"ל בצנעא שלא לשם גאוה, והרב ראשית חכמה שם בשער הקדושה פ"ז כתב, כי מאחר שאמרו במדרש רבה סדר נצבים על פסוק כי המצוה הזאת, דהתורה

נמשלה לבת מלך ואינה מתגלית אלא לאהובו של מלך, אם כן בלי ספק כי יותר בת מלך תגלה לאהובה בלילה טפי מהיום כי בלילה הוא דרך צניעות וכתיב ואת צנועים חכמה
ו. איתא בעירובין דף י"ח, כל בית שאין נשמעין בו דברי תורה אש אוכלתו שנאמר תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו, ואין שריד אלא תלמיד חכם שנאמר לשרידים אשר ה' קורא, כל לעומת זה מרובה מידה טובה, איתא התם, כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב, ופירש רבינו שבגולה הגאון המפורסם מרן זקני זיע"א בספר מערכי לב, דמאי דקאמר כל, אתא לרבויי דאפילו דבבית זה ישמע קול זני זמרה, ואמרינן זמרא בביתא חרבא בביתא, עם כל זה אי איכא נמי קול תורה, התורה אגוני מגנא, ולכן דייק לומר שוב אינו נחרב, דתיבת שוב בא ללמדנו דהיתה ראויה ליחרב וחוזר לאחוריו שלא יחרב, זה תוכן דבריו
ז. אמרו בזוהר הקדוש סדר ויחי דף רמ"ג, מי שקם בחצות לילה לעסוק בתורה הוא כופה לסטרא אחרא וכפית ליה לחמור, בגיני כך ישכר דאשתדלותיה באורייתא כפית ליה לחמור ונחית ליה מההוא גרם המעלות, יעויין שם, וכתב הרב ראשית חכמה שם דף קע"ה ע"ב, דכיון דהוא כופה לסטרא אחרא עונותיו מתכפרין, בזה יבוא שאין לו בלבול מחשבות, לא בעת עוסקו בתורה ולא בעת שמתפלל
ח. קימת חצות הוא סיוע גדול לבעל תשובה, לכן צריך כל בעל תשובה להתנודד שינה מעיניו ובזה משבר הקליפה הקשה, (הרב ראשית חכמה שם), וכתב עוד שם דף קע"ו ע"ב דאם כן ראוי הוא לכל בעל תשובה הקם בלילה לעסוק בתורה, דטרם כל יתודה ויבכה על כל עונותיו ואחר כך יסייעוהו מן השמים, והטעם שמשבר הקליפה הקשה הוא, כי הקליפה הקשה מכל הקליפות הוא המיתה, והשינה אחד מששים מהמיתה, וכיון דנודד שינה מעיניו נמצא הקליפה משתברת מאליו, יעויין שם, ולפי זה שמשברת הקליפה על ידי עסק התורה בחצות לילה, הנה עלה בידינו כטעם לצ"ד דהלומד בלילה אינו שוכח, כי ידוע כי השכחה באה מצד הקליפה והסטרא אחרא כאומרם זכרונם לברכה, וכיון דבא עד משב"ר להקליפה, בדין הוא דתלמודו יקויים בידו וזכרו תורת ועיין בקונטרס תוכחת חיים שם
ט. אמרו בזוהר הקדוש סדר אחרי, דעלמא מתקיימא בגינהון דקמין בחצות לילה לאשתדלא בפולחנא דקודשא בריך הוא ושלטין על כל גזרין קשין דלעילא ותתא, עיין שם דף ס"ח ע"א, גם אמרו בזוהר הקדוש סדר ויקרא דף כ"ב ע"א וזה לשונו, ואפילו בזמנא דמאריהון דדינא קיימין למידן עלמא, לא דיינין עליה דינא בגין דהא יתרשים ברשימו דמלכא דאשתמודעא דאיהו מהיכלא דמלכא ובגין דא לא דיינין עליה דינא, עד

כאן, והרב ראשית חכמה שם דף קע"ה ע"ב כתב דזוכה דנהפך מדת הדין למדת הרחמים ומחושך לאור

יוד. אמרו בתיקונים תקון ע' דף פ"ט, דאדם בחטאו גורם גלות לקודשא בריך הוא ושכינתיה ממקום למקום, ועל ידי שנודד שינה מעיניו מחזירן למקומן, כמו שאומרים ממקומו הוא יפן ברחמיו לעמו, ודוד המלך עליו השלום אמר אם אתן שינה לעיני עד אמצא מקום לה', וכתב הרב ראשית חכמה שם דף קע"ו ע"א, כי דוד המלך עליו השלום על ידי שנדד שינה מעיניו החזיר להקדוש ברוך הוא למקומו, וממנו ילמוד כל יחיד ויחיד שמאחר שבחטאו גורם גלות להקדוש ברוך הוא ושכינתיה, ראוי שישוב בתשובה וינדד שינה מעיניו כדי להחזירם למקומן, ובקונטרס תוכחות חיים שם כתבתי דעל ידי זה זוכה לקרב את הגאולה, עיי"ש

יא. כאשר יסתכל האדם שאחר מיתתו עיניו סתומות מלראות, כמה יהיה תוהה אז על הראשונות לומר, בעוד עיני פתוחות מדוע לא הסתכלתי בהם בעסק התורה לנדד שינה מעיני, לכן בעוד רוח חיים בקרבו יתרחק מהמיתה וידבק בתורה שהיא עץ החיים, עד שאמרו בזוהר הקדוש פרשת נשא דף קכ"ז, כד אסתכל דוד מלכא באינון דינין דבר נש כד אסתלק מהאי עלמא, אקדים ברכי נפשי את ה' עד לא תיפוק מעלמא, אלה הדברים אשר דיבר הרב ראשית חכמה שם דף קע"ו ע"א

יב. איתא בתמיד דף ל"ב ע"ב, כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, ואומר שפכי כמים לבך נכח פני ה', עוד אמרו בגמרא פרק קמא דעבודה זרה, כל העוסק בתורה בלילה הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמו, (ומלתא כדנא איתא נמי בזוהר הקדוש סדר בראשית דף ד' ע"א, ובסדר תרומה דף קמ"ט ע"א ובכמה דוכתי מהזוהר הקדוש), ובסדר ויקרא דף כ"ג ע"ב אמרו, דכד נהיר צפרא איתער אברהם בההוא חוטא דיליה דכתיב אם מחוט ועד שרוך נעל, וסמוך לו מלפניו דף כ"ב ע"א אמרו, דמההיא חוטא אתעטר בר נש בעטרא דמלכא ומיניה דחלין עילאין ותתאין, ושם בסדר תרומה דף קמ"ט ע"א, חד חוטא נפיק מאור הגנוז ואתמשך על אינון דלעאן באורייתא, הדא הוא דכתיב יומם יצוה ה' חסדו

יג. מי שקם בחצות הלילה לעסוק בתורה איקרי חבריה דקודשא בריך הוא וכנסת ישראל, ולא עוד אלא שהוא בכלל אחים ורעים שנאמר למען אחי ורעי ונכתב בספר הזכרון, ואפילו בזמן שיש דינין ומאריהון דדינא בעולם, הוא עולה בכל השערים ולית דאתמחי בידוי, זכאה חולקיהון דצדיקיא דמשתדלים באורייתא וכל שכן בזמנא דמלכא

תאיב על מילי דאורייתא, ומאן דאתעסק באורייתא נותן כח לשכינה ומאן דלא אתעסק באורייתא מחליש חילא דלעילא, כן איתא בזוהר הקדוש סדר ויקרא דף כ"ב ע"א, וביאר הרב ראשית חכמה שם דף קע"ט, דמי שאינו קם בחצות הלילה לעסוק בתורה אינו משגיח לתת כח התעוררות לשכינה ומתיש כח עליון, וכמו שאמרו בזוהר הקדוש סדר וישלח דף קע"ד ע"ב על פסוק התרפית ביום צרה צר כחכה, דעל המתרפה מדברי תורה נאמר דצר כח השכינה, כי בלי ספק על ידי שעוסק בתורה נותן כח לשכינה, והטעם שאמרו דהמתרפה מדברי תורה צר כח של מעלה הוא, דכיון דס"מ יבא לקטרג עליו, השכינה אין לה פנים של סניגוריא להשיב בעדו, דעומדת בדוחק ובצער, והכח שלה מצטמצם ואינה נותנת כחה לתחתונים כראוי דהם בניה האומה ישראלית

יד. מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה הבא להרגך השכם להורגו קאי על היצר הרע, דעל ידי השכמה זוכה להרוג ליצר הרע כן כתב הרב ברכי יוסף בא"ח סימן א' אות ב' משם מר זקנו הרב בעל חסד לאברהם יעויין שם, וכן נראה מדברי התקונים בהקדמה דף ח' ע"ב, ועיין בספר דבש לפי מערכת ה', ובמה שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים שם בא"ח סימן א' בס"ד

טו. מי שקם בחצות לילה לעסוק בתורה מקיים מצות ואהבת את ה' אלהיך כמבואר בזוהר הקדוש סדר אחרי דף ס"ח ע"א, ואמרו שם, מרחימותא דבעי בר נש דירחם לקודשא בריך הוא, הוא למיקם בכל ליליא לאשתדלא בפולחנא עד דיתער צפרא, וכתב רבינו יונה בריש ספר היראה, דיתן אהבת הקדוש ברוך הוא בלבו שהטיב עמו להחזיר נשמות לפגרים מתים, כי כמה שכבו על מיטתם ולא קמו רחמנא ליצלן, והרב ראשית חכמה שם דף קע"ז ע"ב כתב, דהקם בחצות לילה לעסוק בתורה צריך שיהיה לאהבת ה' דוקא ולא לשום פניה לזכות למעלות שנאמרו בו

טז. כמה מעלות טובות דזוכה מי שקם בחצות לילה, עלית על כולנה דעושים לו בריה חדשה, הדא הוא דכתיב ולא אמר איה אלוה עושי כדאיתא בזוהר הקדוש סדר ויקרא דף כ"ג ע"א, ועוד הן בה מה שאמרו בזוהר הקדוש שם דזוכה למלכות הוא ובניו אחריו, דעל דא ירית דוד מלכותא ובנוי לעלמין לדרי דרין, וכן נראה מדברי הזוהר הקדוש סדר לך לך דף פ"ב ע"ב

טוב. עוד מעלה אחרת דאיתא בזוהר הקדוש סדר ויחי דף רמ"ג ע"א, דזוכה להיות שמור גופו ונשמתו לעילא ותתא ולא דחיל מפגעי עלמא. (וכן אמרו שם בזוהר הקדוש סדר לך לך דף צ"ב ע"א, וסדר וישלח דף קע"ח ע"ב)

חי. איתא בזוהר הקדוש סדר לך לך דף צ"ב ע"א וזה לשונו, זכאה חולקיה דבר נש דקאים לאשתעשע באורייתא, דהא קודשא בריך הוא וכל צדיקיא דבגנתא דעדן כולהו צייתין לקליה, הדא הוא דכתיב היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך, עד כאן, והכי איתא בסדר ויקרא דף כ"ב ע"א והוא מכוון למה שהבאתי לעיל מזה מזה הדובר ב"י, דנעשה חבר לקדוש ברוך הוא, וראיתי בספר צח ואדום בהקדמתו בדף ט' ע"א וזה לשונו, נראה לי דהטעם הוא דכיון שהן חברים מקשיבים, הדין הוא דאחד מן השותפים שחלה מתרפא מן האמצע, על כן יפה אמרו דשומרים אותו, יעויין שם. (ועיין בדרשותי מה שפירשתי בהקדמה זאת כיד ה' הטובה עלי)

יט. עוד אמרו שם בזוהר הקדוש סדר לך לך דף פ"ב ע"ב על פסוק חצות לילה אקום להודות לך, אקום ודאי בעמידה לאתעסקא בשירין ותושבחן דאורייתא, ובגין כך דוד מלכא חי לעלמין ואפילו ביומי דמלכא משיחא איהו מלכא, יעויין שם, לנו לעינים דזוכה להקרא חי, דנראה דהטעם פשוט כי השינה הוא בחינת מות דרגא דמותא, וכיון דדוד המלך לא היה ישן שיתין נשמי ויהי ע"ר בחצות לילה ממש ולא היה באתר דמותא, וכמו שכתוב בזוהר הקדוש סדר ויגש דף ר"ו, לכן יאה ויאה שיורד על פי מדותיו שיהיה חי לעלמין

ך. תו איתא התם בזוהר הקדוש סדר לך לך דף צ"ב ע"א, אמר חזקיה כל מאן דאשתדל בהאי שעתא ודאי אית ליה חולקא תדיר בעלמא דאתי, גם בזוהר חדש אמרו דכשאדם עוסק בתורה בחצות הלילה הקדוש ברוך הוא וכל הצדיקים והמלאכים שומעים לקולו, ואומר הקדוש ברוך הוא הרימי קולך בתורה ואתן לך שכר חסד בעולם, גם בפרק שירה בפרק שיר לעופות, התרנגול אומר בקול גדול, עמדו צדיקים ועסקו בתורה כדי שיהיה שכרכם כפול לעולם הבא, ונראה דהטעם הוא משום דהעוסק בתורה בחצות הלילה מורה על היותו לומד בתורה לשמה ומפני זה שכרו כפול, והוא ממש כמו שאמרו בתנא דבי אליהו דשכר העושה מאהבה הוא כפול כאשר יע"ש

אך. ואשכחן רבותא טפי בזוהר הקדוש סדר בשלח דף נ"ז ע"א כמה מעלות טובות כזויות מחוטבות, בחדא מחתא לעילא מכל ברכתא וזה נוסחו, בר נש דאשתדל בפלגות ליליא באורייתא משכין עליה חד חוטא דחסד ואתעטר ביה בר נש ודחלין מיניה כולא, כדין האי בר נש אקרי ברא לקודשא בריך הוא, בר היכלא דמלכא, כיון דעל בכל תרעוי לית דימחי בידיה בשעתא דקרי להיכלא דמלכא, עליה כתיב קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, עד כאן, (ועיין למעלה מזה אות ט' ואות י"ב וי"ג), גם בזוהר הקדוש סדר ויקרא דף כ"ג ע"ב אמרו כי האי לישנא, ומאן דקאים בליליא למלעי באורייתא אורייתא

קא מודעא ליה חוביה, ולא כאורח דינא אלא כאימא דאודעא לברה במלה רכיך, והוא לא אנשי ליה ותב בתיובתא קמי מאריה, ואי תימא דוד דהוה קם בפלגו ליליא אמאי אתערו ליה בדינא, אלא שאני דוד דאיהו עבר במה דאתקשר ובעא דינא ובמה דעבר אתדן, הוא חטא לקבליה למלכותא קדישא, עד כאן, וכזאת וכזאת איתא בזוהר הקדוש סדר שמיני דף ל"ו ע"א, תא חזי כל אינון דמשתדלי באורייתא מתדבקין ביה בקודשא בריך הוא ומעטרי בעטרי דאורייתא ואתרחימו לעילא ותתא, וקודשא בריך הוא אושיט לון ימינא, כל שכן אינון דמשתדלי באורייתא נמי בליליא והא אוקמוה דאינון משתתפי בשכינתא ואתחברו כחדא, וכד אתי צפרא קודשא בריך הוא ושכינתיה מעטר להו בחד חוטא דחסד, עד כאן

בך. ובזוהר הקדוש סדר תולדות דף קל"ו ע"א אמרו, הנה ברכו את ה' העומדים בבית ה' בלילות, אינון אקרון עבדי ה' אלין אתחזון לברכא למלכא וברכתא דילהון ברכתא, הדא הוא דכתיב שאו ידיכם קדש וברכו את ה', אתון אתחזון דמלכא קדישא יתברך על ידיכו וברכתא דעל ידיכו ברכתא היא, עכ"ל, (ועיין עוד בזוהר חדש במדרש הנעלם דף י"ב ע"א), ובספר מדבר קדמות מערכת ב' אות י' כתב, דהברכה שמברכים באותה שעה שהוא בעמוד השחר מתקיימת שהוא שעה שהמלאכים והכוכבים משוררים, יעויין שם, והנראה משם שהוא במברך אדם לחבירו, והדבר קשה לשמוע ממה שאמרו בזוהר חדש במדרש רות דף קכ"ח ע"ד, דאסיר ליה לאיניש לברכא לחבריה עד דמברך למאריה בשירותא דצלותא כאשר יעויין שם, אם לא שנאמר דהוא אחר תפילת שחרית דהתפלל בבקר השכם, כי תקדמנו ברכות טוב לקודשא בריך הוא ושכינתיה ואחרי כן מברך לרעהו ועיין מה שכתבתי בעניותי בספרי הקטן רוח חיים בא"ח סימן פ"ט סעיף ב' בס"ד

כג. עוד מעלה אחרת מה שכתב הרב ראשית חכמה שער הקדושה פ"ז דף קע"ו בביאור מאמר הזוהר דדיוקנו חקוק למעלה, וזהו שנאמר העומדים בבית ה', פירושו שדיוקנו למעלה עומד ונחקק בשכינה שהיא בית ה' ומשתתף בזאת שהיא השכינה, דכיון שהוא משתתף עמה, השכינה אינה מנחת אותו שידחה ממנה ושישלוט בו יצר הרע להחטיאו כיון שהוא רוצה להיות מעבדי ה' והבא לטהר מסייעין אותו, עכ"ד, ויכון בצדק במה שכתבתי באות י"ד, וגם בזוהר הקדוש סדר ויגש דף ק"ז אמרו, אדני אלהי ישועתי יום צעקתי בלילה, אימתי איהו ישועתי בההוא יומא דאקדמית תושבחתא בליליא לגבך, כדין איהו ישועתי ביממא, עד כאן, ולפי האמור אתי שפיר דאין לך תשועת עולמים כמו מי שניצול מיצר הרע

כד. ורבינו תם בספר הישר כתב, שתיקון העינים הוא שיקום באשמורת וכל שכן אם לא ישן כל הלילה, ונראה לי שלזה כיוון דוד באומרו קדמו עיני אשמורות לשיח באמרתך, דהכונה העינים שחטאו ינדדו השינה מהם ויקדמו באשמורות לעסוק בתורה על דרך שפירשו בפסוק פלגי מים ירדו עיני, וסיוע לזה מצאתי בתקונים דף קמ"ג ע"ב, ועיינין דנהרין באורייתא עלייהו אתמר עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו, וצריך בר נש לאתעסקא בהון תדיר ערב ובוקר, ואוליפנא תמיד מתמיד, תמיד דערב ובוקר לתמיד דתמיד עיני ה' אלהיך בה, (הן הם הדברים אשר אמר מר הרב ראשית חכמה בשער הקדושה פ"ח דף ק"צ ע"ב), ומה נעים לפי זה מה שאמרו בזוהר הקדוש סדר אמור דף צ' ע"א על פסוק ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה, מאן ביתה דכל אינון דמשתתפי בהדה בליליא אקרון ביתה ובני ביתה ובגין כך טרף נתן ליראיו, מהו טרף טרף ממש דאיהי נטלא מאתר רחיקא עילאה דכתיב ממרחק תביא לחמה, ועל פי זה יבא על נכון מה שאמרו בתיקונים דעלייהו אתמר ואתה נותן להם את אכלם בעתו וכדבר האמור

כה. אנא נפשאי כתבית יהבית בספרי הקטן תוכחות חיים סדר בא מוסר השכל, כי בבוא עת חצות בקיץ בארבע שעות וחצי ובחורף בשבע שעות וחצי, שלא יהיה עוד בשום משתה ושמחה ואפילו בבית חתונה ובשמירה דברית מילה וכדומה בתוף וכינור ושירים ושירות, יען הוא זמן שהקדוש ברוך הוא כביכול שואג כארי על חורבן בית המקדש ואין ראוי להיות משורר בתופים ובכנורות, ויעויין שם באורך, והן עתה אבא בקול תוד"ה דמצאתי בספר לחמי תודה דף י"ד ע"א שכתב וזה לשונו, אמנם באמת הוא עון פלילי לפי דהשם יתברך בשלוש משמרות של הלילה שואג כארי בכל משמר אוי לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי, ואם כן איך יתכן ענין רע ומר הלז להיות ריקוד בתופים ובמחולות בבני ישראל באותן שלוש משמרות עצמן מבלי משים לב על חורבן הבית ושריפת ההיכל כו', יעויין שם

כו. איתא בזוהר הקדוש סדר בחוקותי דף קי"ג ע"א, אמר רבי שמעון ויעש דוד שם, וכי דוד עבד ליה אלא בגין דאזיל באורחי דאורייתא ועביד פקודי אורייתא ואנהיג מלכותא כדקא יאות, כי עשה שם לעילא ולא מלכא בעלמא דזכה להאי כדוד דהוה קם בפלגות ליליא ממש והוה משבח ליה לקודשא בריך הוא עד דסליק שמא קדישא בכורסיא בשעתא דסליק נהורא דיממא כביכול הוא עבד שם ממש כמה דאת אמר ויקוב בן האשה הישראלית את השם ויקלל ובגין כך ויעש דוד שם, ועל דא ועשיתם אותם כתיב, ואי

אתון תשתדלון למיעבד לון לאתתקנא שמא קדישא כדקא יאות כל אינון ברכאן דלעילא ישתכחון גבייכו כדקא יאות, עכ"ל

ויש לפרש דרך פשט מה שאמרו והוה משבח לקודשא בריך הוא עד דסליק שמא קדישא בכורסייא כו', כי אחד מן הסגולות ממצוה זאת דקם בחצות לילה לעסוק בתורה הוא דמקרב הגאולה, וידוע מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה על פסוק כי יד על כס יה דאין השם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק, ואם כן זהו אומרו עד דסליק שמא קדישא שהוא הוי"ה ברוך הוא בכורסייא, דישלים השם והכסא, והיינו מה שכתוב ויעש דוד שם, שם דייקא דהיינו שם הוי"ה ברוך הוא, ואתי שפיר ההי"ב ועיין לעיל אות י'

כז. מי שאינו קם בחצות הלילה לעסוק בתורה אמרין עליה ווי לפלניא נזיף דמאריה, שבקא דמאריה דלא אשגח ליקרא דמאריה, (כן אמרו בזוהר הקדוש סדר ויקרא, ובסדר ויגש דף ר"ז, וכן כתב הראשית חכמה שער היראה פרק ט"ו דף נ"ז ע"א, ובדף קע"ז ע"א, ודף קע"ח ע"ב), ובדף קפ"א ע"א הביא הא נמי דאינו משגיח על כבודו יתברך, וכל מי שלא חס על כבוד קונו ראוי הוא שלא בא לעולם, וראוי הוא לישרף בגהינם דאיהו מעצים יבשים דהקדוש ברוך הוא בוכה על מי שאינו עוסק בתורה בלילה, ואם יתעורר משנתו ואינו קם ומבקש לישן יותר נענש, יעויין שם, ואני אומר דיותר יגדל עונשו אם קם ואינו עוסק בתורה וכל שכן אם מדבר דברים בטלים, או דמגמתו הוא לשתות קאפ'י ומעלה עשן ואינו עוסק בתורה, כי בודאי הגמור דהרי הוא נזוף ועונשו גדול, כי לא יש לו שום אונס שאנסתו שינה והרי הוא מזיד גמור, וכבר נטיתי ידי ורחב פי בזה בקונטרס תוכחות חיים שם בסייעתא דשמיא, וכתב הרמב"ם בספר המורה, דיזהר בכל שעות מהלילה שהוא נעור שלא לאבדם כי שעות מבורכות הן להצליח בלימודו, ולכן יעסוק בתורה ולא יאבד רגע. ועיין נמי בספר אורחות צדיקים מגורי האר"י דף י"ד ע"א

כח. מה נמלצו אמרי יושר של הזוהר הקדוש סדר לך לך דף צ"ב ע"ב, דצריך להכין לו תרנגול כדי שיקיצנו משנתו כאשר יעויין שם, ומה טוב אם יהיה לו שעה המעוררת אותו בקולי קולות דוגמא לכנור שהיה לו לדוד, והרב ראשית חכמה שער הקדושה פ"ז דף קפ"ג ע"א כתב, דאם אין לו תרנגול יבקש חבר דאינו ישן עד חצות כדי שיקיצנו בחצות הלילה ממש, וחבירו יש לו שכר כדכתיב בענין דוד עם אנשיו, כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו, וכן יעשו דיחליפו בלילה אחרת, דמי שהיה מתחילת הלילה יהיה בסוף הלילה, או יבקש בעל מלאכה שאינו מקפיד על הדבר, ואם הוא במקום שלא יש אחד מאופנים אלו אז ראוי הוא שלא ישכב למיטה מוצעת ולא יפשוט כל גופו וכמו שהיה עושה הרב מוהר"י טייטאצאק זכרונו לברכה, דסיפרה

אשתו אחר מיתתו דארבעים שנה לא ישן במיטה מוצעת אלא משבת לשבת והיה דרכו לישן על גבי תיבה ורגליו תלויות, והיה קם בחצות הלילה ממש ולא ידע איש, יעויין שם, והרב שם הגדולים הביא כן להגיד שבחו של יוסף הצדיק, ובספר חסידים הביא קרוב לזה מעשה בחסיד אחד כאשר יעויין שם, והגם כי ענין של ספר החסידים היה לסבול יסורים ולא בשביל קימת חצות, הצד השוה נקוט מיהא דהמצא תמצא דיש מי שסובל צער יותר מזה

כט. כתב הרב יוסף אומץ בתשובות סימן נ"ד, וקבלתי מפום רבנן קדישי יודעי דעת ומביני שלומי אמוני, כי מי שהוא ער ברגע חצות טוב לומר תיקון חצות בו בפרק דדבר בעתו מה טוב, יעויין שם, ונראה לומר כי גם מי שהוא ישן על מיטתו ישתדל להיות מתעורר, ויקום בחצות הלילה סמוך לו מלפניו כדי שבהגיע רגע חצות יהיה נעור ויאמר תכף תיקון חצות, ואם יכביד עליו השינה יחזור לישן, ועל כל פנים מי שהוא ער כל הלילה ובא העת לומר תיקון חצות יקרא קריאת שמע קודם שיאמר תיקון חצות כמו שכתב הרב המקובל האלהי מהר"ש מזרחי שרעבי בספר נהר שלום דף ס' ע"ב

ל. ואין חילוק בחיוב קימת חצות בין תלמיד חכם לעם הארץ ובין ארץ ישראל לחוצה לארץ כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן א' בס"ד, ומכל מקום תלמיד חכם שהגיע להוראה ומחדש בתורה יאמר התיקון חצות בקצרה ולא יאריך כדי לחדש בתורה, ורק שיהיה תורתו לשמה דבזה יעלה ארוכה אשר אנחנו מבקשים ביתר שאת שאין לך מדה טובה ממנה, (כן כתב בספר צח ואדום דף ט' ע"א), ובספר תולדות אדם להגאון רבי זלמן הביא, דאדם גדול היה נזהר לכתוב כל מה שהיה מחדש בלילה בספר בפני עצמו וקרא שם הספר רסיסי לילה, והיינו כי לימוד התורה של לילה היא מובחרת טפי מהיום והכל לגבוה סלקא שהוא מבלי שום פניה, ואברך את ה' אשר יעצני אף לילות, דאנכי תקנתי קריא"ה נאמנה אשר תקראו אותם בכל לילה ולילה לכל לילות השנה חק נתן ולא יעבור כסדר חק לישראל באים בימים, האל ברוב רחמיו יזכני להוציא לאור תורה כדי לזכות את הרבים, זה הסידור נקרא "חוקות החיים" והכל בסייעתא דשמיא, ושם בתחילת הספר הבאתי מה שצריך לכוונות הלילה אשר הועתק מספר מדרש תלפיות דף קצ"ח סוף ע"ד, לכן לא הבאתיו פה עמנו ודוגמא לזה תיקן הרב הקדוש מוהר"ח ן' עטר זיע"א לליל מוצאי שבת והוזכר לקמן סימן ל"ב

לא. בעת שאומר תיקון רחל צריך שישנה מקומו עד שיגמור אמירת תיקון רחל, וטוב שישב על הארץ, אכן בתוך רבים יחוש משום יוהרא וישנה קצת מקומו

לב אין חילוק בין ימות הקיץ לימות החורף, דלפי דברי הזוהר הקדוש לעולם חייב אדם לקום לעסוק בתורה בין בימות הגשמים בין בימות החמה, שהרי אמרו מאן דלא מצפה דא בכל יומא, וכמו שכתב הרב ראשית חכמה דף קפ"ג ע"א, יעויין שם, וזכור לטוב זכר צדיק לברכה עטרת ראשי הרב אבא מארי, דבין בבחרותו בין בזקנותו לא עבר עליו חצות גם קיץ גם חורף, ויקץ יעקב משנתו עד עת בא פקודתו, יהי רצון דיגן זכותו עלי ועל צאצאי

לג. זמן תיקון חצות בקיץ ובחורף הוא שתים עשרה שעות אחר חצי היום, וסברא זאת היא היותר מוסכמת מהש"ס והפוסקים והמקובלים, כמו שהבאתי בספרי הקטן לב חיים ח"א סימן ו', ובספרי הקטן רוח חיים בא"ח סימן א' יע"ש בס"ד, עוד הבאתי שם ברוח חיים בסימן א' דאם יקום בליל הקיץ סמוך לבוקר דאין שהות לומר התיקון וגם לעסוק בתורה, הנה יותר טוב הוא לומר תקון חצות מלעסוק בתורה היכא דלא אפשר לקיים שתיהם דדבר בעתו מה טוב, וכמו כן בחודש אלול ועשרה ימי תשובה שאומרים סליחות באשמורת, יאמר בתחילה תיקון חצות, ואם יש שהות יאמר סליחות יע"ש

לד. ימים שאין נופלים על פניהם אין לומר כי אם תיקון לאה ולא תיקון רחל, וכן בימי העומר, ומראש השנה עד מוצאי סוכות, והיינו עד ב' חשון לא יאמר תקון רחל, ובליל שבת אין לומר אפילו תקון לאה, ובליל יום טוב יאמר תיקון לאה כמו שכתבו המקובלים, (ועיין בספר חסד לאלפים), זולת דבליל ערב ראש השנה יאמר תקון רחל ותיקון לאה ככל השנה, (כמו שכתוב באגרות הרמ"ז דף י"א ע"א), גם בלילות הקיץ אף שעלה עמוד השחר יש מציאות לעשות התיקון למה שכתב הרמ"ז שם, (ובספרי הקטן לב חיים דף י"ב ע"ד, ועיין עוד בהשמטות ספרי סמיכה לחיים, ובסוף ספרי הקטן נשמת כל חי ח"ב), ומכל מקום אחר שהאיר היום לא יאמר תיקון רחל כי אם תקון לאה ועיין בספר משפט כתוב באו"ח סימן א'

לה. עתה ראיתי דבר חדש במורה באצבע דפוס פיסא, שיש תוספת ממוהרש"ך מר ניהו המגיה של הרב הגדול חיד"א, דמצא בכתיבת יד של הרב הגדול ז"ל שלא לומר תיקון רחל ליל השישי וליל מוצאי שבת, והשתוממתי על המראה כי מספרי גורי האר"י לא משמע כן, אדרבא להפך נמצא הדבר מפורש, ועל זה רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך לשוני עט, וחיים שאל על ידי כתב כתוב לחיים בירושלים להרב המופלג בדורנו ראשון לציון אג"ן הסהר בעל ספר מנחה טהורה וספר חוקי חיים, והשיבני דבר דנוהגין לומר בין בליל השישי בין בליל מוצאי שבת, וכך ראה לרבותיו בקהל חסידים לקדושים אשר בארץ המה דהיו אומרים תקון רחל גם בליל השישי ובליל מוצאי שבת, ובכן אין

ספק דזה שהיה כתוב אצלו היה מקטנותו, ושוב הדר ביה הד"ר הוא לכל חסידיו, וזו היא סיבה דלא העלהו על הדפוס, והרב המגיה לא יהיב דעתיה דלא על חינם הוא מה שלא הביאו הרב ז"ל בעודו בחיים בתוך ספרו, וקרא שמיט"ה כי לאו בר סמכא הוא, ומכל מקום בבית האבל וגם בבית החתן אין לומר תיקון רחל אלא תיקון לאה בלבד ועיין בספר חסד לאלפים שם

לו. וכזאת וכזאת אירע בשנים של השמיטה, דחשבו דגם בחוצה לארץ אין לומר תיקון רחל, וליתא להא כי דוקא בארץ ישראל הוא דאין אומרים בשנת השמיטה אבל בחוצה לארץ הוא בכל השנים (כמו שתראה בספר חסד לאלפים סימן א' אות כ', ובספר אמת ליעקב למוהר"י ניניו ז"ל דף ק"א ע"ד, ובספר אבני שוהם לעמיתנו בתורה הרב המובהק כבוד מורינו הרב ר"א פרץ ז"ל דף פ"א ע"ג, והן עתה האיר וזרח ספר המזוקק פתח הדביר לרב ספרא נר"ו, וראיתי שם בסימן א' אות י"ג ואות י"ד שמסכים לזה לשני האותות האלה עיי"ש

לז. עוד איכא אחריתי דוגמא לזה, והוא דבספר מורה באצבע סימן ב' אות מ"ה כתב דיאמר אוי כו', והרב אבא מארי היה אומר על היכלי אבכה בקול בכיה גדולה, וכשהיינו עם נכדו של הרב הגדול חיד"א הדר הוא לכל חסידיו, הרב כמוהר"ן זרחיה אזולאי זלה"ה, כמה פעמים אשר יחדיו נמתיק סוד עם מורנו הרב חסין קדוש שארנו הפרד"ס זצוק"ל, לא היה מניח אותנו לומר כל זה כי אם פסוקי הקינות עד פסוק ואל תפר בריתך אתנו ותו לא, ואחר כך התנערי מעפר ותיקון לאה, כי בא סימן כ'י לא'ה, ובספר אורחות צדיקים דף י"ג ע"ב לא הזכיר נוע תנוע, אך במורה באצבע סימן ב' אות מ"ז הביאו, וכן אנו נוהגים לאומרו

לח. וזה חזיתי ואספרה מאי דאיתא בתוספת הזוהר הקדוש בחלק ג' סימן י' דף ר"ג ע"ג וזה לשונו, ואוליפנא האי מאן דאתער בליליא בההוא שעתא דעאל קודשא בריך הוא בהדי צדיקיא בגנתא אצטריך למימר קרא דא ברעותא דלבא ולכוונא דעתיה, ולבתר אודך על כי נוראות נפלאתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד, והיינו שבחא דחסידי קדמאי כד אתערו בפלגו דליליא ובתר מסדרי שבחייהו ולעאן באורייתא, עד כאן, והנה מאי דקאמר אצטריך למימר קרא דא היינו פסוק ה' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן, דכך מביא שם קודם זה, וכן מצאתי בזוהר חדש סדר בלק דף ע"ה ע"ד וזה לשונו, אודה שמך כו' אמונה אומן, ואוליפנא האי מאן דאתער בליליא בשעתא דקודשא בריך הוא עאל בגנתא לאשתעשע בצדיקיא בעי למימר פסוקא דא ברעותא דלבא ולכוונא דעתא ביה ובתר כן יאמר אודך על כי נוראות נפלאתי

נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד, לבתר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, ולבתר ה' אלהי אתה ארוממך כו', דהיינו שבחא דחסידי קדמאי כי מתערי בפלגות ליליא ולבתר מסדרי שבחייהו ולעאן באורייתא, עד כאן, ומשטח הלשון של התוספת בחלק ג' יורה דמלשון הזוהר חדש הלז לוקח, אך יש תוספת בזוהר חדש עצמו כאשר עיניך תחזינה מישרים, וצריך לכפול הפסוק תחילה וסוף, גם יאמר התפילה הסדורה בקונטרס עתרת החיים סימן ל"ו כאשר יעויין שם, ומה שהוזכר לקמן סימן ל"ג

לט. לפי מה שהביא בספר ילקוט ראובני סדר קדושים, נראה דראוי להזהר דאף אם הוא נעור כל הלילה לא יאכל שום דבר אפילו מיני מתיקה אחר אור היום קודם שיתפלל כי אם מים וקאב"י בלבד, וגם יזהר שלא ישן בעת שיאיר היום, ואפילו מי שקם בעוד לילה יזהר שלא ישן בעוד שיאיר היום כדמוכח מלשון הזוהר הקדוש חלק א' דף ט' ע"א, ובלאו הכי צריך להשתדל לקשור מדת לילה ביום ומדת יום בלילה בלימוד התורה ובעבודת ה' כאשר מבואר אצל עין רוגל בפרק כל כתבי הקודש לרבינו האר"י זיע"א, וצר לי מאד על העושים קשר שאינו של קיימא היושבים בקרנות ולשוח בשדה שיחת חולין לפנות בוקר, ערב סמוך ללילה, ובבוקר בבוקר, כי הוא זמן להגות בתורת ה' ובונה עולמות לעתות כאל

מ. כתב בספר חמדת ימים (פ"ב מחודש אלול אות ל"ו - ל"ח) וזה לשונו, ונראה לי דכמו שיועיל למי שאי אפשר לו ללמוד מפני טירדותיו או מפני שאינו ראוי ללמוד, דמספיק לאחרים הלומדים ונחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, אילו נאמר ארור אשר לא ילמוד לא היתה תקומה, אלא אשר לא יקים, אילו נאמר עץ חיים היא לעמלים בה לא היתה תקומה, אלא עץ חיים היא למחזיקים בה, כן תועיל להם לאותן בני אדם אשר לא עצרו בכחם לעמוד על נפשם בקיום מדה זו, גם לזה יש תיקון שיבררו כל אחד איש ירא אלהים העומד בבית ה' בלילות ויחזיקו בידו לפרנסו ולכלכלו ויהיה להם חלק בתורתו ויוכלו לצאת קצת ידי חובה על ידי האנשים האלה, אכן אין זאת כי אם בשאר ימות השנה, אבל בבא עת וזמן ימים נוראים ואדירים בין ראש השנה ליום הכיפורים, לא יוכלו להרפא כי אם חרוד יחרדו לקום ולהתעורר, עכ"ד, ותיקון זה שהמציא לנו הרב, למנות איש ממלא מקומו שיקום בעדו ובשמו, כן ראיתי שכתב הרב דעת חכמה שער העבודה פרק ב' ועתה ראיתי לעמיתנו בתורה הרב כמוהרחב"ף נר"ו בספרו המשובח פתח הדביר סימן א' אות י"א שכתב כן וחידש לנו מספר מעיל צדקה עיין שם

מא. אל יקשה בעיניך לנדד שינה מעפעפיך מתוקה שנ'ת, כי לגבי הטובות והמעלות אשר יבואו עליך והשיגוך יהיה הדבר קל בעיניך, והילך לפניך דברי התיקונים תקון ע' דף קל"ב ע"א, זכאה חולקיה מאן דאשתדל למיעבד רעותיה דלית פומא יכיל למימר אנרא דיליה בההוא עלמא דאיהו לדרי דרין, בר נש עביד לקודשא בריך הוא רעותיה דאיהו לפום שעתא בהאי עלמא, ובני ליה בניינא ביה, קודשא בריך הוא בני ליה לבר נש בעלמא דיליה בניינא לדרי דרין עכ"ל, עוד תשוב ותראה בתיקון ס"ט דף ק"ה ע"ב וזה לשונו, אמר רבי שמעון לחברייא זכאה חולקנא דעילאין ותתאין אינון באסכמותא לסייע לן, האי איהו דאוקמוה מאריה מתניתין דבר נש דאשתדל בפולחנא דמאריה דכל ברייז דעלמא אינון בסייעתא דיליה, כמה דאוקמוהו כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה ואפילו שרפים וחיות ואופנים לא איתבריאו אלא לסיעתיה, עכ"ל, וכן מצינו ביעקב אבינו עליו השלום שאמרו רבותינו זכרונם לברכה והביאו רש"י בחומש על פסוק וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשיו אחיו דאמרו מלאכים ממש, וכן אמרו בירושלמי על פסוק לא יחמוד איש את ארצך, דכשהיו עולים לרגל היו המלאכים באותה הבית נראים כבני הבית, וכי האי גוונא איתא במדרש חזית על פסוק חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב כאשר יעויין שם, הביטה וראה דמי שעושה רצון קונו לעובדו בכל לבבו, אז טוב לו בעולם הזה ובעולם הבא טובה דאין למעלה הימנה, וזה ישים האדם אל לבו בעת שיצרו מתגבר עליו לעבור על אחת ממצוות ה' אשר לא תעשינה או שיתעצל שלא לקיים ממצוות ה' אשר צונו לעשות, כי בעת ההיא אז תקרא שני המאמרים הללו מהתיקונים אשר העתקנו ויבושם לך, האל ברחמיו יזכנו לקיים כל מצוותיו שלא על מנת לקבל פרס ובלי שום פניה כלל אכי"ר

סימן ד

במצות עונה ופתחי נדה, אדברה נא.

א. יזהר במאד מאד שלא יהיו הרהורים רעים ומחשבות זרות בעת שבא לקיים מצות עונה, ואם הוא אחר שינה, יטלו ידיהם קודם להעביר רוח רעה אחד האיש ואחד האשה, ואם לאו ידעו נאמנה כי הוא סכנה, ואחר המעשה ירחץ לפניו וישפשף היטב אחר שישתין, ואם לא רחץ באותו מקום דרכיו מקולקלים, ואחר שיטול ידיו יטיל מים צלולים סביב למיטתו, (ועיין להרב מורה באצבע סימן ב' אות נ', נ"ה), המתקדשים והמטהרים טובלין בבוקר קודם תפילה, ואם אינו יכול עושה טבילת ידים וטהר גברא טהר יומא

ב. המשמש לאור הנר, מלבד דבניו יהיו נכפין כאומרם זכרונם לברכה, עוד בה דגדול עונו, ובספר אורחות צדיקים לגורי האר"י דף י"א ע"א כתב, דאחד מן הגדולים בא בגלגול עז בשביל ששימש לאור הנר, (ועיין מורה באצבע סימן ב' אות מ"ח), גם יזהר שלא יהיה באותו הבית ספרים ותפילין ומזוזה מבפנים אלא אם כן יכסם היטב בשני כסויים, דהיינו מלבד הכסוי המיוחד להם ישים כסוי אחר, (ועיין בספר חסד לאלפים סימן רמ"א אות ח'), והך מילתא הויא דסכנתא כמבואר בברכות דף כ"ה ע"ב, ובכן לא יסמוך אדם על הקנה או הזכוכית שיש על גבי המזוזה בשם שדי דהוה ליה כליין, אלא ישים עוד מכסה אחר היכא דהדלת מבחוץ והמזוזה מבפנים

ג. ל'ו נודע מה שכתב הרמב"ם בהלכות דעות, כי אמרו הרופאים כי אחד מאלף מתים משאר חולאים והשאר מריבוי תשמיש, ואין לך דבר שמביא על האדם מיני חולאים ומתשת כחו וקופץ עליו זקנה כמו זה, ועיין בספר מעשה טוביה מה שכתב בזה לך נא ראה, ולא ישמש מיטתו כי אם על צד ההכרח כדי לצאת ידי חובה מאשתו ולקיים מצוות ה', והזהר הרבה בתשע המדות שמנו חכמים כידוע, והן בעוון אחת מהנה הווה ורגיל בדלת העם הלא היא בני שכרות דהוא נגלות לנו, הן שנית הנסתרות לה' אלהינו בני ערבוביא, והוא דחושב באותה שעה באיזה בחור או בתולה או בפנויה אלמנה וגרושה או באשת איש, והעושה כן פוגם בנפשו ובעילתו בעילת זנות, ובניו כממזרים וסופן לצאת לתרבות רעה, לכן צריך זריזות גדול בזה לטהר מחשבתו היטב ולא יחשוב אפילו באשתו אחרת. ועיין חסד לאלפים סי' מא"ר

ד. אשה מינקת לא תניק בנה אחר תשמיש עד שיעבור שיעור הילוך שני מילין, ואם הילד בוכה די בשיעור מיל, וכן אם הוצרך לנקביו ימתין עד שיעבור שיעור חצי מיל משיצא מבית הכסא עד שישמש כמבואר בפוסקים, ואם נצטרך לנקביו לא ישמש עמה קודם שיעשה צרכיו כי הבן הנולד יהיה עושה צרכיו במיטתו אפילו אחר שיגדיל כמו שכתב בספר מקור ברוך פ'יתוסי עיי"ש

ה. איתא בזוהר הקדוש סדר קדושים דף פ"ד ע"א וזה לשונו, וכך הוה רבי שמעון עביד כד הוה אזיל במתא והוו חברייא אזלין אבתריה וחמא לאינתו שפירא, מאיך עיניה והוה אמר לחברייא אל תפנו, וכל מאן דיסתכל בשפירו דאינתתא ביממא אתי להרהורי בליליא, ואי סליק ההוא הרהורא בישא עילויה עבר משום ואלהי מסכה לא תעשו לכם, תו אי שימש באיתתיה בזימנא דסליק ביה ההוא הרהורא בישא אינון בנין דאולידו אלהי מסכה איקרון ועל דא כתיב אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם, רבי אבא אמר אסיר ליה לבר נש לאסתכלא באלילי עממין עובדי עבודה זרה ובנשי דעממין

ולא להתהנאה מינייהו ולא לאתרפאה בהו דאסיר ליה לבר נש לאסתכלא באתר דלא אצטריך, עכ"ל, (ועיין בעבודה זרה דף כ"ח ע"א ודו"ק), ורחש לבי דבר, כי מה שאמר רבי שמעון דכשהיה רואה אשה יפה היה רגיל לומר אל תפנו דלאו על נשי ישראל כיוון, דחלילה שהיה אומר כן על בנות ישראל הכשרות דאחידן בשכינתא כנודע מהזוהר הקדוש, והובא בכמה פוסקים בנידונות מעיגונא דאיתתא ולא יתכן לכנות בהם שם עבודה זרה, אלא נראה דמיירי על נשים נכריות וילמד סתום מן המפורש מדברי רבי אבא דבתר הכי דקאמר בפירוש בנשי דעמין, או יתכן לומר דרבי שמעון בר יוחאי עליו השלום קיים במאמרו והוי זהיר בדבריך, והוא דלא יצא מפיו כי אם אל תפנו בלבד ולא עוד, ולא סיים לומר אל האלילים, ובכהאי גוונא אתא את ופסקיה, והגם דשיור הלשון הוא לגנאי כיון דתחילתו אינו מורה כן אין קפידא, (על דרך שכתב הרב הגדול חיד"א ז"ל בספר ברכי יוסף ביורה דעה סימן של"ד אות נ"ג), עוד יתכן לומר דקרא הכי משמע אל תפנו לנשי שפירן כדי שלא יבואו ליכשל אל האלילים דהוא סיבה המביאה לאיסור עבודה זרה אם חס ושלום יבא לידי הרהור רע ומשמש מיטתו באותו הרהור רע, דאותו בן המוליד נאמר עליו ואלהי מסכה לא תעשה לך כדמפרש ואזיל, ורוח אחרת איתי לומר בזה, והוא דמילתא כדנא דמיא למה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה גבי יעקב אבינו עליו השלום, דמה שציוה אל נא תקברני במצרים שמא יעשוהו עבודה זרה, וכן אמרו גבי משה בטעם ולא ידע איש את קבורתו, וכן גבי דניאל כנודע ונמצא דהצדיק הגם דמצד עצמו הנה טוב מאד, מה יעשה כשאחר עושה אותו אלוה, כמו כן המסתכל באשה יפה, הגם דהאשה מצד עצמה היא כשרה והגונה, מה יש בידה לעשות כשאחר רואה אותה ומהרהר אחריה ועושה אותה אליל, ולזה אמר אל תפנו כי זה גרמא בנזיקין כאילו אתם פונים לאלהים אחרים, וק"ל

ו. יזהר האדם לבל יניח לאשתו ובנותיו וכלותיו לצחק עם נערים קטנים ולעשות עמהם געגועים כשיהיו מבני שמונה שנים ומעלה, דלפעמים מעותדים לבא חס ושלום לידי עבירה ויהי כמצחק, ויעשה הרחקה במקום שישנים במיטתם, דכבר אירע מעשה רע ככתוב בתשובות הרב חוות יאיר סימן ע"ב, דשאלו מאתו על בן קטן שהיה ישן עם אמו והיה בן תשע שנים ובא על אמו בלילה כשהיא ישנה, אם האשה מותרת לבעלה, והשיב דאשתו מותרת שהיא באונס והרבה להביא ראיות על זה, ובסוף דבריו כתב מוסר השכל וזה לשונו, ומפני שהמעשה נפלא ונורא ויש בו תוכחה לבנות ישראל שישמרו מלעשות כזאת וכאלה בבנים קטנים ילידי שעשועים העליתי אותו על ספר, זה תוכן דבריו, וכל השומע יעשה משמרת למשמרת כדי שלא יבא לידי תקלה

ז. גרסינן באבות דרבי נתן פרק ב' וזה לשונו, הא כיצד אשתו נידה עמו בביתו רצה אינו משמש, וכי אדם רואהו או אדם יודע בו שיאמר לו כלום, הא אינו מתיירא אלא ממי שפוקד על הטבילה, עד כאן, ואיתא בזוהר הקדוש סדר שמות דף ג' ע"ג וזה לשונו, תלתא אינון דדחיין שכינתא מעלמא וגרמין דדיורי דקודשא בריך הוא לא ליהוי בעלמא ובני נשא צווחין ולא אשתמע קליהון ואלין אינון, מאן דשכיב בנידה בגין דלית מסאבו תקיף בעלמא בר מסאבו דנידה, מסאבו דנידה קשיא מכל מסאבו דעלמא, אסתאב איהו וכל דמקרבין בהדיה יסתאבו עמיה, בכל אתר דאזלין אתדחייא שכינתא מקמייהו, ולא עוד אלא דגרים מרעין בישין על גרמיה ועל ההוא זרעא דיוליד, וכיון דאתקרב בר נש לגביה מסאבו דליג עלוי, וראשי דעמא דידעין ולא מחו בידייהו אתענשו בקדמיתא דכתיב קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה', עד כאן, יחרד האיש וילפת הקורא מימר קדישין דברי הזוהר הקדוש הללו, וכל חכם בעירו מוטל עליו לבדוק יפה ולעשות חפש מחופש, בין על הטבילות שיהיו כשרות כמידתן וכתיקון חכמינו זכרונם לברכה, בין על נשי ישראל שלא תמצא אשה שמתעצלת לטבול בפרט בימי הקור לפום חורפ'א משבשתא, כי מלבד דעונשן כרת, גם בניהם יקראו בר הנידה ולא ידע איש המתחתן בהם ונעשה ערבובייא רחמנא ליצלן, ושבח לאל יתברך בנות ישראל הכשרות מחמירות מאוד על עצמן וזהירות לטבול כדת וכהלכה. ועיין בספרי הקטן חקקי לב ח"א אה"ע סימן ס' מה שכתבתי שם בס"ד

ח. יזהר הרבה מליגע באשתו נידה או בבגדיה, וגם שלא לישא וליתן מיד ליד עמה, ואפילו לזרוק לה שום דבר אפילו בימי ליבונה כל זמן שלא טבלה, ואפילו לצחוק עמה, ושלא להסתכל בפניה, (כמו שכתב בספר מורה באצבע סימן ג' אות ק"ט, ק"י), וגם יתן דעתו שלא יקנח במפה אחת לעת האוכל, ולא בבוקר כשרוחץ ידיו ופניו לקנח במטפחת אחת, וגם שלא לשתות מים או יין ושכר ושאר משקין בכלי אחד דהיינו שיורי שתיה שלה שלא ישתה בעלה, והיה לאכול שלא יאכל עמה בקערה אחת כדאיתא בפוסקים ביורה דעה סימן קצ"ה, ואני בעניי בספרי הקטן רוח חיים שם, הבאתי דאפילו באשת איש דעלמא שאינה נידה אסור לאכול עמה בקערה אחת, ובארוסה אין איסור אם אוכלת עם זרים על שולחן אחד, אלא דלאו אורח ארעא, אבל באשת איש כשאין הבעל עימה אינה יכולה לאכול עם זרים, אם לא עם אביה ואחיה ובניה שעמהם מותר, אבל לגבי רחוקים שוו בשעורייהו כמו האשה נידה עם בעלה שאין לאכול בקערה אחת, ומכל מקום נוהגים דכשיש רבים איתם בבית על השולחן ולא אפשר להו לאכול בקערה בפני עצמה דכסיפא להו מילתא שירגישו בניהם ובנותיהם, לכך נזהרים דכשמניח ידו לאכול

היא משמטת ידה שלא לפשוט ולאכול עד שיסלק ידו מהאוכל, וכן כשהאשה פושטת ידה לאחוז מהקערה כדי לאכול ידו אוחזת בעכ"ב עד שתגמור היא ואז יד בעל הבית על התחתונה, וכל זה לעשות היכר ביניהם דמרחוק עמדו ולא קרב זה אל זה, ויש להם על מה שיסמוכו כאשר כתבתי בחיבורי על שולחן ערוך שם. ועיין להרב שלחן גבוה מה שכתב בזה

ט. לא תמזוג הכוס בפניו, וגם לא תתן לו לרחוץ ידיו ופניו, וגם לא תלך עמו בעגלה אחת או בספינה אחת אם הולכין דרך טיול כגון לגנות ופרדסים וכיוצא, אבל אם הולכין מעיר לעיר לצורך עסקיו מותר, וגם יזהר שלא ישב במקום שעמדה משם אשתו נידה בעת ההיא, וגם ראוי להחמיר שלא ישן עם אשתו נדה תחת הכילה הנקראת נאמוסיאה אם לא שיש מחיצה ביניהם וריחוק ממיטה למיטה, (כמו שכתב הרב שער המים, ועיין בספר קמח סולת דף קל"ד ע"ד ודף קל"ה ע"א), וכל אלו ההרחקות לא יהיו קלים בעיניך כי הם גדרים וסייגים שלא לפגוע באיסור גדול כזה, ושומר נפשו ירחק מהם

סימן ה

פתח בכבוד אכסניא, אשר פיתו מצויה.

א. להיות שאמרו בזוהר הקדוש על פסוק נעשה נא עלית קיר קטנה ונשים לו שם מיטה ושולחן וכסא ומנורה, דמאי דהקדים מיטה לשולחן הוא משום דלאורח הבא מן הדרך חביב עליה המיטה טפי מהשולחן שיהיה לו מקום ללון כאשר יעויין שם, אם כן נמצא דעיקר מצות הכנסת אורחים הלא היא בלילה טפי מהיום, על כן הנה הבאתי בסדר הלילה מענין הכנסת אורחים דהוא דבר בעתו, וגם שוו בשיעורייהו עם קימת חצות דשתים הנה הן קשות לאדם ביתר שאת, כי כמו שאדם קשה לו להיות נודד שינה מעיניו, כך המצא ימצא כמה בני אדם דירע להם לקבל אורח בתוך ביתם, ועל כן מצוה עלינו לספר להודיע ולהודע עד היכן כחה של מצוה זאת וכמה עונש מגיע למי שאינו חפץ לקיימה, ובראשית מאמר אביע אומר בהנהגת הבעל הבית עם האורח, וזה החלי. בעזר צורי וגואלי

ב. כתב בספר החסידים סימן שי"ב, אם יבא האורח לביתך אל תשאל לו מדברי תורה אלא אם כן תדע שיודע להשיב, או תשאל לו בינו לבינך כדי שלא יתבייש, עד כאן, ועיין שם להמפרש, ובספר ברית עולם, ובמה שכתב רב רחומאי עמיתי בתורה הרי"ף ז"ל בספר ברית יעקב דרוש א' דף א' ע"א, והנה רבותינו זכרונם לברכה והובא ברש"י סדר וירא אמרו, אורח הבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלים אותו אבל על עסקי אשתו

אין שואלין לו אשתך היא או אחותך היא, כאשר יעויין שם, משמע מזה דאין לשאול לאורח בתחילה על שום דבר כי אם באכילה ושתיה, מכל שכן בדבר שיתבייש

ג. איתא בברכות דף י"ב על פסוק עובר עלינו תמיד, אמר רבי יוסי בר חנילאי, כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב תמידין ועיין עוד שם דף ס"ג ע"ב כמה דרשות מקל וחומר יע"ש, משמע מזה דלא די לו במה שהאכילו מעל שולחנו אלא צריך ליתן לו מעות בעין איש כמתנת ידו או איזה מלבוש מאחד מבני ביתו כדי לקיים כי תראה ערום וכסיתו, עוד אמרו שם בברכות דף מ"ד, בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה, ובשולחן ערוך אורח חיים סימן ק"ע ס"ד כתב, אין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו שלא לביישו, ואם זה אמרו לגבי בן עיר כל שכן כשהוא אורח דמתבייש טפי

ד. לא יהא אדם קפדן, פירוש כעסן ורגזן בסעודה, כמו שכתב בשלחן ערוך שם ס"ו, והוא במסכת דרך ארץ רבה פ"ו, ויש קבלה מרבינו האר"י זיע"א שלא להראות שום כעס על השולחן כי הוא פגם גדול וכמו שכתב הרב יערות דבש ז"ל כאשר יעויין שם, ונראה ודאי דיותר ויותר צריך ליזהר בזה כשהוא מארח אורחים בתוך ביתו שלא יראה בפניהם כעס כלל כי מצטערים הרבה, מה גם אם הכעס הוא בענין ההוצאה, והרב ככר לאדן דף קי"ג ע"א כתב וזה לשונו, אפילו שהדרך הוא להקפיד על ענייני מאכלות בכמות ואיכות וזמן לא יקפיד, וכל שכן בדברים אחרים, אך בתוך סעודתו יש ליזהר יותר, ואם ירגז ימנעו האורחים או בני הבית לאכול מתוך שרואים אותו כועס והם מצטערים, יעויין שם, ועוד יזהר הרבה שאם נאבד איזה דבר בביתו לא יעשה חרדה גדולה כשנמצאו אורחים בביתו אפילו אם יש מקום לחושדם, כל שכן אם אין מקום כלל לחשוד אותם כי לא יחריד הרבה כי הוא נותן להם צער על לא חמס, אלא יבקש אבידתו במיתון רב ובהצנע לכת, ומי שיש לו דעת יכיר ויבחין את זאת

ה. גם תנן במסכת אבות, והוי מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות, והוסיפו לומר והוי מקבל את כל אדם בשמחה, זהו אפילו לבני עירו, כל שכן לאורח הבא מעיר אחרת דתכסהו בושה וכלימה על פניו, וראשו על כרעיו ועל קרבו בעת שיכנס לבית, וכשרואה שאין פני הבעל הבית מאירות או צוהבות הוא מתבייש ומצטער, וראיתי להרב ראשית חכמה בשער אהבה פ"י דף ק"ג דכתב וזה לשונו, ובקבלת כל אדם בסבר פנים יפות יש בזה סוד כמו שפירשו באדרא דמורה על פני זעיר אנפין שהאירו מהפנים העליונים והוא שלימות העליון, כל שכן אם מקבל פני חכם או רבו שהקבלת פניו כהקבלת פני שכינה שצריך שיהיה בשמחה, ובשמחת ימים טובים כבר נודע מה שפירשו זכרונם

לברכה, שבמועד חייב אדם לשמוח בבשר ויין הוא ובני ביתו, והטעם שהמועד נקרא אושפיזא שבא מזמן לזמן, וכמו שהאורח צריך לקבלו בסבר פנים יפות כך צריך לקבל הימים טובים, עכ"ל לשון הזהב, ואני ברגליו אעבורה לומר לאידך גיסא על דרך בא ללמד ונמצא למד, והוא כי כמו שחייב אדם לשמוח ביום טוב מטעם המלך הרב ראשית חכמה משום שהוא אורח הבא מזמן לזמן וצריך לשמוח בבשר ויין, כמו כן חייב לשמוח בבא אליו איש האורח להשים מאכל ומשתה לפניו, ובזה יאמר נא דזהו כונת הכתוב שמואל א' סימן כ"ה, שאל את נעריך ויגידו לך וימצאו הנערים חן בעיניך, כי על יום טוב בנו ותיבת בנו הוא קרי וכתיב, כתיב בנו וקרינן באנו, ולפי דרכינו נראה דרצה לומר כי על יום טוב בנו ככתוב לרמוז שגם אנחנו יש לנו כבוד יום טוב, כי כמו שצריך לשמוח ליום טוב כך צריך שתשמח אותנו, והקרי הוא שהיה ראש השנה דזמנו יום טוב והוא על יום טוב באנו דהזמן גרמא ועיין בספרי הקטן תנופה חיים שם שפירשתי כיוצא בזה בחמלת ה' עלי

ו. גדולה הכנסת אורחים כהשכמת בית המדרש, ורב דימי אמר יותר מהשכמת בית המדרש, אמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה, ומהדברים שאדם אוכל מפירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, אחד מהם הוא הכנסת אורחים, כל זה הוא בשבת דף קכ"ז ע"א, ובספר החסידים סימן כ"ו כתב, בא וראה כמה גדול פת לעוברי דרכים, שהרי מיכה שעשה הפסל והעמידו אצל המשכן עד שהיו מתערבים עשן הפסל ועשן המערכה, ואמר הקדוש ברוך הוא הניחו לו לפי שהיתה פיתו מצויה לעוברי דרכים, והוא ש"ס ערוך בסנהדרין פרק חלק דף ק"ג, ובמדרש רבה סדר נשא אמרו, דנכתב שמו של מיכה כשם הצדיקים לפי שהיה מקבל אורחים

ז. בתנא דבי אליהו סדר אליהו רבה פרק י"ב אמרו, בא וראה כמה עונשה וזכותה של פת, הורגת גדולי ישראל ומשרה שכינה על נביאי שקר, דאף על פי שכיחש לו שרתה רוח הקודש על נביא שקר, ואמר לו גם אני נביא כמוך בשביל פת שנתן לעוברי דרכים, עד כאן, גם בירושלמי פרק אלו הן הנחנקין סימן ז' אמרו, והרי דברים קל וחומר, ומה מי שהאכיל את חבירו לחם שקר זכה שנתייחד עליו הדיבור, המאכיל את חבירו לחם אמת על אחת כמה וכמה, ופירש הרב יפ"מ שם, דלחם שקר היינו שרימהו דהראה לו דכונתו לזכות בו שיאכל מפיתו או לכבדו, ולא נתכוין אלא להרע להכשילו או להתפאר בו, שהוא זכה יותר מירבעם לזמן הנביא בביתו, יעויין שם

ח. בשכר שאמר יתרו קראן לו ויאכל לחם זכה וישבו בניו בלשכת הגזית, הוא שאמר שלמה שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו, דבר אחר שלח לחמך זה יתרו

שאמר קראן לו ויאכל לחם, על פני המים זה משה שנאמר כי מן המים משיתיהו, כי ברוב הימים תמצאנו הוא שכתוב ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים, מדרש רבותינו זכרונם לברכה, ורבינו בחיי סדר שמות, ורש"י בקהלת סימן י"א פירש על פסוק זה וזה לשונו, עוד ימים באים ותקבל תשלומיך, ראה מה נאמר ביתרו קראן לו ויאכל לחם וסבור הוא שהוא מצרי ולא יראנו עוד, מה סופו, נעשה חותנו של מלך והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית, יע"ש

ט. גם במדרש תנחומא סדר שמות אמרו, שני בני אדם קבלו שני צדיקים ונתברכו בשבילם, דלא היה להם בנים מתחילה ומשנכנסו לבתיהם נתן להם הקדוש ברוך הוא בנים, לבן ויתרו, לבן אפשר היו לו בנים והוא שולח בתו אל הרועים, ומשנכנס יעקב לביתו נתברך בנכסים ובבנים דכתיב ניחשתי ויברכני ה' בגללך, יתרו דכתיב ולכהן מדין שבע בנות, דלא היה לו בן והיתה בתו רועה את צאנו בשביל שלא היה לו בנים, משנכנס משה נתברך בבנים, יעויין שם, והכי איתא במדרש רבה סדר תצא, דשכר המכניס אורחים בתוך ביתו הוא דזוכה לבנים, (ועיין שם לרבינו בחיי), ובספר החרדים הוסיף לומר דזוכה לבנים תלמידי חכמים, יע"ש

יוד. עוד מעלה אחרת מצינו דזוכה בשבילו להוריד גשמים בעולם, כמו שראיתי להרב כלי יקר במלכים א' סימן י"ט על פסוק ויהי בשביעית ויאמר הנה עב קטנה ככף איש עולה מים, דפירש וזה לשונו, או יהיה לפי שכפה פרשה לעני כאיש ולא כאשה, שעינה של אשה צרה באורחים ואפילו בימי שובע כל שכן בזמן הרעב, וזו נתנה ופרשה כפה ככף איש בלב טוב, על כן כתיב עב קטנה ככף איש ולא כתיב ככף סתם, עכ"ד, והתם הוא לעניי עירם, אך בהכנסת אורחים שוו בשיעורייהו באיש עם האשה כשאינה צרה באורחים ועיין בתענית גבי אבא חלקיה

יא בכלל הברכה מאי דאיתא בבראשית רבה סדר חיי שרה פרשה ס' סימן י', על פסוק ויאמר בא ברוך ה', דאמר רב יעקב בשם רבי יוחנן דבית גוברין עבד ליה הפטרה, אם אליעזר על ידי ששירת את הצדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך, ישראל שעושים חסד עם גדוליהם ועם קטניהם בידיהם ורגליהם על אחת כמה וכמה, ופירש הרב נזר הקודש, עבד הפטרה, פירוש כשהיו החכמים נפטרים מאכסניא שלהם שגמלו חסד היו רגילים לדרוש מקראות הנוגעים לכבודם וכדאיתא במדרש חזית בפסוק סמכוני, ועל זה אמר דרב יעקב היה עושה דרשת הפטרתו מכאן שבא ללמוד קל וחומר מאליעזר, יעויין שם, וכן אמרו שם סוף פרשה ס"ט, שלחו רבי ינאי ורבי ישמעאל עבד ליה הפטרה, מה אם זה שלא הלך לא בידיו ולא ברגליו אלא על שהראה להם באצבע ניצול מן

הפורענות, ישראל שעושים חסד עם גדוליהן ועם קטניהן בידיהן וברגליהן על אחת כמה וכמה, ופירש היפה תואר שבכבוד אכסניא דרש וכההיא דפרשה ס' סימן י' יעויין שם, וכזאת וכזאת ומצאת כי תדרשנו בתלמודין בסוף ברכות דף ס"ג ע"ב, תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ורבי יוסי ורבי נחמיה ורבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו, ואזיל ומונה כל אחד דרשתו דפתח רבי יהודה ראש המדברים בכל מקום ועשה קל וחומר מארון, ורבי נחמיה עשה קל וחומר מיתרו, ורבי יוסי עשה קל וחומר מלא תתעב מצרי, ורבי אלעזר עשה קל וחומר מעובד אדום הגתי על המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו כאשר יעויין שם, ומעובדא דאימיה דרבי כרוספדאי דהובא בתקונים למדנו, דלא ידרוש בבית בעל הבית מענייני מיתה או עוני או באיזה דבר שהוא צער לאותו הבית, והחכם עיניו בראשו לחשוב מה שיוציא בשפתיו, ואף על גב דכל התורה חיים הם למוצאיהם, מכל מקום יש מתרגזים ומצטערים ואפשר לומר לו דברי תורה ממקום שלבו חפץ הבעל הבית דמשמחי לב

יב. אמר רב יודן, חמשה פעמים כתוב בני ברזילי כנגד חמשה ספרי תורה, ללמדך שכל מי שהוא מאכיל פרוסה לצדיק כאילו הוא מקיים חמשה ספרי תורה, (מאמר רבותינו זכרונם לברכה והובא בילקוט שם), וזו ראי"ה מהימנא להוכיח גם ממאמר הלזה כי המחזיק ביד התלמיד חכם שיעסוק בתורה הוה ליה כאילו קיים כל התורה כולה וכמו שאמרו בירושלמי בסוטה פרק א"נ, ובמדרש רבה סדר קדושים פרק כ"ה, דלמד ולימד ושמר ועשה והיה סיפק בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת, לא למד ולא לימד ולא שמר ולא עשה ולא היה סיפק בידו להחזיק והחזיק הרי זה בכלל ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת, והיינו כי הכא דהטיבו את אשר דיברו, דמי שמאכיל פרוסה לצדיק מעלין עליו דקיים חמשה ספרי תורה, וכמדומה לי דלפי מה שאני מביא מאמר זה בהרבה מקומות אני יוצא ידי חובה דהוכח תוכיח אפילו מאה פעמים

יג. הנה מה שאמרו בברכות, תניא אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנאמר איש רעים להתרועע, הדבר פשוט דהוא דוקא רעים מבני עירו ושאר מקומות שרוצה לעשות עמהם סעודת מריעות ולדבר עמהם דברי צחוק והיתול ומהבלי העולם, אכן באורחים המכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה רעבים גם צמאים דהיום כאן ומחר בדרך ואינו בקביעות, אדרבה כל המרבה הרי זה משובח

יד. הנה ידוע מה שכתוב בבא מציעא דף פ"ז דאשה עינה צרה באורחים, ולפי זה צריך הבעל הבית להיות עיניו פקוחות על אשתו ובניו ובני ביתו שלא יקפידו על האורחים שלא תהיה עליהם למשא כבד, ולמפרע יהיה לאורחים צער בסיבתם ויצא שכרו בהפסדו, וצריך זהירות גדול דאפילו בדבורים שמדברים בתוך ביתם שלא יחשבו דעל האורח מדברים, וכמה פעמים שמעתי וראיתי שדיברו בני הבית על איזה ענין ולא נגע ולא פגע לאורח כלל, והאורח טעה בדמיונו שהיה בעדו ונצטער הרבה מאד וזלגו עיניו דמעות בקול מר, כי על כן צריך דעת ותבונה בזה שלא יהיו מדברים בפני האורח דבר דמשתמע לתרי אנפי ולהיות כל דבריהם בשכ'ל הקודש, ובפרט שלא לדבר בפני האורח אפילו בעניינים שלהם בלחישה וברמיזה כי האורח חושב שהוא על עצמו ויבא לידי צער ובושה, ואין צריך לומר שלא יכעוס לא הוא ולא אשתו ולא אחד מבני הבית בענין הנוגע לסעודה, ומכל שכן בדבר הנוגע לאורח עצמו כי הוא איסורא רבה ולא יאבה ה' שלו"ח לו אורח כדי לצערו, וצא ולמד מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה והביאו רש"י בחומש סדר וירא על פסוק ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח, כי בשביל דאשת לוט כעסה עם בעלה על אשר שאל מלח על השולחן שבו האורחים, לכך ותהי נציב מלח, וביאר שם רש"י דבמלח חטאה ובמלח לקתה, אמר לה תני מעט לאורחים הללו, אמרה לו אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה, כאשר יע"ש ועיין לעיל אות ד' ואות י'

ולעומת זה ראה תראה בשבחה של השונמית דשיבחה הכתוב ושם אשה גדולה, ואמרו בזוהר הקדוש סדר בשלח דף מ"ד ע"א וזה לשונם, ותו ושם אשה גדולה על כל שאר נשי עלמא, דהא שאר נשי עלמא כד חמאן אושפיזא בביתא מצטערן ביה ורחקן מיניה כל שכן לאפקא עליה ממונא, והא חדת ביה באושפיזא ואפקא עליה ממונא, כל שכן כיון דחמת ליה לאלישע חדת ביה לחדא, ועל דא שבחא דכולא דאתתא היא דהא אושפיזא דביתא דאתתא היא ובגין כך ושם אשה גדולה על שאר נשים, עכ"ל, נמצא כי עיקר הכנסת אורחים תלוי באשה עקרת הבית, וכיון שכן אם עינה צרה באורחים גדול עונה כי אין ביד האיש לקבל האורח אם לא בעצת אשתו, וכיון דהיא מונעת, האשה ההיא תשא את עונה וניקה האיש מעון, לא כן אם תעשה הפך מידת הנשים לקבל האורחים בסבר פנים יפות, אזי שכרה מרובה שלא תהיה אלמנה או שכולה וגלמודה, ועליה נאמר רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה, ואשה יראת ה' היא תתהלל ושא נא עינך וראה להרב אורי וישעי מה שכתב בזה ויערב לך.

טו. להקל הדבר בעיני הבעל הבית מצוה לאודועי כי אין האדם חייב להאכיל לאורחים בשר ולהשקותם יין, אלא כל אחד אינו חייב אלא כשיעורו כפי אשר תשיג ידו כדרך שהוא אוכל כפי יכולתו את לחמו ואת מימיו וכמבואר בזוהר הקדוש סדר אמור דף ק"ד ע"א על פסוק איש כמתנת ידו יעויין שם, והעיקר הוא כי יהיה בשמחה, וכדברים האלה כתב בספר החסידים סימן נ"ו, וגמר אומר כי טוב ארוחת ירק בשמחת פנים משור אבוס ופנים זועפים, ולעת האוכל ידבר עמו, אדוני אכול בשמחה ושתה בלב טוב יינך או מימיך כי הצור יודע כי ברצון ובנפש חפצה הייתי נותן לך בשר, בחיי נפשי שאין לי כדי ליתן לך, ועל זה נאמר ותפק לרעב נפשך, עכ"ד הנעימים, ובתנחומא סדר פנחס והביאו רש"י בחומש אמרו, פר אחד איל אחד, למדה תורה דרך ארץ שמי שיש לו אכסנאי יום ראשון יאכילנו פטומות, למחר יאכילנו דגים, למחר בשר בהמה, למחר מאכילו קטניות, למחר מאכילו ירק, פוחת והולך כפרי החג, יעויין שם, ובזה ביארו המפרשים כוונת המסורה על הפסוק וארוחתו ארוחת כנודע, והדרך ארץ דקדמה הוא שיאכילהו בעין יפה ולא ירע לבבו ועל ידי זה יזכה לברכת הבית מרובה

טז. עין רואה להרב ספר הברית ח"ב מאמר י"ב פ"ח בנועם מוסרו, שהרבה להוכיח שראוי לכל איש ישראל להחזיק במצות הכנסת אורחים שהיא מצוה גדולה עד מאוד והיא צדקה וגמילות חסדים ביחד, ואם אחת מאלה רב כחו ורם מעלתו מה גם שניהם כאחד, והתמרמר הרב ז"ל, שהן בעון בדור הזה מחזיק במצוה הגדולה הזאת כי אם אחד מני אלף, שבת עובר אורח להתארח אצל בעל הבית ואין מי אשר דלתו לאורח יפתח, וגדולה היא מאד בעיני ה', ולא די שאין קץ לשכר מצוה זו בעולם הבא אלא אף גם כל הצלחת עולם הזה רגיל לבא על ידי מצוה זו, ולא נתבשר אברהם אבינו עליו השלום על הבנים אלא על ידי מצוה זו, ולא נצול לוט מתוך מהפכת סדום אלא על ידי הכנסת אורחים, ולא זכתה השונמית להוליד בן אלא על ידי מצוה זו, ומצוה זו אדם אוכל פירותיה בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, ואין אליהו הנביא רגיל לבא לברך את האדם בהצלחת העולם הזה בעושר ובכבוד ונכסים אלא על ידי מצוה זו, יעויין שם דברי פי חכם כן, ואשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה. ועיין לעיל מזה אות ט', ומה שכתבתי בקונטרס נפש חיים מערכה ב'

טוב. אם באו לאדם אורחים שנים או שלשה בזמן אחד, והם כולן בבת אחת סמוכים על שולחנו, יעשה להם כבוד בענין האכילה והשתיה לכולם בשוה ואל ישנה ביניהם שלא להטיל קנאה בסעודה, וכמו שכתב רבינו בחיי סדר וירא על פסוק מהרי שלש סאים, דמה שאמר שלש סאים דנתכוין לכבוד שלשתם, ועשה חלקים שוים שלא להטיל

קנאה ביניהם, והביא סאה לפני כל אחד ואחד להורות כי כבוד שלשתם שוה עליו, אלה הם דבריו, ונראה לומר כי זהו דוקא בענין אכילה ושתיה, דמה שנותן לאחד יתן לכולם בשוה כי זה מורה דחיבה יתירה נודעת להם ולא יש הפרש בין זה לזה, אמנם בענין הכבוד כגון לדבר להגדול שבהם לכי כבודו הראוי לו או להושיבו במקום הראוי דיתיב ברישא ולקטון ממנו למטה הימנו לפי סדר הנהגת מלכות טורקיא שיש סדר במקומות בישיבת השולחן איזהו מקומן, הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו וכמו שעשה יוסף הצדיק לאחיו, כגון דא לא יש שום קפידא בשביל דאל ישנה ביניהם, (וכמו שאמרו בגמ' בב"ב דף ק"כ, ובירושלמי פ"ד דתעניות בסדר ההסיבה כאשר יעויין שם), אלא דאם המצא תמצא דשנים שנים באו בהדרגה אחת ולא נופל אחד מחבירו, או שלא יוכל להבחין בין זה לזה מי בראש, אז יתן הבחירה להם שהם ישבו כמו שרוצים, ואם באנו לפי מנהג הלועזים אין אנו צריכים לבא לידי מידה זאת, דשמה ישבו כסאות וקטן וגדול שוו בשיעורייהו ועיין להרב כלי יקר בשמואל א' סימן כ' וסימן כ"ח יע"ש

חי. כשיבואו האורחים לבית ישתדל להראות עצמו כי הוא טורח בעדם, ולהרבות כנופיא שיהא ניכר שהם טרודים ומשתדלים בכבודם, ושידעו מזה אנשי המקום דהשתדל וטרח בעבור כבודם לצאת ולבוא כמו שמשתדל וטורח לכבוד השבת, וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, רב נחמן מכתף ועייל מכתף ונפיק, אמר אילו מקלעי לי רבי אמי ורבי אסי מי לא כתפינן מקמייהו, וכונתו לומר שלא היתה מעלת השבת גרועה לו ממעלת שני חכמים ההם המיוחדים בדורו, וכשם שאילו היו נכנסים להתאכסן אצלו היה טורח ומשתדל בעדם, כן לכבוד השבת, אלה הדברים אשר דיבר רבינו בחיי סדר וירא על פסוק מהרי שלש סאים, (ועיין לעיל באות ה' מה שהבאתי משם הר"ח ז"ל), ולי ההדיוט נראה דהטעם דצריך הבעל הבית לעשות פירסום שיש לו אורחים בתוך ביתו כמו שכתב רבינו בחיי שידעו אנשי המקום, היינו משום כי על ידי זה יבואו בני עירו לבקר בשבת לאורחים ויסבירו להם פנים ובזה מתכבד הבעל הבית גם כן כענין המביאים בכורים, ועוד הן בה כי תקדמנו ברכות טוב דמברכים להבעל הבית ומחזיקים לו טובה, וזה המנהג הוא בעירנו אזמיר יע"א, כי כשבא אורח בבית בעל הבית עושין לו ביקור ביום שבת קודש רבני העיר ומעלת התלמידי חכמים ה' עליהם יחיו אמן, וכבר כתבתי בעניותין בספרי הקטן תוכחת חיים סדר וירא טעם נכון לזה, ועתה אני אומר עוד טעם אחר, כי על ידי זה שבאים אנשי המקום לבקרו, עיניהם ישיתו משיחתו של אדם והנהגתו ומכירים בו, ומשבחים אותו בעיני ההמון לאורח הבא, וגם שמודיע צערו לרבים על איזה סיבה הוא בא אם הוא על עסקי ממון וכדומה כדי שיעניקוהו אנשי

המקום המתנדבים בעם מפרי צדקתם איש כמתנת ידו, או על עסקי נפשות, ויבקשו אופן להושיעו משופטי נפשו, ואפילו דאין לדבר בזה בשבת, אי מצד קדושת היום ואי מצד דאינו שעה בתוך הבקורי'ם, נקוט מיהא דמההבטה ורמז לחכם, עיניהם ישיתו על מה בא, והכל לפי הענין, דלפעמים מוכרח לדבר אפילו ביום הכפורים שחל להיות בשבת

יט. יזדרז הבעל הבית לטרוח הוא בעצמו עם האורחים ולשאול מה הם צריכים, ותכף ומיד ירוץ ולא יגע להביא כל מה שיצטרך, אפילו אם צריך הבאה ממקום אחר והדרך רחוקה יהיה רץ לדבר מצוה וכמו שכתב רבינו בחיי בסדר וירא על פסוק ואל הבקר רץ אברהם, דהיה אפשר לשלוח אל הבקר אחד מאנשיו שהרי בביתו של אברהם היו שלוש מאות ושמונה עשר איש מחניכיו ילידי ביתו, ולא רצה לשלוח לשום אחד מהם אלא הלך הוא בעצמו ובכבודו במרוצה לכבוד האנשים אף על פי שהיה זקן וחלוש מהמילה, והנה זה עדות זריזותו ומעלתו ונדבת לבו, עכ"ל, ואם מצינו כך בגדול הנאמר באברהם האדם הגדול בענקים נשיא אלהים וזקן מופלג וחלוש מאד, כל שכן וקל וחומר בשאר כל אדם דראוי שישתדל בכבודו ובעצמו לעשות שירות לאורח הבא אליו ולעשות כל מה שצריך לו, ועל זה ועל כיוצא בזה הוא מה שאמרו מצוה בו יותר מבשלוחו

ך. כתב הרב מגן אברהם בא"ח סימן תקט"ו ובבאר היטב שם ס"ק ו', דאפילו אם הבעל הבית נזהר שלא לאכול איזה דבר משום סרך איסור ממנהג העיר, אם יהיה באופן דהתירו מפני האורחים אזי שרי להבעל הבית לאכול עמהם דאין זה כבודם שלא יאכל עמהם, עיי"ש

כא. שלימות מצות הכנסת אורחים הוא לעשות לאורח הבא לו אכילה ושתיה ולינה ולויה, והעיקר הוא מקום ללון ובית מנוחה, וכמו שראיתי בספר הנחמד ספר הברית ח"ב מאמר י"ב פ"ח שכתב כן, והוא היה נותן בהם סימנים משכ"ן שהוא ראשי תיבות מטה כסא שולחן נר, יעויין שם, כי כן מי שחננו ה' דיש לו הבית והעליה ופרוזדור ובתים מרווחים, הוא מן הראוי שיהיה מייחד החדר לאורחים טובה ורחבה ולא יהיה הפחותה שבכולם, דאם יתנהו לאורח בבית צר ואפל יסבול צער, אי מצד שאינו מוצא קורת רוח, ואי מצד דזה יורה דנבזה בעיניו נמאס האורח לגבי הבעל הבית, ומצינו באברהם אבינו עליו השלום שעשה לאורחים בתים לבדים מרווחים כדאיתא בפרק קמא דסוטה, וזכור לטוב להגביר החכם השלם כבוד מורינו הרב רפאל שאקי זכרונו לברכה, דזה היה דרכו דרך הקודש לייחד בית לתלמיד חכם האורח הבא אליו, דשם יאכל וישתה וישן כאות נפשו לפי רצונו בכלים נאים ושיראים נאים כשאר החדרים אשר היו בהיכלו היכל מלך, תהא נשמתו צרורה בצרור החיים וגבור בארץ יהיה זרעו

כב. ומילתא כדנא צריכים להזהר גם כן בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה בכללות הצבור, שיזהרו בכל אורח הבא לעיר שיהיו מיחדים מקום מיוחד כדי ללון אפילו יהיה האורח פחות שבערכין, דלפעמים מסיבה שלא ימצא מקום לעשות חניה בלילה, יבא לדור במקום שחונים הגוים ואיתרמי מלתא דיהיו מצערים אותו באיזה אופן, ועוד דאיכא למיחש דיחלה וימות מסיבת הלינה שלא יש לו מקום ללון וילין במקום שהוא תחת אויר הרקיע לקרח בלילה ואיכא בזה משום שפיכות דמים, ועל ראשי עם קודש שבכל עיר ועיר מוטל עליהם החיוב לבקש מנוח לאורח הבא לעיר ולא לדחותו ממקום למקום, כי לא מן ה' הוא במה שהולכים מדחי אל דחי נעים ונדים בארץ, ואין דורש ואין מבקש עליהם כדומן על פני האדמה, אוי לעינים שכך רואות מבלי יכולת לחוס עליהם לאסף אותם הביתה, ושבח לה' יתברך דבעירנו זאת איזמיר יע"א וכל העיירות הסמוכות אשר סביבותינו נעשה תקנה לקבל האורחים על פי הגורל חוזר חלילה, יהי רצון שכן יהיה תמיד לעולם ועד, ויכולה היא שתגן שלא תאונה אלינו רעה ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה אמן

כג. גם ראוי ליזהר דבמקום שהוא אספיד"ל לחולים, דשם לא יכניסו אורחים כי לפעמים בבוא האורח עייף ויגע ומארץ רחוקה ונכנס לשם, אם ימצא שם חולה שנוטה למות הרי הוא נשבר לבו בקרבו, ואיכא למיחש שמא חס ושלום יחלה מהצער ויתרע מזליה, וכבר עיני ראו ולא זר באורח אחד שנכנס באספ'ידל (בית חולים) של החולים, והיה שם חולה שבא עת פקודתו קרוב לגוסס, והיה כראותו לא היה יכול לסבול מרוב הצער עד שנעשה חולה, וכשידעתי מזה תכף הוצאתי אותו משם והבאתי אותו לתוך ביתי, ותהילות לאל יתברך שנתרפא ולא היה לו שום דבר רע והלך לדרכו לשלום, כן נזכה לקיים את כל דברי תורתו הקדושה בעזר משדי אמן, והוכרחתי להעלות זה בספר בעבור ישמע העם ויבקשו אופן לבנות בתים לאורחים הבאים שאינם כדאין להכניס אותם בבתי היחידים מאיזה סיבה שיהיה, וכדי שלא ילינו ברחוב ושלא יכנסו באספ'ידל של החולים, מוכרח הדבר לעשות בתים מיוחדים לאורחי ופרחי, ואין צבור עני, ובזכות זאת גם ה' יתן הטוב ונזכה לראות בבנין ירושלים ובית הבחירה אכי"ר

כד. עוד זאת אדרש לבית ישראל, דראוי בכל עיר ועיר שישראל דרים שם, כי בבוא להם אורח מה גם אם הוא תלמיד חכם, לקבלו בסבר פנים יפות ולתת לו בעל הבית אכסניא נאה לפי כבודו כל אחד לפי ערכו ולתת לו מה שצריך כפי יכולתם, ולקבץ על הגב"אות מנדבת הציבור והיחיד, ולא לעשות הסכמה בעיר שלא לתת לו כי אם דבר קצוב כי גם מן השמים ביום הדין בראש השנה יסכימו לתת דבר קצוב, ואיך מבקשים את פני ה'

דיריק להם ברכה עד בלי די, ומכל שכן שלא יעשו הסכמה שלא לקבל אורחים בביתם כענין סדום כי הוא עון פלילי, וחוששני דאפילו אם יהיה בהם מצוות כרמון לא אהני להו דיגן עליהם, דזו רבת רעה בארץ וגרמ"א דנפיל שתחרב אותה עיר רחמנא ליצלן, וצאו וראו מאי דאתמר בזוהר הקדוש ברעיא מהימנא סדר נשא דף קכ"ז ע"ד וזה לשונו, אמר ליה רעיא מהימנא באומאה עלך משמא דידו"ד לא תאחר בכל יכולתך דהא אנא בצערא סגי, ויפן כה וכה וירא כי אין איש עוזר לאפקא לי מהאי צערא בהאי קבורה דאתמר עלי ויתן את רשעים קברו ולא אשתמודען בי ואנא חשיב בעינייהו בין ערב רב רשעייא ככלב מת דסרח ביניייהו דחכמת סופרים תסרח ביניייהו בכל קרתא וקרתא, ובכל אתר דישראל מפוזרים ביניייהו בין מלכוון ואתהדרון אינון ערב רב רעיין על ישראל עאנא דקודשא בריך הוא דאתמר בהו ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, ולית לון יכולת למעבד טיבו עם תלמידי חכמים ואנשי חיל ויראי חטא מסובבים מעיר לעיר ולא יחוננו, ומחרימין ערב רב ביניייהו דלא יהבון לון באתרין סגיאין אלא דבר קצוב דלא יהא תקומה בנפילה דילהון ואפילו חיי שעה, וכל חכמים ואנשי חיל ויראי חטא בצערא ובדוחקא וביגונא חשיבי ככלבים, בנים המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרס בראש כל חוצות דלא אשכחו אכסניא ביניייהו, ואינון ערב רב עתירין בשלוה בחדוותא בלא צערא בלא יגונא כלל, גזלנין מארי שוחדא דאינון דיינין ראשי עמא כי מלאה הארץ חמס מפניהם, עלייהו אתמר היו צריה לראש, באומאה עלך זמנא תנינא, בחיי ה' צבאות אלהי ישראל יושב הכרובים דכל אלין מילין לא יפלון מפומך בכל יכולתך למללא בהון קמיה קודשא בריך הוא ולאחזאה דוחקא דילהון, עכ"ל

ואין ספק דישתומם האדם וחרדה ילבש ותכסהו פלצות כקרוא איש יהודי את מאמר הזוהר הקדוש הלזה כי כל דבריו כגחלי אש, ולכן כל רב ומורה צדק בקהל עדתו תהיה השגחתו על האורחים הבאים לעיר, וביותר על החכמים הבאים בשליחות ובפרט כשהם מארץ ישראל ת"ו במהרה בימינו מציון מכלל יופי עיר הקודש ירושלים דדאב"ה מקום מקדשינו, ומחברון קרית ארבע אשר אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב ישנים שם וכמה צדיקים, וקרתא דשופריא עיר הקודש טבריא דשם קבורים חסידי עליון, ובפרט רבי מאיר בעל הנס אשר כל בית ישראל נשענים עליו לתלות בזכותו, ומגליל העליון שהוא צפ"ת דמכוון תחת כסא הכבוד, והרשב"י וחביריו זכותם יגן עלינו אמן שמה, כי לא מבעיא כשהוא שליח הכולל דכל מקום שישראל מצויים שם, חיובא רמיא עלייהו לקבלם בכבוד גדול כמי שבא לו שר בית המלך ויהיו הם מריקים שקיהם צרורות כספיהם, אלא אפילו אם יהיה שליח לעצמו והקטון שבהם כל אחד בריא בחיובא

להעניקו כפי יכולתו איש כמתנת ידו ולכבדו ביתר שאת כי הוא בא ממקום קדוש, וידענו נאמנה דאלולא תפילתם של יושבי ארץ ישראל לא היה חס ושלום תקומה לבני חוצה לארץ, וכל חכם בעירו יבקש סדר ואופן והנהגה טובה וישרה על זה כשהם באים בין מארץ ישראל בין מחוצה לארץ, שלא יקוצו בהם לא האורחים מבני העיר ולא בני העיר מהאורחים, ויהיו הדברים האלה לטוטפות בין עיניו

כה. מצות הכנסת אורחים הוי כמצות פדיון שבויים, ובפרט כשהם באים בספינה והספנים גוים והם חייבים להם שכירות הספינה והלחם אשר נתנו להם בהיותם בספינה, ואיכא למיחש דיכו אותם ויפשיטום ערומים, ויש גם כן חששא שמא יוליכום לאיים הרחוקים וימכרו אותם לעבדים ולשפחות, וכמו שאירע בנער קטון כבן שלוש עשרה שנים דהיה חייב לספן גוי שכירות הספינה והאכילה ולא היה לו לפרוע כי אין כל מאומה בידו, וגמר בדעתו הספן למכרו בערי הגוים ושימיר דתו, ומאת ה' היתה זאת דעבר הספינה בקרב מחנינו ויתודע הדבר, והשתדלנו לפרוע בעדו ולהוציאו מיד הגוי, ואלולא כן היה נאבד זכרו מן העולם והיה נטמע בין הגוים, ברוך פודה ומציל, וכבר ראיתי להרב גנת ורדים חלק יורה דעה כלל ג' סימן י' דף קכ"ט ע"ב דכתב וזה לשונו, ונסתפקתי אם נוכל לפשוט יד בגאבילה (מיסי הקהילה) של פדיון שבויים ולפדות האורחים הבאים ממושכנים בשכר הספינה אם חשובים כשבויים, ואם תמצי לומר אינן חשובים כשבויים, אם יבא אחד ממושכן ביד כולם ויחזיק בו להוליכו עמו בספינה לעיר אחרת ממושכן על שכר ספינתו אם יחשב זה כשבוי, שאפשר שיוליכהו לאחת מאיים שאין בה ישראל וגם אין בה שופט ושוטר וימכרהו שם והיינו שבוי, גם אלו נערים קטנים ונערות קטנות שיש חשש שאם יתערבו ביד גוים יש חששות רבות, ועל זה צידד שם בתשובה אם הא דאורחים דמי לפדיון שבויים, והכריח מתשובת הרא"ש שהביאה הטור ביורה דעה סוף סימן רנ"א, דיש ראיה למקצת דהאורחים כנדון דידן דהוי פדיון שבויים, דהרי כתב הרא"ש בתשובה שיכולין הצבור לשנות מתלמוד תורה לצורך לתת פשוטין להגמון לכל שנה לפי שהוא הצלת נפשות, שאם לא יתפשרו עמו, כמה עניים שאין להם ליתן יכום ויפשיטום ערומים, והרואה יראה דנדון דידן עדיף מתשובת הרא"ש ויש בהם סכנה כפולה ומכופלת, ואפילו לאורחים שאין הספנים אלמים הרבה ולא ימכרו באיים הרחוקים, הא מיהא יש בידן לתקוף באורחים ואין מידן מציל כיון שיש להם שכירות עליהן, ויוליכום עמם שנית בספינה נעים ונדים מדחי אל דחי ומצרה לצרה ברעב ובצמא ובחוסר כל, וכהאי גוונא נמי שבויים איקרו, והממשכן עצמו לחלוק על זה סוף דבר לא יוכל לעלות בידו, אלא דהוי ספיקא אי הוי פדיון שבויים או לא

ואם כן אין להחמיר מצד הסברא אלא מפני הספק בלבד, ואם כן אית לן למימר דלא שבקינן היתר מרווח מפני ספיקא, ותו דהוי ספק ספיקא, עכ"ד, ישמע חכם ויוסף לקח שלא להקשות את ערפו לומר דאין ליקח מקופת פדיון שבויים לאורחים כאלו הבאים ממושכנים כי הוא עסקי נפשות ואין מדקדקים בזה ואין מעבירין על המצוות, וברכות שמים יחולו על ראש צדיק ידיד נפשי הרב ועצום נזר ישראל כבוד מורנו הרב בכור בנימין מלמד נר"ו, דפעם אחת נשמע דנפל נער אחד ביד ספן גוי אחד והיה רוצה שימיר דתו, ושלחתי אותו לספינה ההיא שהיתה סמוכה לחומת העיר, והלך בזריזות למען הציל אותו, והיה בים סערה גדולה ונכנס בסכנה עצומה מחמת גלי הים, ובעזר ה' עשה והצליח שנתן להספנים שכירות הנער והלחם אשר נתנו לו איזה ימים ונטל את הנער מידם והביאו לידינו, והוא היה ממשפחה רמה, והגיד לנו הנער דכפסע בינו ובין המות או היה מוכרח להמיר הדת, אשריו דזכה לקיים נפש מישראל דהוא עולם מלא.

כו. מי שנגע יראת אלהים בקרבו, יתן דעתו על האורחים הבאים שמעשיהם סתומים ואינם מכירים אותם, ובפרט אם הם תלמידי חכמים שלא יהיה חושד אותם לדבר עליהם איזה גנות, אפילו אם יהיה הדבר אמת אל לא טובה השמועה בעדים כשרים, וכל שכן וקל וחומר כשהוא מפי השמועה עד מפי עד, שכמה פעמים מדברים בדדמי ובאומדנא ונמצאו כזבים בכל דבריהם, ולמפרע תהיה לו לחטאה שעושה לו הלבנת פנים ושפך את דמו וגם פסקיה לחיותיה, מלבד האיסור דחושד בכשרים ומוציא דיבה, כי כן הירא את דבר ה' יזהר בזה, כי אפילו ביודעו ומכירו שיש לו עליו איזה רינון, הנה טוב לחשות ולא לדבר, ומכל שכן כשאינו יודע בו שום דבר דיעשה עמו חסד ורחמים, ויקיים מצות ה' צדקה וגמילות חסדים, ומחזיק ידי לומדי תורה והכנסת אורחים, ולא יחוש ויחשוד על הספק כי כל ישראל בחזקת כשרים, ואפילו ברשע גמור אמרינן דאם קידש את האשה על מנת שאני צדיק גמור חוששין לקדושיו דשמא הרהר תשובה בלבו, כל שכן במי שהוא בחזקת כשר מעיקרו דאפילו אם חס ושלום היה בו איזה דבר מגונה כבר הרהר תשובה בלבו, ובפרט כשהוא תלמיד חכם דאיתיה באזהרה דאל תהרהר אחריו, ולאו דשמא עשה תשובה אלא בודאי עשה תשובה כדאיתא בגמרא, וכבר כתב רבינו הגדול הרשב"א ז"ל בתשובה ח"ה סימן רל"ח, כי כמה חוטאים חזרו בתשובה ומהם תצא תורה יעויין שם.

וזה דרך ישכון אור, דאפילו יהיה האורח מאן דהוא, לכבדו ולהשתדל עמו שיתנו לו בעל הבית וצידה לדרך, מכל שכן כשהוא תלמיד חכם יהיה מה שיהיה, אפילו דבאים אלינו מערי אשכנזים צריך לכבד אותם בכל כבוד שבעולם ולהשתדל בעדם להקריב

להם התועלת, ואין הפרש ביניהם בין לאשכנזים להספרדים כי כולנו בני איש אחד נחנו ואל אחד בראנו, ועיניך תראינה להרב ספר הברית ח"ב מאמר י"ג פרק כ"ח מה שהאריך הרב זכרונו לברכה בנועם מוסרו מיוסד על אדני פז דבר דבור על אופנו, לך נא ראה ויערב לך דברים נאים ומצודקים משיב דברים נכוחים, ומצאתי בתנא דבי אליהו סדר אליהו רבה סוף פרק כ"ו, על פסוק והלכת בדרכיו וזה לשונו, ותלך בדרכיו שהם דרכי שמים, ומה הם דרכי שמים, שהוא רחמן ומרחם אפילו על הרשעים ומקבל אותם בתשובה שלימה וזן ומפרנס את כל הבריות, כך תהיו רחמנים זה על זה לפרנס זה לזה ותאריכו פנים זה לזה בטובה, דבר אחר מה הן דרכי שמים, שהוא חנון דנותן מתנת חינם ליודעים אותו ולשאינן יודעים אותו, גם אתם תנו מתנת חינם זה לזה, דבר אחר מה דרכי שמים שהוא רב חסד ומטה כלפי חסד, כך אתם תהיו נושאין פנים זה לזה ותהיו מטין כלפי טובה לעשות טובות זה לזה יותר מן הרעה, עכ"ל.

ובספרי הקטן סדר כי תצא, ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך כו' עד דרוש אחיך אותו והשבותו לו, דהכונה דבא לרמוז דהגע עצמך דבא לעיר איזה אורח מארץ רחוקה שאינו קרוב אליך ולא ידעתו, דמעשיו סתומים, לא תהיה חושש שלא להביאו לתוך ביתך, אלא ובסתום חכמה ואספתו אל תוך ביתך דתקבלהו בסבר פנים יפות, והיה עמך שתושיב אותו על שולחנך, עמך במאכל עמך במשתה על דרך כי טוב לו עמך, ואל תבקש לשולחו מהרה שמא ביני וביני יעשה דבר שלא כהוגן, אלא עד דרוש אחיך אותו, עד זמן שידרוש הוא לצאת מביתך, אז והשבותו לו על דרך שדרשו בגמרא אבידת גופו מנין תלמוד לומר והשבותו לו, והיינו שתשיב אותו לתוך ביתו בנכסים רבים, והיינו דדייק והשבותו לו שתעשה אופן שישוב הוא עצמו לביתו על ידי שתעניק לו כפי צורכו הצריך לו, ודו"ק.

כז. אף מי שאין ידו משגת להכניס אורחים כי אין לו בית ולא ממון, עם כל זה יש תחבולה לכל מצוה לעני כמו לעשיר, שילך אל פתח שער העיר וכי יבא מאחד אחיך באחד שעריך, לך נחה אותו אל המנוחה ואל בעל הבית המקבל אורחים בסבר פנים יפות, ותרוץ לפני האורחים לתור להם מנוחה ולנחותם הדרך יבואו שם, ותדבר עם הבעל הבית בשבילם ותתקן להם כל צרכם, ויחשב לך כאילו הכנסתם לביתך והם מאוכלי שולחנך כי יש תקוה לעני כמו עשיר, ולא יאמר העני במה יזכה את אורחו, וכי אף הוא יכול לקיים מצוה זו לכשירצה אם יהיה איש בעל שער, וירא את האיש האורח בא בשער העיר לקבל פניו ולרוץ לפניו, ובנוחו יאמר אשרת אותך במה שצריך לך, ויהי בנסוע האורח ילך עמו ללוותו חוץ לשער העיר ולהראות לו הדרך אשר ילך בה, ואפן

כה וכה וארא כי אין איש מחזיק במצוה זו, לכן נצור בני מצות הכנסת אורחים למען יטב לך כי אז תצליח את דרכיך בעולם הזה והלך לפניך צדקך בעולם הבא, כי מצוה זו כלולה מצדקה וגמילות חסדים ונוהגת בעניים ובעשירים, וכבר נאמר רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, ככל הדברים האלה דבר הרב ספר הברית ח"ב מאמר י"ב פ"ח, ואשרי איש ירא את ה' ימצא **חיים**

סימן ו

אלו מן ההלכות אזהרות והנהגות לעובר אורח, שלא יהיה על הבע"הב עליו לטורח

א. עתה אקום ואשים דברי בהנהגת האורח עם הבעל הבית, וברכ'ות לראש מאי דאיתא התם בדף י"א על פסוק הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא מכאן שהאשה מכרת באורחים, וכפי זה צריך האורח להתקדש בקדושה יתירה בסדר אכילתו ושתיתו, וגם שלא לדבר עם אשה כלל כי אם לצורך גדול והכרח גמור, ועיניו למטה שלא להסתכל באשה ובמלבושיה כלל, כי מלבד דבלאו הכי כל זה אסור מדינא, נוסף גם הוא כי יבא לידי חשד וצריך שירחיק עצמו מן הכיעור ומן הדומה לו, וכן יזהר האורח שלא ליקח משרת בחור שלא נתמלאה זקנו כי יחשדו אותו חס ושלום, ואפילו אם לבו הולך טהור ונקי וצדיק, עם כל זה לא פלט ממה שנותן מכשול לגבי אחרים דיחשדו אותו, ועוד הן בה כי לפעמים יעשה המשרת דברים רעים ויתנצל הבחור בהטלת מום בקדשים ובעלילות ברשע עליו, כי כן הטוב והישר הוא שלא יביא את עצמו לידי חשד כלל, וכן יזהר שלא להתנהג בגדולות ונפלאות להשתבח בתהלותיו, ולא להיות מחרחר ריב ומעורר מדנים ולהכנס בשלום ולצאת בשלום

ב. יזהר האורח המתארח אצל בעל הבית, שיבקש שיהיה הבעל אכסניא שלו ירא אלהים וסר מרע דנזהר ממאכלות אסורות ושתיות אסורות מסתם יינן וכיוצא, כי איסור גמור הוא להתארח אצל המיקל באיסורים, ולא מבעיא באיסורים ברורים כבשר נבלות וטרפות, ויין ושכר של גוים, ואיסור חמץ בפסח וכדומה להם, אלא אפילו באיסורים קלים כגון שאינן נזהרין בבדיקת הירקות מתולעים ובחומץ להרתיחו ולסננו וכל כיוצא בזה לא יתארח אצלו, וכן באיסורי שבת להטמין החמין על יד גוי או לבשל או לחתות גחלים, וגם ליקח דבר בשבת מן השוק דיש איסור אפילו באמירה לגוי, אם יודע צדיק דיש בבית הבעל הבית אחד מאלו יזהר להתרחק מעליו הרחק כמטחוי קשת, אמנם בדבר שאין איסורו מבורר ולא מוכרח אל ישנה מפני המחלוקת (כמו שכתב הריטב"א והביא דבריו הרדב"ז בתשובה, והביאו מוה"ר כנסת הגדולה ביורה דעה סימן א' הגהת

ב"י אות מ"א, ועוד שם ביורה דעה סימן רמ"ט בשם תשובות הרדב"ז ח"ב סימן קצ"ט), וכתב שהבדינג'אן הוא ודאי ערלה ומכל מקום איני נמנע מלאכול אצל בעל הבית אף על פי שאני יודע שאוכלים אותו, יעויין שם, ושא נא עיניך וראה בספר זכור לאברהם להרב מוהר"א אביגדור בתשובה חלק אורח חיים סימן ל"א בדין הטמנת חמין בשבת, שהביא מה שהעידו על הרב מחנה אפרים ועל הרב מוהר"י וילנא ז"ל, שבביתם היו נזהרים שלא לאכול בשבת מהטמנת החמין בשבת, וכשהיו מתארחים אצל בעל הבית לא היו נזהרים, ועיין בספר פתח הדביר דף ב' ע"ד, ולקמן סימן ל"א יע"ש, ושם הביא דגם באיסור בישול גוי בשבת וקאב"י דיש להתיר, יעויין שם, ואני בעניי השבתי על דבריו בתשובה להלכות שבת ואין כאן מקום להאריך, ומכל מקום הנזהר מפת של עכו"ם, אם מתארח אצל בעל הבית שאינו נזהר יש לו לאכול משום איבה כמו שכתב מהרי"ל בסוף סימן ס' ובתשובות הרשב"א ח"ב והביאה מרן בית יוסף ביורה דעה סימן קי"ב בשם מ"כ יעויין שם, ועיין מה שכתב רב רחומאי הרב השקדן בתורה מוהרי"ץ אלבעלי זצוק"ל בספרו הנחמד פרי העץ דף פ"ג ודף פ"ה בענין יין נסך אי איסורו מדאורייתא, ובענין החותמות לך נא ראה ועיין בקידוש שבת בס"ד מש"כ שם

ומצינו בזוהר הקדוש בר"מ דף קכ"ד ע"ב על פסוק ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, דאמרו דלא יתפרנסון תלמידי חכמים מעמי הארץ אלא מסטרא דטוב דאכלין טהרה כשר והיתר, ואותן דאכלין טומאה פסול אסור אינון מסאבין ומסאבין גרמייהו בנדה שפחה גויה זונה, עד כאן, ואיתא ב תנא דבי אליהו סדר אליהו רבה ריש פרק י"ב וזה לשונו, ישמור אדם הדברים בלבו שלא יאכל עם עמי הארץ על השולחן, ולא ירבה עמהם בסעודה בכל מקום מפני שעמי הארץ ממעטין ממעשרות ונחשדין על השביעית והכתוב אומר מה לתבן את הבר, וכן אמר דוד לא ישבתי עם מתי שוא ועם נעלמים לא אבא, עד כאן, וזה הוא מה שכתב מרן ביורה דעה סימן קי"ט, החשוד לאכול דברים האסורים, בין אם הוא חשוד באיסור דרבנן בין אם הוא חשוד באיסור דאורייתא אין לסמוך עליו, ואם נתארח עמו לא יאכל משלו מדברים שהוא חשוד עליהם, גם הרב חמדת ימים בהלכות סוכה פ"ח אות כ"ז כתב, כי בבית דיש חששא ביום טוב דמביא הגוי דבר הנולד ומחוסר צידה דאסורים, אין לו להתארח באותו הבית אם לא ידע בבירור שהוא היתר כיון דחשודין על הדבר, יעויין שם, וכן יזהר האדם שלא ליהנות מאדם שהוא רשע כי ממונו גם כן משוקץ ומתועב כמו שהבאתי בקונטרס נפש חיים מערכת ש' בס"ד, וכיוצא בדבר מצינו בעיר הנדחת כי כל הממון הנמצא שם אפילו נכסי צדיקים הם נטמאים וצריכים להיות נשרפים, ובברכות דף י' אמרו, הרוצה ליהנות יהנה כאלישע

ושאינו רוצה ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר כי שם ביתו, בכל מקום שהולך ביתו עמו, יעויין שם, ושניהם היו מתכונים לשם שמים שמא יפגעו באיזה איסור אפילו קל בבית בעל הבית, ואלישע אם לא היה מברר היטב בשבע בדיקות לא היה נהנה, ושמואל לא היה מכניס עצמו בספק כלל, ולכן דקדקו בלשונם לומר, הרוצה ליהנות יהנה כאלישע שהיה מדקדק ועושה חפ"ש מחופ"ש אם יש צד איסור, ומי שאינו רוצה ליהנות משום שלא ליכנס בספק צריך שיעשה התיקון של שמואל הרמתי דכל מקום שהיה הולך היה מוליך אפילו כלי ביתו עמו, דגם בכלי אוכל נפש צריך ליזהר שלא יקח בשאלה מבית דחשודים על מאכלות אסורות כי הוא נמי מדינא, ודו"ק.

ג. איתא ביומא דף י"ב, אמר אביי שמע מינה אורח ארעא למשבק איניש גולפא ומשכא לאושפיזי, ופירש רש"י קנקן של חרס ועור הבהמה שהוא שוחט ואוכל אצל הבעל הבית, והכי איתא נמי במגילה דף כ"ו, והוא הדין נמי שאר דברים שקונה כמו כלים להשתמש והוא טורח לנושאם עמו ויבא למוכרם בדמים מועטים, שיעשה ותרנות ויתנם לבעל הבית, והוא פשוט.

ד. עוד אמרו שם, אמר רב גידל אמר רב, אכסנאי לא יאכל ביצים ולא ישן בטליתו של בעל הבית, ופירש רש"י לא יאכל ביצים שמביאים לידי קרי ומתגנה על בני הבית, ולא ישן בטליתו של בעל הבית שהוא מתכסה בה ביום שלא ימצא עליה קרי, מזה אתה תשמע מהרה כמה צריך ליזהר האורח שלא יביא עצמו לידי קרי, דמלבד שצריך שיזהר כמו שהזהיר רב גידל, וככהן גדול בערב יום הכפורים שפסק הרמב"ם בפ"א מהלכות ערב יוהכ"פ הלכה ו' בדברים שלא יאכל כדי שלא יבא לידי קרי, עוד זאת שלא יחטא בהרהורים רעים ומחשבות זרות, ולא יאכל אכילה גסה ושתיה מרובה כי אלו הדברים ממהרים להחמיץ ויבא לידי קרי, ושומר נפשו ירחק מהם, וגם שלא ידבר בדרך שחוק ליצנות ונבלות הפה, כי מלבד האיסור יבא לדי טומאה, וגם יהיו חושדין אותו דמשיחתו של אדם ניכר איש כפי מהללו.

ה. איתא בבבא מציעא דף כ"ז, בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו בדיבורייהו במסכתא בפורייא ובאושפיזא, ופירש רש"י באושפיזא, שאלו על אושפיזו אם קבלו בסבר פנים יפות יאמר לא, ומידה טובה היא שלא יקפצו בו בני אדם שאינם מהוגנים ויכלו את ממונו, והתוספות כתבו כדפירש רש"י דהכי אמרינן בערכין על פסוק מברך את רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו, ואם תאמר והרי אמרינן בברכות אורח טוב מה הוא אומר כל מה שטרח בעל הבית לא טרח אלא בשבילי, דיש לומר דהתם מיירי בין בני אדם מהוגנים, (ובחידושים לבבא מציעא יש לי אריכות דברים בזה), מכל מקום

צריך האורח כשהוא בפני הבעל הבית להחזיק לו טובה על שנהנה מסעודתו, ואין צריך לומר אם נתן לו מתנת ממון או שאר דברים דצריך לתת לו חינות ולברך בשמו, ולא זו אף זו, דצריך להודיע גם כן לבניו ולבני ביתו דפלוני נתן לי מתנה כך וכך לשתי סיבות, אחת היא שגם הם יברכוהו כי התועלת מגיע להם מש'נה כסף, ועוד שלא יהיו כפויי טובה דלפעמים גלגל הוא ויבא הבעל הבית אצל האורח, וכשאינם יודעים אותו יבואו להסתיר פניו ממנו ולא יסבירו לו פנים, ולפעמים יבואו להקל בכבודו ויחר אפו מאד דהם בגדר משלמי רעה תחת טובה, לכן הטוב הוא להודיע לבניו ולבני ביתו, וזה ברור.

ו. עוד איתא התם בבבא מציעא, תניא משום ר"י למה נקוד על איו שבאליו, למדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו, והאמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל, על ידי בעלה קאמר, ופירש רש"י באכסניא, אשת אושפיזו, על ידי בעלה לא ישאל לה לשלום אלא לבעלה ישאל משלום הגבירה, יעויין שם, ומה שכותבים באגרות לבעליהן ודורשין בשלום נשותיהן וכותבין על ידי מר בעלה, נראה דלא היה צריך הכתו'ב לאומרו, דהא כיון דלבעל האשה הוא כותב היינו על ידי בעלה ומה צורך לומר על ידי בעלה, ומבואר שם וברש"י בחומש סדר וירא דשואלין לאשה על האיש גם כן, יעוי"ש.

ז. אמר רב חמא בר חנינא, כל האוכל ושותה עם חבירו ומראה לו סבר פנים יפות ומדבר עליו לשון הרע, הקדוש ברוך הוא קורא אותו רע שנאמר מרמה בלב חורשי רע, וכל שהוא מדבר אחד בפה ואחד בלב הקדוש ברוך קורא אותו תועבה שנאמר תועבת ה' שפתי שקר, (כן הביא מאמרם ז"ל בסוף ספר שו"ת מוהר"ם בר ברוך דף י"א ע"ג), ולפי זה מי שרגיל לסעוד בבתים רבים פעם בזה ופעם בזה יהיה שומר פיו ולשונו שלא לדבר שום תועה מבית לבית, ולא לגלות מסתורים מפניני הבית, ונאמן רוח מכסה דבר, ואם לא עשה כן, מלבד האיסור סופו שישנאו אותו ויוציאוהו בבזיון, לכן צריך זהירות גדול שלא יפתח פיו לדבר כשהוא בבית אחרים אם לא יחשוב מקודם מה שרוצה לדבר הטובה היא אם רעה.

ח. קל מסובין חתן הדר בבית חמיו, וקל מחתן אורח מכניס אורח, (בבא בתרא דף צ"ח), ואיתא בזוהר הקדוש סדר נח על פסוק כי אותך ראיתי צדיק לפני, שאם הבעל הבית נותן לו רשות להתארח בביתו אין רשות לאורח ההוא להכניס עמו אורחים אחרים אם לא ברצון הבעל הבית כדכתיב בא אתה וכל ביתך אל התיבה. (וכן הביא במוסר של"ה הנדפס בספר נחל קדומים).

ט. מנהג גדול היה בירושלים, מפה פרוסה על הפתח אורחים נכנסים, נסתלקה המפה אין האורחים נכנסים, (כן איתא בב"ב דף כ"ג), מכאן אתה למד דכל אחד יזהר לפי מנהג

מקומו שיודע באיזה זמן הוא קביעות הסעודה, שלא יתעכב מלבוא ויטריח לבעל הבית וגורם שהבעל הבית יהיה פוער פיו עליו והוא לא ידע וחוטא בסיבתו, ולפעמים איכא צער בעלי חיים דבני הבית הם רעבים גם צמאים ומצפים מתי יבא, או יחשבו שאינו בא ואוכלים ולא ישאר לו מאומה, וכשהוא בא אחרי כן יהיה להם בושה גדולה, וכסיפא להו לבני הבית שאין להם ליתן לו ולערוך שולחן מחדש

י. אמרו במסכת דרך ארץ זוטא פרק ז', הנכנס לבית כל מה שיאמר לו בעל הבית יעשה, וכן פסק בשולחן ערוך אורח חיים סימן ק"ע סעיף ה', וכתב הרב ככר לאדן שם דף קי"ג ע"א וזה לשונו, יעשה כשהוא דבר כשרות, ומהכא משמע דאפילו שיהיה דבר שהוא שררה לו, וכן להפך דהוא קצת נגיעת כבוד, כל שהוא דבר כשר שאינו כנגד הדין יעשה, (ועיין לקמן סימן כ"ד אות ס"ג), ודרך כלל אמרו כל מה שיאמר בעל הבית עשה יעויין שם, ואמרו בזוהר הקדוש סדר פנחס דף רמ"ד ע"א, ומהכא אוליפנא דבעל הבית דמזמין אפילו למלכא אית ליה למעבד רעותיה, ובגין דא אוקמוה כל מה שיאמר בעל הבית עשה חוץ מצא, ועיין עוד שם דאיתא כלשון הזה, וילפינן מהאי אורחא דעלמא דמאן דמזמן לאחרא, ההוא דאתי לגביה אית ליה למיעבד רעותיה אף על גב דלאו אורחיה בכך, כך ויקח מאבני המקום אתא חתן לגבי כלה אף על גב דלאו אורחיה למשכב אלא בכרים וכסתות ואיהי יהבה ליה אבנים למשכב, כולא יקבל ברעותא דלבא, עוד שם, אמר הקדוש ברוך הוא לאו אורח לשנות מידותי אלא בתר דזמנת לי אית לי למיעבד רעותך, עד כאן

יא. הנכנס לבית לא יאמר תנו לי לאכול עד שיאמרו הם, מסכת דרך ארץ זוטא פ"ו, וכן פסק בשולחן ערוך סימן ק"ע סעיף י"ג, ומיירי באורח המתאכסן בבית בעל הבית, כמו שפירש בספר אגודה, והרב ככר לאדן דף קי"ג ע"ב יעויין שם, ומזה אתה תדין מלתא דאתיא מקל וחומר, שלא ישאל האורח מהבעל הבית דברים שמעותד שאין לו ואית ליה כסופא או יש לו ואינו רוצה להוציא לפניו, וצריך זהירות הרבה כי זה גורם שיקוץ בו הבעל הבית כששואל לו דברים שלא הביא לפניו או שיביא יותר, אפילו אם יהיה דבר קטון דמכביד עליו ויהיה נועל דלת בפני גומלי חסדים, וזוהי מעלתו של אברהם אבינו עליו השלום לתת לכל שואל, (עיין אבות דר' נתן פרק ז' ובספר ולא עוד אלא דף כ"ט ע"ד), ונאמנו מאד דברי הרמב"ם בהלכות ברכות פרק ז' דכתב וזה לשונו, וכן כל כיוצא בדברים אלו המביאים לידי בושה לבעלי הסעודה אסורים, עכ"ל, גם מצינו בחולין דף צ"ד ופסקו בשלחן ערוך שם סעיף י"ט, דאורחים הנכנסים אצל בעל הבית אינן רשאים ליטול מלפניהם וליתן לבנו או לעבדו של בעל הבית אלא אם כן נטלו רשות מבעל הבית

כאשר יעויין שם, וגם זה משום שלא יתבייש הבעל הבית שמא לא נשאר לו עוד מזה, וכמעשה שהיה דאתמר שם בגמרא. (ועיין להרב פתח הדביר נר"ו בהשמטות דף רי"ח סוף ע"ב וריש ע"ג, ובקונטרסי הקטן תורה וחיים מה שהבאתי מהגאון ר' זלמן ז"ל בספר תולדות אדם כאשר יעויין שם).

יב. נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אלא אם כן יודעים מי מיסב עמהם מפני שגנאי הוא לתלמיד חכם לישב אצל עם הארץ בסעודה, הכי איתא בסנהדרין דף כ"ג ופסקו בשולחן ערוך שם סעיף כ', וכתב הרב מטה משה דזהו אפילו בסעודת מצוה, (והביאו הבאר היטב שם ס"ק ט"ז), ואם הם אנשים טובים שחפצים לשמוע דברי חכמה ומוסר מצוה לישב עמהם וזוכה ומזכה, ומה גם אם הן עניים מהוגנים דאתייקורי מתייקרו ביה ומצוה רבה יחשב, וכשיוצאים אומרים זכינו לישב בשולחן עם חכם פלוני כמו שכתב בספר חסד לאלפים אות י"ג

יג. עד היכן לא ישנה אדם מאכסניא שלו, רב אמר עד הכאה, ושמואל אמר עד שיפשיל כליו לאחוריו, ופירש רש"י עד הכאה שיכנו בעל הבית שאינו רוצה שידור עמו, עד שיפשיל שיוציא כליו מן הבית, הכי איתא בערכין דף ט"ז, ואשריו לאורח שלא יביא עצמו לידי מדה זו

יד. וכן בהכנסה לבית הבעל הבית, אמרו רבותינו זכרונם לברכה על פסוק ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך, מכאן למדנו שאין רשות לאורח להתאכסן בבית בעל הבית כי אם ברצון וברשות בעל הבית, שכן נח לא רצה ליכנס בתיבה עד שהקדוש ברוך הוא בא אל התיבה וציוהו שיכנס בה, וההולכים להתאכסן ונשארים שם כל כך זמן בעל כורחן של בעלי הבתים משום כסופא הוה ליה גזל בידם, (כדברים האלה כתב הרב הגדול חיד"א ז"ל בספר נחל קדומים בסוף סדר נח בהגהה מאי"ן במוסר של"ה, ובנה אצלו צי"ון מ"ש בספרו ברית עולם יעויין שם), ואני מוסיף על דבריו כי גורמין גם כן נעילת דלת בפני האורחים, כי כשיבא לו אחר זה עוד אורח אחר לא ירצה לקבלו כי חושש שמא יתעכב הרבה בביתו כמו שעשה האורח הראשון, לכן הישר בעיני אלהים ואדם הוא, דאם הוכרח במעשיו להתארח בבית בעל הבית, יעשה כל טצדקי בכל מה דאפשר כדי לתת גמר טוב על מה שבא ולא ישב בבית בעל הבית אחד לאורך ימים

טו. כתב רש"י בחומש סדר חוקת על פסוק לא נשתה מי באר, מכאן לאכסנאי דאף על פי שיש בידו לאכול יקנה מהחנוני כדי ליהנות את אושפיזו, ומכאן אנו למדין דאורח שבא לעשות איזה סחורה לא יעשנה כי אם על ידי הבעל הבית שלו ולא על ידי זולתו,

ואם הוא אדם שאין לו משא ומתן כלל, יבקש אופן להביא באיזה יום לעת ערב כמו מיני מתיקה או קליות ואגוזים לתינוקות להראות חיבתו עם בני הבית

טז. איתא במדרש רבה סדר שמות פרק ד' וזה לשונו, ומי שהוא פותח פתחו לחבירו, נפשו חייב לו, וכן אתה מוצא באליהו כשהלך אצל צרפית האלמנה החיה את בנה, ואליהו היה לו להחיות אבותיו כמו בן הצרפית אלא דמסר נפשו על האכסניא שלו, גם אמרו בתנא דבי אליהו סדר אליהו רבה פרק ח"י, מכאן אמרו כל הסועד עם חבירו אפילו פת במלח או ירק או תמרים או גרוגרות או אפילו טובל עמו בציר, אף על פי שיש לאותו סועד מאה סעודות בכל יום כסעודת שלמה בשעתו, אפילו הכי יחזיק לו טובה לחבירו בפניו, לכך נאמר כי לא ישבתי בבית כו', עד כאן.

טוב. אמרו בברכות דף ס' ע"ב, לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד כי הא דרבי עקיבא דהוה קא אזיל באורחא מטא להההיא מתא, בעא אושפיזא לא יהביה ליה, אמר כל דעביד רחמנא לטב עביד ובת בדברא והוה בהדיה תרנגולא וחמרא ושרגא, אתא זיקא כבייה לשרגא, אתא שונרא אכליה לתרנגולא, אתא אריה אכליה לחמריה, אמר כל דעביד רחמנא לטב, בה בלילי אתא גייסא שביה למתא, אמר להו לאו אמרי לכו כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא הכל לטובה, עד כאן, ומזה המאמר הנכבד אנחנו למדין מוסר השכל לשני הצדדים לבעל הבית ולאורח, לאורח כי הגם שיהיה אדם גדול בתורה, כי מי לנו גדול תנא דאורייתא כרבי עקיבא שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלין של הלכות, ובא לעיר וביקש שיתנו מקום ללון ולא נתנו לו, עם כל זה קבל עליו את הדין בסבר פנים יפות, ולא התרעם עליהם ולא קללם ולא מסר דין לשמים, ולא הוציא מפיו שום חירוף ובזוי על בני העיר, אלא אדרבה אמר בפה מלא כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, וכן היה שהיה לטובה כי באו האויבים בלילה והיו לבוזזים וישבו ממנו שבי, ואין ספק דמסתמא אם היו מקבלים לרבי עקיבא בביתם אפשר כי אפילו היה גזרתו יתברך על חטאתם להביא עליהם שודדי לילה, הנה בזכות רבי עקיבא היתה מתבטלת הגזרה או זכות תולה להם עד זמן מה, ועתה שלא קבלו לרבי עקיבא גרמא להם שבא עליהם המהפכה הזאת, וכן נראה מלשון הזוהר הקדוש סדר אמור דף ק"ד ע"א וזה לשונו, דוד מלכא אמר ואשלים דינוי דכתיב ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל וימת, מאי קא מיירי בגין דדוד שאל לנבל ואיתעביד ליה אושפיזא ולא בעא ודא זמין ליה יהב ליה חולקא ובאינון עשרת יומין דדוד מלכא דאין עלמא אתדן עליה ההוא בר נש דאשלים ביש יתיר מנבל, עכ"ל, ואף על גב דענין נבל היה יותר רעה דגדול עונו מנשא שהיה כפוי טובה מדוד, הא מיהא לא יבצר גם מי שאינו מקבל אורחים לדונו

דין שמים בדינא זוטא למטה מזה, וה' הוא היודע אם בשביל שלא קיבלו לרבי עקיבא בביתם כדאי הוא חטא זה להביא עליהם גייסות, ובכן מי שמקבל אורחים בביתו נכון לבו בטוח מפחד בלילות.

חי. עיני ראו להרב הגדול מורנו הרב משה אלשיך ז"ל בריש סדר וירא דפירש מקראי קודש האמורים שם, יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ, ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעבורו, והוא דבענין הכנסת אורחים תמצא ארבע סיבות שלא ירצה האורח ליכנס לבית הבעל הבית, א. לבלתי הטריח לבעל הבית בשירות שצריכים שיהיו משרתים להם, ב. טורח לבני הבית לפנות הכלים ולכבדם, ג. פיזור ממון דהוא הפסד לבעל הבית דיצטרך הוצאה בעדו, ד. דנחפז ללכת לדרכו ואינו רוצה להתעכב, ועל זה בא אברהם להוציא מדעתם ארבע סיבות אלו, ולכן אמר יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם ואין לי שום טורח לשרת אתכם, ועל השנית, והשענו תחת העץ, דאין אתם נכנסים לחדרי ביתי כדי שיצטרך לפנות כלי הבית ולכבדם, ועל השלישית, ואקחה פת לחם וסעדו לבכם, דאין אני עושה פיזור הרבה, ועל הרביעית, אחר תעבורו, דאין אתם מתעכבים ותכף אתם הולכים, זה תוכן דבריו. (ובדרשותי דרשתי בזה איזה מאמרי רז"ל ופסוקים ואין כאן מקום להאריך).

יט. ידוע מאי דאיתא בברכות דף נ"ח, דאורח מברך ברכת המזון כדי שיברך להבעל הבית, ונוסח הברכה להבעל הבית צריך שתהא מורגלת בפי האורח, הרחמן הוא יברך את השולחן הזה כו', הרחמן הוא יברך את הבעל הבית הזה כו', ויוסיף לומר והיית כגן רווה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו, ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו, (סידור הברכה כתיקונה תמצא לקמן כ"ה תברכו), ויש אורחים דבשבת אין אומרים ברכה זאת וכל אחד יעשה כמנהגו, (לברכת האורח בשבת עיין לקמן בדיני קידוש, ועיין בברכי יוסף בקונטרס אחרון סימן קפ"ח, ושלמי חגיגה דף קצ"ו ע"א, וחקרי לב או"ח סימן נ"ד, ובכונן לחקר בסוף חלק יו"ד ראשון, והשי"ג די"ש על הרב המגיה הא"ח הגדול בספר שלמי ציבור, ועיין בית מנוחה דף קל"ה ע"א), על כל פנים יזהר הרבה שישאר בכוס של ברכת המזון כדי שתשתה אשתו של בעל הבית כנודע ממעשה שהביאו בגמרא, אלא דלפי דברי רבינו יעקב בעל הטורים בסדר משפטים משמע קצת דאם אשתו של בעל הבית היא זקנה דנודע בבירור דעמדה מלדת או תהי נידתה עליה, אינו צריך לשגר לה כוס של ברכה, אלא דאם חושש דמקפדת ישגר לה לבת מאה כבת עשרים, ועליו תבוא ברכת טוב

סימן ז

ללותו לויה, וגם צידה במנה ראויה.

א. מצות לויה לאורחים הלא היא ברבת, כדגלי קרא גבי אברהם אבינו עליו השלום סדר וירא, ואברהם הולך עמם לשלחם, וכתב בספר נצח ישראל כתב יד (הביא דבריו בספר חומת אנך שם אות ו') וזה לשונו, הל"ך עמ"ם לשלח"ם גימטריא תרי"ג, כי העושה מצוות כאלו כאילו מקיים כל התורה כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, ושיעור לויה הוא מיל, והוא ראשי תיבות לשלח"ם, ל'ויה ש'עושין ל'אורח ח'כם מ'יל, עכ"ד.

ב. ובילקוט סדר וירא על פסוק זה דאמרן ואברהם הולך עמם לשלחם איתא התם דמתלא אמרי, האכלת והשקית לאורח משלך עשה לו לויה, ונראה דמאברהם למדנו חידוש גדול, דאף על גב דהלויה היא שלא יזוק בדרך, אם כן היכא דלא יש ספק נזק מה צורך ללויה, אמטו להכי בא לאשמועינן דאפילו הכי צריך ללוותם, וקראם בעת ההיא אנשים דעשה עמהם כאינשי דעלמא דצריכים לויה, ולקושטא דמילתא אפילו שלא יש שום ספק סכנה בדרך, צריך לויה דהוא לשכינה ההולך עם האורח כנודע, ולא יחוש על כבודו לומר איך אקום ממקומי לעשות לויה לקטון ממני דהרי השכינה מתלוה עם האורח בדרך.

ג. ובשביל ארבע אמות שליוהו פרעה לאברהם שנאמר ויצו עליו פרעה נשתעבדו בניו ארבע מאות שנה הכי איתא בסוטה דף מ"ו, והיינו דאמות הן אותיות מאות, והיה נס דהיתה הלויה על ידי שלוחיו ולא עשה פרעה עצמו הלויה, דהגם דשלוחו של אדם כמותו, הא מיהא לענין זה איכא הפרש טובא בין המלך עצמו לאנשיו, ובזה יומתק יותר מה שפירשו המפרשים במאמר רבותינו זכרונם לברכה על פסוק ויהי בשלח פרעה את העם, מי אמר ווי ישראל אמרו ווי, והיינו דממה שראו שעשה להם פרעה לויה נתייראו, דאמרו אי גלות זה הוא בעבור הלויה שעשה לאברהם, על הראשונה אנו מצטערים ועתה חוזר ונעור עוד גלות אחר מכח לויה זאת ולכן אמרו ווי, זה תוכן דבריהם, ולפי דרכינו יתיישב שפיר, והוא דהתם באברהם היה על ידי שלוחיו ואילו הכא ויקם פרעה לילה הוא בעצמו, ולכך היה להם צער הגבוה ואמרו ווי על העתיד דיהיה השעבוד יותר קשה ויותר ארוך, ולכך ולא נחם אלהים דהחליף הדרך ולא הועיל הלויה וכדפירשו ז"ל.

ד. מפני שעשו בני יעקב שלא כהוגן שהניחוהו ללכת יחידי ולא עשו לאביהם יעקב לויה והוזק על ידם בגיד הנשה, לכך אסר להם הקדוש ברוך הוא גיד הנשה כדי שיהיו זהירים במצות לויה משם ואילך, ולכך הוזהר ללוות את יוסף בנו כששלחו אל אחיו. כן כתבו תוס' על התורה סדר וישלח ד"ה על כן לא יאכלו בני ישראל.

ה. כתב ספר החסידים סימן נ"ו, דבבוקר בעת לכתו יתן לו מעט לחם, דלפי שלא נתן יהונתן פת לדוד בלכתו ממנו נתגלגל הדבר ונהרגו נוב עיר הכהנים ונענשו שאול ויהונתן, ועל זה נאמר על פת לחם יפשע גבר, עד כאן.

ו. שכר לויה אמרו בתנא דבי אליהו סדר אליהו זוטא פרק ט"ז וזה לשונו, ומה שכר נטל אותו האיש, מאי דכתיב בתריה וילך האיש אל ארץ החתי ויבן עיר ויקרא שמה לוז הוא שמה עד היום הזה, היא לוז שצובעים בה תכלת לכל ישראל, ולא עוד אלא שעלה סנחריב ולא בלבלה, נבוכדנצר ולא החריבה, ואפילו המלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכה, אלא הזקנים והזקנות בזמן שדעתן קצה מוציאין אותן חוץ לחומה והן מתים, והלא דברים קל וחומר, ומה אדם זה שלא הלך ברגליו ולא דיבר בפיו אלא רק באצבעו שהראה להם את הדרך גרם לו ולזרעו ולכל משפחתו הצלה עד סוף כל הדורות, המלוה תלמיד חכם מעיר לעיר ומכרך לכרך וממדינה למדינה ומהלך ברגליו ומדבר בפיו על אחת כמה וכמה שיטול שכרו מלפני הקדוש ברוך הוא, עד כאן, ומורינו הרב חסיד שבכהונה בפירושו לסדר אליהו זוטא ביא'ר עליה הכהן, דכונת אומרו ולא עוד אלא, היא אף על פי דהסברא מבחוץ היה שיבלבלנה סנחריב יותר מכל הערים, וכן נבוכדנצר, יען כיון שהיו צובעים בה תכלת לכל ישראל הם היו שונאי ישראל ותורתו, ואם כן היה ראוי להשתדל בכל כחם כדי לבלבלה או להחריבה, ועם כל זאת לא עלתה בידם כי לא נתן להם הקדוש ברוך הוא כח לעשות כן כדי להראות לכל העולם המעלה של גמילות חסדים כמה היא שוה, זה תוכן דבריו ושפתים יצדק.

ז. הנהגה טובה וישרה הלא היא, כי היוצאים לדרכים קודם צאתם הולכים לקבל פני החכם שבעיר או לרבו ואביו ומי שגדול ממנו ליטול רשות מהם, אפילו שיציאתם היא על מנת לחזור וכל שכן כשהם הולכים להשתקע, ואפילו שהולכים לארץ ישראל או כיוצא בזה לדבר מצוה, והם מברכין אותם ומתפללים בעדם שילך וישוב לביתו לחיים טובים ולשלום, או שימצא שם ישוב לדור אל המקום אשר הוא חונה, וכן ראיתי הדבר מפורש להרב עטרת זקנים באורח חיים סימן ק"י דכתב בנוסח זה, ומה שנוהגים ליטול רשות מגדולים כשהולכים בדרכים ומתברכין מהגדולים, יש סמך ממה שאמרו בברכות בפרק קמא דנמלכים בסנהדרין, ופירש רש"י נוטלין רשות כדי שיתפללו עליהם, עכ"ד, וראיתי בספר חומת אנך סדר לך לך, דהביא דרבינו תם עליו השלום היה כותב באיגרות יברכוך טובים, וכונתו דהמברכין יהיו מבורכין כדי שתתקיים הברכה, יעויין שם, וזה סעד וסמך לדברי הרב עטרת זקנים.

ח. יזהר אדם שלא לשלוח שום אדם בשליחות למקום אחר בין בים בין ביבשה כי כל הדרכים בחזקת סכנה ושמא חס ושלום יארע לו איזה נזק בגופו ובממונו ועליו חס ושלום העון דאפילו בגרמא חייב בדיני שמים, וכמה האריכו הפוסקים בדין שליח שנאנס בדרך הלא בספרתם, ואפילו כשלא יארע שום סכנה בגופו או בממונו, מעותד דיארע לו סכנה בנפש אם הולך למקום שיש לחוש לפריצות שיחטא בזנות ויטמא עצמו בכמה אופנים, או במאכלות אסורות או בחילול שבת או באיזה חטאים קלים שאדם דש בעקביו בהיותו גולה ומטולטל בארץ אחרת, ואם יהיה הוא הגורם לשלחו יהיה נענש עליהם, כי על כן אל תבא נפשו לתת עצה לשום נברא מבני ישראל לשולחו בדרכים, ושמעתי מפי מגידי אמת, דהרב הגדול מופת הדור והדרו כמוהר"ר חיים יוסף דוד אזולאי ז"ל כך היה דרכו דרך הקודש שלא לפתוח פיו בענין זה לצאת לדרך, וכן שמעתי מפי נכדו רב אחאי ורב רחומאי הרב הכולל כמוהר"ר נסים זרחיה אזולאי זלה"ה, שלא היה אומר לשום אדם שילך בדרכים מהטעם שמא יסתכן בדרך, ולפי עניות דעתי תרתי איתנהו סכנת הגוף והנפש, ובכן כשבאים ליטול עצה אין לומר לא הין ולא לאו אין אומר ואין דברים, זולת דאם יהיה ההליכה לדבר מצוה כגון ללכת לארץ ישראל, לא מבעיא לדור שם אלא אפילו לזיהרא (השתטחות על קברי צדיקים), או ללמוד תורה, או לישא אשה, או להשיא יתום ויתומה, או למול את הבן שאין שם מוהל אחר, או כהן לפדות את הבכור שלא ימצא שם כהן אחר, אלו וכיוצא מאלו אזי אדרבה מצוה לתת לו עצה שילך דהכי קיימא לן בדין שלוחי מצוה אינן נזוקים לא בהליכתן ולא בחזרתן, וזה יהיה לי כונת הכתוב בסדר ואתחנן, בכל הדרך אשר צוה ה' אלהיכם אתכם תלכו למען תחיון וטוב לכם והארכתם ימים בארץ אשר תירשון, ירצה דהגם דבענינים דבעלמא אין לומר לחבירו שילך בדרך, עם כל זאת בכל הדרך דאשר צוה ה' אלהיכם אתכם, אזי כיון שהוא לדבר מצוה יהא שרי לן לומר תלכו בפה מלא, ואדרבה למצוה יחשב דשלוחי מצוה אינן נזוקים, והיינו דקאמר למען תחיון, דליכא חששא כי יהיו מתים בדרך משום דכל הדרכים בחזקת סכנה אלא אדרבה יהיו חיים וקיימים, ועוד זאת וטוב לכם שלא יהיה חשש סכנה מהנפש דיכשלו בעבירות, ויען אמרו חכמינו זכרונם לברכה בפסוק וירעו אותנו המצרים שעשו אותנו רעים וחטאים לה', לכן כנגד זה אמר וטוב לכם דמובטחים שלא יהיו נעשים רעים לה' ותמיד יהיה היצר הטוב עמכם ולא היצר הרע, ומכל שכן אם ההליכה היא לארץ ישראל דהיא שקולה כנגד כל המצוות כדאיתא בספרי, דאז והארכתם ימים בארץ אשר תירשון דלמען ירבו ימיכם על האדמה כתיב ומובטחים שלא יארע להם נזק בדרך, וק"ל, ומזה למדתי דכמו כן בבוא אליו אדם לקחת

עצה באיזה מקח וממכר אם יקנה או ימכור או ליקח איזה סרסור או משרת וכיוצא, כל מה שיוכל להשמט שלא לגלות דעתו על הין ועל לאו הנה מה טוב ומה נעים, והן הם הדברים שהשתיקה יפה בהם דלפעמים יארע לו איזה נזק והפסד ויהיו תולים כי הוא מסיבתו, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ט. להלוך לבטח, כשיפגע אדם בפרשת דרכים יקח אבן אחת ויקרא עליו פסוק אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי, וישליך האבן ויקח אחרת ויאמר עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ, וישליך האבן ויקח אחרת ויאמר אל יתן למוט רגליך אל ינום שומרך, וישמור האבן בידו וילך בטח, ויש אומרים דבכל הפסוקים יעשה כן, (מספר כתב יד, הביא דבריו בספר עתרת החיים סימן כ"ז מענייניים להיוצא לדרך, עוד תשוב ותראה בספר מדרש תלפיות דף קי"ז ע"ג וע"ד, ודף קכ"ח ע"ב, ובדף ק"פ ע"ב וג' כמה סגולות נפלאות ותפילות להיוצא לדרך, ועיין עוד נמי בספר משלי סימן ט"ז, וה' שומר ישראל בכל מקום שהן.

סימן ח

הן על כפים, ורחץ במים

א. כתב הרב הקדוש בספר ראשית חכמה פ"ה משער הקדושה דף קס"ג ע"א, דההולך ארבע אמות בלי נטילת ידים שחרית הוי כעובד עבודה זרה, ובספרי הקטן רוח חיים סימן ד' עמדתי בארוכה על דברי הפוסקים כשלא הכינו לו מים סביב למיטתו כיצד יעשה, והעליתי דילך פחות פחות מארבע אמות וישב קצת ובזה ינצל ממה שאמרו בזוהר הקדוש דההולך ארבע אמות בלי נטילת ידים שחרית חייב מיתה, עיין שם ארכ"א בחיי"ם, גם אמרו רבותינו זכרונם לברכה, דהמזלזל בנטילת ידים חייב נידוי ונעקר מן העולם וכאילו בא על אשת איש, (כדאיתא בתנא דבי אליהו, ובלבוש, ובספר המנהיג דף כ"ח ע"א), ולפי דברי גורי האר"י (בספר אורחות צדיקים, ובקיצור של"ה דף מ' ע"א), הוא דמתגלגל במים במקום מדרון שאין לו מנוחה כמו גלגול הרוצח דנאמר עליו על הארץ תשפכנו כמים, ולפי מה שהבאתי בקונטרס תורה וחיים הוא דמתגלגל בצפרדע כאשר יע"ש

ב. כתב בסדר היום דיזהר שלא יגע במלבושיו עד שיטול ידיו, וגם לא יטול חלוקו ממי שלא נטל ידיו תחילה, וכמו כן לא יטול ידיו ממי שלא נטל עדיין ידיו, אבל להביא לו מים וליתן הכלי של מים בפניו ליכא קפידא, דבר הלמד ממה שכתב הרב ברכי יוסף

סימן קנ"ט, והובאו דבריו בזכור לאברהם מערכת נ' ד"ה אי שרי יעויין שם, וכן כתב בדין זה נמי הרב ספר עבודה ומורה דרך כאשר יע"ש

ג. יזהר האדם שלא ינגב ידיו בחלוקו דקשה לשכחה כמו שכתב הרב מגן אברהם בשם התשב"ץ, כיוצא בזה הביא שם משם רבינו האר"י דלא ילבש שני מלבושים יחד בפעם אחת דקשה לשכחה, וכן הביא הבאר היטב שם ס"ק ב', ונראה לענ"ד דעתי לומר דהוא הדין נמי אם לובש שני כובעים זה בתוך זה דיש לחוש דקשה לשכחה, (ועיין לקמן סימן כ"ד), דהרי מבואר בספר הכוונות דהטעם הוא דבעינן שיהיה אור מקיף וכל שהם זה בתוך זה ליכא אור מקיף, ולכן לא יפה עושים המשימים הפ"ס (תרבוש) בתוך הב'וניטה (מצנפת), או מצנפת או ג'אפיאו (מגבעת) וכיוצא ומניחים אותן בראשם בבת אחת, או הקראפוסה (כובע לשינה) בתוך הפ"ס וכיוצא כי גם זה גורם שכחה לפי טעמו של דבר.

ד. כתבתי בספרי הקטן לב חיים ח"א סימן ס"ה, דמי שנטל ידיו ונגע בידיו של אחר שלא נטל ידיו צריך לחזור ולעשות נטילת ידים, ובעבור זה אני נוהג להשים בית יד כשיש לי ספק דיבא מי שאין ידיו נקיות מדברים שצריך נטילה ויגע בידי, כדי שלא אצטרך לעשות נטילת ידים במקום דקשה לעשות, גם יזהר שלא יטול ממשרתת גויה או ישראלית נידה ואפילו מגוי, כמו שכתבתי בספרי הקטן שם סימן ס"ח, ועיין מורה באצבע סימן ב' אות ס"א, ובקשר גודל סימן א' אות ב', ועיין מה שכתב מהרח"ף נר"ו בספר פתח הדביר שם בתו' חכם בנו הבכור בן פורת יוסף הי"ו פוק חזי

ה. הקם ממיטתו ולא מצא מים אלא מעט שלא יספיקו לו, אזי יטול עד קשרי אצבעותיו דומיא דנטילת ידים דיום הכפורים, וכן יש להקל לעוברי דרכים, כמו שכתב בספר שלמי ציבור דף י"ח ע"ג ולכן יזהר שלא ישן עד שיזמין אצל מראשותיו איבריק (קומקום) וליגין (קערה) כמו שהזהיר מרן החבי"ב בכנסת הגדולה שם בסימן ד', ויהיו המים מספיקים לנטילת ידים שיהיה הכלי של מים מלא, וכל אדם יתחיל במצוה בבוקר אם רואה דצריך מים לאחרים הקמים אחריו, בין בבני ביתו בין בבית אחרים ילך וישאוב וימלא האיבריק ויביאנו שלא יכשלו, ואפילו אם הוא אדם חשוב יעשה כן, ואפילו אב לבנים והרב לתלמיד כי לכבוד ה' עושהו, ועיין באר יעקב לענין מעקה של הסוכה

ו. כתב בספר הכוונות, דכשנוטל ידיו צריך להגביהם למעלה עד הראש ממש לפי דסוד הנטילת ידים הוא ריחוק הקליפה על ידי מימי החסד, לכן אנו מגביהים ידינו למעלה כדי שלא ירדו האורות אל החיצונים, וצריך לפשוט הכפות של הידים בעת הברכה רמז לקבלת הטהרה, ואין הרוח רעה יוצא עד לאחר הניגוב ולכן אין לברך ואין ליטול הפנים

עד שינגב ידיו תחילה, כמו שכתב בספר אליהו רבה ס"ק ה', ובספר חסד לאלפים, ועיין בספר נוהג כצאן יוסף דף כ"ח ע"ב אות ב'

ז. יזהר ויזהיר לבני ביתו שלא ישפכו מי נטילת ידים שחרית במקום שעוברים שם כי נקרא מזיק לרבים דגורם להם רעה ועתיד ליתן את הדין על זה, גם לא ישפכם על גבי זרעים להשקותם, (כמו שכתב בספר קשר גודל, ובספר חסד לאלפים), ולא יתן מהמים הללו להשקות לבהמתו או לתרנגולים. ועיין בספר דרך חיים סידור מהגאון הרב יעקב מליסא ז"ל דף ל"ד ע"א.

ח. קודם נטילת ידים שחרית לא תגע בו יד על עיניו ועל אזניו ועל פניו ועל חוטמו כי חובל בעצמו כדאיתא בשבת דף ק"ח, (ועיין פרי מגדים במשבצות זהב אות ד'), ואפילו העברת היד אסור (כדאיתמר בזוהר הקדוש סדר וישב דף קפ"ד, ועיין במחזיק ברכה סימן ד' ובספרו ברית עולם סימן קנ"ח), ומכל שכן שלא ישאף אבק נחירים קודם נטילה, וכן הדין אם ניעור בעוד לילה שלא ישאף אבק, ואפילו מה שישאר בתיבה חל עליו הטומאה שנגע בידים מסואבות (כמו שכתב בספר מנחת אהרן והבאתיו בספרי הקטן לב חיים ח"א סימן ס"ו), והאי דינא איתא נמי במי שרוצה לשתות מים לצמאו בעודו על מיטתו כחצות הלילה דלא ישתה אם לא יטול ידיו, ולא יחוש מפני הצינה או מעצלות השינה, ואם יסבול שלא לשתות תבוא עליו ברכה, ובלי זה טוב ליטול ידיו תכף כשניעור ויועיל לו שלא יראה קרי כמו שכתב בקיצור של"ה, ובזה אשכחן שלש סברות בפוסקים, האחת שיקנח ידיו בכותל או במטפחת ויברך וישתה, (והוא סברת הרדב"ז והרב אליה רבה, ולפי דברי גורי האר"י ז"ל דחויה היא), זאת שנית מה שכתב בספר תפילה לדוד דף פ"ג דישתה קודם שישן פחות מרביעית ויברך לפטור כל מה שישתה בלילה, ובבוקר יברך ברכה אחרונה, וסברא זאת נדחה קרי לה הרב זכור לאברהם במערכת ברכה אות נ', וגם דחויה היא ממה שהביא הרב החסיד אג"ן בספר חוקי חיים סימן א' לענין תלמידי חכמים העומדים בלילות דדן את הדין דצריכים לברך בכל פעם ששותים קאב"י, דלא כמו שכתב הרב נוה שלום, דון מינה דמכל שכן שינת קבע דהויא הפסקה גדולה, ועד השלישי ל"ו בא דיהרהר בלבו הברכה וישתה (כמו שכתב הרב ט"ז, ובברכי יוסף סימן ס"ב, ושלמי ציבור דף מ"ד, ועיין להרב הפותח בתשובה מוהר"י מברונה על סימן ס"ה אות ג', והד"ט נתונה סימן א' אות כ"ב, וכן העלה להלכה בתשובה הרב זכור ליצחק הררי ז"ל סימן א' יעויין שם, והרב מטה אהרן ח"ב דף רכ"א ע"א), וכל זה לשאוף אבק לא יועיל, ויש מי שרצה לאסור לשאוף אבק בבית הקברות, וכבר כתבתי בזה בתשובה דטוב ליזהר אם יוכל לסבול, והנה בספר עטרת זקנים הביא בשם האגודה, דבמרחץ אם

רוצה לשתות מים יברך בבית החיצון על מנת לשתות בבית הפנימי והביא דבריו בספר בית הרואה דף ד' ע"א

ט. ראתה עיני בספר תולדות אדם משבחי הגאון מוהר"ר זלמן ז"ל בח"א דף צ"ד סוף ע"א דכתב, דקודם השינה היה לובש בתי ידים ואחר הקיצו משינתו היה לומד בלי רחיצת ידים, עכ"ל, ומצאתי בספר מדרש תלפיות מערכת ט' דף קס"ט ע"ג, דהביא מספר סדר ותיקון הלילה (א"ה: ראה סדר ותקון ק"ש שעל המטה פראג שע"ה דף ט' ע"ב) דכתב, ראיתי הלכה למעשה מרבותי וגם מגדולי עולם משאלוניקי עיר ואם בישראל ואנשים חסידים, שבכל לילה ולילה היו לובשים בתי ידים, והטעם שלא יגעו בגוף הנגוף דידים עסקניות הם, ועם שמירה זאת אז אין הטומאה אחד מאלף חלקים יכולים לשרות עליהם, ואין צריך ראיה כי השכל מחייב האמת מה שהוא אמת, עכ"ל, ובודאי דאין מזה סייעתא להגאון רבינו זלמן, דכולי האי לעסוק בתורה בתיקון זה לא שמענו. ועיין להרב פרי מגדים במשבצות זהב, ולהרב דרך חיים דף ל"ד ריש ע"ג

יוד. הנעור בלילה או קם ממיטתו ללמוד קודם שיאיר היום, טוב שיטול ידיו עוד הפעם כשיאיר היום קודם שיתפלל בלי ברכה, (עיין קיצור של"ה דף ל"ב ע"א, ובית עובד בהנהגת הבוקר אות ח'), והרב הקדוש מורנו הרב שלום מזרחי שרעבי זיע"א בספר דברי שלום בשאלה מ"ח, האריך הרחיב בעומקן של דברים בענין נטילת ידים היכא שנעור קודם חצות או כשהלך לישן אחר חצות, וזו הלכה העלה דאיכא ארבע הדרגות לטומאה, והאמת דהישן בחצות ממש הוא היותר טומאה חמורה, אכן לא בשביל זה מי שנעור קודם חצות לא יצטרך נטילה וברכה אלא בעי נטילה כמו לאכילה דצריך לברך, אמנם אחר חצות אינו צריך נטילה מכל וכל, ואם נטל אינו צריך לברך דכיון שכבר המשיך המוחין על ידי הברכות ועסק התורה, שוב אין שליטה בהם דכבר הותש כחם ונתבטלו על ידי המוחין והתורה שעסק, וכן ביום אינו צריך נטילה ואפילו אם נטל אין צריך לברך, עכ"ל. ועיניך לנוכח יביטו מה שכתבתי בספרי הקטן לב חיים ח"א סימן ס"ט ודו"ק, ובמ"ש בסידור דרך חיים עיין שם

יא. נטילת ידים שחרית אין ליטול ממים מגולים, וכן ראוי להזהר בכל הנטילות, ויש מדקדקים לכסות פי הכלי ובית היד, ומה טוב כשהוא של מתכת שיש להם כסוי מיוחד, ואיכא עוד טיבותא אחרת דאם היא של חרס צריך שיתן דעתו להזהר שמא ישכח ויצא לבית הכסא בכלי זה, שאין ליטול ידיו מהמים שנשארו שם, כמו שכתב בספר חסד לאלפים אות ב', ושם חדש ח"ב דף נ' ע"ג, ועיין בספר זכור לאברהם ח"ג אות נ' כאשר

יעויין שם, ובמה שכתב מר אהובינו עזרי'ה חברין הרב כמוהר"א אשכנזי נר"ו בספר מעשה אברהם סימן ו' דף ג' יעויין שם

יב. מה טוב הנזהרים לעשות כסוי בגיגית של מים כדי שאם יצטרך להיות דולה הכלי משם שלא יהיו ממים מגולים, אלא דבחבית של חרס יש להזהר שלא יהיה הכסוי מחרס עצמו דמביא לידי עניות כמו שכתבתי בקונטרס נפש חיים מערכה ע' יע"ש.

יג. יזהר שלא יהיה הכלי מנוקב, ובזה יש הפרש בין כלי חרס לכלי מתכת, דבכלי מתכת אם ניקב וסתמו בקאלא"י (בדיל) הויא סתימה, אבל בחרס אם סתמו בחרסית לא הויא סתימה ואינו ראוי לנטילת ידים כמו שכתב הרב שדה הארץ חלק ג' סימן ג', אלא דהרב אדמת קודש באורח חיים סימן ה', ומוהריק"ש סימן נק"ט הכשירו אם מהדקו היטב, וגם רב אחאי גאון הרב כבוד מורנו הרב אברהם אשכנזי נר"ו בספר מעשה אברהם סימן ט' העלה להכשיר כאשר יעויין שם, גם לעשות נטילת ידים למעיינו מים, יש מכשירים על ידי שסוגר ופותח בכל פעם, (עיין קיצור של"ה, ופסקי מוהרמ"ר סימן צ"ד, ובספר נוהג כצאן יוסף, ובספר זכור לאברהם ח"ג), והחרדים אל דברו לא יסמכו ידיהם על קולא זו. (ועיין בספר סוכת דוד דף י"ז ע"ג).

יד. בשום נטילה לא יקנח ידיו בסודר הנקרא רי"ד"ה, דמוציא בה הליחה כיחו וניעו וצואת החוטם, ומה גם אם רגיל לשאוף אבק, דאדרבה במקום שבא לטהר להיות נקי כפים ובר יהיו ידיו מלוכלכות, חוץ מזה איכא נמי משום מאיסותא דהרואים אותו, והוה ליה כמו הורג כינה בפני חבירו והרק בפני חברו וכדומה דאסור, וכן מי שמוציא פשפשים בידיו, תכף ומיד לא ישאל מתיבת חברו לשאוף אבק כי מאיס עליה דנתן ריחו אלא שיקנח וימתין מעט, וצר לי מאוד על המתעטשים ואינם מניחים מקודם שבא להתעטש הסודר נגד חוטמו, וזורקין טיפות הליחות מהעיטוש על פני חבירו ועל עיניו, דכן לא יעשה והוא עון גדול, ומכל שכן בפני הספר הפתוח לפניו, וגם היודע בעצמו דכשיפתח פיו לדבר יתיז רוק מפיו, יזהר להרחיק מחבירו כשמדבר אתו או ישים יד לפה וישמור לפיו מחסום, וכן שלא ינטף מחוטמו כשהוא בפני חבירו, וגם כשלומד והספר פתוח לפניו שמא יזוב מחוטמו, וכל אלו אזהרות היכא שהוא בשולחן הוי איסור מוסיף שמא יתיז על כלי המאכל, וצריך להיות בעינים פקוחות בכל הני מילי וכיוצא מאלה, דאם לא שת לבו יהיה נבזה ונמאס בעיני אחרים ועוונו ישא דמצער לבריות, ומאחר שכן זוהי דרך ישרה שיבור לו האדם להיות בחיקו שני סודרים או מטפחת והיה לכם למשמרת

טו. כיוצא בדבר אתה תראה בספר החסידים סימן ח"ן, דכתב דצריך שיהיה לו לאדם סובין מוכנים, כדי שאם נגע בחלב או דם וכיוצא דיקנח בסובין ואחר כך ירחץ במים היטב, דאינו מוציא הזוהמא הנדבק בו אם לא יקנח תחילה בסובין, יעויין שם. (וכן הביא בספר המנהיג אות ז').

טז. יזהר לרחוץ ידי בניו הקטנים כי יטמאו בכל מה שיגעו ותשרה הסטרא אחרא חס ושלום בכל (כמו שכתב במורה באצבע סימן ב' אות ע'), ועיין בספר חסד לאלפים, ובדרך ישרה דף א' ע"ב דהזהירו לנשים שיעשו הנטילת ידים כתקונה, משום דעל ידן מתקנות המאכלים ואסור ליגע בשום מאכל ומשקה קודם נטילה דמטמא אותם כאשר יעויין שם.

טוב. מי נטילת ידים שחרית הוא יותר חמור ממי רגלים ואסור לקרוא כנגדן אם לא ישפכם או יכסם, (כמו שכתב במורה באצבע שם אות נ"ז, ובספרי הקטן חקקי לב סוף סימן א'), ואם אירע דיצאו מים חוץ מהכלי דנשפך על גבי הרצפה, יכבד אותן המים אם הוא בחול במבלאי בגדים ובסמרטוטי, ואם הוא בשבת יהיה במכבדת הנקרא איסקוב"ה (מטאטא) כדי שלא יבא לידי סחיטה. (ועיין לקמן סימן ל"א).

חי. הנכנס לבית הכסא ולא עשה צרכיו יטול ידיו ואינו צריך ברכה. עיין בספר החסידים סימן תתכ"ג, ובספרי הקטן לב חיים חלק א' סימן ע"ב מה שכתבתי שם בחמלת ה' עלי.

יט. סוד נטילת ידים, כי ביד ימין חמש אצבעות נגד שם הוי"ה ברוך הוא, וביד שמאל חמש נגד שם אלהים, וצריך להתגבר ימינא על שמאלא, ואלו שני שמות עולים קי"ב נגד שם הגדול יב"ק, דהוא סוד ראשי תיבות ג'ודל א'צבע א'מה ק'מיצה ז'רת, (הכי איתא בכתבי המקובלים והובאו דבריהם בספר ילקוט ראובני סדר בראשית דף ט' ע"ב), ואוי לו לאדם החוטא בידיו דפוגם בשני שמות אלו וגם בעשר ספירות, ושהם כנגד עשרת הדברות שכלולים בהם כל תרי"ג מצוות, (כמו שכתב בספר עבודת הקודש דף קל"ו ע"ב משם ספר הקנה, ועיין שם בילקוט ראובני), והמורה באצבע לחבירו להשטמו בעזות פנים, מזה יכיר עד היכן מגיע הפגם שעושה.

ך. נטילת ידים תרי ידין כ"ח פירקין נגד כ"ח אתוון דקרא קמא דבראשית, וזהו ועתה יגדל נא כ"ח ה', וכשאינו נוטל ידיו כראוי ותש כ"ח אל מחוללך. (כן הביא בספר ילקוט ראובני סדר שלח לך).

אך. ברכת על נטילת ידים הם י"ג תיבות כמנין ה' אחד, ונגד י"ג מכילן דרחמי, (ועיין לקמן סימן ל"ד אות י"ב בדין יעלה ויבוא בסייעתא דשמיא), והשם יאמר בקמץ תחת הנו"ן דעולין הנקודות כמנין ה' אחד, (כן כתב מורינו הרב אישי כהן גדול בספר מדרש

תלפיות דף ע"ו סוף ע"ד, ועיין בבאר היטב שם), ומצינו בזוהר הקדוש (והובא נמי בילקוט ראובני דף קס"ב ע"ב), דכל הזהיר בנטילת ידים דומה למלאכי השרת

כב. סופי תיבות משלש תיבות אחרונות ע"ל ל"ת י"מ גימטריא עשי"ר, וכן מי"ם ראשי תיבות מ'לא י'דינו מ'ברכותיך, וראשי תיבות ע'ל 'נ'טילת י'דים ענ"י, (קיצור של"ה אות ק' דף מ' ע"א, ובילקוט ראובני סדר בשלח), ויתכן לומר דבא בשכרו דסופו להתעשר משום דהן בקדושיו לא יאמין לתת לו שכרו ול'ו יאחר לכן בא בסופי תיבות, אבל העניות בא לו תכף, ולכן בא בראשי תיבות לרמוז דממהר האלהים לעשותו, וזה נראה דרמוז בסדר ואתחנן, שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו, והיינו דשומר הוא על דרך ואביו שמר את הדבר, ואילו לשונאיו תכף מביא הפורענות, ואינו לענין הטובה כפירוש רש"י אלא דברים כפשוטן להאבידו, וזה אינו בכל העבירות כי הוא ארך אפים ויש זכות תולה וק"ל וכשאני לעצמי אפשר לרמוז על מה שבא בראשי תיבות אותיות ענ"י, והוא על פי מה שאמרו בזוהר הקדוש, עובדא הוה בחד מסכינא דקם מפתוריה ואזיל ליה, דחמא דלא נטלי ידייהו משום אל תלחם לחם רע עין, ולא עוד אלא דהמאכל טמא דכתיב אל תטמאו ונטמתם בם, ויהיבו רבנן להאי מסכינא ארבע מאות זוז, בכה רבי חגי ואמר, אשריכם ישראל שאתם עוסקים בתורה, ומה מסכינא דא הוה כפין ונשיר גרמיה ולא חש אלא ליקרא דמאריה, כמה אגרי למאן דלעי באורייתא, עד כאן, אם כן זהו הרמז ע'ל נ'טילת י'דים, דאפילו יהיה איש עני דנודד ללחם איה ועולם חשך בעדו, דרעב ללחם כמי שאחזו בולמוס כעובדא דההיא מסכינא, יהיה קפיד על נטילת ידים, והוכיח סופו דנתנו לו ארבע מאות זוז דנתקיים בו הסופי תיבות דסופו להתעשר, ומסתמא סך גדול כזה שלקח מבי רבנן בודאי דנתעשר על דרך כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך.

ונראה לתת טעם למה יהיה העונש של המזלזל בנטילת ידים שיבא לידי עניות, והוא על פי מה שכתב מרן בשולחנו הטהור באורח חיים ריש סימן קס"ט, דאסור ליתן פרוסת פת למי שאינו נוטל ידיו אלא אם כן יודע בו שנטל ידיו כאשר יעויין שם, וכיון שכן ה' מוריש ומעשיר דיודע בזה שמזלזל בנטילת ידים ואינו נוטל ידיו עושה עמו לפי הדין, דאינו נותן לו לחם לאכול והרי הוא עני על ככר לחם, ומרובה מידה טובה ממידת פורענות, דהזהיר וזריז בנטילת ידים זוכה לעושר רב, כדאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא, אלא דכתב בקיצור של"ה דף מ' ע"א, דלא יעשה על מנת לקבל פרס להתעשר, ואף על גב דיש כמה צדיקים דנזהרים הרבה ואפילו הכי הם עניים, והוא סוד ה' בסוג צדיק ורע לו כו' ובהדי כבשי דרחמנא למה לך, ומכל מקום

כל העולם ניזון בזכותם כמו רבי חנינא, זה תוכן דבריו, ובאופן הנטילה אם רצופים אם סירוגין, כבר בא חכם הרב ספרא רבא דישראל מקור מים חיים נר"ו בספרו הנכבד פתח הדביר באות ה' לברר וללבן הלכה זו, ואליו שומעין שאמר כהלכה.

כג. יזהר שלא לדבר כלל בבית הכסא אפילו לצורך גדול כי על כל מוצא פי ה', (וכמו שכתב בספר מחזיק ברכה סימן ג'), ואיתא בירושלמי בסנהדרין פרק חלק על פסוק כי דבר ה' בזה, זה שהוא מהרהר דברי תורה במקום מטונף, ובברכות דף כ"ד ע"ב אמרו, תניא כוותיה דרב חסדא היה מהלך במבואות מטונפות לא יקרא קריאת שמע, ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק, לא פסק מאי, אמר ר"מ בר בריה דרבי יהושע בן לוי עליו הכתוב אומר גם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים בל יחיון בהם, רבי אסי אמר עליו הכתוב אומר הוי מושכי העון בחבלי שוא, ר' אדא בר אהבה אמר מהכא כי דבר ה' בזה, ואם פסק מה שכרו, אמר רבי אבהו עליו הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים, עד כאן. ועיין לקמן בדין ברכת הלבנה מה שכתבתי שם בעזר משדי

כד. יש להזהר בכלי חרס שמטילין בהם מי נטילת ידים שחרית שלא יהיה קורא ושונה כנגדן, וכל שכן אם מטילין בו מי רגלים וצואה, כי הגם שהוא מקנחו ושוטפו במים אין לו תקנה לכלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, ולכן לא יאמר דבר שבקדושה כנגדן, וכמו כן צריכין להזהר בכלים העשויים לקבל צואת הקטנים המוטלים על המיטה קטנה שלהם דבולט הכלי לחוץ ונראה לעין, דצריכין ליזהר לכסות אותו בשעה שאומרים דבר שבקדושה, ומצוה להודיע דבר זה לרבים שאינן נזהרים בזה, ואין צריך לומר נגד עביט של מי רגלים דהוא מגולה לעין, ואפילו בכלי גרף של רעי חדש כיון דעתיד לבלוע אסור לקרוא כנגדו. (כמו שכתב מורינו הרב בתי כנסיות בסימן פ"ז ס"א).

כה. כי תבנה בית חדש ועשית בית הכסא, תתן דעתך טרם עשותו שיהיה רחוק מהבית שיושבין בו שלא יגיע להם ריח רעה ולא ראיה מנגד, ואם לא אפשר שלא לראות יבקש תיקון לעשות שתי מחיצות, וגם מטעם אחר צריך הרחקה משום כי לפעמים בעת שלומדים ומברכים בקול רם באותה הבית, אז בעת ההיא הנכנס בבית הכסא, הנה הגם דהוא לאונסו על כרחו שלא בטובתו, מה דישמיע לאזנו דברים שבקדושה הרי הוא אסור, ולכן כשהוא רחוק ניצול מאיסור זה, וזהו דדייק קרא לומר ויצאת שמה חוץ, דדייק לומר חוץ שיעשהו רחוק מחוץ למחנהו, והכל לפי האדם ולפי המקום אם השיגה ידו, גם יזהר שלא לומר שום דבר שבקדושה נגד פתח החצר או נגד חלונות פתוחות לשוק, כי לא יבצר מאשפות וטינופת ונמצא קורא ומברך נגד הטינופת ואשפה, וראוי

להירא את דבר ה' ליזהר הרבה בזה, וכן יזהר שלא יהיו לפניו צואת אווזין ותרנגולים, ואם באים משכנו לתוך ביתו יעשה בו התראה בבית דין כדי שלא יטנפו בתוך הבית.

כו. כתו' בשולחן ערוך סימן ד', אלו דברים צריכין נטילת ידים, הקם מהמטה, והיוצא מבית הכסא ומבית המרחץ, והנוטל צפורניו, והחולץ מנעליו, והנוגע ברגליו, והחופף בראשו, ויש אומרים אף ההולך בין המתים, ומי שנגע במת, ומי שמפלה כליו אפילו לא מצא כינה, והמשמש מיטתו, והנוגע בכינה, והנוגע בגופו במקום שדרכו להתכסות, ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל ידיו, אם תלמיד חכם הוא תלמודו משתכח ואם אינו תלמיד חכם יוצא מדעתו, המקיז דם ולא נטל ידיו מפחד שלשה ימים, והמגלח ולא נטל ידיו מפחד שלשה ימים, והנוטל צפורניו ולא נטל ידיו מפחד יום אחד ואינו יודע ממה מפחד, וכתב בספר חסד לאלפים, דאף אם יראה לעינים שלא תאונה אליו רע, ידע נאמנה שדברי רבותינו זכרונם לברכה חיים וקיימים וכן יהיה וכן יקום, ואם לא בגופו יהיה בנשמתו, ואם לא בעולם הזה יהיה בעולם הבא, ואם יש זכות דתולה לו מנכין לו מזכיותיו, ושם הביא משמי ממה שכתבתי בספרי הקטן לב חיים סימן כ"ג, דבכל הני צריך שיערה שלש פעמים, ושיטול כשיעור רביעית, ושלא ילך ארבע אמות בלי נטילת ידים כאשר יע"ש

זך. ולענין נטילת צפורנים, אפילו לא נטל כולם צריך נטילת ידים כמו שכתב בספר כסא אליהו ס"ק ז', וכן יהיה הדין בתגלחת דמשאיר לו שערות על ראשו ומתגלח במקצת באופן ההיתר, דהבאתי בספרי הקטן רוח חיים חלק יורה דעה סימן קפ"א בסייעתא דשמיא, דצריך נטילת ידים ואין פוטר אותו

כח ולענין חליצת מנעל, גם מי שנועל או חולץ הג'יזמיס (מגפים) או המיסטאס (נעלי בית) או ג'יליקיס (גרביים עבות) או הג'אפיניס (נעלים) או טירליקיס (כפפות) בידיו ואינו לוקח סודר בידו כאשר יחנו ויסעו צריך נטילת ידים (ועיין בספר חסד לאלפים אות י"ב), וכן החולץ הג'וראפיס (גרביים עבות), והנוגע בהן אחר שלבש אותן והלך בהן, וכן בכל הני הנזכרים לעיל צריך נטילת ידים, (ועיין לרב רחומאי הרב פתח הדביר נר"ו באות ח' יעויין שם), וכשהם חדשים שעדיין לא לבש אותן, וכן בקאלסאס (גרביים) גהוצים שעדיין לא הניחם עליו פשיטא דאינו צריך נטילת ידים, אכן מאי דמספקא לן הוא וישן מפני חדש תוציאו, היכא דביטל המיסטא (נעלי בית) דהוא נקרא שירב'יאה או ג'יליק (גרביים עבות) ועשאה לראש המכבדת, כשנוגע בה אי צריך נטילת ידים, וכבר כתבתי בזה במקום אחר והבאתי ראיות להקל, עיין שם בסייעתא דשמיא, ודע

דהא דחליצת מנעל הוא אפילו שלא נגע במנעל אלא בקשרים. כמו שכתב הרב עולת תמיד, ועיין בספר אשל מפרי אות י"ט ודו"ק.

כט. ולענין חופף ראשו, נראה פשוט דהוא הדין נמי בשער זקנו ובשער הפיאות, כי לפעמים יש בהם כנים וצריך נטילת ידים שלש פעמים, וכן מי שרואה את חבירו בבית הכנסת או בבית המדרש שחופף בראשו או מוציא צואת החוטם או האוזן ונוגע בידיו, וכן כשנוגע ברגליו או במנעליו או במקומות המכוסים או נוגע בכינה וכדומה, בכל דבר שהדין הוא ליטול ידיו, משום מצות הוכח תוכיח צריך שיאמר לו שיטול ידיו, דלא יאמר ולא ישמע שום דבר שבקדושה עד שיטול ידיו, וכל שכן אם הוא שליח ציבור דמוציא את אחרים ידי חובתם כמה צריך להיות זהיר ומזורז בזה, ומי יתן והיה דהשלוחי צבור יעשו טבילה בבוקר קודם התפילה לפחות בשבתות וימים טובים, (ועיין לקמן סימן כ"ט וסימן ל"ו), ולא יבוש ולא יכלם האדם מלהוכיח על דבר זה אפילו שהוא כנגדו אדם גדול כי כך היא דרכה של תורה, אלא שיהיה בלשון רכה ובמתק שפתים ובצינעא בסתר רעהו.

ל. כתוב בספר אורחות צדיקים דף פ"ז ע"א וזה לשונו, גם הזהירני מאד מורי ז"ל שלא אכניס האצבע לתוך האזנים כדי לנקות הזוהמא שבהם בתוך התפילה כלל מהתחלת הברכות עד גמר עלינו לשבח, ואם עשה כן צריך נטילה, עכ"ל, וכבר אמרנו דכן הדין נמי שלא להכניס אצבעו תוך החוטם לנקות האף דאם עשה כן צריך נטילה, ולאו דוקא מכניס אלא הוא הדין נמי אם קינח במפה או בקיסם, לא יגע בזוהמא היוצאת מהם דמה הועיל בזה אחר שנגע וצריך נטילה, ומצאתי בספר החסידים סימן רנ"ב דכתב וזה לשונו, מי שקינח חוטמו אל ישליך כיחו מחוטמו ואצבעותיו מלוכלכות, ולא יגע בספר ולא ידבר בשבחות וברכות עד שיקנח אצבעותיו, עד כאן, ועיין מה שכתב עוד שם סימן תתס"ה נראה מדבריו דדי בקינוח, אמנם בספר חמדת ימים בהלכות עשרת ימי תשובה פ"א אות נ"ח כתב וזה לשונו, וכן יזהר להיות נקי כפים תמיד כי הוא עיקר גדול לטהרה, כי גם פשתה המספחת ברבים מעמי הארץ אשר לא ידעו להזהר לא בשעת התפילה ולא בלומדם בתורה, ולא בשולחן אשר לפני ה', וידיהם טמא טמא יקרא לנגוע במקומות המכוסים שבגופן, והוא דין מפורש בטור אורח חיים סימן צ"ב, העומד בתפילה ונגע במקומות המטונפים צריך לנקות ידיו, ומקומות מטונפים היינו מקומות מכוסים באדם כגון שוק וירך, וכן אם חופף הראש, וכן בצואת האוזן והאף שאסור להכניס אצבעו באזנו או בתוך חוטמו, עכ"ד, ועיין להרב מור וקציעה סימן צ"א וסימן צ"ב דכתב נכון להזהר, עיין עליו, (ועיין בספר מחזיק ברכה אות ד'), ואני בעוניי בספרי הקטן רוח חיים

סימן ד' כתבתי, דבכובע דהיינו פ"יס וכיוצא דנתלחלח מזיעה בימות הקיץ, לא יגע בהם בלח כי צריך נטילה, וגם בשוק וירך דדרכו להיות מגולה, בתר רובא דעלמא אזלינן והוה ליה כמכוסים דאם נגע צריך נטילה, עיין שם דברים על בוריין בעזר משדי, והכא לקצר אני צריך

לא. וביותר יזהרו מלמדי תינוקות ליתן דעתם על כל אלה, להזהיר גדולים על הקטנים שלא יטמאו בכל אלה, דהבל שאין בו חטא צריך טהרה יותר, וגם כדי שיהיה להם הצלחה בלימודם הוא כשידיהם נקיים, ובפרט כשיש להם שערות בראשן שלא יגעו בשערותיהן בחיכוך, ומלבד כל הני עוד הן בה ככתוב לעיל מזה אות ל', צריך להזהר כי כשמכניס הסודר בתוך חיקו תכף אחר שקינח ועדיין הוא רך ולח, שלא יגע ידו באותו צד דמטמא את הידים

לב. מי שנוגע בכלי השתן או בכלי צואה אפילו אם הוא נקי, נראה לעניות דעתי דלא מיבעיא אם הוא של מתכת וזכוכית שאין צריך נטילת ידים מדינא, אלא אפילו הוא של חרס דאסור לקרות ולומר דברי קדושה כנגדו, עם כל זה כיון שהוא נקי ובר ואינו טופח על מנת להטפיח ממימי רגלים וצואה אין צריך נטילת ידים, וכן מתבאר מתשובת הרב זקן אהרן סימן ע"ב, דמי שנוטל כלי השתן בידו ויש בו טופח על מנת להטפיח נטמאים בו הידים, וצריך מי שנגע בהם לרחוץ כדי שיוכל להוציא מפיו דברי קדושה, וגם לפניהם אסור לקרות, וכיון דשמות הקדש אפילו בלשון חול אסורים, היאך יעלה על לב אדם להזכיר וידו אוחזת בעקב הטומאה, ועיין להרשב"א בתשובה הביאה מרן בסוף סימן מ"ג, דמותר לרופא ליקח עביט של מי רגלים בידו ותפילין בראשו, ובעל נפש יחמיר לעצמו, עיין שם

גל. הנוגע ביד אשתו וכל שכן בשאר גופה באברים שבחוץ צריך נטילת ידים, ועיין בספר החסידים סימן רע"ד דכתב וזה לשונו, ישקני מנשיקות פיהו, אם נשק אדם את אשתו ובניו מטונפים לא ינשק אחר כך את הספר, אם נגע בבשר אשתו בידיו ירחץ ידיו ואז יגע בספר, עד כאן, ומתחילת הלשון נראה דהיינו דוקא כשנגע בהם כשהם מטונפים, אבל מסוף הלשון דכתב סתם משמע אפילו כשאינו מטונף, ועיין להרמב"ם בפרק ג' מהלכות קריאת שמע דין י"ח, דאם נוגע בשרו עם בשר אשתו מותר לקרות קריאת שמע דאשתו כגופו, ולפי זה נראה דכשנוגע ביד אשתו אין קפידא, אלא דמצינו חולקים על זה רבני צרפת והרא"ש דסבירא להו דגם באשתו צריך הפסק טלית, וכד הוינן בה צריך לומר דאפילו לסברת הרמב"ם דיד ליד לא ינקה כל הנוגע בה, דיד באשה ערוה, וצריך

נטילת ידים. ועיין להפוסקים באורח חיים סימן ע"ג וסימן ע"ה, ובספר רוב דגן בקונטרס אות לטובה אות ע"ו, ולהרב בית הלל ביורה דעה סימן רנ"ב, ובאה"ע סימן ע"ח ודו"ק

לד. הא דאמרן דמי שעשה אחת מכל אלה, אם תלמיד חכם הוא תלמודו משתכח ואם אינו תלמיד חכם יוצא מדעתו, הן הם דברי הרב אורחות חיים אשר הביאם שם מרן בית יוסף בסימן ד', ופשטן של דברים הוא כי מי שעושה אחת מכל אלו ראוי להשכח תלמודו כשלא נטל ידיו, יען כי התורה אינה נקנית אלא בטהרה ובקדושה וכל עוד טומאתו בו התורה פורחת ממנו, ובזה יש לפרש מה שכתב רש"י בסדר ואתחנן על פסוק ושמרתם ועשיתם רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח, דכשלא תשכחו אותם ותעשו על אמיתתם תחשבו חכמים ונבונים, ואם תעוותו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטים, דתרתי איתנייהו, משכח תלמודו ונעשה עם הארץ ואחרי כן יצא מדעתו והיינו בששינה בחטא, והיינו דקאמר ואם תעוותו דבא הרמ"ז דאם תעוותו כגון דא שלא נטל ידיו דגורם לעצמו שישכח תלמודו, ולכן נראה דבא בסופי תיבות ובינתכם' לעיני' העמים' אותיות מי"ם, כדי לרמוז כי על ידי מים של נטילת ידים תהיו חכמים ולא תשכחו את התורה, גם יש לרמוז, החוקים' האלה' ואמרו' רק' סופי תיבות אותיות מקו"ה, כי מקוה טהרה יעשה לו סגולה להתחכם בתורה וכאומרם זכרונם לברכה, וכפי זה אתי שפיר ומובן מאליו מאי דאיתא במדרש תנחומא סדר ויקהל, שאלה מטרונא לרבי שמעון בר תחליפא, יהב חכמתא לחכימין, אם היה הקדוש ברוך הוא נותן חכמה לטפשין היו יושבין בבית הכסא ובמבואות המטונפות ובבתי מרחצאות ומתעסקים בה, אלא נתנה הקדוש ברוך הוא לחכמים שהם יושבים בישיבת זקנים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, עד כאן, ולפי מה שכתב בספר אליה רבה ס"ק י"ג, ובקיצור של"ה הוא, דיוצא מדעתו דקאמר היינו שרוח רעה שורה עליו וגורם להחטיאו לעבור על עבירות שבתורה, ומלתא כדנא בדוק ומנוסה לפי המעשה שהבאתי בקונטרס תורה וחיים באותו אדם שלא נזהר בנטילת ידים כאשר יעויין שם רחמנא ליצלן.

לה. עוד שפר קדמי טועמי"ה **חיים**, דאם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, והוא דאמרתי אספרה דבר שהיה, ואמת יהגה חכי דקמיה שמיא גליא איך בליל י' לחודש שבט שנת התר"י נראה לי בחזיון לילה, וארא בחלומי דהייתי מטייל בתוך גן אחת נטועה ומלאה מכמה מיני פרחי שושנים ממינים שונים לכמה גוונים והייתי מריח ריחין ובוסמין, והיה הולך בגן ההוא נהר גדול להשקות את הגן לכל ערוגה וערוגה כדי להחיותם ולהגדילם לכל הנטיעות והשושנים אשר בתוך הגן, ובו בפרק אשר הייתי גם אנכי ש'ם חיים נתון בתוכו, אמרתי להיושבים על הגן בנוסח זה, תתנו לי מהמים הללו כדי ליטול ידי

כדי שבזה יגדילו ויתרבו ויפרו וירבו הנטיעות קדושות מהתורה והמצוות, כי על ידי המים של נטילת ידים קונה האדם קדושה בהם והוא נותן כח לגדל ולהצמיח באותן המים נטיעות קדושות מעסק התורה והמצוות ומעשים טובים שיתגדלו למעלה, עד כאן היו דברי, ובהקיצי משינתי לא שכחתי מאלה הדברים אשר דברתי לא פחות ולא יותר, והשתא לפי זה אתי שפיר דאם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, יען כי כיון דסגולת נטילת ידים הוא להשקות את גן ה' מהתורה והמצוות להגדילם, אם כן כשהוא מונע מליטול ידיו גורם במקום דיגדיל תורה ויאדיר דישתכח תורתו ממנו שיורד על פי מידותיו ונהר יחרב ויבש, והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב, ואם אל סודו תדרוש תוכו רצוף, דכל עצמות השפע מהקדושה של מעלה הוא נביעות מים חיים המריקים להשקות את הגן וכדברי הזוהר הקדוש סדר ויקרא דף ט"ז ע"א וזה לשונו, והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזילה, מאן דבעי לתקנא עובדוי כמה דאמרן והשיב, מאן והשיב אלא כמאן דיתקן עובדין בגין דיתיב מבועי מיא לאתרייהו לאשקאה נטיען דהא הוא גרים בחובוי לאתמנעא מינייהו ועל דא והשיב כמה דאתמר, עכ"ל, ישמע חכם ויוסף לקח, דלאו דוקא בנטילת ידים אלא בכל חטא אשר יחטא האדם גרמא בנזיקין למנוע אמת המים מלהשקות את גן ה', האל ברחמיו יזכנו לעשות רצונו ולעובדו בלבב שלם, וישפיע עלינו שפע קדושה וטהרה ונזכה לראות ביום ההוא דיצאו מים חיים מירושלים אכי"ר

סימן ט

תוכחתי לבקרים, בברכות השחר אלקטה נא באומ'רים

א. אם קם בחצות לילה אדעתא לחזור ולישן על מיטתו, יש סוברים דיברך ברכות התורה בלבד כדי שיוכל ללמוד, וכשקם אחרי כן לאור בוקר יסדר כל הברכות, ואם דעתו שלא לישן עוד יאמר כל הברכות, ואף אם אחר כך חזר לישן אינו צריך לחזור ולברך דהוה ליה כישן ביום, אך מה טוב אם לא יסיר מלבושיו ולא ישכב על מיטתו בפשוט רגלים כדי שיהא ניכר שהוא שנת עראי. עיין ברכי יוסף סימן מ"ז, ובספרו קשר גודל סימן א' אות ט', ובספר שלמי ציבור דף מ"ה ע"ב, והביא דבריו בספר זכור לאברהם בח"א מערכת ב' ומערכת ש', ובספר קמח סולת דף ז' ע"ב, ובספר חמדת ימים פ"ג מחודש אלול אות י"ב, ושפת אמת סימן מ"ב דף ק"ז ע"ב דלא השוו מידותיהם בזה, ועיין מה שכתב רב אחאי חיים ומלך נר"ו בספר פתח הדביר סימן ו' אות ד' דף כ"ח ע"ב וג', ועוד שם בסימן מ"ז אות ו' מה שהביא מהרב הגדול באר המים סימן א' וסימן ב' מה

שנשא ונתן באמונה עם מר אהובינו הרב כמוהר"ר קאלאמארו ז"ל לענין תלמידי חכמים העומדים בלילות דישנים שינת עראי וחוזרים על לימודם יעויין שם, ועיין בכסא אליהו אות ו', והעיקר כמו שכתב בספר חסד לאלפים סימן מ"ז אות ו', וכך אני נוהג, ועיין אות אמת דף ע"ח ואילך, ומזה השיב דברים נכוחים נכדי ידיד נפשי חתן בני הי"ו הד'ר הוא החכם השלם והכולל עצום ורב נזר ישראל סופר מהיר כמה"ר משה הכהן נהר נר"ו על מה שכתב הרב בית עובד בזה, דאחרי המחילה רבה לא כיון יפה כאשר יעויין שם לך נא ראה

ב. אם היה נעור כל הלילה לא יברך על נטילת ידים אבל שאר הברכות צריך לברך כולם, ולא יסמוך לשמוע מאחרים כדי שיוציאוהו ידי חובה, וגברא בר חיובא יתן בקולו קול עוז בברכות והודאות, וברכת אשר יצר אינה תלויה עם שאר הברכות, ובין ער ובין ישן אם לא עשה צרכיו אין לאומרה, כן כתב בספר אורחות צדיקים דף י"ב סוף ע"ב, וברכי יוסף סימן מ"ו, ובקשר גודל סימן ה', ובכף אחת סימן כ"ב, ובספר זכור לאברהם ח"א באות ש', ועיין נמי בספר חזה ציון

ג. לא יאמר ותתפלל חנה ולא שום פסוק אפילו מהבקשות קודם ברכות התורה, ואפילו ויהי נועם, וגם לכתוב חידושי תורה אסור, ואפילו פסוק ואני ברוב חסדך ופסוק וארשתיך לי לעולם לא יאמר קודם ברכות התורה, כן כתב בספר יוסף אומץ סימן ס"ו, וברכי יוסף, ומורה באצבע, וקשר גודל, וזכור לאברהם ח"א וח"ג, ובספר בית עובד, וכסא אליהו אות ב', ויד אבישלום סימן ל"ה, ובספר פתח הדביר סימן מ"ו אות א' - ג'

ד. לא יאמר פסוקי הבקשות במרוצה, דמורה דעושה הטפל עיקר והעיקר טפל כן כתב בספר החסידים

ה. מה טוב שלא יאמר הבקשות כי אם אחר הברכות של שחר, ופיוט אדון עולם שבחוהו רבנן למי שאומרו דזוכה לכמה מעלות טובות, כמו שכתב מטה משה סימן ל"א, וקיצור של"ה דף כ"ה ע"ג משם ר"י החסיד ור' האי גאון ור' שרירא גאון, והובאו דבריו בספר דרך ישרה דף י' ע"ב, ודעת חכמה פ"א מש"ה, ובאליהו רבה, ופתח הדביר אות י"א, אך שמעתי מפי מגידי אמת דהבאים בסוד ה' אינן אומרים כי אם פיוט ידיד נפש דמיוסד על פי הקבלה ועיין בספר יוסף בסדר, ובספר כסא רחמים

ו. שינוי מקום אסור לעשות בברכות השחר, רק במקום שמברך על נטילת ידים יברך כל הברכות עד פרשת התמיד כן הביא מורינו הרב כהנא רבה בספר מדרש תלפיות דף ע"ו סוף ע"ד, ועיין להרדב"ז החדשות סימן רכ"ב, ובספר מטה יוסף ח"ב סימן א', ובמה שכתב בספר עמק ברכה, ובספר כסא אליהו אות ד'

ז. בעוד שלובש לא יאמר ברכות השחר, ולא יעשה שום עסק אפילו קל שבקלין, ולא ילך אנה ואנה מפינה לפינה כשמברך אלא ישב על מכונו בהתבודדות ובכונת הלב כדי לברך ברכות השחר, ומה טוב אמר עם הספר מתחילת הברכות עד סוף התפילה. (קשר גודל, וחסד לאלפים).

ח. הגאון מוהר"ר אליהו מוילנא ז"ל דק ואשכח דצריך לומר אשר נתן לשכוי בינה כלישנא דקרא באיוב, וכן הביא הרב שמן המאור ז"ל, ואנן בדידן אין לנו לזוז מנוסחתינו דהוא על דרך נותן התורה וכמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים בס"ד

ט כתב בספר החסידים סימן תתמ"ב וזה לשונו, לא יתחיל אדם ברוך אתה ה' עד שיחשוב בלבו על מה יש לומר הברכה, כגון אם התחיל לומר ברוך ויחשוב לומר פוקח עורים לא יאמר במקומו זוקף כפופים, עכ"ל ועיין לקמן סימן ל"ו לבדיעבד

י. ברכת מלביש ערומים צריך לאומרה אחר זוקף קודם הנותן ליעף כח, (אורחות צדיקים לגורי האר"י זיע"א דף י"ג ע"א, וברכי יוסף, ושיורי ברכה סימן מ"ו, ובית עובד), ונראה דצדקו יחדיו לומר מלביש ערומים סמוך לו מלפניו להנותן ליעף כח, והוא דכתוב בספר הכוונות והובא נמי בספר ילקוט ראובני דף ק"ט ע"א וזה לשונו, סוד ברכת מלביש ערומים והנותן ליעף כח, כי האדם בעולם הזה הוא חוטא בהכרח, ואז מפשיטין מעליו לבוש הקודש ונותנין עליו לבוש הקליפה המתלבשת בו דוגמת ויתנצלו בני ישראל את עדיים מהר חורב ונמשך עליהם זוהמת הנחש, וכן אירע גם כן לאדם ולחוה ולנחש כשחטאו, ואמנם כפי ערך החטא כן העונש, שאם חטא הרבה אפשר שיסתלק הלבוש כולו, ואם לא חטא הרבה אין הלבוש מסתלק לגמרי רק יסתלק מעט ויחלש כמו צור ילדך תשי, וזהו סוד מלביש ערומים לאותם שנפשטו לגמרי, וליעף כח לאותן שנחלשו, עכ"ל לשון הזהב, ואחרי הודיע אלהים אותנו את כל זאת, הנה בהכרח להצמידם יחד ותקדמנו ברכת המלביש להנותן ליעף כח, וק"ל ושוב מצאתי מה שהביא בשלמי ציבור שם, ועיין נמי במה שכתב בספר תפילה לדוד ובענין שצריך לאומרה בה"א יתירה עיין שם, ועיין אות אמת דף ק"ז

יא. ברכת שעשה לי כל צרכי לא יאמר בתשעה באב ויום הכפורים, אך האבל יאמר, (קשר גודל סימן ה', וספר בית עובד, וזכור לאברהם ח"א מערכה ש', ובח"ג, ומחז"א סימן ט"ז, ויאירו עיניך כמו שכתב בספר גולל אור בליקוטים דף נ"ז ע"ג, ועיין מה שכתב הרב חזה ציון סימן כ"א על פסוק כי תקדמנו ברכות טוב, יעויין שם ובספר חסד לאלפים), ועוד שם, הכ"ף בחיריק ודגושה, וגם שלא יאמר מאשה רעה אלא צריך לומר מאשת רע

כאשר יעויין שם ועיין לקמן סימן כ"ט, ועיין אות אמת דף ק"א, ועיין בספר שפת אמת למהר"י ניניו סימן מ"ד

יב. לענות אמן בין ברכת על דברי תורה להערב נא, אסף איש טהור הרב יד אבישלום והעלה להלכה דלפי המקובלים הם שתי ברכות וצריך לענות אמן, עיין שם, (ועיין חזה ציון סימן כ"א), ואיתא באבודרהם ובאליה רבה ס"ק ד' משם האר"י זיע"א, דשלש ברכות נגד מקרא, משנה, ש"ס, יעויין שם וכן כתב בעל המאור, ואורחות חיים דף ה' אות י"ב

יג. צריך לומר וצאצאינו וצאצאי צאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל, אליהו רבה וזוטא, ובספר שמן המאור שם, ונוהג כצאן יוסף אות כ"ג, וחסד לאלפים אות ג' יעויין שם, ובענין ברכות התורה אספתי באומ'רים כמה חילוקי דינים וחידושים והנם כתובים בקונטרס אחר בסייעתא דשמיא, ולכן לא הבאתי פה עמנו שום דבר ממה שכבר כתוב שם, ועוד דכאן הוא במקום שאמרו לקצר

יד. ראיתי למורנו הרב אישי כהן גדול בספרו הנחמד מדרש תלפיות דף ע"ז ריש ע"א דכתב משם ספר הנהגת האדם וזה לשונו, ואחר הברכות של שחר יאמר האדם שמונה פעמים חלקי ה' אמרתי כו' י"ב פעמים ה' צבאות עמנו, ג' פעמים אתה סתר לי, ג' פעמים אוריא"ל, ז' פעמים שמריא"ל, ז' פעמים טהריא"ל, ז' פעמים יוא"ל, ז' פעמים שדי יתן לי רחמים בעיניו ובעיני כל הבריות, ז' פעמים לישועתך, וז' פעמים גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב, ואחר כך יאמר שיר למעלות אשא עיני אל ההרים, ואחר כך יצייר בעיניו המנורה, ויאמר ז' פעמים למנצח אלהים יחננו, עכ"ל, וזה לא ניתן להאמר למי שהוא עצל לקום כי אם לזריזים מקדימים

סימן י

ריש מילין, בדיני טלית ותפילין

א לבוש נאה וטלית מכוער עונשו גדול במאד מאד, וכבר הוכיח במישור על זה הרב משנת חכמים ז"ל באות ר"ח, וגם הרב החסיד רבי אליעזר הגדול ז"ל בספרו הנחמד חסד לאלפים, גם הוא הוכיח בשבט פיו תוכחות מוסר על זה, לך נא ראה דבריהם הנעימים, והרב אורחות יושר הזהיר הרבה לענין הכיבוס שיכבס אותו כפעם בפעם כדי שיהיה מלובן, עיין שם, והעולם נוהגים פעמיים בשנה, בפרוס חג הפסח ובפרוס החג, ומהסימן שנתנו, והיה העטופים ללבן והקשורים ליעקב לענין דצריך עטיפת הטלית קודם התפילין, תוכו רצוף דמיניה תוכיח שיהיה הטלית מגוון לבן ושיהיה מלובן בגדי לבן הוא לשון מליצה, כי אינו בדווקא שיהיה לבן, וגם יש שאינו לובשו בקיץ

ב. עמי הארץ לאו אדעתייהו ליזהר שיהיה ענף מרובה על הגדיל דהיינו שליש גדיל ושני שלישי ענף, וצריך שיתן האדם דעתו כשקונה הציציות שיהיו החוטין ארוכים ומספיקים כדי לעשותן כתקונן

ג. קודם לבישה יקיים הראשי תיבות של ציצי"ת דרמז הקיצור של"ה, דהיינו צ'דיק י'פריד צ'יציותיו ת'מיד, ואי בשבת שרי להפרידם עיין בספר כסא אליהו סימן ח' אות ה' דהעלה לאסור, על כל פנים אפילו בשבת צריך לתת עיניו שמא יש חוטין שנפסקו, דמלבד דאינו יוצא ידי חובה, עוד בה דמברך ברכה לבטלה, והני תרתי דריעותא מעותד דיכשל ימים רבים והוא לא ידע כי הטלית פסול מחמת טרדותיו, וזכור לטוב לאהובי וידידי הרב המובהק חסין קדוש כמוהר"ר רפאל קאלאמארו זלה"ה, דהיה דרכו דרך הקודש להיות מסבב והולך בכל בתי כנסיות לבדוק הטליתות אם יש בהם פיסול לפי הדין, וכשהיה רואה שלא היה כדינו היה מתקנו ומחליף הציציות והיה נותן כשרים תחתיהן מכיסו וממונו, ומי יתן והיה דמי שחננו ה' בעושר שיעשה הקדש לזה, ויקח איזה תלמיד חכם שיבדוק הטליתות ויתקן אותן לזכות את הרבים, וכמו כן התפילין על ידי סופרי דווקני, וגם המזוזות, ואין לך מזכה את הרבים גדול מזה

ד. לפי כתבי האר"י יעשה קשר בסוף כל חוט, גם בטלית גדול יעשה ט"ל, ובטלית קטן כמספר שם הוי"ה ברוך הוא כ"ו כמו שכתב בספר כסא אליהו סימן י"ב אות ב' ואות ג', ועיין לקמן דף צ"ח ע"א, ובית שלמה סוף סימן י"א

ה. מה שנוהגים איזה אנשים ליתן הטלית סביב הצואר כדי שיהיה קל עליהם, לא יפה עושים לפי מאמר רבותינו זכרונם לברכה על פסוק והמים להם חומה מימינם ומשמאלם, (כמו שכתב בספר דרכי משה סימן י', ועיין שם בהגהת השולחן ערוך, ולהרב מגן אברהם, וט"ז שם ס"ק י', ולהרב שמן המאור שם מה שהגיה בלשונו), המורם מהם דצריך שתי ציציות לפניו ושתים לאחוריו, והתוחבין בתוך בית יד כשהטלית ארוך הא מיהא מקרי לאחוריהן, (ומנהג כזה כבר הביאו הרב ברכי יוסף בסימן כ"א משם הרב פרי הארץ והרב נחפה בכסף, עיין שם), ויותר טוב הוא להעלותו על כתפיו שלא יגרור בארץ. ועיין בספר חסד לאלפים סימן ח' אות ד', ובספר דרך חיים להגאון מליסא ז"ל, ועיין בספר שפת אמת להרב מהר"י נינייו ז"ל סימן מ"ה, ולהתשב"ץ ח"ב סימן ר"ח

ויו. איתא בתיקונים תיקון י"ח דף ל"ג ע"א, דציצית הוא סגולה להיות מכוסה מכל מזיקין ומלאכי חבלה, והכי איתא בזוהר הקדוש סדר שלח, (ועיין בקיצור של"ה דף נ"ב ע"ג), ובספר דבש לפי מערכת צ' הביא דזוכה להנצל מעין הרע, (ועיין בספרי הקטן נפש חיים מערכת צ' אות כ"ו), וגם אמרו בש"ס דזוכה דעבדים הרבה משמשין לפניו,

גם ראיתי בספר שומר אמונים סדר ויגש דכתב וזה לשונו, אל תרגזו בדרך גימטריא ארבע ציצית, ומבואר במקובלים שתיקון לכעס הוא שיאחז בכנף ציצית ועל ידי זה יסיר הכעס ממנו שכן כנף גימטריא כעס, ויוסף מסר לאחיו סוד הנזכר לעיל, עכ"ל, (ורזא דנא שהביא משם המקובלים הובא נמי בקיצור של"ה, ובמדרש תלפיות, ובספר המנהיג כאשר יעויין שם), וכל זה הוא אם הטלית כתיקונו, אך אם הוא פסול אין בו מועיל, אדרבא יחשוב ה' לו עון והסניגור נעשה קטיגור, ולא פלט ממה שאמרו בגמרא דמי שאין לו ציצית בבגדו הוא אחד מהשבעה שמנו רבותינו זכרונם לברכה שהן מנודים לשמים, (וכן הוא בבתי כנסיות, ואור הישר, וחסד לאלפים), ורבינו בחיי סדר שלח לך כתב דמצות ציצית רומזת לתחיית המתים ויתיצבו כמו לבוש, יעויין שם, ולפי זה המקיים ציצית כתיקונו יזכה בעבורה לתחיית המתים, ויתכן דרמוז בראשי תיבות ו'עשיתם א'ת כ'ל מ'צותי עם הכולל גימטריא חיי"ם, וגם סופי תיבות ועשיתם' את' - מ'תים ת'חיה, וקל להבין, ובקיצור של"ה, ובדרך ישרה דף ח' הביאו, דמי שאינו מניח תפילין אינו קם בתחיית המתים, ועיין בקונטרס נפש חיים אות מ"ה בסייעתא דשמיא מה שכתבתי שם ז. אפילו בשעת תשמיש לא יסיר מעליו הטלית קטן, וכך היה נוהג רבינו האר"י הקדוש זיע"א, (כמו שכתוב בספר אורחות צדיקים, ובספר אור הישר), וכשמחליף הטלית קטן מערב שבת לערב שבת כדרכו שמחליף ארבעה בגדי לבן, אזי יזהר שיהיו ידיו נקיות בעת ההיא שלובש הטלית קטן כדי שיברך עליו, ואם אינן נקיות, כשנוטל ידיו אחר שלבש ימשמש בציצית ויברך, ואם לובש עוד הפעם אותו טלית קטן עצמו דלא יחליפנו ולא ימיר אותו כיון שהוא תיכף דפשט ולבש אין צריך לברך, אמנם אם נכנס לבית המרחץ דאיכא הפסק מרובה אזי כשיצא וילבש צריך לברך כמו שכתב בספר כסא אליהו סימן ח' אות ח', ועיין מגן אברהם, ואליהו רבה, ודרך חיים להגאון מליסא יעויין שם

ח. בטלית חדש יברך שהחיינו אחר ברכת להתעטף, אך בתפילין חדשים אין צריך לברך שהחיינו. כמו שכתב בספר מחזיק ברכה סימן כ"ב, ובספר יד אבישלום שם, ולענין שהחיינו בפעם ראשונה לדעת התוספות והרשב"א והר"ן אין מברכין כי אם על מצוה שבא מזמן לזמן כמו שכתב הש"ך ביו"ד סימן כ"ח ס"ק ה', וכן הסכים הרב פרי חדש שם

ט. אם בירך להתעטף בציצית ונתן הטלית על ראשו וקודם שגמר העטיפה ענה קדיש או אמן, אין צריך לחזור ולברך עוד, (כן פסק מורינו הרב המופלא חסין קדוש מר שניי הפרד"ס זיע"א בספרו הנחמד אות היא לעולם מערכה ה' דף פ"ו, ועיין להרב הגדול בדורינו אברהם אהובי נר"ו בספר מר ואהלות סימן א', והביטה וראה למרן בית יוסף בשם המרדכי, ולהרב דבר שמואל סימן קמ"ב דפסקו לענין עניית אמן יש"ר בין תפילין

של יד לתפילין של ראש דאינו צריך לחזור ולברך, וכן הביא בספר בית הרואה דף ב' ע"ב, ולפי מה שהביא הרב ברכי יוסף סימן ל"א משם הרב דרכי נועם סימן י' הוא דלאו דוקא בדיעבד עיין שם, ועיין בתשובות זכור ליצחק הררי סימן א'), ולענין שהחיינו בפעם ראשונה, לדעת התוספות והרשב"א והר"ן אין מברכין כי אם על מצוה שבאה מזמן לזמן כמו שכתב הש"ך ביורה דעה סימן כ"ח ס"ק ה', וכן הסכים הרב פרי חדש שם **יוד** המפשיט טליתו כדי לעשות צרכיו או לדבר אחר ודעתו ללובשו עוד הפעם אינו צריך לחזור ולברך, אבל אם מחליף הטלית או נפל מעליו לגמרי, אז צריך לחזור ולברך, (ועיין בספר יד אבישלום סימן ח', ובספר אגורה באהלך סימן א', ובספר אשדת הפסגה סימן א', ובעיקרי הד"ט סימן ב' אות ס"ג, ובספר בן פורת יוסף, ובספר כסא אליהו סימן ח' אות ז' ואות ט'), ועיין שם לענין אם בירך אדעתא להתעטף וביני וביני חטפו הטלית מידו, אם בעליו עמו ונתנו לו טלית אחר אז אין צריך לברך. (ועיין בספר חסד לאלפים אות י', ובספר בן פורת יוסף דף א' ע"ב, ובתשובות זרע אמת ח"א סימן ה' נשאו ונתנו בכגון דא לענין תפילין עיין שם, ועיין להרב זכור ליצחק סימן ח', ושם לענין ברכת אשר יצר אם הוצרך לנקביו אחר שאמר ברוך שאמר אם יפסיק ויאמר, עיין עליו, ובספר בן פורת יוסף דף י"ב ריש ע"ב).

יא. אם נמצא בדרך ילבש הטלית בחזקתו שהוא כשר ולא יבדוק אותו, כיון שאין בידו לתקן העמד דבר על חזקתו, כמו שפסק הרב בית יעקב סימן פ"ד, ועיין למרן בית יוסף סוף סימן ל"ט, וכתב בספר המנהיג, ובספר חיי אדם, ובספר חסד לאלפים, דטוב להולך בדרך שיוליך עמו חוטי ציצית כדי שיהיו לו למשמרת לתקן טלית קטן וטלית גדול אם יצטרך.

יב. אל יחתוך החוטין בסכין משום לא תניף עליהן ברזל רק יפסיקם בשיניים, דל"ב שיניים הם נגד ל"ב חוטין, (קיצור של"ה דף נ"ג ע"ב), ובספר דרך ישרה כתב דסגולת הציצית הלא היא שלא יהא לו כאב שיניים, יעויין שם.

יג. כתבו הקדמונים דכל המעביר ציציותיו על עיניו כשקורא פרשת ציצית דמובטח לו שלא יבוא לידי סימוי עינים. כאשר יעויין שם בדבריהם, ולא ידעתי אמאי הביאו כפול בעמוד אחד בקיצור של"ה בהגהה בדף נ"ד ע"ב

יד. אפילו רומז באצבעותיו או קורץ בעיניו הוא הפסק בין תפילין של יד לתפילין של ראש. הרב הלק"ט ח"א סימן נ"ז, ומנהיג בדף ד' ע"ב, וזהו בדברים של חול כאשר יעויין שם

טו. ידקדק שלא יתהפך לו הרצועה שסביב הראש וסיבוב ראשון שמהדק בה הקציצה בזרוע, דאם נתהפך אחד מהן צריך שיתענה, כמו שכתב הרא"ש, ורבינו ירוחם, ובשיירי כנסת הגדולה, ובקונטרס שיורי ברכה אשר בברכי יוסף, ועיין מחצית השקל שם, ועיין מה שכתב בספר חלקו של ידיד דף כ"ג ע"ב, קודם הנחת תפילין, החרדים על דבר ה' יש מהם דרוחצים הזרוע והפדחת קודם הנחתן, והזהיר על זה בברכי יוסף סימן ז"ך דינגב היטב, וזכור לטוב להרב ועצום המתנהג בחסידות כמוהר"ר נסים אברהם חאביף ז"ל בן מגדו'ל הרב החסיד בעל ספר מגדל חננאל זצוק"ל, דזה דרכו תמיד כל הימים אפילו בימי הקור גדול לא היה מונע עצמו מלרחוץ זרועו ופדחתו קודם הנחת תפילין, ואברהם הולך לבית הכנסת שלו מעוטף בטלית ותפילין, תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

טז. מה טוב אם יניח תפילין קודם קריאת פרשת התמיד ופסוקי הקטורת כמו שכתבתי אני בעוניי בספרי הקטן רוח חיים סימן ל"ז בס"ד

יז. קודם הנחת תפילין של ראש יסתכל בשבעה זייני"ן שהן נגד שבעה עיני ה', ויכוין דאית בהון רזין סתימין, והוא מאמר הזוהר הקדוש הביאו הרב יד אהרן במ"ב, ובחסד לאלפים סוף סימן ל"ז

חי. צריך לכסות הזרוע בטליתו בשעת הנחת תפילין, ונתנו סימן על זה כי יד על כס, וגם תפילין של ראש צריך לכסות, (גורי האר"י באור הישר סימן ב', וברכי יוסף סימן כ"ז, ושלמי ציבור, וכסא אליהו אות ב'), ובספר בית שלמה הסמוך לספר דבר אמת נר"ו הביא בשם מהריק"ש דטעמא טעים לכסות הזרוע, משום שנאמר והיה לך לאות על ידך, לך לאות ולא לאחרים, יעויין שם.

יט. אם בירך על של יד בלבו לא יחזור ויברך, אלא בשל ראש יברך על מצות, והוא הדין לבני אשכנז, משפט כתוב סימן מ"ז

ך. יהא זהיר בתפילין של ראש להניחם במקום עיקרי השער ממצחו עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס, והמניחם למטה מצמיחת השער, לא די שלא קיים המצוה, עוד בה דהנוהגים לברך על של ראש מברכין ברכה לבטלה, והקשר גם כן אם מניחו למטה מצמיחת השערות על הצואר לא עשה ולא כלום, אלא צריך שיהא למעלה בעורף שהוא סוף הגולגולת והוא נגד הפנים, כמו שכתב הרב מגן אברהם, והשלמי ציבור, והברכי יוסף שם בקונטרס שיורי ברכה, ועיין חלקו של ידיד דף כ"ג סוף ע"א, והרב כמוהר"ר יהודה דאנון נר"ו, זה דרכו להקפיד על זה והיה מוחה לאחרים כשאינן מניחים במקום הראוי

אך יהדק היטב תפילין של ראש סביב ראשו, ולא כמו שנהגו קצת מדלת העם דמניחים רצועות הראש יחד על גבי הראש, אלא צריך להרחיב הרצועות ולפותחם ולהניחם סביב ראשו. כן כתב הרב גן המלך, והרב בית דוד, הביא דבריו הרב ברכי יוסף

בך. לא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו לא שנא של יד ולא שנא של ראש. כמו שכתב בשולחן ערוך סימן כ"ז, ועיין בתשובות הרשב"א ח"ה סימן י"ב, ובמה שציינתי שם אני עני, ועיין בספר בן פורת יוסף הלכות תפילין אות מ"ז, ובחלקו של ידיד דף כ"ב ע"ד, ובספר ברכי יוסף שם, ובספר פתח הדביר הנדפס מחדש ממש סימן כ"ז אות א', ועיין תשב"ץ ח"א סימן ל', ובסוף ספר אהלי יצחק יע"ש

כג. יזהר דסופר של התפילין יהיה ירא אלהים וסר מרע וחרד אל דבר ה' כדי שיעלו לרצון לפני ה', וכמה מעלות טובות להאי ספרא דוקנא, ומה רב טוב כשיודע לעשות כוונים למלאכת שמים וקדוש הוא לאלהיו, (ומלתא כדנא דבר הלמד ממה שכתב בספר החסידים סימן רמ"ט כאשר יעויין שם), וראה בעיניך מה שכתב בספר ועד לחכמים מערכת י' או מ"ה דהביא ענין נורא, והוא דחצי העולם היה מתקיים על ידי התפילין שהיה כותב הרב יוסף ויטאל ז"ל אבי מהרח"ו זלה"ה בקדושה ובטהרה וכונה גדולה, יע"ש

כד. כשאדם מתעטף בציצית ויוצא מפתח ביתו, הקדוש ברוך הוא שמח ומלאך המשחית זז משם וניצול אדם מכל נזק ומכל משחית, אמר רבי נהוראי אסהדנא עלי מאן דנפיק מתרע ביתיה בציצית ותפילין ברישא אזדמנת שם שכינתא ותרין מלאכים מלווין יתיה לבי כנישתא ומברכין ליה וחד מקטרגא אזיל אבתריה ועל כרחו עונה אמן, (מאמר הזוהר הקדוש הביאו בספר ילקוט ראובני סדר שלח, ובספר דבש לפי מערכת צ' אות כ"ו יעויין שם, ועוד לו בספרו מורה באצבע סימן ג' אות ס"ה), ובצפורן שמיר סימן ב' אות י' הוסיף לומר דכשנושק המזוזה יכוין בשם שדי ואחוריו שם כה"ת להכניע את יצר הרע, ויכוין כי יצ"ר במילויו סופי תיבות שד"י ואמצע התיבות יו"ד לבטל מחשבות רעות, ויאמר שדי יצילני מיצר הרע ומכל חטא ומכל לשון הרע וכעס ומדות רעות ומכל צרה יחל"ץ עני בעוניו כדכתיב והיה שדי בצריך, ויש מי שכתב שיאמר פסוק שמע ישראל ה' במזוזה ומועיל מאד, עכ"ל, אך לא הביא סיום היש מי שכתב, דבשבת יאמר פסוק זכור את יום השבת לקדשו, ובספרי זוטא עתרת חיים סימן ב' תמצא עוד פסוקים לאומרם במזוזה, עי"ש

כה. להיות מעשרה ראשונים לבית הכנסת או לילך לבית הכנסת מעוטף בטלית ותפילין, והיכא דלא אפשר לקיים שתיהם איזה מהם עדיף, יש בזה סברות חלוקות, כמו שתראה

לגורי האר"י בספר נגיד ומצוה, ודרך חיים דף ל"ג ע"ב, ובית הרואה, ודרך ישרה, ובספר בית עובד כאשר יעויין שם, נקוט מיהא דבשבתות וימים טובים וחול המועד יכול להיות מעשרה ראשונים דלא נהגו לילך מעוטף בטלית, ואפילו אם ירצה להתעטף הוא בזמן דמאחרין לבוא, ולאידך סברא גם בימות החול כשאיחר לבוא לבית הכנסת דאין בידו להיות מעשרה ראשונים, הלוך ילך מעוטף בטלית ותפילין, ובחזרתו כשיוצא מבית הכנסת והולך לביתו מוכתר בטלית ותפילין מה טוב חלקו, (כמו שכתב בקיצור של"ה דף נ"ו ע"ב), ומי שביתו בית תפילה יקיים זה מחדר לחדר, ואית ליה טיבותא דיכול להיות מעשרה ראשונים בכל יום תמיד, ואיתא בזוהר הקדוש סדר ואתחנן, מאן דעייל לבית הכנסת ולית ליה תפילין ברישיה ואומר אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך הקדוש ברוך הוא מתרעם ואומר אן יראה דילי, יע"ש

כו. יכתוב בכל דף מהסידור של תפילה על גבי העמוד אותיות תפילין כדי שלא יעשה היסח הדעת מהם כמו שכתב בספר חסד לאלפים סימן כ"ח, וכבר נדפסו כמה מחזורים כסדר זה, אך בברכות שמונה עשרה של עמידה ובלומדו בתורה, אין צריך ליתן דעתו בתפילין (כמו שכתבו בגורי האר"י, הביא דבריהם במחזיק ברכה סימן כ"ח), והרב פתח הדביר נר"ו שם בסימן כ"ח אות א' אסר להגיה הספר תורה בעוד התפילין עליו, ואפילו לעסוק בתיקון תפילין לא אריך למעבד הכי, עיין שם והדין עמו

זך. העובר אורח לא יניח כיס התפילין בתוך האיב"י וירכב עליהן, אלא יניחם בחיקו או בצידו כמו שכתב הרב כבוד יום טוב דף ט' ע"ד, ובספר פתח הדביר סימן מ"א אות ב', ועיין קיצור של"ה דף נ"ה ע"ד

כח. מי שהאצטומכא שלו מקולקלת ויודע בעצמו שיש לו חולי מעיים או שלא ינצל מהפחה, ילבש תפילין לקריאת שמע וברכותיה ושמונה עשרה ברכות העמידה, ואחר שגמר יעמד ח"י יסירם תיכף. ועיין בתשובות זכור ליצחק הררי סימן ח'

כט. בכריכות התפילין איזה דרך ישכון אור, ומצאת כי תדרשנו מה שכתבתי אני בעוניי בספרי הקטן רוח חיים סימן כ"ח מה שהשבתי לשואל דבר, קחנו משם ועיין בספר גולל אור בהשמטות דף נ"ז ע"א וע"ב

ל. תפילין של ראש אמרו רבותינו זכרונם לברכה דמכפר על עינים רמות, ושל יד מכפר על שפיכות דמים, ועיין בספר אזור אליהו סימן ב', ועיין בקונטרס נפש חיים אות מ"ו עוד אמרו במנחות דכל המניח תפילין מאריך ימים, וגם אמרו דעונותיו נמחלין והוא בן העולם הבא ואין גהינם שולט בו, ודוקא כשנזהר בהם בנקיות, קיצור של"ה דף נ"ה ע"ד

לא. הא דאמרו דפושעי ישראל הם קרקפתא דלא מנח תפילין, פירש הרב עמק ברכה דהיינו שאוכל הרבה ומביא לידי שינה ולידי הפחה ופטור מן התפילין ולמפרע הוא פושע בגופו, יעויין שם, ולפי זה אם ידע איניש בנפשיה דאם אוכל הרבה יזיק לו האיצטומכא, ימעט בלילה טפי מהיום באכילתו, מלבד דעל פי הרפואה הנה טוב דבלילה לא יאכל הרבה, נוסף גם הוא כי בעבור התפילין ראוי לו דימשוך מלמלא בטנו, ויהיה חכם הרואה את הנולד דלמחר בבוקר הנה הוא בא לקיים אשר קדשנו במצותיו להניח תפילין

לב. בעוד התפילין עליו יעלה במחשבתו להתאמץ עצמו לבטוח בה', והוא דישים אל לבו דהגם דהתפילין הם עור הבשר, התכלית הוא האזכרות הכתובות בו שמגין עליו, ומזה ילמוד דלא ישים בשר זרועו לבטוח באדם אלא בה' אלהיו לבדו הכי אמר מר מורינו הרב אליהו רבה ז"ל בספר מדרש תלפיות דף קמ"ז ע"ב, ובעיקר כונת התפילין מה שצריך לכוין בהן, הלא תמצא בספר שם שמואל דף כ' ע"ג ודף כ"א ע"ב

גל. איתא בזוהר חדש, רצועין דתפילין אלין כחבלים לקרנוי דס"מ שור המועד ותפילין דיד קשורות לרגליו, (והובא בספר שכחת לקט אשר בסוף ספר ילקוט ראובני ק"ג במערכת מ' אות י"ב), ומזה נראה דהקפידו שיהיו שחורות כנודע.

לד. כל המצוות שהם יותר פנימיים הם יותר נעלמים וסתומים ובא הלשון בו בלשון קצרה, כגון שופר ותפילין, דאילולא הקבלה לא היינו יודעים עיקר מצוות אלו, וזהו הענין שאין זכרון עולם הנשמות מפורש בתורה אלא ברמזים וסתימתו לרוב העלמתו, (כן דיבר בקדשו רבינו בחיי סדר קדושים והביא דבריו בשכחת לקט מערכה מ' אות ט"ו), ולפי זה ישנו בנותן טעם על שכתבנו למעלה דהתפילין צריכין להיות מכוסים כי כך הוא לפי מידתן, וגם הוא בן העולם הבא שיורד על פי מדותיו כמעשהו ממנו, וק"ל. (או"ת זה מבני הגדול אברהם רחימא נר"ו יאיר כל יומא ויומא)

לה. איתא בתנחומא סדר בא וזה לשונו, יכול לא יבדוק את התפילין תלמוד לומר מימים ימימה, מכאן אמרו צריך אדם לבדוק את התפילין אחד לשנים עשר חדש, נאמר כאן מימים ימימה ונאמר להלן ימים תהיה גאולתו, מה להלן שנים עשר חודש אף כאן שנים עשר חודש דברי בית הלל, ובית שמאי אומרים אינו צריך לבודקן עולמית, וכן היה שמאי אומר אלו תפילין של בית אבי אימא, עכ"ל, אכן בירושלמי פרק ב' דעירובין הביאו מחלוקת זה על שם רבי דאמר כבית הלל ורשב"ג אומר כבית שמאי, וסיימו שם הלל הזקן אומר אלו של אבי אימא הן, עיין שם, נמצא דבסברתם של בית שמאי ובית הלל פלגן בהדייהו הירושלמי עם התנחומא והמכילתא, ועיין להתוספות בפרק התכלת

דף מ"ג ע"א דיבור המתחיל תפילין שהביאו הירושלמי ומכילתא אך לא הביאו סיום הירושלמי, ועיין להרב מעשה רוקח בפרק ב' מהלכות תפילין הלכה י"א דכתב, ולכאורה משמע דלא פליגי הירושלמי עם המכילתא כלל, דבית הלל ובית שמאי שהם התלמידים הם נחלקו בדבר זה, אמנם הלל ושמאי גופייהו לא נחלקו כלל וסבירא להו דאין צריכין בדיקה, ונמצאו גם כן דברי רבינו מכוונים, עכ"ל, ואף על גב דהירושלמי מביא מהלל והמכילתא והתנחומא מביא משמאי, והרמב"ם נקט כהירושלמי בשם אומרו, צריך לומר דשני נביאים נתנבאו בסגנון אחד, ושמאי והלל שניהם אמרו דבר אחד, ולפי זה כמה מאד תמוהים דברי הרב שולחן גבוה ז"ל דכתב בס"ק ט' וזה לשונו, והרמב"ם נהפך לו שמאי בהלל, דהלל אמר במכילתא דצריך לבודקן אחד לשנים עשר חודש ושמאי אומר אין צריך, עכ"ל, והדבר קשה דמלבד דנעלם מיניה סיום לשון הירושלמי דהוא כלשון הרמב"ם ממש, עוד הן בה דנתחלף לו מבית הלל להלל, וצריך עיון, ועיין למרן בית יוסף באורח חיים סימן ט"ל ופסקו בשלחן ערוך שם, דלענין הלכה קיימא לן דאינן צריכין בדיקה, אכן ראיתי למוה"ר כנסת הגדולה שם דכתב וזה לשונו, כבר נבדקו כמה תפילין ונמצאו פסולין מחמת הזיעה שמקלקלת האותיות לכן ראוי לחוש כדברי הגאונים, עכ"ל, (הגהה בית יוסף, ועיין אשל מפרי שם, ועיין במה שכתב בספר פתח הדביר סימן ח' אות ו'), ובספר אליהו זוטא כתב דאם נתקלקלו הבתים דצריכין בדיקה, (וכן כתב בעולת תמיד שם והוא מהט"ז, ועיין בפרי מגדים במשבצות זהב, וזהו אפילו לדעת הרמב"ם), ומרן בית יוסף הגיה בלשונו הטהור דמביא מרב עמרם דאין צריך בדיקה אפילו לארבע וחמש שנים, דצריך לומר לארבעים או חמשים שנה דכך כתוב באורחות חיים, עיין שם, וגדולה מזו תראה בחינוך בסימן תכ"א דכתב וזה לשונו, ודין שאינן צריכין בדיקה ואפילו למאה שנה כמו מזוזה, עכ"ל, אלא דבסימן תכ"ג כתב שם, מזוזת יחיד נבדקת פעמיים בשבוע ושל רבים פעמיים ביובל, עכ"ל, ואולי לישנא דכמו מזוזה הוא מורדף וקאי אריש אלישנא שאינן, ודו"ק ועיין בס' זוטא והו"א עבר דף צ"ו ע"ב ובלוח הטעויות שם דף ה' ע"א עכ"ד הי"ו, ועיין סמוכים לעד סדר בא דף נ"ה ע"ד

לו. כתוב בספר החסידים סימן ר"ס וזה לשונו, כי הם זרע ברך ה', בר"ך וה' בכתיבתו כ"ו בגימטריא אברה"ם, במילה כל רואיהם יכירום שהם זרע אברהם שנצטוה על המילה, כל רואיהם יכירום שנושאין תפילין, רואיהם יכירום כי הם בגימטריא אלו תפילין, רואיהם יכירום הלכה כאחרים בתפילין כל שרואה לחבירו ארבע אמות מרחוק ומכירו, עכ"ל, ומכאן שויתי עזר למנהג שהביאו הפוסקים, למקומות שנוהגים דביום המילה אין

לחלוץ התפילין עד אחר הברית מילה הסנדק והמוהל, דלפי דברי רבי יהודה החסיד ז"ל הללו שייכי זו בזו ומחד קרא נפקי ועיין מה שכתב החיד"א בספר מראית העין על דברי הרב יד נאמן למהר"א מיראנדה, ועיין להרב מ"א ביו"ד סימן מ"ט

לז. אבל ביום ראשון לא יניח תפילין, ואף אם מת ביום ראשון ונקבר ביום שלאחריו, הנה ביום הקבורה חשיב יום ראשון, (כסא אליהו סימן ל"ח אות א', ויד אבישלום סימן ל"ה, ודרך חיים להגאון ר' יעקב מליסא אות ח'), ובענין הברכה מיושב או מעומד, לא הוצרכתי לבאר כי מבואר הוא ליודעי ח"ן, וגם בהנחת רש"י ורבינו תם, דבזרוע, רש"י למעלה, ובראש, רבינו תם למעלה, ידוע הוא, ככתוב בספר הכוונות, ושלמי ציבור, יעויין שם. ועיין מלאכת שלמה סימן י', ועיין שלמי ציבור דף ל"ו ע"ב וג' ודף קפ"ג ע"ב, וזכור לאברהם בהלכות אבל אות ח', ובית יהודה ח"ב סימן נ"ז, ובספרו שבט יהודה שם ודו"ק

לח. נפלו לו תפילין, אם הם גלויים יתענה למחרתו ויקבל התענית מבעוד יום, ויאמר עננו בתפילת מנחה, והרואה אין צריך להתענות, ואם נפלו בעודן בתוך הכיס אין צריך להתענות אלא יתן צדקה, (עיין בספר חיים שאל ח"א סימן י"ב, ומחזיק ברכה סימן מ', ובשדה הארץ ח"ג סימן ל"א, ובהגה מוהר"י מברונה סימן קכ"ז במפתחות, ובספר באר המים סימן כ', ובספר פתח הדביר סימן מ' אות י"ב), והרב אורחות יושר פרק ט"ו עשה קולא בתענית זה דאם אינו יכול, בצדקה פרוק, יעויין שם, ובספרי הקטן רוח חיים בהלכות שבת הבאתי שיעור פדיון תענית לעשיר ולאביון, יעויין שם בסייעתא דשמיא

לט. אם חלץ תפיליו ותיכף הוצרך להכנס לבית הכסא, לא יגלה זרועו שם דרישומן ניכר וקדושתן עליו, הגם דמן הדין ליכא קפידא, מהיות טוב יהיה מכסה הזרוע צניע ומעלי.

מ. כשחולץ התפילין יסיר השלש כריכות מהאצבע תחילה ואחר כך השלש מהזרוע האחרונים, ואחר כך יסיר התפילין של ראש, וכל זה מעומד, (מחזיק ברכה סימן כ"ד וכ"ה, ושלמי ציבור), וחליצת התפילין של ראש והטלית יהיה ביד שמאל להורות דלא היה רצונו להוציאן. (שלמי ציבור שם, וחסד לאלפים סוף סימן כ"ט, וכסא אליהו סימן פ"ח, ואור הישר סימן ג' אות י"ד).

מא. כשכורכין החוט שבפי הכיס של הטלית ותפילין, לא יגלול הכיס סביב החוט אלא יגלול החוט סביב הכיס לכבוד הטלית והתפילין, באופן שהיד שבו תופס הכיס לא יהא מנענע אותה אלא היד שאוחז בה החוט ינענע, ובזה היה נזהר רב אחאי גאון הרב כמוהר"ר יהודה דאנון נר"ו והיה מוחה במי שהיה עושה להפך, ועתה סמוך להדפסה ראיתי בספר הנדפס מחדש פתח הדביר בהשמטות דף רי"ח ריש ע"ב דהכריח כן, ישר

חיליה, והוסיף עוד לומר דלא יפה עושין הפותחין כיס התפילין שאוחזין החוט לצד מעלה והכיס נתלית באויר וננערת ונפתחת מאליה, דאין זה כבוד התפילין, עכ"ד, ודבריו חיים וקיימים נאמנים ונחמדים

מב. מי יתן והיה שינהגו בכל בתי כנסיות לומר קודם ברוך שאמר או קודם שיתחילו לומר ה' מלך, פרשיות קדש לי, והיה כי יביאך בקול רם בצבור מפני עמי הארצות והשכחנים מלאומרם, ואף על גב דלאחר התפילה נמי אם אומרם אין קפידא דאין מוקדם ומאוחר בתורה כיון דאומרם בעוד התפילין עליו, מכל מקום מצוה מן המובחר על הסדר, וכן נוהגין בעיר תהלה מגנציאה יע"א בקהלה קדושה לירקא, יב"ץ. ועיין בקונטרס אחרון ממחזיק ברכה סימן ל"ז אות ג'.

מג. כמו צער בנפשי על איזה בחורים מתופסי התורה, דיש מהם דחולצין התפילין באמירת קוה אל ה' חזק כו', ואינן עושין כאזהרת רבינו הקדוש האר"י החי זיע"א, (הביאו הרב מגן אברהם, והסולת בלולה, ומצת שמורים, וברכי יוסף, ובמחזיק ברכה, ושלמי ציבור, וקמח סולת, וכסא אליהו סימן כ"ה אות ו'), דאין לחלוץ התפילין כי אם אחר אומרו על כן נקוה לך כשגומר פסוק והיה ה' למלך על כל הארץ, ויש סוד נשגב בזה והיה טעמו בנסתר ובנגלה, כאשר יעויין שם, והם מחליפים ק"ו לק"ו מעל כן נקוה לך לקוה אל ה', ויש מבעלי בתים מיראי ה' וחושבי שמו דלומדים חק לישראל או מעמדות בטלית ותפילין, ורואין אותן דממהרים לצאת וחורקין שן לומר ראו תופסי התורה מנשרים קלו, ואפילו אם למד חק לישראל מקודם, דהמתין כדי להתפלל בציבור, עם כל זה לא יחלוץ תפילין אלא אחר על כן נקוה לך, ומה טוב אם ילמוד איזה דבר אחר התפילה אפילו שגמר תקון היום הרגיל ללמוד, וכגון דא הותר שלא לשמה מפני הרואים כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון, והנה בעתה נראה בעלי"ל לאר"ש מזוקק שבעתיים ספר פתח הדביר, וראיתי שם בסימן כ"ה אות ו' פ"ה מפיק מרגליות בתוכחות חיים לשליח ציבור ומלמד תינוקות של בית רבן על רזא דנא, עוד תשוב ותראה להרב אור הישר בסימן ג' אות י"א דהביא דמי שאינו מניח תפילין בעסק התורה הרי הוא מנודה לשמים רחמנא ליצלן כאשר יעויין שם, ובספר דבש לפי מערכת ש' אות ל"א כתב וזה לשונו, שם ה' נקרא ראשי תיבות שי"ן והוא שי"ן של תפילין כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך אלו תפילין שבראש, ויש לרמוז דסופי תיבות וראו כל עמי הארץ הוא גימטריא קו"ל שילמוד בתפילין, עכ"ל, ובספרו צפורן שמיר סימן ב' אות ח' כתב וזה לשונו, אין לחלוץ תפילין עד שילמוד בהן אחר התפילה אחד המרבה ואחד הממעיט, כי לא יזכה האדם לקנות חלקי נפשו רוחו ונשמתו אלא אם כן

ילמוד בתפילין, וביותר בתפילין של רבינו תם, ואנא נפשאי כתבית הכי מסברא בריש קונטרס מורה באצבע, ועתה ראיתי לגדול אחד בנוסח זה, עכ"ל, והוא תמיהה רבה לרוב בקיאותו דכל רז לא אניס ליה, איך לא ראה דזהו לשון התקונים בדף ק"ח דאיתא הכי להדיא כאשר יעויין שם, ויש ליישב דבריו והוא דאעיקרא במורה באצבע לא הביא הא, וכונתו על עיקר הלימוד והנוסח זה הוא דמצא לגדול אחד, עוד כתב שם במורה באצבע סימן א' אות ה', דכשילמוד בטלית ותפילין יכוין לייחד שם המיוחד באופן זה, יראה מאות יו"ד, אהבה מאות ה"א ראשונה, תורה מאות וי"ו, והמצוה של תפילין מאות ה"א אחרונה, וייחד שם המיוחד ביחודא שלים עכ"ל, והכי איתא בתקוני הזוהר חדש דף י', ועיין מה שכתב הרב ראשית חכמה ריש פ"ב משער האהבה, ועוד ראיתי שם בספר הקדוש ראשית חכמה שער הקדושה סוף פ"ז דכתב, דיכוין גם כן בסוד שם יו"ד ה"א וי"ו ה"א שהוא שם המחשבה ובודאי דימשוך עליו קדושה לקדש מחשבתו, עכ"ד, ותבט עיני להרב בית יעקב סימן קכ"ז דכתב בשם רבינו האר"י זיע"א, דכל ההשפעה היורדת מלמעלה על ידי תפילת ציבור, הנה כל מה שעוסק אדם בתורה אחר התפילה קודם שיצא מבית הכנסת היא נכללת תוך אותה ההשפעה ועולה עמו, אלו תוכן דבריו, ומצאתי בספר החסידים סימן שס"ג דכתב, מעשה בחסיד אחד שהיה נושא תפילין וציצית כל היום, וכשמת שמעו שבני מעלה הספידו עליו ואמרו צדקת ה' עשה, יעויין שם, ובדור הזה ידעתי בבירור דאיכא כמה מרבני אשכנז דנוהגים כן, אשרי חלקם. ועיין לעיל סימן א' אות ב'

מד. כתב הרב עמודי שמים דף קע"ה ע"ב, דאין נכון לחלוץ התפילין בבית הכנסת כההיא דוירם יד במלך, ומחזי כמסלק מוראת מלכות שמים מעליו, וטוב להמתין עד שיבוא בהם לביתו שתהא יציאתו כביאתו, או יזהר שלא לחלוץ לפני ארון הקודש, עכ"ד, וכבר עמדתי על דבריו בספרי הקטן רוח חיים סימן כ"ה בס"ד, ועיין לעיל מזה אות כ"ה.

סימן יא

דבר שהיה בכלל, כמו השחר עלה ובא והתפלל

א. **ה**'כון **ל**'קראת **א**'להיך **י**'שראל, רמזו חכמינו זכרונם לברכה ראשי תיבות אלי"ה, ונראה לומר דכמו שהיה אליהו גשמי ונזדכך ונעשה רוחני, ככה יעשה האדם בעצמו לבדוק יפה לטהר גופו כדי לבא לפני מלך מלכי המלכים להתפלל, וצריך לעשות

בדיקה שתי פעמים כמו שכתב בספר ש"י, ובספר דרך ישרה דף ה' ע"ב כדי שיטהר עצמו לגמרי, וכדי לבא לידי מידה זו צריך שיקום זמן הרבה קודם שעת התפילה כדי שיהיה לו שהות, דיש מן האשכנזים שמאבדים זמן קריאת שמע בעונתה על סיבה זאת דמתאחרים ושוהים עד שיעשו טהרת הגוף. ובספרי הקטן רוח חיים סימן ח"ן הארכתי בזה בעזר משדי

ב. יכוין בעת שעושה טהרת הגוף, דהוא כענין שעיר לעזאזל בזה שמפנה קודם תפילה כנראה מגליון הזוה"ק סדר תרומה דף קע"ג ע"א, ואיתא בספר החסידים סימן תתי"ח וזה לשונו, אדם צריך להיות מבפנים כבחוץ שנאמר וכל קרבי את שם קדשו שלא יהא בקרביו טינופת, לכך קודם שיתפלל וקודם אכילה ושתיה שהוא צריך לברך יעשה האדם צרכיו קודם שילך לבית הכנסת וקודם שיאכל, עד כאן. ובסימן תתכ"א כתב בנוסח זה, כתיב הכון לקראת אלהיך ישראל, שלא תצטרך לעשות צרכיך בשעה שהקהל הולכים לבית הכנסת כדי שיתפלל עמהם, ואם נעשה כך שלא יוכל קודם לעשות שלא היה לו פנאי לעשות צרכיו, לא יתכן שילך לבית הכנסת וצריך לנקביו שנאמר ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו, עכ"ל ועיין מה שכתב הרב ברית עולם שם בפירושו דף קל"ג ודף קל"ד

ג. עוד ראיתי בספר החסידים שם סימן תתט"ז וזה לשונו, חלון שהוא כנגד רשות הרבים ובני אדם עוברין לפניו לבית הכנסת, לא ישפוך מי רגלים מן החלון לפי שההולכים לבית הכנסת בהשכמה יהיו מטונפים במי רגלים דכתיב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, ובסימן תתי"ז כתב, דאחד היה משים עור כעין כיס כנגד ערותו שמא יהיו נוטפים מי רגלים ותפילתו תועבה, וכשיוצא אדם מבית הכסא יבדוק המקום שישב עליו שלא יהא מטונף, שמא יבא חבירו וישב עליו פתאום או בלילה ויהיה מטונף ויעסוק בתורה או יתפלל ונמצא על ידו נעשה לו, וכן צריך האדם למשמש במקום שיושב בבית הכסא שלא יהא מטונף כי אחר זה ילך לבית הכנסת או ללמוד, עד כאן, ובסימן תתכ"ב כתב, צריך אדם לעיין שלא ידבק במנעליו צואה כשהולך לבית הכנסת שנאמר שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים ולכך כתיב של נעלך מעל רגלך, ועיין שם במפרש ובספר ברית עולם, ובעבור זה יש אנשי מעשה דמיחדים מנעלים דוקא כשהולכים לבית הכנסת, ויש מהם דמיחדים מנעלים דוקא כשנכנסים לבית הכסא, ואלו ואלו מקיימים שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, ומה טוב שיהיה בכל בית הכנסת סמוך לפתח ברזל חד בכניסתו לשפשף ולקנח המנעלים, ועיין בספר חסד לאלפים יעויין שם, וייטב בעיני מנהג ותיקין של עיר תהלה טיקי"ר דאג'י יע"א, דחולצים מנעלים בעזרה ואין איש

שיכנס לבית הכנסת במנעלים, והוא מנהג יפה מצד עצמו דלמה נגרע מהישמעאלים שעושים כן, ועיין מחצית השקל סימן צ"א, אלא דאין רוב הציבור די בכל אתר ואתר יכולין לעמוד בו בגדר וסייג הלזה היכא דהעיר רבתי עם ובקהל רב. ועיין להרב מוהר"ם מינץ סימן ל"ח, ובספר פחד יצחק מערכת בית, עוד תשוב ותראה מה שכתב בספר החסידים סימן תתכ"ז יע"ש

ד. הוי משכימי בבוקר לשתות קודם תפילה קאינאר או ג'איי שקורין ט"י או סאליף (סחלב), ואין צריך לומר חלב וחושא"ב ובירה וכיוצא משאר משקין כמו ג'יקולאטי וכדומה, ובקושי התירו קאב'י עם סוכר בשביל הבדיקה לטהר גופו. ועיין בספר דרך חיים, ובספר בן פורת יוסף, ובספר שני אליהו דף ל"ח ע"ב, ועיין בספר פרי מגדים, ובשמן המאור, ובספרי הקטן לב חיים ח"א סימן ס"ט, ובהשמטות בס"ד, ובספר כס"א סימן פ"ט

ה. כתב בספר אור הישר פרק י"ד, דהאדם שאינו מכוין בתפילה משתתף עם רוח הטומאה ויבא גם השטן בתוכם, ואוי לו ואוי לנפשו כמה רעה גורם לעצמו, וזהו בכל אדם קל וחומר לשליח צבור, ודרשו דורשי רשומות כי שליח ציבור העובר לפני התיבה יכוין כי ראשי תיבות תי"בה הוא ת'פילה י'שרה ב'כונת ה'לב, ועיין עוד שם בדף י"ב ע"א, וכתוב בספר חסד לאלפים סימן צ"ג, דאין לך צרה גדולה כמו זו כשאינו מכוין בתפילתו, והוא רעה רבה מכל רעות שבעולם כאשר יעויין שם, ואיתא בתקונים, מאן דאשתמע קליה בין בצלותא בין באורייתא בלא דחילו מיד וישמע ה' ויחר אפו, ועיין בספר סולת בלולה, ובספר רבינו יעקב בעל הטורים סדר שמות דכתב, דישעו בדברי שקר הוא המתפלל שלא בכונת הלב, ועליו נאמר ישעו ואין מושיע, אבל המתפלל בכונת הלב עליו נאמר אז תקרא וה' יענה, יעויין שם, (ועיין בספר חומת אנך בישעיה סימן כ"ח במשל המטרונא גבי נדב ואביהוא כאשר יעויין שם), ומורינו הרב בתי כנסיות הביא, דהמתפלל בכונת הלב ניצול מחיבוט הקבר, ובספרי הקטן חפץ חיים אספתי באומרי'ם כל דיני שליח ציבור ממה שהשיגה ידי כיד ה' הטובה עלי, ולכך לא הוצרכתי להביא פה עמנו מאזהרות לשליח ציבור ודיניו ומשפטיו כלל

ו כתב הרב הגדול חיד"א בדבש לפי מערכה ח' אות כ' וזה לשונו, מזבח"י גימטריא בחז"ן, כי כל העומד ומתפלל בכונת הלב לפני המקום הרי הוא ככהן גדול העומד ומקריב על המזבח כי התפילות במקום הקרבנות תיקנום, רבינו אפרים סדר יתרו, וכתבו ז"ל כי חז"ן גימטריא אדני, כי ישים בדעתו שעומד לפני השכינה, עכ"ל, ובתנחומא סדר תבא איתא דהתפילה היא במקום ביכורים ובמקום קטורת וחשוב

ככל הקרבנות, ועיין שם להרב חומת אנך בסדר תבא, ולרבינו יעקב בעל הטורים בפרפראותיו סדר תצוה, ולהעביר מחשבת חוץ יעביר יד ימינו על מצחו שלש פעמים ויאמר בכל פעם פסוק לב טהור, ואם הוא בתוך התפילה יהרהר הפסוק. כמו שכתב בקיצור של"ה, ומרצ"ה דף ל"ג ע"ד, ועוד תראה בקונטרס עתרת חיים סימן ח' יע"ש.

ז. מי שמת לו מת כגון אב ואם או מורישו דאין לו מי שיעשה עילוי עליו, מה טוב דבשנה ראשונה וגם בכל יום לפקודת השנה דיעמוד לשליח ציבור, וכמו שכתב בספר חסד לאלפים, והרב צפיחית בדבש סימן ע"ב, אך כל זה הוא אם ידע איניש בנפשיה שהוא בר הכי להוציא את הרבים ידי חובתן דטהר גברא, וגם שגורה תפילתו בפיו כדת וכהלכה, הא לאו הכי יותר טוב הוא שלא יעבור לפני התיבה ותפילתו תהיה לו לחטאה לנפש המנוח רחמנא ליצלן, על כל פנים מי שיהיה שליח ציבור איתיה באזהרה, דאפילו דמובטח לו שלא יטעה ותפילתו שגורה בפיו, עם כל זה לא יוציא אחרים ידי חובה בעל פה אלא מתוך הספר, לא מבעיא שחרית, אלא גם במנחה, אם אומר חזרת העמידה יקח השליח סידור תפילה בידו ועיין בברכי יוסף, ובקשר גודל סימן ז' אות ט"ז, ובספר חסד לאלפים, וזכור לאברהם, ועולת תמיד, ומחצית השקל, וכסא אליהו יע"ש

ח. קודם שישב בבית הכנסת יקיף סביב התיבה לקיים ואסובבה את מזבחך, ובזה היה הפרש בין רבינו הגדול הרב האר"י הקדוש זיע"א ובין מוהרח"ו תלמידו משבע פעמים לפעם אחת ומשבת לחול, וכפי מה שכתב בספר גולל אור בהשמטות דף נ"ו ע"ב הוא דכל אחד טעמו ונימוקו עמו לפי שורשו ולא פסגן בהדייהו כאשר יעויין שם, ואנן אזובי קיר מסתיין בפעם אחת בין בחול בין בשבת, אי משום יוהרא ואי משום דאין אתנו יודע עד מה, אפילו הגדול שבדור הזה לגבי תרין סמכי קשוט הרב האר"י ומורינו הרב חיים ויטאל זכותם יגן בעדנו

ט. לא ירוק בבית הכנסת אלא בסודרו או יצא לחוץ, אי מצד קדושת בית הכנסת, ואי מצד חבירו העומד כנגדו דמאיס עליה ומצער את חבירו ועתיד ליתן את הדין על זה, והקורא בספר החסידים סימן רנ"ב ורנ"ג, יראה כמה צריך האדם להזהר בזה, ואם חבירו עשה כן מצוה עליו לדורסו במנעלו, גם יזהר שלא ירוק בשעה שאומר דברי שיר ושבחה וכל שכן בהזכרת השם, (ועיין שלמי ציבור דף ק"ט ע"ד, ובחסד לאלפים סימן נ' אות ט"ו, וסימן צ"ב אות ט'), ועוד הביאו שם דאם רוצה לרוק ישהה שיעור הילוך ארבע אמות כשהוא סמוך להזכרת ה' או בשיר ושבחה, וככה יעשה בין תפילה של יד לתפילה של ראש

יוד. מי שאינו קובע מקום לתפילתו, המשחיתים שנבראו מטיפות קרי של אדם באים וחוטפין אותה תפילה לפרנסתם ומזונותיהם, כמו שהביא בספר דרך ישרה דף ו' ע"א, ואפילו בבית הכנסת הקבוע לו לא ישנה מקומו מפינה לפינה אלא יהיה לו מקום קבוע, ואפילו כשיהיה לו אונס ומתפלל בביתו יקבע לו מקום קבוע, כמ"ש בסימן צ' סעיף י"ט, ובחסד לאלפים שם זולת דאם אירע לו דיש כנגדו בני אדם דטורדין אותו בתפילתו אזי ישנה מקומו

יא. אוי לו לאדם דמתפלל ביחיד בביתו ואינו הולך לבית הכנסת ואחרי כן יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב, דמה יענה ליום הדין וליום הפקודה, ויותר רע ומר ההולכים לטייל ובשביל דלא יכם שרב ושמש, משכימים בבוקר להתפלל בביתם, כי העונ"ג של הטיול יהפך עליהם לנג"ע, ועיין בספר חסד לאלפים סימן נ"א ועיניך תראינה בספר כסא דוד דף כ"ד ע"א, ובספר שני אליהו דף ע"ד ע"ג, ולהרב נכדו בספר קול יהודה, מוסר מלכים דברים טובים ונכוחים למי שאינו הולך לבית הכנסת להתפלל בציבור ויהיו חיים לנפשך, נוסף גם הוא דאמרו חכמים זכרונם לברכה, דהוא כמו שחוטי חוץ המתפלל חוץ לבית הכנסת ולבית המדרש ועיין בספר שלמי ציבור, ובספר חסד לאלפים סימן צ', ועוד האריך בזה בנועם מוסרו סימן נ"ב אות ג', ועיין בספר עיקרי הד"ט סימן ה' אות ל"ה ול"ו

יב. כתב בספר חומת אנך בישעיה סימן מ"ט, דתפילת יחיד היא מסוכנת ואינו נענה, ולכך כשמתפלל עם הצבור יכוין דיענהו ה' גם בהיותו מתפלל ביחיד כאשר יעויין שם, ונראה דאל כונה זו תיקנו לומר תשמע כל תפילותינו ברצון, הכל לאתויי אפילו מתפלל ביחיד

יג. יזהר במאד מאד אף בהיותו בכפרים שיש מנין מצומצם להתפלל כל תפילותיו במנין עשרה כי הוא דבר גדול נורא ונשגב מאד להתקבל תפילותיו, וישתדל לקבץ נדחי ישראל ואל יחוש על הטורח כי מזכה את הרבים, וכבר כתב הריב"ש בסימן תקי"ח ופסקו מור"ם בהגה סוף סימן נ"ה, דבמקום שאין מנין תמיד בבית הכנסת כופין זה את זה בקנסות שיבואו תמיד להשלים מנין לבית הכנסת שלא יתבטל התמיד, וכתב בספר באר היטב שם ס"ק י"ט בשם מוהר"ש, דזהו הוי אף על פי שיתבטלו מלמודם בעבור זה, יעויין שם ועיין להרשב"ש בתשובה סימן רפ"ז

יד. והגם כי גדלה מעלת המתפלל בבית הכנסת, עם כל זה מי שהוא חולה ויכול להביא עשרה בני אדם ומתפללים עמו בביתו מה טוב כמו שאמרו בפרק קמא דברכות דף ח' ע"א, והמנין שהולכים לביתו של זה לזכותו, למצוה רבה יחשב להם, ואפילו רב הולך

אצל תלמידו כשהוא חולה להשלים לו מנין להתפלל, דבר הלמד ממה שכתב הט"ז באורח חיים סימן תרי"ג סעיף ז' גבי מה שכתב שם בשולחן ערוך דהרב אסור לעבור במים ביום הכיפורים כדי לילך אצל תלמידו, דאם אי אפשר לו לתלמיד לילך אצל רבו מותר לרבו לילך ולעבור במים, ואפילו להחולקים שם בסברא זו, כגון דא כולי עלמא יודו והוא פשוט לפי עניות דעתי, וראה תראה להרב זרע אמת חלק ג' בסימן ח', ולהרב יד אבישלום סימן נ"ה דף טו"ב מה שכתבו בענין לכוף למנין עשרה כדי להתפלל, דהאריכו למעניתם הלא בספרתם

טו. מה נורא המקום של בית הכנסת של טוקי'ר דאג'י יב"ץ דהוא בנוי על המים, וכמוהו נמצא גם כן בבתי כנסיות של קושטא בקצת מהם דבנויין על המים, והוא דבר גדול דתתקבל צלותיהון לפי מאמר רבותינו זכרונם לברכה, והובא נמי בדברי רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל בסוף סדר לך לך, דטוב להתפלל אצל המים מדכתיב מקול מחצצים בין משאבים, והגר התפללה על המים, וגם אליעזר התפלל על המים, והתפילה נמשלה למים כדכתיב שפכי כמים לבך נכח פני ה', יע"ש, אלא דנראה דזהו בתפילת יחיד, אכן בצבור אפילו ביבשה הוא נחשב בתוך הים ועל הארץ תשפכנו כמים דהן אל כביר לא ימאס והוה ליה מקולות מים רבים, ויתכן לומר טעם לדבר, והוא דמצינו למוהרש"י ביפה מראה בפרק ט' דכלאים, דחוף הים יש לו שייכות מארץ ישראל מדכתיב כי הוא על ימים יסדה, ועיין לרב אחאי גאון הרב דרש אברהם נר"ו בח"ב דף קס"ז סוף ע"א דנאה דורש בזה לפי דרכו יעויין שם, והרי אמרו רבותינו זכרונם לברכה, דהמתפלל בארץ ישראל תפילתו נשמעת ברצון כמו שהבאתי בספרי הקטן ארצות החיים בסייעתא דשמיא, ומאחר שכן בי כנישתא דעל כיף ימא מותבא נידון כארץ ישראל שתקובל תפילתם ברצון כעם היושב עליה, ואם כנים אנחנו בזה יצא לנו טיבותא אחרת, דהתפילות שעושים על קברות הצדיקים באיזמיר יע"א, הם מועילות ביותר ותתקבל ברחמים וברצון כיון שהוא על שפת הים, וכמי החסד אין הפרש בין מתוקים למלוחים, אלא דאם הטעם הוא כענין הלימוד דמשכא שמעתתא כמו שאמרו בגמרא ואין עומדין להתפלל מתוך עצבות והמים משמח את הלב, זה לא שייך בזיהרא (ביקור בבית הקברות), אלא דאין נראה כן, מדתלו הדבר דנענה בתפילתו ולא מתנאי המתפלל

טז קודם תפילה אם באו לנשק ידו לא יברך שום אדם ולא יושיט ידו, (כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן פ"ט באורך בעזר משדי, ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן א'), גם לא ינשק ילדיו קודם תפילה ומכל שכן בתוך בית הכנסת. (ועיין בחסד לאלפים שם)

יז. בעלי אומנויות המשכימים להתעסק באומנותם צריכים ליתן דעתם להפסיק כשהגיע זמן תפילתם, ומשהאיר היום אינם יכולים לעשות שום מלאכה כלל אם לא התפללו תחילה, והרואה לשכנו שאינו נזהר בזה יוכיחנו במתק שפתים ומצוה קעביד, ולאו דוקא בתפילת שחרית אלא גם במנחה וערבית איתיה באזהרה זאת, ואין צריך לומר שלא יכנס למרחץ ולבית הספר וכיוצא משהגיע זמן תפילת שחרית, ומנחה וערבית יש חומרא בזה אפילו סמוך קודם הזמן ועיין בעולת תמיד סימן פ"ט, ובכסא אליהו שם, ועיין בספר בית אברהם בתשובה סימן ט' לענין לישב ללמוד קודם תפילת שחרית ומתפלל שם בביתו או קורין לו בשעת התפילה דמותר

חי. אשרי אדם דאינו שח שיחת חולין כלל משיעור משינתו עד גמר תפילתו כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו, ובתנאי דאם מוכרח להשיב על איזה דבר ברמז ולא יבינו אותו שלא יכעוס כלל ויהיה סבלן כי השעה צריכה לכך דבר בעתו, ואפילו ידברו קינטור כנגדו גם אויביו ישלים אתו, וביותר אויבי איש אנשי ביתו, וטוב ארך אפים מושל בגבורתו ישא ברכה מאת ה', תרב גדולתו כי ירבה כבוד ביתו. (ועיין בסו"ס ק"ג בהשמטות אות ב', מנהג הרב הקדוש מוהר"ש שרעבי זיע"א).

יט. לשתות טאבאקו אבק של נחירים בבית הכנסת בתוך התפילה, (לפי דברי הרב מעשה רוקח פ"ה מהלכות תפלה הלכה י"א דף ס"ה ע"ב, והרב נזירות שמשון סימן צ"ב, והרב מנחת אהרן כלל ט"ו, והרב מור וקציעה סימן ק"ג, והרב פחד יצחק מערכת ט'), הוא דאסור ולא אריך למיעבד הכי, וכמו שהביא ידידנו הרב פתח הדביר נר"ו דף צ"ה ע"א וע"ב, ודף צ"ט ע"ג, ועוד הוסיף להביא מספר חזון עובדיה דף ס"א כאשר יעויין שם, ואוסיפה לך מה שכתב הרב לקט הקמח, ובאר היטב הלכות ט"ב סימן תקנ"א ס"ק ל"ט כדבריהם דרבנן הנ"ל דבבית הכנסת אין להזמין זה לזה לתת לו טאבאקו כאשר יעויין שם, ולי נראה דלעצמו ישאף כי אי אפשר לו לסבול, אך לא בחזרת העמידה ואין צריך לומר בלחש כי הוא עון גדול, ובעת שישאף אם היושב סמוך לו ראהו דפתח התיבה ופשט את ידו ליקח, אזי לזה בלבד יתן לו כלאחר יד, ויחשוב דאילו היה לפני השלטון עם חבירו לא היה נותן לו אבק לשתות, ומכל מקום אם אינו בשעת התפילה דהוא בעת הכרזת המצוות או שכבר גמרו התפילה ושמחים בצאתם אזי יש להקל, ולפעמים מרבים שלום על ידי זה וגדול השלום, ובספר אורות אלים כתב דהוא גמילות חסדים גדול הנותן לחבירו שישתה טאבאקו כשהוא רגיל בכך כאשר יעויין שם, וגם קודם התפילה יוכל ליתן, וכמו שהוא נותן פרוטה לעני בתפילה כך אם נותן לעשיר

דהורגל לשתות טאבאקו ואין לו בעת ההיא לצדקה תחשב, ויתפלל בטוב בהרחבת הלב ובמאירות עינים בסיבתו ובפרט היכא דהאבק חשוב מאוד

ך. כשם שהתענית קרבן כך הדמעה בשעת התפילה קרבן כנגד ניסוך המים עם הקרבנות, וכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה שערי דמעה לא ננעלו, כי הדמעה מכח המים שהוא מכח החסד שהוא הימין, והימין פשוטה לקבל שבים בכל עת ובכל שעה, והבן, כן דיבר בקדשו הרב רבינו בחיי סדר בראשית וכתב בשלטי הגבורים פרק תפילת השחר, דהבוכה בתפילתו כוכבים ומזלות בוכין עמו ותפילתו נשמעת, ובספר החסידים סימן ל"ז כתב, דאם בוכה, אפילו שאינו ראוי שתקובל תפילתו עם כל זה יענהו ה' ועיין בשלמי ציבור דף ק"ב ע"א

אך. כתוב בספר החסידים סימן ח"י, סמוך לזמן התפילה לא יקח אדם ילד בחיקו שמא יטנף את בגדיו ואין לו שהות לכבס במים ותעבור שעת התפילה, או בין כך ובין כך יאמרו קדיש, וגם שמא יבכה הילד כאשר ירצה להניחו ויחמול עליו ולא יחוש על כבוד קונו ולא ילך כלל לבית הכנסת, עכ"ל, וזה מעותד יותר בתפילת מנחה ובתפילת ערבית, גם לא יטול אדם את בנו בחיקו ויביאנו לבית הכנסת, כי בתוך התפילה יבכה ויתבלבל והוא חוטא ומחטיא את הרבים, והני נשי במאי זכיין באקרויי בנייהו כד הוו זוטרי לבי כנישתא כדי שיהא להם מנוחה בבית עד דאתו ואזלי ואיסורא קא עבדי ועיין מחצית השקל בזה

בך. יש מקומות שנוהגים להתודות קודם התפילה, והוא מנהג יפה מכמה טעמי שכתבתי בספרי הקטן לב חיים ח"א סימן י' בטעם מנהג עירנו באיזה בתי כנסיות. כמו שרמזתי בספרי זוטא רוח חיים, ובקונטרס עתרת חיים מערכת ו' או י"ג, ועיין נמי לעמיתנו בתורה הרב מעשה אברהם נר"ו באורח חיים סימן פ' מה שכתב בזה

כג. כתב בספר חמדת ימים בהלכות יום הכפורים פרק ו' אות כ"ג וזה לשונו, ואמר הרב ז"ל כי יש הפרש גדול בין תפילות חול, ובין תפילות ראשי חדשים, ובין תפילות ימים טובים, ובין תפילות חול המועד, ובין תפילות שבת, וגדולה מזו, דאפילו בימים טובים אינו דומה תפילות פסח לתפילות שבועות ולתפילות סוכות, ואפילו בימי החול עצמן אינו דומה תפילת יום זה לתפילות יום שלפניו, וגדולה מכולם, אפילו שלש תפילות שבכל יום ויום יש הפרש גדול בהם, ואינו דומה תפילת השחר לתפילת המנחה או ערבית, סוף דבר אין לך תפילה מיום שנברא העולם עד לעתיד לבא שתהיה דומה לחברתה כלל ועיקר, וטעם הדבר הוא כי בכל יום ויום מתבררים בירורים וניצוצות מחודשים מה שלא נתבררו עד אז, וכן על דרך זה יהיו המשכת האורות לקריאת

שמע, דאין קריאת שמע בעולם שתדמה לחברתה מסיבה הנזכרת, ומזה הטעם נצטוינו להתפלל תמיד בכל יום שלש פעמים ולקרות קריאת שמע שני פעמים, ואם ביטל אחד מהם נקרא מעוות לא יוכל לתקון, אך אין הדבר כן רק בעניינים פרטיים, אמנם בעניינים הכלליים אשר בהם כל תפילות שחרית דימי החול הם שוים בכללות כוונתם, וכן במנחה וכן בערבית הם שוים, וכל תפילות דליל שבת הם שוין וכן בשחרית, וכמו כן בכל התפילות של הזמנים, ועל דרך זה הוא בענין קריאת שמע גם כן, אמנם הפרטים עצמן אינן שוין, ונמצא בכל תפילה באים השפעות חדשות ומתבררים בירורים חדשים, אמנם אחר התפילה חוזרין ומסתלקין מהם ועולות למעלה ולא נשאר רשימו, ולכן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת אחר התפילה שעל ידי זה יגרמו להוסיף כח למעלה ולא יסתלקו, עכ"ד ומכל זה שויתי עזר על גבור הרב ספרא רבא דישראל בספר צפיחית בדבש באורח חיים סימן י"ז, ועיין בדיני תפילין מה שכתבתי שם בס"ד בענין לימוד אחר התפלה יעויין שם

כד. איתא בתיקונים תיקון כ"א דף נ"א ע"א וזה לשונו, איהי אמרת לישראל דיתקנון צלותין במאכלין טבין מפקודין דעשה דצלותא שקילא ככל פקודין, עכ"ל, ולפי זה אתי שפיר דנתקן לומר אשרי שלש פעמים ביום נגד שלש תפילות, דיש במזמור תרי"ג אותיות, ואמרו כי כל האומר תהלה לדוד כאילו קיים תרי"ג מצוות, עיין בספר שלמי ציבור דף ס"ח ע"ג ולפי לשון התיקונים בא להורות גם כן כי התפילה שקולה כתרי"ג מצוות.

כה. הממהר להמזמר או לשליח ציבור שירוץ ורודף אחריו עבירה גדולה היא בידו, ומלבד האיסור דצריך שיאמר בשובה ונחת כמונה מרגליות, עוד הן בה דיבלבל מחשבתו של המתפלל ולא ידע מאי קאמר ודעתו בל עמו, ולפעמים יגרום להחזן דיבא לו כעס בלבו והוא חוטא ומחטיא ועיין להרב האל"ף ז"ל בסימן נ"א אות ט' דהאריך בנועם מוסרו בזה, ולאהבת הקיצור לא העתקתי לשונו, קחנו משם, ועיין לקמן סימן כ"ט.

כו. בריצת בית הכנסת יהיה בדרך נכונה שלא ילעיגו עליו, וכשהוא בא סמוך לבית הכנסת ירוץ יותר מכל הדרך אשר הלך בה כמו שהביא בספר חסד לאלפים.

כז. יכנס שיעור שני פתחים דהיינו כמדת שמונה טפחים, לקיים לשקוד על דלתותי לשמור מזוזות פתחי כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, ולא ישב אצל הפתח דמיחזי דישיבת בית הכנסת הרי הוא עליו כמשאוי, (וכמו שהביא בספר חסד לאלפים סימן צ' כאשר יעויין שם), ומה שנהגו בעירנו אזמיר יע"א דמושיבין למרביצי התורה בבית הכנסת סמוך לפתח מימין ומשמאל מה שלא נהגו כן בשום מקום דיושבין סמוך להיכל

הקדש מצד ימין, וכשיש שני לו יושב מצד שמאל להיכל ולא ידענו מה נשתנה עירנו משאר עיירות, ויתכן דהוא בעבור זה דכיון דהזהירו שלא ישב סמוך לפתח משום שנראה דהוא עליו כמשאוי, לכן בחרו דיהיה מושב זקנים דליכא בהו חשדא כלל, אי מצד עצמן כי גדלה חשיבותן, ואי מצד דהם יוצאין מבית הכנסת באחרונה, ואף על פי דבכל אדם אם מקומו קבוע שם ליכא חשדא, עם כל זה בחרו לעשות כן מפני האורחים שאינן יודעים וגם שלא ישבו אחרים שם באקראי, ועוד איכא למימר משום דלא יטריחו לעם בעמידה משעה שנכנסים עד שבאים סמוך להיכל, ונוסף גם הוא משום טירחא דציבורא בצאתם בהתאספם יחד לנשק ידו ולקבל ברכתו שלא יהיה לפני ההיכל דהוא באמצע הבית הכנסת, ואית להו טירחא מזה על זה כדי לעבור. ועיין לעיל בדין חליצת תפילין לפני ההיכל בס"ד

כח. גזברי הקהל אם אין ידם משגת להדליק נרות של שעוה יותר טוב להדליק בשמן מנרות של חלב, לפי מה שכתב בספר נוהג כצאן יוסף דף ה' ע"ב, גם יזהרו גבאי הקהלה קדושה לתקן שיהיה בבית הכנסת שתים עשרה חלונות, ארבע מכל צד. ועיין למרן בית יוסף סימן צ', ולהרב בן יוחאי דף קל"ח ע"ד

כט. הסיג'אדי (שטיח) שנותנים בתיבות יש בהם פקפוק, ומה טוב לאדם שלא יתפלל אפילו בביתו עליה, והגזברים יבחרו מבגד מרוקם טוב ויפה לשים על גבי התיבה, ועיין להרב החסיד מוהר"א פאפו ז"ל בסימן צ' אות י"ט כי גבר עלינו חס'דו לאסור איס"ר הסיג'אדי (שטיח)

ל. לא יתפלל בראש חפוי מכסות לילה או בלי מכנסים העליונים, או בלי ג'וראפיס (גרביים) או חגורה וטירליקיס וכדומה, באופן דבכל דבר שדרכו להקפיד כשיוצא לשוק או כשבאים אליו שרים ונכבדים לא יתפלל, ועיין בספר חסד לאלפים סימן צ"א אות א', ובעולת תמיד שם, ולעומת זה לא יתפלל בבתי ידים דהיא בסוג אל"ת, כמו שהביא בספר עולת תמיד, ובספר מעם לועז כיע"ש

לא. יקיים ילכו מחיל אל חיל מבית הכנסת לבית המדרש כי הוא דבר גדול, וזכור ה' מה היה לנו קודם השריפה, כי בזמן הישיבות של בית יעקב רבי ת"ו דש"ם חיים נתון בתוכם, היו מקיימים רוב מתופסי התורה מעירנו יע"א דבר זה, שהיו יוצאים כל אחד מבית הכנסת שלו ונכנסים בבית מדרשינו, ומצוה גוררת מצוה דהיו נעשים אגב כניסתן כמה ענינים גדולים מהרבה אופנים מצדקות וגמילות חסדים ולימודים ותיקוני העיר, ולאפרושי מאיסורא ולהשיב רבים מעון כי אין מספר במועצות ודעת, והמקום ההוא מחנים בית ועד לחכמים ולשלוחים מהארץ ומחוצה לארץ, בתים שמגדלים בהם תורה

יום ולילה לא ישבותו תמיד לא יחשו, ואין ספק דקשה לפני הקדוש ברוך הוא שוממיהן כחורבן בית המקדש, וצור ישראל ישיב את שבות יעקב כבראשונה וגם נזכה לראות בנין בית הבחירה, מה טובו אהליך יעקב בזמן קריב במהרה, אכי"ר

לב. יקיים ראשי תיבות צ'דק ל'פניו י'הלך דהוא צל"י, ופסוק אני בצדק לתת צדקה קודם שלש תפילות, ועיין צפורן שמיר סימן ב' אות כ"ג, ובחסד לאלפים סימן נ"א אות ח', ולא יסמוך על קופות של בית הכנסת אלא יתן בידו ליד העני דהיה באותה שעה ועיין להרב האל"ף בסוף סימן צ"ב שתיקן נוסח תפילה לומר קודם שיתן הצדקה, ועיין בספר עולת תמיד, ועיין נוה שלום סוף סימן צ"ב דף כ"ט סוף ע"ג, ולעיל סימן ב' אות ז'

לג הנה ידוע דאסור לעבור לפני המתפלל תפילת שמונה עשרה ולישב אף מהצדדין, ולפי הזוהר הקדוש לפניו לא סגי בד' אמות כי אם מהצדדין די בד' אמות, כמו שכתב האל"ף לך סימן ק"ב, ואף נגד הזכוכית נמי אסור כמו שכתב בספר פתח הדביר שם, ועיין לקמן סימן ל"ו בדין ברכת הלבנה, ולגבי שליח ציבור בכל התפילה אסור לעבור לפניו, כמו שכתבו בתשובות הגאונים אשר בספר נהרות דמשק סימן שמ"ח כאשר יעויין שם, ובברכי יוסף והביא דבריו בשלמי ציבור דף פ"א ע"ג הוסיף לומר נמי כנגד האומר קדיש. ועיין בספר כסא אליהו סימן ק"ב, ולהגאון בדורו בספר בן יוחאי דף קל"ט ע"א

לד. לא יצא מבית הכנסת ראשון מיו"ד אחרונים שהוא עיקר הגורם לסילוק השכינה, אלא ימתין עד שלא ישארו עשרה בבית הכנסת. אליהו רבה סימן צ"ג וקנ"א, ובספר חסד לאלפים

לה. מי יתן והיה למנות בכל בית הכנסת ממונה אחד ומיוחד תלמיד חכם היותר זקן שבהם, שיסבב הקהל שלא יניח לשום בריה שידבר בבית הכנסת, בצחות לשונו בלשון רכה, ולפעמים על ידי דבור קשה בפה רך ובפרך, ושיקח קנס אם הוסיף על חטאתו לדבר כי הוא עון פלילי ובנקל נכשל האדם, והוא דומה ממש למוסר ומלשין דהחמירו בו משום דחטאת פימו דבר שפתימו, ומידע ידיע דרבו כמו רבו העונשים להמדבר בבית הכנסת, ועיין תפילת כל פה שהאריך בזה, ובאשל מפרי סימן קכ"ד אות י"א הביא זה משם ספר ווי העמודים, ובספר שלמי ציבור אסף איש טהור כל חמיר'א דאיכא בזה ולא הניח פינה וזוית העולה על כולם, חומ'ר בקד'ש מאי דאיתא בזוהר הקדוש דעביד קלנא בשכינתא ולית ליה חולקא באלהא דישראל, וכל זה אפילו שלא בשעת התפילה, כמו שכתב בספר מורה באצבע סימן ג' אות ע"ה, ועיין חסד לאלפים סימן נ' אות ח', ומתבאר מדברי גורי האר"י דאפילו ללמוד מוסר בלשון לעז בקושי התירו, ומה יענה ליום הדין

וליום הפקודה המאריך בשיחת חולין בבית הכנסת, האל הטוב יכפר בעד ועיין בספר שני אליהו דף ע"ד ע"ד

לו. זו היא דרך ישרה שיבור לו האדם לומר בכל יום תמיד נוסח לשם יחוד שאיזן ותיקן הרב הגדול המאיר עיני הגולה בספר צפורן שמיר סימן א' ונדפס במחזורים בשם דברים אחדים, ובזה אין צורך לומר בפרטות לשם יחוד על טלית ותפילין ושאר מצוות שעושה האדם בכל היום דהרי הוא מונה אותם אחת לאחת, וכשיאמר ומצוה לירא מבית הכנסת יוסיף בצידו לומר ושלא לדבר בבית הכנסת, ובפרט בעת התפילה וקריאת ספר תורה, גם אחר שיאמר מפני שיבה תקום, אם תזדמן, נאה לומר ומצוה לקום מקמי ספר תורה, וזה שייך ביום שיש ספר תורה, ובראש חודש אחר שיאמר לקרות ההלל כה יאמר, ולשמוע פרשת ראש חודש בספר תורה, ובפורים ביום ראשון קודם שיאמר ומצות קריאת המגילה ראוי שיאמר, ולשמוע פרשת ויבא עמלק בספר תורה, והזריז זה יכתוב ידו כזאת וכזאת בסידור תפילה שלו כדי שיהא לזכרון בין עיניו, ומלבד אלו שהזכיר, כשיעשה דבר חדש יאמר לשם יחוד כו' ועיין לעיל ריש סימן א' ובהשמטה שם מה שציינתי בס"ד

סימן יב

בנים לא ישקרו,

זמירות יאמרו

א. אלהי עולם ה' משתבח בנו לומר, עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, ועל זה כמו צער בנפשי על קצת מדלת העם דנכנסים לבית הכנסת ומתחילין מישתבח, ויש מהם מברוך שאמר, כאילו הם פטורים מלומר כל הזמירות מתחילתן, ועל ראשי האומניות מוטל החיוב לחקור ולדרוש בכל בני האומנות שלהם, דמי שאינו יודע לומר הזמירות, דיקח מלמד שילמדהו כמשפט תיבה בתיבה, וברופיט הטיפטיג'יס ה' עליהם יחיו אמן, יש הסכמה בכל חוזק ותוקף ממורינו הרב מרן מלכא זה הי"ם גדול בעל שורשי הים ז"ל, שלא יוכלו לקבל באומנות הזה להכניסו בכלל היחידים אם לא שהוא יודע בטיב שלש תפילות שחרית מנחה וערבית, הא לאו הכי אינו נכנס בשירות, ויהי כי ארכו הימים נתרשלו מזה ולאו אדעתייהו, ומחזיקנא טיבותא להרב ועצום זה דודי וזה רעי זרע קודש כמוהר"ר יצחק חזן נר"ו שהוא סופר שלהם, דהגיד לי מהסכמה הלזו, וכשנתוודע לי אזרתי כגבר חלצי וגזרתי עליהם שיקחו מכיס הקופה להשכיר מלמד שילמד למי שאינו יודע תפילות כתיקונן, ומכאן והלאה שלא יכנס במלאכה מי שלא למד שלש תפילות

מתחילה ועד סוף כהסכמת רבינו הגדול זלה"ה, וכן ראוי לעשות ולתקן בכל האומנויות, ועל ידי זה יהיו בטוחים דיצו ה' אתם את הברכה לתת להם פרנסה וכלכלה בריוח ולא בצמצום, כדכתיב ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימיך, וזה הוא דבר שהיה בכלל, אך איכא נמי שהוא צריך לפרט והוא, דכל אחד מישראל יהיו עיניו פקוחות על בניו הקטנים דיאמרו לפניו בכל בוקר הזמירות כהלכתן, או יצוה למלמד שיקחהו בבקר השכם כדי שיתחיל מברכות השחר מילה במילה, ויען הילדות גורמת להם להיות בנים לא אמון בם כי אין להם יצר הטוב רק רע לבדו ואיכא למיחש דמדלגים או אינם אומרים כל עיקר, ובמה יזכה נער את ארחו אם לא דאביו או רבו נותנים דעתם עליו שיאמר כל הזמירות והתפילה מרישא לסיפא, וחנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה, ואם ככה יעשה יזכה לשמוע בחופת בניו זמירות שירות ותשבחות, ושבח אני את המקומות דהמזמר גם בחול מתחיל לומר בקול רם זכרנו בזכרון כו', ומרויחין בזה דבאנא בכח יעורר לכל העם הנמצאים שיעמדו על רגליהם כמו שכתב בכנסת הגדולה, לא כן היכא דכל אחד אומר הזמירות בפרטות שוכח מלעמוד באמירת אנא בכח, והאמת דקשה לתקן בכל בתי הכנסת שיתחילו מתחילת הזמירות כי אין הצבור יכולין לעמוד, וידוע המעשה שהביא בספר מטה משה, בשמש הקהל שנראה לו אדם אחרי מותו והיה לו כתר של שושנים בראשו, והיה בהיותו בחיים חיותו הדיוט דבעלמא, והגיד לו המת להחי שזכה לכל הכבוד הזה על שהיה אומר ברכות ופסוקי דזמרה בקול נעים עיין שם ובספר המנהיג דף ד' ע"ג

ב. כמו שמתחילין בימים נוראים מלוך על כל העולם, הירא את דבר ה' ככה יעשה כל הימים של ימות השנה ועיין בספר חסד לאלפים ריש סימן נ'

ג. כשאומר נאחז בסבך בקרניו, יכוין לאותיות אחר סב"ך הם עג"ל, והשטן בעבור קטרוג העגל היה מרחיקו להאיל כדי שישחט יצחק, ומיכאל גימטריא הנ"ה האי"ל נצח בקרני"ו, דהוא גימטריא שס"ח, והיינו על ידי הקטורת דהוא שס"ה מנים, ושלשה מנים יתירים הרי שס"ח, ועל ידי הקטורת הכניע להשטן כן כתב רבינו האר"י זיע"א, והביא דבריו בספר יק"ר סדר וירא דף מ"ג ע"ג

ד. כשאומר פסוק ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה', יכוין דצפונה עם הכולל גימטריא ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן דהוא גימטריא רל"ב כמו שכתבו המקובלים, ומה טוב דבא בגימטריא הברכ"ה, והוא מכוון יפה למאמרם זכרונם לברכה, הרוצה להעשיר יצפין כדכתיב מצפון זהב יאתה

ה. באומרו ומותר האדם מן הבהמה אין, יכוין דהוא ראשי תיבות א'בל י'ש נ'שמה כי זהו היתרון לאדם כמ"ש בספר ישועות יעקב בסא"ר סוף סימן כ"א

ו. באמירת הקרבנות עד ברוך שאמר יכוין לתקן עולם העשיה, ומברוך שאמר עד יוצר עולם היצירה, וביוצר וקריאת שמע עולם הבריאה, ובתפילת שמונה עשרה עולם האצילות, ובזה יעלו ארבע עולמות, אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, גם צריך לכוין לארבעה תיקוני השכינה, והיינו לתפילת ערבית - מטה, בזמירות - שלחן, ביוצר וקריאת שמע - כסא, בתפילת שמונה עשרה - מנורה. וכל זה איתמר במדרשו של רשב"י, ובחסד לאלפים סימן נ"א וסימן ל"ח, ובצפורן שמיר סימן ג' אות מ'

ז. כשאומר בפיטום הקטורת ממולח' טהור' קודש', יכוין בשם הקדוש היוצא מסופי תיבות דהוא רח"ש, דיש בו כח לגרש החיצונים ויועיל לזכירה. כמו שכתב בספר שערי חיים על פסוק רחש לבי דבר טוב

ח. סימני הקטורת ימנה בשתי ידיו כדי שתהיינה שתי ידים זוכות כאחת להתעסק במצוה ועיין להרב האל"ף סימן מ"ח אות ו'

ט. באמירת אנא בכח, כשאומר נ'א ג'בור ד'ורשי דהוא ראשי תיבות שם נג"ד, יכוין לבקשת המזונות כי נג"ד גימטריא ז"ן, והוא מסוגל שיענהו ה' לתת לו מזונות בריוח כמו שכתוב בספר רזיאל בסופו, ובספרי הקטן נפש כל חי מערכת נ' הוספתי על זה דיכוין בסופי תיבות נא' גבור' דורשי', דהוא אר"י, דיתגבר כארי על יחודו יתברך וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה על פסוק הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא דהוא על הקריאת שמע, ועל ידי זכות קריאת שמע אנחנו ניזונים כידוע ממאמר רבותינו זכרונם לברכה, ובהכי בא הראשי תיבות וסופי תיבות בכיוון יפה עיין שם הדברים ארכ"א בחיים בס"ד

יוד. כל חכם מבית מדרשו מצוה עליו להודיע ולהודע לעמי הארצות מאי דאיתא במדרש, דאמר רבי יוסי פעם אחת מצאתי לאליהו ועמו ארבעת אלפים גמלים טעונים אף וחימה לעשות נקמה במי שמספר בין קדוש לברוך, ובין ברכה לברכה ובין פרק לפרק בפסוקי דזמרה, ובין אמן יהא שמיה רבה ליתברך ובין גאולה לתפילה, ולא עוד אלא שאין תפילתו נשמעת כאשר יעויין שם, וגם מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, כי בעת צאתם למלחמה היה הכרוז יוצא, מי האיש הירא מעבירות שבידו דאפילו הפסיק בפסוקי דזמרה יחזור מעורכי המלחמה, ובזה פירש בספר נוהג כצאן יוסף דף ד' ע"ג משמיה דגברא רבא רמז הכתוב ה' ילחם לכם, ואימתי כשאתם תחרישון ולא תדברו מדבור של הפסק, זה תוכן דבריו, ומתוך זה יזהיר החכם המלמד מוסר ליחידים שלא יפסיקו בדבור כלל אפילו בלשון הקודש, מתחילת ברוך שאמר והיה העולם עד אחר

גמר העמידה, וכן בערבית משהתחילו אשר בדברו מעריב ערבים עד אחר העמידה, והדורש בזה ברבים זכות הרבים תלוי בו דמזכה אותם. ועיין בספר מורה באצבע סימן ג' אות ע"ד, ובקשר גודל סימן ז' אות ל"א ואות מ"ח, ובספר אורחות צדיקים לגורי האר"י דף י"ב ע"ב וע"ד, ומ"ש בקונטרס תוכחת חיים סדר ויקהל מה שכתבתי שם בחמלת ה' עלי

יא. במזמור הודו, יש מחזורים דמג'יהו כפול פסוק הודו לה' כי טוב, וראיתי במכתב יד הקודש של כמוהר"ר אברהם חיים דוד ז"ל, אחד המיוחד שליח ציבור מקהלתינו יב"ץ, דאייתי בידיה דברי הרב משנת חסידים, דיש מהודו ועד ברוך אלהים, מאתים תשעים וחמש תיבות כמספר אלהים דההי"ן, והביא דבריו בספר שלמי ציבור דף ס"ה ע"א ועל זה וישלח אברהם את ידו וכתב וזה לשונו, ולפי זה אין מקום למה שנוהגים לכפול פסוק הודו לה' כי טוב שני פעמים דגם הכפל עולה מן המנין ויהיה יותר ממאתים תשעים וחמש תיבות וכל המוסיף גורע, ועיין למה שכתב האורחות חיים הביאו מרן בית יוסף באורח חיים סימן נ"א, ובשלמי ציבור דף ע' ע"ג, ובלאו הכי אין טעם לכופלו דלא הוי כמו פסוק של כל הנשמה שבסוף הללויה וכמו פסוק ה' ימלוך שהוא סוף הענין, ומזה תבין דגם מה שנהגו לכפול פסוק כל הנשמה קודם למנצח, אין טעם למנהג, ואני נהגתי שלא לכפול לא זה ולא זה, עכ"ל, ובספר חסד לאלפים סימן נ' אות ט' כתב כן וזה לשונו, בסוף הודו אין לומר כי אם פעם אחת הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, יעויין שם, ועתה סמוך להדפסה האיר וזרח ספר היקר פתח הדביר, וראיתי שם בדף ע"ב ע"ב דהביא זה מהרב כמוה"ר אברהם חיים הנזכר לעיל ששמע מפיו דברים כהוויתן, ובא בכיוון יפה דברים שבכתב עם דברים שבעל פה. ועיין להפרדס לרש"י דף כ"ג ע"ב ודף נ"ז ע"ג, ובשלחן גבוה סימן ק"ח, ובין תבין מה שכתב בספר בתי כנסיות סימן תר"ך, ובספר פתח הדביר סימן נ"א אות ט' דף ע"ד ע"ב

יב. כשאומרים הקהל ה' מלך, צריך לעמוד אפילו שלא הגיע לשם, גורי האר"י הביא דבריהם בשלמי ציבור דף ס"ה סוף ע"ד, ואם הוא במקום שיכול להפסיק ושמע אומרים ה' מלך יעמוד ויאמר עמהם כמ"ש בפרי חדש, ובס' בית עובד

יג. מה שכותבין בעור קלף או גויל שם הוי"ה ברוך הוא עם מנורת מזמור למנצח בנגינות, ומניחים בתוך הסידור של התפילה מצד של מעלה כדי להסתכל בו תדיר לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד, הנה ראיתי בספר שערי תשובה הנדפס עם שלחן ערוך באורח חיים סימן א' ס"ק ג' בדברי הבאר היטב שם דהביא משם רבינו האר"י, דיצייר שם הוי"ה ברוך הוא תמיד נגד עיניו כזה יהו"ה, וזהו סוד שויתי ה' לנגדי תמיד, וזה תועלת גדולה

לענין היראה, על זה כתב וזה לשונו, וראיתי בכתבי הרב החסיד מוהר"ר זלמן דכתב, דהטעם לעשות כן כדי שיזכור שלא לשוח שיחה בטילה מאימת ה' אשר לנגד עיניו, אך מר דודי הגאון בעל תבואות שור אמר במליצתו, אם לא שויתי ודוממתי, רצונו לומר, שאוכל לגדור שידום ולא ישיח אף בלי כתיבת שויתי, ויתרעם מאד על זה לפי שעל הרוב אינן משמרים כראוי ותשתפכנה בראש כל חוצות וראוי לבטל המנהג, ועל המנורות הגדולים הקבועים בבית הכנסת על העמוד תחת טבלא של זכוכית לא קפדינן כי אם על המניחים בסידורים, זה תוכן דבריו והביטה וראה בתשובת חזון למועד אשר בסוף ספר חזון עובדיה, ובזה ראיתי בתשובה כתב יד לאחד קדוש, על המפות שעל גבי השולחנות שכותבים בהם שמות ופסוקים דגער הרבה לעושים כן, וכד הוינן בה, לא כל הנדונות שוין ולא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול, ויש ללמד זכות על המנהג כאשר אכתוב במקומו הראוי לו, אך ממנו נקח לעבוד את ה' אלהינו להיות זהיר וזריז בתכלית הזהירות שלא יפול ארצה, ושלא יגע במים או בזיעה או מעיטוש וליחות וכדומה, ולנהוג בו קדושה יתירה כספרים תפילין ומזוזות ועיין תשב"ץ ח"א סימן ב'

יד. ראיתי בספר מדבר קדמות מערכת ד' אות כ"ב דהביא מספר מנורת זהב, דלדוד המלך עליו השלום, הראהו הקדוש ברוך הוא ברוח הקודש מזמור למנצח בנגינות אלהים יחננו כתוב על טס של זהב מופז עשוי בצורת מנורה, וכן הראה אותו למשה רבינו עליו השלום, והיה דוד המלך עליו השלום נושא זה המזמור כתוב ומצוייר וחקוק במגינו בטס של זהב כצורת מנורה כשהיה יוצא למלחמה, והיה מכוין סודו והיה נוצח אותם ואויביו נופלים לפניו, ועיין שם סודות ונפלאות הרמוזות במזמור הזה, עכ"ד, ובכן אנן יתמי דיתמי דלא בינת אדם לנו, ראוי לכוין לדעתו של משה רבינו עליו השלום ודוד המלך עליו השלום וכל קדושים עמו דהוו ידעי עומקן של דברים סוד ה' ליראיו. ועיין צפורן שמיר סימן ב' אות ח"י

טו. יזהר לגמור ברכת ברוך שאמר קודם השליח צבור כדי שיענה אמן כשגומר שליח ציבור הברכה, לבוש סימן קנ"א, והרב הלכה ברורה והבאר היטב הביאוהו מהמגן אברהם, ועיין להמנהיג דף ד' ריש ע"ג, ובקשר גודל סימן ז' אות כ"ו, אלא שראיתי בספר חסד לאלפים סימן נ' דכתב, דיספיק לו השהות לגמור גם מזמור לתודה, ולפי זה יאבד מלומר מזמור לתודה בניגון עם הקהל, ולאומרו שתי פעמים בשביל לבא לכלל חיוב עניית אמן, זה דבר שאי אפשר לשמוע ועיין בכסא אליהו סימן נ"א ס"ק ב'

טז. זכור אל תשכח בהתחלת ברוך שאמר לאחוז השתי ציציות אשר לפניך בידיך עד סוף מהולל בתשבחות ותנשקם ותניחם האל"ף לך סימן נ"א אות ג'

טוב. א"ת י'דוד ב'שמחה, הוא ראשי תיבות גימטריא אחד, והיינו כי באותה שעה יכוין לקבל עליו עול מלכות שמים בשמחה,כמו שכתב הרב חומת אנך בסוף ח"ד בהשמטות **חי**. מזמור לתודה מיושב קשר גודל סימן ז' אות ל"ח, וכן תראה מלשון ספר אורחות צדיקים מגורי האר"י דף ס"ג ע"א

יט. מזמור לתודה, העד העיד בנו האיש אדוני הארץ מרנא ורבנא אבי התעודה מרן החבי"ב בשיירי כנסת הגדולה סימן נ"א וסימן תר"ד, דמנהגינו לומר מזמור לתודה אפילו בערב פסח, ובחול המועד פסח, ובערב תשעה באב, ובתשעה באב, ובערב יום הכיפורים כיע"ש, ואם ימצא באיזה בתי כנסת שאינן אומרים אותו, היינו מסיבת דמוה"ר כנסת הגדולה לא היתה שררתו בכל הבתי כנסיות שבעיר להיות הולך ומתפלל שם ולהנהיגם שיאמרו גם באלו הימים ועיין מה שכתב נהירו דעיינין הרב כמוה"ר א"א נר"ו בספר מעש"א באורח חיים סימן י"ט, ועיין בשלמי ציבור דף ס"ח סוף ע"ב, ובעולת תמיד, ובזכור לאברהם בפסח סימן תכ"ט, וראה תראה בספר דברי שלום בתחילת הספר, דהביא שם הרב החסיד אג"ן מנהגי מדרש קדוש בית אל יכון בצדק, ובכלל דבריו כתב וזה לשונו, מזמור לתודה אומרים אותו בחול המועד של פסח וסוכות ובערב פסח וכן בכל הימים שכתב מור"ם בסימן נ"א שאין אומרים אותו, המנהג לאומרו בבית מדרשינו, וכן ראיתי בשיירי כנסת הגדולה בסימן תכ"ט וסימן רפ"א שהמנהג לאומרו גם בחול המועד של פסח, וטעמו של דבר שאומרים אותו לשם הודאה אף על גב דאינו קרב לבד משבת ויום טוב דאיכא מזמור אחר, וכן כתב הפרי חדש בסימן תכ"ט דנהגו לאומרו בערב פסח, וכן כתב בסימן תר"ד דנהגו לאומרו בערב יום הכיפורים, עכ"ד

עתה אעתיק לפניך מה שאינה ה' לידי כתב יד הקודש של הרב מר קשישא נזר ישראל האמיתי כמוהר"ר **יום טוב דאנון** זצוק"ל בעל ספר כבוד יום טוב, השולח אמרתו אר"ש להשיב שואלו דבר מהתם להכא וזה לשונו, באתי אל האר"ש על אשר שמעתי מערערין על דבר שבבית הכנסת שלנו הוא הנקרא בשם קהילת קודש צונצין מחזיקי תורה, תודה לאל אשוי אני הצעיר הייתי מתפלל בו משנת תקי"א עד שנת תקע"א, וגם הרב הגדול כמוה"ר אהרן אלפנדרי בעל יד אהרן ז"ל היה מתפלל בו בשבתות וימים טובים עד שהלך לשכון כבוד בארץ הקדושה חברון תובב"א, ומעולם לא אמרנו מזמור לתודה לא בראש השנה ולא ביום הכפורים, ועתה קראו ערער על זה, וכמדומה לי שגם בקהילה קדושה עץ החיים אין נוהגים לאמרו לא בראש השנה ולא ביום הכיפורים, ואני יודע מקטנותי דמנהג קהילה קדושה שלנו היה כמנהגי עץ החיים, וכבר ידוע שמה שאין אומרים מזמור לתודה בשבתות וימים טובים משום דאין קרבן תודה בהם כמו שכתב

בטור אורח חיים סימן נ"א והביאו מור"ם במפה סעיף ח', וכתב הרב כנסת הגדולה והביאו הבאר היטב, דיש מקומות שנוהגים לאומרו בראש השנה ויום הכיפורים, מלשון זה נראה שמנהג רוב המקומות שלא לאומרו, ועל אשר שמעתי שאמרו דעל פי הסוד צריך לאומרו בראש השנה, ודאי שדבר זה למדו באיזה ספר או ששמעו מפי אחרים, על זה אני אומר לפי קיצורי, ההעדר טוב ממציאותו ומי יודע מאיזה ספר למדו כן, דאילו מספרי הרב הקדוש האר"י ז"ל הנסמכים הידועים לנו לא יזכר ולא יפקד דבר זה, כי ברוך ה' לא נעלם ממני דבר מכל דברי הרב בשמונה שערים ובפרט בשער הכוונות שהוא הכרח לתפילותינו ולא נמצא דבר זה, ומי שלבו נוקפו אמור לו, צא ולמד ממדרש רבה הידוע פה עיר הקודש ירושלים ת"ו הנקרא בשם בית אל, הנוהגים בתפילותם על פי כתבי האר"י זלה"ה מזמן הרב החסיד גדליה חאיון, והרב החסיד כבוד מורינו הרב שלום שרעבי זכרונם לברכה, ומעולם ועד היום לא אמרו מזמור לתודה לא בראש השנה ולא ביום הכיפורים וקל וחומר לשאר ימים טובים, ומעתה מי שם פה לאדם לומר כי על פי הסוד צריך לאומרו, ודי בזה, עד כאן נועם אמריו ועיין להפרדס לרש"י דף נ"ה ע"א ך. עוד ראיתי להרב מחמד עינינו אג"ן שם בספר דברי שלום דכתב וזה לשונו, ביום טוב מתחילין מזמור שיר ליום השבת דגם יום טוב נקרא שבת וכן כתב מנהג זה הרב שיירי כנסת הגדולה בסימן נ"א הגהות בית יוסף אות י', וכן כתב בספר לחם חמודות, והפרי חדש כתב, האומרו לא משתבש עכ"ד, ועיין נמי בספר חסד לאלפים סימן נ"א אות י'.

אך. אם לא כיון בפותח את ידך צריך לחזור ולאומרו, שלמי ציבור דף ס"ט ע"ב, ובעיני יפלא דבכמה דפוסים ממחזורים שנדפסו והביאו כוונות הפסוק הזה השמיטו מלהביא עוד כונה אחרת, שצריך לכוין בראשי תיבות ל'כל ח'י ר'צון דהוא רח"ל, דהמזונות המה באים מפאת רחל אמנו, ויכוין בתיבת רצון שהוא גימטריא יו"ד יו"ד ה"י יו"ד ה"י וי"ו יו"ד ה"י וי"ו ה"י אל"ף ה"י יו"ד ה"י.

בך. ו'יברך ד'וד א'ת י'דוד יכוין בשם הקדו' היוצא מראשי תיבות דהוא ודא"י גימטריא אהי"ה, והוא שם גדול ונורא, ובשם זה עלה משה למרום והוא מגן ממלאכי חבלה. כמו שכתב בספר קמח סולת דף ט' ע"א, ועיין בספר דבש לפי מערכה ו'

כג. ואתה מושל בכל יתן שלש פרוטות, שתים בבת אחת והשלישית אחרי כן והוא סוד נשגב, צפורן שמיר סימן ב' אות כ"ב, ובקשר גודל סימן ז' אות מ"ג, ועוד לו בסתם במורה באצבע סימן ג' אות ע"ו, וכ"ה בספר חסד לאלפים סימן נ"א אות ח', ובספר בית עובד שם, והרב נוהג כצאן יוסף דף ד' ע"ד כתב, דבק"ק קראקא בבית הכנסת שבנה מור"ם, היה קלפי אחת קבוע בחומה במקום אשר היה יושב הגאון דשם היה נותן צדקה

בשעה שהיה אומר ויברך דוד והוא על פי כתבי האר"י, עכ"ל, וכדי לקיים זה חק נתן ולא יעבור, בעי הכנה מקודם דישא בחיקו מעות מפוזרות למשמרת ופזר נתן לאביונים צדקתו דבר בעתו

כד. אחת מעשר סגולות שמכפרין עונותיו של אדם בלי סיגוף ועינוי, הוא מי שקורא ויושע בשמחה ובניגון כמו שאמרוהו ישראל בקריעת ים סוף, ולכן צריך לאומרו בניגון הטעם כקורא בתורה, ורמוז בתורה לדורות מדכתיב ויאמרו לאמר, ספר החרדים, ושל"ה, וספר המנהיג אות י"ב, ועיין חסד לאלפים סימן נ"א אות י"א, כשאומר כי גאה גאה יכוין לאגניא"ל איזיא"ל דמתמן אגג, ואינון מתרין דרועין מסטרא דמסאבו, וכשאומר תהומות יכסיומו, יכוין לתאומיא"ל תומיא"ל מסטרא דמסאבו דהני כנגד תרין ירכי קשוט, ועליהון אתתקף ההוא דאתמר ביה עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה הכי איתא בתקונים, ובמדרש תלפיות דף קל"ח ע"א

כה. ראוי לכל מלמדי תנוקות של בית רבן ללמד את נערי בני ישראל שלא ימצא בפיהם שום שיג ושגיאה, ובפרט במקומות דבנקל ירגילו את לשונם לומר בטעות ומשבשתא כיון דעל על, וגם על פקידי תלמודי תורה ה' עליהם יחיו אמן, חיובא רמיא דעיניהם ישיתו לשמוע בלמודים במקומות דמעותדים הם לטעות, כי יאמרו בשפה ברורה ובנעימה וביפוי לשון היותר מועיל, לישנא מעליא, ולרגל המלאכה אשר לפני אבאר קצתם מן הבא בידי כעת בעזר אלהים חיים

כו. בפקודת, הדל"ת דגושה, גם יאמר מפירותיהם כמו שכתוב בספר הכוונות, גם יאמר בסתר כבגלוי כמו שכתב בנוסחת האר"י זיע"א, והפרי חדש, ומאמר מרדכי, ושלמי ציבור, אלא דבחסד לאלפים סימן נ' אות ט' כתב דיותר טוב לומר בסתר ובגלוי, ולא יאמר מה ישועתנו כי האל המושיע לנו, וכן בתפילת נעילה לא יאמר כן, הרב שמן למאור סימן מ"ו גם לא יאמר כשאנו משכימים אלא שאנחנו, ויאמר ותגביה קרננו למעלה, גם יאמר קראת שמו, כמו שהביא הרב האל"ף סימן נ' אות ט', עוד זאת יאמר לבדך לכל ממלכות הארץ ולא יאמר עליון, ועיין שלמי ציבור דף צ"א ריש ע"ב משם הרד"א ולח"ר, ויאמר האלהים בה"א תחילה כלישנא דקרא בישעיה סימן ל"ז, וכן הוא במלכים ב' סימן י"ט שלמי ציבור דף ס"א ע"ג

זך. בפטום הקטורת יאמר מחזירן בלי ו' תחילה, כמו שכתב בכנסת הגדולה סימן קל"ג, והביא דבריו בשלמי ציבור, ועיין בספר בתי כנסיות בקונטרס בית אבטינס בית י', וערך לחם סימן קל"ב, ובמ"ם דמכיפת, לפי מה שהביא בספר שלמי ציבור הוא דלא יאמר

מכיפת, אכן שם בבית כ"ט הביא במ"ם, גם בשלמי ציבור הביא דצריך לומר לשפות, ובבית ל"ד כתב, דמאן דתני ליפות לא משתבש ומאן דתני לשפות לא משתבש

כח. אבייי הוה, צריך להפסיק, ואין להשמיט תיבת הוה, כמו שכתב בחסד לאלפים סימן נ', וקמח סולת דף ח' ע"א, והרב רבי חייא רבה ז"ל בספרו הבהיר צפיחית בדבש סימן ח' ובהשמטות שם, וישעך, היו"ד בסגול כמו שכתב בספר אליה רבה, וכן שני כתובים צריך לומר הכ"ף בקמץ, שלמי ציבור, וחסד לאלפים, על הבריות, ב' בשבא ור' בחיריק, שלמי ציבור, וקמח סולת, כרוב גודלו, הג' בקבוץ שלמי ציבור דף ס"ט ע"ג, וחסד לאלפים סימן נ'

כט. בשירת הים, הגימ"ל (של) כי גאה גאה ועם זו גאלת יהיו דגושות, בין מים לאדירים יפסיק, מי כמוך נאדר בקדש וכן ידמו כאבן, הכ"ף יהיו דגושות, כמו שכתב מרן בית יוסף באורח חיים סימן נ"א, והמנהיג אות ט"ו, ובשולחן גבוה שם, ובספר בית עובד, וכל זה ויותר מזה דהמצא תמצא דקדוקים בלשונות התפילות, צריך המלמד ללמד את בנ"י שימה בפיהם שירגילו את לשונם בסדר נכון וזכות גדול הוא להמלמד דבסיבתו מתפללים כל ימיהם כהוגן וכשורה

סימן יג

הציבי לך ציוני'ם,
בדיני קדיש וברכו
ושומר אמני'ם

א. ן' שלש עשרה שנים שלמים, כיון שהתחיל יום שנולד בו מקרי גדול, ואין מדקדקים לבדוק אם הביא שתי שערות, גם אפילו אם נולד בסוף היום מצטרף למנין מתחילת אותה הלילה ולא בעינן מעת לעת, עיין באשל מפרי סימן ה"ן, ובספר ברכי יוסף הביא מספר ארחות חיים דנתנו סימן על זה מקרא, עם ז"ו יצרתי לי תהלתי יספרו, ועוד סימן אחר כתב בספר יוסף תהלות במזמור צ"ו משם דורשי רשומות שאמרו, הבו לה' כבוד שמו, הב"ו גימטריא שלש עשרה דבן שלש עשרה למצוות, יע"ש

ב. הנולד באדר בשנה פשוטה, וכשנעשה בר מנין היה אותה שנה מעוברת, אינו נעשה בר מנין אלא עד אדר ב', אך אם כשנולד היה נמי בשנה מעוברת באדר א', אז נעשה בר מנין באדר א', כמו שכתב בזכור לאברהם מערכת ק', ובעיקרי הד"ט סימן ג' אות ז' ואות י"ג, וכן לענין ראש חודש, היכא דהיו שני ימים כשנולד, ושנה שהגיע לבר מנין היה יום אחד או להפך, כאשר ביאר כל זה בס' בית עובד דף ס"ב וס"ג, ובספר שלמי ציבור דף

ע"ט ע"ד ודף פ' ע"א, ובאשל מפרי, ואין מאמינין את הקטן על פי עצמו שהוא בר מנין כמו שכתב שם בספר בית עובד

ג. קטן לא יאמר שום קדיש לבדו כל זמן שאינו בר מנין ועיין לרבינו שבגולה הגאון המפורסם מרן זקני זיע"א בספר חקרי לב אורח חיים דף ע"ח ע"ד, ובקשר גודל סימן ה' אות י"א, ובשלמי ציבור דף פ' ע"ב, ובחסד לאלפים סימן נ"ה אות י"ג, ובכסא אליהו אות ג', ובשמן המאור שם, ועיין מה שכתב בספר יד נאמן דף מ' ע"א, ובספר זכור ליצחק הררי סימן ט'

ד. גם בכל מדרש שרואה החכם דמי שקנה הקדיש אינו יודע לאומרו כהוגן, והוא מערי"ב ערבי"ם שלא בחכמה באין מבין ודולג וקופץ, ויותר בקדיש דרבנן, אז החיוב מוטל עליו לקום ולומר עמו הקדיש מלה במלה, ואם חדל מעזוב לו, הקולאר תלוי על צוארו, וחיובא רמיא על הפקידי תלמודי תורה דיתנו דעתם כשהולכים לשמוע בלימודים דישאלו להם הקדיש, וגם המלמד תינוקות של בית רבן יתן כל מגמתו ללמדם היטב הקדיש בשלימות, ומי שרואה את הנולד יצוה את בניו ויזהיר להמלמד שילמדו הקדיש דרבנן כהוגן וכתקנת חכמינו זכרונם לברכה, ומובטח לו דיחיה יותר ועיין להרב אל"ף דהאריך בנועם מוסרו בזה

ה. בכל אתר ואתר נותנים קדיש בתרא לחכם ומאריה דאתרא, וכשאני לעצמי כתבתי בספרי הקטן רוח חיים ביורה דעה, דיגורתי לומר קדיש בתרא בבתי כנסיות ואפילו בבתי מדרשים משום דחב לאחריני למי שרוצה לומר קדיש על אב ואם או מורישו בתוך שנתו, או לפקודת השנה ביאר צייי"ט, ולפיכך נהגתי אני בעצמי וזה דרכי, לומר קדיש דהודו או דמשנה בתרא אחר עלינו לשבח, ואין אני אומר קדיש דברכו בתרא כדי לזכות לאחרים, ומלבד העילוי על כל נפשות מת איכא נמי משום עגמת נפש, ושתים זו שמענו, יקרא דשכבי, ויקרא דחיי, ואין בזה משום מוציא לעז על הראשונים וביטול מנהג מכמה טעמי כאשר כתבתי שם בסייעתא דשמיא, וחדא מנייהו דמעיקרא כשנתקן זה היה שיאמרו עם המרבץ תורה, ואחרי כן מתביישים לומר עמו, לאט לאט נעשה אחר זמן זמניהם כי הוא לבדו יאמר, וכיון שבאנו לידי מידה זו, טוב שלא יאמרו הרבנים, והנח להם לישראל דכל אחד יעשה עילוי על מתו דתהא נפשו צרורה בצרור החיים, ומטכסיסי הרבנות אם חיסר אחד מהם לא עיכב

ו. מי יתן והיה שיזהרו הפייטנים והמשוררים, שלא ינגנו הקדיש והקדושה במלבושי הנכרים במאק"אם, דהיודע ממנו יבא לו הרהורים רעים, והוא חוטא ומחטיא ופיגול הוא לא ירצה, ולא יבא דבר טמא אל היכל ה' והעדר טוב ממציאותו, ועל זה נאמר

בהגיגי תבער אש ועיין בספר מעשה רוקח בפ"ח מהלכות תפילה, ובברכי יוסף סימן תק"ס, ובזכור לאברהם מערכה ק'

ז. כתוב באורחות צדיקים לגורי האר"י זיע"א, דמנהגו שלא לעמוד בקדיש אלא היכא דתפסו מעומד, ובקדיש שאחר העמידה בשמונה עשרה לא היה יושב עד שגומר הקדיש, ועיין בשיורי ברכה סימן נ"ו, ובקשר גודל סימן ח' אות י"ד, וקמח סולת דף י' סוף ע"ד, ובית עובד דף ס"ו ריש ע"ב, ובספר המנהיג דף ה' ע"ב, ועיין מה שכתב הרב ראשית חכמה שער היראה פרק ט"ו דף נ"ג ע"ב י"עש, ומצוה על הרואה בחבירו שבא לישב באמצע הקדיש שיזכירנו דלא ישב, דעל הרוב הבא ליכנס הוא מבוהל וטרוד ולאו אדעתיה, וגם המפטיר דמנגן הקדיש אם רואה דבאו בני אדם אחר שהתחיל הקדיש והם עומדים, לא יאריך בניגון הרבה ויקצר כדי שלא יהיה הקדיש עליהם למשא כבד חס ושלום

ח. לא יפה עושים כשהמפטיר מנגן הקדיש והיושבים מנגנים אחריו עמו, כמו שתראה בספר שלמי ציבור דף פ"א, ובקשר גודל סימן ח' אות ט"ו, ובית עובד דף ס"ה ע"ב

ט. השח באמצע הקדיש גדול עונו מנשוא, והבאר היטב הביא מספר החסידים מעשה בחסיד אחד שראה לחסיד אחר פניו מוריקות על שהיה שח בקדיש ובויכולו ומגן אבות, ועוד הביא מעשה בספר מטה משה, בתלמיד שראה לרבו כתם על מצחו בשביל שלא היה נזהר מלדבר בתוך הקדיש, ועיין קמח סולת דף י"א ע"א, ואינו בקדישים של התפילות בלבד אלא בכל קדיש שיהיה כמו שהביא שם, עוד תשוב ותראה בספר מטה משה שם והביא דבריו האליהו רבה סימן ד"ן אות ב' שכתב, דהקליפות מבטלים לעלות התפילות ועל ידי הזמירות מכריתים אותם, וכששח בנתים חוזרים בשביל העבירה זו אותם הגדודים שהם מעריכין המלחמה ביניהו בעונותינו הרבים, לכן ראוי שלא לספר כלל, עד כאן, ובאשל מפרי שם, ואם זה אמרו בזמירות קל וחומר בקדישים ועיין לקמן סימן כ"ט

יוד. לא ימנה המנין לגולגולת לא בלשון לעז ולא בשאר לשונות ואפילו בלשון הקודש, אלא באומדנא ובמחשבה למראה עיניו, ולא יהיה רומז באצבעותיו פרי חדש, וחסד לאלפים סימן נ"ה

יא. האומר קדיש יאמר בשובה ונחת כדי שיאמרו הציבור מיהא שמיה רבה עד אמירן בעלמא בבת אחת בלי הפסק, ויחזרו לענות אמן אחר שאמר החזן בריך הוא קודם שיאמר לעילא, ואם אמר החזן במרוצה חוטא אחד יאבד טובה הרבה, כמו שכתב השל"ה, ובספר נוהג כצאן יוסף, ויותר צריך להזהר כשרבים אומרים קדיש, שיהיו שוים

ולא יהיה אחד מקדים ואחד מאחר ומבלבלים את העונים. ועיין האל"ף לך סימן ט"ו אות ב', ובספר פתח הדביר דף ע"ח ע"ב, ובספר דרך ישרה דף י"ח ע"ב משם ספר בת מלך

יב. בכל החמשה אמנים ישוח החזן, כמו שכתב בס' י"א, ועיין שלמי ציבור, ולרש"י בספר הפרדס דף ח"ן ע"א, דיעשה חמש כריעות נגד חמש שמות דבפסוק כי ממזרח שמש עד מבואו. ועיין במפתח שם, ובלבוש, ואליהו רבה, ושמן המאור

יג. הא דהעונה אמן לא יגביה קולו מן המברך דנפקא לן מקרא, גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו ועיין ט"ז, עם כל זה כיון דמצינו דאמרו דהעונה אמן בכל כחו, הנה הוא בכונתו ובקולו, דתרוייהו איתניהו כמו שכתב המשבצות זהב בפרי מגדים, אם כן צריך שיזהר השליח ציבור להרים קולו בקדיש וברכות העמידה, כדי שיהיו ישו"ה וישו"י עם קולות רבים מהקהל. ועיין שלמי ציבור דף פ"ט ע"ב, ופתח הדביר דף ע"ז ע"ד

יד. המפטיר יזהר שלא יזוז מן התיבה כי אם אחר שאומר ברוך ה' המבורך הוא בעצמו בקול רם ולא יסמוך על השליח ציבור שיאמר, וכן השליח ציבור בברכו בתרא לא יחזיר פניו אם לא יגמור ברוך ה' המבורך, והוא אזהרת מהר"ן שפירא ז"ל דלא יהפך פניו ממזרח עד שיאמר ברוך ה' המבורך, וסימניך מעולם לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי, כמו שכתב בשלמי ציבור, וקמח סולת דף י"א ע"ג

טו. כמו צער בנפשי יגון בלבבי, דרובא דעלמא אינם נזהרים לענות אמן האחרון של הקדיש, ויותר מזה באמן הסמוך לברכו, וכן העם הנמצאים בסוף ברכה בקריאת שמע סמוך לעמידה בשחרית וערבית כשאינן מתפללים עם השליח ציבור, ולא ידעו דהמבטל אפילו אמן אחד עונשו גדול במאד מאד, ולאידך גיסא כשיזהר לענות, מרובה מידה טובה דאין קץ על שכרו ובונה בשמים עליותיו, וגם החזן יזהר לגמור בקדיש לומר ואמרו אמן קודם שיתחילו העם לענות ואמר כל העם אמן כמו שכתב בקיצור של"ה דף ס"ז ע"א, ובאליהו רבה, ומחצית השקל

[ועיין להרב ספר הברית חלק ב' מאמר י"ב, שבמתק לשונו גם הוא יוכיח על רזא דנא, ומר הוא דאמר שבפרט צריך להזהר לענות אמן אחר ברכת פורש סוכת שלום עלינו בשבת ויום טוב, שרוב העולם רגילין לצעוק תכף ושמרו ושוכחים לענות אמן מקודם, וכן צריך שיזהר מאד לענות אמן אחר המחזיר שכינתו לציון, שרוב העולם רגילים לומר תכף מודים אנחנו לך ואינם עונים אמן, וכבר היה מעשה בעת אחד בגלות המר הזה, שהיה עת רצון למעלה על גאולתינו ועל פדות נפשינו, ובא בחלום לצדיק אחד שהיה בדור ההוא, שהיה עת רצון גדול ונתעוררו כל הפמלייא של מעלה, אך הס"מ קטרג ואמר, הלא רוב ישראל אינם מתפללים בכונה והראיה שאינם עונים אמן אחר ברכת

המחזיר שכינתו לציון, ועל ידי הקטרוג הזה אשתקע הדבר ונתארך הגלות ועדיין לא נושענו, ואם פג לבך מלהאמין תשגיח על הצבור ותמצא כדברי, ולכן מאד הוי זהיר בשתים אלו, גם תזהיר לאחרים ותזכה לרבים, עכ"ל, ואנכי איש הצעיר העתקתי פה דבריו כי נעמו, הגם כי עת לקצר כדי לזכות את הרבים, ועיניהם ישיתו להזהר בזה בראות המאורע שאירע בימים הקדמונים שנתאחר הגלות בעבור זה, ויחרד האיש וילפת להזהר לענות אמן הקדישים והברכות כראוי וברכות שמים יחולו על ראשו].

טז. גזברי המדרשים יהיו נוהגים, כי כשהיחיד יש לו יאר צייט או הוא תוך שנה על אב ואם ושאר מורישיו, וחפץ לקנות אמירת הקדיש דיסייעו לו שיקחנו, דלפעמים המוסיף כנגדו מגמתו להוציא ממנו הקדיש להכעיסו, או שישאר לו ביוקר והוא אינו צריך לאותו דבר ולא מן השם הוא זה, ועל חכם המדרש מוטל להדריכם שלא יצא תקלה ודברי ריבות ביניהם, וכזאת וכזאת הוא בהפטרות בבתי כנסיות, ושומר נפשו ירחק מלהוסיף על מי שרוצה ללמוד ההפטרה שהזמן גרמא על פני מתו ומה גם על הוריו ועיין בספר כנסת יחזקאל בסוף סימן י"ד שלו למי מקדימים בקדישים, ועיין להרב צרור המור פרשת ויחי בענין הקדיש דמועיל מאוד למתים יעויין שם, ומה שכתבו גורי האר"י ז"ל בפירוש המאמר של הזוהר הקדוש בענין שעתא ופלגא כנודע

טוב. בנוסח הקדיש יאמר לעילא מכל ברכתא, רבינו האר"י, הובאו דבריו בשבט מוסר פרק מ', ובית עובד דף ס"ה ע"ב, ושל"ה, והגהות יש נוחלין, ונוהג כצאן יוסף, ובעיקרי הד"ט סימן ג' אות כ"ד, ועיין לרב חביבא הרב כמוהר"א נר"ו בספר מעשה אברהם חלק אורח חיים סימן כ' דף ח', ובחסד לאלפים סימן נ"ה אות י"ט, ושם תראה כל הדקדוקים דצריך להזהר בקדיש כהלכתן

חי. יפסיק בין אמן ליהא שמיה רבא, דאמן קאי אדלעיל ומתחיל השבח מיהא שמיה. קשר גודל סימן ח' אות י"ז, ובית עובד דף ס"ה ע"ב, ובקיצור של"ה, ומנהיג, ומשבצות זהב בפרי מגדים, ועיין מה שכתב הרב ספרא רבא דישראל רבי חייא בספרו החשוב צפיחית בדבש סימן ז'

יט. תלת שמיה יאמרם במפיק בה"א כמו שכתב משבצות זהב בפרי מגדים סימן נ"ו, וההה"א דיתהלל ידגישנה, כמו שכתב בשל"ה, ומשבצות זהב בפריו

ך. גם רבים אומרים בחייכון הב' בקמץ, וצריך בשב'א, גם טועים הנותנים ריוח בין הדבקים, דהיינו בין יהא שלמא לרבה, ואומרים רבה מן שמיא, וצריך לומר יהא שלמא רבה ואחרי כן יאמר מן שמיא, וכמו כן כשאומר וימליך, יתן דעתו שתהא ניכרת במוצאה הכ' שלא תהיה רפויה

אך. בקדיש תתקבל צריך לפסוע שלש פסיעות לאחוריו כמו עושה שלום של העמידה, כמו שכתב בקשר גודל סוף סימן ח', ובמטה יהודה, ובשלמי ציבור, והרב האל"ף סוף סימן נ"ה, [ועיני ראו להרדב"ז בחדשות חלק א' סימן שצ"ט, דמפורש יוצא מדבריו דבכל קדיש צריך לפסוע שלש פסיעות, וזהו דלא כהרב מהרי"ע ורבני האחרונים שנמשכו אחריו, דדוקא בקדיש תתקבל שאחר חזרה צריך לפסוע, דמשם באר"ה דבכל קדיש צריך לפסוע שלש פסיעות, וזוהי שקשה דנעלם מנייהו מלכי תשובת הרדב"ז הלזו, ודו"ק כי קצרתי], ולענין אי בשביל אחד אומרים תתקבל, עיניך תראינה תורת חכם מקור חיים נר"ו בספרו הנחמד פתח הדביר מה שכתב בזה, וקב"ל האמת ממי שאמרו ועיין בספר עיקרי הד"ט סימן ג' אות ל"א, ובענין שנוהגים לומר או להוסיף בתתקבל צלותנא ובעותנא, עיין להרב הנזכר שם, מרבה תורה מרבה חיים בפרט זה, ואני אומר דכל אחד יעשה כמנהגו, ל'ו רגל על לשונו, ומאן דתני הכי לא משתבש והכל לשם שמים ועולה לרצון לפני ה' והביטה וראה להרב טוב עין בסימן ז' לענין להוסיף ולגרוע בנוסחאות נועם אמריו, ובעיקרי הד"ט סימן ד' אות ט"ז, ולרש"י בספר הפרדס בדף נ"ז ע"ד, ובדף נ"ח ע"א וב' דרחב פיו בביאור הקדיש ונוסחאותיו

כב. כתב הרב פרי מגדים בחלק משבצות זהב סימן נ"ז אות ג' בכונת שמיה רבה, דצריך לכוין על שתי שמות שם הוי"ה ברוך הוא, דיושלם ו"ה כי יד על כס יה בגלותא, ומ"י משם אלהים, ועל כונה זו אנו אומרים יתגדל ויתקדש שמיה רבא, אחד על שם העצם למה ה' תעמוד ברחוק, שם י"ה בריחוק מן ו"ה, ושנית מתפללים על שם אל"ה שנפרד מן מ"י וזהו שנאמר על אל"ה אני בוכיה, ואיתא בזוהר דזהו מ"י אלה כעב תעופינה, וזה רמז דניאל לי הוי שמה די אלה"א מברך, והיינו שמה, שם י"ה די אלה'א על שם אלהים, זה תוכן דבריו ושפתים ישק, גם ראיתי בספר אור חדש ק"ק על דיני ברכות בחתימת הספר דף נ"ב ע"ג, דהביא זה בעצמו דצריך לכוין שתי כוונות אלו, דהיינו על שתי אותיות משם הוי"ה ברוך הוא, דלכך אנו אומרים דבעת הגאולה מחציו תתמלא תיבתו, ועוד זאת על שם אלהים, דבגלות נקראו ישראל יונת אל'ם בסוד נאלמתי דומי"ה, רוצה לומר דו"ם י"ה, ושתי כוונות אלו צריך לכוין באמן יהא שמיה רבא, אחת שישתלם שם הוי"ה, ואחת שישתלם שם אלהים, ולפי הזוהר הוא באופן אחר, והוא בסוד מ"י אל"ה, ובצירוף אתוון מ"י ו"ה הם אותיות היו"ם, ועל זה אמר הכתוב היום אם בקולו תשמעו, ועיין שם שהאריך ברמזים רזין עילאין, יעויין שם, ולפי זה אתי שפיר כונת הכתוב, וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים, ומובן מאליו. ושא נא עיניך וראה למורינו הרב המופלא חסין קדוש שאר בשרינו הפרד"ס בהקדמת ספר שבחי רשב"י אשר הדפיס ע"י

הקודש, דהאריך שם בכוונות אלו בטוב טעם ודעת נפלאות מתורתו, ועיין בשלמי ציבור דף פ"ב ע"א וב', ובספר דרך ישרה דף י"ח ע"א בכוונות הקדיש, ולהיות שהדברים הם באורכה לא העתקתי לשונו, ולקצר אני צריך

כג כתבו גורי האר"י זיע"א, דארבע פעמים כ"ח יש לכוין בקדיש, ובפעם שלישית דהוא גימטריא פ"ד, יכוין לתקון הוצאת זרע לבטלה, והיינו דבפסוק ועתה יגדל נא כח הם כ"ח אותיות, זאת שנית כשתצרף שמונה תיבות מפסוק זה עם עשרים תיבות מיתגדל עם שמיה הרי כ"ח, השלישית, יהא שמיה רבא עד עלמיא כ"ח אותיות, רביעית, מיהא שמיה רבא עד אמירן בעלמא כ"ח תיבות שהם מנין יב"ק, שהם שלש שמות הוי"ה ברוך הוא אהי"ה אדנו"ת, וגם הוי"ה ברוך הוא ושם אלהים דעולים במנין יב"ק, ועיין בהגהות יש נוחלין, ובספר דרך ישרה שם האל ברחמיו יזכנו לתקן כל פגמינו ולטהר נר"ן אכי"ר

סימן יד

הגיע זמן קריאת שמע של שחרית וברכותיה

נאמנים אמריה

א. בין שירה לישתבח לא יפסיק אפילו לברכת טלית ותפילין, אלא אחרי ישתבח קודם שיתחיל יוצר, כמו שכתב הספר פרי מגדים.

ב. כשאומר יוצר אור ויוצר המאורות ימשמש בתפילין של יד בלבד ולא בשל ראש דכך צריך על פי הסוד, ופוק חזי דהכי נהיגי במדרש קדוש בית אל ימצאנו, וכן כתב בשלמי ציבור דף צ' ע"ב משם ספר הכוונות, ועיין בחקרי לב ריש סימן נ"ט, ובקמח סולת דף י"א ע"ד לא כיון יפה, דגמר אומר דבבורא חושך ימשמש בשל ראש, וליתא

ג. יאמר ובטובו ולא יאמר וטובו שלמי ציבור דף צ' ע"ג, וקשר גודל סימן י' אות ה', וקמח סולת דף י"א ע"א

ד. לבדו מא"ז יכוין לחבר הוי"ה ואדנ"י שהם שמונה אותיות, כמו שכתב בשלמי ציבור דף צ' ע"ד

ה. בקדושה ובטהרה יאמר בשבא קמץ תחת הה"א כמו דמי טהרה, שלמי ציבור דף צ"א ע"ב, וקמח סולת דף י"ד ע"א, וכן בצהלה יזהר לומר כן

ויו. ברחמיך הרבים רחם עלינו, יכוין שלא יהיה אסכרה בתינוקות, כמו שכתב בשלמי ציבור דף צ' ע"ד גם יזהר כשאומר ובנעימה יפסיק, ואחר כך יאמר קדושה בשורוק סמוך לכולם, כמו שכתב בספר אורחות צדיקים לגורי האר"י, וקמח סולת דף י"א ע"ד, ודלא כהמנהיג דף ה' ע"ד, ועיין נמי בשלמי ציבור דף צ"א ע"ג, ובקשר גודל סימן י' אות

ט', ובספר מנחת אהרן, אלא דלפי זה ראוי לומר כ' דכולם רפויה לפי הדקדוק, והגם דכשהוא לשון תפילה שאינו מלשון המקרא אין מדקדקין כל כך, היינו היכא דמשתמע כונה אחרת או שאין הלשון יוצא נקי, כמו תנא דבי אליהו דאין אומרים הבית רפויה לתפארת הלשון, אבל במקום דלא יורע הלשון המדקדק הרי זה משובח. ועיין בספר פרי מגדים בחלק משבצות זהב, ובספר שתי ידות למוהר"מ די לונזאנו ז"ל

ז. אלהים חיים ומלך עולם, כתב בשלמי ציבור, וקמח סולת דף י"א ע"ד דלא יאמר בוי"ו, ואיננו שוה עם מה שהביא בקשר גודל סימן י' אות ו' מהאר"י והר"א.

ח. לאל ברוך, ולאל אשר שבת, וכן למלך, הלמד בקמ"ץ, האר"י, ומשנת חסידים, ובית עובד, ושלמי ציבור דף צ"א ע"ד, ודף ק' ע"ג, ובקמח סולת דף י"ב ע"א, ומשבצות זהב בפרי מגדים

ט. פועל גבורות עד נורא תהלות הם נגד חל"ם כשנ"צ, וצריך לכוין, כמו שכתב בשלמי ציבור דף צ"ב ע"א, והם דברי אבודרהם דף ס"ג ע"ב

יוד בעל מלחמות פועל גבורות, צריך להדגיש העי"ן היטב שלא יהיה נראה בל, וידגיש הל', וכן לפני ה', ידגיש הפ"ה היטב, ובקוה הוי"ו, ומהרה הה"א, וכן ישא ברכה מאת ירחיב האל"ף, כמו שכתב בשלמי ציבור דף צ"ב ע"א, וקמח סולת דף י"ב ע"א

יא. והאר עינינו בתורתך יכוין גם על זרעו עד סוף כל הדורות, קיצור של"ה דף ס"ז ע"ב, גם יכוין כשאומר והאר עינינו בתורתך, שיאיר עינינו בסודות התורה שהיא חכמה נפלאה, שעליה אמר דוד המלך עליו השלום, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך כן כתב הרב החסיד ראשית חכמה בהקדמתו דף ד' ע"ב

יב. כשאומר והוליכנו מהרה קוממיות לארצנו, יכוין על דרך ואת כל היקום אשר ברגליהם, דיפתח ה' לנו שערי פרנסה בארץ אשר ה' אלהינו דורש אותה תמיד, ויכוין בראשי תיבות כי אל פ'ועל י'שועות א'תה, השם הקדוש של פותח את ידיך כמו שכתבתי במקום אחר בס"ד

יג. כשאומר ובנו בחרת מכל עם ולשון, יכוין על דור הפלגה דהיו טועים בעבודה זרה וכאילו ניצול מכבשן האש שלפניו, ואין צורך לכוין על זכירת מעמד הר סיני, ומלחמת עמלק, ומעשה מרים, כן כתב בספר נוהג כצאן יוסף דף ה', אכן כפי גורי האר"י צריך לכוין בהם, כמו שכתב בראשית חכמה שער האהבה פרק ז' דף פ"ו ע"ב יע"ש, ולפי מה שכתב בשלמי ציבור דף צ"ג ע"ב מספר פרי עץ חיים, הנה הזכירה הרביעית הוא יציאת מצרים דהוא בפרשת ציצית, יע"ש, גם ראיתי עוד בספר הנזכר דכתב, דבברכת אהבת עולם ידלג תיבת הגבור, ובשלמי ציבור דף ק' ע"ג הביא זה גבי רם ונשא גדול

ונורא, והקמח סולת דף י"ב ע"ב לא ראה דברי הרב המנהיג הנזכר ועיין בזכור לאברהם ח"ג מערכת ק', ובעיקרי הד"ט סימן ד', ובקשר גודל סימן י' אות ח', ובספר פתח הדביר סימן ס' אות ג' ודוק

יד. צריך שיאמר וליחדך ולאהבה, אבודרהם דף כ"ט סוף ע"ב, והשלמי ציבור דף צ"ג ע"ג הביא תוכן דבריו של אבודרהם, ולא עלה על דל שפתיו הנוסחא, וכן ראיתי בס' דרך החיים להגאון מליסא ז"ל, ובספר אור הישר מיוסד על פי כתבי האר"י זיע"א ובספר עבודה ומורה דרך, שהביאו הנוסחא כן ולא הזכירו ליראה, גם הקדוש של"ה, תפר יראה ותגרע, יעויין שם

טו. אם לא יש מנין בבית הכנסת, לא יקרא מזמורי תהלים משכבר התחיל ברוך שאמר ביני וביני, ואין צריך לומר קודם ויברך דוד, כמו שכתב הרב פתח הדביר נר"ו בסימן ס"ה אות ג', ויפה השיב שם על הרב מור וקציעה, והן הם הדברים אשר כתב בספר מורה באצבע סימן ג' והוא ע"ד, ולפי זה צריך לגעור במי שקורא בשעה שהמפטיר מאריך בניגון הקדיש, דאפילו בברכו לא הרשו לומר שום פסוק היכא דהוא ביוצר כידוע מספרן של צדיקים

טז. כשיגיע לומר מארבע כנפות הארץ, יקבץ ארבעה ציציות בידו השמאלית ויניחם בין קמיצה לזרת כנגד לבו עד פרשת ויאמר, ואז יקח הגדילים בידו השמאלית והחוטין בידו הימנית עד שיאמר ודבריו חיים וקיימים ונאמנים ונחמדים לעד, וינשקם ויניחם כן כתב בחסד לאלפים בסימן כ"ד אות ב', וסימן ס' אות ד', והכי איתא בספר אורחות צדיקים לגורי האר"י, ובשלמי ציבור דף צ"ו, ובקשר גודל סימן י' אות י"ד, ובהנהגות שם אות ט', ולהרב פתח הדביר נר"ו סימן כ"ד אות א' ואות ב' יעויין שם

טוב כתב בספר מגלה עמוקות אופן ס"ב, דכשאומר הבוחר ב'עמו י'שראל ב'אהבה יכוין בראשי תיבות בשם הקדוש בי"ב שהוא השם בא"ת ב"ש של שמ"ש. והביא דבריו בספר מדרש תלפיות דף קצ"ט ע"ד

חי. המתפלל ערבית מבעוד יום יחזור ויקרא קריאת שמע אחר צאת הכוכבים ולא יסמוך על קריאת שמע שעל המטה מאמר מרדכי סימן רל"ה, וזכור לאברהם ח"ג מערכת ק', ועיין מורה באצבע סימן ב' אות מ"ז, ועיין מה שכתב הרב פנים מאירות סימן ל"ח, והרב שאגת אריה אשכנזי סימן ג'

יט. מי שאינו נזהר בקריאת שמע שעל מטתו, דן אנכי דחוששני דיקום ממטתו בבהלה דביתו נשרפה, דהרי גבריאל שר של אש, וגבריאל הוא דהשב"ח השבי"ח את בני ישראל

על זה כדאיתא בילקוט ראובני סדר בראשית, לכן בדין הוא דעונשו יהיה על ידי גבריאל דהוא ממונה על האש, וברור

ך איתא במדרש תנחומא סדר קדושים, דעל ידי קריאת שמע שומר הקדוש ברוך הוא את ישראל כאישון בת עין, ולפי זה נכון הדבר מעם האלהים דחותמים בברכה שלאחריה שומר את עמו ישראל לעד אמן. ועיין בקונטרס נפש חיים מערכת ק' אות מ"ו מה שכתבתי בעזר משדי, ועיין לקמן סימן ל"ב.

אך. מנהג ישראל כשרואין דבר תמוה ושל סכנה קורין קריאת שמע, וכענין מעשה דזמרי, והשבטים בפני יעקב בשעת פטירתו. כן כתב בספר משנת חכמים דף כ' ע"ב

כב. מי שהיה נעור כל הלילה ורואה בעצמו שלא יוכל להתפלל כראוי קודם שישן וכבר האיר היום, איתא בתקנתא דיברך ברכות השחר, וילבש טלית ותפילין ויקרא קריאת שמע וישן, ויקום סמוך לארבע שעות היום ואז יתפלל, ואם יש לו מי שיקרא אותו בודאי קודם שיעבור זמן קריאת שמע, אז אין צורך להניח תפילין ולקרות קריאת שמע בלי ברכותיה. ועיין בקשר גודל סימן ו' אות ג' ואות ד', ומה שהעלה והביא בזה הרב בית עובד דף פ"א ע"ב

כג. קריאת שמע ותהילה לדוד יאמר עם הצבור, אף על פי שכבר אמר או שעדיין לא הגיע לומר והוא במקום שיוכל להפסיק יאמר עמהם, ואם הוא במקום שאינו יכול להפסיק, על כל פנים כשאומרים הציבור שמע ישראל יסגור עיניו ויתן ידו על עיניו כאילו אומר עמהם, ותמיד כשקורא קריאת שמע יתן יד ימין ולא יד שמאל. כמו שכתב בעטרת זקנים והביא דבריו בבית עובד, ועוד שם דף פ"ד ע"א, ולהרב האל"ף סימן ס"ה, ובשלמי ציבור דף צ"ד ע"ד, וקשר גודל סימן ז' אות ל"ב, ועיין להט"ז ומור וקציעה סימן ס"ה, ופתח הדביר דף פ"ג ע"ג, והוא בספר אורחות צדיקים, ונגיד ומצוה לגורי האר"י, וקיצור של"ה דף ס"ז ע"ב הא דימין ולא שמאל כאשר יעויין שם, ועיין שם בספר פתח הדביר דליכא בזה משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה כאשר יעויין שם.

כד. בעירנו זאת יש שלש קהילות שמתפללין באשמורת הבוקר, והם קהילת קודש עץ החיים, וקהילת קודש שלום, וקהילת קודש תלמוד תורה יב"ק, והולכים רובא מדלת העם, ועל הגזברים של אלו הבתי כנסיות חיובא רמיא עלייהו שלא יניחו להתחיל זמירות אם לא האיר היום היטב, ושם נמצאים רובא של עיר ואינם יוצאים ידי חובה חס ושלום מקריאת שמע בזמנה, וגם דהברכות לבטלה ועיין קשר גודל סימן ז' אות ג' על זמן הסליחות

כה. שבח אני מנהג ותיקין של העיר רבתי עם קרית מלך רב קושטא קאי יע"א, דבית דין רבה של איסור והיתר ה' צבאות יגן עליהם חכמים יודעי העתים, כותבים לוח אחד בכל בתי הכנסת נגד הפתח, זמן קריאת שמע וזמן תפילה מיום אל יום ומחודש לחודש מחדשי השנה, דממנו יראו ולא יעברו על זמנם, דלא יבצר ביחידים דלא קיימא להו שעתא ועל ידי זה נזהרים לומר קריאת שמע ותפילה בזמנם, וראה תראה להרב שני אליהו דף ל"ח ע"א וב' מוסר השכל על פתגם דנא, והירא את דבר ה' דרואה דמאחרים לבא, יאמר כל הקריאת שמע בזמירות באתה אחד ובלבד שיניח תפילין מקודם, דקריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר כאומרם זכרונם לברכה

כו. הסומך גאולה לתפילה אינו ניזוק כל אותו היום, ושכרו גדול ולא יאונה אליו רעה ולא יארע דבר תקלה על ידו. כמו שהביא בשלמי ציבור דף ק"א ע"ב וג', וראה נא להגאון יערות דבש בח"ב דרוש י"א מה שפירש בענין למיסמך גאולה לתפילה דבר נאה ומתקבל.

כז. מאד מאד צריך ליזהר בקריאת שמע ובתפילה שלא ישמע קול באשה, ואפילו פנויה ואפילו אשתו, וכן בכל דבר שבקדושה, עיין חסד לאלפים סימן ע"ה, ובפסקי מוהרמ"ר סימן כ"ו, ובספר מטה אהרן ח"ב מערכה ק' דף ר"ס ע"ג, ואין חילוק בזה בין כעורה או זקנה לשאר, כמו שכתב בבית עובד דף קמ"ג ע"ב, ועיין בספר פתח הדביר דף פ"ט ע"ב וג'

כח. אם אירע שבא ריח רע בשעת קריאת שמע ותפילה או בלימודו, ישליך באור איזה דבר מבלויי בגדים לבטל ריח רע, ואם יכלה הריח במה שיזרוק חומץ חזק או מים עזים בתוך הבית דריחן נודף הנה מה טוב. ועיין בספר פתח הדביר דף צ' ע"א וב', ועיין בית השואבה דף ל"א ע"ב אות ע"ה, שוב נזכרתי דכבר עמדתי בזה בתשובה בספרי הקטן ל"ח [לב חיים] ח"ב, והבאתי שם מה שכתב הרב זכות אבות דף ל"ו ע"ב, ודקדקתי שם מלשון רש"י סדר תולדות על פסוק וירח עי"ש בס"ד

כט. איתא בזוהר הקדוש סדר תצוה דף קכ"א ע"א, לא איתחרב בי מקדשא אלא בגין דלא אית מאן דידע ליחדא שמא קדישא כדקא יאות, וכהאי גוונא איתא בפרק כל כתבי, דלא חרבה ירושלים אלא על שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית, ועיין בספרי הקטן נפש כל חי מערכה ח' מה שפירשתי בזה בס"ד, נקוט מיהא דכדי שיבנה בית המקדש, צריכין אנחנו לכוין יפה בקריאת שמע עד מקום שתשיג שכלנו כדי שנזכה לראות בנין בית קדשנו ותפארתינו

ל. אם לא כיון לבו בפסוק ראשון וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, צריך לחזור ובלבד שישהה מעט, חסד לאלפים סימן ס"ד, ושלמי ציבור דף צ"ד ע"ב ודף צ"ה ע"ד, ובית עובד דף פ"ג ע"ב, וקשר גודל סימן י"א אות ה' ואות ו' ואות ט"ו, ומשבצות זהב בפרי מגדים סימן ס"ד

לא. בשעת קריאת שמע יתן דעתו שלא לרמוז בעיניו, ולא לקרוץ בשפתיו, ולא יראה באצבעותיו, ולא יחר בגרונו על שום דבר, ולא יתעסק בשום עסק כלל, ולדבר מצוה יש חילוק בין פרשה ראשונה לשניה, ולאפרושי מאיסורא שרי אפילו בראשונה, כסא אליהו סימן ס"ג אות ג', וערך השלחן בהשמטות, והגבאים יזהירו לעניים המחזרים שלא יסבבו הבית הכנסת באמירת קריאת שמע כי הם מבלבלין, ולא ישאף אבק, ולא יקנח חוטמו, ולא יגעור בתינוק בתוך הקריאת שמע, עיין בכל זה בחסד לאלפים סימן ס"ד, ובספר בית עובד דף פ"ג ע"ב, וקשר גודל סימן י"א אות ז', גם יהיו למשמרת דלא יכריז שמש הכולל שום כרוז בתוך קריאת שמע ולא אחר ברכו קודם שיתחילו יוצר אור, ומצינו בזוהר חדש רות, דבמדור השלישי של גהינם הנקרא דומה, שם נידון העושה תפילתו פסקי פסקי, מכל שכן בקריאת שמע. ועיין בספר נח"ל ח"א דף י"ב, ובספר פתח הדביר דף ע"ח ע"ג ודף רי"ז ע"ב.

לב. מה שכתב בספר הקנה והביאו בספר צפנת פענח חדש, דבארץ ישראל צריך לומר הקריאת שמע מעומד ובחוצה לארץ מיושב כאשר יעויין שם, נראה דאינו מוסכם דבר זה מהפוסקים ומבעלי הקבלה, ובין בארץ ובין בחוצה לארץ כולן שוין צדיקים יושבים ועיין למרן בית יוסף בסימן ס"ג, ובאשל מפרי שם, ובסד"ר דף קפ"ה ע"ג, ובספרו חס"ד ח"א דף א' ע"ג, ובספר אהלי יעקב סימן ע"ג, ובספר פתח הדביר דף פ"א ע"ד

לג. צריך ליזהר מאד שלא להסתכל בשום מקום כשאומר קריאת שמע, וכן במודים, וכן בקדושה דמעומד כי באלו השלושה יש כוונות גדולות כמו שכתב בספר מדרש תלפיות דף קצ"ח ע"ב, והתיקון הוא דלא יגביה עיניו מהסידור שבידו, ואם אין לו ספר בידו יסגור עיניו או יסתכל בציציות או בשם הוי"ה ברוך הוא העומד לנגדו

לד איתא בפרק עגלה ערופה דף מ"ח, אמר רבי יוחנן כל השותה בארבע מיני זמר מביא חמש פורעניות לעולם שנאמר הוי משכימי בבוקר שכר ירדופו כו', ופירש מוהרש"א בחידושי אגדות על פי מה שאמרו בפרק כל כתבי, דלא חרבה ירושלים אלא שביטלו בה קריאת שמע שחרית וערבית שנאמר הוי משכימי כו', אמר שדרך המשכרים על הרוב הוא שמשתכרים ביום השבת עד מוצאי שבת, ומבטלין קריאת שמע של ערבית וגם למחרתו בשחרית, כי תחת שהיה לו לקרוא קריאת שמע בארבע ברכותיה הוא

שותה בארבע מיני זמר, ועל ידי זה מביא חמש פורעניות, והיינו נגד ברכת מעריב ערבים שמספר בו מעשי ה', אמר בביטולה גלה עמי מבלי דעת דאת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו, ונגד ברכת אהבת עולם דאומר כי היא חיינו, אמר בביטולה וכבודו מתי רעב, ונגד קריאת שמע שהוא קבלת התורה והמצוות, אמר בביטולה שגורמים לתורה שתשתכח, ונגד ברכת אמת ואמונה שמספר בגדולתו יתברך, אמר בביטולה השפל איש דה' איש מלחמה, ונגד ברכת השכיבנו שבקש בה הצלחת ישראל, אמר בביטולה שגורמין שפלות, ואמר ומה כתיב אחריו לכן הרחיבה שאול, והוא דהחמש פורעניות שהזכיר הם לעולם הזה אבל האי עונש דהרחיבה שאול הוא עונש דביטול קריאת שמע גופה לעולם הבא, דכנגד דמצננין לו גהינם, אמר דההפך בביטול קריאת שמע הוא הרחיבה שאול, זה תוכן דבריו ושפתים יצדק, ואיתא נמי בספר ילקוט ראובני סדר ואתחנן, ובספר מקור חיים חלק ב' ק"ק, דהקורא קריאת שמע בכונה ניצול מאש גהינם, ורמוז באותיות שמ"ע אח"ד, דהם ראשי תיבות א'ש ד'ניאל ח'נניה מ'ישאל ע'זריה ש'מע, דעל ידי קריאת שמע ניצלו, עד כאן ועיין מה שכתבתי בקונטרסי הקטן נפש חיים מערכת ק' אות מ"ז ומ"ח בס"ד

לה. עוד הביא שם בספר ילקוט ראובני סימן צ"ו, דעל ידי קריאת שמע מכניע למשחית עון אף וחימה, דכנגדם ש'רי מ'אות ושרי ח'משים ושרי א'לפים ושרי ע'שרות, והם רמוזים באותיות שמ"ע אח"ד

לו. יכוין בקריאת שמע דאם עבר על איזה מעשרת הדברות, הן או מענפיהם דרמוזים בקריאת שמע, יתחרט ויקבל עליו שלא לעבור עוד, כמו שכתב בספר דרך ישרה, וספר בית עובד דף פ"ד ע"ב, ובקיצור של"ה ע"ג כתב, דיפסיק בין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לואהבת שיעור שיכוין אנכי ולא יהיה לך, יעויין שם, וזה קשה דבפסוק ראשון הוא שיכוין נגד אנכי, ואילו בברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הוא לא יהיה לך בלבד, ואולי כונתו הוא על השיעור, יען צריך דבשתים יתחתן, הבדל בין מלכות שמים לעול מצוות, וגם לא יהיה לך בפרטות

לז. המטה ראשו לכוין במחשבתו באמירת פסוק שמע, כה יעשה להטות ראשו כענין ארבע מתנות המזבח מזרח צפון מערב דרום, ולא מזרח מערב צפון דרום דנראה כמרמז שתי וערב. כן כתב בספר עטרת זקנים, ושלמי ציבור דף ק"ה ריש ע"ד, וקמח סולת דף י"ב ע"ג, ובבית עובד שם

לח. איתא במדרש רבה סדר יתרו סוף פרק כ"ז וזה לשונו, דבר אחר שמעו דבר ה' הדא הוא דכתיב שמעו ותחי נפשכם, היאך חביבין ישראל שהוא מפתה אותם, אומר להם

אם יפול אדם מראש הגג כל גופו לוקה והרופא נכנס ונותן לו רטיה בראשו וכן בידיו וכן ברגליו וכן בשאר כל אבריו, נמצא כולו רטיות, ואני איני כן אלא מאתים ארבעים ושמונה אברים באדם הזה והאוזן אחד מהם וכל הגוף מלוכלך בעבירות, והאוזן שומעת וכל הגוף מקבל חיים שנאמר שמעו ותחי נפשיכם לכך אמר שמעו דבר ה' בית יעקב, עד כאן, כי על פי הדברים האלה נראה לעניות דעתי טועמיה חיים זכו, מה שתיקנו בשמע ישראל שיהיו בו מאתים ארבעים ושמונה תיבות נגד מאתים ארבעים ושמונה אבריו של אדם, והוא דעל ידי שמיעת האוזן זוכה להחיות כל מאתים ארבעים ושמונה אבריו, ומה נעים דהויא שמיעה זאת על אחדותו יתברך, דעיקר הכונה הוא דימסור נפשו על קדושת ה' כדאמר רבי עקיבא מתי יבא לידי ואקיימנה, וכמו שהביא הב"ח דבשמע יכוין ליהרג על קידוש ה' כדכתיב כי עליך הורגנו כל היום, וכדברים האלה כתב הרב הקדוש השל"ה, דיכוין שהוא מוסר נפשו רוחו ונשמתו על קדושת שמו הגדול ועל ידי זה נחשב לו כאילו נהרג על קידוש ה' כאשר יעויין שם, ובמשבצות זהב בפרי מגדים נמצא דשמועה זו נאה דהוא על קידוש ה', והרי מצינו להאר"י הקדוש דכתב דהמוסר נפשו על קדושת ה' מתקן כל אברי גופו ונשמתו ברגע קטון ומכניס אותן לקדושה, ועיין בספר כסא שלמה למוה"ר סבא קדישא מוהרש"א ז"ל בדרוש ג' לשבת הגדול דף ע"ד ע"א וב', אם כן זכינו לדין דלמצוה עצמה של קבלת עול מלכות שמים דהוא לקדש שמו ברבים, הכל מתוקן רמ"ח איבריו ושמועה טובה תדשן עצם, ובספר הכל בו כתב דיכוין בקריאת שמע כל עצמותי תאמרנה, דיש בה רמ"ח תיבות נגד רמ"ח אבריו של אדם וח"י אזכרות נגד ח"י חוליות. והביא דבריו בשלמי ציבור, וקמח סולת דף י"ב ע"ב

טל. שים כה נגד עיניך מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות בפרק חלק ביסוד השני וזה לשונו, יחוד השם יתברך, כלומר שנאמין שזה שהוא סיבת הכל והוא אחד, אינו כאחד הזוג ולא כאחד המין, ולא כאיש האחד שנחלק לאחדים רבים, ולא אחד כמו הגוף הפשוט האחד במנין שמקבל החילוק לאין סוף, אבל הוא השם יתברך אחד באחדות שאין כמותה אחדות, וזה יסוד השני מורה עליו מה שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ולפי זה בדל"ת דאחד ראוי לכוין שהוא אחד על ארבע מיני האחדים הנזכרים לעיל, וכתב מור"ם בהג"ה דצריך להפסיק בין ישראל לה', ובין ה' לאלהינו, ובין אלהינו לה'. ועיין בשלמי ציבור דף צ"ו ע"א, וזכור לאברהם מערכה ק', ובית עובד שם

מ. באחד יכוין שעולה צ"א כמספר הוי"ה ואדנ"י, והיינו שאחד עולה י"ג, למטה מי"ג י"ב עולה כ"ה, וכן על זה הדרך מי"ג עד מספר א', בין הכל עולה צ"א, מוה"ר מדרש תלפיות דף קע"ט ע"ב בשם ספר כת"י, ובספר חסד לאלפים סימן ס"א לא ראה דברי מוה"ר כה"ר

ז"ל, גם יכוין בדלי"ת דאחד לקבל ארבע מיתות בית דין, כמו שכתב שם בספר מדרש תלפיות דף קצ"ח ע"ד, והיינו שיכוין סקילה נגד שם ע"ב יו"ד ה"י וי"ו ה"י, שריפה יו"ד ה"י וא"ו ה"י, הרג יו"ד ה"א וא"ו ה"א, חנק יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה, ולכוין באל"ף וחי"ת בז"א, ודל"ת במלכות, ועוד יכוין בשמע ישראל דלמפרע הוא שדי ובמישור הוא חיים. ועתה האיר וזרח ספר נפש יוסף לרבין חסידא חכם הרזי"ם כמוהרי"מ נר"ו, וראיתי לו בסדר ויקרא דף ק"ט ע"א דכתב בזה דבר טוב עיין שם

מא. ובכתבי האר"י איתא דבאחד יכוין בשם הוי"ה, וכשיאמר ברוך שם כבוד מלכותו יכוין בשם אדנ"י, וכשאומר לעולם ועד יכוין הוי"ה ואדנ"י בשילוב, וכן הביא בספר קיצור של"ה דף ס"ז ריש ע"ג, ושם סוף ע"ב כתב, דבשמע ישראל יכוין על ישראל סבא דמות צורתו חקוקה בכסא הכבוד יעויין שם, ועיין בשלמי ציבור דף צ"ה ע"ד, ובספר שערי ציון שער ה' תמצא כל כוונות הראויות לקריאת שמע, ואין לנו עסק בנסתרות וכל אחד מכוין לפי יכולת השגתו, ועיין בספר שלמי ציבור דף צ"ה ע"ב, וראוי לכל ירא שמים דיקרא בספר מקור חיים ק"ק חלק ב' מרישיה לסיפיה, הפוך בה והפוך בה דיקרא ויחזור ויקרא, דכל הספר בנוי ממה שאסף וקבץ מהזוהר הקדוש והמקובלים בענין כוונות קריאת שמע ופירושיה, ולא הבאתי דבר משם כי שם תמצא ערוכה בכל ושמורה כשולחן הערוך לפני אדם, הכל בכתב מיד ה' עליו השכיל. ועיין לרש"י בספר הפרדס דף נ"ח ע"ג בכוונת אח"ד, עוד תשוב ותראה בספר סולת בלולה סימן ט"ו רזין עילאין והוסיפה לך בביאור הק"ש מה שביאר הרשב"א ח"ה סימן נ"ז, תראנו משם

מב. מי שמאריך בדלי"ת של אחד, הבל פיו היוצא ממנו עושה תל תלולה מהארץ עד לרקיע העובר דרך שבעה רקיעין, ילקוט ראובני סדר ואתחנן, ובספר זרע קודש והביא דבריו בדרך ישרה דף כ' ע"ב כתב, דביחוד הקריאת שמע מתקן הפגם של עון הזרע לבטלה שהפריד בין הדבקים, יע"ש

גם. בקריאת שמע עד ובשעריך ששים אותיות וזהו ששים גבורים סביב לה, ולקח הכהן זה מט"ט, הטנ"א גימטריא ששים, והניחו לפני מזבח ה' אלהיך בלילה עם נשמת הצדיקים, מאמר חז"ל הובא בילקוט ראובני דף כ"ה ע"א, ובזוהר חדש סדר לך לך, ובתיקונים תיקון י"ג איתא להא, דיש בקריאת שמע שתין אתוון וצריך לדקדק בהם בלילה יותר מביום. ועיין בספר עיקרי הד"ט בסימן ד' אות כ"ב, ובספר עבודה ומורה דרך דף ס"ג ע"ב, ועיין להתשב"ץ ח"ב סימן רל"ו, וח"ג נ"ו

מד. בקריאת שמע יש שלשים זוגות דצריך פירוד וריוח בקריאתם כאשר מנאם בספר עיקרי הד"ט סימן ד' אות כ"ב, לך נא ראה, ועיין נמי בקיצור של"ה דף ס"ז ע"ד, ובספר

שתי ידות למוהר"מ די לונזאנו, והמלמד תינוקות של בית רבן יהיה גריס ודייק לנערי בני ישראל בדקדוקיה ובטעמיה. ועיין שם בקיצור של"ה ריש ע"ד דהזהיר להתלמידים ולחזנים הרבה

מה. צריך ליתן ריוח בין אשר אנכי מצוך היום לעל לבבך דיפסיק מעט, וכמו שכתב רש"י בספר הפרד"ס דף כ"ב ע"ג, גם תזכרו וזכרתם צריך להתיז הזי"ן, וחרה אף צריך ליתן ריוח, ועיין בספר פתח הדביר דף פ"ח ע"ב וג', ובספר הפרדס דף נ"ח ע"ג, ועוד שם בדף כ"ב ע"ב דכתב, דיכוין בתזכרו גימטריא תרי"ג מצוות וי"ח אזכרות שבקריאת שמע וב' פעמים אני ה', יע"ש ועיין בספר מדרש תלפיות דף קצ"ט ריש ע"ד

מו. כתוב בספר החסידים בסימן תשס"ח, כשקורא קריאת שמע לא יחשוב על אוהביו כשאומר למען ירבו ימיכם, ולא על אויביו כשאומר ואבדתם מהרה, אבל כשמתפלל יכול לחשוב על החולה בברכת רפאנו ולהוסיף בתפלתו, עכ"ל, ועיין בספר ברית עולם שם, ולפי זה אין נראה נכון מה שנוהגין אורך ימים בימינה ובשמאלה, ואולי לפי דבריו שם של רבי יהודה החסיד יהיה הפרש בין שליח צבור להקהל, אלא דכד הוינן בה, תורה לחוד בקריאת ספר תורה וענין קריאת שמע לחוד, ומשום דתקנה לא זזה ממקומה, השליח ציבור פורס על שמע אף על גב דכל הקהל קורין כאחד עמו ודו"ק. ועיין מה שכתב חכם בני הגדול אברהם אוהבי נר"ו בספרו ברך את אברהם בזה בדף קנ"ז סוף ע"א

מז. בענין המוסיק"א בקריאת שמע ובתפילה לאומרם בנגינות, הארכתי בתשובה במה שהשבתי לאיי הים רחוקים דשואלים הלכו מאתי, קחנו משם מה שהעליתי לענין הלכה בחמלת ה' עלי

מח. אשר נשבע ה', יכוין לשבועת המבול כמו שהביא בספר ילקוט ראובני דף ל' ע"א, וכשאומר וראיתם אותו יסתכל בציציות ויכוין לשם ק"ל גימטריא עי"ן שלמי ציבור דף צ"ז ע"ד, וחסד לאלפים סוף סימן ס"ב

מט. אף על פי שקורא ביחיד, מותר לכפול ה' אלהיכם אמת. האר"י, הביא דבריו בברכי יוסף סימן ס"א, ובקשר גודל סימן י"א אות י"ט, ועיין בספר אמת ליעקב בשפת אמת דף ק"ט ע"ב, ובית עובד דף פ"ה ע"ב, ושלמי ציבור דף צ"ט ע"ד, וקמח סולת דף י"ב ע"ד, וזכור לאברהם ח"ג מערכת ק'.

נ. אם לא גמר הקריאת שמע והשליח ציבור גמר, ישתוק וישמע מהשליח ציבור ה' אלהיכם אמת ועלתה לו ואחר כך יגמור הוא הקריאת שמע, מטה יהודה, ומחזיק ברכה סימן ס"א, וזכור לאברהם ח"ג מערכת ק'

נא. יכוין בחמש עשרה ווי"ן שבאמת ויציב ויאמרם בנשימה אחת, ויכוין גם כן דעולים תשעים, ועם האל"ף של אמת, אי נמי עם הקריאה עולין הוי"ה ואדנ"י, שלמי ציבור דף נ"ט ע"ג, ועיין בספר נוהג כצאן יוסף, ובית עובד דף פ"ה ע"ב, וכתב בספר תולעת יעקב, דכל תיבה מתיבות קריאת שמע כדמיון נר, לפי שהם כנגד רמ"ח מצוות עשה שנאמר כי נר מצוה ותורה אור, וצריך להתפלל עם הצבור כדי להשלים אבריו, והמתפלל יחידי אפילו יכוין בחמש עשרה ווי"ן, קרינן ביה וחסרון לא יוכל להמנות, יעויין שם. והביא דבריו בספר מדרש תלפיות דף קצ"ט ע"ד

בן. כשאומר לעד קיימת ומנשק הציציות יכוין כי לע"ד עולה מאה וארבע במספר הציציות שעולין מאה וארבע, כיצד, ארבע פעמים שמונה עולה שלושים ושתים, ושלושים ושתים חוטין שזורין עולה ששים וארבע, וחמשה קשרים כפולים בכל הציצית עולים ארבעים, הרי מאה וארבע, באופן שתיבת לעד עולה מנין הציצית, כן כתב מוה"ר מדרש תלפיות דף קצ"ט ע"ג מפי השמועה, וכתב בשלמי ציבור דף ק' ע"א, דיתן דעתו להפסיק בין אדיר ומתוקן כיע"ש

גן. פודנו ומצילנו יכוין ראשי תיבות גימטריא שם אלהים, מ'עולם ה'וא ש'מך יכוין שם הקדוש מה"ש, כמו שכתב בשלמי ציבור דף ק' ע"ד, וקמח סולת דף י"ב ע"ד, עוד ראיתי שם בשלמי ציבור דף ק"א ע"ב דהביא מספר שתי ידות, דאייתי בידיה מעשה מהזוהר באחד שמת שמצאו בו שלא היה לו עינים ופה וחוטם על שלא היה נזהר בדבקים שבאמת ויציב, ובספר דרך ישרה כתב שהוא סגולה שלא ימות פתאום וכן הובא בקמח סולת דף י"ב ע"ד, וצפורן שמיר סימן ב' אות כ"ט, ומדרש תלפיות דף קצ"ט ע"ד משם מאה שערים

דן. לא יאמר צורנו אלא יוצרנו אורחות צדיקים לגורי האר"י, וקמח סולת דף י"ב ע"ד

נח. עזרת אבותינו צריך לכוין כי בברכות העמידה יש עשרים ושש שמות כמספר תרע"ו, לבטל עשרים ושש שמות שבתוכחות דמספרם תרע"ו, ואם תוסיף אחד הוא עזר"ת דבש לפי מערכה ר' אות י"ט

נו. ראיתי למורינו הרב אישי כהן גדול בספר מדרש תלפיות בענף כונה דכתב וזה לשונו, ושמעתי משם הרב הגדול כמוהר"א היכיני זכרונו לברכה, דכשיאמר ודברך ישים על לבו ונושק הציציות, יכוין בתיבת ישי"ם דהוא ראשי תיבות י'הי ש'ם ה' מ'בורך דהוא השם הוי"ה הרמוז בכל ציצית, דשמונה חוטין שזורין הם שש עשרה, וחמשה קשרים כפולים הרי עשרה, עולה כמספר עשרים ושש כמספר שם הוי"ה, עכ"ד, דברי פי חכם

חן, ואלהים משמים יפתח לנו שערי חכמה ונזכה לכוין כל הכוונות הראויות לכוין בכל מצוה ומצוה ויאיר עינינו בתורתו תורת **חיים**

סימן טו

רגע כמימריה, בעט"ו יורה, קצת דינים וחי'

בתפילת שמונה עשרה

א. על מה שנוהגים דקודם שעומדים להתפלל עושים תנועה בידים זה לזה וזה לזה, עיני ראו להרב שיח יצחק לחגיגה בקונטרס תפלת כל פה דף ס' ע"ג שכתב וזה לשונו, מה שנוהגים דכשעומדין להתפלל עושים תנועה בידים להאנשים העומדים לאחוריהם שיבואו בפניהם מפני הכבוד, כתב הרב מצת שמורים רמז וסוד למנהג זה, וסיים דמנהגן של ישראל תורה היא, יע"ש, ומכד הוינן זוטרי אית לן למימר בטעם המנהג, דהוא משום דאנו אומרים יחד כולם הודו והמליכו, וחייב אדם להראות עצמו בכל פרט ופרט כאילו הוא יצא ממצרים ומקריעת ים סוף, וכונתינו הוא דגם אנחנו הן עתה יחד כולנו אנו באים לקבל עול מלכותו, וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה הביאו רש"י בחומש על פסוק ויהי בישורון מלך, ולכן אנו עושין תנועה בידים וקרא זה אל זה, לומר דכולנו בלב אחד לבא להתפלל לפני ה' ולקבל אלהותו יתברך, ויען באים להתפלל בלחש מעוררים זה את זה, לרמוז דכולנו בלב אחד להתפלל שפה אחת ודברים אחדים לאל יחיד ומיוחד, גם זה לעומת זה, מבניו של אותו נכרי דשאל לרבי יהודה בן בתירא על טענת אחרי רבים כנודע, והגם דבתפילת ערבית אין אנו עושין כן באמירת יחד כולם כמו בשחרית כי אם באמירת הקדיש, עם כל זה הכונה הוא על מה שאומרים יחד כולם, ובערבית לא נתקן לעמוד כמו בשחרית משום דיש השכיבנו ופסוקים אחרים מפני העם שבשדות, וגם קדיש, ומפני זה לא הטריחו לעמוד מאז מקדם, ולכן עושין תנועה זו בעת עמידתן להתפלל, וגם במנחה שאנו אומרים ויברך כל בשר ואנחנו נברך יה אנו עושין תנועה זו לכוין אל האמור, ועוד יש לומר כדי להדמות למלאכי השרת דמקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה ונותנים רשות באהבה זה לזה, וזה מרווח לכל התפילות

ב. ימשמש בתפילין בתחילת העמידה ובסיום המברך את עמו ישראל בשלום, כן כתב בספר שבחי הבעש"ט דף כ"ג ע"ד, ועיין שלמי ציבור, ובחסד לאלפים בדין ברכת יוצר אור ריש סימן נ"ט, ובסימן צ"ג אות ו', והזהיר שם דיחזור שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך ישוב למקומו להתפלל, וישא עיניו להסתכל אל השמים ויכנע לבבו הערל ואז יקרב

להתפלל, וכל דבריו יצא עת"ק מספרי הפוסקים כמו שיראה הרואה. ועיין להשלמי ציבור מה שכתב משם הרוקח, ובקיצור של"ה, ולרש"י בספר הפרדס דף נ"ז ע"ג וד'

ג. יזהר שלא ישמיע קולו בתפילתו כי אמרו בזוהר הקדוש סדר ויקהל, שהמלאך הממונה לקבל התפילות אזני"ם שמו, וכשמשמיע קולו בתפילתו כועס אותו מלאך, וזהו מה שרמז הכתוב מענה רך ישיב חימה ודבר עצב יעלה אף, דעצ"ב ראשי תיבות ע'רב צ'הרים ב'וקר, מוה"ר כהנא רבא בספר אזור אליהו סימן ו', ונתנו סימן על זה, והקל נשמע חסר ו', ועיין בקיצור של"ה דף ע' ע"ב, ובקשר גודל סימן י"ב אות ב' וג' החמיר שלא ישמיע אפילו לאזניו, רק שפתיו נעות, והרב בית עובד דף צ' ע"ב הכריח דעל כל פנים צריך שישמיע לאזניו, יעויין שם ועיין להרב החסיד מהר"א חאיון מה שכתב על דברי המחזיק ברכה ז"ל, ובספר נוה שלום דף ל"ו ע"ג וד' ודף ל"ז ע"א, ולענין אם מבלבלין אותו בתפילתו דמותר להגביה קולו כדי לכוין כאשר יעויין שם על דברי מרן, ועיין עיקרי הד"ט סימן ה' אות נ"ט, ולרש"י ז"ל בפרדס דף נ"ז ע"ג, וכן פירש בספר סופי ענבים אות נ"ח אשר בסוף ספר אדרת אליהו

ד. איתא בתיקונים תיקון כ"א דף נ' ע"ב וזה לשונו, דבח"י ברכאן דצלותא תליא פורקנא וביה אתגליא דאיהו יסוד ח"י עלמין איתמר ביה והיו עיני ולבי שם כל הימים, עד כאן, וכיון דעל ידי תפילת שמונה עשרה אנו זוכים לקרב את הגאולה, אם כן לפי זה עלה בידינו טעם נכון למיסמך גאולה לתפילה וזיווגן עולה יפה דגאולה אחרונה איתמשך מגאולת מצרים וכמו שנאמר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, וגם לפי מה שאמרו חכמים זכרונם לברכה, דהסומך גאולה לתפילה הוא תיקון לשכבת זרע לבטלה, כמ"ש בס' עולת תמיד, ועיין בקונטרס תוכחת חיים סדר שמות כאשר יעויין שם בס"ד הרי גאולה העתידה תליא בתיקון עון זה וק"ל, ויפה החמירו כולי האי דאפילו להרהר בדברי תורה בין גאולה לתפילה אסור, כמו שכתב בספר אדני פז יעויין שם, ועיין בספר פתח הדביר דף פ"ד ע"ד

ה. תפילת שמונה עשרה, על ידי זה זוכה האדם לגן עדן שהוא במספר שמונה עשרה מאות אלף דעין לא ראתה, וניצול משמונה עשרה טרפיות, וניצול מגהינם שהוא שמונה עשרה פרסאות, הרב ילקוט ראובני סדר בראשית, ובספר נחל קדומים סדר בראשית אות י"א הביא משם הרב הנזכר, דעל ידי שמונה עשרה ברכות העמידה דמתפלל האדם בכונה, הוא ניצול מגהינם שהוא מאה ושמונים אלף פרסאות שהוא שמונה עשרה אמות של הקדוש ברוך הוא, נמצא אמה של הקדוש ברוך הוא עשרה אלפים פרסאות, יעויין שם, ונראה דעתה דאית לן תוספת דרבנן ברכה אחרת שהיא ברכת המינים, מסתמא

ודאי נעשה גהינם עוד עמוק עשרה אלפים פרסאות למינים, ועל דרך שאמרו רבותינו זכרונם לברכה מעמיקים לו גהינם, ולכן צריך לכוין בברכת המינים להנצל ממאה ותשעים אלפים פרסאות, ונמצאו המינים במדרגה תחתונה עמוק עמוק רח"ל

ויו איתא בבבא בתרא פרק ה' דף צ"א ע"א, אמו של דוד נקראת בשם נצבת בת עדיאל, וכתב בספר פחד יצחק מערכת ד' דף פ"ז ע"ד וזה לשונו, מצאתי בספר ישן נושן, אימיה דדוד אמור אותה טו"ב פעמים קודם תפילה ותהיה מקובלת תפילתך, עכ"ל, ומי שרוצה לומר דבר זה צריך שיזהר לאומרו קודם שיתחיל הזמירות, ולפחות קודם ברוך שאמר כדי שלא יפסיק בתפילתו

ז. תפילה נלמד מהתרנגול דקרא הגבר וממשיך קולו, כן לא ירוץ בתפילתו, וזהו שאמר הכתוב מעוף השמים תחכמנו, ספר החסידים סימן קכ"ח, ולפחות מישתבח עד גמר העמידה יאמר בנחת בשפה ברורה ובנעימה כמונה מרגליות, והשיעור שרוצה לרוץ יעשנו לפניו ולאחריו, וכך היה אומר רבינו הגדול המפורסם מרן זקני אור הירי"ח זיע"א, ומצאתי להרא"ש בספר בשמים ראש סימן ט' דכתב כדברים האלה כיוצא בדבר, יע"ש

ח. נענוע בתפילה, חכם אחד ביחיד היה מנענע הרבה, דהיה בזוית אחד ומוצאין אותו בזוית אחרת, אבל בצבור לא היה מנענע כלל, וזהו רגלי עמדה במישור בזמן במקהלים אברך ה', כן כתב בספר שם שמואל דף מ"ו ע"ד ובקשר גודל סימן י"ב אות א' דן את הדין דלא ינענע את עצמו כלל בתפילתו, וכן הביא בבית עובד אות ע"ז, ובספר חסד לאלפים סימן מ"ח אות ז', ובסוף סימן צ"ה כתב דהדבר תלוי לפי האדם, דאם בנענועו יהיה לו הכנה לכוין בתפילתו יותר טוב שינענע. ועיין להמנהיג דף ז' ע"ד, ובשלמי ציבור דף ק"ה ע"א וב', ותפלה לדוד, ובכסא אליהו סימן צ"ה, ולהגאון הרב בן יוחאי דף קל"ח ע"ד, ובספר הנדפס מחדש פתח הדביר סימן מ"ח אות ג', ובמה שכתב בספר נוה שלום סימן צ"ה דף ל"א ע"ד ודף ל"ב ע"א, ובקיצור של"ה דף ע' ע"א וב', ובמקום אחר הבאתי ראיה מלשון רש"י דברכות להוכיח דצריך שינענע עצמו בתפלתו ובתלמודו ואכמ"ל, ועיין להרב עמודי שמים בהקדמתו אות ד'

ט. המתפלל בבית נכרי ויש גלולים לצד מזרח יתפלל לצד אחר, הרב חיי אדם כלל כ"ב, ונגד בגדים המצויירים או נגד המראה אסור להתפלל, וכן כשיש בכותל צורות, ואם אי אפשר לנטות ימין ושמאל ירים עיניו, כמו שכתב בקשר גודל סימן י"ב אות כ"א ואות כ"ב, ובית עובד דף פ"ח ע"א, ושלמי ציבור, והנה הגם שהתירו להתפלל על גבי רצפת אבנים, כמו שכתב שם בספר קשר גודל, עם כל זה יזהר דאם יש אבן משכית בולט בסד'ר המדרגה לא יתפלל כנגדו, ועיין חידושי משבצות זהב אות ט"ו, ובאשל שם, וערך

השלחן, ומחצית השקל סימן קל"ה, ועיין הרדב"ז ח"ג סימן קמ"ו וקע"ד, יע"ש, ובמקום דהאיסור הוא משום השתחויה כגון מראה וכיוצא, לא מהני עוצם עיניו כמבואר שם והוא פשוט. ועיין מה שכתב הרב נוה שלום דף כ"ד סוף ע"ג ודף ע"ד

יוד. חרדה ילבש ויתגבר כארי לכוין היטב בתפילת שמונה עשרה ולנקות עצמו מכל מחשבותיו משתי סיבות, אחת כי על היות כולם דוממים ואין קול ואין עונה, איכא למיחש דיסיח דעתו למחשבה אחרת, ואינו כשאר התפילה דהחזן מעוררן דיתן בקולו קול עוז, וגם היחידים עצמם מקשיבים לקולך השמיעני ורחוק לחשוב בענייניים אחרים, לא כן בעמידה שקרוב הדבר לחשוב מחשבות זרות, זאת שנית כי תפילת שמונה עשרה הוא כמו שנכנס לבית קודש הקדשים לגבי שאר התפילה דהוא כדמיון מזבח הפנימי ומזבח החיצון, ומאחר שכן, הצר הצורר הוא יצר הרע עומד על ימינו לשיטנו, ויסית אותו היסת כפול שיחשוב מחשבות זרות בתוך תפילתו, ועל זה צריך להתגבר על יצרו ביתר שאת וביתר עז, ואיתא בזוהר הקדוש דמי שחושב בדברים אחרים בתוך תפילתו גורם לעצמו שימות בקצרות שנים בר מינן. ועיין בספר נוה שלום סימן צ"ה אות ב' וריש סימן צ"ח, וכן נראה מסוגיא דברכות דף כ"ח ע"ב כיע"ש

יא. ראשי תיבות של שמונה עשרה ברכות העמידה עולין אלף ושמונה מאות כמנין המלאכים המקבלים התפילה, וזהו לשון הכל בו, וביאר דבריו בספר אדמת יהודה דף י"ט ע"ב, ומי שחיסר אחת מהנה או שלא אמרה כתקונה או בכונה רצויה, אותו מלאך אשר הכין עצמו לקבל תפילתו ומצפה מתי יבא לידו, הנה הוא מקטרג עליו ותפילתו תהיה לחטאה, לכן יזהר שלא לאבד אפילו תיבה אחת, וכשם שמשלים תפילתו זכה כך משלימין שנותיו בטוב ובנעימים

יב. צריך לכוין במגן אבות תחילה וסוף, ובמודים תחילה וסוף בשילוב הוי"ה ואדנו"ת כנודע, וצריך שיזהר הרבה שלא ישכח מלכוין בזה, דאם לא כיון שכינה צועקת ואומרת נתנני ה' בידי לא אוכל קום, כמו שכתב בספר דרך ישרה, וקיצור של"ה, וסולת בלולה סימן קי"ג, ובספר מדרש תלפיות דף קצ"ח ע"ג, ושלמי ציבור, ואם כיון, עליו נאמר אז תקרא וה' יענה, דאז גימטריא י"ח דהוא כמנין שני שמות הנזכרים לעיל, כמו שהביא בספר תפלת כל פה אשר בסוף ספר שיח יצחק, והוא לשון התקונים תקון י"ח דף ל"ג ע"ב, ועיין בקונטרס נפש חיים מערכת ת' אות ל"א, דהבאתי לשונו לענין אמירת פסוק ה' שפתי תפתח בתחילת העמידה, דמשם ראיה להסוברים דצריך לאומרו גם השליח ציבור בחזרת העמידה, וכן עיקר שצריך לאומרו בלחש או בקול רם, הכל כמנהג המדינה,

ובבית אל יב"ץ נוהגים לאומרו בקול רם כמו שאנו נוהגים בימים נוראים כמו שהעיד בספר חסד לאלפים כיע"ש

יג. יזהר הרבה שלא יגעו ירכותיו בערוה בעוד שהוא מתפלל, ויותר טוב שיפסיק במלבושיו, ומה גם אם הוא בעל בשר כמו שכתב בספר חסד לאלפים, גם יזהר שלא יפיח ולא יפהק, ואם בא לאונסו יתן ידו על פיו כאומרם זכרונם לברכה, והרואה את חבירו יוכיחנו על ככה ועיין נוה שלום ריש סימן כ"ז

יד. יהיו עיניו סגורות בעמידה, ובזוהר הקדוש סדר ואתחנן החמירו מאד במי שפותח עיניו בתפילתו והשטן מלא עינים מקטרג עליו, והרב הקדוש בספר ראשית חכמה ישאג על רזא דנא, ועיין מה שכתב הרב מחזיק ברכה אות ב', והרב נוה שלום דף ל"ב ע"ג יעויין שם, ויותר טוב הוא אמר עם הספר כדרכו דרך הקודש של רבינו האר"י ז"ל, ואפילו בחזרה יהיו עיניו רואות בסידור התפילה אשר בידו ואזניו תהיינה קשובות להשליח ציבור, וכמו שכתב הרב שלמי ציבור, והאל"ף סימן צ"ה, ועיין בספר החסידים סימן תשפ"ד, ובית עובד אות ס"ח, וראיתי בספר שבחי בעל שם טוב דף כ"ג שכתב, דבחזרת העמידה צריך להביט תמיד בסידור הספר ולשמוע מהשליח ציבור, יעויין שם. וכן כתב בקשר גודל סימן י"ח אות י"ב יעויין שם, ובשלמי ציבור, ובתפלת כל פה דף מ"ד ע"ג, וסולת בלולה, ובספר אדני פז דף מ"ג ע"א

טו. חם לבי בקרבי כי איככה אוכל וראיתי דיש כמה בני אדם אפילו הגבור בגבורתו, דכשעומד להתפלל תפילת שמונה עשרה סומך עצמו לספסל או לכותל, או ישלח ידו ביני עמודי, או וידו אוחזת במחיצה אשר לפניו ומתפלל, ולאו שפיר עבדי, ובקושי התירו לזקן ולחולה לסמוך עצמו, כמו שכתב בקשר גודל סימן י"ב אות כ"ט, ועיין בקיצור של"ה כיע"ש, וכפלים בכל חטאותיה הוא להמרקדים בשמחות וגיל והקופצים ממקום למקום והנושאים משא כבד, ולפעמים מאבקים עם חבריהם להראות את גבורתם, ואיך יתכן דכשבאים להתפלל יאמרו נחנו נעבור חלוש'ים, ואילו ממצוא חפצך החלש יאמר גבור אני, והוו תרתי דסתרי, זו אין הדעת סובלתו, ודוגמא לזה כתב מרנא ורבנא בספר כנסת הגדולה בסימן צ"ג, ועיין שם בקשר גודל סימן י"ב אות י"א, ומי שיש לו יראת ה' על פניו יקיים בכל דרכיך דעהו, ירצה דכאשר מתנהג בעסקיו מסתייה דככה יעשה כשבא לעבוד את בוראו ולא תגרעו ממנו, ואשרי אדם תוסיף תת כחו, וכלביא יקום וכארי יתנשא לעשות רצון אבינו שבשמים

טז. ראתה עיני להרב נוה שלום דף ל"ג ע"ב, שעלה ונסתפק והעלה דאם חושש שמא יגנבו ממנו הסידור מותר לאוחזו בידו כאשר יעויין שם, ומדבריו אתה דן לענין שלא

יאחוז תינוק בידו בשעת העמידה, ועיין בספר החסידים סימן י"ח יעויין שם, ועיין ברכי יוסף, והרב פרי האדמה ח"א דף ט"ו ע"ד והביא דבריו בבית עובד דף פ"ז ע"ב כתב, דיש להחמיר בבתי עינים היכא דאיכא למיחש דנופלים, יעויין שם, והרב יד אהרן סימן ץ' בהגהות בית יוסף כתב, דלא יתפלל עם גאליג'אס והטאקו'ס גבוהים, ואפילו ייחדם לעצמו באופן דלא יעבור על לא ילבש, אפילו הכי לא יתפלל עמהם שמא יהיה חושש דיפול ולא יכוין בתפילתו, ועיין בספרי הקטן גנזי חיים לענין מנעל אם הוא בכלל מלבוש, מה שכתבתי שם בס"ד.

טוב. יכוין מאד בסוף כל ברכה כי יש בהן מאה ושלש עשרה תיבות כמספר מאה ושלש עשרה לב בתורה, וכמספר תפילת חנה, כמו שכתב בקיצור של"ה, ושלמי ציבור, וגם שם החמירו מאד שיכוין לפחות באבות ובמודים, ועיין להגאון הגדול הרב מ"ז בחקרי לב אורח חיים בזה, והרב אדמת יהודה דף י"ט ע"א וב' כתב, דהטעם שאמרו שצריך לכוין גם כן במודים הוא, שעל ידי זה ניצול שלא יהיה שדרו נחש, ומודי'ם גימטריא מאה דמתקן השתי נוני"ן, יעויין שם, ויותר נראה פשוט דבאלו הם היותר עיקר דיש בהם שילוב הוי"ה ואדנו"ת, והיינו עד סוף הברכה וכנזכר לעיל, ובכל בו כתב הטעם באבות דיש בו ארבעים ושתים תיבות כנגד שם מ"ב, ולכך מתחיל בב' ומסיים במ'. והביא דבריו בקמח סולת דף ט"ו ע"א, ותפלה לדוד שם

חי. כשמתחיל העמידה יתן יד ימין על שמאל כנגד לבו ויהיה כופה הגודל תוך פיסת היד, בית עובד אות ע"ג, ועיין מה שכתב הרב נוה שלום דף ל"ב ע"ג וד' אי כל העתים שוות למעבד הכי, ובלאו הכי אם הסידור בידו לא שייך זה, ועוד אופן אחר אמרו, להניח זרועותיו זו על גב זו כמראה את עצמו דאין בו כח לכלום ומצפה מאדון הכל תקותו, ועיין בספר חסד לאלפים, ובתפילת ערבית שעל הרוב אין בידו הסידור שייכים אופנים אלו

יט. מי שאין לו יד ושם בחכמת הקבלה, אין לו לומר ולהרהר בסודות הכתובים בסידורי גורי האר"י זיע"א. כאשר הוכיח במישור ה"ה חיד"א בספר מחזיק ברכה סימן רע"ד, ובספרו קשר גודל סימן י"ב אות י"ב וי"ג, וגם אנכי ההדיוט כתבתי בזה בקונטרס חיים לראש בענין כונת אמירת י' מכות כאשר יעויין שם בס"ד

ך מי שמכוין בכוונות רבינו האר"י זיע"א, לא יצא מבית הכנסת בתוך חזרת העמידה כדי לברך על הקשת, ולא יאבד מלענות אמן בכל ברכה. הרב ברית עולם סימן תת"ז

אך. להשלים למנין עשרה לומר קדיש בחצר בית הכנסת רשאי לצאת אפילו בתוך חזרת העמידה, ספר החסידים סימן תת"ז, ובודאי דהאי דינא נמי למי שאינו מכוין, אך המכוין לא יצא כיון שאפשר לעשותו על ידי אחרים

בך. א'תה ג'בור ל'עולם ה', בראשי תיבות לא יכוין אלא אם כן הוא טהור מכל הטומאות ובגדיו נקיים, ויעקב אבינו עליו השלום כשברך ליהודה מסר לו שם הקדוש הזה, א'תה יודוך, ג'ור אריה, ל'א יסור, א'וסרי לגפן, ויזהר שיהא הגימ"ל נרגשת, ואף על פי שלפי הדקדוק הגימ"ל של גבור היה ראוי רפויה. כן כתב בספר שלמי ציבור, וקמח סולת דף ט"ו ע"א, והוא ממטה משה, וספר הציוני, ובספר עולת תמיד סימן קי"ד

כג. כשאומר חננו מאתך ח'כמה ב'ינה ו'דעת, יכוין בראשי תיבות שם הקדוש חב"ו כמו שכתבו גורי האר"י, ועיין ברוקח, ובספר תפלת כל פה דף ס"ז ע"ב, ואורחות צדיקים, ותפלה לדוד יעויין שם, ובברכה זאת יוסיף בלבו לומר לעבודתך, כמו שכתב בספר חסד לאלפים דף ס"ג ע"א, ועיין בספר פתח הדביר דף ק"ח ע"א, ובמשבצות זהב בפרי מגדים כתב דהל' דלאדם יהיה בקמ"ץ. ועיין בקונטרס תוכחת חיים סדר שמות דף ט"ז ע"ב

כד. אם שכח שליח ציבור מלומר ענינו בתענית ציבור והתחיל ברכת רפאנו, אם לא סיים ברכת רפאנו יחזור ויאמר ענינו, ואם סיים או לא נזכר עד שומע תפילה יאמר כמו יחיד, ולא יסיים בעת צרה אלא יחתום בשומע תפילה, הרב בית עובד, ובקשר גודל סימן ט"ו, וכן הדין אם שכח ברכנו בברכה והתחיל שים שלום, כל שלא גמר הברכה יחזור לברכנו. ועיין בספר פתח הדביר דף ק"י ע"ג ודף קכ"ה ע"ג, ובמשבצות זהב בפרי מגדים ובאשל אברהם שם, ובכסא אליהו סימן קי"ט, ועולת תמיד, ושמן המאור שם, ועיין בספר בארות המים סימן ד', ובזכור לאברהם מערכת ת'

כה. לגאלנו, האל"ף בשב'א קמ'ץ חטף כלשון הכתוב ואם לא יחפץ לגאלך, כמו שכתב בספר פתח הדביר בהשמטות דף רט"ו ע"ד

כו. ראיתי להרב נאות יעקב בספר מענה לשון במערכה ר' דף ל"ז ע"ב, דאייתי בידיה מאי דאיתא במגילה, במה שתיקנו רפאינו בתר סלח לנו וכתב וזה לשונו, ומכאן יראה המעיין ששגו בחוזה האומרים בברכת רפאינו, והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואי נפשינו רוחינו ונשמתינו, דברכה זאת ברפואת תחלואי הגוף הוקבע ולאו הרפואה דסליחה כדמשמע מתלמוד, עכ"ל, והרב המגיה בשלמי ציבור דף קכ"ו ע"ב הביא דבריו, ועיין בספר ברכי יוסף סימן קי"ו, ובמה שכתב בספרו קשר גודל סימן ט"ו אות י"א, דיאמר ולכל מכות נפשינו רוחינו ונשמתינו, והכי נהיגי לומר רוב מתופסי תורה, ועיין בספר פתח הדביר דף ק"ח ע"ד, ולפי זה גם היהי רצון שמוסיפים בברכת רפאינו, לדעתו של הרב מענה לשון אין לאומרו ולדידן שייך לאומרו, ואם כן קשה דאיך מביאו בספרו הנכבד שלמי ציבור דיש לומר היהי רצון, וצריך ישוב. ועיין מטה משה אות קל"ד

זך. כשאומר ר'ופא ח'ולי ע'מו י'שראל יכוין בראשי תיבות רפ"ח להעלות רפ"ח ניצוצות שנפלו בקליפה דמשם באים התחלואים כמו שכתבו גורי האר"י, ויש מוסיפין לומר רופא חנם דהוא גימטריא שכינה, והרמז מהפר"ח, ולפי מה שכתב בספר שלמי ציבור וספר תפילת כל פה הוא יתר, ועיין בספר גופי הלכות דף קי"ב ע"א דקיים הנוסחא בלהקיז דם רופא חינם ופירש בה בשני אופנים, יעויין שם, ועיין פחד יצחק דף נ"ה ע"ד, ובספר ברכי יוסף יו"ד ריש סימן של"ו משם הרב מר זקנו ז"ל, ובכן האומר רופא רחמן חינם ונאמן לא ידע מאי קאמר

כח. ברכנו, לא יאמר אבינו, וכמו שהוא בברך עלינו, שלמי ציבור, ועיין זכור לאברהם אביגדור סימן כ"ג, עוד שם שיאמר שנתינו לשון יחיד וכמו שהסכים בשלמי ציבור, ואם היה בדרך ואינו יודע זמן שאלת מטר, עיין שם בספר זכור לאברהם אביגדור סימן כ"ד, דיתפלל דרך תנאי אם היום אם למחר, יע"ש

כט. כשאומר לקבץ גלויותינו יזהר לומר הלמ"ד בשורוק, וכן במודים דרבנן, דלא כהרב מנחת אהרן אלא כמו שכתבו השלמי ציבור, וחסד לאלפים, והרב פתח הדביר דף ק"ט ע"ג ודף קי"ח ע"א, וכשאומר יחד מארבע כנפות הארץ, יפסיק בין הארץ לארצנו ולא יפסיק בין כנפות להארץ, ויכוין באותיות שניות מאחרונות דהם ראשי תיבות שם הקדוש חב"ו, ושם יתפלל התפילה הסדורה כנודע, ונפקא מינה דלא יאמר יחד מהרה דמפסיק בין השם, ואם רוצה לומר מהרה, תקדמנו לומר מהרה יחד מארבע כנפות הארץ, וזה תימה על הרב בית עובד ז"ל, דסידר מהרה יחד, וצדיק עת'ק נוסח התפילה ולא עשה רושם בשם הקדוש הנזכר לעיל כאשר יע"ש, ועיין שלמי ציבור, ובספר תפלת כל פה דף ס"ט סוף ע"ד, וצריך להפסיק בין גדול לחרותינו ולהסמיך תיבת גדול לשופר, ויש פירושים רבים על כי נקרא גדול שהוא אלף אמה, אי נמי מוי"ו ימ"ת, אי נמי מצד ימין של איל ובמתן תורה היה מצד שמאל, אי נמי משום דהוא חרות לכלא. עיין קמח סולת דף ט"ז ריש ע"ד

ל. האומרים והסר ממנו צרה יגון ואנחה טועים הם, כי אינו שייך לומר צרה, וצריך לומר דוקא יגון ואנחה, שלמי ציבור דף קל"א, ויכוין על הפ' דכר ונוקבא, גם בברכת למלשינים ולמינים לא יאמר וכל עושי רשעה או מלכות יון, אלא כה יאמר ומלכות הרשעה כמו שכתב בספר חסד לאלפים דף ס"ד ע"ב, ואיתא בגלי רזיא, צריך המתפלל כשמגיע למלך אוהב צדקה ומשפט קודם שיתחיל ברכת המינים, יכוין בלבו שהוא לוקח רשות מחכמה ובינה גבורה הוד מלכות שמכניעין הקליפה אינון ולוקח מהם

רשות, ויתקבל צלותיה דדיו לעבדים להיות כאדון, דלהפוך לסדום לקח רשות מאברהם כל שכן אנחנו רימה ותולעה, ע"כ

לא. בברכה זאת דברכת המינים, הגם דבספר קשר גודל מסיק דיחתום ומכניע מינים, ומי לנו גדול מיוסף דכל רז לא אניס ליה ותמיד אנחנו הולכים אחר עקבותיו, מכל מקום בהאי מילתא נטיתי מדרכו והעליתי בספרי הקטן רוח חיים סימן קי"ח דצריך לומר שובר אויבים ומכניע זדים, ושם הבאתי כמה ראיות, דאילו היה רואה אותם הרב הגדול חיד"א ז"ל הוה הדר ביה, והן עתה חדשים מקרוב באו מאורי אור רבנן דפקיע שמייהו מעירנו אזמיר יע"א, ראשון לכל דבר שבקדושה היינו תנא קמא בספר תהלה לדוד בח"א בדף ק"נ ע"א, ובספר צפיחית בדבש סימן י', וספר מעשה אברהם סימן כ"ז, וספר פתח הדביר דף ק"ח ע"ד, דהעלו כן לומר ומכניע זדים, והם הביאו קצת מהראיות שהבאתי אני בעניי בספרי הקטן הנזכר לעיל כאשר עיני כל חכם לב תחזינה מישרים, ובכן אין לסמוך בזה על הרב בית עובד ז"ל דמפשט פשיטא ליה דצריך לומר ומכניע מינים, וכתב וכן עיקר, דליתא להאי כדבר האמור, ויש מוסיפים ותשפילם ותאבדם וכדומה, ועיין בספר עיקרי הד"ט סימן ג' אות כ', ולפי מה שכתב הרוקח, ובספר תפילה לדוד, וילקוט ראובני דבכל ברכה יש מספר מכוון, ועיין בספר תפלת כל פה כיע"ש, אם כן המוסיף צריך שישכיל ויבין היטב דלא יעבור על בל תוסיף מהמספר ממטבע הברכה

לב. בברכת על הצדיקים לא ישמיט מלומר ועל זקניהם, וכמו שהכריח בספר זכור לאברהם למהר"א אביגדור ז"ל סימן כ"ד, והרב ספרא רבא ויקירא בספר צפיחית בדבש סימן ט', ובספר פתח הדביר דף ק"י ע"ב, ובאשל מפרי סימן קי"ח, ובברכה זו המדקדק לומר לצדיקים הלמד בשו"א שלא יהיה נראה כמו לחולין, אם כן צריך שיזהר בברכת למלשינים ולמינים גם כן, אלא דלא מצינו דקפדי כי אם בימים נוראים בלבד דהזמן גרמא שלא יהא פתחון פה למקטרגים, כמו ועל המדינות בו יאמר וכדומה, אלא שכבר מצאתיו בקיצור של"ה דף ס"ט ריש ע"ג, ובדקדוק אמירת נשעננו הלא תמצא מה שהביא הרב חיד"א ז"ל בספר חומת אנך בד"ה ב' סוף סימן י"ד מהרב המדקדק הגדול בעל דברי אמת כ"י, וספר מ"י יעויין שם

לג. בברכת תשכון יזהר שלא ידלג תיבת עבדך, והמדלגו אין תפילתו שלימה גורי האר"י ז"ל, והביאו מעשה נורא על זה, וכן הוא בספר נגיד ומצוה, ואורחות צדיקים, וספר תפלת כל פה דף ע' ע"ג, ובספר תפלה לדוד, ובבית עובד

לד. באמירת קוינו וצפינו כל היום יכוין לישועת ה' על כל צרותיו בכל עת, והיא סגולה נפלאה, כמו שכתבו בספר נגיד ומצוה, והשלמי ציבור, והקיצור של"ה, והעיקר הוא ענין צפית לישועה כיע"ש.

לה. יאמר שמע קולנו ה' אלהינו אב הרחמן ולא יתחיל באב הרחמן, כן הכריע בספר אדמת יהודה דף י"ט ע"ג, ועיין בספר תפלת כל פה, ומה טוב שיכוין בברכה זו כל השמות הקדושים מאנא בכח על הסדר, כמו שכתב הרב המגיה בספר שלמי ציבור דף קל"ב ע"ד

לו. כשאומר רצה יכוין שיהפכו אותיות צרה לרצה, כמו שכתבתי בספרי זוטא עטרת החיים סימן נ"א בס"ד, וכשאומר המחזיר שכינתו לציון יכוין על עיקר השכינה, כמו שכתבו מהרמ"א בסימן קכ"ג, והבתי כנסיות, יעויין שם ובספר פתח הדביר דף ק"ו ע"ב, וטעם כריעת מודים הוא משום דהבן הנולד ממעי אמו מילתו על לשונו וראשו בין ברכיו, הכי איתא בספר תניא והביא דבריו מה"ר אישי כהן גדול בספר מדרש תלפיות דף קפ"ט ע"א, והרב ברכי יוסף סימן קכ"א הביאו מספר שבולי הלקט כ"י משם תשובות רבוואתא קמאי יעויין שם, ובאמירת שאתה הוא ה' אלהינו, תיבת שאתה בסגו"ל, ודלא כהרב אליה רבא שכתב שהוא בקמ"ץ, כן כתב באשל מפרי, ועיין שלמי ציבור, ועיין גם כן בספר בית מנוחה בדף קל"ד ע"א מה שהביא מספר שיורי ברכה ומה שהכריע הוא ז"ל, דלעולם צריך לקרות שאתה בפת"ח אף למי שמדבר בצחות הלשון, יע"ש

לז. אל ישוח במודים אם יש רוק בפיו עד שיצא הרוק, (כנסת הגדולה, הביא דבריו בשלמי ציבור ובחסד לאלפים דף ס"א ע"א), ובמודים דרבנן ישוח מעט, ובהרכנת הראש סגי, (רבינו האר"י ז"ל, וכן מבואר במרן, וב"ח, ואשל אברהם בפרי מגדים, ומחצית השקל, ועיין קשר גודל סימן י"ח אות כ', ובפתח הדביר סימן קכ"ז אות א', ואם צריך להיות שוחה בתחילה ובסוף עיין להאל"ף סימן קכ"ז, ובחלבי השלמים, ועיין שם להרב הנזכר דף קי"ב ע"ב), ועונש מי שאינו כורע במודים הוא שאינו קם בתחיית המתים, (זוהר הקדוש, וברכי יוסף סימן קי"ג, וערך השלחן שם), ולפי זה מה טוב מה שפירש בני הגדול אברהם אוהבי נר"ו, מה שתיקנו לומר בנוסח מודים כן תחיינו, דבו תרמוז על התחיה על ידי שאנו כורעים במודים, ועוד יש לפרש על שהחייתנו כן תחיינו, עיין מה שכתב הרב חיד"א בספר מדבר קדמות מערכת מ' אות י' בשם רבותינו בעלי התוס' על התורה, דמודים גימטריא מאה, כי האומר מודים כהוגן כאילו קיים מאה ברכות, והוא כדברי המקובלים דלפי שפגמו בשתי נוני"ן היו מתים מאה בכל יום עד שתקן דוד מאה ברכות, וזהו מודים גימטריא מאה לתקן שתי נוני"ן, אלו תוכן דבריו ז"ל, ובכן אתי

שפיר נוסח ע"ל שהחייתנו וקימתנו, וכן ע"ל חיינו המסורים בידיך דהוא כלשון הכתוב נאום הגבר הוקם ע"ל דהוא גימטריא מאה, עכ"ד נר"ו

לח. בעודו כורע הכריעות יכוין שיש לו פחד ויראה מלפניו יתברך, וכשזוקף יכוין להראות הבטחון שבוטח בו בכל ענייניו שייטיב אליו, והא בהא תליא כדכתיב ביראת ה' מבטח עוז, תוספות רבינו יונה פרק תפילת השחר, והכריעות יהיו שתים, כשאומר ברוך יכרע גופו, ובאתה ראשו, והזקיפות גם כן שתים, האחת זקיפת גופו בלבד נגד ה' תתאה לגבי וי"ו, והשנית ראשו נגד ה' עילאה לגבי יו"ד. רבינו האר"י ז"ל, הביא דבריו בספר סולת בלולה סימן ק"י, וכבר האריך בזה הרב פרי האדמה עמנו שם

טל. הרב בית עובד ז"ל הביא בשם מרן בית יוסף, דצריך לומר וברכנו אבינו כולנו כאחד, ובסידורו הביא יחד, ובקשר גודל סימן י"ח אות י"ג הביא כן דצריך לומר כאחד, וכן כתב בספר החסידים סימן רל"ג, ועיין בהקדמתי בספרי הקטן נשמת כל חי מה שכתבתי שם בס"ד, וכן צריך לומר תורה וחיים, ובספר קמח סולת הבין בדברי הברכי יוסף סימן קכ"ח דצריך לומר כטוב בעיניך לברכנו, יעויין שם, ולא היא, וכבר בקשר גודל סימן טו"ב אות י"ד פירש שיחותיו היטב, יע"ש

מ. כשאומר עושה שלום הופך פניו לצד שמאלו שהוא ימין השכינה, וכשיאמר יעשה שלום עלינו הופך פניו לצד ימינו, וכשיאמר ועל כל עמו ישראל ישתחוה לפניו, ש"ע סימן קכ"ג, ועיין להשלמי ציבור, ובספר תפלת כל פה דף פ' ע"ד, ועיין להמגן אברהם, ובאר היטב, ואשל מפרי בסימן קכ"ג, ולא כמו שכתבתי לקמן סימן טו"ב אות ג', דתיבת "עלינו" צריך לסמוך עם "ועל כל עמו ישראל", דשם כתבתי לפי המובן לכאורה מספר עבודה ומורה דרך, ועתה התבוננתי דאין כונתו להפסיק בצדדין, כי אם לתת ריוח פורתא לפי הדקדוק ולא לענין ההפסקה הלזו לאיזה צד יאמר, ולעולם דלא יכחיש בזה, וכן ראיתי בס' דרך החיים שהביא מאליהו רבה כנזכר, וכן כתב להדיא בספר עמודי שמים דעלינו הוא אחר יעשה שלום לימינו, ועל כל עמו ישראל לפניו, יעויין שם, ובודאי דבקדיש נמי אין לשנות מסיום העמידה, ולא יאמר עושה שלום בעודו פוסע אלא אחר שפסע השלש פסיעות יאמר עושה שלום, מגן אברהם שם, וסולת בלולה, ובית עובד, ושיעור הפסיעות שיתן הגודל בצד עקב, כמו שכתבו בשולחן ערוך, ושיירי כנסת הגדולה יע"ש, והברכי יוסף שם הביא משם תשובת הגאונים דשיעור הפסיעות הם ארבע אמות, וכל זה אם יש לו מקום, ועיין בית עובד, ובספר תפלת כל פה דף ע"ג ע"ד, וכשאומר ואמרו אמן יכוין להמלאכים העומדים עמו כמו שכתב בקיצור של"ה

מא. איתא באגדתא דשמות, כל הרגיל בארבעה דברים אלו זוכה ומקבל פני שכינה ואלו הן, עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען משיח צדקך, עשה למענך אם לא למעננו, למען יחלצון ידידך, עד כאן, ומזה הביא הרוקח בסימן שכ"ג דצריך לומר בנוסח זה, ולפי הנראה ממרן ב"י דישו"ה וישו'י עם הרוקח, ולפי האמת יש הפרש גדול ודו"ק, האמנם בגורי האר"י ז"ל לא נמצא נוסח זה כי אם הנוסח אשר לפנינו שהם דברי הטור ומרן, אך הזהיר רבינו האר"י שיאמר פסוק למען יחלצון ידידך, ועיין בספר תפלת כל פה דף ע"ג ע"ד, ועיין בשלמי ציבור שהביא דבפסוק יהיו כמוץ יכוין בראשי תיבות דהוא גימטריא סנדלפו"ן וסופי תיבות קד"ם, ושניהם מספרם שם כה"ת שבו הכה משה את המצרי, יעויין שם, ומהר"ם מינ"ץ כתב בסימן פ"ז, שיאמר אלהי עד שלא נוצרתי אפילו בשבת, וכן כתב בעולת תמיד יעויין שם, ומנהגינו לאומרו דוקא בימים נוראים בלבד

בם. בסוף תפילת שמונה עשרה תיקנו לומר תכף אחר שיפסיע שלש פסיעות, יהי רצון שתבנה בית המקדש כו', והטעם הוא יען בשביל שלש פסיעות של נבוכדנצר באיגרת ששלח מרודך לחזקיהו גרם חורבן בית המקדש, לכן על ידי אלו שלש פסיעות אנו מבטלים אותן הפסיעות, ואם כן אנו מתפללים שתבנה בית המקדש, כמו שכתב מוהרש"א בחידושי אגדות בפרק חלק לדף צ"ו כאשר יעויין שם, ועיין בספר בן יוחאי דף קל"ט א', ובספר שמן המאור ודו"ק, ובכל מקום שאומר יהי רצון זה, בין סמוך לקטורת, בין בהודו, בין בסיום התפילה, לא יאמר לשון נסתר אלא לנוכח דהיינו שתבנה, כמו שכתב בספר שלמי ציבור, ומחזיק ברכה, ופתח הדביר כיע"ש

גם. יעשה פסיעה ראשונה קטנה, שניה גדולה, שלישית פסיעה בינונית. כן כתב בברכי יוסף, ועיין פרי מגדים במשבצות זהב, ובמחצית השקל

מד. מרביץ תורה יפסיע בנצור לשוני משום טירחא דציבורא, וכך נהג התייר הגדול פאר הדור הגאון מרן זקני בעל חקרי לב זצוק"ל כל עשרים שנה שהיה רב באזמיר יע"א, ושמונה שנים שהיה בעיר הקודש תובב"א, ועיין מה שכתב בספר חסד לאלפים דף ס"ט סוף ע"א, דאם רואה בעצמו שמאריך בתפילתו דיצוה שלא ימתינו כאשר יעויין שם, ועיין בספר החסידים תשפ"ד להמאריך ומתלוצצים עליו, דיעקור רגליו ויחזור למקומו ויגמור, יע"ש, ובשלמי ציבור דף קל"ז, ואשל מפרי סימן קכ"ד, וכן יזהר האדם שלא ליכנס לבית הכנסת ובבית תפילה אחר שהתחילו לומר קדיש אם ידע איניש בנפשיה דעומדים מפניו, דהוא טורח ציבור שמוכרחים לעמוד בכל הקדיש מסיבתו, אלא ימתין בפתח וישמע מבחוץ. ועיין בספר משבצות זהב בפרי מגדים כיוצא בדבר

מה. כשעוקר רגליו יעקור רגל שמאל תחילה, ובמקום שכלו פסיעותיו ישהה שם, וטוב להקפיד שלא ילך אדם לפניו במקום שכלו פסיעותיו, אבל לא ימהר לשוב למקומו בטרם שימתין השיעור מפני זה רק ימתין שם עד שמגיע שליח ציבור לקדושה, ואם האריך בתפילתו חוזר תיכף כמו שכתב בקשר גודל סוף סימן י"ז, ועיין משבצות זהב מפרי, דעוקר רגל ימין תחילה, יעויין שם, ובחסד לאלפים סימן יק"ב, ובית עובד, ומחצית השקל שם, ובספר ערך לחם

מו. ובין לחש לחזרה לא יחזיר פניו לצבור ולא יהפוך פניו אנה ואנה, באר היטב, ושלמי ציבור, וחסד לאלפים שם, וספר תפלת כל פה דף ע"ג סוף ע"ד ודף ע"ד ע"ג, ומוהריק"ש בספר ערך לחם

מז. שלש פסיעות לאחוריו והחזרה, ילפי להו מקרא ורגליהם רגל ישרה, ועוד כתיב בתריה, וכף רגליהם ככף רגל הרי ששה, כמו שכתב מרן בית יוסף, ועיין לרש"י בפרד"ס דף נ"ז ע"ד, ועוד אמרו זכר למתן תורה, ואם אינו עושה כן נראה ככופר במעמד הר סיני, כמו שכתב בחוט השני סימן נ"ד, וצריך לשהות אפילו השליח ציבור, ואם לא שהה מיחזי ככלב שב על קיאו, ועיין בכנפי יונה דף ח' ע"א, ובשלמי ציבור, וקמח סולת, ותפלת כל פה דף ע"ד ע"ג, וערך לחם, ואם מוכרח בשביל שלא אמר יעלה ויבא ורוצה לסמוך על תפילת שליח צבור וצריך להתחיל עמו תכף, אז יחזור מיד. כמו שכתב בספר פתח הדביר דף קי"ג ע"ב, ועיין במשבצות זהב ואשל אברהם בפרי מגדים שם, ובמחצית השקל, ועיין ערך לחם, ונהר שלום

מח. לעמידה בחזרה די בששה מתפללים דהוא רוב מנין, וכן נוהגים בעיר הקודש ירושלים תובב"א, כאשר העיד הרב כמוהר"ר יהודה פאפו נר"ו בספר"א דמארי"ה טב דף ס"ח ע"ב, ומילתא כדנא ספרין פתיחו בשיירי כנסת הגדולה, ובקשר גודל סימן י"ח אות ד', ובספר מלך שלם דף ס"ו ע"א, ועיין שם ובספר שבולי הלקט

מט. בשעת חזרת שליח ציבור העמידה ישתוק ולא יאמר שום דבר עם השליח ציבור אפילו מאמצע הברכות, והפוסקים הזהירו מאד על ככה, כמו שכתב בקשר גודל סימן י"ח אות ח' ואות י', ותפלת כל פה דף ס"ה ע"ב, וסולת בלולה, וחסד לאלפים דף ס"ח ע"ב, ואשל מפרי סימן קכ"ד, ובית עובד דף ק' ע"א, ובספר פתח הדביר סימן קכ"ד אות ה' כאשר יעויין שם, אלא דיש למצוא קצת זכות, והוא דלפעמים לעורר להעונים או השליח ציבור שעייף ויגע והוא קצר רוח, ומה שאומרים אחריו קצת מאמצע הברכות הוא סיוע גדול לתת לו חוזק ואומץ, וכל זה דוקא באמצע, אבל בתחילה ובסוף לא אמרו

אדם מעולם דהותר לסייעו. ועיין מחצית השקל, וממה שכתב בשלמי חגיגה דף קצ"ז ע"א יש סמך לדברי אלה, ויותר יתחזק עם דברי הכלבו שהביא שם ודוק

ן. יזהר השליח ציבור להפסיק בין ברכה לברכה, וכן בין אמירת אתה ה' לסיום ברכה, שיעור שיענו ברוך הוא וברוך שמו ועניית אמן, דאם מהרה ירוץ דברו אז העונים אינן רשאים לענות כיון שגמר הברכה והתחיל אחרת בבת אחת, ועונו ישא השליח ציבור דעושה כן ועיין מה שכתב הרב האל"ף דף ס"ט סוף ע"ב

נא. כל העונה אמן תשעים פעמים בכל יום אין המכשפות יכולות להזיק לו, ואירע מעשה נורא על זה. כמו שכתב בספר מדבר קדמות מערכה ח' אות ל"ג, והאל"ף לך דף ע' ריש ע"ב

בן. חטא גמור לדבר בין לחש לבחזרה, מכל שכן השליח ציבור, כמ"ש בקשר גודל סוף סימן י"ח, ובספר פתח הדביר דף ק"ד ע"ד, ולא ילמוד בין לחש לבחזרה, זולת דאם גמר קודם השליח ציבור והשליח ציבור מאריך עדיין, ילמוד מענייני תפילה דוקא כגון תחינות שנדפסו במחזורים אחר התפילה וזולת מאלו לא, ובחזרת העמידה לא יביט בחידושי דינים שיש בתוך סידור התפילה, מכל שכן לראות בספרים אחרים אפילו בעיון בעלמא דרך העברה, אלא יתן דעתו לשמוע כל ברכות שמונה עשרה מפי השליח ציבור מתחילתן ועד סופן, מכל שכן שלא ישיח שום שיחה כלל אפילו לצורך גדול. כמו שכתב בעולת תמיד, ובהרמ"ע סימן ק"ב, ומנהיג אות כ', ובספר ווי עמודים, וסולת בלולה, ושלמי ציבור, וקמח סולת דף י"ח סוף ע"ב, וקשר גודל סימן י"ח אות ט', ואנן יד עניי רחב פי בזה העולה על רוח'י בסימן צ' בעזר משדי

נג. יתאמץ לעמוד בכל חזרת העמידה, ולא יקח בעת ההיא חולשא בהקפה כדי לישב דהוא עצת היצר הרע, ואפילו בימים נוראים ועיין מה שכתב הרב ארץ יהודה בליקוטיו דף ח' סוף ע"ב על דברי הלק"ט סימן פ', ובקשר גודל סימן י"ח אות י"ב, ובמשבצות זהב בפריו

דן. אם הוא במקום שאינו יכול להפסיק כדי לענות קדושה, לא יעשה דילוג כאילו אומר קדוש קדוש קדוש, אך במודים יכניע, הרב האל"ף סימן ק"ד אות ז', ומלתא דמסתבר כתב שם דכך צריך לנהוג

הן. כתב בספר שערי אורה, מי שאינו מסדר סדר קדושה בכל יום טועם טעם חושך, והביא דבריו בספר דרוש שמואל סדר מקץ, ולפי זה אתי שפיר מה שדרשו בגמרא על פסוק אשר הלך חשכים ואין נוגה לו, דהוא על מי שאינו בא לבית הכנסת, דהיינו דכיון שאינו אומר קדושה עולם חשך בעדו, ומה טוב שנקרא בית הכנסת אש נוגה, ועיין

בקונטרס נפש חיים, והוא דכיון דאומרים בתוך הקדושה בכל יום תמיד לעושה אורים גדולים, הפך מי שאינו אומר קדושה דיהיה לו חשך, דאדרבא ולכל בני ישראל היה אור במושבותם

נו. אם בחזרה כיון עם השליח ציבור לתפילת ערבית ששכח, בדיעבד יצא. ברכי יוסף סימן ק"ח, ושלמי ציבור, וזכור לאברהם מערכה ת', ועיין מה שכתב בזה הרב משחא דרבותא

זן. אם אירע שכחה על גבי שכחה דשכח להתפלל דהדין הוא דמתפלל שתים, וכבר התפלל שתיהם, אך בשתים שכח מלהזכיר מטר, יחזור ויתפלל עוד שתים, אחת לחובה בלי חידוש והשנית בתורת נדבה בחידוש, כן כתב בספר ויחי עוד סימן ג', ולא ביאר דאם הוא בציבור יכול לסמוך באחת על השליח ציבור ופלטיה ליה מחדא, ולהיות דבדיני שאלת טל ומטר ביארו בכל הצורך בספר קשר גודל ובית עובד ולא השאירו עוללות, וגם אינו בהוה הצריך לכל יום תמיד, לכן ידי אוחזת שלא להביא פה עמנו מנייהו, ואל טל ואל מטר

חן. יאמר כל הקדושה עם השליח ציבור, רק נקדישך ונעריצך יאמר בקול רם והשאר בלחש, ויהיו רגליו מכוונות ודבוקות כמו בעמידה עד שיענה אמן מהאל הקדוש, ויהיו עיניו סגורות ונשואות למעלה, ויהיה כורע בברוך ובימלוך ויהיה זוקף בה', ועיין בקשר גודל סימן י"ח, וציפורן שמיר סימן ב' אות ל"א, ובחסד לאלפים סימן קכ"ה, וסולת בלולה, אך בבית עובד כתב דאין צריך שיהיו עיניו סגורות, ועיין בשלמי ציבור, ותפלת כל פה דף ע"ו ע"ב, ופתח הדביר סימן קכ"ה אות ב', ובאשל מפרי שם ודו"ק היטב, ומחצית השקל שם, וברוב תפוצות ישראל נהגו דאפילו כשמנגנים הקדושה, הנה נקדישך ונעריצך וקדוש קדוש קדוש אומר השליח ציבור, וחוזרים הקהל לומר בקול רם, לעומתם אומר השליח ציבור בקול רם, ועונים הציבור ברוך כבוד ה' ממקומו, ובדברי קדשך אומר השליח ציבור, ועונים הצבור בקול רם ימלוך, ובין השליח ציבור ובין העם אומרים כל הקדושה חצי בלחש וחצי בקול רם

נט. בשלושה קדוש תהיה ההגבהה בהוספה משום מעלין בקודש, מוהרמ"ר, וספר בית עובד, ותפלת כל פה דף ע"ו ע"ד

ס. באמירת ברוך כבוד ה' ממקומ"ו יכוין בגימטריא רל"ב דהם ד' מלואים, וראשי תיבות גימטריא ע"ב כמו שכתב בקיצור של"ה דף ס"ח ע"ד, ובאשל מפרי כתב דלא יאמר ככתוב אלא נוסחא האמיתית וכן כתוב. יעויין שם, ובמחצית השקל שם

סא. הרב הגדול חיד"א ז"ל בספר ככר לאדן, ובספר כסא רחמים בפרק כ"א לאבות דרבי נתן בנועם שיח שפתותיו הוכח יוכיח בענין אמירת תפילה בצבור וקריאת שמע בעונתה וכתב וזה לשונו, רעדה אחזתני איך הותר הרצועה מחל"ה ונו"עה להתפלל ביחיד וגם אחרי זמן קריאת שמע, דהרי אמרו בזוהר הקדוש פרשת בלק, דמי שאינו קורא קריאת שמע בעונתה חייב נידוי, ובמדרש כונן אמרו שחייב נידוי על ביטול קדיש וקדושה, ורבותינו זכרונם לברכה פרק קמא דברכות ובזוהר הקדוש הפליאו במעלת תפילה בציבור, והדברים קל וחומר להחמיר בזה, ה' יחזירנו בתשובה שלימה ויאיר עינינו להנצל מיצר הרע כן יהי רצון, עד כאן נועם אמריו והיו לזכרון בין עיניך ועיין לעיל סימן י"ד אות כ"ה

סב. בעניית אמן יכוין בברכות שילוב הוי"ה ואדנו"ת, ובקדישים יכוין שילוב אדנו"ת והוי"ה, כן כתבו גורי האר"י, ובספר תפלת כל פה דף ע"ו ע"ב, וכתב בספר נגיד ומצוה, דרמוז בפסוק מלא' פניהם' קלון' סופי תיבות אמ"ן, ומלא אותיות אל"ם, להודיענו דמי שאינו עונה אמן עליו נאמר ובוזי יקלו, ומל"א פניה"ם גימטריא קלו"ן, יעויין שם

סג. אם שכח יעלה ויבא ורוצה לסמוך על השליח ציבור, לא יאמר מודים דרבנן. ברכי יוסף סימן קכ"ד, ועיין לקמן סימן ל"ד

סד. עניית אמן יהא שמיה רבה קודם לעניית קדושה, אלא דאם התחיל לומר קדושה לא יפסיק כדי לענות אמן יהא שמיה רבה. פרי חדש, ומחזיק ברכה

סה. אם יגע השליח ציבור, יתן לאחר שיהא מקרא ברכת כהנים. תשובות הגאונים בספר נהרות דמשק סימן קע"ז, ועיין בתפלת כל פה דף פ"ד ע"ב, ובספר פתח הדביר דף קפ"ד ע"ג, וכך נוהגים על הרוב בקהילה קדושה פורטוגאל יב"ץ מזמן מר ניהו רב אחאי גאון הרב הכולל נזר ישראל כמוהר"ר אברהם הכהן אריאש זלה"ה, אפילו כשלא היה הוא עובר לפני התיבה אלא המסייע שלו או המזמר דאינן כהנים, וכבר כתבתי בתשובות בנדון זה גופיה, ושם הבאתי מה שהראה אותי בני ידידי יצחק ירנ"ן דברי ספר פענח רזא סדר נשא, ושם עמדתי על דברי מרן בסעיף כ"ב והחונים עליו, ובמה שכתב בספר מעשה אברהם סימן כ"ח יעויין שם

סו. העובר לפני התיבה והוא מצד עצמו עדיין לא התפלל בלחש, ובא והתפלל בקול רם להוציא אחרים בחזרה, או מסיבת כי לא יש אחר ראוי להוציא, או שלא יש תשעה עונים בלעדו, ועיין כסא אליהו סימן קכ"ד כאשר יעויין שם, כגון דא יכול לומר הוא בעצמו ברכנו בברכה. לפי מה שכתב בספר בית עובד, וכן נראה ממה שכתב הבאר היטב משם שיירי כנסת הגדולה, והביא דבריו בקמח סולת דף י"ט ע"א, ועיין בספר

מאמר מרדכי מה שהשיב על דברי הרב מגן אברהם והביא דבריו בשלמי ציבור ודו"ק, ועיין בספר חיים וחסד מוספיא בסדר רבני ירושלים

סז. אם הכהן היה נעור בלילה ולא אמר על נטילת ידים בשחרית, יאמר ברכה על נטילת ידים בשעת נטילת ידים לברכת כהנים, כן למד הרב פתח הדביר נר"ו דף קכ"ב סוף ע"ד, ועיין אשל מפרי מה שכתב על דברי הרב אליהו רבה אות ט', ובעולת תמיד, ובספר אדני פז

סח. לכהן אחד דאיכא בהדיה בר חינוך, לדעת הפרי חדש יאמר החזן כהנים, אכן רבינו הגדול הגאון מרן זקני בחקרי לב חלק אורח חיים סימן ל"א דף נ' ע"ד חלק עליו, ועיין נמי בעולת תמיד דפסק כן

סט. לסברת הרב בית דוד וקמח סולת דף י"ט ע"א, הנכון לומר הכהנים עם קדושיך ולא כהנים עם קדושיך דשלוחי דרחמנא נינהו. ועיין להרב שמן המאור

ע. אם יש בקהל מנין מצומצם ויש כהן לנשיאות כפים, ימתין השליח ציבור עד שיטול ידיו או יתפלל הכהן לפני הדוכן ושם יכינו לו מים ליטול סמוך לו, הרב זכור לאברהם ח"א

עא. בכור מאם פטר רחם יצוק מים על ידי הכהנים לנשיאות כפים אם אין שם לוי, ואם הלוי תלמיד חכם לא יצוק מים על ידי כהנים עמי הארץ אפילו יש בתוכן כהנים תלמידי חכמים, חסד לאלפים, ובית עובד, וקמח סולת דף י"ט ע"ב, ובספר בן יוחאי דף לק"ט ע"א, וסולת בלולה, ובשיירי כנסת הגדולה כתב דטוב יותר דיטלו על ידי עצמן מעל ידי ישראל כשאין לוי ובכור, יעויין שם, ובעולת תמיד

עב. בבית המדרש אפילו שאין שם ספר תורה יאמרו ברכת כהנים. כמו שהעליתי בספרי זוטא חקקי לב אורח חיים סימן ד' בס"ד, וכן הביא מעלת הרב ידידינו נר"ו בספר פתח הדביר דף קכ"ב ע"ד

עג יש למחות בשליח ציבור המקרא לכהנים בעל פה. באר היטב ס"ק כ"ב, ועיין אשל מפרי

עד. גם יזהר השליח ציבור שלא לענות אמן אפילו אחר את עמו ישראל באהבה הגם דמובטח לו שלא יטעה, והעם יאמרו אמן אחר הברכה ואחר כל פסוק משלושה פסוקים ותו לא, ולא יפה עושים האומרים הפסוקים שנדפסו במחזורים ובפרט בקול רם, ומאן דחזא בחלמא, בקושי התירו לומר רבונו של עולם אם יאמרנה התחינה כשמאריכים בך' דישמרך ויחונך או במ' דשלום, כמו שכתב כל זה בחסד לאלפים, ובעולת תמיד, ועיין נהר שלום, ועיין קמח סולת דף י"ט ע"א, ופחד יצחק מערכה ב', והתחינה שתיקן

בספר המנהיג בהלכות יום טוב והדפיסוה במחזורים של שלש רגלים על שם רבה הרב הגדול חיד"א ז"ל, לפי סברא זאת איתיה בתקנתא לאומרה בלחש בשפתיו נעות וקולו לא ישמע, ודעתו על ברכת כהנים, או לאומרה פיסקי פיסקי בשעה שהחזן קורא, ולשתוק בשעה שהכהנים מברכים כדכתבו המגן אברהם והרב ט"ז בענין הפסוקים, ולפי מה שכתב בספר בית עובד דף ק"ב ע"א, הוא דברגל בלבד נתקן לומר תחינה זאת, והכי נראה מדלא נדפס במחזורי שבת וחול כי אם תחינה על השמות בלבד. ועיין בקונטרס עתרת החיים

עה. יהיו פניו כנגד פני הכהנים, ולא יעמוד לא לאחוריהם ולא לצידיהם, ועיין סולת בלולה, ויכסה פניו בטלית כמנהג מצרים כמו שכתב בערך לחם, או יהיו עיניו סגורות, ועיין חסד לאלפים סימן קכ"ח, ובספר עולת תמיד, ופרי מגדים, דהוא זכר למקדש, ושלא להסיח דעתו, יעויין שם.

עו. כשמזכירים את ה' יזהר לענות ברוך הוא וברוך שמו. כמו שכתב בשיירי כנסת הגדולה בהשמטות, ופרי חדש, וברכי יוסף

עז. הש"צ ירכין ראשו לפניו כשאומר יברכך, וישמרך בצד ימין, יאר לפניו, ויחונך לשמאל, ישא לפניו, אליך לימין, וישם לשמאל, שלום לימין, ויכוין להגביר ימין על שמאל, ועונש המשנה מזה הוא מבואר בזוהר הקדוש סדר נשא. הרב נוהג כצאן יוסף אות כ"ג, ועיין חסד לאלפים לגבי הכהנים, ותפלת כל פה דף פ' ע"ד, ובסולת בלולה

עח. כשם שהכהנים מכוונים לשבעה טובות כן יכוין השליח ציבור, וירשום בספרו בזה הנוסחא, יברכך - חכמה, וישמרך - בנים, יאר פניו אליך - חיים ובריאות, ויחונך - חן וכבוד, ישא - עושר וממשלה, וישם לך שלום - שלוה, הרב האל"ף אות י"ט, ובסולת בלולה, ומכאן מודעא דדיני נשיאת כפים רבים הם ולא טרחתי להעתיק מהם מסיבת כי אינו דבר השוה לכל כי אם לשבט אחד, ורובן מתוך כולם כהנים זריזים הם בכל אתר ואתר ויודעים את התורה ואינן מצפין לקונטרס זה להגיד להם משפט הכהנים

עט. ברכנו בברכה, הב' ראשונה בפת"ח הידיעה כמו לנחותם, אשל מפרי, ומחצית השקל, המשולשת בתורה, ש' דגש, ל' פת"ח, רש"י בספר הפרד"ס דף נ"ה ע"ב, אך רובא דעלמא אינן קורין בפת"ח. ובודאי דהרב ז"ל הגם דזכר בעת ההיא מקרא דעז משולשת וזאת אומרת, אפילו הכי נראה בעיניו ל'ו כן

פ. כשאומרים ברכנו בברכה לא יאמר אמן, אלא כן יהי רצון בזכות אברהם, כן יהי רצון בזכות יצחק, כן יהי רצון בזכות יעקב ומשה ואהרן יוסף ודוד, ועיין חסד לאלפים סימן קכ"ח, ובספר אלה המצוות להמני"ח דף ק"ד ע"א, ובספר תפלת כל פה דף פ' ע"ב,

ובשלמי ציבור, ובקיצור של"ה כתב דאחר וישמרך יאמר יהי רצון, וכן אחר ויחונך, אך אחר שלום יאמר כן יהי רצון, ויש משנים לומר יהי רצון, כן יהי רצון, וכן יהי רצון. ועיין להרב יכין ובועז סימן כ"ה, ובמחצית השקל, ועולת תמיד, וסולת בלולה

פא. בשעה שאומר החזן וטוב בעיניך לברכנו, יאמר ותבא עלי ברכת כהנים ותרצני, וזה יאמר פעמים רבות עד שמסיים השליח ציבור הברכה והגיע לענות ברוך הוא וברוך שמו ואמן, ויועיל בעד רבונו של עולם ותחינה ופסוקים, כן כתב בקיצור של"ה שכך שמע מחכם אחד, ולפי מה שכתב בספר אשל מפרי סימן ק"ל נראה דדבר זה אינו מוסכם ועיין שמן המאור שם, ובמחצית השקל

פב. השליח צבור יאמר יהיו לרצון כשגומר החזרה, ספר תפלת כל פה דף ע"ו ע"ב, וקמח סולת דף כ' ע"ג, וקיצור של"ה, וסולת בלולה, ושם הביאו דג' פסיעות לאחוריו אינו צריך דסמיך אתתקבל, אלא דאם לא התפלל בלחש ובא להתפלל אגב חדא תרתי, אז יפסיע מיד בעד עצמו לתפילתו, ובתתקבל יפסיק בעד הציבור. כמו שכתב באשל מפרי, ועיין ערך לחם

פג אסור להפסיק בין העמידה לקדיש תתקבל בשיחה בטילה אם לא לשליח ציבור כשהוא לצורכי רבים עיין אשל מפרי, ובפתח הדביר דף קי"ג ע"ב

פד העומדים בעזרה אי מצטרפי עם העומדים בבית הכנסת, וכן העומדים בבית וביניהם חלון ורואין זה את זה לענין תפילה לקדיש וקדושה, עמד בזה בארוכה הגאון המפורסם מרן זקני ז"ל בחקרי לב אורח חיים סימן כ"ח, והעלה להחמיר דרואין לא מהני כאשר יעויין שם, ואינה ה' לידי ספר חקרי לב אשר היה לו להגאון המחבר מרן זקני בבית מדרשו ביתה יוסף, וראיתי שכתוב בגיליון מטהרת יד הקדש עטרת ראשי הרב אבא מארי אביר יעקב זלה"ה, מר ניהו חתנא דבי נשיאה וסופר בית המלך וזה לשונו, ואחר זמן רב ראיתי בשאלות ותשובות מהר"ש יונה סוף סימן כ' שכתב, דהמביט מן החלון אשר בביתו לבית אחרת, לענין דינא הוא נמנה ומשלים למנין עשרה לקדיש ולקדושה, עכ"ד, ודבריו צריכים עיון מכל מה שכתבנו, עד כאן, ואחריו בא רב חמ'א יוסף ישית ידו, וכתב מידו הקדש וזה לשונו, גם ראיתי בתשובות הר"מ ריקאנטי סימן כ"ח שכתב, דרואין לא מהני למנין עשרה, יעויין שם, ומה שכתוב בפנים הרשב"א סימן ל"ז, צריך לומר הרשב"ש, עד כאן ההג"ה שכתוב בגליון. ועיין מה שכתב רב אחאי גאון הרב מוהרד"ח נר"ו מר בריה בספרא דמאריה טב חקרי לב מהדורא בתרא באורח חיים סי' ח"י דף ט"ז ע"א בזה, ובספר בית עובד דף ס"ד ודף ס"ה

פה איתא בכתבי האר"י, קודם שתתחיל תפילת שמונה עשרה תעשה יחוד התפילה, דהיינו שתעלה **ו'** לגבי **ה'** עילאה, ואחר כך תכוין ששניהם יחד **וה** עולים לגבי **י'** ונעשה **וה"י**, אחר כך נקשרת ה' תתאה עם שלש אותיות ונעשה **הוה"י**, עולה סך המנין ח"ן ו"ה וה"י הוה"י, ויעלה במחשבתו כאלו הוא עומד למעלה ברקיע בין המלאכים ולא יעלה במחשבתו שום דבר מעולם הזה, עכ"ל, והביא דבריו בספר סולת בלולה, וכתוב בקיצור של"ה ז"ל, סגולה אמיתית להיות האדם רגיל לכוין כך, יכתוב בתוך סידור תפילתו השם של הוי"ה כזה:

יהה

אדון הכל

היה הווה ויהיה

בכל הדפין שיש שמה סוף ברכות, ובפרט בשמונה עשרה יעשה כן ויהיה לו סיוע מן השכינה, שהניקוד שכינה גם כן חש"ק, חיר"ק שב"א קמ"ץ, שיוכל לכוין כן בכל הברכות שבעולם כי נעשה לו ההרגל טבע, ואשרי לו מי שמרגיל את עצמו לידי כך, עד כאן, עיין בספר דרך ישרה, האל ברחמיו יזכנו לעובדו עבודה שלמה בלב ובפ"ה ונהיה מן העובדים את ה' בלב תמים, תמיד כל הימים

סימן טז

נשא לבבנו אל כפים,

בדברי תחנונים ונפילת אפים

א. אחר חזרת העמידה יאמר תכף הוידוי ונפילת אפים אפילו בשני וחמישי ובתעניות צבור, ויתחיל אנא, כמ"ש בקשר גודל סימן י"ט, ובמחזיק ברכה, ומדבר קדמות מערכת ן ' אות ב' הביא דעל דרך הסוד צריך כך, ומנהג ארץ ישראל כן לומר וידוי אנא תכף אחר העמידה ועיין נמי בספר בית עובד, ובחסד לאלפים, ושלמי ציבור, וקמח סולת, וספר דרך ישרה, והרב פתח הדביר נר"ו דף קל"ה ע"א וב'

ב. לענין חתן ומילה ואבל וכשהוא בתענית ציבור, כבר ביאר ככל הצורך בקשר גודל סימן י"ט, ובשלמי ציבור, ובספר זכור לאברהם מערכת ז', ובספר בית עובד כאשר יעויין שם, וראיתי למורינו הרב אדון החכמים כמהר"י נאבארו ז"ל בספרו הנחמד לב מבין דף ל"ג ע"ד, דדן את הדין דאפילו שהלך בעל הברית לבית הכנסת, אם התפללו בבית שאר אינשי לא יאמרו וידוי ונפילת אפים, ועיין להרב פתח הדביר נר"ו דף קל"ה ע"ד, ועיין שם עוד באות ג' ואות ח' לענין אבל, דהיכא דהתפלל כבר האבל, אם מתפללים

בבית שמת המת או שהאבל שם אין אומרים וידוי ונפילת אפים, ובחתן אם התפלל כבר ואינן עמו אז יאמרו וידוי ונפילת אפים, והביא גם כן מהרב חסד לאברהם אלקלעי ז"ל בתשובות סימן ב' שהאריך בזה, ועיין השומר אמת סימן ל"ג אות ב'

ג. לא אוכל להתאפק מראות ברע אשר על הארץ, דרבים מדלת העם כשאומרים הוידוי, הרצים יצאו דחופים במהירות גדול להכות באגרוף רשע, רץ לקראת רץ ואין איש שם על לב מה הוא מוציא מפיו, וירגיש האדם דהקול נשמע כמו שעושה משטמה לחבירו לומר לו אתה תראה, ישתקע הדבר, ולא יאמר וידוי כזה, וחוששני מחטאת דיקצוף האלהים על קולו, והדבר תלוי ביד השליח ציבור דירגיל לומר בהכנעה גדולה, בנחת ולא במרוצה, ונשכבה בבשתינו ותכסינו כלימתינו בהעלות על לבבינו, דאם נחשוב השיעור המגיע בעשיית החטא, איך תהיה החרטה והוידוי בפחות מרגע דהוא תמורת החטא, ומה גם דעיקר הוידוי הוא דיבכה על עונותיו ויוריד כנחל דמעה, ואם הוא במרוצה רחוק הוא לבכות, ובפרט בעונות דידע איניש דנכשל בהם דלב היודע מרת נפשו, ואפילו שאינו מסודר בהווה הוא ירגיל על לשונו שיהיה שגור בפיו להתודות כך, אולי ישוב ה' מחרון אפו, ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ועיין בחסד לאלפים אות ג', ומורה באצבע סימן ג' אות פ"ו, ובית עובד דף ק"ג ע"ב

ד. הוידוי עם התשובה יועיל להעביר המקטרג, אך כדי להמית המקטרג ולברר ניצוצות הקדושה צריך סגופים ותעניות, כמו שכתב בחומת אנך באיוב סימן ל"ג יעויין שם, ומורנו הרב חסיד שבכהונה בספרו היקר והנכבד שבט מוסר פרק ו' הביא, דעל ידי הוידוי זוכה דאין דינו מסור אלא ביד הקדוש ברוך הוא לטוב לו

ה. ענין ברכות קריאת שמע בישיבה, ושמונה עשרה ברכות בעמידה, ואחר כך נפילת אפים, מה שבא כסדר הזה הוא כדי לעשות ככתוב במשה, ואשב בהר, ואנכי עמדתי, ואתנפל, עיין בטור, ובמגן אברהם, ועולת תמיד, ובאשל מפרי ודוק, ומצאתי כתוב מטהרת יד הקדש של הרב הכולל אביר הרועים כמוהר"ר אברהם חיים דוד זלה"ה, מר ניהו שלוחא דציבורא מקהילתנו דכתב וזה לשונו, עיין בשיירי כנסת הגדולה דהנהיג באזמיר, שלא יאמרו ברכת כהנים בבית האבל כו', יע"ש, ונראה לעניות דעתי דאף למנהג זה, היינו דוקא כשיש שם אבל, אכן כשאין שם אבל ומתפללים בבית הנפטר למנוחת נפשו, אף למנהג ירושלים ת"ו דכתב הרב המגיה בשלמי ציבור בדיני נפילת אפים, וכן הוא מנהגינו דאין לומר תחנונים ונפילת אפים, מכל מקום ברכת כהנים צריך לומר דהבו דלא להוסיף עלה, וכן עשיתי מעשה, עכ"ד, ודבריו חיים וקיימים ושייכים לעיל אות ב'

ו. כשמכה בוידוי על לבו יכוין אתה גרמת לי, מגן אברהם, ושלמי ציבור, ועיקר הטעם הוא במקום שחטא כדכתיב ולא תתורו אחרי לבבכם, זה הוא לפי הפשט מלבד סודן של דברים, ויכוף הגודל תוך אצבעותיו כדי לכבוש למדת הדין, חסד לאלפים אות ד', וחמדת ימים, וקמח סולת דף כ' ע"ד, ויאמר אנחנו ואבותינו וכל אנשי ביתינו. כמו שכתב בספר דבש לפי מערכה ו' אות א' יע"ש

ז. יזהר להשלים עשרים ושתים אותיות ומנצפ"ך בוידוי, וכן נוהגים במדרש הקדוש בית אל יכון בצדק כמו שהעיד הרב מר יהודאי נר"ו, בן יאיר להרב החסיד בעל חסד לאלפים, ושם כתב דאם באנו להוסיף בוידוי מה שראוי להוסיף אין מספר, ולפחות ירשום האדם בספרו באות ל' לא קיימנו שום מצוה כתיקונה, לא חסנו על כבוד קוננו, נתעצלנו בעבודתיך דבזה כולל הכל, ובאמירת טפלנו שקר ומרמה יכוין שגרמנו בעונינו זיווג לס"מ ונוקביה דשמותן כך, ויבכה ביותר דגרמ'א דנפיל מיתתן שלמי ציבור כמו שכתב רבינו האר"י זיע"א, והביא דבריו בשלמי ציבור

ח. אם נכנס לבית הכנסת ומצא צבור אומרים וידוי, יתודה עמהם אף על פי שכבר התודה, שיירי כנסת הגדולה, ותוספת יוה"כ בדף פ"ז, ושלמי ציבור, ובית עובד, ובקשר גודל סימן י"ט אות ו', ובשיורי ברכה לענין נפילת אפים נמי

ט. כתוב בספר החסידים סימן תקפ"ח, וברית עולם שם, ובהשמטות, דתפילה בלשון שמבין הוא יותר טוב ורצוי ומקובל, ועוד שם בספר החסידים סימן תשפ"ה, ובחסד לאלפים סימן ק"א אות ה', וספר נחמת ציון, ונוהג כצאן יוסף דף ז' ע"ד, ונוה שלום דף ל"ז ע"ב, ורש"י בספר הפרדס דף נ"ג ע"ב, ועל כל פנים הוידוי מה טוב לאומרו בלשון לעז שיבינו עמי הארצות, ובפרט כשאומרים סליחות בימי אלול ובעשרת ימי תשובה ובימי השובבי"ם, והעושה כן מזכה לחייבייא ורבים ישיב מעון, וזכות הרבים תלוי בו

יוד. וידוי צריך לומר באלפא ביתא ובתשרק"ץ שבהן נברא העולם, ילקוט ראובני סדר בראשית, ושם דף י"ז ע"ד הביא, דאדם הראשון חטא מאל"ף ועד תי"ו ועשה תשובה דרך תשרק"ץ, יע"ש

יא. אף על פי דידע איניש בנפשיה שלא נכשל בחטא ההוא עם כל זה צריך להתודות, ולכן נתקן הוידוי בלשון רבים דהוא בשביל עריבות, ועוד זאת על גלגולים אחרים וגם על הבאים משורש נשמתו, ועוד דאיכא כמה עבירות קלות שהן תולדותיהן כיוצא בהם מהחמורות, ואין נקי מהן כי אין צדיק בארץ, וידוע מה שהשיב הרמב"ם לגדול אחד על רזא דנא, והביאו בספר חסדי אבות, וראה בעיניך נועם שיח של הרב חיד"א ז"ל שם בזה והביאו בשלמי ציבור, ועיין עוד להרב חיד"א בספר חומת אנך באיוב סימן כ"ב בזה,

ועיין בספר החסידים סימן כ"ב וסימן תר"א, ובספר זובח תודה בהקדמתו יע"ש, על כל פנים שכיב מרע צריך שיאמר הוידוי בלשון יחיד שכך הוא על פי הסוד כמו שכתב הרב האל"ף אות ג'

יב. באמירת וסרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים, החי יתן אל ליבו על שלא קיים גם לפנים משורת הדין, דהיינו ועשית הטוב והישר ולמען תלך בדרך טובים, ובאמירת ואתה צדיק על כל הבא עלינו יכוין על לעבר דוקא ולא אלעתיד משום אל יפתח אדם פיו לשטן, ודלא כמו שכתב הרב חסד לאלפים אות ז'. ועיין בבית עובד דף ק"ד ע"ב, ועיניך תראנה מה שפירש הרב שארית יעקב סדר ואתחנן דף קי"ו ע"ד ויערב לך, ועוד לו פירושים אחרים בספרו שלמי ציבור דף קמ"ז ע"ד והכל אמ"ת ליעק"ב

יג. שלש עשרה מכילן דרחמי לא יאמר בלילה כי אם אחר חצות, וכשאומר ה' ה' יפסיק ביניהם, ויכוין בחילוף אותיות דא"ת ב"ש, ובין תיבת בשם לה' יפסיק מעט, וכשאומר שליח ציבור ויעבור ה' על פניו ויקרא ישתקו הציבור ולא יתחילו לומר כי אם מה', ובשעה שהשליח ציבור אומר ויעבור מה טוב שיאמר פסוק שמע ישראל, כמו שכתב כל זה הרב האל"ף אות ט', וכתב הברכי יוסף בקונטרס אחרון והביא דבריו בשלמי ציבור, דכשאומר ה' ה', אף על גב דבעלמא זוקף בשם, הכא ישוח מעט

יד. נפילת אפים על צד שמאל, כנסת הגדולה סימן י"ט אות י"ג, ועיין בספר נוהג כצאן יוסף שהאריך בזה לשום הפרש בין שחרית שיש לו תפילין למנחה דאין לו תפילין בזרועו, ועיין נמי בעולת תמיד, ובשלמי ציבור, ובחידושי משבצות זהב מפרי, ומחצית השקל, ורש"י בספר הפרדס דף ס' ע"ד, ומנהגינו שלא לשנות ותמיד על השמאל, ואני תמה על רבים מיראי ה' וחושבי שמו דאינן עושין נפילת אפים כי אם אומרים המזמור בלבד ואינן נופלין על פניהם, וכן כמה מתופסי התורה אינן נופלין, ולא טוב עושין, כי אף על פי שיראים למסור בכונה, לא בשביל זה פטורים, וצריך לכסות היד בטלית בשעת נפילת אפים ולא ליפול על היד כי ביד עונותיו חקוקים כמו שכתב בספר נגיד ומצוה, וקיצור של"ה, ואליהו זוטא, וסולת בלולה, ודרך ישרה

טו. איתא בזוהר, דבמזמור אליד ה' נפשי אשא לא יש ק', והוא להודיענו שישים עצמו כקוף, וגם חסר ממנו שלש אותיות בו"ק שהוא גימטריא גהינ"ם ושכך נקרא גהינם, והיינו דעל ידי אמירת מזמור זה ניצול מגהינם, ועוד נמצא בו שלש אותיות נוספות אפ"ר, דממה שהיה ראוי להיות אפר מחמת עונותיו עתה ושב ורפא לו והוא לפא"ר משנת חסידים, ושלמי ציבור, ודרך ישרה, וקמח סולת

טז. במקום שנוהגים לומר נפילת אפים אחר והוא רחום, אם סיים והוא רחום קודם שליח ציבור ימתין להשליח ציבור כדי לומר נפילת אפים אליהו זוטא, ופרי מגדים **חי**. ראיתי להרב מדבר קדמות מערכת ן' אות ך', דהביא כמה מעלות טובות להאומר נפילת אפים בכונה והוא היה מונה שבעה, אכן בספרו דבש לפי אות א' הביא הלשון מתוקן כי הן שמונה מעלות, ועיין להרב המגיה בשלמי ציבור שהביא כן מספר פרי עץ חיים, ולכל הדברות ולכל האמירות, האיש הירא את ה', חרדה ילבש בעת שאומר נפילת אפים ולפחות יכוין התיבות שמוציא מפיו, ומה מאד צריך להזהר בזה כי החמירו בזוהר הקדוש סדר במדבר, דמי שלבו בל עמו ומוציא הדברים בפיו בלא כונה שגורם לאסתלקא מעלמא בר מינן עד דלא מטון יומוי, וכמו שהביא לשון הזוהר הקדוש הנזכר באורך הרב שלמי ציבור יעויין שם ומרובה מדה טובה למי שמכוין בלב שלם, וזכה מוסיפין לו אורך ימים ושנות **חיים**

יט. ראיתי מכוון לנוסח תפילת רבינו בחיי ז"ל, אלהי לא נשאני לעמוד כו', דכתב הרב רבינו בחיי ז"ל סדר בן לוי על פסוק ויפלו על פניהם וזה לשונו, ויפלו על פניהם להתפלל, ומכאן לנפילת אפים בתפילה, ודע כי ענין נפילת אפים בתפילה יש בו שלש כוונות, האחד מוראת השכינה, השנית להראות צער והכנעה, השלישית להראות הסירת חושיו וביטול הרגשותיו, והראשונה שהיא למוראת השכינה היינו כדי שיתלבש בזה בושת וצניעות, וכיסוי הפנים מדרכי ענוה והבושת, ולפי שכונת המתפלל הלא היא שהשכינה כנגדו וכענין שכתוב שויתי ה' לנגדי תמיד, לכן תקנו בטכסיס התפילה כיסוי הפנים, והכל ביראת ה' יתברך כענין שכתוב במשה רבינו, ויסתר משה את פניו כי ירא מהביט אל האלהים, והשנית שהוא להראות צער והכנעה, היינו כי הנופל על פניו מצטער ונכנע, והכנעה מעיקרי התשובה, ואז תפילתו מקובלת והקדוש ברוך הוא חושש על צערו וממלא שאלתו, וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה על הצדיק המצטער, חלש דעתיה ואתא מטרא, והשלישית שהוא להראות הסרות חושיו וביטול הרגשותיו, היינו כי הנופל על פניו מכסה עיניו וסותם פיו, והוא מסכים בדעתו ובמחשבתו כי אין בידו לנזקו ותועלתו ואינו יודע דרכו ועניניו, ואין בידו להפיק רצונו אם אין הקדוש ברוך הוא מסכים בידו, וכדרך הכתוב כי לא לאדם דרכו, וכאילו הרגשותיו בטלות ואסורות ממצוא חפציו, ועיניו ושפתיו מסותמים לא יוכל לראות ולדבר כי אם בהפקת רצון השם יתברך, וזה דוגמא מה שמסכים את לבו בכיוון רגליו בתפילה כאילו רגליו כבולים ואין חפצו תלוי בעצמו, והנה האומות מראים הכוונה הזאת בכיוון הידים בבקשת תחנונים והן עצמם אינן יודעים למה הורגלו בכך, והטעם בזה הוא להראות ביטול כח עצמו כאילו

ידיו אסורות והוא מוסר אותו למי שמתחנן אליו, ולפי שתנועת הרגלים גדולה מתנועת הידים לקרב תועלתו ולהרחיק נזקו, לכך נהגנו בכיוון הרגלים ולא הידים, עכ"ל, ועיין לעיל סימן ט"ו אות י"ח, ולקמן סימן ל"ו בברכת הלבנה, והרב חמדת ימים בהלכות פסח ריש פרק א' אות ט' כתב, דענין נפילת אפים הוא צורך להפיל הסטרא אחרא ולהתגלות אור הסתום של הקדושה ולהמשיך אותה בכל העולמות של מטה, ולכן לסיבה זו אין צורך לנפילת אפים בכל חודש ניסן שהרי כבר נפל הסטרא אחרא כמו שאמר הכתוב כי נפל תפול לפניו, ועל כן ירים ראש הקדושה, יעויין שם, ועיין בהקדמתי לספר חיים לראש מה שכתבתי שם בס"ד, ובספר כל בו סימן י"ט כתב, כי בנפילת אפים מוחלים לו על כל עונותיו, וזו אחת מהנה מהשמונה מעלות הנזכרים לעיל

ך אל מלך, יכוין דל"א שעות שהן תוספת שבת ושבת יושב על כסא רחמים, ושמעתי כי באדריאנופולי ואגפיה יע"א, יש בתי כנסיות דבשני וחמישי אומרים סדר אל מלך יושב קודם אבינו מלכנו כדי שיהיה להם לזכרון ולגבול שלא ישכחו, וכשאומר בלחשם, החי"ת יקרא שב"א פת'ח, ובין הורנו לזעקינו יפסיק מעט, חמדת ימים בביאור הסליחות פ"ד מחודש אלול אות מ"ב

אך. לא יאמר ויעמוד מלאך מליץ טוב אלא ויעמוד מליץ טוב, עיין הטעם בספר חמדת ימים בימים נוראים פ"ד מחודש אלול אות ל"ח, ויש מדקדקים שלא לומר הוא יגיד ישרנו משום כי ישר באדם אין, ובמקומו הוא יליץ טוב בעדינו. כן כתב הרב האל"ף סימן נ' אות ט' דזהו מנהגו

בך כשאומר ברוגז רחם תזכור יאמר אהבה לבסוף, משנת חסידים, ודרך ישרה, ויש שאומרים אותו סמוך לרחם, ויש שאין אומרים אותו כלל, ובארבעה אבינו מלכנו, יכוין לארבעה יודי"ן כמו שהביא שם. ועיין לקמן סימן ל"ד

כג. והוא רחום בקול רם אינו עיכוב, והכל כמנהג עיין בקשר גודל אות כ"ו, ובית עובד, ועיין בתשובת כנסת הגדולה אורח חיים ק"ק, ולהרב פתח הדביר נר"ו סימן דק"ל

כד. אם בא לו התעוררות תשובה והתלהבות בלבו להתודות על חטאיו, אפילו בשבת לא ימנע עצמו כן המציא לנו מורינו הרב מר שארינו חסידא קדישא ופרישא הפרד"ס זצוק"ל בספרו הנחמד אות היא לעולם מערכת ו' דף קכ"ג ע"ב וריש ע"ג, ולפי דברות קדשו לא נפלאת היא ולא רחוקה הסברא של הרב יוסף עליכם דהבאתי בקונטרס חיים לראש בסוף הספר ובמה שכתב עליו, ועיין בבאר היטב סימן קי"ז, ושיטת פרי חדש, ובזכור לאברהם ח"א מערכת ו' יעויין שם, ולקמן במוצאי שבת בס"ד ודוק, ועיין להרב שלמי חגיגה דף קצ"ו ע"ב

סימן יז

קנצ'י למילין ושכו'תי כפ'י טוב אחרית,
ונשאת תפילה בעד שארית

א. הודעתי הן כתיב, כי בדיני קריאת ספר תורה לא תמצא באר"ש החיים פה עמנו בקונטרס זה, דכולם נקבצו באו בקונטרסי הקטן ספר חיים עד מקום שידי מגעת בחמלת ה' עלי, ואוסיפה לך בספרי הקטן רוח חיים על השלחן ערוך שם כהנה וכהנה בעזר משדי

ב. בתוך אשרי לא יכריזו דבר בבית הכנסת ולא בין אשרי ליענך, אלא או קודם אשרי או אחר יענך, סולת בלולה, וחסד לאלפים אות י"ח, ואשל מפרי

ג. כשאומר ד'ור ל'דור י'שבח מ'עשיך יכוין בראשי תיבות דלי"ם, ומה טוב אם יתן צדקה, ועיין בספר מעיל צדקה, וגם יכוין בהויו"ת דכל פסוק עם נקודותיהם, ובפסוק פותח את ידיך כמשפט הראשון ולא יסמוך על הראשונה שכבר כיון, והנה לפי מנהג רבינו האר"י הקדוש זיע"א דלא היה אומר שום מזמור בהתחלת ערבית, אתי שפיר מה שהבאתי למעלה ראש באשרי יושבי ביתך, דשתים זו שמענו בשחרית כדי לצאת ידי חובה גם בעד ערבית נמי, וכיון שכן ראוי לכוין גם בשני כמו בראשון, ולפי דברי הרב אבודרהם הטעם הוא שהם כנגד הבת קול דשלשה משמרות כיע"ש

ד. כשאומר יענך יכוין לד' פעמים שם יב"ק הרמוזים בו, והם גימטריא הוי"ה אלהי"ם, כמו שכתב בספר הכוונות, ועיין שלמי ציבור, גם כשאומר אלה ברכב יכוין על מלחמת גוג ומגוג כמו שכתב בספר מטה משה, ועול"ת

ה. כשאומר ובא לציון ג'ואל ו'לשבי פ'שע ב'יעקב נ'אום ה' ו'אני, יכוין ראשי תיבות גו"ף בני"ו דירדו לחיצונים בעון הוצאת זרע לבטלה, ויחזרו לגוף אוצר הנשמות ויכלו כל הנשמות שבגוף ויבא גואל, חסד לאלפים אות י"ט, ובשלמי ציבור, ודרך ישרה

ו. באמירת ובא לציון יכוין להמשיך על עצמו חלק מהקדושה כפי הכנתו ולפי כונתו, כן כתב בספר היכל הקדש, וקיצור של"ה

ז. יפסיק בין רב לחסד ובין חסד לכל קוראיך, והוא דברב צריך לכוין על יצחק, ובחסד על אברהם, לכל קוראיך על יעקב, ספר הכוונות, ודרך ישרה

ח. ברוך אלהינו יאמר בשמחת הלב ויזכה להשיג השגה גדולה כמו שכתב בקיצור של"ה, ודרך ישרה

ט. באומרו לא ניגע לריק יכוין שלא יראה קר"י, גם יכוין שלא ילך תורתו למשחיתים הנקראים רי"ק ובהל"ה, דאפילו דלבו פתוח לתורה כפתחו של אולם, אם אינו עובד ה'

כראוי, כל יגיעו הולך לאלו הנזכרים רחמנא ליצלן, כ"כ גורי האר"י, ועולת תמיד, וסולת בלולה, ובשלמי ציבור, ודרך ישרה, וכתוב עוד שם, דיכוין גם כן על בניו שיהיו צדיקים וחסידים ועושים רצונו יתברך

יוד. כשאומר שנשמור חוקיך ימשמש בתפילין כמו שכתבו גורי האר"י, וגם יזהר להפסיק בין פסוק דורשיך ה' לפסוק שלאחריו ה' אדונינו, ובשל"ה יש חילוף בפסוקים, וכן העתיקו בשלמי ציבור, ובקמח סולת

יא. כשאומר כי לא עזבת דורשיך ה' יכוין שם כה"ת, שם שמואל ספר בראשית דף ד' ע"ב, ועיין קמח סולת, ואחר אומרו חזקו ויאמץ לבבכם יאמר קודם הקדיש פסוק בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים, וכן נוהגים בעיר ואם בישראל אנדריאנופולי יע"א וכל סביבותיה.

יב. מלות התרגום אין קפידא מלאומרם בקול רם, רבינו האר"י באורחות צדיקים, ובית עובד, וקשר גודל סימן כ' אות ד', וחידושי משבצות זהב בפרי אות א', ובשלמי ציבור כתב דלגרמיה הוא דעבד רבינו האר"י, ולא היתה הרש"ת לשליח צבור, עוד כתב בקשר גודל אות ג', בקדושא דסדרא יזהר לאומרה עם הצבור, וכן כתב בבית עובד

יג. איכא אינשי דטע"ו במדב'ר באומרם קדיש תתקבל דמוסיפים וארעא, ולפי האמת בתואר אבונא לא שייך להזכיר על הארץ אלא אבינו שבשמים, ספר יוסף עליכם, וקמח סולת, עוד טעות אחר מורגל בפי הכל, דבאומרם עושה שלום בכל קדיש שיהיה ובעמידה, אומרים יעשה שלום עלינו ומפסיקין ואחר כך אומרים ועל כל עמו ישראל, וצריך שירגילו עצמם לומר יעשה שלום ויפסיקו ואחרי כן יאמרו עלינו ועל כל עמו ישראל בבת אחת ועיין לעיל סימן ט"ו אות מ' ובהשמטה שם.

יד. בתפילה לדוד יאמר, שמרה - השין בקמ"ץ כי כך צריך להיות על פי הדקדוק כנודע, גם יכוין דמתפילה לדוד עד שיר המעלות יש קפ"ו תיבות כמנין מקו"ם שהם מספר הוי"ה, ובשיר המעלות יש ז"ן תיבות כמספר א"ל הוי"ה, משנת חסידים, והביא דבריו בשלמי ציבור, לקחת מוסר השכל שלא יאמר במהירות ובחיפזון דמגרעות נתן חס ושלום בשמות הקדושים היוצאים מהם, ועיין נמי בדרך ישרה, עוד הביא שם בשלמי ציבור מהרב אבודרהם בזמירות שבת דכתב, דבמזמור הזה יש אזי שלש פעמים גימטריא ד"ן, והוא שנשים בדעתינו דבזכות התפילות הקדוש ברוך הוא ד"ן את אומות העולם לגאלנו

טו. השיר שהיו הלויים, הגאון הגדול תנא ירושלמאה מור זקני זצוק"ל בספרו הנורא חקרי לב אורח חיים סימן ל"ג החזיק במעוז לומר נוסח זה, היום יום ראשון של שבת

קודש וכן על זה הדרך בכל יום, ועיין בשל"ה להרב הקדוש, ובספר סולת בלולה, ודרך ישרה שהביאו טעמים נכונים דצריך לומר ככה, ובחקרי לב, וקמח סולת, ושלמי ציבור, אלא דראיתי שינוי ביניהם בנוסח אמירה זאת, דלפי דברי השלמי ציבור צריך לומר היום יום ראשון לשבת קודש השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן, והרי אנו אומרים להפך, ואי חייש מר משום דיום יום ידרשון והוא כפל הלשון, הרי גם אם נאמר להפך יוכל לסדר כך, השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן ביום ראשון של שבת קודש, ויתכן לומר דאם נאמר כך לא משמע דהיום הזה הוא אותו היום, והגאון עמודי שמים כתב דיאמר בנוסח זה, היום יום אחד בשבת שבו היו הלויים אומרים בבית המקדש כו', יע"ש, ועיין להגאון הגדול הרב מ"ז בכונן לחקר דיש'ב ע"ד דישב למה שהקשה עליו מורי הרב בית ישחק ז"ל כיע"ש, ויותר נראה כמו שאנו אומרים בספירה ובהקפות דזה הוא יופי הלשון לומר כן יום יום יעמס לנו, גם יזהר דבערב שבת יאמר יום הששי בה"א יתירה, ויפסיק מעט בין סיום המזמור לאמירת הושיענו, עיין חסד לאלפים אות כ"א, ובחמדת ימים פ"ב משבת אות ה', הביא דבריו בשלמי ציבור, ובספר סדר היום כתב, דאין כאלהינו נתקן ארבע בכל ענין נגד אותיות הוי"ה וכענין בתי התפילין, ובמורה באצבע כתב למעוטי ארבע מלכיות, ואבודרהם נתן סימן שלא תטעה, אמן ברוך אתה

טז. פיטום הקטורת שלאחר התפילה הוא דבר גדול שלא יהא יניקה למקטרגים מהתפילה, אך במנחה וערבית אין צריך, קיצור של"ה, ובלאו הכי בלילה אין לאומרו כמו שכתב בברכי יוסף, ואפילו במוצאי שבת אחר ההבדלה, כתב בחסד לאלפים סימן קל"א דאין לאומרו, וכן הובא לקמן סימן ל"ו

יז. אתה הוא ה' אלהינו, ראיתי להרב החסיד בספר שלמי ציבור דהביא מפי השמועה משם הרב הגדול מר זקנו, ואיהו נמי מר זקנינו בעל ספר עין יהוסף ועין יוסף ז"ל, דאין צריך להתחיל מאתה אלא מפסוקי הפרשה, יעויין שם, אבל מה נעשה לבית אבינו הזקן מאחר כי כבר הורה גבר רבינו הקדוש האר"י הקדוש ז"ל דצריך להתחיל כך כמו שכתב הרב חיד"א ז"ל, ובשגם טעמו של הרב נודע ביהודה נכון הוא להתחיל כך וכמו שהביא שם באות שלאחריו

חי. הזהיר בספר שכחת לקט מערכת בי"ת, דכשאומר פטום הקטורת יסתכל באותיות, וכן ראיתי שכתב בספר ערך לחם למוהריק"ש ז"ל דיקרא מתוך הספר, ועיין באשל מפרי, ובילקוט ראובני סדר בן קהת כתב, כי י"א סימני הקטורת הם סגולה נפלאה להכניע י"א מחנות של סמא"ל כאשר יעויין שם, ואם אומר במרוצה ובעל פה ומכין עצמו דישם לדרך פעמיו, לא יהיה לו שום תועלת מאמירה זאת, ובספר מעיל צדקה כתב, דיכתוב

פרשת הקטורת על הקלף או גויל בכתב אשורית כספר תורה ויקרא בו ויעשה לו סגולה דהקטורת מעשיר, ומובטח לו דלא יופסק פרנסתו ותמיד יהיה לו פרנסה טובה וכלכלה בריוח ולא בצמצום, ויאמר פסוק וערבה לה', כמו שכתב בקשר גודל סימן כ' אות ח', וחסד לאלפים אות כ"ב, ומה טוב דיאמר שלש פעמים השלשה פסוקים ה' צבאות כו' כמו שכתב בסוף קשר גודל בהנהגות אות כ"א, ונוהגים לאומרו כן בבתי כנסיות בימים נוראים, והחרד אל דבר ה' יאמר בכל יום כן

יט. איתא במדרש והובא בילקוט ראובני סדר ראה דף קס"ה ע"א וזה לשונו, מה שאומרים אחר התפילה תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, לפי שיש בה שמונה פעמים שלום עם שלוה כדי להכביד שמונה כנפיו של סמא"ל שלא יתעורר על התפלה, עד כאן, ועיין בדרך ישרה, ויתכן דבעבור זה כשבא סמא"ל אצל משה וראה שלא נתקבלו תקט"ו תפילותיו לאותה שעה, אז תחילה דיבר אמר לו אין שלום אמר ה', וכמתלהלה יורה זיקים בשיחתו לרמוז לו דהזכרת שלום בתפילה הוא להכניע גדפוהי וכיוון בזה להכניעו, ומזה אל תהי קלה בעיניך לצאת מהרה מבית הכנסת ולסמוך על השליח צבור שאומר תנא דבי אליהו, אלא קרא אתה בפיך תיבה בתיבה ולכוין במספרם כמו שאתה מונה סימני הקטורת כדי שתקובל תפילתך ברצון ועיין שבט מוסר פרק ל"ז.

ך. עלינו לשבח ועל כן נקוה לך מתחילין בעי"ן ומסיימין בדל"ת, כדי לרמוז על שני עדים דמעידים על תפילתו, ולפי זה אין לומר בתוספת וא"ו ועל כן, כמו שכתב בברכי יוסף, ושלמי ציבור, וקמח סולת, ודרך ישרה, בין יושיע לואנחנו צריך להפסיק, אך לא יאמר אבל אנחנו דרמוז בראשי תיבות יהושע דתיקנו, ויש בו קנ"ב תיבות עד תמלוך כמנין ב"ן נ"ן, עיין שלמי ציבור, וערך לחם, ודרך ישרה, ועולת תמיד, ופ"מ, וסולת בלולה, ושם הביא דיותר טוב שלא יאמר אל אל, אלא יאמר ומתפללים אל לא יושיע, ובקשר גודל סימן כ' אות ט' כתב, עלינ"ו בגימטריא ומעומד, וכן כתב שם במורה באצבע סימן ב' אות ל"ה, ועיין להרב בעל מאמר מרדכי בספרו הבהיר דברי מרדכי ק"ק מה שהשיב על דברי הרב הגדול חיד"א בזה, ובספר דבש לפי מערכת ע' אות ט' כתב וזה לשונו, עלינו לשבח תיקן יהושע בן נון שבא מיוסף הצדיק עליו השלום שנקרא שור, וכן עלינו לשבח גימטריא שו"ר, תקנו בזמן שכבש יריחו וסבב אותה שבע פעמים, ובכל פעם הזכיר שם אחד משם מ"ב, והשם הראשון הוא ראשי תיבות אנא בכח גדולת ימינך תתיר צרורה גימטריא עלינו לשב"ח שעשה לנו הנס על ידי שם מ"ב, וזהו סוד לעושה נפלאות גדולות לבד"ו גימטריא מ"ב, שכל הנסים והנפלאות שהקדוש ברוך הוא עושה, הוא על ידי שם מ"ב לבדו ולא בשם אחר, כי כל השמות אחרים עולים על ידו ובזה הערך הוא

גדול משאר השמות כנודע בכונת אנא בכח, וגם שם אחד מע"ב שמות הוא וש"ר והוא אותיות שור, והם שם ל"ב מע"ב שמות, לקוטי גורי האר"י ז"ל כ"י, ורבינו האי גאון ז"ל בתשובה כתב יד כתב, דרבן יוחנן בן זכאי תיקן שיאמרו עלינו לשבח אחר תפלה, ושם בתשובה הנזכרת האריך הגאון בסודות עלינו לשבח, ואחר זמן ראיתי שרבינו האר"י זצ"ל רמז תשובת רבינו האי גאון זכרם לברכה, עכ"ד, וסדר אמירת עלינו לשבח עם אנא בכח כבר הובא בספרו יוסף בסדר, כיע"ש

אך. כשאומר מהרה' בתפארת' עוזך' יכוין שם כה"ת, מורה באצבע סימן ב' אות ל"ו, ובית עובד, וכשאומר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת יהיה בנשימה אחת ולא יפסיק, כמו שכתב בחסד לאלפים אות כ"ג, ומושב יקר"ו יכוין ראשי תיבות י"ה ק'דוש ר'ם ו'נישא, אליהו רבה, ואליהו זוטא, ופרי מגדים, לא יאמר ואין עוד בו', וכן אפס בלי ו', ובין אמת למלכנו יפסיק מעט, עולת תמיד, ואליהו זוטא, ובספר עבודה ומורה דרך שם

בך. הש"צ ירגיל לבני קהלתו לומר עלינו לשבח בקול רם בשפה ברורה ובנעימה, וכמו שנוהגים בימים נוראים כן ינהגו בכל יום, והוא מתקנת מרנא ורבנא מרן החבי"ב זיע"א, וגם מורינו הרב המופלא מר שארנו חק לישראל הפרד"ס זצוק"ל, דרש על זה ברבים והנהיג באחד מהבתי כנסיות שלו אשר היה מתפלל בו בקביעות לומר עלינו בקול רם כל עם הקהל

כג. מי יתן והיה שירגיל כל האדם לומר העשר זכירות עם התפילות שתיקן הרב הגדול חיד"א ז"ל בבית אלהים, וספר ככר לאדן, ודרך חיים, ושאר מחברים, כדי שידע וישכיל מאי קאמר. ובספר עמודי שמים גם הדפיסם וביאר בפירושו טוב ויפה

כד. אם אינו קורא מעמדות, על כל פנים לא ימנע מלקרות פרשת היראה ופרשת התשובה, וגם סדר הקרבנות כאשר נדפסו בספר דרך חיים שהוציא לאור הרב הגדול מוהר"י מנשה זלה"ה, וכתבתי בספרי הקטן לב חיים חלק ב', דמה טוב אם יקרא נמי בפרשת הדלקת הנרות ככתוב בסדר אמור עיין שם בס"ד, ואשרי שיאחז ס' יוסף בסדר להיות לו בכיס הטלית ותפילין לקרות בו בכל יום תמיד, ולא יחוס על דמיו לקנותו בדמים יקרים, כי הקורא בו בכל יום תמיד מובטח לו שהוא ניצול מכל מקרה רע ושאנן מפחד רעה. ועיין להרב משק ביתי אות קס"ח

כה כתב בס' דרך חכמה נתיב טו"ב אות ה', דגם אחר התפלה מה טוב אם יאמר פיוט אדון עולם, ועיין שם בטעמו. ועיין בספר אליהו זוטא סימן קל"ג

כו אם המצא תמצא מתופסי התורה דידון בדעתו להתרשל מללמוד בכל יום ספר חק לישראל, בטענה דבלאו הכי הוא שקוד על למודו ובתורתו יהגה יומם ולילה ותלמוד

בבלי בלול בכל, אני אומר לו דעיניו תחזינה מישרים מה שכתב האור המופלא החיד"א ז"ל בספר דבש לפי מערכת ת' אות מ"א דברים טובים ונכוחים וישרים למוצאי דעת, ועוד לו בספר מחזיק ברכה סימן קנ"ו, ובספר מורה באצבע סימן ג' אות צ"ג כאשר יעויין שם, ומה שצריך לכוין בלימוד חק לישראל, לקוח מספר מורה באצבע סימן ה' אות קס"ו ואילך, ובחסד לאלפים סימן קל"א ס"ק כ"ד אות ט'

זך. אם יצטרך לעשות הטבת חלום, הנה מה טוב שיהיה תכף אחר תפילת שחרית דהוא שעת רחמים, ובבית התפלה במקום קדוש דהמקום יהיה בעזרו, ויזהר לומר כסדר הכתוב בקונטרס עתרת החיים סימן ל"א, ושם תראה דהשמיט המדפיס תיבת ונחמתים, ועוד קרא שמיט'ה פסוק תודיעני בפעם שלישית דצריך לאומרו ולכוין בו להמשיך מהוד ליסוד, ועוד טעות סופר הניכר בפעם שישית מחלמא טבא דצריך לומר יסוד, ואף גם זאת דילג המדפיס בסוף מה שיאמרו המטיבים פסוק לך אכול בשמחה לחמך. אתה תראה דבכמה מקומות בקונטרס הלזה טעה המדפיס לכתוב ט' במקום ת', ועיין בספר התשב"ץ ק"ק [קטן] לתלמיד מוהר"ם ז"ל

כח. הרב ראשון לציון ז"ל עשה קולה בענין להשהות שעה אחת אחר התפילה, והביא דבריו בקמח סולת דף י"ד סוף ע"א, ועיין מה שכתב בספר נוה שלום סימן צ"ט דף כ"ט ע"ד, ובמה שכתב הרב רבי חייא רבא ז"ל בספרו הנחמד צפיחית בדבש סימן טו"ב, ועיין במה שרמזתי לעיל בדיני תפילין בס"ד לכל הדברות ולכל האמירות, אפילו שיש לו עסקים גדולים יאזור חיל ללמוד אחר התפילה, ולא יעבור יום מללמוד, ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין האדם את דעתו לשמים

כט. כשבא להסיר התפילין, קודם שיסירם יאמר פסוק ויאמר אם שמוע תשמע, ויכוין באומרו עלי'ך כי' אני' ה' בארבע יודי"ן דע"ב, רבינו האר"י בשער רוח הקודש, והביא דבריו בסוף ספר קשר גודל אות י"ב בהנהגות שם, ועיין דרך ישרה

ל שלש השתחויו' יעשה בעת יציאתו מבית הכנסת, אחת כשקם ממקומו, שניה כשמגיע לפני ההיכל, שלישית בצאתו מפתח בית הכנסת, ברכי יוסף סימן קנ"ו, ושלמי ציבור שם

סימן יח

עלה בקב"ץ איזהו מקומן,
והיתה הרש'ת דעונים ואומרים כל דבר שבקדושה
מי שאינו מזומן

א. אסור להפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש אפילו לענות אמן או קדושה, ואפילו אמן מברכת תפילין, אלא דאם בדיעבד ענה אמן על ברכת תפילין אין צריך לחזור ולברך על מצות תפילין, ועיין סוכת דוד דף ב' ע"ב מה שכתב להקל בזה

ב. גם לא יקרוץ בעיניו ולא ירמוז באצבעותיו, ולא ינענע בראשו ולא בשפתיו, אלא יהיה כאבן דומם בין תפילין של יד לתפילין של ראש, זולת אם הוא הכרח בשביל התפילין עצמם, חוץ מזאת אפילו לדבר מצוה אסור

ג. אם נוהג להניח תפילין של רבינו תם בפני עצמם, אזי יכול לענות קדיש או קדושה או מודים בין תפילין של יד לתפילין של ראש, וכמו כן אם הוא בעצמו לא בירך על התפילין אלא שמע הברכה מחבירו וכיוון להוציאו, אזי יוכל לענות

ד. אם אין לו טלית ותפילין והתחיל ברוך שאמר, מאז והלאה יניחם בלא ברכה, ומה טוב אם יבקש בעת ההיא מי שלא בירך עדיין על התפילין ויוציאנו ידי חובה, ועיין לקמן אות ח', ובאמצע ברוך שאמר עונה לקדיש וקדושה וברכו, אך על אמן דברכות לא, קשר גודל סימן ז' אות כ"ט ואות ל', ועיין בזכור ליצחק

ה. אם בעודו מברך ברכות השחר, בתוך הברכה שמע קדיש או קדושה לא יענה, אך בזאת בברכת התורה אחר שאמר על דברי תורה קודם והערב נא יוכל לענות לקדיש או קדושה וברכו, וכן באמצע הברכה שאמר ברוך אתה ה' מברוך שאמר לא יענה לקדיש וקדושה ומודים עד אחר שיגמור מלך מהולל בתשבחות, גם יזהר דלא יפסיק כל כך בין פרשת התמיד להודו, קשר גודל סימן ז' אות כ"ד

ו. לא יפסיק בין אמירת שירה לישתבח להמתין שיבא מנין אם לא שהוא שליח ציבור, כי ברכת ישתבח הוא סיום הזמירות, גם אם איחר לבא לבית הכנסת ומצא ציבור שהתחילו יוצר לא יתחיל מישתבח אלא מברכת יוצר

ז. אם שמע שאומרים ה' מלך חייב לעמוד, וישתוק אם הוא מברוך שאמר עד העמידה, אבל אם הוא קודם ברוך שאמר או אחר העמידה חייב גם כן לומר עמהם ה' מלך. (וכבר הובא לעיל סימן י"ב אות י"ב, ולהיות דסימן זה הוא מגמר בעתיקא מקודם השריפה, נעתק כמו שהיה ולא זזה ממקומה אפילו שהגיעני כפו"ל באיזה דברים שכתובים בסימנים אחרים).

ח. בין ביוצר אור, בין באהבת עולם, ובין באמת ויציב, יכול לענות אמן מברכות וקדיש וקדושה וברכו ומודים, אך באמצע הברכה עצמה לא יענה, כגון שהתחיל ברוך אתה ה' ולא גמר יוצר המאורות, או הבוחר, או גאל ישראל, ואפילו ברכה עוברת, כגון שראה

הקשת, או שמע קול רעמים לא יפסיק כדי לומר הברכה, וכן בין ברכו ליוצר אין להפסיק אפילו לענות אמן ולברך על התפילין, בית עובד דף פ"א ע"ב

ט. באמצע פסוקי דקריאת שמע יוכל לענות קדיש וקדושה וברכו ומודים ואמן משמונה עשרה ברכות אפילו באמצע הפסוק, אך בזאת דאם הוא בענין אחד לא יפסיק, ואם הפסיק יחזור לתחילת הענין, ויזהר שלא יתחיל הפסוק אם רואה שצריך לענות, וכל זה בשאר פסוקי דקריאת שמע, אכן בפסוק שמע ישראל וברוך שם לא יוכל להפסיק, ואפילו בין שמע לברוך שם יזהר שלא יביא עצמו לידי הפסקה, הגם דמן הדין מותר לענות ביניהם. ועיין בספרי הקטן אל נכ"ח פני בראשון חלק אורח חיים סימן ב', וסימן ג', וסימן ד', ובספר זכור ליצחק הררי סימן ז', וקשר גודל סימן ז' אות ל', וסימן י"א אות ט"ז, וסימן ט' אות י"ד, ובחסד לאלפים סימן ס"ה, ושלמי ציבור דף פ"ד ע"ב ואילך, וקיצור של"ה דף ס"ז ע"א וע"ב, ועיין בספר פתח הדביר דף פ"ג ע"ד

יוד. הסדר דיוכל לענות בקריאת שמע וברכותיה הוא בזה האופן, דהיינו כי לקדיש יענה עד תתקבל, ומתתקבל ואילך אין לו חיוב לענות, וכן בכל קדיש עד חציו, ולקדושה עד שיאמר ברוך כבוד ה' ממקומו, ובמודים לא יאמר כי אם מודים אנחנו לך ותו לא

יא. באמצע הקריאת שמע וברכותיה, אם הוא כהן וקראוהו לעלות לספר תורה ואין שם כהן אחר מותר לעלות, אך ורק לא יוציא מפיו שום דבור מהפרשה ואפילו שהוא בלחש, ולא יאמר לו החזן מי שברך להתנדב כנהוג, וכמו כן לענין נשיאות כפים דאם הוא באמצע הקריאת שמע וברכותיה יצא לחוץ ולא יעלה לדוכן, ואם אין שם כהן אחר יעלה בין הפרקים דוקא. ועיין קשר גודל סימן י' אות ט"ו

יב. אם היה קורא קריאת שמע וביני וביני הוציאו ספר תורה, ושמע שהשליח ציבור טעה בקריאת התורה ואין איש מאנשי הקהל שיאמר לו טעית, אפילו הכי לא יוכל להפסיק אלא יעשה נערה, או יקח החומש ויראה לו הטעות ולא יוציא מפיו שום דבור, וככה יעשה כשיש בבית הכנסת תינוקות המבלבלין או גדולים שמדברים זה עם זה, יעשה תנועה בנערה בלבד. ועיין בספרי הקטן לב חיים ח"ב בס"ד

יג. אם הוציאו ספר תורה והוא המתין בשירה חדשה, לא יאמר וזאת התורה ולא פסוקי תורת ה' תמימה וגו', אלא יראה וינשק בלבד, אך ברוך הוא וברוך שמו ואמן מברכות העולין יכול לענות. ועיין בספרי הקטן נשמת כל חי ח"א אורח חיים סימן ד'

יד. אם שכח שהיה בשירה חדשה ואחר קריאת התורה התחיל תכף ה' שפתי תפתח, צריך שיחזור ויתחיל מיוצר אור, ובעבור זה לא יענה אמן מהברכות, ולא קדיש וקדושה

ומודים אחר שגמר גאל ישראל, דלסמוך גאולה לתפילה הוא דבר המעכב, ואם יראה דצריך לענות, ימתין בשירה חדשה. ועיין בבית עובד דף פ"ו ע"ב

טו. אם בא להתחיל העמידה והשליח ציבור מתחיל מודים, יכוין היטב שיבא בכיוון לומר ברוך אתה בתיבת מודים שאומר השליח ציבור כדי שבזה ישתחוה עם הקהל בתיבת מודים

(סימן יז חסר גם במהדורא קמא)

טוב. אף על גב דבאמצע העמידה אינו יכול לענות שום דבר, על כל פנים אם שמע קדיש ישתוק עד יתברך, ובקדושה עד ברוך כבוד ה' ממקומו, ואם בדיעבד הוא ענ"ה אין צריך לחזור לראש

חי. אם שמע מבית הכנסת אחר שאומרים קדושה והוא מתפלל בלחש קודם אתה קדוש, יכול לענות כיון דבא בכיוון הקדושה במקומה

יט. מי שבא להתחיל העמידה ויודע בעצמו כי לא יספיק לגמור ולומר הקדושה עם השליח ציבור, טוב לו שלא יתחיל עדיין וימתין בשירה חדשה, וכמו כן אם יודע שלא יוכל לומר מודים עם השליח ציבור, ימתין ולא יתחיל, וכל זה בתנאי שלא יעבור זמן התפילה

ך. אם גמר ברכת מחיה המתים משחרית ושמע קדושה דסדרא או קדושה דמוסף, לא יענה עמהם דאין לערב קדושות זו בזו

אך. אפילו שגמר המברך את עמו ישראל בשלום אמן, כל זמן שלא אמר פסוק יהיו לרצון אינו יכול להפסיק כדי לענות שום דבר ועיין בזה בספר יד אבישלום באורך, ועיין שם באמירת יהי רצון קודם התחנונים, ועיין קשר גודל סימן ט' אות י"ז

בך. בין עמידה בלחש לבחזרה אינו יכול להפסיק לשמוע קריאת ספר תורה

כג. אף על גב כי העמידה בחזרה צריך כונה גדולה כמו בלחש אפילו להשומעים מפי השליח ציבור, עם כל זה אם שמעו היחידים באמצע החזרה קדיש וקדושה יכולים לענות, ועיין לעיל סימן ט"ו אות כ' ואות כ"א, דלא נאמר כן להבאים בסוד ה' והם מכוונים, יע"ש בס"ד

כד. אם בעת צאתו מבית הכנסת יש מנין אחר שאומרים תפילת שמונה עשרה בחזרה, לא יצא עד שיגמרו כל ברכות העמידה, ומה טוב אם ימתין לומר עמהם תחנונים, או ביום שאין תחנונים לשמוע חצי קדיש שלאחר חזרת העמידה

כה. אם יש לפניו לענות קדושה ומודים, קדושה קודם למודים

כו. אם הקדים לומר קדוש קדוש ה' והשליח ציבור אומר עדיין וקרא זה אל זה, לא יחזור לומר עוד הפעם, אלא יכוין למה שאומרים הקהל וקולו לא ישמע

זך. לא יאריך השליח ציבור באמירת לעומתם ובאמירת ובדברי קדשך, שמא ימהרו הקהל לגמור קודם השליח ציבור והוה ליה כמו אמן יתומה

כח. אם התחיל לענות קדושה לא יפסיק לענות אמן יהא שמיה רבה

כט. יזהר הרבה שלא להפסיק בדיבור בין אמירת שמונה עשרה בחזרה לוידוי, ובין וידוי לרחום וחנון, ובין רחום וחנון לאבינו מלכנו, זולת דלקדיש וקדושה וכדומה יכול לענות אפילו באמצע נפילת אפים

ל. אם אחד מהמנין הוא מתפלל תפילת שמונה עשרה אפילו הכי יכולין לומר קדיש, אבל אם הם שנים צריכים להמתין

לא. אם נכנס לבית הכנסת ושמע קדיש, אפילו שאינו יודע איזה קדיש הוא, חייב לענות

לב. אם התחילו לומר קדיש בחושבם שהיה מנין, ובאמצע הקדיש ראו שלא היה מנין ובקשו להשלים מנין צריך לחזור ולהתחיל הקדיש, ודין זה בעצמו איתא נמי בקריאת ספר תורה, אלא דאם הוא קדיש שלאחר העמידה גומרים

גל. היכא דמתפללים בבית הכנסת גדולה חבורות חבורות, או מבפנים לעזרה או מבית הכנסת אחר הסמוך לו דשומע קדיש משלשה מקומות, צריך שיקבע עצמו למקום אחד לכוין ולענות מתחילה ועד סוף

לד. אם היחידים אומרים קדיש עם השליח ציבור ויש מהם מקדמים ויש מהם מאחרים, יתן דעתו לענות להמוקדמים ועיין קשר גודל סימן ט' אות כ"ז וכ"ח

לה. אם יש לפניו לענות קדיש וקדושה, קדיש קודם לקדושה, וזה הוא בתנאי שכבר שמע קדושה או שעתיד לשמוע, הא לאו הכי יענה קדושה ולא יענה לקדיש היכא דלא אפשר לענות לשתיהן

לו. לא יענה אמן אם לא שמע הברכה אפילו שיודע איזה ברכה היא, זולת מברכת התורה דאפילו שלא שמע הברכה, כיון שיודע שהיא ברכת התורה צריך לענות

לז. אם פגע בשני דברים שצריך לענות אמן, יאמר אמן ואמן קשר גודל סימן ט' אות י"א מהלק"ט, ועיין בחסד לאלפים

לח. אם השליח ציבור אמר הברכה בקול נמוך ולא שמע כי אם עניית הציבור, לא יענה אלא יאמר אמן בלבד

לט. אם כשגמר הוא ברכה אחת ואז גמר השליח ציבור ברכה אחרת, יכול לענות אמן ואין זה עונה אמן אחר ברכותיו

מ. אם עובר בשוק ושומע דבר שבקדושה והמבוי ההוא מטונף, לא יענה, ואם ענה, תהיה לו לחטאה

מא. אם שמע השליח ציבור קדושה מאחר צריך שישתוק, וכן בקדיש וברכו ובמודים, ובמקום שיוכל לענות אין פוטר אותו, זולת עניית אמן דיש לו מקום פטור שלא לענות, וטוב לאדם שלא יהיה שליח ציבור במקומות אלו שנכנס בספק כיצד יעשה. ועיין מה שכתבתי בספרי הקטן נשמת כל חי חלק אורח חיים סימן ה' בס"ד

מב. אם כבר התפלל מוסף עם קדושת כתר ואחר כך הניח תפילין, ושוב שמע עוד הפעם כתר, אז יסירם מעליו או יזיזם ממקומם ויענה

מג. מיוצר למוסף טוב שלא יפסיק אפילו ללמוד אם לא מדברים של תחינות דשייכי לתפילה, או מהפרשה שעתידין לקרות בעניינא דיומא

מד. אם נכנס לבית הכנסת ומצא צבור אומרים הלל, יאמר עמהם אף על פי שעדיין לא התפלל כיון שמתפלל אחר כך ביחיד

מה. אם קראוהו לספר תורה בעוד שאומר הלל, יעלה ואפילו ביום שאומרים לגמור את ההלל, ויחזור למקומו ויחתום בברכה. ועיין להלן ד"ל מהכא

מו. בימים שגומרים ההלל ושכח ברכה ראשונה, כל זמן שלא אמר יהללוך יברך אפילו ביחיד

מו. אם נכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שאומרים קדושה דסדרא, יאמר עמהם אף על פי שעדיין לא התפלל כיון שאומרה אחר כך ביחיד, ומה טוב אם אומר אשרי יושבי ביתך, ויענך, וגם ובא לציון עם הציבור, כי אמירת דברים אלו עם הציבור הוא דבר גדול

מז. ידוע מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, דאליהו מצא חסיד אחד וגילה לו דאין ישראל נגאלין עד שיתבטלו אלו התפילות שאומרים בבלבול, (א"ה: כן העיד הרב חמדת ימים בפרק י"א משבת אות ל"ב על חסיד מופלג מדורו, ואחריו בקודש העתיק דבריו כמוהר"ר חיים אבולעפיא זצוק"ל בתקנות שתיקן בעירו איזמיר ונדפסו בסוף ספרו חיים וחסד תקנה ג', עיין שם), ולזה צריך שיזהרו הרבה שלא לומר במקום אחד תפילות הרבה בבת אחת כי פוגע בכמה חששות בענין עניית אמנים של הברכות וקדישים וקדושות וכדומה להם, ואי אפשר למיקם עלייהו לצאת ידי חובתו, ושומר נפשו ירחק מלהתפלל במקום דשכיחי בלבול תפילות, ותקובל תפילתו ברצון בלי שום מכשול, ועיין בספרי הקטן נשמת כל חי חלק אורח חיים סימן ד' וסימן ה', עיין שם בעזר משדי. **ולמודע'י אני צריך, כי כל הכתוב לחיים בסימן זה, הוא מוצל מאש מהקונטרס הלזה שהיה לי קודם שנת התר"א, וזוהי סיבה שלא נכתב בכל סעיף וסעיף שורש הדין המחזיקה והיולדה**

ומהיכן תורה יוצאה, כי כן היה כתוב שם בסדר זה מבלי הורה גבר כדי להקל מעל הקורא, ורובם ככולם מדינים אלו היו לקוחים ויצא עת"ק מחיבורי הגדול שהיה לי על השלחן ערוך, המקום ברוך הוא ברחמיו ישלים חסרונינו כן יהי רצון אמן

סימן יט

משאת כפ'י מנחת זו תפילה,
ויהי בעלות המנחה
זאת תורת העולה

א. תפילת מנחה ראויה לכפר על כל חטאות האדם, ומשה רבינו ע"ה היתה תפילתו על העגל במנחה, רבינו יעקב בעל הטורים בסדר כי תשא יע"ש ולפי זה נראה דבחר אליהו הנביא זכור לטוב להתפלל על ביטול עבודה זרה במנחה, והיינו כענין משה רבינו עליו השלום דראה דהוא שעת רצון לכך והשעה גורמת להתקבל תפילתו, וממנו למדו דיהא האדם זהיר בתפילת מנחה דהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת מנחה כאומרם זכרונם לברכה, ושא נא עיניך וראה בספר שבחי בעל שם טוב ז"ל מעשה רב דתפילת מנחה היא סניגורייא גדולה על ישראל, יע"ש

ב. גם במנחה וערבית הוא מצוה להיות מעשרה ראשונים, כמ"ש בחסד לאלפים סימן ץ', ויותר במנחה כי היא התפילה ראשונה שהיה בעולם שאמר אדם הראשון. כמו שכתב במורה באצבע סוף סימן ג', ועיין בשלמי ציבור דצדיק עת'ק נועם שיח של הרב שתי ידות ז"ל, פוק חזי

ג. אם לא היה מנין ואחר כך השלימו וכבר סיים מקודם אשרי יושבי ביתך, יחזור ויאמר שלשה פסוקים מסוף תהלה לדוד כדי לומר הקדיש, ספר בן פורת יוסף, ועיין שלמי ציבור, ונוהגין לומר תהלת ה', ואנחנו, ופסוק כי לקח טוב, ותכון תפלתי, ואומרים קדיש ואינן חוזרין לפסוקי תהלה לדוד. ועיין חזון למועד סימן י"ז, וקיצור של"ה, ויד אהרן, וקמח סולת דף ס"ב ע"ב, וחסד לאלפים סימן רג"ל אות ח', ובנוהג כצאן יוסף דף כ"ד ע"א, ומחצית השקל, ועמודי שמים

ד. לפי דברי הברכי יוסף ומכתם לדוד הוא דבמנחה יניח של רבינו תם, ועיין קמח סולת דף ס"ב ע"א, ועתה כבר נתפשט דאין להפרידם אף במנחה ויהיו שתים כהלכתן. וכמו שכתב בחסד לאלפים סוף סימן ל"ד, ועמודי שמים, ושמן המאור בתחילת הספר, ועיין גולל אור בהשמטות, וחסד לאלפים סימן רג"ל אות ז', ומורה באצבע סימן ג' אות קכ"ה, ובכנסת הגדולה סימן רל"ב

ח. במנחת ראש חודש יכול להניח תפילין, קשר גודל סימן ג' אות כ"ט, ולפי מה שכתב בנגיד ומצוה נראה דהוא מצוה רבה וקצת חיוב איכא, עיין שם, אך בערב שבת אפילו אם הוא יום התענית, הגם שיהיה תענית ציבור דהיינו עשרה בטבת, לא יניחו תפילין אפילו שמתפללין מנחה גדולה, וכמו שהעליתי בספרי זוטא חקקי לב ח"א באורח חיים סימן ב', ובספרי הקטן רוח חיים סימן כ"ו בעזר משדי, ועיין מה שכתב הרב שלמי ציבור והרב מראית העין דף פ"ג ע"ד, וחסד לאלפים סימן רג"ל אות ז', וכשמניח תפילין לא יחלוץ עד אחר על כן נקוה לך נגיד ומצוה, ושלמי ציבור, וקמח סולת, ועמודי שמים

ויו. לא יברך על הטלית אלא קודם שיאמר וידבר, משבצות זהב בפרי מגדים סימן נ"ה, וכתב במור וקציעה ובעמודי שמים, דאם אינו מניח תפילין לא יתעטף בטלית, יע"ש

ז. באורחות צדיקים לגורי האר"י כתוב, דלא היה מתפלל תפילת מנחה רבינו האר"י הקדוש זיע"א אם לא היה פורע שכר שכיר, וכן הביא בקשר גודל בהנהגות אות ט"ז, וצפורן שמיר סימן י"א אות קצ"ה, אכן בספרו נחל קדומים בהג"ה עיר מקלט סימן רל"ב כתב, דלא היה מתפלל ערבית אם לא היה משלם תחילה שכר שכיר, יעויין שם, ואם נאמר דהא והא איכא, דכשהיה מתפלל מבעוד יום מנחה אז היה משלם קודם ערבית, זה דוחק דהרי כתוב שם דהיה מתפלל מנחה עם דמדומי חמה משום יראוך עם שמש ולפני ירח, כאשר יעויין שם, ועיין בספר שמן המאור סימן קפ"א, ולרש"י בספר הפרדס דף ק"ט ע"ג, ואולי היכא דלא אפשר ליה במנחה כי לא היה לו מציאות אפילו ליקח בהלואה, היה מבקש תקון על אופן שיהיה קודם ערבית. ועיין בשירי כנסת הגדולה סוף סימן קל"ג, ועיין להרב האל"ף סימן רל"ב אות ד', ושלמי ציבור, וקמח סולת, ובספר עמודי שמים אות כ"ו

ח. אמירת מזמור מה ידידות משכנותיך אל תהי קלה בעיניך, דנתקן בכונה מכוונת משום דפסוק ה' צבאות עמנו אמרו אברהם אבינו עליו השלום, ופסוק אשרי אדם בוטח בך אמרו יצחק אבינו עליו השלום, ופסוק הושיעה המלך יעננו ביום קראנו אמרו יעקב, כמו שכתב מהרמ"ק, הובאו דבריו בספר אגדת אליהו ח"א דף ל"ב ע"ג, לכן קבעו מזמור זה במנחה דהוא מה שאמר יצחק בוטח בך, דהיינו לבטוח בשעת הדין שהוא זמן מנחה והוא בחינתו. הרב יוסף תהילות סימן מ"ו דף מ"ג ע"ב

ט. בפרשת התמיד, אני אמרתי בחפזי לתת סימן לעמי הארצות דאומרים בעל פה שלא יטעו מאליהם ללהם, והוא א"ת דגבי רבוייא ז'ה למעוטי, הגם דבירמיה סימן ז' אינו כן, הנה למקומו הוא סימנא בעלמא, ובקיצור של"ה דף ע"ט ע"ד הביא, דהאומר פטום הקטורת אחר תהלה לדוד מציל מות מביתו, יעויין שם, ולמנהגינו אין מוקדם ומאוחר

בזה, ועיין סולת בלולה סימן רל"ד, ולהרב בן יוחאי, ולאבודרהם, ולהרמ"ע סימן י"ד, ועמודי שמים אות ל"א, וכתב שם דצריך לומר כל זה מיושב יע"ש

יוד. כתבו המגן אברהם, ועמודי שמים, דבכל שלש תפילות יאמר הודו לה' קראו עד והוא רחום, ועיין לקמן בסימן ל"ב, ולי נראה דבמנחה וערבית הנה מה טוב שיאמר מזמור לולא ה' שהיה לנו, לפי מה שכתב החיד"א בספר לעיל סימן א' בס"ד

יא. כתוב בספר ספר שבט מוסר פרק ל"א

יב. מימי עולם אנו נוהגים דבבתי מדרשות אנו אומרים נפילת אפים במנחה אף על פי שאין שם ספר תורה, אלא משום היכא דהוו גרסי וכמו שכתב בשיירי כנסת הגדולה, אך ראיתי להבאים אחריו דאמרו, דבכל מקום שיהיה עושין נפילת אפים אפילו שאינו בישיבה של תלמוד. ועיין בספר ברכי יוסף, ושיורי ברכה, וזכור לאברהם ח"א, ובית עובד, וחסד לאלפים, וקמח סולת, ואליהו זוטא, וכסא אליהו, ונהר שלום, ובן יוחאי דף לק"ט

יג. היכא דעשו כסא של אליהו וחופת הילד בבית שכנו, אף על פי שאין הילד שם, אם יתפללו שם מנחה לא יאמרו וידוי. כן עשה מעשה מורינו הרב מרן מלכא בעל תהלה לדוד ז"ל כאשר הבאתי במקום אחר, ועיין בזכור לאברהם ח"א מערכת הו'

יד. לא יפה עושים הממתינים להתחיל תפילת שמונה עשרה כשאין שם בחזרה, אחר שאומר השליח ציבור הקדושה, אלא צריך להתחיל עם השליח ציבור מפסוק ה' שפתי תפתח, והן אמת דכונתם לשמים לענות אמן בשלש ראשונות וברוך הוא וברוך שמו, אך כנגד זה יוכלו להשיג לומר מודים דרבנן אם השליח ציבור מאריך יותר ועיין בספר הנחמד פתח הדביר הנדפס עתה לידידינו רב ספר"א נר"ו מה שכתב בזה דף ק"ג ודף קי"ג ודף רי"ז ודבריו נאמנו מאוד, ועיין בקיצור של"ה דף ע"ט ע"ד, ובעולת תמיד, ובאשל מפרי סימן רל"ב, ובשמן המאור, ומחצית השקל, ובאליהו זוטא סימן קכ"ד, ועמודי שמים

טו. נשיאות כפים במנחה, אפילו בתעניות אין אומרין, ובעירנו אזמיר יע"א, אחת היתה בבי כנישתא שהיה מתפלל בו מורינו הרב הגדול בתי כהונה ז"ל, הלא הוא קהילת קודש נוה שלום יכון בצדק, דנוהגין הכהנים לעלות לדוכן בתעניות, אך מתפללים עם דמדומי חמה כשעת הנעילה, ולאו דוקא נשיאות כפים, אלא אפילו ברכנו בברכה אין לומר במנחה. והוא תימה להרב בית עובד דף קל"ז ע"א דטרח ללא צורך, ועיין שלמי ציבור

טז. לענין אמירת השיר שהיו הלוים אומרים גם במנחה, עמד על זה רבינו שבגולה הגאון המפורסם מרן זקני זצוק"ל בספרו הנורא חקרי לב אורח חיים סימן נ', ולבסוף מסיק

וזה לשונו, כי על כן נראה לי דטוב להנהיג אדם עצמו לומר אחר מנחה גם השיר של יום דאין בה טירחה כלל, כן נראה לי, עכ"ד, וגם הרב עיקרי הד"ט בסימן ה' אות ל"ט נשא ונתן בזה ואסיק הכי, אכן ראיתי להרב שבת של מי ביעקב לחק לימוד מ"ח, דגם הוא נתעורר על זה ורצה למצוא זכות על המנהג שאין אומרין אותו במנחה, עיין שם, אמנם אין בדבריו כדי שביעה נגד מה שכתב הגאון מרן זקני ז"ל כאשר יראה המעיין, ועיין בהגהות עלי חק בסוף ספר אביר יעקב, ועיין בספר ערך לחם סימן קל"ב, ובספר נוהג כצאן יוסף דף כ"ד ע"א הביא משם עשרה מאמרות דפשיטא ליה דצריך לאומרו, ועיין בקיצור של"ה, ובספר תפילת ישרים הביא דאומרים אותו בערבית, יע"ש

טוב. לענין ברכו במנחה, עיין תשב"ץ חלק ב' סימן י"ב. ולהרשב"ש סימן תל"ח, ועיין בפסקי מוהרמ"ר סימן כ"ז, וברכי יוסף, ומחזיק ברכה סימן ע"ט, ופחד יצחק מערכת ב' דף נ"ז ע"ד, והביטה וראה מה שכתב גדול אדונינו ורב מר שארינו הרב החסיד הפרד"ס זצוק"ל בספרו הנחמד אות היא לעולם מערכה ב' אות ל"ח, ולהרב נהירו דעיינין מוהרח"ף נר"ו בספרו הבהי"ר פתח הדביר דף ק"מ ואילך, עיין בהם

חי. יזהר לומר בלחש ובחזרה כמנהג רבינו האר"י הקדוש, ואם השעה דחוקה דהיינו דעובר משתים עשרה שעות קודם שיגמור, אז יקיים שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי וכמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן רל"ג בס"ד, ועיין לקמן במוסף שבת מה שרשמתי שם בחמלת ה' עלי, ועיין בערך השולחן בהשמטות לסימן רל"ג, ובשלמי ציבור דף ק"ס סוף ע"ד, וביד אהרן סימן רל"ד

יט. הזמן היותר נאות לומר פרשת העקידה הוא בתפילת מנחה, שתי ידות למוה"ר מנחם די לונזאנו דף ק"ב ע"ב, ובקשר גודל בהנהגות אות י"ד, ולפחות האנשים שיש להם פנאי ואין להם עסק בעת ההיא, יזהרו להתחיל מפרשת העקידה. ועיין שלמי ציבור, וקמח סולת

ך. אף שברור לו דהוא נקי כפים וידיו נקיות שקם מלימודו או מסעודתו, עם כל זה יטול ידיו קודם תפילת מנחה וערבית כמו שכתב האל"ף ועיין בספר שמן המור ריש סימן ד' לענין פניו ידיו ורגליו דהוא בשחרית דוקא, ועיין בספר מדרש תלפיות דף כ' ריש ע"ב מה שהביא מרבינו בחיי פרשת נצבים ומה שהוסיף על דבריו, ונוהג כצאן יוסף דף ל"ד ע"א, ושלמי ציבור דף קס"א ע"א

אך. לא יתחיל בשום עסק סמוך למנחה, ואפילו אכילת עראי אסור כי אם פירות ומתיקה בלבד, אבל פת אפילו כזית לא יאכל, וכן יין לא ישתה ועיין חסד לאלפים סימן רל"ב, ועיין מה שכתב הרב ערך השלחן בהשמטות ודו"ק

בך. אם רוצה לקבל תענית למחר, קודם שיעקור רגליו יאמר הנוסח שתיקן הרב הגדול חיד"א זיע"א בספר לקמן סימן ל"ד

כג. מנחה גדולה אין להתפלל כי אם על צד הדחק, כגון שרוצה לצאת לדרך או לישב לאכול דימשיך סעודתו, כמו שכתבו המגן אברהם ושלמי ציבור, ומנהג נכון בסעודות גדולות כגון מילה ונישואין דטרם ישבו לאכול מתפללין מנחה, והוא טוב מצד עצמו, שלא יתפללו אחר ששתו הרבה, וכמו שכתב בשיירי כנסת הגדולה, ובקמח סולת דף ס"א ע"ג, ואשל מפרי, ומשבצות זהב שם, ואליהו זוטא שם, ובשלמי ציבור, וכל זה הוא לערבית גם כן, דהותר לו להתפלל מבעוד יום, מאמר מרדכי, ובשלמי ציבור

כד. יזהר לבדוק נקביו כמו בשחרית שלא תהא תפילתו תועבה, ואם הטיל מים ישהה כדי הילוך ארבע אמות משום ניצוצות. כמו שכתב בשולחן ערוך סימן צ"ב, וקמח סולת דף ס"א ע"ד, ועמודי שמים, ושלמי ציבור

כה. אם צבור שכחו להתפלל ובאים להשלים, כל כי האי גוונא לא יתפללו בחזרה. משבצות זהב סימן רל"ד וסימן רל"ז, ודיני תשלומין לא הוצרכתי לבאר שכבר נקבצו ובאו בספר קשר גודל ובית עובד וכבר ביארו כל הצורך, וכן הובא לקמן סימן ל"ו

כו. אל יטעה אדם לומר שכל החומרות והדקדוקים והתנאים והאזהרות שנאמרו בתפילה הוא לשחרית דוקא, אלא גם במנחה וערבית דינם שוה היכא דשייכי, כגון אם שומע קול כרוז לבא להתפלל, יאמר שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, וכשירוץ יכוין לקיים נדעה נרדפה לדעת את ה' יותר משחרית, וכמו כן שיזהר להתפלל בעינים סגורות, וידו הימנית על השמאלית, ויניחם על גבי החזה, וכן על זה הדרך בשאר הדברים. ועיין עמודי שמים דף שט"ו ע"ב, ושלמי ציבור דף קס"ב ע"ב

סימן כ

למי שתורתו אומנותו ובתורתו יהגה,

אחריתו ישגא

א. איתא בברכות דף ח' ע"א, כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקדוש ברוך הוא מביא עליו יסורין מכוערין ועוכרין אותו, ובפרק חלק אמרו על פסוק דבר ה' בזה, זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, יעויין שם, ובתנא דבי אליהו סדר אליהו זוטא פרק ב' אמרו, בזמן שיש בישראל ביטול תורה מבקש הקדוש ברוך הוא להחריב את העולם, יעויין שם, ואפילו מי שאינו בן תורה לא יאבד השעות לאבדון, ובכל שעות שאין לו עסק ילמוד מה שיודע, ולא יהיה שקרן תמידי, דאומר בכל הלילות ובהם נהגה

יומם ולילה, ומי יתן והיה לקשר השעות בשלשלאות של ברזל שלא ילך היום והלילה כשהוא ער [כי אם] כדי לעסוק בתורה, וכמו שכתב הרב חמדת ימים בעשרת ימי תשובה סוף פרק ד' תוכחת מגולה על האומר נעביר הזמן במעט שחוק והיתול כאשר יעויין שם, וירמיה הנביא עליו השלום רמז על זה, אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב, והוא דהמבחן לזה, שם ראינו כשהיינו מתבודדים בפ"ד תעניות, וביותר בהפסקות גדולות, שלא היה לנו שהות ללמוד כל חפצינו הגם שלא היה הפסק כלל, והיינו בוכים ומתעצבים על אשר פנה היום כי היינו רוצים שיהיו הימים ארוכים ביתר שאת, ובפרט בערב שבת לערב שאז היינו הולכים לבתינו דבמקום גילה שם תהא רעדה, שם ישבנו גם בכינו איך היינו מניחים שקידת הלימוד וההתבודדות והקדושה מהתעניות שהיה התפשטות מהגשמיות, וזה רמזתי במה שאמר דוד המלך עליו השלום, חשבתי ימים מקדם שנות עולמים, והוא על דרך שאמרו רבותינו זכרונם לברכה על פסוק ויסע לוט מקדם, מקדמונו של עולם דהיינו מעבודתו יתברך, והכונה חשבתי בדעתי לעשות חשבון שיהיו הימים הנגשים אל ה' ועבודתו דיהיו ארוכים שיעור שנות עולמים, אורך ימים עולם ועד, אחזתיו ולא ארפנו, כן אזכה להיות תמיד אפילו בלתי תענית להתבודד עם קוננו ולעסוק בתורה תדיר אמן כן יהי רצון ועיין צפורן שמיר סימן ד' אות נ' ונ"א

ב. איתא בזוהר הקדוש סדר שמיני, דילמוד הלכות בכל יום, ואגדות ילמוד בלילות, וכתב הרשב"ש סימן נ"ב דף י"א ע"ד, דבכלל כל השונה הלכות הוא חיבור הרמב"ם מספר היד כאשר יעויין שם. ועיין מה שכתב בספר דבש לפי מערכת ת' סוף אות מ"א

ג. כשלומד הלכה יכוין באדנו"ת, משנה בשם שדי, וכשלומד זוהר הקדוש יכוין בשם מ"ה דאלפין, ונותן הארה בקריאתו לשמות הללו, כמו שכתב בילקוט ראובני ק"ג דף כ"ד ע"ב, ועיין בסידור חסד לאלפים, ובספר מדרש תלפיות מערכת כ' דף קצ"ט ע"א, סידר הכוונות דצריך לכוין ביום, ויען אין זה דבר השוה לכל נפש אדם לכן לא העתקתי לשונו, ואם יש את רצונך קחנו משם

ד. אף על גב דזה דרכו כל הימים ללמוד חק לישראל ובלול בכל גם במוסר השכל, עם כל זה לא יעבור עליו מבלי שילמוד בכל יום לפחות חצי שעה בספר מוסר קודם שיתחיל ללמוד בעומק הלכה, וכל שכן אם מלמד לתלמידים, דידריכם ללמוד תחילה בספר הקדוש ראשית חכמה מעט בכל יום החל וגמור, וכן על זה הדרך בספר הטהור נורא ונשגב שבט מוסר וכדומה להם ספרים הרבה אין קץ, וכך היה מנהגינו בישיבתינו בית יעקב רבי תובב"א, ועיין בספר צפורן שמיר סימן ד' אות נ"ג, ולקמן במוצאי שבת בס"ד

ה. אם לבו חפץ ללמוד מסכת חולין או ברכי יוסף סימן רמ"ו

ויו. כת הקודמין היו אומרים דהקדוש ברוך הוא אינו מונה דפים או פרקים כי אם שעות, דאם אחד קורא במהירות ונחיצה עשרה דפים בשעה אחת, ואחר קורא שנים או שלשה דפים בנחת בשעה אחת שוו בשיעורייהו, ולא כל המרבה בדפים נוטל שכר יותר מהלומד במיתון, קמח סולת דף ס"א ע"א, עוד הביא שם דצריך להזהר מאד ללכת לישיבה, כי כנגד כל פעם שהאדם מאבד ללכת לישיבה בעולם הזה, כן דוחין אותו מישיבה של מעלה כמספר הימים, ויש רמז לזה בזוהר הקדוש סדר בשלח, וממעשה דלוי דחליש דעתיה דרבי אפס הובא בגמרא, עכ"ד. ועיניך תראנה מה שכתבתי בקונטרס תורה וחיים בחמלת ה' עלי, ועיין בספר עבודה ומורה דרך דף ק' ע"א

ז. יזהר התלמיד חכם לומר התפילה הסדורה בכניסתו לבית המדרש וביציאתו, ואשרי תבחר ותקרב הנוסח אשר סידר הרב טורי זהב בסימן ק"י ותעתיקנו משם, ועיין בקונטרס עתרת החיים נוסחא אחרינא, והגם דעתה אין לו לאדם קביעות בכניסתו וביציאתו, ולא כזמן התלמוד דהיה בית המדרש רחוק להם, ונכנסים על מנת שלא לצאת עד זמן מוגבל, ועוד דהיה הכל בעל פה דהיו צריכים לתפילות אלו בהכרח, עם כל זה החרדים אל דבר ה' ינהגו בעצמם לאומרם גם בדורות הללו, ועיין בספר פתח הדביר בזה בדף ק"ד ע"ב, ומה שעלה בדעת הרב חסד לאלפים שלא לומר תפילה זו בדורות הללו, ליתא כלל מכמה אנפי

ח. מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, אם פגע בך מנוול זה מושכהו לבית המדרש, יש בו מן הקושי, דיאמן כי יסופר דהיצר הרע הוא שט"ן שנו"ן, יהיה פתי יאמין להיות נמשך לבית המדרש כי ל'ו ידע כי כל'תו היא, דאם אבן הוא נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ ואיך יתפתה להכנס לבית המדרש, אבל נראה לי לומר, דהיצר הרע כשישמע דרוצה האדם לבא לבית המדרש, אדרבא רץ כצבי ואותה הוא מבקש, יען יש בידו להחטיאו בנקל בחטאות גדולות, ויצא האחד ללמוד על מנת לקנטר ולהתייהר קנאת איש מרעהו, באמור לו קנאת סופרים תרבה חכמה, ומכניסו בסוג דנוח לו שלא נברא ותורתו נעשית לו סם המות, והרי תכלית היצר הרע מה הוא, צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, והרי על ידי זה מצא את שלו ויפק רצונו והיכן ימצא טוב מזה, ואת שני דומה לזה להפסיק ממשנתו להיות מהקוטפים מלוח עלי שיח, לדבר דברי בטלה ושיחת חולין באמצע הלימוד, וזה העון מעותד בנקל ובהוה ועונשו גדול, ועד אחרין דנוטל חייו מן העולם כדאיתא במשנת חסידים, ובזוהר הקדוש אמרו, מאן דפסק יתפסק בר מינן, ועיין בספר עבודה ומורה דרך דף ק' ע"ג, והרי היצר הרע זה הוא חפצו ורצונו להמית את האדם, ומאחר שכן כמה צריך האדם להיות זהיר וזריז בשתים אלו ללמוד על דבר אמת וענוה

צדק, ושלא לדבר כלל באמצע הלימוד ואפילו על צד ההכרח, וכשגומרין מללמוד אז ידבר או קודם שיתחילו ללמוד ובזה תורתו נעשית לו סם חיים

ט. כתב הרב מעבר יבק ז"ל במאמר מנחת אהרן, דראוי לבעל תורה להרגיל עצמו לקרוא שיתא סדרי משנה בהבנת פשטי דבריהם לפחות פעם אחת בשנה, והביא דבריו בספר עבודה ומורה דרך דף ק' ע"ד, וזכור לטוב למר שארינו מורינו הרב חסין קדוש הפרד"ס זצוק"ל, דמיום דעתי אותו חזיתיו דזה דרכו כל הימים לרבות הלילות, לקבוע עת ללמוד משנה עם פירוש הרמ"ע והתוספות יום טוב חק נתן ולא יעבור, זכותו יגן בעדינו אמן

יוד. עוד ראיתי בספר מעבר יבק במאמר שפת אמת פרק כ"ו, דמי שאינו משאיל ספריו לאחרים, נמצא כתוב כי כשימות לא ישארו ביד יורשיו, וטוב להניח ספריו לבן ההוגה בהם ומשאיל אותם, ואמרו עוד כי אשה שקונה ספרים להשאילן לאחרים ללמוד בהם זוכה לבנים תלמידי חכמים, עכ"ד, ועיין בספר עבודה ומורה דרך דף ק' ע"ב שהביא דבריו, ועיין למז"ה בספר חקרי לב חו"מ ח"א סימן ק"ו, ובספרי זוטא חקקי לב ח"א בחלק יורה דעה סימן מ"ח, ובספר מראה הגדול ח"א דרוש ד' לס"ת יעו"ש, ועל כל פנים מי שלוקח ספר בשאלה, יזהר הרבה דכשגומר תלמודו להשיבו לבעליו, דאם אינו מחזירו תכף נועל דלת, וגם לשומרו יפה שלא יאבד מסיבתו ומונע את אחרים מלעשות מצוה. (ועיין למר בריה בסימן נ')

יא. מנהג נכון לנשק הספרים בפתיחה וסתימה, ובפרט בעוסקו בסתרי תורה שהם לבושי המלך, ספר עבודה ומורה דרך דף ק' ע"ג, ויזהר שלא יניח הספר פתוח ויצא אפילו על מנת לחזור תכף כי גורם לידי שכחה כנודע, גם יזהר שלא יניח הספרים אצלו בצידו בשוה במושבו, אלא ותנו כבוד לתורה שיהיו למעלה ממנו וכמו שהבאתי במקומות אחרים בס"ד

יב. אמרו בתנא דבי אליהו סדר אליהו זוטא סוף פרק י"ד וזה לשונו, אין ישראל נגאלין אלא מתוך עשרה בני אדם שהן יושבין זה אצל זה ויהיה כל אחד מהם קורא ושונה עם חבירו וקולם נשמע שנאמר ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש, עד כאן, ופירש בספר ישועות יעקב, והיה קודש בשכר תורה הקדושה, אי נמי דריש ציון מלשון מצויינין בהלכה, עכ"ד, ומכאן יש סמך למנהג עירנו אזמיר יע"א, דקבעו עשרה בני אדם למדנים שיושבים במקום קבוע בבית אחת בחצר בית הכנסת קהילת קודש אלגאזי יכון בצדק ולומדים בעד כל יחידי העיר, ויש להם שכר קצוב מכוללות העיר ופירות והקדשיות מהמתנדבים בעם, והנני בא בארשו"ת החיים אליכם אישים אקרא ראשי עם קודש, דיהיה השגחתם עליהם לתת קצבותם בכל שבוע ולהוסיף להם הפרס לפי

יוקר השערים, וגם המה כשיהיה להם פרנסה טובה הם מיושבים ללמוד תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן, ואינון נטורי קרתא כחומה נשגבה ומגן וצינה לכל בני העיר, ואם חס ושלום אין להם כדי מחייתם, אז אפילו מה שהוא חיובם ללמוד אינן יכולים ללמוד, ויניעון לאכול ויסובבו עיר, וכל העוזר להם לבקש להם מנוח אשר ייטב להמציא ריוח מנדבות הציבור והיחידים עליו תבא ברכת טוב, וכמו כן צריכים ממוני הזמן וטובי העיר ופקידי תלמודי תורה וגבאיה ופרנסיה, לפקח ולהשגיח על מלמדי תלמודי תורה שיהיה להם פרנסה בריוח ולא יצטרכו לצאת אנה ואנה ולהניח התינוקות של בית רבן, כי יוצאים תקלות גדולות, ועוד דהם נקראו מבטלי גזרה והם מוסדות הארץ ועל כל ישראל מוטל להטיב עמהם

יג. כיוצא בדבר העוד לנו, כי ברוב הבתי כנסיות שבעירנו יע"א, מימי עולם ושנים קדמוניות, היושבים ראשונה קבעו לימוד ארבע אמות של הלכה בכל בוקר אחר התפילה, דיתבין ועסקין תלמידי חכמים הנמצאים באותו בית הכנסת, ויש להם פרס קבוע מהקדש דמים או מכיס הקהילה קדושה או מיחידים מקדישים, וראשון לכל דבר שבקדושה דראה והתקין כסדר הזה הוא הקדוש הרב הגדול מרן זקני בעל עין יהוסף ועין יוסף זלה"ה בקהילת קדש נוה שלום יכון בצדק ככתוב בהקדמתו, וממנו למדו לעשות בבתי כנסיות אחרות, ואשריהם המחזקים והמקיימים לימודי ה' בחצרות בית אלהינו, ומי יתן והיה לעשות כזאת וכזאת היחידים בחצריהם ובטירותם גם כן לקבוע ישיבה בביתם מי שיש יכולת בידו, ולפחות יום אחד בשבוע, שיבאו אל ביתו ארבעה או חמשה תלמידי חכמים וילמדו שם במסכת אחת בגמרא, פירש"י, תוספות, או רא"ם ומפרשיו, או תוספות יום טוב ומפרשיו, או על סדר הרמב"ם בספר היד, או טורים ובית יוסף אפילו חצי יום אחת בשבוע, וליתן להם הספקה כפי השגת ידו, ואין לך מצוה גדולה הימנה, דמלבד הזכות דבביתו נשמעים בו דברי תורה, עוד בה דהוא מחזיק ביד לומדי תורה בהוצאה מועטת, וגם מרויח דילמד מהם כמה הנהגות טובות ודרכי היראה, ויהיה לו הצלחה מרובה בכל משאו ומתנו ובכל אשר יפנה ישכיל ובכל אשר יעשה יצליח, והגם דתהילה לאל יתברך כאן נמצאו כמה ישיבות גדולות בתים מלאים ספרי דבי רב, ובתוכם שמה ישבו רבנן דפקיע שמייהו, תלמידי חכמים המחדדים דלומדים כל ימות השבוע, ואין לך מבוי שלא ימצא בה ישיבה גדולה בית מלאה ספרים ושמה ישבו רבנן סבוראי בעומקה של הלכה, עם כל זה המצא תמצא כמה בעלי בתים דראויים הם לקבוע ישיבה בביתם ואינן קובעים, והגם דיש לדון אותם לכף זכות דצריך הוצאה מרובה לקנות ספרים הרבה, ופרס מספיק לתלמידי חכמים, והוצאת הבית יתעלה מהנכנסים

ויוצאים וכולי האי קשה להם, או כי אין להם הרחבת בתים לבדים הבית ברובא ויש להם טיפול הרבה, מכל מקום זה הוא שלא לקבוע לכל ימות השבוע, אך לחצי יום מהשבוע דהטירחא מועטת, ואינן צריכים לקנות ספרים הרבה וגם הפרס מועט, הרי ראוי והגון להם לקבוע כסדר הזה וממילא רווחא להתלמידי חכמים דלומדים יום אחד במקום פלוני ויום אחר במקום פלוני ויהיה להם הכנסה מזה ומזה, ושומע לי ישכון בטח ושאנן מפחד רעה, ומובטח לו דיוסיף ה' לו עושר ונכסים, ויעשה ישיבה גדולה והקדש קרן קיים להספקת תלמידי חכמים וקנה לו חיי עולם הבא, עוד זאת אדרש לבית ישראל, דזאת לפנים בישראל היה באיזה אומניות ישיבה כוללת על שם כל אותו אומנות, ועתה רואה אני דנתרשלו מזה ונרפים הם נרפים, ובמקום דיגדיל תורה ויאדיר ולהוסיף מאי דלא הוה, איך יתכן למעט ולבטל מאי דהוה מקדם קדמתה, ואינן נותנים דעתם דמה שנתמעט השפע הוא בעבור זה, ובחנוני נא בזאת

יד. עין רואה להרב הגדול חסידא קדישא מורנו הרב חיים בן עטר ז"ל בספרו הנורא חפץ ה' בחידושיו לשבת בפרק רבי עקיבא דף כ"ח ע"ב, על מה שאמרו שם בגמרא למיימינים בה כו' דכתב וזה לשונו, מכאן תוכחת מגולה לכת של תלמידי חכמים אשר לומדים בתענוג, וכאשר תרצה להתבונן עמו בעומק הש"ס, מילאה לאה ויתנצל ויתרשל, ואם תמצא לומר במקרה כשול יכשל באיזה קושי שאינו מניחו לעבור עליו, יבקש לדחות איזה דחיה קלה ומקולקלת לבלתי יטרח והיא בעינו כו', אוי לו אוי לגופו, בודאי שעליו נאמר נגידות למשמאיל שנעשית לו סמא דמותא, ובהתהלכו לא תנחהו ולא תשמור עליו, אדרבא כלפי לייא רחמנא ליצלן, אלא דצריך לטרוח בכל כחו אשר נתון בימין, ואם תאמר למה תלה במיימינים ובמשמאילים, הוה ליה למימר העוסק בכל כחו כו', נראה דתרתי קאמר והא בהא תליא, וכאשר טורח לא יחוס על גופו, ומה גם אם יפעיל היצר הרע בידיעתו בהיותו בחברת החברים כיוצא בו, לבל יכון דעתו שמא לא יעלה בידו דבר הנשאל בו, ובזה קודם הוא מתרשל וטעמו בעצמו בז לדבר יחבל לו כי זה דקדוקי עניות, ועל עצמו ניבא על ידי הדעת העלום, וזה הולך אחר עצת יצר הרע הנתונה בשמאל אשר יעצו לטובתו משני עניינים, אחד כדי שישאר בכבודו במקומו מונח, והשנית למה ליה להג הרבה יגיעת בשר, מה שאין כן ההולך אחר עצת היצר הטוב הנתון בימין, ותהי עצתו כמעט כאשר ישאל איש כו', אשר יטרח במלאכת שמים בכל כחו הנתון בו מאת ה', ומה גם חש בראשו יעסוק כו', רפאות תהי וכו' והיא סם חיים, ועוד אני אומר, שזהו עצמו אומרו סמא דחיים, דכאשר אינו חס על עצמו להתיש כח פשיטא דלהיות מאמין שהתורה היא המרפאתו וכן יהיה וזה הוא סמא דחיים, מה שאין כן מי שחס על עצמו

לבל יטרח, מגלה דעתו שאינו מאמין בדברי רבותינו זכרונם לברכה דרפאות כו', ולזה נעשית לו סמא דמותא, ותהיה תושיה ומתשת כחו ויקרב עתו, לכן עצה טובה מהכא גמרינן לה כי לא עליך המלאכה לגמור, וצריך המעיין לבדוק עד מקום שידו מגעת, ואם ידע דאיכא תלמיד חכם מעיין יותר ממנו בפלפול וסברא, בא יבא אצלו לידע עומק הש"ס ומוצאיו ומובאיו ותבא עליו ברכה, עכ"ד, ודבריו אלו יהיו לטוטפות בין עיניך, ישמע חכם ויוסף לקח

טו. עוד ראתה עיני להרב ז"ל, בספרו הבהיר הרב המניי"ח ז"ל דגם הוא הוכח יוכיח על זה, לך נא ראה

טז. יזהר האדם ללמד את בנו תורה ולא יוציא אותו לאומנות לגמרי, דאם יחשוב בדעתו דעל ידי אומנות או פרקמטיא ירויח ויעשיר עושר גדול, הרי שמא יעני, או אעיקרא אינו רואה סימן ברכה והוא גבר לא יצלח בימיו, ובר מן דין איכא למיחש שמא יצא לתרבות רעה ויכשל בעבירות, מה שאין כן כשהוא בר אוריין שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול, ובדרך צחות נוכל לומר שהוא על דרך דשנו חכמים בלשון המשנה, על מנת שתעלה שלום שלום מן השבר, שלום מן השפיכה, והוא דבטל הסיבה בטל המסובב, דכיון דאינו עוסק בפרקמטיא לא אתי עליה דיבא על המשבר מחמת בעלי חובות כי הפסיד בסחורתו, וגם כמו שדרשו גבי יעקב שלום מן החטא, כי התורה משמרתו ואגוני מגנא ואצולי מצלא ואין להם שום מכשול עון, ואם היו תהיה שלא זכה הבן שיהיה ראוי ללימוד כי מטפ"ש ועולה והוא מוכרח להוציאו לשוק לאומנות ופרקמטיא כי מה יעשה אותו הבן, אז זו היא דרך ישרה שיבור לו, דילמוד תחילה עין יעקב ושלחן ערוך אורח חיים וקצת יורה דעה ומדרשי רבותינו זכרונם לברכה, ורש"י בחומש, וספרי דרשנים ובעלי מוסר, ואחר כך שמח זבולון בצאתך, וכמו שכתבתי בקונטרסי ראשית חכמה ריש פרק י"ז, ועיין ספר החסידים סימן תשצ"ה וסימן תק"נ, ובתנא דבי אליהו סדר אליהו רבא פרק י"ח, ובקונטרס עתרת החיים סימן ו', ועוד שם בסוף סימן ר"ח כאשר יעויין שם

[א"ה: אות יז חסרה גם במהדורא קמא]

חי. סופא דמילתא כי גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה, ומעלותיה רבו כמו שרבו בתלמוד ובמדרשי רבותינו זכרונם לברכה ובאגדות, ואשרי מי שעוסק בתורה לשמה כי זהו עיקר הכל לעשות נחת רוח לפניו יתברך דוקא בלתי שום פניה, והן בעודו בחיים כה יעשה לסגל תורה ומעשים טובים ככל הבא בידו ולא יאבד הזמן היקר מפנינים בהבלי העולם ובדברים בטלים, ומי שרוצה לזכות לכתרה של תורה יהיו דבריו מועטים וירבה

בשתיקה, חוץ מעסק התורה שכל המרבה לספר בה הרי זה משובח, וככל הבא מידו יבקש אופן ואופנים וקב"ע את קובעיה'ם ביום ובלילה בתלמוד תורה, ועצה טובה קא משמע לן הרב ספר הברית בח"ב מאמר י"ב פ"י בנועם מוסרו מוסר מלכים דבר להצליח בו חיי האדם, והוא דאשרי אנוש יעשה זאת כי הוא דבר גדול המצליח חיי האדם בעולם הזה ובעולם הבא, כי האדם בחולשת שכלו על הרוב יתאוה להחליף הזמן אשר הוא בו בעתידות בתקותו כי תהיה טובה מן העת אשר הוא בו, וזהו הוללות וסכלות כי על הרוב ישיגהו המות בר מינן טרם בא הזמן אשר קיוה, או ימים באים והנה יותר רעים מאלה, בין כך או כך אבדה תקותו עם הימים הראשונים אשר דחה חנם, גם בלא זה הלא הוא מצפה לקרבת המות וחושק ליום האחרון ואין אולת יותר מזה, והמנהג הזה רעה רבה היא על האדם יותר מכל הרעות, כי יעשה חייו בלתי מוצלח על האדמה, וגם אחרי כן הנפש ההיא עונה בה, לכן השמר נא אחי ואל תעשה יום ערב יום ויום הכנה ליום אם לא שהוא באמת עת הכנה עוברת, כימי דניסן ימי החרישה ועת הקציר ועת האסיף או יומי דשוקא וכדומה, ולא תאמר היום הזה לא אעשה מצוות ולא אלמוד כי הלא אנכי בדרך לא בבית, או היום הזה אני טרוד ואני עומד בצער, ויהי היום הזה ערב יום מחר אלמוד ואתעסק במצוות, רק תשמור לעשות כל צורכי הנפש בעבודת ה' כיום הזה כיום מחר, וכמאמר התנא ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה, ואם יום של צער הוא, כלכל הרע בסבר פנים יפות, ולא תדחה את השעה ולא תחליפנה בעת אשר יבא אחריה, ולא תתאוה להמיר אותה בעת אחרת כי המחר אינו שלך, וחיי האדם מורכב מן הימים והיום מורכב מן השעות, לכן היקר שבכל הנמצאים הוא הזמן מפני שאין לו תמורה, ודי לצרה בשעתה שבהכרח צריך האדם למעט על ידה בעבודת ה', אבל לא שיקח זה להתנצלות לפנות עצמו אל המנוחה והבטלה, כי אם תאבד יום אחד ביגון ואנחה וביטול תורה ועבודה, היום ההוא יהיה חסר, לא יוכל להמנות בין ימי חייך בעולם הזה, גם תתן עליו דין בעולם הבא על בלי עסקך בו בתורה ובמצוות, רק שמח בטובה ביום אשר אתה בו אם יש לך ועשה טוב וחסד וצדקה, ואם אין לך שמח בחלקך והסתפק בלב טוב ובנפש רחבה ועסוק בו בעבודת ה' כפי האפשרי, סוף דבר תשתדל בכל יום ויום בצרכי אחריתך כאילו למחר חס ושלום ודאי תמות, ותשתדל בצרכי עולמך כאילו הוא בספק והחיים והמות אפשרים בו, ואם כה תעשה בכל יום אשריך בעולם הזה, כי עתות חייך יהיו מוצלחים וימיך יהיו תמימים וטוב לך לעולם הבא כי לא יחסר אחד מהם ממה שראוי לעשות בו, עכ"ל, ודבריו חיים וקיימים, ואשרי מי שיהיו הדברים האלה חקוקים בלבו ויהיו לנגד עיניו תמיד כל הימים, והאל ברחמיו

יזכנו דנהיה אנחנו וזרענו וזרע זרענו עד סוף כל הדורות כולנו יודעי שמו ולומדי תורתו לשמה כן יהי רצון אמן

סימן כא

ראה חיים זו אומנות איש איש ממלאכתו

יצא אדם לפעלו ולעבודתו

א. משנה שלימה שנינו במסכת אבות, אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, והיא פנת יקרת ויסוד מוסד לכל מצוות ה' אשר יחפוץ לקיימן, וכאשר עיניך תחזינה משרים להרב ספר הברית ח"ב מאמר י"ב תחילת פ"י שהאריך בענין זה, כי מי שיש בידו אומנות להתפרנס מיגיע כפו, כל אשר יעשה ממצוות ה' יעשה למען שמו הגדול בלבד, ולא יתערב בו התקוה מן הבריות, ולא יחניף להם ולא ירא מהם, גם יבטח שלא יתבטל בשום יום מעבודת ה', כי פרנסתו מצויה ויהי טרף בביתו, ולא ישכב עד יאכל מיגיע כפו כי לא ימיש טרף מכל בעל מלאכה, ולא יצטרך לטלטל עצמו בדרכים רחוקים ובארצות אחרים לבקש מחייתו אשר עלי דרך כי בהכרח בטל האדם מעבודת ה', כידוע אשר אין דרך לנטות ולפנות לתורה ולתפילה בכונה אם איש נודד ממקומו, ומטעם הזה הוא מחויב ללמוד לבניו אומנות לעשות איזה מלאכה להתפרנס כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בקידושין, כשם שחייב האב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות, ובלי ספק שכל העובר על דברי רבותינו זכרונם לברכה ואינו מלמד את בנו אומנות עתיד ליתן את הדין לפני בית דין של מעלה, וענוש יענש גם ענוש לצדיק אשר יעשה כזאת, אפס יתבוננו האבות ויתנו לב ללמוד לבניהם אומנות שהיא נוהגת בכל מקום, ויהיה מלאכה נקיה ונעשה בתוך ביתו לא ברחובות קריה, ולא מלאכה שיש בה סכנת נפשות, ולא מלאכה שגורם עון כמו האומנים עלי עשור ועלי נבל וכלי זמר וכנורות ומצלתים במחולות הנשים ורקוד הבתולות בבתי המשתה שמביא את האדם לידי עבירה, ולא רופא כי טוב שברופאים לגהינם, ולא מלאכה כבדה, רק יהיה מלאכה קלה על האדם אשר לא ייעף ולא יגע הרבה כדי שיוכל עם זה לעסוק בתורה גם כן, ואם כה תעשה אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, עכ"ל בקיצור, יע"ש באריכות ותמצא נחת

ב. בכל פעולותיו אשר יעשה אותם האדם, תחילת מעשהו יאמר נא ישראל אם ירצה ה', והוא ראשי תיבות עצת ה' הי"א תקום, קיצור של"ה דף כ"ב ע"ב, וטוב לומר נמי ואם יגזור ה' בחיים, ופסוק עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ, ואפילו על דבר קל יאמר תחילה בעזרתו יתברך שמו, ויהא מרגלא בפומיה בכל ענין לומר כיוצא בזה, בעזר ה'

או בסייעתא דשמיא ויראה הצלחה והרוחה בכל ענייניו. ועיין בספר צפורן שמיר סימן י"א אות ק"ע

ג. הגם דכתיב יגעת ולא מצאת אל תאמן, הרי כתיב ואון לעשיר לא ינקה, ולא יהיה להוט אחר הענין הרבה אם רואה דהיא רחוקה ממנו, והשלך על ה' יהבך והוא יכלכלך, ויהיה ממוצע, לא עצל ולא מזורז יותר מן השיעור, ופרי המהירות חרטה, וכבר הוכיח בשב"ט פיו מורינו הרב הכהן הגדול ז"ל בספר שבט מוסר, דאין ההשתדלות מועיל למה שלא נגזר מאיתו יתברך, עיין שם דברים טובים ונכוחים, ועוד יתן בדעתו, דלפעמים מרוב דעיף ויגע יפול למשכב, וה'ן ניכר כי חביב עליו ספק ריוח יותר מגופו, ותחשוב בדעתו כי הכל מאתו יתברך, ואם נגזר עליך טוב ולהיות איש מצליח, המזל הטוב רודף אחריך עד שתתעשר עושר גדול, ובלי מתכוין יזדמנו לך סיבות טובות ודברים טובים, ובכל אשר תעשה תצליח וברכת ה' היא תעשיר, ולהפך כל ההשתדלות והחריצות והזהירות לא יועיל לאשר נגזר עליו להיות גבר לא יצלח בימיו בר מינן, ולא העדיף המרבה, והמופת חותך כי לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר, דכמה חריפים עניים, וכמה טפשאי דאכלי נהמא בריוח ולא בצער ויש בהם עושר גדול ועיין מורה באצבע סימן ג' אות צ"ח

ד. אם מוצא הצלחה באומנות אשר בידו, לא יניחנו כדי לעסוק באומנות אחרת בחושבו דירויח יותר, או כי המלאכה יותר קלה או שהיא יותר בכבוד, אלא באשר הוא שם, אם לא שיש באומנותו סרך עון דאז יניחנו ויצא לאומנות אחרת כמבואר בספר החסידים סימן תתק"ע יע"ש

ה. כיוצא בדבר אל ישנה אדם מאומנות אבותיו, ואפילו מצד האם אל ישנה, דבר הלמד מחירם מצור דאימיה מדן אהליאב בן אחיסמך למטה דן. כמו שכתב מהרש"א בחידושי אגדות בפ"ג דערכין.

ויו. הקדמונים נתנו סימן למה שכתב הרמב"ם, דעשרים וארבע שעות של היום, שמונה מהן יכול לישן, ושמונה לתלמוד תורה ולמצוות, ושמונה למשא ומתן, וזה סימנם ישנתי א"ז, כי א"ז תצליח, וא"ז תשכיל, אלו דבריהם, ומזה הולידו תולדות כאשר כתבתי במקום אחר. כה דיבר ספר חומת אנך באיוב סימן ג'.

ז. נודע כי שאלה ראשונה ליום הדין הוא נשאת ונתת באמונה, והן בעון הנם מועטים דנזהרים בזה, ותוכו רצוף שקר וכזב ועול וערמה ותחבולה ושבועה לשוא ולשקר, ואחד בפה ואחד בלב, ומחוסרי אמנה, ומוציא שם רע, ומתכבד בקלון חברים, ואונאה וגזל ועושק וחמס, והרגיל בהם נעשו לו כהיתר וכאילו הוא מכת מדינה, וחושב דלא סגי

בלאו הכי, ולא ידע דממונו כלה ואחריתו עדי אובד, מלבד עונשו לעולם הבא, ועיין צפורן שמיר סימן י"א אות ק"ע, ומרגלא בפומייהו דאינשי על מי שאוכל מחבירו דבר גזול, דאומרים עליו דלעתיד לבא נותנין לו לאכול חררות מחול וחומר, ומצאתי סמך דכן יהיה ממה שאמרו במדרש רבה סדר במדבר פרק ב' וזה לשונו, למה נמשלו לישראל לחול לומר לך מה החול הזה אדם נוטל ממנו מלא קומצו ונותן לתוך הלחם או לתוך התבשיל, אין בריה יכולה לטועמו שהוא מקהה את שיניו, כך הם ישראל כל מי שבוזזן וגוזלן בעולם הזה, הוא מקהה את שיניו לעתיד לבא, למה שנקראו קדש שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם ה', וכל מי שנוגע בקדשים חייב מיתה, עד כאן, הא קמן המשל מהחול, והנמשל דהגוזל מישראל עונשו יהיה שיקהה את שיניו, ולא בשביל שהוא ישראל מישראל נגרע ערכו של הנגזל שלא יהיה לו דין קדש, ולקושטא דמילתא גם מגוי אסור לגזול, ואנו אסורים מלגרום נזק והפסד לאומות העולם, ושלא לעשות להם אונאה ועושק וחמס כמו שאנו מוזהרים על אחינו בני ישראל, ושלא לדבר עמהם כזבים דזהו שבחן של ישראל, שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית, והוא קידוש ה' גדול באומות כשהולכים בדרך ישר עמהם בלי ערמה ותחבולה, וכל האומות יודו וישבחו ויפארו מי כעמך כישראל, ועיניך תראינה מעשה נורא בענין גזל הגוי מה שהביא בספר שבחי בעל שם טוב זלה"ה דף ט"ו ע"ד, ועוד שם דף ל"ד ע"א, וכתב בספר החסידים סימן תרס"א, דגזל הגוי גורם שימותו בניו נשואים ויפול ממונו לאחר דמלאכו של הגוי צועק עליו, ועוד שם בסימן תתרע"ד יעויין שם, ועוד כתב בספר החסידים סימן ת"ר, דלפעמים גזל הגוי הוא יותר רע מהגוזל מישראל לפי שבסיבתו יוצא נזק ליהודים אחרים. ועוד שם בסימן תתר"פ יעויין שם, ועיין בספר לב דוד פרק ט"ז

ח. עוד ראיתי בספר החסידים סימן שט"ז דכתב, דגזל נלמד מריבית בכמה דברים אף על פי שריבית נותן מרצונו, יעויין שם, ונודע חומר האיסור של ריבית, דמלבד דבא זה ואיבד את זה אינו קם בתחיית המתים, וצר לי מאד על איזה סוחרים דאינן נותנים דעתם במשא ומתן שלהם לאיסורא רבא כדנא, ואין איש שם על לב לבקש תקון חכמינו זכרונם לברכה ולעשות שטר כהוגן על פי הדין, וכדי שלא לתת פשיטי דספרא יכשלו ויאבדו, ועוד רעה חולה דלפעמים קורין לחכמים בעיניהם שיכתבו להם שטר, ולא ידע ולא יבין מה שהוא כותב ושגיאות מי יבין, וכשבא השטר לפני דיינא בארעא וישא עיניו וירא והנה עלה כולו קמשונים, ה"ן בהם נפתל ועקש מחוסר ידיעה, ובמקום להביא שלום על דייני ישראל, הרי על ידי שטר חספא מחרחר ריב ומדון, וכל זה גרמ'א דנפל דרוצים

לכתוב בדמים מועטים וחס על דמי סופר מובהק ויצא שכרו בהפסדו, וכבר הוצאתי קל כרוזא בבתי כנסיות, דכל מי שכותב שטר הלואה, עסקא, משכנתא, מתנה, מחילה, שותפות, הטבה, מכירה וכדומה להם, לא יכתוב כי אם על ידי סופר מובהק, ואם אינו יודע מי ומי, שישאל לאחרים כדי שילך אצל חכם בקי סופר מהיר ומומחה, דיהיה נכון לבו בטוח, דחזקת חבר שאינו יוצא תקלה מתחת ידו, ומי יתן והיה להדפיס בלשון לעז מה שכתב בהקדמתו הרב ספרא רבה דישראל בעל ספר שבט בנימין ז"ל, דברי פי חכם חן, דכל העם ישמעו ויראו, ולא כל הרוצה ליטול את השם של סופר יבא ויטול. ועיין תיקון סופרים להרשב"ץ, ועיין יערות דבש ח"ב דרוש ד' נועם מוסרו על פתגם דנא

ט. בכלל הגזל הוא היכא דמה שלקח מחבירו היה משום כסופא כמו שכתב הרב ברית עולם דף ק"ז סוף ע"א וריש ע"ב דמשום כסופא הוא גזל, ויוסף עוד דוד לומר שם וזה לשונו, וענין זה הוא כשיעמיק האדם בו תסמר שערת בשרו ויהי ציר'ו, דכמה עשירים נותנים משום כסופא כשמפצירים בהם ואינן נותנים מלבם, ויש בדבר גזל וחילול ה' כי יאמרו זה לזה העשירים, כמה אלימי לאפקועי ממונא תופסי התורה, כל כך מכבידים עלינו וכיוצא, וה' הטוב יכפר בעד. וזה מעין דוגמא שכתב רבינו בסימן זה והבא אחריו, ובסימן שי"ח וסימן של"ב, עכ"ד

יוד. הא דאמרינן דבכלל נושא ונותן באמונה הוא שיהא הין שלו צדק ולאו שלו צדק, היינו אפילו קורץ בעיניו, מולל ברגליו, מורה באצבעותיו, וכתיב שלח אצבע ודבר און, ואף נענוע הראש יהיה אמת, וכן כל האברים שנאמר מישרים אהבוך, ואף במחשבותיו לא יכזב, ומכל שכן שלא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא יהיה פיו ולבו שוין, כמו שכתב כל זה הרב קיצור של"ה דף נ"ח ע"ג, ודורשי רשומות אמרו, א"ב ג"ד, א'מונה ב'רכה ג'זלה ד'לות כאשר יעויין שם בספר נוהג כצאן יוסף מערכה מ'

יא. כשישפיע לו הקדוש ברוך הוא ריוח לא ירום לבבו ויכניע עצמו, וכשירבה בעושר יוסיף יותר בשפלות וענוה, ויהיה ירא שמא הוא לרעתו לנכות מזכיותיו, ואם הפסיד בסחורה, לא ידאג ולא יתרע מזליה ויחשוב שהוא לטובתו. כמו שכתב הקדוש של"ה, ונוהג כצאן יוסף, ובספר דרך ישרה, ועיין מה שכתבתי בקונטרס עטרת החיים סימן נ"ב בס"ד

יב. אשריהם ואשרי חלקם של האנשים הנגשים אל ה', דהם מפרישים מעשר מכל הריוח אשר יזמין השם יתברך לידם, דהעושה כזאת ומדקדק בחשבון כמו שהוא כשחייב לחבירו מובטח לו דקרנו תרום בכבוד ולא ימוט לעולם, ויותר יגדל שכרו של המפריש מעשר מימי שנותיו, דהיינו דיחשוב מתחילת השנה דיום העשירי יהיה קדש

לה', בצום ותשובה ולימוד וצדקה, זולת דאם חל יום העשירי בשבת ויום טוב ובימים שאין מתענין דאסור לו להתענות, ירבה יותר בלימוד ובהתבודדות ולא יצא לחוץ, וכשם דהמפריש מעשר ישלח ה' לו ברכה בנכסיו ובחנוני נא בזאת אמר ה', כן יהיה המפריש מעשר מימיו דיוסיף ה' לו אורך ימים ושנים. ועיין בקיצור של"ה דף נ"ט ע"ב

יג. בכלל נושא ונותן באמונה הוא שלא ישבח הממכר יותר מדאי ולא יגנה המקח יותר מן השיעור, ומי שהוא איש אמת יאמר בפעם הראשון סוף דעתו, וירגיל להנושאים ונותנים עמו שידעו כולם שאינו משנה בדבורו להוסיף או לגרוע כמו שכתב בקיצור של"ה, וקמח סולת דף נ"ה ע"א

יד. יזהר האדם כשיש לו משרתים בין בבית בין בשדה ליתן להם שכר עבודתם לפי מה שקצב עמו זמן לתת לו ליום או לשבוע או לחודש או לשנה ולא יעבור, ולא ידחהו מיום אל יום, ובפרט כשהלך מאצלו על איזה סיבה כי לא היה להם השוואה, שלא יבקש עילה ואיזה הקפדה בתואנות ודחיות שלא לפרוע לו, ויעורר עליו בזיונות וקללות וחרפה ובוז, מלבד האיסור כי בנפשו דיבר, והירא את דבר ה' אדרבה כשהולך מאצלו יעשה לו ויתור על שכרו ולא ידקדק עמו בחשבון, גם בהיות המשרת עמו בביתו או בחנותו יתן לו שכרו כפי הערך ששוה לו ולא יבקש צמצומים להרויח מעט משכרו הראוי לו, דאם אינו נותן לו די ספוקו, בדוק ומנוסה דסופו לגזול ממנו, ואל יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, דכיון דאינו נותן לו מה שצריך למזונות ביתו, מה יעשה ונמצא דמרויח לשעה מנה ואחרי כן יפסיד מאתים ויותר כי בגזלה אינו דבר קצוב שיוכל לשער, ודבר זה תלוי שיהיה לו שכל ובינה להיות רואה את הנולד, וראה בעיניך מה שכתב רלב"ג סדר נח דף כ' ע"ד בתועלת השישי ויהיה מתוק לפיך

טו. עוד ראיתי ברבת מבני עמינו דעושים עושק לשכיר מלתת לו שכרו, ולא זו בלבד אלא כשבא לשאול שכר פעולתו ויגער בו ודוחהו בפחי נפש, והוא עון פלילי, ויש מהם אומרים לפועל ולשכיר, אם תרצה שאשלם לך שכר פעולתך תעשה לי זה השירות ואז אשלם לך, וזה, תכף כדי ליקח מעותיו עושה את שאלתו, וכשגמר השירות אומר לו למחר תבא ואתן לך, ואין רעה גדולה מזו, ובודאי דאל זה כיוון הנביא ישעיה עליו השלום בכפל הכתוב, ברעהו יעבוד חינם ופועלו לא יתן לו, דבא לרמוז אל נדון כזה דנתרצה הפועל לעשות לו שירות חינם אדעתא דיפרע לו בעת ההיא, וכשלא נתן לו למפרע יעבוד חינם, והוא גזל גמור כדקיימא לן בחושן משפט סימן רס"ד, דפעולה בסתם אינו יכול לומר בחינם עשית עמדי, וכל שכן זה דהיה בתנאי מפורש שיתן לו בעת ההיא, וזהו שאמר ברעהו יעבוד חינם, וזה עבודת חינם הוא בתנאי כי שלם ישלם

לו שכר פעולתו, ועם כל זה שקר ענה באחיו ופועלו דמאז מקדם לא יתן לו, ועוד נראה לומר דרך רמז, והוא דימצא לפעמים דיש לו לאדם איזה בן בית עני או שכן מסכן, וזה הבעל בית שואל ממנו איזה עבודה ושירות בבוקר או בערב או באישון לילה, והכל בדרך אחוה חינם אין כסף, וזה העני סובל הטורח אדעתא דיבא יומו שיהיה להבעל הבית איזה שירות להרויח בו, אזי קורא אותי לעמוד על אותה מלאכה, ואז יהיה לי הרוחה וישתלם חלף עבודתו מכל השירות שעושה לו דאומר בלבו מי הקדימני בבית הזה, וכשהבעל הבית לא עשה כן ושוכר פועלים אחרים זרים ואינו קורא לאשר על ביתו, בודאי כי משולל דרך ארץ ויש בו סרך גזל מכל השירות שעשה לו בחינם, דהיה מצפה מתי יבא לידי מלאכת בעל הבית, אם כן זהו שאמר ברעהו יעבוד חינם, ואם תאמר יסבול זה הטירחא חינם נגד כשיארע לו פעולה ולא לזרים אתו, לזה אמר ופועלו, מה ששכר פעולה שנותן עליה דמים לא יתן לו, לו דייקא, לאפוקי דנותנם לאחרים, ודו"ק ועיין בספר אורחות יושר, והובאו דבריו בספר קמח סולת דף ס"א יע"ש

טז. ראוי לאדם שיברח מלהיות משאו ומתנו בדברים אשר מעותדים להיות אחריות בהם מחשש איסור, כגון שמירת חטי דפסחא, וכן בעשיית המצות, וכן במכירת יין ושכר, וכן בכל דבר שיוצא מהם תקלה כאשר הארכתי בפרקים של ספרי הקטן תוכחת חיים בסייעתא דשמיא, אין כאן מקום להאריך, **ואולם עיקר הכל שיהיה לבו נכון בטוח בה'**, **ולעולם אל ימנע אדם עצמו מן הרחמים להתפלל אל ה' שיזמין לו פרנסתו בהיתר ולא באיסור ולאכול לשבעה, כי הוא האל המכין טרף ומזון לכל נברא, וגדול כח התפילה שיהיה פרנסתו מצויה לו, והבוטח בה' חסד יסובבנו כן יהי רצון אמן**

סימן כב

אף ידי יסדה,

אפרוש את כפי בנטילת ידים לסעודה

א. קודם שיתחיל ליטול יאמר שאו ידיכם קודש ולא אחר הנטילה משום תכף, חסד לאלפים דף כ' ע"א, ועיין אליהו זוטא, וסולת בלולה

ב. כפי דברי רש"ל ומגן אברהם, טוב שינהגו ליטול על הסדר שיושבים בשלחן ולא להתחיל מן הגדול, דאדרבא זהו כבודו כרוב גודלו שיטול סמוך לברכת המוציא שלא להפסיק, ועיין באליהו זוטא, ועולת תמיד, וידוע דשיעור ההפסק הוא כשיעור הליכת כ"ב אמה, ונתנו סימן, ב"ך יברך. כמו שכתב בקמח סולת, ועיין בספר אדני פז, ובפרי מגדים במשבצות זהב ואשל אברהם, ובספר עבודה ומורה דרך

ג. יגביה ידיו למעלה כדכתיב וינטלם וינשאם, ודוקא האצבעות, כמו שכתב בפרי מגדים, ומחצית השקל, ועיין בציוני סדר עקב, ולעיל סימן ח', וברש"ל, ובאליהו זוטא, ויזהר לנגב היטב, הא לאו הכי כאילו אוכל לחם טמא, ותראה באותיות לחמ"ם טמ"א בגימטריא בל"א ניגו"ב ידי"ם, עיין לבוש, ואליהו זוטא, וכתב בספר עמודי שמים, דכשיגביה ידיו יגביה ימין על שמאל קצת, יע"ש

ד. יברך קודם הניגוב ולא יהיה נוגב ומברך, ולא ינגב בחלוקו, ולאו דוקא בחלוקו אלא הוא הדין בבגדיו באיזה מהם, והעושה כן בא לידי שכחה כן כתב בספר אשל בפרי, ובבאר היטב, ועיין חסד לאלפים סימן ק"ב דף צ"ו ע"א ודף צ"ז ע"ב, ולעיל סימן ח' אות ג' בס"ד

ה. חמשה דברים צריכים נטילת ידים, וסימנם ושבולת שטפתנ"י כנסת הגדולה סימן קנ"ח משם אבודרהם בברכת אשר יצר, ועיין קמח סולת דף ל' ע"ד

ו. יזהר ליטול ידיו אפילו לפחות מכביצה אלא שלא יברך, אבל פחות מכזית אפילו נטילת ידים לא בעי רוב דגן סימן נ', ודבר זה נפתח בגדולים עיין אליהו זוטא, וערך השלחן, ופרי מגדים במשבצות זהב ואשל אברהם, וזכור לאברהם אות נ', ומחצית השקל, וספר עבודה ומורה דרך, ובברכי יוסף, ושיורי ברכה, ואחרון חביב בספר פתח הדביר הנדפס מחדש לרב ספר'א אור החיים נר"ו דעמד בזה בסימן קנ"ח אות א' יע"ש, ולטיבולו במשקה אפילו פחות מכזית בעי נטילת ידים, ואפילו שהוא לנקות הפירות במים, אלא דאם הוא תכף אחר ברכת המזון אין צריך נטילת ידים. ברכי יוסף, ואגורה באהלך דף ז' ע"ג, ועיין מט"י, וערך השלחן, וכסא אליהו

ז. אם יצא מבית הכסא והוא בא לישב בשולחן לאכול, אשכחן סברות רבות בהאי מילתא, סברא ראשונה דיטול שתי פעמים כי ברכת אשר יצר הוא הפסק, ובין נטילה לנטילה יגע במקומות שיתחייב בנטילת ידים, סברא שניה, דאחר שיגמור הנטילת ידים שלש פעמים יערה עוד הפעם ואחר כך יברך שתים, ואין קפידה בזה על הפסק של ברכת אשר יצר, סברא שלישית, דנטילה ראשונה לא יעשה כתקונה ואחר כך יעשה כתקונה ויברך שתים כנזכר, ועל ארבעה שנוהגים לשום הפרש בין גדולים לקטנים, והלוקח סברת המחמירים אפילו בחורף תבא עליו ברכה, ולענין סדר הברכות נמי מצינו סברות חלוקות, אחת דבתחילה אשר יצר ושוב על נטילת ידים, ואם הקדים על נטילת ידים אין קפידא, שנית דלכתחילה יברך בתחילה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר, שלישית דיאמר על נטילת ידים והמוציא ואחר כך אשר יצר, והאומרים דאשר יצר בתחילה, יש מהם שאמרו דיאמר אשר יצר בין שפיכה לשפיכה ועל נטילת ידים בנגוב,

וכל אלו הסברות תמצאם ברבנן סבוראי. ואשא את שמותם על שפתי, רש"י בפרד"ס דף ל"ח ע"א, ספר החסידים סימן נ"ח, מוהר"מ ב"ב בתשובות הקצרות, קיצור של"ה דף מ' סוף ע"ג, ובהג"ה שם ריש ע"ד, אליהו זוטא, ומשבצות זהב, ואשל, ומחצית השקל, וערך השלחן, וספר עבודה ומורה דרך, ושמן המאור, וחסד לאלפים דף צ"ו ע"ב, ובלבוש שם, ובספר בית דוד סימן ע"ו, ובאספקלריא המאירה דף ק"ז ריש ע"א, ובזכור לאברהם מערכת נ', ובספר בית מנוחה דף ל"ה ע"ב, ובספר נוהג כצאן יוסף דף כ"ח סוף ע"ב, ובספר פתח הדביר סימן קס"ה אות ב'

ח. רבינו בחיי בספר שלחן ד' נתן סימן להדינים שיש במים ראשונים לעיכובא מה שלא יש במים אחרונים, והם ראשי תיבות כה"ן ח"ן שע"ה מכפרת ועיין קמח סולת דף ל' ע"ד **ט**. אם אוכל פת כדי למתק השתיה או המליח יטול בלא ברכה. ערך השלחן סימן רי"ב, ועולת תמיד דף כ"ז ע"ב משם עמק ברכה, ועיין נמי בספר אשל מפרי, וכל זה נעלם מהרב משחא דרבותא סימן ק"ע, ועיין זכור לאברהם ח"ג מערכת נ', ובספר בית מנוחה **יוד** הסכמת מורינו הרב שיירי כנסת הגדולה, והרב בית דוד, ולקט הקמח, הוא דתרי חומרי לא עבדינן, דהיינו היכא דהוא מבושל וגם על ידי כף או מזלג דאין צריך נטילת ידים. ועיין בספר עיקרי הד"ט סימן ט' אות ג' לענין האוכל במגריפה או בכף, ועיין במש"כ בספרי זוטא רוח חיים סימן קנ"ח לענין שכר וקפה וכדומה להם שהעליתי בס"ד, ועיין זכור לאברהם ח"ג מערכת נ'

יא. יזהר הרבה שלא ישבו הבנים הקטנים בשלחן אם אינן נוטלים ידיהם כראוי, ולא יעשה בזה פעמים שאתה מתעלם, דמלבד שנוגעים במאכל מסתמא בידים מזוהמות, עוד זאת משום חנוך לנער ועיין לעיל סימן ח'

יב. זכור לטוב להרב מהר"א אלקלעי ז"ל בזכור לאברהם מערכת נ', דלימדנו להועיל אופן הנטילה כיצד יעשה בסדר נאות שיהיה בלי פקפוק, והאיש הירא יראת ה' טהורה הוא שיתנהג כסדר שכתב שם. וכזה ראה וקידש בספר אורחות צדיקים לגורי האר"י, ועיין בספר בית מנוחה, ועיין מה שכתבתי אני בעניי בקונטרס חיים לראש בדיני ורחץ ובדיני רחצה קצת דינים מנטילת ידים, ולעיל בנטילת ידים שחרית, ועוד תשוב ותראה בספרי הקטן רוח חיים סימן קנ"ח מה שכתבתי שם בחמלת ה' עלי

יג. נטילת ידים לסעודה, כתב בקיצור של"ה דף ט"ל ע"ד דיטול שמאל תחילה, וכן כתב בספר עבודה ומורה דרך, אכן בחסד לאלפים דף צ"ו ע"ב כתב דימין תחילה, וכן כתב בשמן המאור, ובאשל מפרי, ומחצית השקל, אלא דאפילו למאן דאמר שמאל תחילה, משמע לפי הטעם דמודה מיהא דהיכא דנוטל מיד אחר יהיה ימין תחילה

יד. לא ירחוץ ידיו לא ראשונים ולא אחרונים מכלי של מים שבירך עליו. כדמשמע מדברי ספר החסידים, ובתשובות הגאונים בספר נהרות דמשק סימן רע"ו, ועיין מה שכתב רב אחאי גאון כמהר"א אשכנזי נר"ו בספר הבהיר מעשה אברהם סימן מ', ובמדרש תלפיות דף רי"ב ע"ג, ועיין מה שכתב ידיד נפשי חכם בני נר"ו בספר והוכיח אברהם דף ז' ע"ב

טו. כתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן קנ"ט, דאם אשתו נדה וחולה הותר לבעלה ליתן לה שתעשה נטילת ידים, עיין שם בס"ד

טז. לענין מי הים, ראיתי להגאון המפורסם רבינו הגדול מרן זקני ז"ל בספר חקרי לב ח"ג ליורה דעה סימן פ"ח דהכשיר, ובספר בית מנוחה דף ל"ג ע"א חלק עליו, והרואה יראה דמה שדחה לראיית הגאון מרן זקני לא הוי דחיה למעיין בדבריו, ובספר עמודי שמים הכשיר על ידי בישול ועיין אליהו זוטא, ובאשל מפרי, ועיין בספר נדיב לב חלק אורח חיים סימן ח' להרב מר בריה כמהרד"ח נר"ו העומד היום על מזבח הדפוס, שפלפל בחכמה בענין זה ונעשה סניגור ומליץ טוב בעד הרב הגאון מ"א חק"ל תפוחין קדישין, ודחה ראיית הרב בית מנוחה ז"ל בטוב טעם ודעת, ועלתה הסכמתו להכשיר במי הים ולא דמו לחמי טבריה דפסיכי, יעש"ב, ועיין דקדוקי חברים דף כ"ז ע"א

טוב. מים שבדק בהם הכלים או שלא ישאבו יין ושמן פסולים לנטילת ידים, ברכי יוסף סימן ק"ס, ובשמן המאור שם, ובספר בית מנוחה הכשיר, ודוקא במצנן יין הוא דנפסלו, יעויין שם, ועיין אליהו זוטא, עוד כתב בברכי יוסף סימן קס"א, דאם נפל הרטיה מאצבעו בתוך הסעודה צריך ליטול ידו במים, ועיין בספר י"א, ובאר היטב, וזכור לאברהם מערכת נ', ובית מנוחה דף ל"ו ע"א פסק דאין צריך ועיין משבצות זהב בפריו

חי. עוד כתב בברכי יוסף סימן קס"א, דנענוע הטבעת לא מהני לנטילת ידים, ועיין עיקרי הד"ט סימן ט' אות מ"ב תקון לטבעת, ועיין עוד שם אות מ"ח, וכן הביא בספר בית מנוחה משם ג"ן המלך סימן קכ"ב, דתלמיד חכם דתורתו אומנותו או סוחרים דאין להם מלאכה גרועה אינן צריכים להסיר הטבעת לנטילת ידים ועי' בס' בארות המים ביו"ד סימן י"א

יט. עונש המזלזל בנטילת ידים דאמרו דנעקר מן העולם היינו כשאינו נוטל כלל, ומה שאמרו דבא לידי עניות הוא ברביעית מצומצם, כן הכריח הרב ערך השלחן שם, ובמשבצות זהב בפריו כתב, דמה שאמרו נעקר מן העולם היינו במזלזל תמיד, ומה שאמרו דבא לידי עניות היינו דעובר לפעמים, ותדקדק שם בלשונו דנקט בראשונה עניות נמי, ובחלוקה שניה חיוב מיתה דישכנו נחש, יעויין שם, ושומר נפשו יזהר מאד ולא יחוש על הצינה, או שיש פצעים בידיו וכאיב ליה הנטילה, ואני אמרתי דרך

רמז בפסוק א'רחץ' ב'נקיון' כ'פי' ו'אסובבה' דראשי תיבות כוא"ב וסופי תיבות צינ"ה, להודיענו דהגם דהוא בזמן הצינ"ה וגם כוא"ב לו הנטילת ידים, עם כל זה אין פוטר אותו, וטהר ידים יוסיף אומץ.

ך. המקיים תכף לנטילת ידים ברכה, אין השטן מקטרג באותה סעודה. ברכי יוסף סימן קפ"א משם הרב מר זקנו זלה"ה

אך. הכלי של הנטילה צריך שיהיה מחזיק רביעית, וישפוך רביעית, ואף על פי שלא נתן החצי בכל יד בדקדוק אין קפידא, ובלבד שלא ישאר מקום בלי מים בכל היד, אשל מפרי

בך. יזהר לשתות מים קודם נטילת ידים, ודוקא פחות מרביעית כדי לפטור מה ששותה בתוך הסעודה, וידוע מה שאמר מוהרח"ו, דפעם אחת שתה רביעית והכיר בו רבינו האר"י זכותו יגן עלינו אמן שלא בירך ברכה אחרונה, ומזה אנו למדין דברכת המזון אינו פוטר אם שתה רביעית מקודם, ברכי יוסף, ושלחן הטהור, ושם הביא משם הרב פרי האדמה, דגם לאוכל פת הבא בכסנין צריך שיברך מקודם שהכל, יעויין שם, וכן כתב בעמודי שמים דף רפ"ו ע"א, ועיין בספר מורה באצבע סימן ג' אות ק"א, ובספר פתח הדביר נר"ו דף קע"ח ע"ב וג' וד' ודו"ק, ובמה שכתב בספר עבודה ומורה דרך, ובאשל מפרי, ודרך ישרה, וסולת בלולה סימן קע"ד, ושמן המאור שם, ובכסא אליהו סימן קנ"ח, וערך השלחן בהשמטות, וחסד לאלפים דף ק"ז ע"ב, ובית מנוחה דף ס"ט ודף ע"ט יע"ש, ובשיעור רביעית הביטה וראה להגאון הרב נטע שעשועים ז"ל בסימן א', עיי"ש, ומנהג קושטא יע"א, דרגילים לשתות יין ולאכול קצת פירות קודם שישבו בשולחן, ומגמתם כדי לפטור לכל הסעודה. וכזה ראיתי בספר עמודי שמים דף רפ"ה ע"ב, ועיין מה שכתב בספר זרע יעקב סימן י', ובברכי יוסף סימן קע"ו, ובמחזיק ברכה שלו בקונטרס אחרון סימן קע"ד, וזכור לאברהם ח"א בברכות אות ד' ואות פ', ובחסד לאלפים סימן קע"ד, ובאליהו זוטא, ודוק

כג. מלתא כדנא איתיה באזהרה גם בפירות שאוכל בתוך הסעודה, כגון ענבים וצמוקין וכדומה להם כל פרי היוצא בזמנו, דיש מהם אשר תאוה נפשו לאכול מהם בתוך הסעודה וחשיב ליה כמו סאל'אטס (סלט), דעל אלו וכיוצא באלו התיקון הוא דיברך מקודם דהא בלאו הכי הם דברים הבאים מחמת הסעודה, וכמו כן אם שורה פיתו ביין צריך שיברך בתחילה על היין, כמו שכתב בשיירי כנסת הגדולה, ולקט הקמח, ועיין בקיצור של"ה, ובגו"ר כלל ד' וה', ופרח שושן כלל א', וזכור לאברהם מערכה ב', ופתח הדביר סימן קע"ז, ועיין מה שכתב בספר כתונת יוסף סימן י"ד, ובספר קדשי דוד, וחסד לאלפים דף ק"ד ע"ד ודוק, ועל כל פנים אם בירך על הפרי קודם הסעודה ואכל אחר כך

ממנו בקינוח סעודה קודם ברכת המזון, לא יברך עוד עליו אלא יבקש פרי אחר לקבוע עליו ברכה. ועיין להרב פתח הדביר נר"ו סימן קע"ו, ולקמן סימן כ"ד אות ה' ודוק

כד. אף על גב דיין פוטר כל מיני משקין בין לברכה ראשונה בין לברכה אחרונה, מיהו אם שתה המים קודם שבירך על היין, צריך לברך ברכה אחרונה על המים בפני עצמו כמו שפסק הרב בית דוד סימן פ"ז, ועיין בבאר היטב סימן ר"ח, ועיניך תראנה בחסד לאלפים סימן קע"ד שהאריך בזה ככל הצורך, ועיין מה שכתב הרב מעשה אברהם בסימן מ"ב בזה יעויין שם

כה. אגב גרסאי אביע אומר בדבר ההוה ורגיל, והוא דכשבא לשתות קאב"י, מה טוב שישתה מים תחילה כדי לכוין בברכה אחרונה על הקאב"י גם כן, אלא דאם הוא שכחן, העדר טוב ממציאותו ולא יעשה כן, ואם שכח ובירך ברכה אחרונה על המים יש בזה מבוכה גדולה, ואם לדידי ציית לא ישתה הקאב"י תכף, אלא יפסיק מעט בדיבור ויסיח דעתו לדבר אחר ואחרי כן יברך וישתה הקאב"י, ואם לא ישתה כלל בעת ההיא הוא יותר טוב. ועיין בספר שדה הארץ ח"ג סימן י"ד, וקרית מלך רב ח"א סימן נ', וערך השלחן סימן קנ"ז, ועיקרי הד"ט סימן י' אות כ"ז, ועיין זכור לאברהם בדיני ברכות אות כ' ואות ק', ובח"ג מערכה ב' לענין ד' כוסות ודוק

סימן כג

שיתי אותותי אלה בענין המוציא וסדר אכילה,

מילתא דאתיא מכללא.

א. צריך להתפלל על הפרנסה קודם אכילה, וטוב שלא יפסיק בין נטילת ידים להמוציא, ואם לא אמרו קודם נטילה יאמרנו אחר המוציא, שבט מוסר פרק ל"א, ובספר שערי ציון, ובעמודי שמים, אכן הרב המאיר עיני הגולה בספרו צפורן שמיר סימן ה' אות ס"א איזן ותיקן נוסח אחר, ועיין בספרי הקטן רוח חיים סימן קנ"ז מה שכתבתי בס"ד, מלבד התפילה הסדורה בעתרת החיים ד"ן אנכי יעויין שם, ואם לאו בר הכי שיהא מורגל בפיו, יעתיק אותו ויהא לפניו במקום שמניחין השלחן, כדי שלא יטריח עצמו בעת ההיא ויהא נקל לאומרו

ב. כשאוחז הלחם בעשר אצבעותיו יכוין נגד עשר מצוות שנצטוינו על התבואה, ועשר מלאכות, ועשר תיבות בברכת המוציא, ועשר [תיבות] בפסוק מצמיח חציר, ועשר [תיבות] בפסוק עיני כל אליך ישברו, שלחן ערוך סימן קע"ז, ועיין ברוקח סימן שכ"ט, ובפרדס לרש"י דף ל"ח ע"ג, ובספר עמודי שמים, ועיין בספר נח"ל ח"א דף קע"ו יע"ש,

וראיתי שם בספר עמודי שמים דף רפ"ט ע"ב, דקפיד מר להיות מניח שמונה אצבעותיו למעלה ושני גודליו למטה, יעויין שם, ובכונת ברכת המוציא לבאים בסוד ה', כבר בא הדבר מפורש לרבינו הקדוש מוהר"ש שרעבי זיע"א בספרו הנורא נהר שלום דף פ"ו ע"ב ודף קכ"ד ע"ב

ג. יחתוך מעט ויתחיל לברך ואחר שסיים הברכה יפרידנה, ובשבת אינו כן, ואם עשה כמו בחול אין קפידא, וטוב שיגביה הפת כשמזכיר את השם ואחר כך יורידנו, ובשבת יגביה שתי הלחם, ויאריך קצת בה"א דהמוציא וה"א דמן הארץ, כמו שהביא כל זה בספר אספקלריא המאירה, ובספר שולחן הטהור', וכתב רבינו בחיי בשלחן ד', דההבוצע ואחר כך ברך ניאץ ה'

ד. אם כל אחד מברך לעצמו לא יענה אמן קודם שיטעום, פנים מאירות, הביא דבריו בברכי יוסף

ה נודע כונת הטיבול פרוסת המוציא במלח, דשלש פעמים שם הוי"ה גימטריא מל"ח, והוא להמתיק הדין כי מלח רומז לדין והמ"ם רומז למיתה, לכן צריך להפריד בין השני ממי"ם, לחם מן הארץ. עיין בספר עמודי שמים דף רצ"ו ע"א, ובספר מעם לועז, ובצפורן שמיר סימן ה' אות ס"ד, ובשלחן הטהור לנכדו מר אהובינו הרב ח"ק עולם כמוהר"ן זרחיה אזולאי ז"ל, ובספר אספקלריא המאירה דף ק"ז ע"א, ובמחצית השקל סוף סימן קפ"ז

ויו. עוד הוסיף בספר אספקלריא המאירה שם, דיכוין להעלות הניצוצות דסובלים צער מר מאד כמלח הזה, ובתתו בין השינים יכוין לשלושים ושתים נתיבות חכמה למתק הדינים, יע"ש

ז. יזהר שלא יסיח עד אחר שיגמור לאכול פרוסת המוציא. ועיין ערך השלחן סימן קס"ז אות ג' מה שכתב על דברי השל"ה ומגן אברהם שם, ועיין בעולת תמיד, ואליהו זוטא, ובספר פרי הארץ ח"ב סימן ז', ובספר מור וקציעה, ובאשל מפרי

ח. לא יבצע עד שיביאו מלח לפניו שהוא מגן מן הפורענות, כן כתב מור"ם, ועיניך תראנה נועם שיח של הרב בן יוחאי דף קל"ט ע"ב, ואם בירך לא ימתין לבצוע עד שיביאו מלח, כי מה בצע להתאחר לבצוע אלא ימתין לאכילה, הרב משבצות זהב בפריו, ואם יש מלח בלחם אין צריך להמתין אפילו לאכילה, שם באשל מפרי, ועל כל פנים מה שצריך לכוין, מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות

ט. יזהר שלא לתת לגוי מאותו הלחם שבירך עליו המוציא, ספר החסידים, ואספקלריא המאירה דף ק"ז ע"א, ובספר עמודי שמים דף ר"ל ע"ב, ובשל"ה, ודרישה ואליהו זוטא

הזהירו נמי שלא ליתן לבהמה חיה ועוף, ועיין סולת בלולה, ובמחצית השקל סימן קצ"ז, ואנכי הרואה דאזהרה זאת איתא נמי לבעלי חיים טמאים שלא יתן מכל דבר מהשלחן כמו שכתב בספר בית דוד ח"א סימן ע"ט, וכן מצאתי להרב ראשית חכמה שער הקדושה, ולהרב כלי יקר במלכים ב' סימן א' והבאתי דבריהם בספרי הקטן רוח חיים סימן קע"א בס"ד, וזה נעלם מהרב בית מנוחה דף ס"א סוף ע"א, ועיין חסד לאלפים סימן ק"פ אות א'

יוד. יזהר כשיעשה המוציא דיהיה ממקום דקרים יותר וקדים בישולו, ועיין בתורת חיים בפרק חלק, ובמדרש תלפיות דף ע"ט ע"ג, ובכ"מ, ומחצית השקל, גם שלא יהיה ממקום שיש דבוק וסדק דמחזי כפרוסה, ועיין ערך לחם, ולא ממקום שהוא שרוף הגם דהוא מסוגל לזכירה כנודע מהש"ס, וגם שיהיה בצד הקשה ולא בצד הרך דבוצע ברך ניאץ ה', וזקן שאינו יכול לאכול מן הקשה, בקושי התירו להיות בוצע מן הרך, ומוטב לו שימחול על כבודו ויתן לאחרים לבצוע. ועיין עול"ת, ופרי מגדים

יא. יזהר שלא יזרוק הפרוסה לפני המסובין, אי משום דהוי בזוי אוכלין, ואי משום דאינו כבוד שיזרוק לפני המסובין, אלא יניח לפני כל אחד ואחד עד מקום שידו מגעת, כן כתב הלבוש שם, והחתן שזורק קונפ'יטים להכלה וגם אורז, יזהר שיהיה במקום נקי, בית מנוחה דף ס"א ע"א, וחסד לאלפים סימן קע"א, עוד הזהיר הלבוש, דלא יאכל עם הפרוסה ללוקחו לכף, ועיין חסד לאלפים סימן קע"א, דבכל פעם יאכל מעט מהלחם עצמו, יע"ש

יב. אם סח הבוצע בין ברכה לאכילה או המסובין, עיין להגאון הגדול מרן זקני זיע"א בכונן לחקר דף שי"ג ע"א, ובספר בית מנוחה דף נ' ע"ב, ויפה השיב עליו הרב פתח הדביר נר"ו בדף קע"ח ע"א להיות מליץ טוב בעד רבינו הגדול מרן זקני לקיים מילי דאבות, ועיין משבצות זהב בפריו סימן קס"ז אות ח', ועיין זכור לאברהם בדיני ברכות אות כ' לענין כוס של ברכה

יג. ישאיר מעט מהמוציא כדי לאוכלו לאחר הסעודה בעבור שיהיה טעם המוציא בפיו, וכתיב ברוך טנאך ומשארתך, מורינו הרב חסיד שבכהונה במדרש תלפיות דף רי"ב ריש ע"ג מרבינו יהודה החסיד, ובספר עולת תמיד, ועבודה ומורה דרך, וזהו לפי הפשט, ואם אל סודו תדרוש, הוא תיקון גדול לפגם הברית להוצאת זרע לבטלה, כמו שכתבו גורי האר"י, ועיין בקונטרס תוכחת חיים בסדר שמות, ועיין בספר פתח הדביר ריש סימן קע"ט דלא חשיב זה היסח דעת מהסעודה כמו נטילת ידים מים אחרונים, ואמירת הב לן ונבריך, ומכל שכן ממי שהוא סומך על שלחן אחרים, ועיין עוד שם באות ב', ועיין

בזכור לאברהם חלק ג' מערכת נ', דהאורח אם נטל ידיו אין לו לאכול עוד, יעויין שם מה שהשיב על דברי הרב משחא דרבותא, וכתוב בספר אורחות צדיקים, דתיקנו לומר אברכה במקום הב לן ונבריך. יעויין שם, ובקמח סולת דף ל"ח סוף ע"א, ועיין חס"ל סימן קע"ט אות ה', ולפי האמור אתה תחזה מה שיש להעיר על הרב וזאת ליהודה במש"כ בזה ודוק

יד ידוע מה שדרשו דורשי רשומות בפסוק ואקח"ה פ"ת לח"ם, דהוא ראשי תיבות ו'בשעת א'כילה ק'ודם ח'גורה ה'תר, פ'ן ת'בא, ל'ידי ח'ולי מ'עים, כמו שכתב בב"ח, ופרישה, ואשל מפרי יע"ש, ועתה דאין מי שחוגר חגורה כמאז ומקדם ומתיר אף מפקיע, מכל מקום טוב שיהיה רפוי האזור בשעת אכילה אם מהודק הרבה, ועיין מדרש תלפיות ענף חכמה, בטעם ע"ד, ושם תמצא ששים וששה טעמים דהחכמה דומה לשולחן דצריך האדם ליזהר בהם

טו. יכוין כי מאכל גימטריא הוי"ה ואדנ"י, וגם סופי תיבות המוציא' לחם' מן', יכוין שהוא גימטריא שמות הללו, כמו שכתב חסד לאלפים דף צ"ד ע"א יע"ש, ואם תבין ותשכיל הסוד הנפלא שיש בפסוק מהאוכ"ל יצא מאכ"ל ומע"ז יצא מת"וק, אזי תכין לבך למען דעת ענין האכילה עד היכן הגיע דבונה בשמים עליותיו, ועיין בספר עמודי שמים דף ש"ב ע"ב ודף ש"ה ע"א, ומה טוב לאדם שיקרא בספר סולת בלולה בפתיחתו לסימן זק"ן ויראה מהו ענין האכילה והשתיה וכיצד יתנהג לעשות רצון אבינו שבשמים, עיין שם ויערב לך. ועיין בסימן שאחרי זה אות ז'

טז. ראוי לכל ירא שמים שירגיל עצמו כשמברך המוציא, להיות דעתו גם כן על מה שישלחו לו משאר בתים בין בחול בין בשבת וטוב לו, וכמו כן שיכוין בברכת הפירות על כל מה שיביאו לו כדי שיסתלק מן הספק ועיין בקיצור של"ה דף מ"ה ע"ד, ובתשובות מוהר"ם בר ברוך סימן ס"ז, ולהלק"ט ח"א סימן ק"מ יעויין שם, ובמחצית השקל, ובספר אות לטובה, ועיין בספר בית דינו של שלמה מסימן ד' עד סימן ח', ובספר ברכות מים סימן קע"ז, ובספר אהל יצחק דף ד' ע"א

טוב על חטים של מצרים שקורין סאר"י דאר"י, אם הוא מכלל חמשה מיני דגן לענין העושה מהם לחם אם מברך ברכת המוציא וברכת המזון, על פתגם דנא רחב פי בספרי הקטן לב חיים חלק ב' בחמלת ה' עלי, והעליתי דאין לברך המוציא וברכת המזון, ולא בורא מיני מזונות ומעין שלש, אלא יאכל ממנו אחר שאוכל פת כאורחיה בתוך הסעודה, יע"ש

חי האוכל בוייוס (מצות עבות) ובולימאס (עוגות ממולאות) ורקיקים בלתי גבינה בתוכם בשביל שרוצה לאכול בשר אחרי כן, יזהר שיטיל תבלין בתוך העיסה כדי שיוכל לברך בורא מיני מזונות ולא יצטרך להמוציא, גם לא יאכל פשטידה לבדה אלא אם כן אוכל פת תחילה ומברך המוציא, ועיין בקיצור של"ה דף מ"ה ע"ב, ובאשל מפרי, ובית מנוחה דף מ' ע"ב, וחסד לאלפים דף ק"ד ע"א, ובמה שכתבתי בזה בספרי הקטן לב חיים ח"ב בס"ד, ועיין מחזיק ברכה סימן קס"ח על הבימואילוס (לביבות מטוגנות) דאם קבע סעודתו עליהם דמברך המוציא ועיין שם במור וקציעה

[אות יט חסר במהדורה קמא]

ך. חמשה מעלות בפת וסימנם חמ"ש ג"כ, דהיינו ח'ביב, מ'ין שבעה, ש'לם, ג'דול, כ'שר כאשר ביארם בספר עמודי שמים דף רפ"ט ע"א, ובספר מכתב שלמה הנדפס מחדש להרב הגדול בעל חשק שלמה ז"ל בסימן כ"ו

כא. לא יברך שום ברכה בעוד מאכל בפיו משום דכתיב ימלא פי תהלתך, ונפקא מינה דאם שכח ולא בירך, אם נמאס יסלקנו לצדדין, ועיין קיצור של"ה דף מ"ג ע"ד, ואם יש בפיו דבר לרפואה יוציאנו אפילו דנמאס, כמו שכתב בפתח הדביר דף קע"ח ריש ע"א, ובספר חסד לאלפים הזהיר מאד על האומרים ברכת תפילין בעוד בפיהם אחוז שפת החלוק דהוא איסור גמור, יע"ש

אך משום חיבוב מצוה יאכל בסעודה מלחם המוציא, ספר ערך לחם, ועמודי שמים דף ר"ץ ע"א, אלא דאם אינו נזהר מפת של גוים ורוצה לאכול ממנו בסעודה, יותר טוב לסלק מעל השלחן הפת של ברכת הבית, ויברך המוציא על פת של גוים אם חביב לו, ואם רוצה לעשות המוציא בפת שלו, אזי אחוז מזה וגם מזה אל תנח ידיך, והכל לפי השעה והמסובין, וכבר האריכו הפוסקים ז"ל בזה הלא בספרתם

סימן כד

דברים הבאים מחמת הסעודה להגיד כי ישר,
ומכל האוכל אשר יאכל איזה יכשר

א. לפי דברי הרב עמודי שמים דף ער"ה ע"ב, מוכח דגם בימי החול טוב שיהיה השולחן על גבי ארבעה רגלים שהם נגד רגלי המרכבה הנרמזים בארבע ברכות שבברכת המזון, כאשר יעויין שם. ועיין בספר נגיד ומצוה בסעודת שבת עי"ש

ב. בענין מאכל, האיש קודם לאשה לאכול מהמובחר, אך בענין המלבושים האשה קודמת לבעלה שיעשה לה מלבושים נאים כמו שהבאתי בספרי הקטן רוח חיים סימן

זק"ן, פוק חזי שם באותו פרק ובאותו סימן מה שכתבתי בענין להכין מיום לחבירו, דבאיזה סוג הוא דליכא משום מקטני אמנה, עי"ש בס"ד

ג. אזהרה שמענו, דבהיותו בשולחן לא יגע במקומות המכוסים וכיוצא בדברים דבעי נטילת ידים, וישער בדעתו להיות על שולחנו כמו שהוא לומד ומתפלל. ועיין משבצות זהב בפריו, והרב האלף דף ק' ע"א ודף ק"ה ע"א.

ד. ראוי שיזהר דלא יתחוב דבר מאכל שבא לאכול על ידי סכין ויברך עליו, וכן לא יקח במזלג של ברזל ויברך עליו, אלא או בידו או בשל כסף או בשל עץ וכיוצא בהם, ודבר זה הווה ורגיל בברכת שהחיינו במאכלות המתחדשות משנה לשנה, וצריך ליתן דעתו בזה, כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן ר"ו בעזר משדי, וכן יזהר שלא יאכל בעודו ידו אוחזת בסכין, אלא ישמיטנו מידו כשנותן לתוך פיו, אי משום שלא יארע תקלה ואי משום דלא מסמנא מילתא

ה. כתב בספר חסד לאלפים דף ק"ה ע"ב, בעודו בשולחן לא ישתה מעלה עשן, כן מצאתי בספר כתב יד, יעויין שם, ולא ראה דהגאון הרב יעב"ץ ז"ל אסר הטוטו"ן (סיגריות) בשולחן בספרו מור וקציעה, וגם בספרו עמודי שמים דף רצ"ג ע"א כאשר יע"ש, ומי שאינו יכול לסבול, טוב שיברכו ברכת המזון תכף אחר אכילה ויסלק עצמו מהשלחן לישב מן הצד וישתה טוטון, ואפילו בלא סיבה זו ראוי לנהוג כן בשביל ברכת הפירות שלאחר הסעודה דיש מבוכה גדולה בזה. כמו שתראה בברכי יוסף סימן קע"ז, וכסא אליהו, ויד אבישלום, וזכור לאברהם בהלכות ברכות אות ד', ואליהו זוטא, ורש"י בפרד"ס דף ל"ז, וחסד לאלפים יעויין שם, וכך דרכו דרך הקדושה של מוה"ר החסיד הפרד"ס לצאת מכל הספיקות, ועיין לעיל בסימן כ"ב אות כ"ג, ועוד מצאתי שני גדולי הדור דהם מנגדים זה את זה על הרוב ואילו בהאי מילתא השוו דעתם ואלו הם, משנת חכמים סימן תל"ה, וחמדת ימים פ"ב מיו"ט אות נ"ב

ו. מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה דעכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו, היינו שיכוין באכילתו להיות בריא לעבודתו יתברך שמו, ויאמר בפה מלא אין אני אוכל להנאת גופי אלא להיות בריא וחזק לעבודת השם יתברך, ובזה הדבור שמדבר, בורא מלאך חדש ומסלק הסטרא אחרא, דרך ישרה, וספר עבודה ומורה דרך, ועיין מדרש תלפיות בענף חכמה טועמיה חיי"ם

ז. עוד זאת צריך לכוין מאד באכילתו שהוא בא לברר הניצוצות מדומם צומח חי, ובספר יערות דבש תמצא מה שכתב בזה מה מתוק מדבש, ומטעם זה אין להוציא עצמות וקליפין מהשלחן כי אם אחר ברכת המזון משום דניצוצות הקדושה הדבקים בהם אינן

יוצאים כי אם על ידי ברכת המזון, כמו שכתב חסד לאלפים דף קי"א ע"א, ועיין לעיל בסימן כ"ג אות ט"ו, ועיניך תראה עד היכן מגיע גודל הבירור של האכילה, דגילה הרב בעש"ט זיע"א, דאפילו גוי שאכל מין מאכל שמלובש בו ניצוץ קדוש, ובכח האכילה ההיא עשה שירות לישראל ועל ידי זה יהיה עלוי בצד מה להניצוץ ההוא, אף שאינו כל כך כמו אם היה ישראל אוכלו שהיה עולה ביותר מצד היותו ישראל, ומה גם אם היה מכוין שהיה מברר אוכל לגמרי, כן כתב בספר עבודה ומורה דרך דף קט"ז סוף ע"ב

ח. יזכור חורבן בית המקדש על שולחנו, כדאיתא בזוהר הקדוש פרשת תרומה, וכמו שכתב בנגיד ומצוה, וספר עבודה ומורה דרך, גם יתודה קודם שבא לאכול. כמו שכתב בדרך ישרה, ועבודה ומורה דרך, ועיין נמי בברכי יוסף סימן קנ"ז, ומחזיק ברכה

ט. כל האוכל אכילה מרובה עובר בשלשה לאוין, השמר לך, פן תשכח, בל תשקצו, כן כתב הקדוש של"ה, והרב משבצות זהב בפריו, ובספר שמחת הרגל חלק א', הביא מעשה רב מזמן הרב הגדול מוהר"י קוב"ו, דהמבחן לאדם אם הוא מצד הסטרא אחרא ניכר כשאוכל הרבה כאשר יעויין שם, ובספר חסד לאלפים דף צ"ד ע"א, הזהיר מאד על אכילה מרובה דעובר על בל תשחית דגופא, וגם דאם אוכל בחול יתר על בריאותו הכל הולך לסטרא אחרא, יע"ש

יוד איתא בתנא דבי אליהו והביאו התוספות בכתובות, דעד שיתפלל האדם שיכנסו מעדנים לתוך גופו, יתפלל שיכנסו דברי תורה, ועיין שם בחי' לכתובות מה שהשבתי על דברי הרב פתח עינים שם בס"ד, תו איתא בתנא דבי אליהו, לא נתקבצו בני אדם למיתה, ואין כל בריה יורדת לצער רק מתוך אכילה ושתיה, עיין שם בסדר אליהו זוטא פ"ב, ובמחזיק ברכה סימן קנ"ז, ובספרו צפורן שמיר סימן ה' אות ס"ו, ועיין בספר נוהג כצאן יוסף דף כ"ט ע"ב אות ד' מוסר השכל יעויין שם, ואיככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא, דיש כמה בני אדם דיחד אוספו בלילי מוצאי שבת קודש אסופות אסורות, ועושין סעודת מריעות חוזר חלילה בית איש לילו, ולפעמים תפארתם הוא לגנוב מאחרים אווזים ותרנגולים כדי לאכול בחבורתם, אוי להם ואוי לנפשם, וה' ברחמיו יחזירם בתשובה שלימה ויתנו לב לשוב ולהשיב

יא. הא דאמרו רז"ל דיפנה קודם שיאכל, אין הדברים כפשוטן משום בריאות הגוף בלבד אלא איכא נמי דברים בגו, דכתבו המקובלים דהוא פוגם מאד דמערב קודש בחול, וביותר צריך ליזהר בשבתות וימים טובים ושאר סעודת מצוה שלא לפגל את הקדשים, כמו שכתב הרב החסיד בספר חסד לאלפים סימן קנ"ז אות ג', ועיין משבצות זהב,

ועבודה ומורה דרך, ואיתא בברכות דילך עשר פעמים ארבע אמות, או עשר אמות ארבע פעמים, שההילוך מוריד לנקב כפירוש רש"י שם ועיין מחצית השקל סימן קנ"ז

יב. עוד כתב הרב חסד לאלפים בסימן קע"ג אות ז', דלא יהיה קפדן בסעודה אם הקדיחה לו תבשילו, או אכלו עכבר או חתול או כלב ועוף את מאכלו, כי ה' חפץ ליסרו לטובתו לכפרת עונותיו, ואם הוא כועס ועושה קטטה בעבור זה, הנה מאבד טובה הרבה ומוסיף על חטאתו פשע, ובמידה שאדם מודד עם אשתו ובני ביתו ומשרתיו כך מודדין לו מן השמים, ומה יעשה כי יקום אל וכי יפקוד מה ישיבהו, יעויין שם, ומעין כיוצא בזה כתב הרב בן אורי ז"ל בפירוש המאמר כל בית שנשפך לו יינו סימן טוב הוא לו יעויין שם, ועיין מדרש תלפיות ענף חכמה טעם י"ב, ולא אלו בלבד אלא גם אם עשו שינוי בתבשילים מסעודה לסעודה, דאין דרך להכין באותה סעודה תבשיל כזה, או ששינו באופן עשייתו שאינו מטוגן בשמן, או שהוא יבש ורוצה רך, ומרך לקשה, באופן שאינו ערב לחיכו, עם כל זה לא יקפיד ולא יעשה שום קטטה כי חרפה היא לו למי שחננו ה' בדעת

יג. עוד הוסיף לומר הרב חסד לאלפים שם, דחרפה היא לו לאדם לדקדק על המאכלים ואפילו לומר מה נאכל, כי אם דוקא בסעודת מצוה דהותר לו לברור מנה יפה ואיזה אוכל אשר יאכל, עיין שם דברים ערבים לכל שומעיהם. וכזאת וכזאת דיבר האיש אדוני האר"ש ה"ה חיד"א בספרו הנחמד צפורן שמיר סימן ג' אות מ"ה יע"ש

יד. רק השמר לך ושמור נפשך מאד כי תשב ללחו"ם, להתרחק מלישב בשולחן עם אדם דסורו רע, דמעותד דאחר שאכל ושבע ודשן ונעשה מבוסם, זה דרכו הרע דפתח אוי"ב את פיהו ויקלל את חבירו, או למנהיגי העדה או לחכם הקהל בטענות של משאות שוא ומדוחים דבדבר פלוני לא עשו כהוגן, וחייבו את הזכאי ופטרו את החייב וכדומה, ובמקום לומר דברי תורה על השולחן, פה דובר נבלה לדבר לשון הרע וליצנות ושקרים וכזב ומרמה, ובודה מליבו דברים אשר לא כן וביותר על תופסי התורה, כי עתה בעונותינו הרבים גבר אויב היצר הרע של עבירה הזאת לדבר תועה על רבנן ותלמידהון, ומריש הוה אמינא דרבותינו הקדושים שאמרו בלשונם הצח, גזל ועריות דנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתם, דחס ושלום שכחו מלומר גם כן לדבר לשון הרע על התלמידי חכמים, כי בזמן הזה זהו תאוה גדולה והוו תלתא דפורענותא, אך הדרי בי, דהאמת אתם דהשמיטו מידה זאת משום דשנים מהם ימצאון ברובא דעלמא לפי הטבע של בני אדם, לא כן זאת המידה הוא במיעוטא דמיעוטא דעלמא, וגם דלגבי דידהו יצא מכלל אדם ולית דין בר נש כשמדבר על התלמידי חכמים, ומאחר שכן, יזהר אדם שלא לישב

בשולחן אחד עם אנשים כאלה כשהכירם מקודם, כי על אלו נאמר סורו נא מעל אהלי האנשים האלה, בכל מקום שהם אפילו שלא בשעת סעודה. ועיין לעיל סימן ו' בס"ד מה שכתבתי שם, ועיין מדרש תלפיות ענף חכמה בטעם י"א וכ"ד

טו. יש מין עופות הנקרא יא"קרי בלשון אשכנז, יזהר שלא יאכל ממנו כדי שלא ימות הוא ובנו באותה השנה, וגם השוחט שלא ימות, הרב בספר עבודה ומורה דרך, ומפאת זה נמי נאה לומר חיים טובים להאוכל, דתהיה אכילתו ואכל וחי לעולם, ולא באכילת העוף ההוא דהוא כאילן שאכל אדם הראשון

טז שני וחמישי ולילותיהם, נהגו רוב חסידי אשכנז שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, ומה טוב אם יוכל להתענות בהם, ואשרי למי שאפשר לו לפרוש מבשר ויין כל ימות השבוע לבד ימים שאין אומרים בהם תחנונים, ולא יאכל בחול יותר מפרי אחד, ובשבת מצוה להוסיף על הפירות, הרב בספר עבודה ומורה דרך, ושוב כתב שם וזה לשונו: ראיתי שאין לאכול דג בחול, באומרו דאין כח בימי החול להעלות הניצוצין רק הכל בזכות שבת, עכ"ל. והגם דאפשר לקיים שתיהם בשר ודגים, מכל מקום לפעמים יהיה קשה לו למצוא מה יאכל בהיותו מושך ידו משתים אלה, ופשיטא ודאי דאיש כזה ראוי שיקבל עליו מתחילה דאם יזדמן עליו בשר ודגים ואין עוד זולתם, דיבחר בדגים לאכול ממנו מתרי טעמי, חדא דהעיכול חיש מהרה ואותה הוא מבקש, זאת שנית מצד הכשרות, דנודע דלדעת רש"י, רחוק שימצא בשר בלי פקפוק מלבד שאר חששות המעותדים לבא על הבשר, ועוד אני אומר דאיש כזה שבא לגדר זה שאינו אוכל בשר כלל, ואפילו דגים מה שאוכל הוא בעת מן העתים, הנה האי גברא אלים כחו לברר אוכל אפילו בחול, ולגבי דידיה הוה ליה סעודות חול כמו שבתות ועיין לקמן אות כ"א

טוב. יצוה לבני ביתו דהקדרה דמחממים בה מים ללוש בהם, שתהא מיוחדת דוקא לדבר זה שלא ישתמשו בה לא לבשר ולא לגבינה, כמו שכתב הרב בית דוד, והרב דבר משה, וכיוצא בזה הזהירו גם כן על הביסקוג'וס שלא ילושו במי חלב כנודע

חי. יזהר לרחוץ ידיו ולהדיח פיו מגבינה לדגים. ועיין בכנסת הגדולה משם שארית יהודה, ובית לחם יהודה, ודב"ש, ולקט הקמח, וקמח סולת, ואליהו זוטא, ועיין זכור לאברהם מערכה מ' ד"ה מים, ותימה גדולה בזה על הרב בית מנוחה דף ס"ז ע"א כמו שיראה הרואה, ועיין לקמן מזה אות מ"ז

יט. גם מים האמצעים יהיו על גבי כלי כמו שכתב בברכי יוסף סימן קפ"א, ועיין זכור לאברהם מערכה מ'

ך. גם יזהר ליקח סכין אחר לחתוך הפת וכיוצא מגבינה לדגים ומחלב לבשר, וישים עיניו על שיורי הפת שלא יאכל מגבינה לדגים ומדגים לגבינה ומכל שכן בבשר, ועיין בספר אדני פז בתשובה סימן מ"ב, וצר לי מאד על שיורי הלחמים מסעודה לסעודה דנותנים לאכול לעניים ומשרתי הבית ולפעמים לעצמם, ואינן עושין הפרש מפת דגים לגבינה ובשר, וצריך זהירות הרבה בזה ועיין ביורה דעה סימן פ"ט

אך. יש לעשות שלשה חריצים בסכין של גבינה כדי שיהא ניכר, ואינו מספיק במה שלוקח משני קתות של סכינים, מפני אחרים שאינם רגילים בסכינין אלו, דכיון שרואה האחד ואין בו חריצים חושב שהוא של בשר, וסמך לג' חריצים הוא מדאמר קרא חריצי החלב, ודוקא שלש לרמוז דיום שני וחמישי וערב שבת לא יאכל בשר, וגם רמז לתלתא קראי דלא תבשל גדי דהוא לאכילה והנאה ובישול, הרב אדני פז בהשמטות דף מ"ג ע"ב, ועיין להלבוש ביורה דעה סימן פ"ט יעויין שם, ומנהג העולם דבסכין של גבינה כורך עליו גמי סביב הקתא סמוך לחיתוך, ומזה ניכר לכל שהוא של גבינה בהאי קשר של קיימא, והרב מדרש תלפיות דף פ"ג ע"א כתב וזה לשונו, אני נזהר בשני סכינים, חד לנקר הבשר וחד לחתוך בו המאכל, ותמה אני על גדולים ושלמים שראיתי שאין נוהגים כך, אולי משגה הוא, עכ"ל. ועיין בספר פרי חדש יורה דעה סימן פ"ט, ועיין לקמן אות כ"ח

בך. יש בני אדם דנחפזים וממהרים שחותכין הבשר בסכין המיוחד ללחם בלבד ואינן מצפין להמתין עד שיביאו הסכין דהוא ממוכן ומזומן לחתוך בשר ולא טוב עושים, ופרי המהירות חרטה דה"ן למו מכשול. ועיין בב"ח, וש"ך שם ביורה דעה סימן פ"ט

כג. יזהר דהמפה שמניחים על השולחן בליל שבת ואוכלים עליה דגים, לא יניחו אותה ביום שבת בבוקר לאכול עליה מאכלות ממיני גבינה אם לא ינקו היטב שלא יהיה דבר דבוק, וגם שיהפכו המפה לצד אחר, ומי שידו משגת יעשה שתי מפות, ואין צריך לומר מגבינה לבשר שצריך שיהיה לו שתים חד לגבינה וחד לבשר כמו שכתב בספר יש נוחלין, והביא דבריו במדרש תלפיות דף פ"ג ע"א, ועיין להרב שלחן גבוה ביורה דעה סימן פ"ט

כד. וכן צריך ליזהר שיהיה לו שני כוסות ממלח, אחד המיוחד לכל סעודת בשר, ואחר בשינוי מראה או הכמות לכשאוכל גבינה ובכל סעודה דיש בה מאכל גבינה וינצל ממכשול, ועיין בספר בית הרואה משם הכנסת הגדולה יע"ש, ואם אין לו אלא אחד טוב לסלק המלח בשעה שאוכל גבינה, ויזהר על כל פנים שלא יטביל הבשר או הגבינה במלח אלא יקח בידו, כמו שכתב כל זה בכנסת הגדולה שם אלא דיש נזהרים מליקח

מלח בידים משום חשש סכנה אפילו שהוא בתוך הסעודה, או משום שידיו מלוכלכות מאותו מאכל, ומה הועילו חכמים בתקנתם, ולאנשים כאלו התיקון הוא דינער מלח בשולחן מעט כלאחר יד, או על ידי צד הסכין או הכף או המזלג ועיין חסד לאלפים סוף סימן ע"ט

כה. החרדים אל דבר ה' אינן אוכלים ביום אחד גבינה ובשר, ולפחות יזהר להמתין מגבינה לבשר כשיעור מבשר לגבינה שהוא שש שעות, ולפחות יזהר בסעודה אחת שלא יאכל גבינה ואחריו בשר ואפילו שיעשה הדחה ורחיצה היטב, ושבח לאל יתברך בעירנו איזמיר יע"א, נתייסד המנהג בזמנינו דבשום משתה ושמחה, בין סעודת מצוה בין סעודת רשות, אינן משימין חלב וגבינה קודם הבשר ואכשורי דרי ופוק חזי מה שכתב מחמד עינינו חסין קדוש מר שארינו מורינו הרב הפרד"ס זצ"ל בספר אות היא לעולם במערכת הה' דף קט"ז ע"ב יעויין שם, ועיין בספר חמדת ימים פ"א מעשרת ימי תשובה אות נ', ובמדרש תלפיות דף פ"ג ע"א, ובספר עבודה ומורה דרך דף ק"ג ע"ב בעונש האוכל בשעתא חדא, ועיין בסולת בלולה, ובספר בן יוחאי דף קל"ט ע"ב

כו. תא חזי להרב הגדול מופת הדור והדרו בספר ככר לאדן סימן ח' דף קנ"ז ע"ד, דהביא מנהגו הטוב של רבינו האר"י הקדוש, דביום שהיה אוכל גבינה לא היה אוכל בשר וכן להפך, אך בתבשיל לא היה מחמיר, ועיין בספר בית מנוחה דף ס"ה ודף ס"ו ובספר עבודה ומורה דרך הביא, דמנהג רבינו האר"י היה אפילו מתחילת הלילה עד לסוף אותו היום, יעויין שם ובספר נוהג כצאן יוסף הנדפס מחדש דף כ"ט ע"א וע"ב האריך בזה ככל הצורך

זך. הכחל הרי הוא כבשר לענין שלא לאכול גבינה אחריו כמ"ש בספר ערך השלחן ביורה דעה, ובית מנוחה דף ס"ט ע"א

כח. ראוי להזהיר לכל בעלי חנויות המוכרים פת וגבינה ומליח שיהיה להם שלשה סכינים, דלפעמים הלוקח את הפת לוקחו ואוכלו עם בשר או עם מליח, וכן בשבוע פסח, שלא ישכח ויחתוך גבינה לחג המצות בסכין של שאר ימות השנה, וכמו כן צריך ליזהר שלא יקח פת לחם מגוי, מחותך מסכין של גוי, וכל כי הני מילי האיש הירא יהיו עיניו פקוחות

כט. מי שנגע יראת אלהים בקרבו, לא יאכל בשר ירך ומכל בשר דצריך ניקור, וכמה בעלי בתים אינן מכניסים בבתיהם לא זה ולא אותו, ואפילו מי שאינו נזהר יתן דעתו דכשיזמין אורחים שלא ליתן לפניהם כי שמא הם נזהרים שלא לאכול, ועיין בספרי הקטן נשמת כל חי ח"א יורה דעה סימן ל"ג מה שכתבתי שם בס"ד ואיתא בילקוט

ראובני דף נ"ח ע"ב, דהאוכל גיד הנשה בא בגלגול זונה, שפחה, קדשה, ונתלה בגהינם מהברית, יע"ש. ועיין מה שכתבתי בקונטרס תוכחת חיים סדר וישלח דרחב פי בענין המנקרים ומוכרי הבשר, עי"ש ואין להאריך כאן

ל. עוד איתא בילקוט ראובני דף צ"ט ע"ב, דהמאכיל נבילות וטריפות מתגלגל בעלין של אילן וכשנופל העלה מת, יעויין שם, ומזה יחרד האיש שהוא קצב ומוכר בשר, שלא יהיה לו שום מכשול במה שמוכר לאחרים, וגם הקונה יזהר יותר לדקדק היטב כשקונה בשר, ובפרט כשיש לו אורחים, שלא יהא מאכיל לאחרים מסרך טרפות, ולא יהיה חוטא ומחטיא חבר לירבעם רח"ל ועיין בתקנות חיים וחסד אות י"ד

לא. כתב הרב ראשית חכמה שער הקדושה פרק ט"ו שער ג' בשם הרמב"ן ז"ל, דמה שהבדילנו השם יתברך מכמה מאכלות אסורות, מפני דקצתן מטמטמים את הלב כחלב ודם, וקצתן שמעזים את הפנים כחיות ועופות ובהמות הדורסין, וקצתן שסוגרין דלתי התבונה והחכמה כארנבת ושפן וחזיר ודומיהן, וקצתן שמולידין כמה מיני חולאים קשים ורעים כשרצי הארץ והמים, עכ"ל. ועיין לרש"י בחומש, ועיין מה שכתב רבינו בחיי סדר שמיני ושאר הראשונים מפרשים על התורה שם

לב. צריך שיזהר שלא יבא בפיו כרוב וקולופיד"יא (כרובית) אפילו כבוש ומבושל, ושומר נפשו ירחק מהם, גם יש מין אורז דיש בו תולעת ואין בו תיקון לבודקו. כמו שכתב הרב שאלת יעב"ץ ח"ב סימן קכ"ד, והביא דבריו במחזיק ברכה יורה דעה סימן פ"ד אות מ"א

לג. וזאת אגיד דשם כתב הרב שאלת יעב"ץ והביא דבריו הרב הנזכר, דלא יש בעולם פרי מאכל שלא ימצא בו תולעת כי אם פול המצרי לבד כאשר יעויין שם, ובברכי יוסף סימן תקפ"ד כתב, דפול המצרי הוא פ'אצולייא (שעועית), עיין שם, ואנן בדידן בדקנו ומצאנו תולעת דקה מן הדקה בלח, ואולי כונתו הוא ליבש דוקא, או במקומו לא נמצא אפילו בלח כדרך שכתב השולחן גבוה לכרוב, עיין שם, ולפי זה בליל ראש השנה ימשוך ידו מלאכול פאצולייא, דאין זה סימנא טבא, אדרבא סימן רע כיון דאיכא למיחש לתולעת, ועיין במורה באצבע סימן ט' אות רנ"ב יעויין שם), ואני נזהר שלא לאכול כלל לא פ'אצולייא (שעועית ירוקה) ולא רוביא (שעועית ירוקה), ולא אינג'ינארה, וכל זה אפילו מבושלין ואין צריך לומר כשהן חיים, ואפילו שאר ירקות כמו פרישי'ל (פטרוזיליה) ואניט"ו (שמיר) וכיוצא בהם שדרכן בסלאט"אס (סלט) שומר נפשו ירחק מהם, ובגודגודיות ופולין שהיו מעיקרא לחים ויבשו אותם, ועיין בספר אהל יצחק חלק יו"ד סימן ה', גם יזהר שלא יאכל פיטאג'רה ולא אגסים יבשים מחותכות דקורין

פיר"ה סיק"ה, וגם תמרים מרוסקים דהם חומרים חומרים, וכבר הכרזנו בצבור עליהן כמה פעמים, ואשרי אדם שומע, וגם אני הפעוט נזהר שלא לאכול מרור כי אם מן הקלחים בלבד אפילו בלילי פסח, גם מן הזיתים השחורים דאי אפשר לבודקם יפה, ומן הסירי"זא (דובדבנים מתוקים), והב'יז'נה (דובדבנים) ויאפרא"ק (עלי גפן) בתבשיל דקשה בדיקתן, זולת הסיריזא בתחילת יציאתם כדי לומר ברכת שהחיינו בלבד, ובתותין ועלי גפנים לחים כמו שהוא חי, כבר פשט איסורו דאין מי שיאכל מהם, ועיין בסו"ס דגול מרבבה, ובסו"ס חיים וחסד למוה"ר הגדול מוהרח"א זיע"א מדף קמ"ג ע"ב ואילך, ומה טוב שיזהרו שלא ליתן בתוכן מליח וכיוצא לתשמיש כליין להביא לביתם שמא יפרח מהם לתוך המאכל שמביא, אך בעדשים רבו מספר הפעמים שאנו מכריזין בציבור שלא ימכרו ולא יקנו, ועדיין קשה להם לפרוש מהם קצת מדלת העם, והיטב חרה לי על הנזהר שלא לאכול בשר בליל הששי ואוכל עדשים, דודאי יצא שכרו בהפסדו ומוטב לאכול בשר שמן, ועל זה וכיוצא בזה הוא דאמרו ולא עם הארץ חסיד, ויצר תאות המאכל יגש"ג עדיין הוא בתוקפו, האל ברחמיו יבטלהו ויטע בלבם לשמוע דברי חכמים. ועיין דברים אחדים דף ק"פ ע"א, ובספרו שער יוסף דף ק"ה ע"ד

לד. מצוה להודיע לבני אדם דיזהרו שלא לאכול תאנים לחים דקשה בדיקתן ואי אפשר לבדוק יפה, ויתקן עון אדם הראשון להמתין עד שיצאו מן היבשים, וראיתי להרב מדרש תלפיות דף קכ"ד ע"ב, דהביא דיש מין תולעת בתוך התאנה דנקרא פה והורג את האוכלו, עיין שם, ומי פתי יש'ור הנה ואוכל תאנים לחים דהורגים שנים גוף ונפש רחמנא ליצלן, ומרובה מדה טובה תמצא באכילת התאנה כדכתב בספר אילת אהבים למוהר"ש אלקבץ, והביא דבריו בקמח סולת דף ל"ו ע"ב

לה. התולעים של גבינה, האוכל מהם צריך לנדותו כמו שכתב במחזיק ברכה סימן פ"ד אות ל"ה, ושם באות ל"ט כתב, דבאכילת תולעת הוא חמש מלקיות, וביתושין וזבובין שש הנה. ועיין בספר כסא דוד דף מ' ע"ג מה שהביא מהרב עיר וקדיש גדליה חיון זיע"א

לו. עוד זאת אדרש לבית ישראל על מוכרי בורי"קאס ובוגאג'ה וכדומה להם, דעל ממוני המזונות מוטל לפקח ולהשגיח עליהם שלא יהיו מכשילין את הרבים בקמח בלתי ריקוד, ובגבינה שהיא וירם תולעים, והביצים מדם, וממים מגולין, ובנגיעה מבלי נטילת ידים שחרית כראוי מתוך שנחפזין לעשות מלאכתן, ורבים נמנעים מלאכול מן השוק על סיבות אלו, וגם על העושין דגים מלוחים קטנים שלא יהיה בתוכן דג טמא, ועל הצולין בשר בחנות שלא יהא מדבר דצריך ניקור יותר, ועל מוכרי טריפות שלא יקחו מהם בשר כשר על פיהם שאינם נאמנים, ומה גם אם איתרע חזקתייהו, ועל הממונים חל החיוב

לסובב ולחטט אחריהם בכל שבוע ושבוע כפעם בפעם, ותהא אימתן מוטלת עליהם שלא יכשלו וזכות הרבים תלוי בהם. ועיין בספר קמח סולת דף קנ"ו ע"ד

לז. יזהר הרבה בחומץ דאחר שירתיחנו באש להעבירו במסננת, ואם אדם שנזהר בזה אירע שסעד על שולחנו והאכיל לו חומץ כמו שהוא בלתי תיקונו במושלם, יש לו איסור מוסיף דמכשילו למי שנזהר בו, ואין לו מקום פטור דאדעתא דנפשיה קעביד, דהרי כשם דעבד לחם רב הכנה דרב"ה מפני האורחים לעשות להם מטעמ"ים, כמו כן כה יעשה להרתיח החומץ ולסננו במסננת, ועדי בשמים וסהדי במרומים, דבימי חרפי מקדמוני זה למעלה מחמשים שנה, נתארחתי בבית אחד מקרובי והביאו לפנינו בשולחן דגים בתבשיל חומץ כנהוג, וכשישנתי באותה הלילה בא בחלומי איש אחד לאמר אלי למה לא שאלת על החומץ אם רותח באש והעבירוהו אחרי כן במסננת, והשבתי בית זה בחזקת בדוק, ויהי בבוקר חקרתי בדבר, והגידו לי דהמבשלת חשבה בדעתה דבעלת הבית כבר עשתה התיקון, ובעלת הבית תשיב אמריה דסמכה על המשרתת המבשלת, ובין כך ובין כך בשלוהו כמו שהיה, וכשאירע לי כדבר הזה קבלתי עלי מאותו היום שלא לטעום עוד חומץ כלל בשום אופן אפילו בביתי, ואפילו שעושים התיקון בפני ועיני ראו ולא זר, עם כל זה לא בא בפי, האל ברחמיו יזכנו שלא נכשל לעולם ועד בשום מכשול ועון כלל, אמן כן יהי רצון

לח. הירא את דבר ה' ישים עין השגחתו בצלוחיות של יין ושאר משקין שיהיה מחסום לפיהם, ולא יסמוך על בני ביתו דנותנים מכסה, ויהדק היטב הכיסוי שלא יהיה קצת מגולה מקום ריוח ליכנס זבוב או יתוש, וכשלוקח הכוס לשתות יבדקנו מקודם כי יתן בכוס עינו קודם שיתן לתוך פיו, ואם אין לו טביעות עינא יתן לאחרים שיש להם עינא פקיחא דרואים בטוב, ואפילו כשמשקין בשולחן מהצלוחית, בין השקאה להשקאה לא יתעצל מלכסותו, וכמו נעלם מן העין יזהר מהיתושין הדקין

טל. ראיתי בספר לקט הקמח חלק אורח חיים סוף דף נ"א דכתב וזה לשונו, הנהגתי עצמי להזהר מלהדליק הפייפ של טוטון (סיגריות) מנר של חלב, מפני שראיתי להגאון רבי דוד גרשון שהיה נזהר בזה מחמת כי ראה בחלומו שהיו מנדין אותו, ושאל על מה ועל מה, וענו אותו כי אכל חלב, והוא חזר לומר שיודיעו לו כיצד אכל חלב, ואמרו לו לפי שהיה מדליק העשב הזה משלהבת הנר של חלב, היה נחשב לו כאילו אכל חלב, עכ"ל. ועיין יעקב לחק לימוד י"ד, ועיין מה שכתב הגאון הגדול מורי זקני הרב בספר חקרי לב או"ח סימן ס"ד

וכתב הרב הגדול חיד"א ז"ל בספר שם הגדולים ח"ב מערכה ד' אות כ"ז וזה לשונו, ובעל נפש תסמר שערת בשרו, כי בדבר שהרב הנזכר נראה לו על פי הדין היתר גמור עם כל זה היו מנדין אותו כאוכל חלב, ובודאי שהטעם הוא כמו שאמרו ששגגת תלמוד עולה זדון, ואמרו שגגות נעשות להם כזדונות, ולכן התלמידי חכמים צריכין להזהר ביותר ולפרוש מספק איסור שההמון העם לומדים מהם ומקילים יותר, ולא סגי בגופן שלהם, אלא אפילו אם ההמון רואים אחד הבן ואחת הבת של התלמידי חכמים דיעשה כמו שעושים ההמון, מתחזקים יותר להקל באיסורן, ואשמם בראשיהם, וידענו שכאשר היה חוטא אחד היתה מצטערת נפשו מאד, ובשמים היו מחרפין אותו ומכריזין עליו על כל חטא קל רחמנא ליצלן, וכבר העד העיד בנו הרב הקדוש בעל ראשית חכמה, שבאה אליו נפש מאותו עולם, ומכלל אשר סיפרה לו אמרה כי בשמים מדקדקין מאד יותר מאשר יחשוב האדם בדעתו, עיין שם, על כן הן בעודנו חי יחשוב מחשבות כי התחבולות והעורמות הם מטבע מזוייף לגבי העולם הבא כי הוא עולם האמת, ויכיר בחטאתיו ובהתרשלותו בתורה ובתפילה ובמצוות, וימהר לשוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח, עכ"ל, ואין ספק כי כל תיבה ותיבה מדבריו הקדושים האלה נוקב ויורד לתווני דלבא, יהי רצון שלא נשכחם בכל ויהיו תמיד לזכרון בין עינינו בכל עת ובכל רגע, ועיין עוד לו בספר דבש לפי בהשמטות דף א' ע"א בענין החלום הזה בשתית פיפא מנר של חלב ולשתותו ביום טוב, ועוד לו בספר מחזיק ברכה סימן ר"י שהביא מהרב כנסת הגדולה יורה דעה סימן ק"ה והרב בני חיי דאסרו דבר זה, והביא גם כן החלום במי ששותה ביום טוב ראשון ובתשעה באב ותחת חופות חתנים, משם מר זקנו הרב חסד לאברהם ז"ל, ועיין עוד לו בשיורי ברכה ביורה דעה סימן צ"ב, ובספרו מורה באצבע סימן ז' אות רי"ב לענין יום טוב ראשון ותשעה באב וכילת חתנים בחלום ידבר בו, ועיין מה שכתב הרב משחת משה אורח חיים סימן ד', והרב עיקרי הד"ט סימן י"ח אות ס"ה, ומכל זה ישא האדם קל וחומר לאוכל בשר דצריך ניקור, דאיכא למיחש שמא יכשל באיזה פעם, ובודאי כי בנפשו דיבר ושומר נפשו ירחק מהם

מ. כתב הרב ספר הברית בח"א בכתב יושר מאמר ח' מקור המים פ"ז דף ע"א ע"ב וז"ל, ואף בכלי לא ישתה אדם מים עד שיתן עיניו בכוס ויסתכל לבל יהיה איזה זבוב או רמה ותולעה דקה וקטנה, כי כל בריה וכל חי דיבלע הוא איסור גדול ועבירה היא בידו משום שרץ כידוע, וגם אחרי כן לא ישתה המים אשר שאב עד שישפוך ממנו מעט מים על הארץ שלש פעמים כמו שאמרו חכמי האמת, דלפעמים שד או רוח רעה שורה על המים ויכול להזיקו כי בורח הוא על ידי השפיכה של שלש פעמים, והשפיכה יהיה

קודם הברכה דוקא לא בהפך, ואחר כך יברך וישתה וטוב לו, עכ"ל, ואני אומר דישפוך מעט מן המעט, ובפרט כשהוא בבית חבירו, שלא יקוצו בו ששופך מים על הרצפה ועל גבי קרקע ויתלכלך, וגם יהיה כלאחר יד שלא יהא נראה לעין כל. ועיין בספר עבודה ומורה דרך

מא איתא במדרש רבה סדר נשא פרשה י', רבי חייא בר אבא אמר, בנוהג שבעולם פועל עושה עם בעל הבית, על ידי שהוא מגבל עצמו בטיט הוא נותן לו שכרו, אבל הקדוש ברוך הוא מזהיר את ישראל ואומר להם אל תנבלו עצמכם בדבר רע ואני נותן לכם שכרכם, הדא הוא דכתיב אל תשקצו את נפשותיכם, מהו אני ה', נאמן אני לשלם מתן שכר על כך, אתמהא, הוי וכולו מחמדים, עד כאן.

מב ראיתי להפר"ח ביורה דעה סימן פ"ד דכתב, דמצוה לדרוש ברבים באיסור התולעים כדי שיזהרו ההמון העם כאשר יע"ש, ואנכי עבדו המתאבק בעפרות רגליו הקדושים מוסיף על דבריו, דחיובא רמיא על מרביץ תורה בקהל עדתו לדרוש להם בחומר איסור זה, דמלבד דבר שהיה בכלל דכל שיש בידו למחות כנודע, הן בפרט גם כן, והוא דמצאתי בילקוט ראובני סדר ויקרא וזה לשונו, איני יודע איזה חביב מכולם אלא למי שהקדוש ברוך הוא קורא, כיון שקרא למשה ומדבר עמו, אנו יודעין שהוא החביב מכולם לכך נאמר ויקרא אל משה, משל למלך שנכנס למדינה, עם מי מדבר בתחילה לא עם אגרטמון של מדינה, למה שהוא עוסק במחיה של מדינה, כך משה עסוק בטהרתן של ישראל, אמר זה תאכלו וזה לא תאכלו, את זה תאכלו מכל אשר במים כו', וזה לכם הטמא לכך נאמר ויקרא אל משה, עכ"ל, הבט ימין וראה כי לא זכה משה לכל הכבוד הזה כי אם בעבור דמשה מזהיר את ישראל שלא יאכלו שקצים ורמשים וכל דבר טמא, דון מינה לכל מורה צדק בקהל עדתו שיזהר להוכיח אותן בחמש מאכלות אסורות, [ויחשוב בדעתו כי לא לחינם שמים ל'ו זכו, ומשמיא מוקמי ליה להיות מורה צדק ומרביץ תורה, כי אם לזכות את ישראל במתק ורצ'ן בתוכחות מוסר ולהשיב רבים מעון, ויהיה כמדתו של משה רבינו עליו השלום דזכה וזיכה את ישראל ומשה תקן להם לישראל, כמו כן יהיה כל מגמתו לזכות את הרבים וזכות הרבים תלוי בו].

גם. מה טוב דיצוה האדם לבני ביתו שלא יפצעו האגוזים והלוזין וכיוצא בהם בפיהם ויניחום בשולחן, דמלבד דגרמא בנזיקין לשינים, עוד הן בה דלפעמים האשה היא בימי טומאתה, או חוששין דיש לה איזה חולי בפיה ויתדבק מרוקה לפרי ומשום מאיסותא, ובלאו הכי טוב וישר שלא ירגיל באגוזים דקשה לשכחה, כמו שכתב בספר ק"מ, ובזיתים נמצא תיקון כשמכוין א"ל אלהי"ם מצפ"ץ גימטריא זי"ת, בסוד כיחש מעשה

זי"ת, כמו שכתב בספר נגיד ומצוה, ודרך ישרה, ולפי סברת הגאון הרב מור וקציעה הוא, דיש הפרש בין זית היוצא ממנו שמן לזית אחר. ועיין בספר עבודה ומורה דרך, ואור חדש דף כ"ז ע"א, ובספר פתח הדביר נר"ו סימן קנ"ז ודף רי"ח ע"ב

מד. גם אמרו רבותינו זכרונם לברכה, דלא יאכל ממקום שאכל עכבר וחתול דקשה לשכחה, וכן לא ישתה משיורי רחיצה דקשה לשכחה משום הברכה. עיין סולת בלולה

מה. הזהיר מאד רבינו האר"י זיע"א, שלא לאכול שום לב מבהמה חיה ועוף דגורם לו רעה רבה, מלבד דמוסיף טפשות ושכחה, כמו שכתב בנגיד ומצוה, ואורחות צדיקים, ובספר עבודה ומורה דרך, ועיניך תראינה להרב המזכה את הרבים כמוהרי"ץ פרחי נר"ו בספרו מ"ל, דהביא מעשה נורא שאירע בפניו על זה, באשה אחת שאכלה לב מבהמה, וחזר ושנה המעשה הזה בספר אמרי בינה ללועזים בלעז, יע"ש

מו. מי שהוא דחיל חטאים, יצוה את אשתו ובני ביתו דכשמביא מהעוף למינהו לביתו, שלא יערבו עם תבשילים אחרים כלל, אפילו מהמרק לעשות ממנו אורז או ליתן בתבשיל אחר, כי שמא באוכלם ימצאו איזה דבר מחשש טריפה ויתקלקלו שאר המאכלים, לכן הוא לבדו יעשה לכם כמעט כמו הכחל, ויותר יזהר בערב שבת כי שמא יתבטל ממנו עונג שבת ויהיה דואג ביום הקדוש, ולפעמים גוררת לו קטטה בתוך ביתו, ובעירנו זאת אזמיר יע"א, נעשה הסכמה דבחופות ובברית מילה לא ישימו תרנגולים ושאר עופות בעבור זה כי אם זוג גוזלות דוקא לסעודה ראשונה לחתן וכלה בלבד כי ההכרח לא יגונה דנהגו לסימנא טבא ובספרי הקטן משא חיים כתבתי בזה בכלל ההסכמות עיין שם

מז ראיתי למוה"ר אישי כהן גדול בספר מדרש תלפיות מערכת ה', בהיינו דאמרי אינשי כוורא תחלי וחלבא מיא ולא חמרא, פירוש, אחר הדג והחלב תשתה מים ולא יין, עד כאן, ובקיצור של"ה דף מ"ד ריש ע"ד כתב וזה לשונו, נוהגים העולם ליטול ידיהם בין אכילת דגים לבשר דחמירא סכנתא מאיסורא, וגם טוב להפסיק ביניהם במשקה אשר ישתה כי היכי דלא ליגעו ביחד באיצטומכא שהוא כמבשל, עכ"ל, וכן כתב בדרך ישרה דף נ"ו ע"ב יעויין שם, ואף אם תמצא לומר דמים בכלל משקה, נקוט מיהא דלא מהדרינן אמיא אלא כל משקה יהיה מה שיהיה, וזה שלא כדברי מוה"ר דפירש בהיינו דאמרי אינשי, אלא דאנכי הרואה דזה שהביא בהיינו דאמרי אינשי הוא ש"ס ערוך בסוף פרק קמא דמועד קטן דף י"א סוף ע"א, דאמר מיא ולא שיכרא, שיכרא ולא חמרא, והשתא אם באנו לסברת היש מפרשים של התוספות, אינו משתעי בדגים דבעלמא, ואם באנו לפסקי תוספות, הרי אמרו דלשתות מים באכילת דגים נמנעים מפני אנינות הלב אך

לגוף מרפא כאשר יעויין שם, ואם באנו להגהת אור זרוע בהרא"ש שם, הוא דמים שניצוד בהם וגדל בהם הדג יפים ובריאים לגוף לשתותן אחר אכילת הדג אבל שאר מים לא כאשר יעויין שם, ואם באנו למה שכתב מרן כסף משנה בפ"ד מהלכות דעות דין י"ח וזה לשונו, רפואות והנהגת מלכות בבל שבה היו חכמי הגמרא, משונה משאר ארצות כדאשכחן במועד קטן דף י"א שברפואת הדג לשתות עליו מים, ובשאר ארצות דרך הרפואה שלא לשתות עליו מים, עכ"ל, וכיון שכן מי הכניסנו בספק זה לשתות מים, ויותר טוב לשתות שאר משקין, דהרי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, הצד השוה שבהן לכל הדברות הוא דלא ישתה מים אחר אכילת דגים, ושמעינן דשכר עדיף מיין לפי ההדרגה, אלא דמצינו לבעל הערוך בדיבור המתחיל כוור דהביא מהרש"ג דגריס מיא ולא חמרא, חמרא ולא שיכרא, וסיים וכל אדם ראוי לעשות כטוב לגופו, עד כאן, וראה בעיניך מאי דאיתא בזוהר הקדוש בסוף חלק ב' בתוספת דף רע"ו ע"א לענין השרטוטין למאן דאכל נונא ושתא מיא, יעויין שם, ועיין בשולחן ערוך יורה דעה סימן פ"ט לענין גבינה ובשר, ולהרב שלחן גבוה ז"ל, ובא"ח סוף סימן קע"ג, ובספר בית מנוחה דף ס"ד סוף ע"ב ודף ס"ז ע"ב, ובזוהר חדש סדר יתרו דף נ"ט ע"ב

מח. אזהרה שמענו שלא לזלזל בפרורי לחם, גדולה עד מאד דגורמת לו להיות נע ונד, וטלטולא דגברא קשה ומביאו לידי עניות, ואינו יוצא מן העולם עד שיצטרך לבריות, כדאיתא בזוהר הקדוש סדר פנחס, ועיין בספר עבודה ומורה דרך דף ק"ו ע"ד, ואשה יראת ה' היא תזהיר למשרתיה ובניה הקטנים על דנא פתגם, ושלא תניח לאכול פת לחם אם לא תפרוש מפה תחילה בשביל הפרורין, ועוד ליתן דעתה שלא יבא החתול ויקח הככר בפיו וידרסנו ויעשנו פרורין בזויות במקומות שאדם דש בעקביו שעובר בהם, גם האיש כשחותך הלחם בשולחן ישים דעתו שלא יחתוך חוץ מהשולחן, דנופלין הפרורים לחוץ, והנזהר בכל זה יזכה דהון ועושר בביתו

מט. אם מוכרח לקום מהשולחן, יזהר שיניח שם אדם אפילו זקן או חולה עד שיחזור על שולחנו ועיין בספר עמודי שמים מה שכתב בדין זה, ובספר עולת תמיד, ופרי מגדים ן. כתוב בליקוטי מוהרי"ל והביא דבריו בספר נוהג כצאן יוסף בהלכות סעודה דף כ"ט ריש ע"ג, דאף על גב דכל הרפואות ולחשים שבכל התלמוד אין לעשות אותן דאין אדם יכול לעמוד על עיקרן, ואם לא יעלו ילעיגו על דברי חכמים חס ושלום, עם כל זה אחד מהנה התירו ולא שום אחד יותר דזו בדוקה ומנוסית, והלא היא מאי דאיתא בשבת דף ס"ז, דמי שיש לו עצם בגרונו יביא מאותו המין ויניח על קדקדו ויאמר לחש זה:

חד חד נחית בלע

נחית בלע חד חד

כלשון הזה שלש פעמים, והבאתיו פה ובאותיות גדולות כדי שיהא מצוי בנקל ביד כל אדם, וה' שומר ישראל שלא תאונה שום רעה, ולא יארע דבר תקלה וצער בסעודת ישראל בכל עת ובכל זמן אכי"ר

נא. באמצע הסעודה בעוד שהם אוכלים, אפילו דעתה אינן נוהגין הסיבה בשאר ימות השנה, עם כל זה השתיקה יפה לעת האוכל, ואפילו לדבר בדברי תורה הזהירו שלא יאמר שום דבר, ועיין ברכי יוסף בקונטרס אחרון בשיורי ברכה, וחסד לאלפים דף ק"ה ריש ע"א, ובספר עמודי שמים, ובמדבר קדמות מערכה ח' יעויין שם, כי על כן צריך ליזהר שלא יברכו זה את זה בעוד אוכלם בפיהם, ושלא בשעת הסעודה טוב לגבר דכשאומרים לו מים החיים, שלא ישיב אם לא יברך תחילה ברכה אחרונה, וכן בעיטוש קודם שיאמר לישועתך קויתי ה', ויש מקומות דנוהגים גם כן זה כשאוכלים מיני מתיקה, אך במקומותינו מברכין תחילה לבעל הבית, ודישרן סמיכין עלוהי, והיינו טעמא דלאו אדעתייהו למיכל מיניה, ורובא דרובא אינן אוכלין, ואפילו כשאוכלין הוא אחר שמסרבין בהן, וכיון דעל הרוב הוא כן, אף דלפעמים הוא אדעתא למיכל ואינו דבר יבש ונגוב שמניחו בחיקו, עם כל זה אין משנין, ועוד מטעם אחר, דאדרבא טוב שלא יברך לרעהו בעוד לועס המתיקה, מתוך שנחפז וניצול מחדא ופוגע באידך. ועיין בשיירי כנסת הגדולה סימן קע"ד, ובאליהו זוטא שם, ובספר אגורה באהלך דף י"ח ע"א, ובספר עיקרי הד"ט סימן ט' אות ל"ז, ובחמדת ימים פ"ו מר"ה אות פ', פ"א, ביהי רצון של ליל ר"ה קודם ברכת הפרי, ובזכור לאברהם בברכות אות כ', ובחסד לאלפים סימן קע"ב אות ב' יע"ש

בן. איתא בתיקונים דף י"ג ע"ב ודף י"ד ע"ב וזה לשונו, פתורא דא לבא ואתמר בה שולחן בצפון ודא שכינתא תתאה, איהי מנרתא כד נטלא מימינא ושריא עלה חכמה ואתמר בה הרוצה להחכים ידרים, וכד נטלא משמאלא דאיהי גבורה אתקריאת פתורא ואתמר בה הרוצה להעשיר יצפין ושריא עלה בינה דאתמר בה ברכת ה' היא תעשיר, עכ"ל, וכיון דהשולחן רמז ללב, ממנו ניקח דיש להזהר הרבה שלא לכעוס כלל בהיותו על השולחן והסר כעס מלבך, ועיין מדרש תלפיות מערכה ח' ט' י"ב, וגם שלא לאכול בשולחן דברים המותרים דאחרים נהגו בהן איסור, ומכל שכן דברים האסורים דפוגם בשכינה והוא מסטרא דגבורה, דבקל יענש וממנו משפטו יצא

נג. הט אזניך ושמע מ"ש בזוה"ק סדר תרומה דף קכ"ג ע"ב, דצריך להיות על שולחנו שני דברים תורה וצדקה, דהא לאו הכי אסור לברך ברכת המזון על ההוא פתורא, יעויין

שם, ובספר צפורן שמיר ריש סימן ה' אות נ"ט כתב, דמזון הנפש שהוא הלימוד צריך להקדימו למזון הגוף שהוא האכילה גשמית, יעויין שם, אלא דאם אוכל פירות ומושך במשתה היין ילמוד גם כן אחר האכילה וה"ן מוקדם ומאוחר בתורה, ועיין אספקלריא המאירה דף ק"ז ע"א, ואור צדיקים, ומחזיק ברכה סימן קנ"ז דכתבו כן, ולפי מה שכתב בספר עמודי שמים דף רפ"ב ע"א, הוא דצריך שיהא הלימוד אחר האכילה, יע"ש

דן. הנה אמת נכון הדבר דלענין לימוד התורה בשלחן, ביד כל אדם לקיימו כל אחד כפי השגתו, ונקל זאת, וכבר מתוקן לסעודה בספר שערי ציון, ועמודי שמים, ואור הישר ושאר ספרים כמוהם, דהביאו מאמרי הזוהר הקדוש והתפילה על הפרנסה, גם בספר נחלת אבות ק"ק הזהיר לבניו אחריו שילמדו בכל סעודה בספר שלחן ערוך על הסדר מעט בכל סעודה, וכך נמצא כתוב בצואות מרן מלכא מורינו הרב המופלא המתנהג בחסידות בעל תהלה לדוד זצוק"ל, דציוה לבניו ה' ישמרם דבכל סעודה ילמדו בשלחן ערוך חוזר חלילה, גם בקיצור של"ה, ובספר שבט מוסר פרק ל"א הביאו, דלפחות יקרא שלש פסוקין מתורה נביאים כתובים מכל אחד ואחד, וביארו סדר הפסוקים, ובודאי דהאי תקנתא שייכא ליום, ובלילה טוב יותר שלא יאמר תשעה פסוקים אלא איזה משנה לפי מה שיודע, ובדלי דלות כמו עשירית האיפה, הוא שיאמר שלשה שאכלו ונדמו נאות, דהשולחן הוא מזבח, גם הזהירו לומר בחול על נהרות בבל דהוא סמוך לנותן לחם לכל בשר, ואגב חדא תרתי זכר לחורבן, ובשבת בשוב ה' שיבת ציון, כן כתבו בספר עבודה ומורה דרך, ודרך ישרה, ובספר וזאת ליהודה, ואור הישר, אכן בספר עמודי שמים דף רצ"ב ע"ב כתב, דיאמר שמחתי באומרים לי בשבת, יעויין שם, וראה זה חדש ממש, שמצאתי כתוב להרב הגדול כמהר"ם בעל ספר מאמר מרדכי, מר אביו של הרב הגדול חשק שלמה על הטור העומד היום על מזבח הדפוס, מטהרת ידו יד הקודש וזה לשונו, בליל א' ג' לחודש סיון שנת התק"ך, וארא בחלומי ספר אחד כתוב לאמור, שכל האומר הושיענו כו' קודם ברכת המזון אינו רואה פני גהינם, ואמרתי בחלומי דהיינו הושיענו שאנו אומרים בכל יום אחר המזמור, ומאז והלאה נהגתי לומר המזמור שבכל יום עם הושיענו כו', קודם ברכת המזון, עכ"ל אות באות תיבה בתיבה

הן. אך בזאת בענין הצדקה רחוק הדבר דימצאון שם עניים בכל סעודה, ואפס כי לא יהיה בך אביון, מה יעשה ישראל הרחוקים מצדקה בעת ההיא ומאי תקנתיה, ועל כן נראה לי ההדיוט, דהירא את דבר ה', בראותו כי ל"ו יחדל אביון, כה יעשה להיות מפריש פרוטות לצדקה בעת האוכל ולקבצם בכיס מיוחדת לזה, וכשיזדמנו לו עניים אז יחלקם, ואם הוא עשיר יפריש כפי עושרו, העשיר ל"ו ירבה והדל ל"ו ימעיט לתת, ויהיה גבאי לקבץ

גם מכל בני ביתו בניו ובנותיו וכלותיו ובני בניו מכל הסמוכים על שולחנו, להיות מזכה להם שיפרישו מכיסם בפרטות הגם כי הכל שלו, וה' יזכרהו לטובה לאהובי וידידי הגביר החכם המרומם כמוה"ר יהודה אריה נר"ו תושב עיר סאמאקוף יע"א, בר ברתיה של הרב המאסף בעל זכור לאברהם וחסד לאלפים זצוק"ל, דזה דרכו דרך הקודש להיות מפריש בכל סעודה סך מה לצדקה בעדו ובעד כל נפשות ביתו, והיינו טעמא כי במכון שבתו סאמאקוף יע"א, היא עיר קטנה ואנשים בה מעט ולא שכיחי עניים לסובב בשעת הסעודה, לכן ראה והתקין לעשות כסדר הזה, ומה שעלה בקב"ץ בכל שנה ושנה, מחלקו לארבעה חלקים ומקיים מצות שילוח לארבע ארצות קדושות, ירושלים, טבריא, צפת, חברון, תובב"א, אשריו ואשרי חלקו דנקיט בידיה תרתי מצוות, צדקה בתוך השולחן, וגם אם לא אזכרכי זכר לחורבן, וכתבתי זה פה כדי שממנו יראו וכן יעשו דיאחז צדיק דרכו אחד המרבה ואחד הממעיט, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, ודי לו בפרוטה, כי בפרוטה אחת הרי הוא מקיים המצות עשה של נתינת הצדקה בלי פקפוק אליבא דכולי עלמא

ואני אמרתי דרך צחות בפסוק והיה מעשה הצדקה שלום, והוא דבכל מעשה המצוות לא יבצר מחלוקת הפוסקים ופקפוקים וספקות באופן וסדר עשייתה ובשיעורה ובזמנה, וגברא בר חיובא וכדומה להם לכמה סוגים רבו מלמנות, אך בפרוטה לצדקה דמקיים המצוה כתקונה לא ימצא שום מחלוקת, וזהו אומרו והיה מעשה הצדקה שלום דהוא ודאי בלי ספק לאיזה סברא, ושלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מחלוקת כלל לומר דיש ספק דלא יצא ידי חובה, והחיד"א בצפורן שמיר סימן ה' אות ס"ג כתב, דהמעולה שבצדקות הוא לתת לעני מידי דמיזן מגוף הסעודה עצמה כאשר יעויין שם, ודבר זה נלמד מקל וחומר מאשת אבא חלקיה כנודע, ואשרי אדם דמארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו, כי אין קץ לשכרו הטוב וזכאה חולקיה בהאי עלמא ובעלמא דאתי

נו. הן בעון לא פחית עלמא דהמצא תמצא ארבע כתות דאינן מקבלות דברי רבותינו הקדושים בענין האכילה בבוקר בפת שחרית, יצאת כת ראשונה דאינן טועמין בבוקר כלל, והם רעבים גם צמאים לפעמים עד חצות ויש מהם עד הערב, והם לא ידעו כמה מעלות טובות איכא למאן דכריך בצפרא כנודע מחכמינו זכרונם לברכה, יצאת כת שניה גם זה לעומת זה והוא, דיוצאים מבית הכנסת ותיכף ומיד אוכלים בורי"קאס ובוגאג'ה או סימי"ט וכיוצא משכימי בבוקר שכר ירדופו, ומניח לאשתו ובניו לחם צר ומים לחץ לכל היום, ושיעור שמוציא בעדו לכל בוקר מאכילה ושתיה, יספיק לתת להם את אוכלם

בעתו שלש סעודות אכול והותר, והבאתי את השלישית קמצ"א ובר קמצ"א קמ"ץ רח"ב, והוא דהולכים תיכף לביתם ואוכלים מאשר נמצא אתם בבית ולא תשאר פרוסה לאשתו ובניו, והולכים לדרכם וישובו לערב יהמו מה נאכל, וכולי יומא אפילו בקיץ נפשם בהם תתעטף נודדים ללחם איה, ולא די דלא שת לבו להביא טרף לביתו, אלא דאוכל מה שיש להם לאכול אותו היום, ועל ארבעה ל"ו אשיבנו, דחוטפים ואוכלים בהיותם הולכים לדרכם ואיש כמעשהו, ולא אמרו איה נטילת ידים, וברכת המוציא, וברכת המזון, ומים אחרונים, וקביעות מקום, או כשהוא בורא מיני מזונות ועל המחיה, וברוך היודע דאלו הן המעכבין את הגאולה, וגם בפרטות עושין רעה לעצמן, דסופן דאינן רואין סימן ברכה במעשה ידיהם, האל כרוב רחמיו יתן בלבם לשוב מדרכם הרעה אכי"ר

זן. מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, סעודה שהנאתך טובה משוך ידיך ממנה, הוא אפילו בשבת וליכא בזה משום איסור עינוי בשבת, כי הרי כבר הוא אוכל ושותה ואינו עינוי לגמרי כי אם בצד מה להרגיל עצמו לבטל תאותו, וכן נראה מדברי הרב ראשית חכמה שער הקדושה פרק ט"ו דף רכ"ב ע"ב, וכן ראיתי להרב אבודרהם בשבת דף ס"ז ע"א דכתב וזה לשונו, כתב רבינו משה הכהן שזה שחייבו לאכול שלש סעודות בשבת, מפני שהאוכל אכילה גסה יצטרך להרחיק זמן האכילה שלאחריה, וכשיראה שהוא מצוה לאכול שלש סעודות לא יאכל בשום סעודה מהם כי אם כשיעור שיוכל לאכול בהגיע זמן הסעודה שלאחריה, נמצאו כל סעודותיו לשם מצוה ולשובע נפשו וישאר לבו פנוי לעסוק בדברי תורה, ונמצא כובש יצרו בסלקו אוכל מלפניו בעודו תאב לו, וכשיעשה זה ביום המנוחה, כל שכן שיעשה כן ביום המלאכה שלא יכבד עליו לבטלו ממלאכתו, עכ"ל, ואני אומר דמלבד דצריך להתקדש עצמו במותר לו, עוד הן בה דריבוי מאכילה מעותד שיחלה ויתבטל מהתורה והמצוות, ולכן ראוי שלא ימלא כריסו ממאכלים גסים ובפרט כשאינן מתוקנים, ואפילו לדברים טובים ודקים וקלים לא ישלים תאותו ואפילו בשבת, כי אכילה רבה גורם שינה, וכדאיתא פרק קמא דיומא גבי כהן גדול, דלא היו מאכילין אותו הרבה שהמאכל מביא את השינה, והגם דשינה בשבת תענוג, לא הכל באכילה ושינה, אלא רובו בתורה ושליש באכילה ושינה, וכתב בספר מורה באצבע סימן ג' אות קי"ב וזה לשונו, אם מאכל אחד מתוק לחיכו וערב עליו והן בעודנו נהנה ממנו מושך ידו לסגף עצמו, נחשב לו כקרבן ומזבח כפרה, עד כאן, ויוסף עוד דוד בצפורן שמיר סימן ה' אות ס"ה וזה לשונו, אם מאכל אחד ערב לו ומסלק ידו מלאכול לסגף עצמו על חטאותיו, הוא חשוב לפניו יתברך ועביד ומהני להיות לו כפרה, ואם יתמיד בזה הוא פקח שאוכל ומתענה בבת אחת, כי מעט סיגוף זה שמסלק

ידו מאכילת דבר הערב לחיכו נרצה לו כעין תענית, עכ"ל, ולפי האמור אין ספק שיטעה האדם דבשבת אסור לעשותו, דלפום קושטא דמילתא לא יקרא זה תענית גמור ועיין חסד לאלפים דף צ"ה ע"א, ודף ק"ה ע"ב, ובעבודה ומורה דרך דף ק"ו ע"ד, ועוד בדף ק"ג ע"ד מה שהביא מאזהרות המגיד וזה שייך לבני קושטא יע"א, ועיין בדרך ישרה

חן. כתוב בספר החסידים סימן תתכ"ט, אל יניח אדם לילד לקחת בידיו מן הקערה שאוכלים כולם בה, כי הילדים אינם יודעים לרחוץ ידים בטוב, ושמא יאכל בקערה עם הגדולים וימאסו ויקוצו לאכול, ואם יש לאדם שכיר ישראל או מלמד לבנו, או אורח או אורחים, יעיין שלא יהיו בניו מלוכלכים סביב חוטמיהן או בשאר לכלוך כי שמא יהיה להם מיאוס והן בושים לומר לו, עכ"ל.

טן. כתב הרש"ך על התורה סדר עקב, דבכלל הקללות הוא כי תאכלנו התולעת, ולכן הנזהר שלא לאכול ולשתות דבר בלתי ברכה זוכה דכשמת אין התולעת שולט בגופו, דהברכה היא היפך הקללה, וזהו להניח ברכה אל ביתך דביתך היינו המיוחדת לך בקבר, וברכה גימטריא כר"ז דכבר מכריזין עליו שלא יגיע לו שום נזק, ועוד שם רמזים אחרים על האוכל ומברך. ועיין בספר וזאת ליאודה

ס יין מביא יללה לעולם, וכשמחבר עם מים אין בו יללה, כן כתב בספר נתיבות עולם, והביא דבריו באליהו רבה, ואשל מפרי, ולפי זה בכל פעם אשר ישתה האדם, ראוי כי יתן בכוס מעט מים כדי שיהא זיווגן עולה יפה, והיותר טוב ליתן בצלוחית מעט מים מתחילה ולא יטריח או לא יכביד ליתן בכל כו"ס וכו"ס

סא. לא יאכל מידי דנפל מפתורא לארעא, ספר הנהגת האדם, הביא דבריו הרב מדרש תלפיות דף ל"ח

סב תקנת הר"ש אלקבץ זכרונו לברכה עם רוב רבני עיר הקודש צפת תובב"א, שלא יאכל תלמיד חכם בסעודת הרשות, וקנסו חצי כסף לצדקה להעובר על התקנה הזאת, שלחן הטהור, ועבודה ומורה דרך, ואורחות יושר פרק י"ב יעויין שם, ובספר בנאות דשא הוא היה מונה כמה טעמי לאס"ור איסר לסעוד בשבת על שולחן אחרים, יעויין שם, ובספרי הקטן תוכחת חיים הארכתי על התלמיד חכם דמרבה סעודתו אצל אחרים, וביארתי שם כמה מיני נזיקין וחבלות יוצאים מסיבה זו, עי"ש בס"ד

סג. בכל עת ובכל זמן דרך ארץ קדמה לתורה, וביותר בדברים הנוגעים לסעודה דצריך להזהר ביותר, דאם אינו נוהג כשורה הוא נבזה ונמאס בעיני אלהים ואדם, ועליו יאמרו רע לשמים ורע לבריות, ואפרש קצת מן הקצת מהם היותר רגילות ורעות מאד, והוא דתחילה וראש יזהר האדם שיאכל וישתה בנחת ולא כמו גרגרן ורעבתן כמידתו של עשו

הלעיטני נא, וכל שכן כשסועד אצל אחרים דיקוצו בו היושבים בצידו, ועיין למוה"ר במדרש תלפיות מערכה ח' בטעם ס"ה, ואפילו שאוכל יחידי ואין זרים אתו, יחשוב כאילו אוכל בפני המלך כמו שכתוב בזוהר חדש, ובעבודה ומורה דרך, דהשכינה עומדת בשלחן, וגם ידוע הרמז של הקדוש של"ה בפסוק ז"ה אל"י ואנוהו, ועיין שם בעבודה ומורה דרך, ובעמודי שמים, ואם כן אימתא דשכינתא יהיה עליו, ועיין לעיל מזה באות נ"ב, וזכור נא מה שאמר המגיד למרן הקדוש, דיפה כיונו המסתירים עצמן בשעת אכילה כבשעת צורכיהן, ועיין באספקלריא המאירה דף ק"ז ע"א, ולפי זה הנכנס בבית חבירו וראה מנגד שהוא אוכל, יהיה נסוג אחור או ישב באיזה צד שלא יראנו עד שיגמור מלאכול ולא יהיה לפניו, והכל לפי האדם שאוכל ולפי הבא אליו, גם יזהר שלא יושיט ידו לאכול כי אם ממה שלפניו, ועיין מדרש תלפיות ענף חכמה בטעם ס"ד, ואם הבשר קשה לא יהא נושך בשיניו ומושך בידו אלא יסלק ידו הימנה, ולא ימצוץ אצבעותיו בפיו בין אכילה לאכילה, ולא ימלא פיו שיעור שאינו יכול לדבר בשפה ברורה, ויתן דעתו דאם המסובין סילקו ידיהם גם הוא יסלק ידו אף אם הוא תאב לאכול עדיין, דלאו אורח ארעא להיות אוכל והולך יחידי, ולאידך גיסא יעשה חסד עם חבירו אם עשה כן לסייעו, ומכל שכן כשהוא הבעל הבית דצריך דימשוך ידו באחרונה, ואחרון אחרון חביב כשהוא בעל הסעודה, גם יזהר שלא יאכל שום דבר בחנות ובשוק אפילו שאינו בן תורה, ולא יאכל ולא ישתה מעומד, ולא ילקק באצבעותיו, ולא יקנח הקערה, ולא יאכל כל התבשיל אלא ישאיר בה מעט, ועיין בנגיד ומצוה, ובית מנוחה דף ס' רע"א, ולא ישב בסעודה למעלה ממי שהוא גדול ממנו בתורה או בשנים, ואפילו שיאמר לו הבעל הבית לא ישמע לו במקום שחב לאחרים, ואדרבה יותר צריך לחוש משום מטיל קנאה בסעודה, ועיין בברכי יוסף סימן ק"ע אות ו', ובספרו ככר לאדן במסכת דרך ארץ פ"ו, ובספר שמחת יהודה נאג'אר ז"ל שם, ובספר פתח הדביר דף קע"ז ע"ג, ובספר חסד לאלפים דף ק"ו ע"א ודוק, ואפילו אומר לו בפירוש הגדול ממנו שב ואני איני מקפיד, אל תאמינו ברע ואל תבטחו באלוף דמשום כיסופא הוא דעבד הכי, גם יזהר דלא ישוך הפרוסה ויתן לחבירו, ולא ישתה מהכוס ויתן לחבירו השיור, ואם ברור לו דלא קפיד ואין בו צד מיאוס, על כל פנים יקנח הכלי בצד ששתה, וידוע המעשה שהביאו רבותינו זכרונם לברכה, באדם אחד שראה חבירו ששתה והניח רוק מפיו על הכוס ונמאס לו ועל ידי זה מת, ומצינו שני פירושים על סיבת מיתתו, ועיין בלבוש, ולחם חמודות, גם יזהר שלא ישתה כוסו בבת אחת כנודע מחכמינו זכרונם לברכה, גם מה שהזהירו דלא יסמוך הקערה בפת, ולא ישב על דבר מאכל, ואין זה עושה אדם צרכיו בפת, ולא יפשוט ידו

לקערה כל זמן שלא פשט ידו הגדול שבשלחן, וירגיל לבניו הקטנים שלא יפשטו ידיהם לקערה לאכול אם לא יפשוט הוא ואשתו תחילה, ועיין מדרש תלפיות ענף חכמה בטעם כ"ג ונ"ב, גם יזהר שלא יאכל דבר דיוצא ריח רע מפיו, ולא יהא מאוס אצל בני אדם, ולפחות ביום יזהר שהוא אצל בני אדם, גם יזהר דאם כל המסובין אוכלין במזלג לא יאכל הוא בידו כשסומך אצל אחרים, אפילו דקשה לו שלא הורגל, זולת דגים אם מתיירא דלא יוכל לברר אוכל, וכמו כן לא יחתוך המאכל בין דג בין בשר בידיו אצל אחרים ולפני האורחים, אלא בסכין ומזלג, ואם יש לו רטיה בידיו לא יהא הוא הנותח נתחים בשלחן, גם יזהר דבשלחן דיושבים גדולי המעלה, לא ישב אם ניכר שהוא פחות הערך או צעיר לימים אם לא יקראוהו לישב, ודבר זה נלמד מהירושלמי פרק קמא דכתובות, דאיתא התם דאין קטן רשאי לישב בפני גדול ממנו עד שיאמר לו שב דכתיב שבו פה וישבו, יעויין שם, ועיין בספר כסא אליהו ריש סימן ק"ע, על הדברים האלה וכיוצא מאלה, צריך שיהיו עיניו של אדם פקוחות לדקדק על עצמו להתנהג בכל דבר במידה ובמשקל ובמשורה כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד ובקיצור של"ה, ובספר נוהג כצאן יוסף, ודרך ישרה, ובסוף ספר ראשית חכמה, תמצא ידיך כהנה וכהנה ויותר מהמה בחון וחקור בהם ואל ילוזו מעיניך

סד. יש מתחכמין דכדי להראות נקיות יותר, אינן מניחין פרוסת לחם במזלג לבוללו בתוך הקערה וליקח עמו מהתבשיל, כיון דהפרוסה לפעמים מניחה בפיו לאכול קצת ממנה וממעכה בידו, אך ורק יש קצת בני אדם העושים כן דכל מגמתם אינו אלא כדי ליקח הרבה מהמאכל מהתבשיל והבשר וכדי לברור מנה יפה, וחבירו רץ אחריו ואינו מגיעו, או דהם שבעים בלחם ואינן תאבים לאכול כי אם התבשיל והבשר, ולא זו הדרך לצנועים, ואפילו אם רוצה לעשות כן צריך לאכול במיתון לאט לאט שיעור שגם חבירו ישיג לאכול כמוהו, וכבר נתנו חכמים שיעור דיניח הכף או המזלג בשלחן ויגמור מללעוס ואז יחזור ליקח פעם אחרת, והעושה כן עליו נאמר צדיק אוכל לשובע נפשו

סה קי"ל דקודם שיטעום צריך שיתן לפני בהמתו, וכבר כתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים סימן זק"ן בענין אכילה ושתיה למי מקדימין, עי"ש בס"ד, וידוע מעשה רב שהובא בספר שבחי האר"י ז"ל והביאו גם כן בספר החרדים דף כ"ה ע"א, באחד שלא נתן לעופות בבוקר לאכול ונראה לו במצחו עונו לפני רבינו האר"י, וכשתיקן חטאתו אז נמחק וסר מעליו, ועיין ג"כ בברכי יוסף סימן קנ"ז משם הרמ"ז ז"ל יעויין שם, [כאן מופיעה צורת יד מצביעה] עוד תשוב ותראה בספר קב הישר, שהביא מעשה רב מאותה אשה שנעשית עקרה בעבור שלא היו יכולים האפרוחים קטנים לעלות בסולם שהניחו, והיו מצערין

הרבה האפרוחים שלא היו יכולים לעלות דרך הסולם, ולא נפקדה האשה עד שתקן הדבר, יעויין שם, וה' משמים יזכנו לצאת ידי חובת שמים ובני אדם ובעלי חיים אפילו מהעוף למינהו, אכי"ר

סו. [כאן מופיעה צורת יד מצביעה] אני טרם אכלה לדבר עוד בסדר האכילה אתיא זכירה, והוא דכבר ידוע דהגדר המופלא ליראת ה' הוא להסתפק במועט, וצדיק אוכל לשובע נפשו, ולא ימלא בטנו אפילו ממאכלים הטובים והקלים, וכמו שהאריכו למעניתם חכמי המוסר הלא בספרתם, ובפרט הרב החסיד בספרו הקדוש ראשית חכמה בשער הקדושה פרק ט"ו, האריך הרחיב בזה כיד ה' הטובה עליו, ואשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותיו, בודאי כי יערה עליו רוח ממרום מקדושה וטהרה, ונחה עליו רוח חכמה ויראת ה' וימצא מרגוע לנפשו, ובפרט צריך להזהר בלילות שלא ימשך אחר אכילה מרובה רק פחות ממאכלו פן ואולי חס ושלום יבא לידי קרי, וענוש יענש על זה כי הוא היה גרמא בנזיקין שלא נזהר בענין האכילה, ושומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו, והחכם עיניו בראשו להסתפק בהכרחי דוקא ובזה לא יאונה אליו כל רע, וראה בעיניך מה שפירש הרב ספר הברית ח"ב מאמר י"א פ"ו כונת הכתוב, צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר, דהכונה הוא שהצדיק בסעודת הערב אינו אוכל רק מעט לשובע נפשו בלבד לא יותר, מפחד בלילות שלא יבא לידי קרי, ועל ידי כן בטן רשעים נוקביה דקליפה תחסר, כי לא יאונה לו עון זה, עכ"ד פי חכם חן, והא ודאי מי שהורגל במדה טובה כזאת למעט בתענוגים ולהסתפק במעט, הוא טוב לגוף ולנפש שלא יהיה טרוד למלאת תאותו, ויהיה לו פנאי לעבוד עבודת ה' כל ימי חייו לרבות הלילות, ודי בהערה זו, האל ברחמיו יזכנו לעשות רצונו כרצונו ולעבוד עבודת הקודש בקדושה ובטהרה אמן כן יהי רצון

סימן כה

אשימה עיני לדבר מילי קטני

בברכת המזון ומאי דביני ביני.

א. מים אחרונים צריכים על גבי כלי, או תחת הקרקע במקום שאינו דורס, וטוב שיהיו במים צוננים, רש"ל, ומגן אברהם, ועיין קמח סולת, ובית מנוחה, ואשל מפרי, וחסד לאלפים, ורש"י בפרד"ס דף ל"ח ע"ב, ועיין שבט מוסר פרק ל"א

ב. כשיטול ידיו למים אחרונים יאמר זה ח'לק א'דם ר'שע מאלהים ונחלת אמרו מאל, ויכוין בראשי תיבות אח"ר דהוא הסטרא אחרא, כן כתבו גורי האר"י, וחסד לאלפים,

ועבודה ומורה דרך, ועמודי שמים, ובקיצור של"ה, ובשבט מוסר שם, ובעבור זה אפילו על פת נקי צריך מים אחרונים ואפילו שלא נגע במלח כלל, כי זה הוא לתת חלק לסטרא אחרא, כמו שכתב בצפורן שמיר אות ס"ז, ואמטו להכי צריך שיזהר שיתן מעט מים על ידיו, ולא יתן הרבה לסטרא אחרא, וכפי זה נראה דלא טוב עושין הרוחצים גם שפתותיהם ממים אחרונים, דדוקא לראשי אצבעותיו הוא שניתן רשות לתת חלק לסטרא אחרא ולא בפיו ובשפתיו, ואם חפץ לרחוץ ידיו ופיו היטב, ובמים רבים, יעשה כן קודם או אחרי כן, ומדברי רש"י ביומא דף פ"ג ע"ב אין הוכחה להיפך, ודוק

ג. אם אין לו כלי מיוחד למים אחרונים, או שמתעצל לקום ואין לו מי שישמשנו, יכול לעשות בתוך הקערה של אוכל נפש הרק"ה בך, כמו שכתב בעיקרי הד"ט סימן ט' אות טו"ב, אך טוב שיסירנה מעל פניו בעת הברכה ויניחנה מן הצד חוץ מהשלחן

ד. איתא בילקוט ראובני סדר ויקרא, דאיוב לא עשה כסדר מים אחרונים והא גרמא ליה היסורין כאשר יעויין שם, ומזה ילמוד האדם שלא להתרשל במים אחרונים ולעשותו כתיקונו כדי שלא ימצא הסטרא אחרא מקום לקטרג עליו

ה. צריך לחבר ארבע אצבעות בלבד והגודל בלבד, ולהשפיל האצבעות כלפי מטה, כן כתב באורחות צדיקים לגורי האר"י ז"ל

ו. האוכל פירות לטובלן במלח כגון מרור וקישואין וכדומה וגם ביצים, לא החמירו בזה לעשות נטילת ידים כענין מים אחרונים, דלפי סודן של דברים זהו דוקא בקביעות סעודה דמברך ברכת המזון כמבואר בגורי האר"י, וכענין שכתב הרב הגדול חיד"א ז"ל בברכת לישב בסוכה, וכמו שכתבתי לקמן באות ט' בחג הסוכות ועיין לקמן, ועיין מה שכתב בספר אספקלריא המאירה דף ק"ו ע"ג, ועיין להרב פתח הדביר נר"ו ריש סימן קפ"ו יע"ש, ומה שכתב מורינו הרב כנסת הגדולה משם ריא"ז, ובחסד לאלפים, דהמודד מלח חייב ליטול ידיו בלא סעודה כאשר יעויין שם, צריך לומר דזהו לפי הפשט לטעמים אחרים שיש במים אחרונים, והיינו דאיכא למיחש שמא יש קורט ממלח סדומית, ועיין עוד בעולת תמיד

ז. צריך שיזהר כשיטול ידיו למים אחרונים משום תכף לנטילת ידים ברכה, ורבינו האר"י גילה לחסיד אחד שהיה קורא משנה בין מים אחרונים לברכת המזון, ובעבור זה בא לו כאב בכת"ף דהם אותיות תכף כמו שכתבו באורחות צדיקים, ואליהו רבה, ובספר אשל מפרי פירש דזהו מה שאמר הכתוב, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו דהיינו כמעשהו ממש. ועיין בספר וזאת ליאודה

ח. יחרד האיש הקורא בספר החרדים, דהשיבו בחלום מן השמים, דהמיקל במים אחרונים מקילים לו ימיו ושנותיו בר מינן. וכן הביא הברכי יוסף משם מז"ה, ובזכור לאברהם מערכת המ', ובחסד לאלפים דף קי"א ע"ב, ובספר פתח הדביר דף רי"ח ע"ג

ט. בספרי זוטא רוח חיים סימן קפ"א, הנה הבאתי מה שהראה אותי ידיד נפשי הרב ועצום נזר ישראל החזרן במצוות,כמוה"ר **בנימין המ' בכור** מלמד נר"ו, מה שכתב הרב אספקלריא המאירה דף ק"ז ע"א וזה לשונו, וכשיש זימון אין צריך ליטול מים אחרונים, כי בזה שאמר נברך לאלהינו רבותי הולך הסטרא אחרא, עכ"ל, דמי שמע כזאת ומי ראה כאלה דכשיש זימון אין צריך מים אחרונים, וגם בעיני יפלא יותר, דשם שם לו בדף ק"ו ע"ג כתב וזה לשונו, והנה גם במים אחרונים יותר צריך האדם לנהוג בהם בהיותו לבדו כדי שלא יקטרג עליו הסטרא אחרא, עד כאן, ולשון זה יורה דהא מיהא אפילו כי ברבים עמדו צריכים ליטול מים אחרונים, וכהאי לישנא דהכא תפסו גורי האר"י באורחות צדיקים, ודרך ישרה, וחסד לאלפים, ועיין שם משבצות זהב, ועיין מחצית השקל, ובני הגדול אברהם רחימא נר"ו יישב לזה, והוא דכונת הרב אספקלריא המאירה, היינו דכדי לסלק הסטרא אחרא אינו צריך למים אחרונים, כי בזה שאומר נברך חלף הלך, והיינו הב לן ונבריך דכתבו הפוסקים דהוא קודם מים אחרונים, דלא יתכן דהוא הזימון עצמו, דמלבד דאין לומר לאלהינו בלמ"ד תחילה כנודע, עוד בה רבותי לבסוף מאן דכר שמייהו, ועל כרחך צריך לומר, דאין כונתו דאינו צריך לעשות כלל מים אחרונים, דהא לטעם מלח סדומית ושהרגו את הנפש, צריך אפילו הכי ליטול כי אם בזאת, דכדי שילך הסטרא אחרא אין אנו צריכים מים אחרונים לדחותה, ועל כל פנים תקנה לא זזה ממקומה, ואף אם לא היה טעם אחר למים אחרונים, עם כל זה לא בעבור דבטל הסיבה יתבטל המצוה כענין ברכת מעין שבע וכיוצא, זה תוכן דבריו הי"ו, ועיין בספר מור וקציעה, ובספר פתח הדביר שם בסימן קפ"א אות ג' ודו"ק, ובכונת מים אחרונים להבאים בסוד ה' תראה שם להרב אספקלריא המאירה דף ק"ו ע"ג

יוד. בהדחת הכוס אם הוא קודם מים אחרונים או לאחר מים אחרונים, עיין מה שכתב רב רחומאי עמיתנו בתורה הרב כמוהר"ח בן ארולייא נר"ו בספר הנחמד מים החיים סימן ד', ולהרב מחצית השקל סימן קנ"ח וסימן קפ"ה, ולהרב חסד לאלפים דף קי"ג סוף ע"ב

יא. אם לא אוכל פת הבאה בכסנין כשיעור וחבירו אכל כשיעור, מוציא בברכתו זה שאכל כשיעור למי שלא אכל, והחידוש הוא אפילו שכולל בברכתו על הפירות וזה לא אכל פירות, הרב ירך אברהם באו"ח סימן י"ג, ובברכי יוסף סימן רי"ג, ועיין במחזיק

ברכה שלו סימן קפ"ד, וזכור לאברהם ד"ה מוציא, ובקיצור של"ה דף מ"ג ע"ב, וע"ע בברכי יוסף סימן קצ"ז, ובספר פתח הדביר סימן קפ"ח אות ה' ודו"ק, ולענין ספק אם אכל כשיעור אם יכול להוציא אחרים, עיין בספר הלק"ט. ח"א סימן רע"ז, ובספר סמא דחיי סימן ו', ובחסד לאלפים, וזכור לאברהם מערכת מ', ובברכי יוסף יע"ש

יב. שלשה שאכלו, אחד אכל כזית פת והשני מעשה קדרה והשלישי לביבות, פשיטא דמצרפי לזימון, אך להוציא איכא ספק ספיקא, משפט כתוב סימן קס"ח, ובאורז מבושל שלא נתמעך דמברך בורא מיני מזונות וברכת מעין שלש, כמו שכתב הלק"ט, וברכי יוסף, וקמח סולת, ועיין מים ראשונים סימן ט"ז, ודאי דליכא ספק ספיקא

יג. שלשה בעלי בתים האוכלים במקום אחד כל אחד בפני עצמו אם מצטרף לזימון, עמד על זה עטרת ראשנו מורינו הרב המופלא חסין קדוש עולם מר שניי זצוק"ל בספרו הנחמד אות היא לעולם ריש מערכה ז' דף קכ"ו ע"א והעלה דמצטרפי, עיין שם. ועיין מחצית השקל מן הקצ"ה

יד. ידוע הוא מה שכתב הרב מורה באצבע סימן ג' אות צ"ה, דהעיקר הוא דאם אכל חמשים וארבע דרהם מפת הבאה בכסנין הוא מברך על המחיה, ואם אכל שבעים ושתים דרהם צריך שיברך ברכת המזון, והזהיר שם שלא יכנסו בספק מחמשים וארבע עד שבעים ושתים, יעויין שם, ובספרו ברכי יוסף סימן קס"ח, ועיין בספר מטה יוסף ח"ב סימן י"ח, וחזון למועד סימן כ"א, ויד אהרן מ"ב, ובית מנוחה דף ל"ט ע"א יע"ש, ומה יענו האוכלים בשחרית של שבת אחר התפילה תכף מיני פת הבאה בכסנין, וממלאין בטנן יותר משבעים ושתים דרהם, ובן מאה כאלו עבר, ואין איש שם על לב דצריכים לברך ברכת המזון, כי על כן מצוה להודיעם דמי שהוא חכם הרואה את הנולד דיאכל וישבע יותר מן השיעור, דיעשה נטילת ידים והמוציא בפת ויברך לבסוף ברכת המזון, ועיין להרב המופלא זה הים גדול ז"ל בספרו הנחמד באר המים בחלק אורח חיים סימן ט', לענין הליטריאה (אטריות) ומאקארונים וכיוצא כשקבע סעודתו עליהם, עיין שם, ועיין להרב יד אהרן, ובספר משפט כתוב סימן קס"ח, ובספר עיקרי הד"ט אות ג' יעויין שם, ועיין מה שכתב בספר שמן המאור סימן קנ"ח, וראה תראה דהרב החסיד חסד לאלפים ז"ל ומר בריה הרב המגיה נר"ו דיברו בזה ככל הצורך, עיין שם בסימן קס"ח אות ה', ועיין אהל יצחק בחידושיו על הרמב"ם דף א' ע"ב

טו. חם לבי בקרבי בהגיגי, דרובא דעלמא אינן אומרים ברכת על המחיה ועל הגפן ועל הפירות כתיקונן, ומדלגין כמה תיבות מעיקר הברכה ומהפכין הדברים אחת למעלה ושבע למטה, וראוי לכל מלמד דטרם כל ישים דעתו ללמד לנערי בני ישראל ברכות אלו

כהוייתן, ועל פקידי תלמודי תורה חל החיוב, דעיניהם ישיתו אם הרגילו לברך הברכה כהוגן תיבה בתיבה בלי תוספת ומגרעת כלל, ובספר עמודי שמים דף ש"ט ע"ב, ובחסד לאלפים דף ק"ג ע"א העתיקו הנוסח כראוי, ועיין נמי בספר בית דוד סימן פ"ט, ובאר היטב סימן ר"ח ס"ק י"ג, והוא מן התימה להרב בית מנוחה שלא כיון יפה בנוסחתו שהביא, יעויין שם, גם ראיתי בספר בן פורת יוסף דף כ"א ע"ב, דצדיק עת"ק נוסח על המחיה, ויש להרגיש עליו דבדף כ"ב ריש ע"ג הביא דבר סת"ר בחתימה ועל הכלכלה, יעויין שם, ובזה עמד בספר שם חדש חלק א' דף י"ט סוף ע"ג וריש ע"ד, גם צריך לחתום ועל הכלכלה, עיין שם, ומלבד הנוגע לעיקר הנוסחא, יש עוד טעות אחר בפי המון העם, והוא דאומרים על המחיה כמו לישנא דמחית עמלק, ומצוה להודיע להם דהוא בנקודת ציר"י, שב"א, קמ"ץ, ועיין שם בספר חסד לאלפים, ועיין מה שכתב הרב מעשה אברהם סימן מ"א

טז. מי יתן והיה דבכל מרתף יין יהיה שם נייר אחד כתוב בו נוסח ברכת על הגפן באותיות מרובע, ומונח בעמוד אצל הכותל כדי לזכות את הרבים, וכמו כן חיובא רמיא להמוכרים בבוקר מיני מאכל, להזכיר להקונים שיברכו ברכה תחילה וסוף, ולמי שיש ספק שלא יברך, וישראל קדושים הם ושומעים לקול המוכיחים אותם ומטים אוזן לשמוע, ואשרי אנוש יעשה זאת להזהיר לבאים לקנות ולאכול שם שיברכו הברכה מיושב במקום אחד ויברכו הברכה כתקונה, בודאי כי הנה שכרו אתו ומתברכת מלאכתו, ונקרא מזכה את הרבים ואין חטא בא על ידו

טוב. אפילו ברכת הפירות ועל הגפן צריך לברך במקום שאכל ושתה, כמו שפסק בשולחן ערוך סימן קפ"ג, וצריך שיהיה מיושב, כמו שפסק שם סעיף י', ועיין להרב מגן אברהם שם

חי. כתב בספר החסידים סימן תתקמ"ח וזה לשונו, מעשה באדם אחד שנכנס בבית חבירו ומצא שלשה שהיו אוכלים על שולחן אחד, אמרו לו אכול עמנו ותשמע ברכת המזון בזימון, אמר להם, אתם מאריכים על השולחן ומדברים דברים בטלים, ואני אוכל במהירות ומיד אני עוסק בתורה, ומי שלומד ילך ארבע אמות אחר אכילתו מיד אפילו אם היה לומד, שנאמר וחי בהם ולא שימות בהם, עכ"ל, ובאליהו זוטא סימן ר' נכתב הסימן בטעות, ועיין מדרש תלפיות בענף חכמה טעם ס"ט עיין שם, ראה בעיניך עד היכן הגיע האזהרה שלא לדבר דברים בטלים, שמותר לאבד ברכת זימון בשביל תלמוד תורה, אף על פי שהותר לו להתבטל מלימודו כדי לילך ארבע אמות, וההפרש ברור וניכר

דהוא שעה מועטת ומכוין להיות גופו בריא וחזק לעבודת ה', לא כן בדברים בטלים יבא לימשך, ואלו דברים שאין להם שיעור והם ללא תועלת כלל

יט. לא יכלול על הספק שום תוספת בברכת מעין שלש, שולחן ערוך סו"ס ר"ח, והוא מהרב תרומת הדשן סימן ל', ובתפילה לדוד נסתפק היכא דפחית משיעורא. ועיין מה שכתב עליו בזכור לאברהם אות ך'

ך. ספק אם בירך ברכת המזון או לא, חוזר ומברך, אבל להוציא אחרים לא, פרי חדש, ועיין ברכי יוסף, וערך השלחן יעויין שם, ובמשבצות זהב בפריו עמד לענין להצטרף לזימון, ולענין ספק אכל כשיעור, ועיין טל אורות דף י"ג ע"ב, וזכור לאברהם ד"ה מזון, ובית מנוחה דף פ"ב, ובברכה מעין שלש אם נסתפק לא יברך, פרי חדש, ויד אהרן, ועיין משאת משה, ועיין גן המלך הובאו דבריו בספר בית הרואה שכתב, דיהרהר בלבו כשנסתפק אם בירך על מה שרוצה לאכול, יע"ש, ועיין בספר אגורה באהלך דף י' ע"ב, על ענין אם בירך על המחיה במקום ברכת המזון דצריך לחזור ולברך, יעויין שם, ולענין נשים היכא דנפל להן ספק, עיין בברכי יוסף, ומחזיק ברכה סימן קפ"ו, ובספר קול אליהו ח"א סימן ו', ועל ארע"א אות נ', ובספר ראשון לציון בחידושיו לברכות ד"ה ע"ב, ובספר זרע אמת ח"א סימן א', וערך השלחן סימן א' אות י"א, וזכור לאברהם מערכה מ', ובספר פתח הדביר יע"ש, ועיניך תראינה בספר חסד לאלפים דף קט"ו ע"א, מוסר השכל לנשים דאינן יודעות ברכת המזון, וכל אדם חייב ללמד את ביתו ובני ביתו שתברך כראוי ועיין לעיל אות י"א

אך כשאדם בא לברך איזה ברכה שיהיה או להתפלל, ישתוק מעט מקודם אם היה מדבר, וינוח קצת ליתן את לבו מה שהוא בדעתו לברך או להתפלל, קיצור של"ה דף ע"ד ריש ע"ד, ובספר מדרש תלפיות מערכה ב' יע"ש, ובר מן דין צריך ליזהר בזה משום דלפעמים היתה דברו מאז מקדם באיזה לשון מגונה, ולא יאותה לו להתחיל תכף ומיד בדברים שבקדושה, וריוח תשימו להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החול לקודש, ובמאי דקמן העיקר הוא לומר לשם יחוד כו' על ידי ההוא טמיר ונעלם כו', וכאשר הוא הנוסח בקיצור של"ה, דיתחיל לומר הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של ברכת המזון כדכתיב ואכלת כו'

בך. באמצע ברכת המזון אם יכול לענות לקדיש וקדושה, הלא כתבתי לך בספרי הקטן נשמת כל חי חלק א' סימן ב' בסייעתא דשמיא, ועיין בזכור לאברהם ח"ג מערכה ב', ושם תראה דהרב המגיה בשפלנו זכ"ר לנו זכרנ"ו לחיי"ם ואייתי בידיה מה שכתבתי אני הדל בקונטרס הנ"ל, ודו"ק בדבריו ובחסד לאלפים דף קי"ג ע"א, ועיין בספר מים

חיים הנדפס מחדש לרב אחאי הרב כמוהר"ר חיים בן ארולייא נר"ו בסימן ה' מה שכתב בענין אם מותר להפסיק בברכת המזון, עיין שם, ועיין בספר מדרש תלפיות מערכת ב' שהביא מעשה רב שלא להפסיק כלל בברכת המזון, יעויין שם, והקורא במעשה הלזה, אין ספק דיכנסו הדברים בלבו ויקבל עליו לומר ברכת המזון בכונה גדולה כמו שעומד בתפילת שמונה עשרה ממש בלי שינוי כי אם בין עומד ליושב בלבד

כג. אחד אוכל גבינה ושנים אוכלים בשר מצטרפי, כן כתב האגודה, ובמגן אברהם, וסולת בלולה, ועמודי שמים דף רצ"ט ע"ב, ובספר מזבח אדמה דף א' ע"ד, ועיין לרב אחאי גאון עמיתנו בתורה משה ספרא רבה דישראל השלם בכל הרב מים קדושים זלה"ה בדרושים בדף י"ג ע"ב, ועיין להרב נהר שלום לענין כשהלחם מלוכלך, ולשבוע שחל להיות תשעה באב, יעויין שם ולהרב ערך השלחן סימן קצ"ו

כד. שנים אין מפסיקים לזימון בשביל אחד, אבל אחד בשביל שנים מפסיק, ועיין מוהר"ם ריקאנטי סימן פ"ג, ואם הוא אביהם או רבם, מפסיקין אפילו שנים בשביל אחד, ש"ע, וברכי יוסף, ועיין ערך לחם, דאפילו שלשה אם אכלו והפסיקו פרח זימון מנייהו

כה. צירוף עשרה על ידי שתיה מהני קודם שהכינו עצמן לברך, אבל כשאמרו הב לן ונבריך או עשו נטילת ידים לא מהני שיאכל או ישתה בעת ההיא, ברכי יוסף סימן קנ"ז, וחסד לאלפים דף קי"ח ע"ד, ועולת תמיד, ועיין ב"ח, והנה בשלשה בעי לחם ולא מהני בשתיה, עיין להגאון עט"ר מרן זקני בספר חקרי לב א"ח סימן מ"ז, וחסד לאלפים דף קי"ח ע"א, ועיין בספר חיים שאל ח"א סימן ע', ובאיזה פת הבאה בכסנין, יעויין שם, וכל זה בתנאי דלא יברך ברכה אחרונה, כמו שכתב הרב מגן אברהם, ועיין אליהו זוטא, ואשל מפרי, ובספר בן יוחאי דף קל"ט ע"ג, ולא יסמוך המצטרף לפטור עצמו מברכת מעין שלש להמברך כי ברכת המזון אינו פוטרו. ועיין אור חדש דף י"ז ע"ב, ובפרי מגדים

כו. בשלשה, אם הזיד אחד מהם וקדם ובירך ברכת המזון מזמנין עליו ונפיק, אבל בעשרה אומרים אלהינו והוא אינו יוצא ידי חובה, ברכי יוסף סימן קצ"ד, ועיין חסד לאלפים דף קי"ח ע"א, וקטן דמצטרף לזימון, דוקא אחד ולא שנים, בין לשלשה בין לעשרה, ברכי יוסף, ומחזיק ברכה סימן קצ"ט, ועוד לו בשיורי ברכה דיש להחמיר שיהא בן תשע שנים, ובערך השלחן סימן קצ"ז, ושמן המאור, ומחצית השקל סימן קצ"ט, ובסעודה דאומרים שבע ברכות אינו מצטרף קטן לעשרה כמו שכתב בשיירי כנסת הגדולה

זך. זימון בבית נכרי, רוב הפוסקים הסכימו שיאמרו, ובמקום דנותנין שכירות ליומיה לא תבעי לך, דודאי דכולי עלמא יודו דצריך לזמן. ועיין קיצור של"ה דף מ"ג סוף ע"א, ומדרש תלפיות דף ע"א ע"א, ועולת תמיד, וסולת בלולה, ובאור חדש דף ל"ה ע"ב

כח. אם נכנס בעוד שהמברך מזמן, יאמר עם העונים ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, ונתנו סימן בוש"ת ל"ו בשביל שלא אכל ולא בירך עמהם, ואם נכנס כשענו המסובין או כשחזר המברך אז יאמר אמן. קיצור של"ה דף מ"ג ע"ג, ומדרש תלפיות דף ע"א ע"א, ומהר"ם ריקאנטי סימן פ"ג, ובלבוש שם ודלא כהט"ז, ובעולת תמיד, ועיין במחצית השקל סימן קצ"ד וסימן קצ"ח

כט. יענו אמן המסובין אחר המברך קודם שיתחילו ברכת המזון, של"ה, ועולת תמיד, וסולת בלולה, אכן באשל מפרי כתב, דאין לענות אמן אחר חזרת הזימון של המברך, והם דברי הלבוש, ואליהו זוטא דכתבו דלא יענו אמן ושכן נוהגים. ועיין מחצית השקל, ועמודי שמים, ועיין לקמן אות מ"ד

ל. כשאין שם כהן יש ללוי קדימה לפני ישראל בהמוציא וברכת המזון, וכן משמעות הב"ח, ופרישה, הרב אליהו רבה, ובאר היטב שם, ואליהו זוטא, וחסד לאלפים, ואשל מפרי, ומחצית השקל, ועמודי שמים דף רצ"ט ע"ב, ובית מנוחה דף מ"ב ע"א פסק דאין ללוי קדימה, ושם הביא דבסעודות גדולות אין לכהן ליתן רשות לאחר דהוה ליה כמו בית הכנסת, אלא דלענין המוציא, בכל גוונא בעל הבית בוצע אפילו לפני כהן ואפילו בזמן הזה כמו שכתבתי שם אות י"א ואות י"ג, ולכתחילה נותנין ברכת המזון למי שקולו חזק, כמו שכתב הבאר היטב סימן קצ"ג לענין שתי חבורות יעו"ש

לא. טעה המזמן ולא הזכיר אלהינו והעונים הזכירו, עונה הוא אחריהם ומזכיר אלהינו, ודי בזה שכבר הזכירו כולם. מוהריק"ש, ובאר היטב, ועיין שם בשיורי ברכה, ובעולת תמיד, ועיין חסד לאלפים דף קי"ח ע"א, ובית מנוחה דף צ"ג ע"ב אחר שהביא להפרי חדש שוב הביא להרב ערך לחם

לב. זה הכלל, כל שאין מוציאין זה את זה, אף על פי שמברכין לעצמן אינן מצטרפין לזימון. אשל מפרי סימן קצ"ג אות ח', ועיין למעלה מזה באות י"א ואות י"ט ודוק

לג. כתב הלבוש, כיון שאוכלין מסעודה שתיקנו לחופה, אפילו בחדרים אחרים שאינן רואין להחתן והכלה אומרים שבע ברכות, ועיין נמי בסולת בלולה סימן קצ"ז, ובספר מאמר מרדכי ובספר יד אבישלום סימן ק"ץ, חתרו למצוא סמך למנהג למקומות שנוהגים בסעודת חתן לומר ברכת בורא פרי הגפן קודם הששה ברכות. ועיין מחצית

השקל שם, ועיין בסוף ספר שם חדש לענין אבל נמי, יעויין שם בדף פ"ג ע"ג ויכוח עם מורה אחר

לד. כתב מאורי אור מערכה כ' אות כ"א דף מ"ז ע"ב, בכונת כוס מלא ברכת ה', דכוס מלא היינו דכ"ף וי"ו סמ"ך ברכת ה', כי הוא גימטריא ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, יעויין שם, ועיין מדרש תלפיות דף ע"א ע"ב, ולפי זה אתי שפיר כי הברכ"ה בגימטריא ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן. עוד תשוב ותראה פלאות בענין כוונות הכוס להגאון הגדול הרב יעב"ץ ז"ל בספרו הנורא עמודי שמים דף רצ"ז ע"א

לה. מה שאמרו, כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה, רומז לשני עולמות, דים היינו מערב דהוא ערב, ודרום הוא היום כדכתיב הולך אל דרום, ועולם הזה דומה ללילה ועולם הבא דומה ליום, ורוצה לומר דנוחל שני עולמות, אשל מפרי סימן קע"ג יע"ש, ורמוז זה בפסוק ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך, והוא דתיבת ואכל"ת ראשי תיבות ו'א'ם כ'וס ל'ברך ת'מלא, ושבע"ת הוא ראשי תיבות ו'היה ש'כרך ב' ע'ולמות ת'נחל כשתקיים וברכת את ה' אלהיך דאת רומז לכוס כנודע, ונקט כלישנא דקרא ירשה ולשון חכמים נחלה, ולא בא הציווי דיאכל הרבה אלא לרמוז לזה, ודוק

לו. כתב מוהרש"א בחדושי אגדות סוף נזיר, דברכת המזון הוא לסלק כל המקטרגים כדי שישפיעו עליו, ולכך גדול העונה אמן שהוא הנוצח יותר מהמברך שהוא החיצים.

לז. הנה נודע דהמברך כשמקבל הכוס צריך לקבלו בשתי ידיו ואחר כך נותנו לימין, וכשלוקח הכוס יכוין יד ימין נגד אברהם, ושמאל נגד יצחק, והכוס נגד יעקב, קב הישר פרק ס"ד, ועבודה ומורה דרך דף ק"ז ע"ב, ולפי זה האיש דהכי קרא שמו יעקב, שייך יותר שיתנו לו כוס של ברכה, דיעקב כליל תפארת משלשה אבות, ובעמודי שמים דף רצ"ה כתב דגם הנותנו צריך בשתי ידיו, עוד כתב שם דאף על גב דהזהירו דיברך ברכת המזון בעינים סגורות היינו כשאין בידו כוס, הא לאו הכי שמברך על הכוס צריך שיתן עינו בכוס, יע"ש, אלא דאפילו אם אין לו כוס איכא אזהרה אחרת מהקדוש הרב של"ה, ואליהו זוטא, ואור חדש, דיאמר ברכת המזון בספר בכל סעודה, וכן כתב בספר וזאת ליהודה יע"ש, וסיים השל"ה, דהאומר ברכת המזון בכונה מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו, והם דברי החינוך סדר עקב, יעויין שם, ואני הדל אומר, דמי שיש לו הרבה טיפול צריך להזהר ביותר בזה, דקשה הדבר שיניחו אותו לברך ברכת המזון בכונה אם לא יקח הספר בידו, ויותר ראוי להזהר בשבתות וימים טובים וראשי חדשים וחנוכה ופורים כדי שלא ישכח להזכיר מעין המאורע. ועיין בקונטרס נפש חיים מערכה ת' אות

י"ט, ובכונת ברכת המזון לחול ולשבת פוק חזי בספר אספקלריא המאירה סדר דברים, ועיין בספר פתח הדביר דף רי"ח ע"ג

לח. יזהר ללבוש בגד העליון בעת שמברך ברכת המזון, השל"ה ז"ל, וזאת ליאודה, ויברך בחדוותא ורעותא דלבא כמו שאמרו בזוהר הקדוש סדר ויקהל, ועיין מה שכתב הרב החסיד בספר ראשית חכמה פרק ט"ו משער הקדושה, ובספרי הקטן חיים לראש, הנה הבאתי את ראשית כמה דינים מברכת המזון ולא אביא פה עמנו אפילו אחת מהנה, זולת אשית עצות דמי שרוצה לידע דיני ברכת המזון ופירושיה ודקדוקיה וכוונותיה, אשרי שיאחז בספר מקור חיים ח"א ק"ק ללמוד בו מרישיה לסיפיה כי כל הספר הוא בענין זה, והפוך בה והפוך בה דכולא בה ובה תחזי, גם אז תקרא בספר עמודי שמים בהנהגת הסעודה מתחילה ועד סוף ויאירו עיניך

לט. בנוסח ברכת המזון בדקדוק הלשון, לא נטפלתי בקונטרס זה, יען בקונטרס חיים לראש ה'ן נסד'ר על פי הרב הגדול חיד"א כאשר כתבתי שם, אך בזאת ראה זה חדש להרב עמודי שמים דכתב דהנוסחה האמיתית הלא היא בונה ירושלים ברחמיו, וכן הכריח הרב פתח הדביר נר"ו דף קפ"ט ע"ג, ועיין במחצית השקל, ובספר וזאת ליאודה, ובאשל מפרי סימן קפ"ח, ומעין כיוצא בזה ראיתי גירסאות מחולפות בראשונים מסיני, דיש גורסים ועל חיים שחננתנו, ויש גורסים ועל אכילת מזון שאתה זן וכבר עמד על זה הרב איש ירושלים בספר שם חדש דף י"ט ע"ג

מ. עוד מלתא חדתא חזינא בספר ברכת אליהו ק"ק דף נ"ה ע"ב דכתב, דכשמתחיל לומר יראו את ה' ישמיט הכוס מידו ויניחנו על השולחן לפניו, וכשבא לומר כוס ישועות ולברך בורא פרי הגפן אז יחזור ויקחנו מידו, יעויין שם שנתן טעם לדבר, ועיין מדרש תלפיות באמירת כוס ישועות יע"ש, ובמקומינו אין אנו נוהגים כן, וגם לא מצאתי כעת מי שיאמר סברא זאת, ומה שנמצא הדבר מפורש הוא במברך ביחיד כי אין לו זימון, דאם רוצה לברך על היין דיניח הכוס לפניו ולא יטלנו בידו כי אם כשאומר כוס ישועות, כמו שכתב בספר אספקלריא המאירה דף ק"ז ע"א, וזהו לכל ברכת המזון מתחילה ועד סוף ולא כשמגיע אמירת יראו את ה', וגם דוקא ליחיד, ואעיקרא לפי דברי רבינו האר"י והביאו הבאר היטב, הוא דיחיד לא יקח כוס וכנראה דזה לא ראה בספר בית מנוחה דף צ"א ע"א, ועיין שם דף צ"ב ע"ב, וגם לא הזכיר החילוק שיש בין שבת לחול כמו שכתב בחסד לאלפים דף קי"ב ריש ע"ב, ועיין עול"ת, ובספר בן יוחאי דף קל"ט ע"ב, ויד אבישלום בסימן קפ"ב, ובספר זרע אמת ח"ג סימן כ"ב ודוק

מא. בטעימת כוס של ברכה, אם סח בנתים או לא שמע הברכה, שב ואל תעשה עדיף ולא יטעום, כמו שהעלה בזכור לאברהם בהלכות ברכות אות כ', ועיין חסד לאלפים סימן ק"צ בהגהה אות א', ובאשל מפרי ודו"ק, והמנהג להוסיף יין כדי שיספיק לכולם, כ"כ בספר בן פורת יוסף וכן נוהגים בקידוש, ועיין עמודי שמים, ואם אירע דהיתה המזיגה על ידי האשה לא יטעמו המסובים, תולדות אדם ח"ב דף כ' ע"א, ויזהרו בין המסובין ובין המברך שלא להפסיק בדיבור משעה שנתנו לו כוס לברך, כמו שכתב המג"א, ובית מנוחה, והמחצית השקל כתב דזה מיירי שנטל כוס קודם שנטל מים אחרונים, דהרי ממים אחרונים ואילך אינן יכולים לדבר

מב. שיירי כוסות של ברכה מצילין את האדם מן הפורענות, לכן אחר שתיה נותנין מים לרחוץ הכוס ומעבירן על עיניו כדי שלא ישפכו המים לארץ, או שותה המים כ"ע הכל בו, והארחות חיים, ורבינו בחיי יעויין שם באורך משם תשובות גאון כת"י דהוא כענין שאמרו בפרקי ר"א להבדלה, ועיין אליהו זוטא, ובית מנוחה, ובן יוחאי דף קל"ט ע"ב

מג. בברכה שמברך האורח לבעל הבית, אחר שיאמר הרחמן הוא יברך את השולחן הזה כו' וכל צמא ממנו ישתה, אזי תכף יאמר והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו, ואחרי אומרו הרחמן הוא יברך את הבעל הבית הזה כו' יאמר בנוסח זה, בבנים שיחיו ובנכסים שירבו, ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה, ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו, לא יבוש בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא, ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר, ואל ישלוט שטן ויצר הרע ועין הרע לא במעשה ידיו ולא במעשה ידינו, ואל יזדקק לא לפניו ולא לפנינו שום דבר חטא ועון והרהור רע מעתה ועד עולם, ובכל אשר יפנה ישכיל ובכל אשר יעשה יצליח אמן כן יהי רצון, ואם בעלי הבית שנים או שלשה, אז ידקדק בלשונו לומר הנוסח בלשון רבים, והטעם שצריך לסמוך אחרי אומרו קרובים לעיר שלא ישלוט עין הרע כדי שיהא ברכה שלימה כדדרש רב בבבא מציעא דף ק"ז ופשוט, ודע דלעיל בסימן ו' אות י"ט, בין המעתיק והמדפיס בלבלו נוסחא זאת, ולסיבה זאת מצוה בחזר"ת והעתקתיה פה עמנו היום, ועיין עמודי שמים דף ש"ח ע"ב, ובספר וזאת ליהודה, ובחסד לאלפים דף קי"ז ע"א, ובנישואין יוסיף לומר, הרחמן הוא יברך את החתן והכלה, כשם שזכו לחופה כך יזכו לבנים זכרים ושאר מצוות ומעשים טובים, ובילד הנולד יאמר בליל השמירה, כשם שזכה לצאת לאויר העולם כך יזכה למחר כו', וביום המילה יאמר, כשם שזכה למילה כך יזכה כו', ואם הוא בכור יאמר ולפדיון, ובכלל הברכה כתב הארחות חיים דלא יזכיר המסובין, והכל בו כתב דיזכיר, ועיין אליהו זוטא, וכתב בחסד לאלפים דף קי"ז ע"א משם ה"ה מוהרד"ף ז"ל, דביום המילה יאמר מגדול,

עוד הביא שם בחסד לאלפים דף קי"ט ע"א, והוא מהבאר היטב ריש סימן ר"א, דאפילו בן הסמוך על שולחן אביו, כיון דיצא מכלל קטן צריך שיברך ברכת האורח, יעויין שם, ובברכת האורח צריך לסיים ונאמר אמן ולא ואמרו אמן כמו עושה שלום אשל מפרי, ועיין אליהו זוטא

מד. מזיגה בכוס לא ימזוג במים פעמיים, אשל מפרי, ובספר פתח הדביר נר"ו דף קפ"ד ע"ג מסיק, דצריך מזיגה בכוס שלשה פעמים, ועוד שם דף רי"ח ע"ג, ועיין בספר אספקלריא המאירה דף ק"ז ע"ב יע"ש, ולכל הדברות יזהר שלא ימזוג מכלי של מים פגומים, ואפילו ביין מצינו מערכה מול מערכה באיזה אופן יקרא שאינו פגום, ומצאו תקנתא שיתן מכוס גדול לכוס קטן, ושיהיה שיעור, אך זהו למי שאין לו יין בריוח בעת ההיא, לא כן במזיגה לכוס למים החיים

מה. שלש סברות מצאנו באמירת ברוך הוא וברוך שמו וברוך זכרו לעד, אחת, אפילו בשלשה, שניה, דוקא בעשרה, שלישית, אפילו בעשרה לא יאמר, ואנן נקטינן כסברא האמצעית, וכך אנחנו נוהגים, וזוהי הסברא של ס' מפרש חטאים, והמדרש תלפיות דף פ"ב ע"ג, וקיצור של"ה, ודלא כהרב בית מנוחה דכתב דהעיקר דאפילו בעשרה אין לומר. וכמוהו כתב בחסד לאלפים דף קט"ז ע"ב וקי"ח ריש ע"א עיין שם, ועיין בספרים שרשמתי בקונטרס חיים לראש דף ע"ט ע"א אות י"ד, ועיין עולת תמיד, וסולת בלולה, ואליהו זוטא, ומשבצות זהב, ואשל מפרי יעויין שם, ועיין לעיל אות כ"ח

מו. השותים יין בתוך הסעודה ואינן נוטלין כוס לברך ברכת המזון, או ששותין כל היין ולא יהבי דעתייהו להניח יין שיעור ברכת המזון עונשם גדול, וכבר כתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים סימן קפ"ג לענין מי שמזיק לו היין ואינו מביא יין לשלחן כי אם מעט להדחת פיו, עי"ש בס"ד

מז. ראיתי למורינו הרב חסיד שבכהונה בספרו הנכבד שבט מוסר פרק ל"א, ובקיצור של"ה, ובספר שלחן הטהור להרב חסיד עליון מר אהובינו כמוהר"ן זרחיה אזולאי זצוק"ל, עוד תשוב ותראה להרב אספקלריא המאירה דף ק"ז ע"א יעויין שם, ובקמח סולת דף ל' סוף ע"ג, והבאתי הדברים האלה השת"א הכא להיות הענין דנעוץ סופו בתחילתו אשר כברכתו, והמתמיד בכונה זו מובטח לו כי ירבה כבוד ביתו נצח סלה ועד אמן

סימן כו

ואשא כפ"י בדברי הימ"ים,

מלא שבוע יחדיו יהיו תמים.

א. אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום, להיות מחודדים בפיו מה שאיזן ותיקן הגאון הגדול הרב יעב"ץ ז"ל בספר עמודי שמים, לומר בכל יום מימי השבוע מאמר אחד מסוף פרק ב' דברכות והם בזה הסדר, יום ראשון מרגלא בפומיה דרבי מאיר גמור בכל לבבך כו', יום שני מאמר רבי יוחנן סוף אדם למות וסוף כו', יום שלישי מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה אני בריה וחברי כו', יום רביעי מרגלא בפומיה דאביי, לעולם יהא אדם ערום ביראה כו', יום חמישי מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים והנמשך, יום השישי גדולה הבטחה, עד דאתו מבי רבנן, יום שבת קדש מרגלא בפומיה דרב, לא כהעולם הזה העולם הבא, עד ויאכלו וישתו, וכתב שם בדף תי"ד ע"א וזה לשונו, והנה ראיתי המרגלאות שבעה במספר כשם המרגלא שבעה אלה עיני ה' ומכוונות מאד לדבר יום ביומו, ויוצאים מהם מוסרים ללכת בדרכי מישרים, על כן חלקתים לימי השבוע, ולא על חינם אמרו בהם מרגלא אלא להודיע שראוי לאדם להיות רגיל בהם ולשומרם כמרגליות, עכ"ל בכליא אורב, וגם בהקדמתו דף ג' ע"ב כתב וזה לשונו, עוד אספנו הביתה המרגלאות הנאות דסוף פרק היה קורא, שוהם ספיר ויקר ומרגליות טובות הללו בידינו היו וכמעט אבדנום ובעזרת ה' יתברך חזרנו ויסדנום, עכ"ל והיינו שהדפיסם שם בתוך המעמדות של כל יום, ומי שאין דרכו ללמוד מעמדות, יהגה בהם אחר קריאת חק לישראל וירשום אותם בסידור שלו כדי שיהיו מונחים לפניו עד שיהיו מורגלים בפיו, ועוד תראה להרב ז"ל שם בדף שפ"א ע"א, דישנו בנותן טעם על מה שסידר מימרת רב ליום השבת, יעויין שם, ועוד הוסיף שם בדף ק"מ ע"ב כל המימרות דאתמרו בתר דמסיים צלותיה לאומרם דבר יום ביומו, יעויין שם, ולפי דברות קדשו דישנו בנותן טעם לשבת, זה שייך לאומרו גם כן ליום השישי דאית בהו בנשים חלה והדלקה ביום הזה, וגם עד דאתו מבי רבנן, כמו שהיו נוהגים בימי התלמוד משבת לשבת לבא לביתם, וק"ל.

ב כיוצא בזה אנכי תקנת'י דיום יום ידרשון לומר פסוק בני מרים בת נחתום, בכל יום מהשבוע פסוק אחד אחר שמסיים על כן נקוה לך, והירא את דבר ה' ירשום אותם בסידור תפילה אשר לו והם בסדר הזה:

יום ראשון יאמר, אנכי ה' אלהיך, **יום שני**, לא יהיה לך אלהים אחרים, **יום שלישי**, לא תשתחוה לאל אחר, **יום רביעי**, זובח לאלהים יחרם, **יום חמישי**, שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, **ערב שבת**, וידעת היום והשבות אל לבבך, **יום שבת קדש**, את ה' האמרת היום וה' האמירך היום, כן למדתי ממה שכתב מוהרש"א ז"ל בחידושי אגדות בפרק הנזיקין

דכתב וזה לשונו, והנראה דשבעה בנים אלו נהרגו בקידוש ה' בשבעת ימי השבוע וכל אחד הביא מקרא מעניינו של אותו היום שנהרג בו, וזהו שאמר דאתיוה לקמא דהיינו ביום ראשון מהשבוע כו', ושם ביאר מוהרש"א כל פסוק ופסוק השייך ליומו תראנו משם, והגם דאשכחן חילופי גירסאות באמירת הפסוקים הללו מאיש לאחיו, וגם מחליפים בפסוקים אחרים בקצת מהן, ויש גורסין בני חנה וכמבואר במדרש איכה על פסוק על אלה אני בוכיה, וגם בתנא דבי אליהו סדר אליהו רבא, ובילקוט איכה כאשר יעויין שם, מכל מקום אשרי תבחר ותקרב לאומרם כסדר הזה, מאחר דמוהרש"א יגלה לן טעמ"יה דבר יום ביומו דיורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו. ועוד תראה בספר יערות דבש ח"ב דף ל"א ע"א וב' מה שפירש במאמר זה

ג. וכזאת וכזאת תמצא בספר שלמי צבור דף קל"ד ע"ד, דמצא כתוב בסידור הרב בנימין הלוי ז"ל, דהיה נוהג להתפלל קודם שיעקור רגליו, התפילות שהיו מתפללים בעלי הגמרא כל איש יומו, יום ראשון תפילת רבי, יום שני מאמר רבי יוחנן, יום שלישי מאמר רבי אלעזר, יום רביעי מאמר רבי חייא, יום חמישי מאמר רבי אלכסנדרי, יום השישי עוד אחרת מרבי אלעזר כאשר יעויין שם, והעתיקם גם כן בספר קמח סולת דף י"ז ע"ד כיע"ש, ולא הבאתי לשונם של התפילות הללו פה עמדי כיון דאפשר להעתיקם מספרי דבי רב הנזכרים, ונוסח התפילה של יום ראשון בלבד הדפיסו אותה ב"תפילת החדש" חדשים מקרוב באו, ושמא דמאריה עליה על שם הרב מאור הגולה החיד"א ז"יעא, ולא ליום ראשון בלבד אלא לכל יומא ויומא

ד. בכונת כל יום ויום מימי השבוע כשלומד ומתפלל, ביאר עליה הכהן מורינו הרב מדרש תלפיות במערכת כ' דף קצ"ט ע"א וב' ומסדר שיתא סדרי, יעויין שם, ומה שהביא הרב עמודי שמים, וגם הרב הגדול חיד"א ז"ל בכוונות לכל יום ויום מנוסחי דווקני, איננו שוה לששה נוסחאות שהביא הרב כהנא רבה, ועיין שם באר"ש החיים בהקדמתו לחב"ר אות א' יעויין שם, ועיין בעץ חיים שער פנים החיצון פרק ב'

ה. יום א' מהשבוע צריך להיות מיצר ודואג על שנחרב בית קדשינו ותפארתינו בהאי יומא, ולא ילך אחר המשתאות והטיולים לרעות בגנים ונלינה בכפרים, וכבר הוכיח במישור בספר מורה באצבע סימן ה' אות קס"ו על פתגם דנא, והוסיף לומר דנותן כח לסטרא אחרא, וכתיב אל תשמח אל גיל כעמים כאשר יעויין שם, ובקונטרס נפש חיים כבר דברתי בזה עיין שם בס"ד, עוד כתב שם בספר מורה באצבע, דביום ראשון יכוין לחשוב מחשבות קדושות וטהורות וידבק לבו באהבה ויראת ה', עיין שם, ואשרי אדם עוז לו להתנהג כסדר הזה

ויו. יום ב' וחמישי ילמוד בהם יותר משאר ימים, בא סימן ולרוח ממללא, ובאלו השני ימים יזהר ביותר מלדבר אפילו סרך מאבק לשון הרע דכתיב וסלף בה שבר ברוח, כן כתב בספר מורה באצבע באות קס"ז ואות ק"ע יעויין שם, וברית עולם סימן פ"ג, וצר לי מאד על תופסי התורה, כי במקום להרבות בלימודם ביום חמישי, מוכרחים ללכת אנה ואנה להביא טרף לביתם, והם נעים ונדים רוב היום ואחר כל עמל וטורח, הלואי שיהיו ממציאים להם מעות עד הערב להכין צרכי שבת בדוחק ובצער, והתורה מה תהא עליה דאם אין קמח אין תורה, וכמה פעמים פצו שפתי בדברי חן ותחנונים לעשירי עם בין מעירנו בין מעיירות אחרות כשעוברים עלינו, דיעשו אופן המועיל בכל מדינה ומדינה להספיק לכל תלמידי חכמים הנמצאים בעיר שיעור הקמח בלבד בכל שבוע לפי מכסת נפשות ביתו, ויבקשו תקון מהיכן תהיה ההוצאה הלזו, כגון קצת מכיס הכולל וקצת מהיחידים בפרטות, או איזה עשיר יקח על עצמו לתת הקמח לתלמיד חכם המכירו ורגיל אצלו באופן שיהיה, וכיון דיש לתלמידי חכמים הקמח דהוא העיקר לחם לפי הטף, יוכלו ללמוד גם ביום חמישי כשאר הימים, אף על גב דיצא חס"ר משאר דברים, אינו מטרידו כל כך ובתורת ה' חפצו, לא כן היכא דלית ליה מגרמיה כלום מפר מחשבות ערומים, ובמקום יגדיל תורה ללמוד יותר בחמישי גורעין, ולפעמים לא יוכלו ללמוד כלל, והאל ברחמיו אשר נתן לנו את תורתו תורת אמת, יספיק מזונות לתופסי התורה וכל צורכיהם בריוח ולא בצער למען תורתו

ז. המתענה שני וחמישי, מה טוב אם לא יאכל בשר ליל שלפני התענית ואחריה, ועיין לרש"ל פרק אותו ואת בנו, ובספר עולת תמיד, ואליהו זוטא, ואדני פז בסימן קל"ד, ועיין לעיל בסימן כ"ד במ"ש שם בס"ד

ח. יום ג', אשרי מי שזכה לטבול שלש טבילות לתיקון הכעס שהוא בחינת נפש היום הזה, ויכוין בטבילה ראשונה בשם אהי"ה במילואו אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה גימטריא קנ"א שהוא חשבון מקו"ה לבטל הכעס כי כע"ס עם הכולל גימטריא קנ"א, ועוד טבילה שניה יכוין בשם אהי"ה כזה, דהיינו א' פעם אחת הרי אחד, ה' חמשה פעמים הרי עשרים וחמש, יו"ד עשר פעמים יו"ד הרי מאה, ה' חמש פעמים ה' הרי עשרים וחמש, יו"ד עשר פעמים יו"ד הרי מאה, ה' חמשה פעמים ה' הרי עשרים וחמש, סך הכל גימטריא קנ"א, ועוד טבילה שלישית יכוין בשמות אדנ"י אלהים גימטריא קנ"א שהוא גימטריא כע"ס עם הכולל כדבר האמור, ועיין מה שכתב בספר חמדת ימים בקונטרס שני שבסוף הספר אות ל"א - ל"ג, יעויין שם, ומורינו הרב סבא קדישא המלך שלמה בעל ספר כסא שלמה, כך היה דרכו דרך הקדש רובא דרובא, לילך למקוה יום שלישי אל כונה זו זיע"א

ט. יום רביעי, ראיתי להתשב"ץ חלק ב' סימן י"א דכתב, דאם הצבור באים להתענות על איזה סיבה, צריך שיקבעו התענית לעשותו ביום רביעי, דכך אנשי מעמד היו מתענין ביום רביעי שלא תפול אסכרה בתינוקות כדאיתא בגמרא, ואפילו דנוהגים להתענות שני וחמישי, הנה באותה שבוע דמתענים ברביעי אינן צריכין להתענות בחמישי דאין להם להתענות שני ימים זה אחר זה, והתענית של יום רביעי עולה בשביל יום חמישי, ולא יתענו שלש תעניות בשבוע אחד, יעויין שם. ועיין בספר ברך את אברהם להבן יקיר מגן אברהם נר"ו דף רכ"ב ע"ג

יוד. יום שלישי יבקש לעשות חסד, ויום רביעי יבקש לבקר חולים ולגמול חסד, כן כתב בספר מורה באצבע אות קס"ח וקס"ט יע"ש, ולפי זה אם יש לו לבקר חולים ולנחם אבלים, ירוץ בשלישי וברביעי יותר משאר ימי השבוע, והחבר מבקר חולים דנפל בגורלו ליל רביעי, ישמח במצוה יותר, וירבה בנדבה בבוקר בהליכתו מבית החולה אם הוא נצטרך וצדקתו עומדת לעד

יא. יום חמישי, מתקנת עזרא שיהיו מכבסים בו לכבוד שבת, ואפילו שנוהגות הנשים לכבס בשני או שלישי או רביעי, עם כל זה יבקשו לעשות מעט כבוס יום חמישי לצורך שבת דעל פי הסוד צריך כך הרב אליהו רבה סימן רמ"ב, וחסד לאלפים שם

יב. בכל יום מהשבוע יש תקון בפרטות בנתינת הצדקה בפני עצמו, ודוקא כשעושים הפסקה גדולה באותה שבוע בלבד מכונים כל יום לפי תקונו על ידי שאומרים תפילת הצדקה שסידר מורנו הרב שלום שרעבי זיע"א, ונדפס בסידור חסד לאברהם ובשאר סידורים, ומי יתן והיה דבכל ימות השנה כל אחד יכוין לתקן בחינת אותו יום דבר יום ביומו, ואשרי שיאחז בספר מעשה הצדקה אשר בסוף ספר ימי דוד להרב מהרי"ד דף קט"ו ע"ב, להיות רגיל במה שלמדנו להועיל, לך נא ראה

סימן כז

אר"ש נתנה יבולה,

והיו לאותו"ת לערבי שבתות

א. באשמורת יום השישי ילמוד עשרים וששה פסוקים, שנים מקרא בלבד בלי תרגום, צפורן שמיר סימן ד' אות נ"ו, ואפילו בא לקרות אחר שהאיר היום לא יקרא התרגום, כן כתב בספר פתח הדביר דף ק"ע ע"ד יעויין שם, ומדבריו של הרב מחזיק ברכה בקונטרס אחרון לא משמע הכי, דזיל בתר טעמא דאין תרגום בלילה, ואם האיר היום, אם רוצה לקרות בתרגום אימא דאין קפידא

ב. מי שיש לו פנאי לקרות פרשת השבוע שנים מקרא ואחד תרגום אחר תפילת שחרית מעוטף בטלית ותפילין אשרי לו, כמו שכתב במורה באצבע ריש סימן ד' אות קנ"ט, ובספר בית מנוחה דף ב', ולא כמי שכתב דמנהג רבינו האר"י זיע"א היה אחר חצות, דליתא להא. וכמו שכתב במחזיק ברכה, ובקמח סולת, ועיין להרב נוהג כצאן יוסף.

ג. יש טעם נכון על דרך האמת לקרוא כל פסוק שנים מקרא תחילה ואחר כך אחד תרגום, ופסוק אחרון מהפרשה יחזור לקרותו שנים מקרא לבד, ויחזור ויקרא שלשה פסוקים מתחילת הפרשה הבאה אחריה, ויקרא ההפטרה של הפרשה דוקא אפילו כשחל ראש חודש או ערב ראש חודש, ויאמר מזמור ה' מלך, ומאמר רבי אמי, לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום אפילו עטרות ודיבון, שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום מאריכין לו ימיו ושנותיו, ואחר כך ילמוד סדר החוק לישראל מהיום כמו שכתב כל זה שם במורה באצבע אות ק"ל וקל"א וקל"ג יעויין שם, ועיין בית מנוחה שם, והבט נא וראה מה שכתב בספר מעשה הצדקה דף ק"כ ע"א יעויין שם, ועיין אספקלריא המאירה דף ס"ב סוף ע"א

ד. כתוב בספר הכוונות, דכשהיה לרבינו האר"י זיע"א אונס שלא היה יכול לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת, אז היה קורא שנים מקרא ואחד תרגום בשבת בבוקר אחר תפילת שחרית, והביא דבריו במחזיק ברכה בקונטרס אחרון סימן קנ"ו יעויין שם, וצפורן שמיר סימן ד' אות נ"ח יעויין שם, ובספר מראית העין דף פ"ג ע"ד, ויזהר שאם לומד בשבת דלא יניח השנים מקרא ואחד תרגום אחר שיאכל סעודת צהרים כאשר צוה רב לבניו, כדאיתא בהש"ס, וכפסק השולחן ערוך, ועיין סולת בלולה סימן קנ"ו, ושל"ה, ובחמדת ימים פ"ג משבת אות ה' - י', ואיסור גדול לדבר באמצע קריאת שנים מקרא ואחד תרגום, הקדוש של"ה, וחמדת ימים פ"ג משבת אות ט"ז, י"ז, ורבים חושבים דלהפסיק בדיבור לשון הקודש אין קפידא, והא ליתא דגם בלשון הקודש הויא הפסקה ואין הפרש כלל לענין זה

ה. תמיהא לי מילתא על מה שראיתי בספר תולדות אדם ח"א דף ל"ט ע"א, דביקש הגאון ר' זלמן זיע"א בליל שבת ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום כאשר יעויין שם, והרי לפי דברי הרמ"ע אין ללמוד תרגום בלילה אפילו ליל השישי וליל שבת, ועיין שם במחזיק ברכה בקונטרס אחרון סימן קנ"ו וסימן רפ"א כאשר יעויין שם, ורחוק הדבר דלא היה לו פנאי בשני הימים מחמת אונס לא בשישי ולא בשבת ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום כי אם דוקא בליל שבת, ואולי יש לומר דהיה יודע צדיק מעיקרו שלא היה לומד, ולהורות להם הדין עשה כן ועיין בבאר היטב לענין ליל שמחת תורה, ועיין שם בברכי יוסף

ויו. מנהגו של רבינו האר"י זיע"א לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בספר תורה, ולו' עמד איש אתו בספר חומש עם תרגום ללמוד התרגום. כמו שכתב בנגיד ומצוה, ועיין להגאון הגדול הרמ"ז זיע"א בספר חקרי לב אורח חיים סימן מ"א, ובספר קסת יהונתן ק"ק כאשר יעויין שם, ועיין בספר כסא אליהו סימן מ"ט אות ב' בקריאת תרגום בעל פה, ועיין מה שכתב בספר פתח הדביר נר"ו, יעויין שם ובספר בית מנוחה, ועיין אספקלריא המאירה שם

ז. ראיתי בספר חומת אנך בסדר שמות דכתב וזה לשונו, ורבינו אפרים ז"ל בפירושו כתב יד כתב, ואל"ה שמו"ת ראשי תיבות ו'חייב א'דם ל'קרות ה'פרשה ש'נים מ'קרא ו'אחד ת'רגום, עכ"ד, וצריך להבין מאי שיאטיה דרמז זה כאן, ונראה דנודע דגלות מצרים היה לברר ניצוצות הקדושות אשר שם במצרים ערות הארץ בכח שעבודם בחומר ובלבנים כו', וסוד קריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום הוא לברר מנוגה דחציה בחול וחציה בקדש, ועל ידי קריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום אנו מכניסים מחציה שבחול אל הקדש, כי תרגו"ם גימטריא תרדמה סוד נג"ה, ולחברה עם המקרא כל פסוק ופסוק שיהא נכלל בקדושה כמו שהאריך רבינו האר"י זצ"ל, ואם כן יכון מאד כאן בשעבוד מצרים שהוצרכו לכל תוקף השעבוד לברר ניצוצי הקדושה, ומעין דוגמא חיובא רמיא על כל אדם מישראל לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום לברר ולבלול בקדושה, וכתיב את' יעקב' איש', סופי תיבות שב"ת בסוד והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו, וזהו שנאמר הבאי"ם מצרימ"ה גימטריא שכינה דהברורים יבואו לשכינה, עכ"ד ועיין מה שכתב בספר מעשה הצדקה דף ק"כ ע"א

והנה בשולחן ערוך סימן רפ"ה פסק, דירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י כאשר יעויין שם, ואנכי לא ידעתי מי פטרם לכמה מתופסי התורה דהם לא יצאו מכלל יראי שמים ואמאי אין נזהרין ללמוד גם פירוש רש"י בין ערב שבת וליל שבת ויומו, ואפילו שלא יגמרו יכולין להשלים באמצע שבוע, וכיון שהוא דינא דשולחן ערוך ראוי להם לקיים הדבר, ובמקום שילמדו בענין אחר ילמדו כל הפרשה מפירוש רש"י, ומי שחשקו לחדש חידושי תורה, יראה כמה תועלת נמשך בהגיע לפרק הקורא בפירוש רש"י מידי שבוע בשבוע, וישים אל לבו, דרש"י התענה תרי"ג תעניות כדי לפרש פירוש זה, ויש בו רזין עילאין וסודות עמוקים כמו שכתב בככר לאדן דף ר"ח ע"א יעויין שם, ובודאי דזכות בעי להיות לומד בפירושיו הקדושים והטהורים.

ח. כתב בספר החסידים סימן ש"א וזה לשונו, יהודי אחד לא היה קורא שנים מקרא ואחד תרגום שמאריכין לו ימיו ושנותיו כי אמר אני קץ בחיי, למה אקרא, אמר ליה

החכם, לא אמרו זה רק כנגד אוהבים חיים, אלא מעתה מה שכתוב אריכות ימים בכבוד אב ואם ובמשקלות, וכי בעבור זה יפטרו עמלים ומרי נפש שקצים בחייהם, אלא לא דברה התוכחות שמי שאינו חושש בהם יעשה מה שליבו חפץ, ולא נאמרו הברכות על מי שאינו חושש בהם להיות פטור, שאין זה דומה לשכיר יום שאדם יכול לומר אם תעבדני בטוב אני אוסיף על שכרך, והשכיר יכול לומר איני חפץ לעבוד לך ואיני חפץ בשכירותך, אלא לעבד קנין כספו דומה שאין העבד עושה תנאי לרבו, ועוד דומה לשורו וחמורו שנאמר ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן, כשם שעול הבעל עליהם כך עול הקדוש ברוך הוא על בריותיו כמו שנאמר אם תאבו ושמעתם כו' לפי שנתן רשות לעשות טוב ורע כו', לכך יקרא אדם שנים מקרא ואחד תרגום לשם מי שאמר למען תהיה תורת ה' בפיך, וכתיב ודברת בם, וכתיב בפיך ובלבבך לעשותו, וכתיב ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, וכתיב וזאת התורה אשר שם משה, וכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם, ומכל מקום הקדוש ברוך הוא יאריך ימיו ושנותיו ואל יסמוך על תנאי, עד כאן, ולפי זה דיש ששה פסוקים בתורה דרומזים לקריאת שנים מקרא ואחד תרגום, הנה נכון דבכל ששה ימים קבעו שנים מקרא ואחד תרגום, ופסוק ואלה שמות בא ברמז ליום השישי דאינו מבורר אם יש שבעה קריאות תרגום כנזכר באות א' בסייעתא דשמיא, ואעיקרא הרמז הוא על כל הפרשה, עליה השלם בכל שבוע, ואינו תלוי עם ששה ימים, דלפעמים כשהוא אנוס קורא בשבת ואפילו בתלתא יומי דאחורי שבתא

ט. החיד"א בספר מורה באצבע סימן ה' אות קע"א כתב, דיום הששי יכון לקראת אלהיו במחשבות נכונות כאשר יעויין שם, והרב ז"ל כתב זה לפי בחינת היום, ואני מוסיף על דבריו דיהיה חכם הרואה את הנולד, דאם חס ושלום הרהר הרהורים אשר לא טובים ביום הששי, ויהי בלילה בעת הפקידה דהוא זמנה, יהיה גורם דפוגם באותן המחשבות והוא נזק גדול לבניו אחריו כשמחשבותיו אינן טהורות, ולכן יוסיף אומץ לטהר עצמו ביום הששי מכל מחשבה רעה והרהורים רעים ועל ידי זה ופקדת נויך ולא תחטא, ואשריו לאדם דאינו מניח את בנו שילך לבית המרחץ ואפילו בערב שבת הוא לבדו עד שיתמלא זקנו, ואפילו לדבר מצוה בליל הששי לבית המדרש דלפעמים יצא שכרו בהפסדו, ובכל פינות שהוא פונה הבן, יהיה האב עין השגחתו עליו ולא יעשה העלמת עין ממנו עד דיתגדל ויתקדש, ולא די לו בזה, אף גם זאת להזהר עליו במחשבות טובות קודם שיוצא לאויר העולם, וגם אחרי צאתו יהיה דעתיה עילויה עד שיהא ראוי לסמוך עליו, עד שיאמרו אשרי שזה ילד, אשרי שזה גידל

יוד. אף על גב דאסור לקנות דבר קודם תפילת שחרית, זהו לשאר ימי השבוע, אכן בערב שבת מותר היכא דהוא לצורך השבת, פרי חדש סימן פ"ט, וזכור לאברהם ח"א מערכת ת', ולא יקנה מיום החמישי ואפילו בליל הששי, אם לא דבר שאינו מוצא בערב שבת או שאינו מספיק השעה לבשל ולאפות ולתקן. ברכי יוסף, ובית מנוחה דף ב' ע"א

יא. כתבו גורי האר"י זיע"א, כי הטורח בצרכי שבת בעצמו בשמחה ומזיע, הזיעה מוחקת עונותיו ומתכפרין לו, מחזיק ברכה, ונראה פשוט דאפילו גדול הדור ופרנס על הציבור, מצוה בו לקיים והכינו את אשר יביאו איזה דבר מצרכי שבת, ועיין שולחן ערוך סימן ר"נ, וספר החסידים סימן קמ"ט, ועיין מה שכתב הרב באר יעקב בחו"מ סימן א', ועיין מה שכתבתי בקונטרס חיים לראש דף ו' סוף ע"ב ודף ז' ריש ע"א, ועיין מורה באצבע אות קל"ד, ועוד כתב שם אות ל"ט, דכל אשר יעשה בצרכי שבת ורחיצה ומלבוש יאמר בפה מלא, זה אני עושה לכבוד שבת קדש, ועיין בחמדת ימים פ"ב משבת אות ח', יעויין שם

יב. אפילו בערב שבת יש להקפיד שלא יסתפר אחר חצות כמו שכתבו גורי האר"י זיע"א, מכל שכן בלילה, ואפילו כשחל ראש חודש בערב שבת דאין מסתפרין כמו שציוה רבי יהודה החסיד, יזהר להסתפר בחמישי קודם חצות, ועיין שיירי כנסת הגדולה, ואם נאנס יותר טוב שלא יסתפר כלל, גם לא יסתפר ביום מוצאי שבת בהוה כי הרי זה דומה להם, ואם באקראי פעם אחת אין קפידא, ועיין מורה באצבע אות קל"ה ואות קל"ו, וברכי יוסף סימן רל"ב, ובקונטרס חיים לראש דף ט' ע"ב, והנה בצואות רבי יהודה החסיד, השוה התספורת עם הצפרנים כאחד שלא יהיה בראש חודש, אכן בספר יוסף אומץ בסימן ל"ז אות ד' הביא, דכשחל בערב שבת בתספורת החמירו ובצפרנים הקילו, יעויין שם, ולכך בספרו מורה באצבע אות קל"ו הראה עצמו דסגר עליהם המדב"ר ועיין מה שכתב בספר מדרש תלפיות דף פ"ט ע"ב, ובספר משחא דרבותא דף נ"ג ע"א

יג. לסרוק שערות הזקן הוא טוב לכבוד שבת, והוא סגולה לחולי הנזילה כנודע, אך לתלוש ממנו אסור אפילו שאינו לבנות מתוך שחורות ושחורות מתוך לבנות דאז הוא עון חמור ביותר, ויזהר דהשערות שנושרין מהסריקה שלא ישליך אותן לאור דגורם לו לקבור את בניו, כמו שכתב בספר יד נאמן בחידושיו לשבת דף י"ד ע"א, אבל בצפרנים אדרבה צריך להשליכם לאור או לבית הכסא, והזורק נקרא רשע כנודע מחכמים זכרונם לברכה שלא תפיל האשה. ועיין בספר חמדת ימים פ"ג משבת אות ס' מה שפירש בג' חלוקות הללו בחסיד וצדיק ורשע יעויין שם

יד ברוב המקומות נהגו לומר אחר התספורת חיים טובים, ומי שנסתפר משיב, יוסיפו למר שנות חיים, ובתוני"ס ואגפיה נוהגין לומר וסר עוניך, ומשיב, וחטאתך תכופר, ולפי זה מי שמגלח תחת זקנו ומגלח הצדדין, ומעביר תער על פניו, ומחתך סוף הזקן שיהא שוה, צריך לומר לו במקום וסר עוניך, ותהי עוניך על עצמותיך דמוסיף על חטאתו פשע, דהיה ראוי שיכוין בתספורת לכבוד שבת, ולקיים לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקניך, כמו שכתב במורה באצבע אות קל"ה, ולהעביר הדינים מעליו, ונהפוך הוא אשר ישלטו תגבורת הדינים על ראשו רחמנא ליצלן, מלבד דגורם לו לבא בגלגול פרה, כמו שהבאתי בקונטרס נפש חיים מערכה ז' אות כ"ג יעויין שם, ועיין בספר שבט מוסר פרק י"ח יעויין שם, ועיין בתשובות מכתם לדוד חלק יורה דעה סימן כ"ז, ובספר חיים שאל ח"א סימן נ"ב, וח"ב סימן כ"ז, ועיקרי הד"ט יורה דעה סימן י"ט אות ט' יעויין שם, ועיין להרב בלח"י, וש"א סימן קפ"א סדר התספורת לפי מנהג רבינו האר"י זיע"א קחנו משם, ובספר שלחן גבוה ישלח דברו בתוכחות על המגדל שפה לפיו להורות כי כאיש גבורתו, דהוא איסור גדול וקרוב שיפגע בתערובת איסור, יעויין שם

ועיניך תראינה במה שהאריך הרב סולת בלולה סימן רל"ד בענין גילוח הפאה והזקן, ומצוה לפרסם דברות קודשו בתוך רבים דכל העם ישמעו ויראו, וכתב בספר לחמי תודה דף נ"ב ע"ד, כי עון זה גורם מיעוט השפע דבאים משלשה עשר תיקוני דיקנא, ובעונותינו הרבים נתמעט השפע בעבור זה ועוד ידם נטויה, עיין שם שהאריך, ועל פי זה רמזתי לתת טעם על מה שמצינו דבשלש עשרה מידות נמצאו כל אותיות הא"ב חוץ מאות ג' ואות ז', ולפי האמור אינו אלא לרמוז לנו דאם עושה גילוח זקן דהם ראשי תיבות ג"ז, פוגמים בשלש עשרה מידות וממעטים השפע היורד על הזקן שיורד על פי מידותיו, וזה מבואר באדרת נשא דף קל"ג ע"ב, ואין כאן מקום להרחיב הדברים, וזה רמז נמי, בא לגזוז ונמצא גזוז דסופו להיות בערום ובחוסר כל רחמנא ליצלן, ויותר קשה עלי על המגלחים פאת הראש רובו מתוך כולו ומניחים מעט מזער כמו שני שערות, ומגמתם שלא להראות בין הגוים שיש להם פיאות, במקום דכל רואיהם יכירום כי הם זרע אברהם יצחק ויעקב, ועיין כתונת יוסף סימן ח', ותשב"ץ ח"ב סימן ק' בשיעור הפאה יעויין שם, ואוי להם המגלחים שער בית השחי ובית הערוה דיהפך להם המנהג לגהינם, וכבר כתבתי בזה במקום אחר דאין האיסור חוזר להיתר, ולעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי, בין בבית השחי בין בבית הערוה, בין בפאת הראש והזקן העליון, ויש מהם דאינו שבע היצר הרע מינייהו, והוא דלא די בזה אלא דמגדלים בלורית מה שלא היה זאת לפנים

בישראל. וכבר כתבתי בזה בספרי הקטן תוכחת חיים בספר ויקרא יעויין שם בס"ד, ועיין אגורה באהליך דף כ"ט ע"א, ובית יהודה ח"ב סימן צ"ה יעויין שם

טו. בנטילת הצפרנים נתנו סימן, דבהג"א בשמאל ובדאג"ה בימין, מור"ם בהג"ה סימן ר"ס, וביש נוחלין דף מ"ג ע"א נתן סימן אחר, קשי"א, ק'מיצה ש'מאל י'מין א'צבע, יעויין שם, והבאר היטב הביא מרבינו האר"י דהיה מלעיג על זה ולא היה חושש לכך ושכן כתב התשב"ץ, יעויין שם, גם הרב הגדול חיד"א, בברכי יוסף, ובשיורי ברכה, ובספר יוסף אומץ סימן ל"ז אות ז', ובספר מראית העין סימן י"א דף פ' ע"ב, ובמורה באצבע אות קל"ו, החזיק במעוז דאין לחוש כלל למה שכתב אבודרהם נגד דברי רבינו האר"י זיע"א ויטלם כסדרן, יעויין שם, ועיין זכור לאברהם ח"ג אות קכ"ט, ומבואר במורה באצבע שם, דנמי דאין קפידא ליטול מידיו ורגליו ביום אחד אפילו בזה אחר זה כאשר יעויין שם, ובאורחות צדיקים, וחמדת ימים פ"ג משבת אות ס"ב, ועיין בספר קסת יהונתן דף ט' ריש ע"ג, ועיין בבאר היטב, ומטה משה יעויין שם, ובשיירי כנסת הגדולה, דלא עשה עיקר לעשות בחמישי מפני הגידול בתספורת וצפרנים, ובקמח סולת יעויין שם, וידוע מעשה של חסיד אחד אחר פטירתו דנתראה לתלמידו וכתם על מצחו, וגילה לו דזה הוא בשביל שלא היה נזהר מלקצץ הצפרנים בערב שבת. והובא בספר חמדת ימים פ"ג משבת אות נ"ז, וקמח סולת כאשר יעויין שם

טז. הטבילה תהיה אחר חצות, כמו שכתב בעמודי שמים דף של"ה, והוא אם ימצאנה נקיה זכה וברה, ועיין עבודה ומורה דרך דף קכ"ז ע"א, דתהיה אחר ארבע שעות מהיום לפחות, ואם הוא אחר חצות יותר טוב, וכשהוא סמוך לכניסת שבת מעלי טפי, וכתב הרב מאור הגולה רבין חסידא זיע"א בספר מורה באצבע סימן ד' אות קל"ז וזה לשונו, אם אפשר יטבול בכל ערב שבת, וטוב לטבול טבילה אחת להעביר הזוהמא וטומאת קרי וכיוצא, וארבע טבילות, ויקבל ארבע מיתות בית דין, לתקן מה שפגם בארבע אותיות משמות הוי"ה אהי"ה אדנ"י, ומה שפגם בעולמות אצילות בריאה יצירה עשייה, ועל ידי קבלת ארבע מיתות וארבע טבילות יאירו ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן באצילות בריאה יצירה עשיה ויתייחדו השמות הקדושים והעולמות, ויטבול טבילה אחרת לייחד הכל, ועוד יטבול לתקן מה שפגם בכעס, בכח אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה גימטריא מקו"ה, ועוד יטבול להפשיט בגדי חול, ועוד שתי טבילות לקבלת הארת וקדושת שבת, עכ"ל, ונראה דאם טובל אחר ארבע שעות לא יאמר הוידוי בפה אלא בהרהור תשובה סגי, אכן אם הוא קודם ארבע שעות וכן בימות החול, נכון שקודם הטבילה יתודה כדי שלא יהיה טובל ושרץ בידו, וטוב שיטבול שלש טבילות לטהר את עצמו מטומאת קרי, ויכוין בשם חב"ו ובשם

ב"יט היוצא מפסוק ב'זרועו י'קבץ ט'לאים ומפסוק כי ב"י חשק ואפלט'הו, גם ראשי תיבות ב'י ח'שק ו'אפלטהו חב"ו, ושוב יטבול טבילה אחת ויכוין לחבר מים עליונים יו"ד ה"י עם מים תתאים וא"ו הי", ושוב יטבול ארבע טבילות לקבל ארבע מיתות בית דין כמו שכתב הרב ז"ל, ועוד יטבול טבילה אחרת לכוין בארבע שמות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, הם תשעה יו"דין גימטריא מי"ם, ועוד יטבול טבילה אחת להעביר זוהמת הנחש, ועוד יטבול לתקון הכעס ככתוב לעיל ביום שלישי בסייעתא דשמיא, ושוב יטבול טבילה לקבל הארת שבת זכור ושמור לקבל הארת נשמה יתירה, ואשר אין לו מציאות לטבול בשחרית של שבת כמו שכתב הרב, טוב ויפה לטבול טבילה ולפרש ולומר, הריני טובל טבילה זאת בעבור טבילה של שחרית של שבת, ויעלה לו אך אם הוא נשמר מאשה, וכמו שכתב הרב חמדת ימים בהלכות שבת פ"ג אות פ"ט יעויין שם, עוד יכוין בסוד המקוה מה שאמרו בזוהר הקדוש ובתיקונים שהיא בסוד עילאה ט' נקודין לכל סטר, וסוד המקוה הוא סוד הוי"ה שהמקוה בו ארבעים סאה, וכן הוי"ה בו ארבע אותיות כל אות כוללת עשר והיינו סוד מקוה ישראל ה', כמו שכתב הרב ראשית חכמה שער אהבה פרק י"א יעויין שם, ועיין מש"כ בתקונים תקון ע' דף קצ"ד ע"ב יעויין שם, ועיין בקונטרס נפש חיים מערכה ח' אות ט' מה שכתבתי בס"ד, עוד תשוב ותראה בספר של"ה בשער האותיות, שיש לבעל תשובה לעשות ארבע עשרה טבילות כנגד ארבע עשרה עתים לטובה שיש בספר קהלת, ולהפוך מרעה לטובה הארבע עשרה עתים שיש לרעה שיתהפכו לטובה בסוד ועתה יגדל נא כ"ח ה', עכ"ל

ובספר מדרש תלפיות דף קס"ח ע"ד הביא מספר תוצאות חיים וזה לשונו, בערב שבת ירחץ גופו בחמין ואחר כך יטבול במקוה, וטוב שיהיה הטבילה סמוך לשבת, ויטבול בערב שבת שתי טבילות, חד לפשוט בגדי חול מעליו, והשניה למשוך עליו תוספת שבת, ואם הוא טמא הרי יטבול שלש, ואם הוא בעל תשובה יטבול ארבע עשרה טבילות, וכשהוא במים ישתחוה למערב, כשטובל פעם ראשונה יאמר הריני טובל בפישוט מלבוש של חול, ואחר כך יטבול שניה ויאמר הריני טובל כדי לקבל הארת שבת זכור ושמור בחבורא חדא, ואחר כך ישחה ויאמר, הריני טובל לקבל נשמה יתירה, וכשיוצא פוסע לאחוריו כמו כשיוצא מבית הכנסת, וכשילבוש כסות נקיה יאמר כל כלי יוצר עליך לא יצלח ויכוין זה זהריא"ל, וסדר האמירה בשעת טבילתו יתנהג כמו שכתוב בדברי האר"י זלה"ה בתיקון שבת, עכ"ל, והנה מלבד הפסוקים אשר סידרו לנו,ועיין בקיצור של"ה כאשר יעויין שם) יש להוסיף עוד ולומר פסוק שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ופסוק מקוה ישראל ה' מושיעו בעת צרה ויש סמך לזה מדברי התקונים, תקון

י"ט דף ל"ט ע"א יעויין שם, ויכוין באותיות צר"ה שיהפך לרצ"ה, ועיין בספר צפיחית בדבש סימן י"ד באמירת פסוקים וכוונות בתוך הטבילה אם אין לבו רואה את הערוה, וגם מקום המקוה נקי וסגור לפני הפתח, יעויין שם.

טוב. וראה תראה להרב הקדוש בספר ראשית חכמה שער האהבה פרק י"א דף ק"א, דהביא מספר הישר לרבינו תם דכתב, כי טהרת הגוף יחדש טהרה בנפש, ובהיות הגוף טמא בודאי יגיע קצת פגם לנשמה, ועוד הביא מספר החסידים סימן פ"ג, דאחד מן הדברים המעכבים את התפילה דאין תפילתו נשמעת, הוא אם אינו טהור, ולפי סברת התוספות לתפילה נמי צריך טבילה, ושוב כתב, ושמעתי מחכם אחד זקן, כי מי שהוא טמא אין הנשמה שורה בו עד שיכנס למקוה, ודין הוא מהטעם הנזכר, עכ"ד. ועיין בקונטרס עתרת החיים באות ט', ועיין בספר מעיל שמואל מהשל"ה דף מ"ו ע"א אות ר"א

חי. יזהר החתן כי קודם שיכנס לחופה יטבול במקוה טהרה משני פנים, אי משום תשובה דהנושא אשה מתכפרין לו עונותיו, ואי משום שיהיה הזיווג בראשונה בקדושה ובטהרה ותועיל לו הטבילה שלא יחשוב מחשבה זרה, ואיתא בתנא דבי אליהו סדר אליהו רבא פ"ב על פסוק והוא כחתן יוצא מחופתו דאמרו כלשון הזה, נכנס בטהרה ויוצא בטומאה כך גלגל חמה יוצא בטהרה ונכנס בטומאה, יעויין שם, ועיין שם בפירוש ישועות יעקב דהביא, דנדמו נאו"ת החתן עם גלגלי חמה, ולפי זה עלה בידינו דיש סמך לחתן לטבול קודם ביאה ראשונה, וגם אחרי כן טהר גברא, ויען משום יוקר השערים ודוחק הפרנסה שינו המנהג במקומינו לעשות החופה בערב שבת, הנה זה בא אישו"ר מוסיף לטבול בערב שבת בזמן הראוי, דבר בעתו מה טוב

יט. אחר הטבילה לא ינגב במטפחת המים שעליו מהטבילה, כן כתב בעבודה ומורה דרך, והנותנים עליהם מים חמין מהמרחץ אחר שיוצאין מהטבילה לא טוב עושין, גם הזהיר עוד שם בספר עבודה ומורה דרך, דלא יעשה עוד מלאכה אחר שטבל לכבוד שבת, יעויין שם

ך. כשחל כ"ט בערב שבת לא יכנס למרחץ ולא יסתפר, אבל ליטול צפרניו יש להקל. עיין בספרי הקטן נשמת כל חי סימן ס"ה תשובה שלימה מהרב אדוני אבי אביר יעקב זלה"ה, ומה שכתבתי אני הצעיר שם בסימן ס"ו, ועוד שם בסימן ס"ז אופן דיש מקום להקל לא תקום פעמים צרה עיין שם, ועוד כתבתי בזה בספרי זוטא חקקי לב ח"א חלק יורה דעה סימן נ"ג ונ"ד ונ"ה, ועיין מים החיים נר"ו בקונטרס מי המרים סימן ג' מה שכתב על דברתי שבחקקי לב ובמה שהשבתי עליו בספרי הקטן חיים ביד בס"ד

אך. גם צריך שיזהרו דתוך שבעה שחל בערב שבת לא יקומו מעל הארץ כי אם אחר תשעה וחצי ולא קודם לכן, ועיין בספר פני אהרן חלק יורה דעה סימן כ"ט וסימן ל', יעויין שם ובספר דב"מ ח"א ביורה דעה סימן י"ד, [כאן מופיע סימן יד מצביעה] ולה' ראש משביר ח"א ביורה דעה סימן כ"ו והנמשך אחריו, ומן הדין הוא עד הערב סמוך לקבלת שבת בערבית, אלא דיש להקל משום דרוצים לפנות ערב לכבד את הבית לכבוד שבת, וגם ללבוש בגדי שבת מקודם ערבית, יהי רצון שלא ישמע שוד ושבר בשום גבול ישראל אמן

בך. בכל ימות השבוע צריך שתהא המילדת וגם אבי הבן ליתן דעתם אם ילדה האשה זכר סמוך לבין השמשות לכוין הרגעים שיצא לאויר העולם, וביותר בערב שבת דצריכים להיות בעינים פקוחות בקריאת אקש'אם הכרזת השקיעה, וגם המוהל יעשה חקירה ודרישה היטב, כי הן אמת דההוראה ברורה בזה, וכמו שכתב מורינו הרב המופלא המלאך רפאל ז"ל בתשובה כי בא מעשה אברהם מר בריה הרב נר"ו בדף מ"ז ע"א וע"ב, ושם הביא דהסכים עמו מר ברישא נשיא שה"ן על גביו רבינו הגדול הגאון מרן זקני זיע"א כאשר יעויין שם, מכל מקום הדבר תלוי בידיעת הרגע שבו נולד כדי שיברר הבית דין יכון בצדק כששואלין מהם לדעת אם נימול בערב שבת או בשבת או במוצאי שבת דהכל תלוי לפי הזמן שבו נולד ולרגעים תבחננו. ועיין בספר עיקרי הד"ט באורח חיים סימן י"א, ובספרי הקטן גנזי חיים מערכה ב' מה שכתבתי בארוכה בזה בחמלת ה' עלי, ועיין פרי האדמה ח"ד דף ג' ע"ג

כג. יזהיר לבני ביתו שיפרסו הנאמוס"יאה (כילה שעל למטה) מבערב כשיתקנו המיטות ולא יאחרו לפותחה עד לעת השינה, ולפחות יתחיל לפרוס אותה קצת ממנה, ועיין ברכי יוסף, ויד נאמן דף מ"ב ע"א, וכן אם רוצה להשים מחיצה בשביל הנר או הירח דאסור לשמש לאורן, יתן המחיצה מבערב, או יתחיל לפרוס קצת כמו שכתוב בקיצור של"ה, וכן הדין בג'אדיר (מטריה) לפותחו מבערב, ומה טוב העושה כלי מים עם כיסוי מחובר ממנו ללילל שבת כדי שלא יבא לידי ספק עושה אהל. ועיין זכור לאברהם בהלכות שבת מערכה א', והן היום ספר"א נה"ר ונדפס מחדש ספר אות היא לעולם למורינו הרב החסיד מר שארינו הפרד"ס זצ"ל, לך נא ראה מה שכתב במערכת הא' אות ג', ועיין נודע ביהודה ח"ב סימן ל', ועיין בברכי יוסף סימן שט"ו, וכבר עמדתי בזה בתשובה אי מותר לצאת בשבת בסולומברירו להגן מפני החמה ומפני הגשמים, ועיין שם על פריסת הנאמוסיאה, ובמה שכתב בספר מכתם לדוד סימן א', וחידושי משבצות זהב סוף סימן ש"א, ומזבח אדמה סימן ר"מ, ובספר אהל יצחק סימן ו' יעויין שם

כד. מנהג הרב בעל שם טוב זיע"א להתפלל בכל ערב שבת מנחה גדולה תכף אחר חצות, כמו שכתב בספר שבחי בעל שם טוב דף ל' ע"א, ועיין עיקרי הד"ט סימן ה' אות ט', ויד אהרן סימן רל"ב בהגב"י, ובשלמי ציבור דף קנ"ט ריש ע"ד, ועיין לעיל בתפילת מנחה מה שרשמתי שם בס"ד, והמדליקים נר שבת ואחר כך הולכים להתפלל מנחה סמוך לערבית, עיין בספרי הקטן לב חיים חלק ב' שעמדתי בזה בסייעתא דשמיא, ואם התפלל מתחילת שעה שביעית לא יצא, ברכי יוסף סימן רג"ל, ועיין קמח סולת דף ס"א ע"ג, וחידושי משבצות זהב, ואשל מפרי סימן רל"ב וסימן רל"ג, ובספר קול אליהו ח"א סימן י"ג, וזכור לאברהם ח"ג, וערך השלחן ריש סימן רל"ג, ושלמי ציבור דף ק"ס ע"ג, ומי שאיחר לבא במנחה גדולה ואומר בקול רם שלש ראשונות, אין רוח חכמים נוחה הימנו, אלא דשמא ישכח אין למחות אם רגיל לומר מנחה גדולה

כה. כתוב בספר החסידים סימן תשצ"ג וזה לשונו, מי שאשתו מעוברת והגיע חדש התשיעי, יתפלל שלא תלד אשתו בשבת שלא יחללו שבת, וכן על בתו וכלתו, ואחד היה מתפלל בערב שבת שלא תיפול דליקה בשבת ושלא תלדנה הנשים בשבת, עכ"ל, ועיין מה שכתבתי בספרי הקטן עתרת החיים סימן נ"ג דף ק"ט ע"א, דאנכי תקנתי בבית מדרשי ללמוד ספר תהלים בעשרה, ובסיום שאומרים היהי רצון, הנה בכלל התחינה להתפלל שלא תפול דליקה בשבת ויום טוב כדי שלא יחללו את השבת, אמנם להתפלל על המעוברות שלא ילדו בשבת לא נראה לי, דאם גזירת הבורא שתלד בשבת כי מלאו ימיה ללדת, אפשר חס ושלום שאם תמהר או תאחר הזמן יבואו לידי סכנה חס ושלום, לכן לא מלאני לבי להתפלל על כך, ובהדי כבשי דרחמנא למה לן

כו. הרגיל בשמן זית בשבת מאריך ימים, ספר החסידים, והביא דבריו בבאר היטב סימן רס"ד ס"ק ד', והאשה חייבת להתפלל כשתדליק על חיי בעלה ועל בניה, ושיזכו לתורה, ועיין זוהר הקדוש סדר בראשית דף מ"ט ע"ב, ועיין מש"כ בספה"ק תוכחת חיים חלק דברים בס"ד

זך. פוק חזי מה שכתב בספר פרי מגדים בספר אשל אברהם סימן רנ"ו וזה לשונו, ראוי לתקן המכשלה הזאת בפרט בימות החורף וימי השלג, לילה ליום ישימו בערב שבת, וראוי לתקן שיקרא השמש לקבלת שבת על כל פנים חצי שעה קודם בין השמשות וכמו שכתב הב"ח, ובעונותינו הרבים ישימו ערב שבת לילה ליום, ומוצאי שבת יום ללילה כמו שכתוב בישעיה סימן ה', שמים חושך לאור ואור לחושך, וזהו תרתי דסתרי אהדדי, והחכם עיניו בראשו, והמוסיף מחול על הקדש מוסיף לו חיים, אלו דבריו, ואני אומר

דהמכריז במבוי שלו ובשכונתו לומר הדליקו את הנר, זכות הרבים תלוי בו ויוסיפו לו שנות חיים

כח. אשרי איש ירא ה' דיהיה מביט בכלי שעה דאם יגיע אחת עשרה וחצי דידליק, ואם לא קיימא ליה שעתא לא יתעצל מלשאול ממי שיש לו כלי שעה שהולך בכיוון כדי שלא יכשל לעולם ועד ועיין בקונטרס חיים תחילה, ובספרי הקטן רוח חיים מה שכתבתי בזה בס"ד, ובספר בית מנוחה קרא שמיט"ה מדיני הדלקת הנר ולא ביאר כדרכו דרך הקודש בכל מקום

כט. אמרו חכמים זכרונם לברכה, העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה, והוא מתשעה שעות ומחצה, עיין להגאון הרמ"ז זצוק"ל בספר חקרי לב אורח חיים סימן צ"ח יעויין שם, ואפילו להמוכרים צרכי שבת בעלי חנויות דהתירו עד הערב, כבר נתקן בעירנו אזמיר יע"א מימי עולם ושנים קדמוניות, דיוצא תלמיד חכם קבוע מושכר מהכולל בכל ערב שבת וכלי השעה בידו, ומסבב בפני כל החנויות בהליכה וחזרה להזהיר להם סגרו כי הגיע אחד עשר ורביע, ומי הוא זה ואיזה הוא אשר לא ישמע בקולו, ואם יארע איזה בעל החנות דיתאחר, וייסרו אותו דקונסין אותו ממון לעשות בו משפט כתוב, וכן הביא בבאר היטב סימן רנ"ו מהמגן אברהם, לשלוח איש לבטל מלאכתם ולסגור החנויות, יעויין שם, אך הסוחרים והסרסורים היושבים בפתחי הלועזים מאחרים לבא, והאמת דהם אנוסים ומצטערים הרבה דהם על כרחם שלא בטובתם, על כל פנים כל אחד ראוי שיזרז עצמו שלא לאחר עד מקום שידו מגעת, וכבר מורנו הרב החסיד מר שארינו הפרד"ס זיע"א השתדל בזה, והוא היה המוציא בכל ערב שבת שני תלמידי חכמים דיסובבו בכל המקומות של סוחרים והסרסורים להזכירם ולהזהירם, והגם דנתבטל אחר כשארי עלה לשכון כבוד בארץ הקדושה ירושלים תובב"א, הא מיהא נמשך תועלת גדול דהורגלו לבוא מבעוד יום קצת מהם, יהי רצון דכולם יבואו לידי מידה זו להיות מקדמין ולא מאחרין, ויותר יצו ה' אתם את הברכה ואצלח עסקייהו ועיין בספר בית מנוחה דף ג' ע"ב

ל. בענין נתינת הצדקה, אי בכל הימים בריא בחיובא לתת, יותר ויותר בערב שבת, וצר לי מאד על כמה בעלי בתים דאומרים לעניים הבאים לשאול בחנות או במרתף דכבר נותנים בבית, ויש מהם דבבתים אומרים כבר נותנים במרתף, ואיך יתכן דמי שחננו ה' להיות לו עושר דישוב דך נכלם ומתי יקיים נתון תתן, ולאנשים האומרים כן מצוה להודיע להם מה שכתב בספר מעשה הצדקה עד היכן הגיע ענין נתינת הצדקה בערב שבת, עיין שם, ובא וראה מה שכתב בספר שבט מוסר פרק ט' בענין צער המגיע לעני

בערב שבת וביותר בימי החורף ביום סגריר, עיין שם דנלמד מדבריו דביומא דסיתוא וגשמים יורדים ראוי לכפול הצדקה לעני הבא מלוכלך בטיט היון ובגדיו נטפו מים, כדי שימהר לשוב לביתו יפה שעה אחת קודם, ובאמת אמרו כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים

לא. אתאן לפרק זה בור"ר, והוא דיזהר האדם בכל ערב שבת לברר הפירות והירקות כי בשבת אסור לברר, ואפילו אוכל מתוך אוכל כגון שני מיני פירות אסור וכל שכן בורר פסולת מתוך אוכל, ובפרט באגוזים ולוזים ושקדים שיש להם קליפה ירוקה אין לפרקן בשבת לשבת, וגם במשקין יזהר לסננן כדי שלא יהיה בתוכן זבובים ופרעושים, כי הגם כי יש מתירין, כמו שכתוב בתשובות הרב מוהריט"ץ סימן ר"ג, מכל מקום הסכמת האחרונים לאוסרו, וכמו שכתב בספר יד אהרן סימן שי"ט, ובט"ז שם ס"ק י"א, ובסימן תק"ו ס"ק ג', ועיין מה שכתב הרב באר היטב ס"ק ב', וביותר יש ליזהר ביין של קידוש שלא יהיה בו חשש פסולת, ותיקונו הוא לסננו קודם שבת ולא יבא לידי מכשול או בלבול בשעת הקידוש, כי הגם כי לא יברר, צריך להחליפו ולהשליכו עם המשקה, ומי יודע אם לא יהיה עוד שם דקה מן הדקה ויבא להכשל באיסור אכילת תולעת כי יש כמה לאוין, ובמקום מצוה יהיה עבירה חס ושלום, כי כן שומר נפשו יזהר הרבה בזה ותע"ב

לב. גם כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים בכל ערב שבת, שלא תשכח ושמא תעשה בדף הפאסטילים (בוריקאס ממולאים בבשר) מעבר לדף עם בויו"ס (בורקס גדול) ובוריקא"ס עם גבינה, ואין זה תקון שמתהפך הדף וצריך דף אחר, ואם יש יכולת ליקח בכל שבוע גבינה ובשר שיהיה לו יכולת ליקח שני דפים, וכן כשעושות אליטריאה (אטריות) ופידיאוס (פתיתים) וטרישינאטו וכדומה, שיתנו דעתן בדפא אם הוא לאכילת בשר או לגבינה, גם תזהר שלא תתן הבשר חי, כמו שכתב במחזיק ברכה סימן ע"ז אות ד', ועוד שם באות ג' ואות ל"ד, ובאהלות פ"ג איתא דנקרא כני, יעויין שם, ואשה יראת ה' היא תתהלל כשעיניה פקוחות על דברים כאלו

גל. השחזת הסכין בערב שבת נפקא להו מפסוק וידעת כי שלום אהלך, מרן בית יוסף משם הכל בו, ועוד מקרא והכינו את אשר יביאו, דא"ת הוא על דרך לאתים ולמזמרות, כמו שכתב בספר ח"ע, ובספר חמדת ימים פ"ב משבת אות נ"ח כתב, דעל דרך הסוד צריך שלא יהיה פגום, דעל ידי ביטול הפגימות יתבטלו ס"מ וחיילותיו, ועל זה נאמר וידעת כי שלום אהלך, יעויין שם, ואני אמרתי דרך צחות, לפי מידת הנשים דלוקחות הסכינים לגרר הנסרים והקורות והעמודים ללבנם, והא גרמא להו דמלאים פגימות, ובליל שבת כשלוקח הבעל בית לחתוך ולא יוכל יעשה קטטה עם בני ביתו, אפילו

שלא פגמו הם הסכין, תולה הסיבה בהם על דרך כך עונשו של בדאי, לכך דרשו וידעת כי שלום אהלך על השחזת הסכינים ולא תחטא לחשוד אותה, דלפי האמת לא לקחה הסכין לגרר בחלונות ובפתחים וכדומה, ונמצא דהשחזת הסכינים מביא הבאת שלום בין איש לאשתו, ולכן גם האשה תתן דעתה על זה לטוב לה

לד. עוד כתב החמדת ימים בפ"ב משבת אות ע"ג, דיזהר בערב שבת לפנות כל קורי עכביש כדי לגרש הקליפה הנקראת שממית, וראשי תיבות ש'ממית ב'ידים ת'תפש הוא שב"ת לרמוז כי זמן ביעורה בערב שבת, (יעויין שם, ובספר עמק ברכה יעויין שם), ואני שמעתי מפי צדיק מורינו הרב מר קשישא בעל עבודת משא זלה"ה, דהרב הגדול בעל יד אהרן ז"ל שהיה מקרב מחנינו בדור שלפנינו, היה מזהיר לבני ביתו דכיון דנעשה אחר חצות נכנס קדושת שבת, ואין לפנות הקורי עכביש אם לא קודם חצות, ואתי עליו מהרמז הנזכר דהוא שב"ת ומניחין אותה, זה תוכן דבריו, וזה בעצמו עושין לסגולה כדי לתופסה לשממית עצמה, דאומרין שבת ואינה זזה ממקומה, ורבים אומרים דהוא בדוק ומנוסה

לה כתב הרב **מורה באצבע**. אות ק"מ וזה לשונו, בהעלות המנחה בערב שבת קדש, הוא עת מסוכן למחלוקת בין איש לאשתו ובין המשרתים, והרבה טורח הסטרא אחרא לחרחר ריב, והאיש הירא יכוף את יצרו ולא יעורר שום מחלוקת והקפדה ואדרבה יבקש שלום, עכ"ד, ואנכי עבדו מוסיף על דבריו, דאני הגבר ראה עיני, דבכל בית שהיה מחלוקת בערב שבת לעת ערב או בליל שבת, היה בדוק ומנוסה כי רעה נגד פניהם ולא יצאו נקיים באותו שבוע באיזה מקרה רע, דוק ותשכח, ומרגלא בפומי לומר לבני ביתי בכל דבר, מאמרם זכרונם לברכה דצריך למימרינהו בניחותא, ופעם אחת בליל שבת בשנת תקע"ה שהייתי דר עם שכנים אחרים, שמעתי דהשכן היה עושה קטטה עם אשתו אחר הקידוש על דבר מאכל, ותכף קמתי מעל שלחני והלכתי וישבתי על שלחנו, וכשראו אותי נבהלו נחפזו ועשו שלום ביניהם, ובכל פעם שהיה רואה אותי היה מחזיק לי טובה ואומר אלי, אותה הלילה היתה לי לאות ולזכרון שלא עשיתי עוד קטטה עם אשתי אף שעברו ימים ושנים, וזה כתבתיהו בספר כדי דממני יראו וכן יעשו כל אחד עם שכנו הקרוב אל ביתו והיתה הרוחה, דאם הוא משים שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו לא יתכן דהוא יעשה קטטה ומחלוקת ומרבים שלום בעולם, ויחרד האיש חרדה גדולה ויבכה במר נפשו כשקורא בספר שבחי רבינו האר"י זיע"א, דמחמת קטטה שהיה בערב שבת, גרמ'א דנפיל דנר אלהים טרם יכבה כמעט שכב, אוי לדורות דיצא

חס"ר הד"ר עמודא דנהורא דנסתמו עיניהן וליבן של ישראל בעבור סיבה זו דעילא מצא, ואין ספק דמי שישים זה בדעתו, יהיה תמיד סבלן ומעביר על מידותיו ושלו' יוסיפו לו

סימן כח

עבודה זו תפילה מידי שבת בשבתו,
מספרים כבוד אל וקדושתו.

א. כבוד שבת הוא ללבוש מלבושים נאים וכמו שכתוב בש"ס דשבת על פסוק וכבדתו, כבדהו בכסות נקיה, ואם כן אינו מן הראוי להיות לובש בשבת בגד קרוע, שהרי פסק הרמב"ם בפרק א' מהלכות ביאת המקדש, כי כמו ששיכור אסור להכנס למקדש, כמו כן קרועי בגדים ופרועי ראש, אלא שבפרועי ראש הטיל תנאי אם הוא דרך ניוול, וסיים אף על פי שאינו באזהרה שאין זה כבוד ומורא לבית הגדול והקדוש שיכנס מנוול, אבל ישראל שגדל שערו עד שנעשה מחלפת ולא היה דרך ניוול הרי מותר להכנס בעזרת ישראל, יעויין שם, וכן כתב הרב החינוך סדר שמיני סימן קנ"א, והסמ"ג עשין ש"פ יעויין שם, וכיון שכן נראה לומר כי גם בשבת, הכבוד הוא שלא יהיה עליו בגד קרוע, וכמו כן שלא יהיה מנוול לגדל שערו שכן נהגו לגלח בכל ערב שבת, ולפחות בשתי שבועות ולא יותר דמורה ניוול, ונראה דאפילו בחול אסור ליכנס לבית הכנסת ולבית המדרש שהוא מקדש מעט קרועי בגדים, ועיין בספר שמחת עולם דף ל"ט ע"ב, ובספר מראה הנוגה למה"ר במה שבנה אצלו ציו"ן שם, ומכל מקום אם נקרע שלא במתכוין בשבת או לא ראהו מקודם, אזי מותר לחבר הקצוות באלפינטי (סיכות) או מחט שתוחב ואין זה תופר כמו שכתב בספר טל אורות דף נ"ה ע"ד

וכתב בספר ברית עולם סימן נ"ז וזה לשונו, ואני אומר אוי להם לאותן שבליל שבת אינם לובשים מלבוש שבת אלא שמתפללין בבגדי חול ועד הבוקר לא ילבשו בגדי שבת, ומחללין על ידי זה הד"ר קדושת שבת, ובא להם זה כי כל ישעם להדמות לגוים, והגוים במוקש אינם לובשים בלילה כי הם עושים יום ולילה, ובבלי דעת נלכדים בעונות בדבר חמור שמורים ששבת קדש מתחיל מהיום ומסיים יום ראשון בבקר, והוא עון פלילי, ה' הטוב יכפר בעדם, עכ"ל, (ועיין בית מנוחה דף ח' ע"א), וכמו כן יזהרו בפרוכת ההיכל והתיבה, ומפת ספר תורה ורימונים, להחליף מחול לשבת ויום טוב, דהוא בכלל ותנו כבוד לתורה איתא בילקוט ראובני בסדר בראשית, דלפי הלבוש שלובש האדם בעולם הזה בשבת, באותו גוון מלבישין אותו בעולם הבא, יעויין שם, וכבר גילו המקובלים המעשה שאירע בחסיד אחד דהלבישוהו שחורים בעולם הבא וציערוהו על שהיה לובש

כן בעולם הזה כנודע, עוד כתב שם בילקוט ראובני (סדר יתרו דף צ"ו ריש ע"א משם ספר ידיעת כוכבים, דצריך ללבוש בשבת בגדי צבעונים, יעויין שם, ונראה דאין קפידא ללבוש לבן כולו, אלא שלא ילבש שחורים או אדמוני כולו, אכן כשהוא לכמה גוונין אין לחוש, וכן נראה ממה שכתב בספר דעת חכמה דף י"א ע"ב, וכמו שכתב שם בפסוק לא תבערו א"ש דהוא ראשי תיבות א'דום ש'חור, ואם לבש, כי בא"ש ה' נשפט, יעויין שם, ועיין שלמי חגיגה דף קצ"א ע"ג, אכן בספרי הקטן רוח חיים סימן ר"צ הבאתי מכמה מחברים דצריך ללבוש לבנים, ושם עמדתי לענין יוהרא לצאת לבית הכנסת או לבקר בלבנים, עי"ש בס"ד

ב. טוב לאדם כשהולך לערבית ליל שבת, שיבחר להתפלל במקום שיש עניים ואומללים כדי שתתקבל תפילתו ברצון, ולא ירדוף במקום אשר עשירי בית והון, גם יתרחק מלילך להתפלל למקום דמעותד להיות צופה בנשים, ובכל עת ובכל זמן איתיה באזהרה זאת ויותר ויותר בליל שבת, כי הזמן גרמא להיות עוצם עיניו מראות ברע כדי שלא יבא להרהר באשה אחרת, גם לא ילך במקום שיושבים שם קודם שמתחילים ערבית ומדברים שיחת חולין ודברים בטלים, ואין צריך לומר אם מדברים דברים האסורים, ויקיים אשרי האיש אשר לא הלך, ויזהר עצמו לומר שיר השירים דכל האומר שיר השירים בכונה ניצול מדינה של גהינם, כי שלמה תיקן קי"ז פסוקים נגד קי"ז שעות שנידונין בכל שבוע בגהינם, דהסר ארבע שעות ומחצה בכל יום דאינן נידונין דעולה בין הכל כ"ז שעות, נשארו מקד"ם קי"ז, ולכך תקנו לומר בכל שבת שיר השירים, מעשה רוקח, פיה"מ, ועבודה ומורה דרך

ג. כשמקבל קבלת שבת, יצא לחוץ ממקום שמתפללים ערבית כחתן היוצא לקראת כלה ובלבד שיהיה המקום נקי מכל דבר, ובבית הכנסת יבא על נכון דיוצא לעזרה, ועיין בכנסת הגדולה, ומגן אברהם, ושלמי חגיגה סימן ב' אות ג', ועיין להרב בית מנוחה דף ח' ע"א, וכתב בילקוט ראובני דף ק"ו ע"א, דנשמה יתירה דשבת מהבל וקין רמוזים במזמור הבו לה', וה' מלך, יעויין שם, ולפי זה צריך לכוין היטב באמירת המזמורים

ד. כל סדר קבלת שבת עד ה' לאורך ימים יהיה פניו למערב, כן כתב רבינו האר"י זיע"א, וקמח סולת דף ע' ע"א, ועמודי שמים דף של"ט ע"ב, ומישיתחיל מזמור לדוד עד אחר ברכו דקודם ברכת מעריב יהיה עומד, ועיין קמח סולת דף ע' ע"ב, ומורה באצבע אות קמ"א) ויש לי תמיהא רבא על כמה אנשים חשובים מקושטא יע"א, דיושבים במזמור שיר ליום השבת, ואיך לא שלטו מאור עיניהם במחזורים שהדפיסו אזהרה זאת שיהיה

מעומד ויסודתו בהררי קדש עיין בספר מורה באצבע שם אות קמ"א, ובית מנוחה דף י"א ע"א

ה אפילו כשחל יום טוב בשבת דעולה המפטיר ומנגן הקדיש ובא בארוכה, ומסיבה זו שמה ישבו קודם שיתחיל ניגון יתגדל, עם כל זה כשבא להתחיל ברכו, תכף וקם כל העם כדי לקבל הארת שבת בתוספת נשמה יתירה, ועיין מורה באצבע אות קע"ב, ודע דהא דזוכה לקבל תוספת נשמה יתירה הוא דוקא אם נזהר מערב שבת ראשי תיבות שב"ת ב'יומו ת'תן ש'כרו, הא לאו הכי אינו זוכה, לכן יזהר לפרוע למלמדי בניו וילדיו וכיוצא בזה, דרך חיים דף קכ"ד ע"ב

ו. בליל שבת לא יעשה כמו בחול לחבק ידים ולסגור העינים, כמו שכתב בספר עמודי שמים, ועיין מה שכתבתי לעיל סימן ב' אות ה' בעזר רוכב שמים, ובשלמי ציבור דף קס"ח ע"ב, בית מנוחה דף ח' ע"א, ובשלמי חגיגה דף קצ"ד ע"ד, בא באזהרה דהתיקון הוא אמר עם הספר, יעויין שם, ובלאו הכי כדי שלא יטעה ויתחיל של חול, והוא סימן רע ויהיה דואג כל השבת, כאשר הובא בשל"ה, ושלמי חגיגה דף קצ"ט ע"א, ואליהו זוטא כאשר יעויין שם, בעבור חששא זאת צריך לתפוס סידור תפילה בידו כדי להתפלל בכל השלש תפילות של שבת, ועיין בית מנוחה דף ט"ו סוף ע"א, אך בזאת כתבתי בתשובה בספרי הקטן לב חיים חלק ב', להזהר דאם יש אותיות כתובות בצד הדפים בסגירתם לא יפתח בשבת לקרוא בו בסידור תפילה או באיזה ספר שיהיה ללמוד בו, ואם אין לו אחר יקח בשאלה, זה הוא אם נמצא כתוב מאחר, מכל שכן שצריך הוא להזהר שלא לכתוב בדפים בספרים שמעותד לקרות בהם בשבת, גם אם יש דף קרוע ונכפלו קצת אותיות לאחוריו לא ישוה אותם בשבת, ועוד זאת יזהר בספר חדש או בכריכה חדשה שהדפים דבוקים, שיפתח אותם מערב שבת ויעבירם אחד לאחד, וזהו בכלל והכינו, עיין שם באורך בסייעתא דשמיא, והזהיר בנוהג כצאן יוסף אות י"ט, דיקח מחזור דכל בו על הסדר, ותמה יקרא על המדפיסים דסמכו בשבת על של חול ומצאתי כדבריו בספר החסידים סימן תת"ף ותתפ"א יעויין שם, ועיין במורה באצבע אות קנ"ו

ז. לכו נרננה כו' הם ששה מזמורים נגד ששה ימים, והם ראשי תיבות גימטריא נפ"ש, קיצור של"ה דף פ"ב ע"ב, ויכוין לשבר הקליפה של כל יום, בית מנוחה דף ח' ע"ב, ואמירת במה מדליקין תלוי במנהג, ומה טוב האומרים אותו כי ביני וביני יבואו המתאחרים, כמו שכתב בספר עמודי שמים דף של"ח ע"א, ועיין שלמי חגיגה סימן ב' אות ו', ועיין אשל סימן ע"ר דהביא שתי סברות באמירת במה מדליקין, יעויין שם,

ונמצא דהם שלשה מנהגים ועיין אליהו זוטא סימן ע"ר, ועיין מה שכתב רש"י בספר הפרד"ס דף נ"ח ע"ד

ח. כתב בספר חמדת ימים פ"ה משבת אות ע"ג, דאין לשחות עצמו כשאומר בואי כלה, אלא יטה ראשו מעט לצד דרום ואחר כך לצפון, ואחר כך למזרח ולמעלה ולמטה ואחר כך למערב, או הכל למערב ודיו, וכן הביא בשלמי חגיגה דף קצ"ב ע"ג, ובעמודי שמים דף של"ט ע"ב הביא מנהגו של הרב מר אביו לומר שלש פעמים בואי כלה, ובפעם ראשונה שוחה לשמאלו, ובשניה לימינו, ובשלישית משתחוה לפניו, יעויין שם, ולפי דברי רבינו האר"י, הוא דיאמר שתי פעמים בקול רם ופעם אחת בלחש, עיין פתח עינים ח"ב דף ג', וחסד לאלפים סימן רס"ז, ועיין בשלמי חגיגה שם, וקמח סולת, ועיין בקיצור של"ה דף פ"ב ע"ב, ובית מנוחה דף י"א ע"א

ט. באמירת ה' מלך גאות לבש, כתב רמז נכון הרב הכולל כמוהר"ר אברהם חיים דוד ז"ל, מר ניהו שליחא דצבורא מקהילתינו יב"ק בכתבי הקדש שלו, והוא דגאו"ת לב"ש הם אותיות גא"ל שב"ת, והוא על דרך שכתב הטור בסימן רס"ז באמירת ושמרו, דאם שומרין ישראל שתי שבתות נגאלין כאשר יעויין שם, לכן גם מזמור זה נתקן לאומרו בעבור זה, זה תוכן דבריו, ודבר ה' בפיהו אמת דכך רמז רבינו האר"י, ועיין בחומת אנך שם, וביוסף תהילות יעויין שם, ובאמירת ה' לאורך י'מים יכוין שם יל"י

יוד. ראוי דכשיש מפטיר ומאריך בניגון באומרו ברכו, אז טוב שיאמר בלחש לב טהור ברא לי אלהים כו' עד ורוח נדיבה תסמכני, שלמי חגיגה סימן ב' אות י', ובית מנוחה דף י"ב ע"א וכשאומר ופרוס עלינו סוכת שלום אז יקום, דשם קבלת הנשמה של שבת, מוהרח"ו, ובשלמי ציבור דף פ"א ריש ע"ב, וש"מ שם, ובשל"ה כתב, דקבלת הנפש בבואי כלה, והרוח בברכו, והנשמה בופרוס, יע"ש

יא. מצוה על השומע מאחר דאומר שבת וינפש הב' בדג"ש, שילמדהו שהוא ברפ"ה, וכן המדביקים בערבית בחכמה פותח שערים ובתבונה משנה עתים, מצוה להודיעם שיאמרו מעריב ערבים בחכמה ויפסיקו, ואחר כך פותח שערים בתבונה ואחר כך משנה עתים, ועיין בספר שלמי חגיגה דבא באזהרה לחול ולשבת כדי שלא ישכחו, וכן בספר בית מנוחה דף י"ב ע"א, הוסיף נמי בין ברקיע כרצונו ובין בורא יומם ולילה. כמש"כ בעמק ברכה, ומגן אברהם כיע"ש

יב. אתה קדשת, יפסיק בין תיבת לשמך לתיבת תכלית, הרד"א, ושלמי חגיגה סימן ב' אות ט"ז, ועמק ברכה, ונוהג כ"י, ואליהו זוטא, ותוס' שבת שם

יג. יש גורסין והשביעי, ויש גורסין ובשביעי, ויש גורסין ויום שביעי, והראשונה או האחרונה נראית יותר, שיירי כנסת הגדולה סימן פא"ר, ושלמי חגיגה סימן ב' אות ט"ז, ובית מנוחה דף קל"ג ע"א

יד. אם טעה והתחיל אתה אדעתא דחול אז צריך לסיים הברכה, וזהו דוקא בשחרית, אבל ערבית ומנחה אם כבר התחיל אתה יסיים בשל שבת, זולת דהיכא דאמר יותר מאתה אז צריך לסיים ברכה דחול, ועיין שלמי חגיגה דף קצ"ב, ובפרי חדש בנימוקיו, ועולת תמיד, ובעמודי שמים דף שכ"ב ע"ב, ודו"ק בדבריהם ובסוף ספר אשדות הפסגה, ובבית מנוחה דף ט"ו ע"א, יעויין שם ובדף קל"ב ע"ב ודף רט"ו ע"א, ובאליהו זוטא שם, ובמחצית השקל, ותוספת שבת שם יע"ש, ולענין שליח ציבור אם טעה, כתב בספר חסד לאלפים סימן רס"ז אות ג' ה"ה שם דאינו גומר הברכה, והקשה עליו בני ידיד נפשי בן חכם יצחק ירנן, דשם באות ד' כתב דגומר הברכה כאשר יעויין שם, והוו תרתי דסתרי, ואם הוא טעות סופר אמאי חזר ושנאו, וממה נפשך צריך ישוב

טו. בשיירי כנסת הגדולה כתב דמנהגו לומר חמדת ימים עונג אותו קראת על שם וקראת לשבת עונג והביא דבריו בשלמי חגיגה סימן ב' אות ט"ו, ובית מנוחה דף קל"ג ע"א, ועיין לרש"י בספר הפרד"ס דף נ"ה ע"ד

טז. בין אלהים לאת יזהר להפסיק מעט, אליהו רבה, ועמק ברכה, ונוהג כצאן יוסף, ואשל מפרי סימן רח"צ, גם לא יאמר יהיו לרצון קודם אמירת נצור לשוני בכל תפילות שבת דאין בשבת שאלת צרכיו בתפילה, שלמי חגיגה סימן ב' אות ח"י, ובית מנוחה דף קל"ה ע"א חלק עליו בכמה ראיות, עיין שם, וכן הסברא נותנת דקאי לשים שלום, וק"ל

טוב. אחר העמידה לא יתחילו יום הששי אלא ויכולו, בין השליח צבור בין הקהל, וכל המוסיף גורע, שלמי חגיגה דף קצ"ו ע"ד ודף קצ"ז ע"א

חי. אם יש לסמוך על ברכת מעין שבע היכא דטעה והתפלל בשל חול, כתבתי משפטו בספרי הקטן רוח חיים סימן רס"ז, יע"ש בס"ד

יט. נשמה אחת סיפרה לרבינו יחיאל חמיו של הסמ"ק, דהמלאכים זורקין אותה למעלה ומניחין אותה ליפול בעצמה על שהיה מדבר בשעה שהחזן אומר ברכת מעין שבע, כן הביא במחזיק ברכה יעויין שם, וכבר הבאתי למעלה בדיני קדיש מעשה של אותו חסיד דהיו פניו מוריקות בעולם הבא על שהיה מדבר בויכולו וברכת מעין שבע, והחידוש הוא, הגם דהליצו טוב בעדו דהיה גומר במהרה קודם הציבור ואז היה מדבר, עם כל זה נתגלה חזותו דנענש. ועיין בשלמי חגיגה דף קצ"ז ע"ב, ובנוהג כצאן יוסף אות ח', ובית מנוחה דף י"ז ע"ב ודף י"ח ע"א

ך. צריך לומר אל ההודאות אדון השלום כגירסת הרמב"ם פרק ט' מהלכות תפילה ועיין בשלמי חגיגה דף קצ"ז ע"ב, ומזה אתה תחזה מה שיש לתמוה על הרב כסא אליהו סימן רס"ח דחס"ר בשניה להביא מהרמב"ם דלא אזיל בתר הרוב כאשר יעויין שם, ועל הרב בית מנוחה יגדל התימה דלא דק בקריאתו ולא עלה על דל שפתיו מזה כלל, וכבר השמתי בזה בקונטרס חיים לראש בס"ד

אך. בהאל הקדוש שאין כמוהו נוהגין בכל תפוצות ישראל לענות הצבור בקול רם כי הוא סיום מעין שלש ראשונות, ויש לי תמיה על מנהג עירנו דאינן עונים כי אם עד אמירת לפניו נעבוד ביראה ופחד, אלא דכד דייקינן בה, הנה גם באדון השלום היה ראוי לענות בקול רם כיון דזה הוא הסיום, וצריך לומר דבאחרונה יסעו לסיים בשבת זכר למעשה בראשית דיהא כשאר התפילות של שבת, ועניותיהן שלש נגד ראשונות ואמצעיות ואחרונות

בך. בעיר עוז לנו **אזמיר** יע"א לא נהגו לומר ברכת מעין שבע במקום שאין שם ספר תורה ואפילו בבית המדרש קבוע, ואעיקרא לא משכחת להתפלל בישיבות בליל שבת, ולסיבה זאת גם כשהיינו מתפללין לפעמים בישיבת בית יעקב רבי תובב"א בליל שבת, יגורתי מלומר ברכת מעין שבע, הגם דהעליתי בספרי הקטן רוח חיים דצריך לאומרו אפילו במקום דאין שם ספר תורה כאשר יעויין שם בסייעתא דשמיא, עם כל זה לא עשיתי מעשה להיות חדשה בארץ, אך בשאר עיירות גדולות נוהגים אפילו המתפללים בחצרות לומר ברכת מעין שבע, והכל כמנהג המדינה, ועיין שלמי חגיגה דף קצ"ח ע"א וע"ב, ומכל מקום בספר תורה חדש שמעמידין בבית המקדיש ימים אחדים, או יחיד דמביא ספר תורה לביתו לימים מספר על איזה סיבה ברשות הכולל, אזי נוהגים בעירנו לומר ברכת מעין שבע. ועיין בשיירי כנסת הגדולה סימן רס"ח, מטה יאודה שם

כג. כשאומר א'ך ט'וב ו'חסד י'רדפוני יכוין בראשי תיבות גימטריא שם הוי"ה ברוך הוא, ה' ל'אורך' י'מים' יכוין בראשי תיבות יל"י וסופי תיבות הכ"ם כמנין אדנ"י, משנת חסידים, וקמח סולת דף ע' ע"ד, ומי שנקרא אברהם יכוין זה בכל תפילותיו אם נוהג לומר פסוק זה, ובתיבת לאור"ך יכוין לשלש מאות ושבעים נהורין דנשארין באריך אנפין כמנין אר"ך, עמודי שמים דף ש"מ ע"ב

כד. בתפילות שבת לא יעשה שינוי בניגון כמו שעושה בחול, דבאמצעיות דהן בקשות ושאלת צרכיו צריך לאומרם בהכנעה בקול נמוך, וכשחוזר לברכת רצה צריך להגביה קולו בניגון, אלא בשבת מתחילה ועד סוף יהיה בניגון אחד ובהרמת קול בשוה, ואפילו

בלחש ירים קולו מעט מבחול כמנהג רבינו האר"י שהיה משים הפרש בתפילותיו משבת לחול מתחילת התפילה עד לבסוף

כה. ראוי לכל מרבץ תורה בקהל עדתו לומר קבלת שבת במקום שהוא מאוחר יותר מפני העם הבאים מהדרכים, ומשום לא תקום פעמים צרה קבורת המת. ועיין בספר מזבח אדמה

כו. ראה בעיניך מה שהביא בספר ילקוט ראובני סדר בשלח דף צ' ע"ב משם בע"מ, וז"ל: והיה ביום הששי והכינו והיה משנה כו', לא נחית מן בשבתא משום דביה מתברכין כל יומי שבתא, וענין קבלתו הוא, דמסעודת ליל שבת ותפילתו - יום ראשון ושני, ומסעודת שחרית ותפילתו - יום שלישי ויום רביעי, ומסעודה שלישית ותפילתו מנחה - יום חמישי ויום שישי, וכן כתב האר"י ז"ל שכן אדם חייב לכוין בשבת בשם הוי"ה וכל שם מ"ב שקוצ"ית, בלילה ש"ק, ושחרית ו"צ, במנחה י"ת, כי כנגד ש"ק שני ראשונים משם מ"ב, ונגד ו"צ שני אמצעיים, וכנגד י"ת שני אחרונים, וביום ראשון ושני שולטים שני ראשונים כו' הרי לך סדר קבלתך, עכ"ל, ונראה ודאי דבעבור זה הוא מה שתיקנו לומר אנא בכח גדולת ימינך בקבלת שבת כדי לכוין לכל האמור, ולפי זה מה טוב דבזמירות שבת כשאומר אנא בכח גדולת ימינך יכוין לשתי האותיות דשייכי לצפרא דשבתא, אלא דהיה מן הראוי שיתקנו לומר אנא בכח גדולת ימינך גם במנחה אל כונה זו, וצריך לומר דהכל תלוי בעיקר הקבלה של שבת ודי באמירה דליל שבת, ולפי זה הנה מה טוב מה שכתב השיבולי הלקט, ובספר ברית עולם סימן קמ"ט, דאף על פי שהכין בבקר, מצוה להכין בערב ולרדוף אחרי צורכי שבת, יעויין שם, דאלו ואלו נצרפי'ם עד קבלת שבת שחשיכה לקיים והכינו את אשר יביאו, וחזי לאצטרופי בכח ובפועל, ודוק

זך. המאחרים להתפלל ערבית בליל שבת מאיזה סיבה יאמרו קבלת שבת מבעוד יום, וכמו שעושים בזמן העומר המצפים לספור קודם קידוש, וכך היה מנהגו של רבינו האר"י זיע"א בכל שבת, ועיין חסד לאלפים סימן רס"ז, ועיין להרב זרע אמת ח"א סימן ל"ד, ומכל מקום המקדים לא ישכח מלומר קריאת שמע אחר צאת הכוכבים, וטוב ליתן גבול לומר קריאת שמע קודם שיברך ברכת המזון אם נעשה לילה גמור, ולא יסמוך על קריאת שמע שעל המיטה, דנכנס בסלע המחלוקות אי עולה לכאן ולכאן, וכמו שכתבתי במקום אחר בס"ד, ועיין בית מנוחה דף י"א ע"ב, והנה לסברת ספר החסידים, צריך שיאכל אחר צאת שלשה כוכבים שיעור מעט דראוי לברך ברכת המזון, ועיין בעולת תמיד דחולק עליו, ובמחצית השקל בסימן רפ"ז, ועיין פרי חדש, ובנימוקי הרב אבא

מארי כתב בזה עיין שם, ועיין בספר נוהג כצאן יוסף אות כ"ו, ובאליהו זוטא סימן רס"ז, ובספר תוספת שבת שם, ועוד כתבתי בזה לקמן סימן ל' בדיני קידוש בעזר משדי .

כח. מצוה להודיע לכל, המאמר דרבי שמעון בן יוחאי עליו השלום בתיקוני הזוהר תיקון י"ח, דהא דאמרינן תפילת ערבית רשות הוא לימי החול, אך ערבית דשבת חובה, ומזה אתה תדין כמה צריך ליזהר בתפילה זאת ולתקן כל תפילות ערבית דחול דנאמרו שלא בכונה ובמרוצה וביחיד, ועיין בספר בן יוחאי דף ק"מ ע"ד, ולפי זה יש להשיב על מה שכתב עולת תמיד סוף סימן רס"ח, עיין שם, ומחצית השקל, ועיין בספר עמודי שמים דף ש"מ ע"א, דזכר עשה ג' ארש"ות דתפילת ערבית של שבת חובה ולא כמו בחול דהויא רשות, יעויין שם

כט. כשמנשק יד אביו ואמו יכוין לקיים מצות כבוד אב ואם, וכמו כן מזקנו וזקנתו, וכן מרבו וחמיו וחמותו ובעל אמו, ואשת אביו שגדלתו, וגם מאחיו הגדול, וגם באחותו הגדולה, כמו שכתב הברכי יוסף יורה דעה סימן ר"מ, וגם מאחי אביו ואמו כשהם גדולים ממנו, כמו שכתב בספר החרדים והביא דבריו שם בברכי יוסף כאשר יעויין שם, וכשישק יד אמו יחשוב שיש סוד בדבר, עיין מורה באצבע אות קמ"ב, ועיין להרב משק ביתי ז"ל אות של"ב, והסוד הוא בליל שבת, ולא יתעצל אפילו היא בבית אחרת לילך שמה, כמו שכתב האל"ף, וראיתי בספר אור הישר דף כ"ה ע"ב דהוסיף לומר דוגמת אמו לחמותו, יעויין שם. ועיין עבודה ומורה דרך, ודרך חיים להגאון מליסא

ל. מנהגו של רבינו הגדול הגאון מרן זקני רב יוסף צדיקא זיע"א, (א"ה: בעל חקרי לב) שלא לבייש לפושעים ולמורדים בשוק, כשהיו באים לנשק ידו היה פושט את ידו, אלא שלא היה אומר לו ברכה כלל דהמנהג לומר יברכך ה' וכיוצא, ומצאתי סמך לדבריו להיות נותן יד לפושעים בלי ברכה בעדיפא מינה, והוא בחומת אנך בשמואל א' סימן כ"ה, וימצא כתוב בזוהר הקדוש סדר וארא דף כ"ג ע"ב בדוד עם נבל דהברכה משתמע לתרי אנפי, יעויין שם, ודוק, הגם דיש לחלק, נקוט מיהא זכר לדבר כמעשהו ממנו, ולענין כונת הברכה יכוין דראשי תיבות האצבעות הוא גימטריא יב"ק, ודי ביד אחד, וליוצא לדרך בשתי ידים דשני פעמים יבק רמז ושם דר"ך, כן כתב בספר נוהג כצאן יוסף באות ב"ך יברך, אכן ראיתי בספר עמודי שמים דף ש"ם דרצה להכריח דמניחים שני ידיהם על ראשיהם, וסיים וכן הוא מנהג אבא מארי, ולא כחסרי דעת שחושבים שיש קפידה לברך דוקא ביד אחד, עכ"ל, ושרי ליה מאריה דכתב כן, וכבר עמדתי על זה בספרי הקטן נפש כל חי מערכת ב' על מה שכתב בספרו שאלת יעב"ץ, והבאתי גם כן מה שכתב הרב פחד יצחק, ואם כן מלשון ונוסח הברכה הוא ברכת כהנים, דט"ו

פרקים ביד נגד ט"ו תיבות דברכת כהנים, ולכן אומרים יברכך ה', ולילדים ישימך אלהים כאפרים וכמנשה, שם בנוהג כצאן יוסף, וקיצור של"ה, ובספר מעבר יבק כתב דנוהג לומר ונחה עליך רוח חכמה עד ויראת ה' ועיין בספר עבודה ומורה דרך, ובספר דרך חיים להגאון מליסא י[ע]"ש

לא. אני מחלה פני כל שליח צבור שיעשה טבילת ידים בכל שבת בשחרית קודם שילך לבית הכנסת, על אופן שיהיה אפילו דידע אינש בנפשיה דניקה האיש אשר הוא טהור, ואופן הנטילות ונוסח התפילות כבר הובא בספר דרך ישרה, וספר שפת אמת דף קי"ז ע"א, אלא דאם טבל מבערב וכיוון גם לשחרית ונשמר מאשה אז אין צורך לזה, ומכל שכן אם עשה טבילה בבוקר בצפרא דשבתא, אך יזהר שלא יהיה במקוה שמחממין אותו מערב שבת לשבת, ועיין ברכי יוסף סימן שכ"ה משם רבינו האי גאון, ונודע ביהודה ח"ב סימן כ"ד וכ"ה וכ"ו, ובספר ברכות המים סימן שכ"ו, ובחמי טבריא עיין י"א מ"ב, ועיקרי הד"ט סימן י"ד אות ט"ו, ועיין שביתת יום טוב סימן ח', וטל אורות דף צ"א ע"ב, ואיתא בילקוט ראובני סדר בראשית, דהטובל בשבת בשחרית נחשב לו כטבילת כהן גדול ביום הכפורים, יעויין שם, ועיין בספר אור הישר, ועל כל פנים בין בערב שבת בין בשבת בשחרית, כשיוצא מהטבילה יאמר פסוקי אם תשיב משבת רגליך כמו שכתבו גורי האר"י, ואפילו כשרוחץ פניו ידיו ורגליו בערב שבת בחמין דהוא מצוה גדולה, ועל פי הסוד דצריך שיהיה בדרך זה פניו ידיו ורגליו, כמו שכתב במורה באצבע, ובספר אמת ליעקב ניניי, ובשלמי חגיגה דף קצ"א סוף ע"ג, ועיין שם בילקוט ראובני דף צ"ה ע"ד, ולמור"ם סימן רס"ב, ובשיירי כנסת הגדולה, ובית מנוחה שם, דסמוך לערב הוא מצוה ביותר גם בזה, וכשמנגב ידיו יאמר והיה הנשאר בציון כו', כמו שכתב בספר אור הישר דף כ"ה ע"ב, וגם יאמר פסוקים אלו, ודע דבסידור ערב שבת לא הבאתי דבר זה דמים חמין משום שיהיה לזכרון בין עיניך, דהן אמת דהוא דבר גדול על דרך האמת, אכן שתים רעות יוצאות מזה, האחת דאם לא יזדמנו לו מים חמין ובא בשעת חפזון, הוא מעותד לבא לידי כעס וקטטה והמה מ'י מריב'ה, ואם ירצה לרחוץ במים קרים יזיק לו לרגליו דסופו לבא לידי חולי פודא"גרי כמבואר בעובדא דירושלמי, לכן צריך שתי תנאים, האחת שלא יכעוס כלל אם לא מצא מים, ושנית דלא ירחץ רגליו במים אפילו בתקופת תמוז אלא במים פושרין, ומה טוב דהוא עצמו יתן מים בחמה שיחמו המים ולא יצטרך לשאול מבני ביתו

לב. הטלית גדול והקטן שלובש בשבת צריך שיהא בדוק יותר מבחול, יען מצינו בילקוט ראובני סדר בשלח דהביא, דבשבת דאין תפילין מעותד לחטוא, ונתן הקדוש ברוך הוא

ציצית דהוא לדור תם, תם מן הגזל ומן העבירה, יעויין שם, ולפי זה בשבת צריך זהירות טפי שיהיו כתקונן בלי שום פקפוק ובהידור מצוה, וחבל על דע'בדין בגדי חמודות לשבת ואין להם טלית נאה דודאי עונשם גדול, והירא את דבר ה' יתן דעתו בזה, ויהיה שלשים ותשע, כסדר שכתב הבאר היטב סימן י"א, וכמו שכתבתי לעיל סימן י'

גל. ביום שבת קודש יכין עצמו לקבל תוספת דנפש רוח נשמה ממקום עליון יותר מהלילה, מורה באצבע אות קע"ג, והנה במוצאי שבת מאחרים לבא וממהרים לצאת, עיין מה שכתב כסא אליהו, ואשל מפרי סימן רפ"א, ונוהג כצאן יוסף אות כ"ז, ובשלמי חגיגה ריש סימן ד', ולהגאון הגדול הרמ"ז בספר חקרי לב ח"ב ליורה דעה בשיורי א"ח סימן י"ג, ובמה שכתבתי אני בעניי בספרי הקטן רוח חיים שם בסימן רפ"א בס"ד, ובספר בית מנוחה להרב המופלג איש צדיק האריך למעניתו בזה בדף ק"א ע"א וע"ב בזה, ויש להשיב הרבה על דבריו ואכמ"ל, ועיין מחצית השקל, ותוספת שבת, ועתה ראיתי מה שכתב הגאון הרב עמודי שמים דף שכ"ז ע"ב, ועוד שם בדף שנ"ח ע"א כתב וזה לשונו, וכתבו הפוסקים סמך שלא לבטל שינה של שחרית בשבת, ואף שאמרו חכמינו זכרונם לברכה דמקדימין לבית הכנסת, היינו לאפוקי יום טוב, אבל אין צריך להשכים לפני אור הבקר, ואלו מראין עצמן מדקדקין במצוה משכימי קום בעוד לילה למהר להתפלל, אין אני קורא אותן זריזין מקדימין למצוות, אלא בכלל זריז ונפסד יחשבו, ביחוד בחורף שחוטפין קריאת שמע ותפילה באפילה כאורה, ולא ימצאו ידיהם ורגליהם לעשות כתורת ותיקין עם הנץ החמה קריאת שמע לגמרה, עיין מור וקציעה באריכות, ואף על גב דחזו לרבנן קשישי דעבדי הכי, אינהו הוו דייקי טפי וידעי ובקיאי לכווני שעתא, דמאריה דעובדא הוו וכל מעשיהן לשם שמים, ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול כי היום רבו המתפרצים הרצים להשכמה כדי להשתכר ולעסוק בדברי בטלה, ומשרבו מבלי עולם המתדמים כקוף בפני אדם על ידי מכסה של חסידות פסולה, בטלה ענוה ויראת חטא, השורה נתקלקלה ועמא דארעא אזלא ומדלדלא, הרחמן יחיש לנו עת הגאולה, עכ"ד, מכל מקום מצוה לשמשי הקהלות הסובבין בבתי היחידים בבוקר השכם, לקרוא ליחידים שהן יודעים דהנם מכת העצלנים, ומותר לשמש הכנסת להיות מקשקש בפתחים ולקרוא שיבואו לבית הכנסת, דלדבר מצוה אשתרי השמעת קול בשבת, ועיין בספר נוהג כצאן יוסף אות כ"ח שכתב, דדוקא בשחרית דהם ישנים הוא דהותר לקשקש, יעויין שם.

לד. זכור אל תשכח דבשבת יקדים אותיות נשמ"ה לאותיות שמו, ויזהיר תמיד לבניו הקטנים שלא יאמרו אלה"י נשמה בנשימה אחת אלא וריוח תשימו, וכתב הרב מחזיק

ברכה משם ספר הגן, דרב גדול ומובהק נענש בעולם הבא על שהיה גוער שמאריכין בזמירות בניגונים, ומאן דהוא אדם קל הביאוהו לגן עדן בכבוד על שהיה אומר הזמירות בניגון ובקול נעים, יעויין שם, ובשלמי חגיגה ריש סימן ד', ובית מנוחה דף ק"ו ע"ב, וגם יש מקומות דמצערי טובא להמזמר ולהחזן על פתגם דנא, דהיינו זה בזוית זו מרמז לו רוץ מהרה, וזה בזוית זו מרמז לו בשובה ונחת, והאיש הבינים מה יעשה לרוצה לעשות רצון שניהם ומתבלבל כונתו ואינו חושב במה שאומר, ה' הטוב יכפר בעד

לה. כשאומר ישאונך יכוין בראשי תיבות להנצל מקליפות יכ"ת ב"ר עש"ו כמו שכתבו גורי האר"י זיע"א כמו שהביא בח"ל שם, ובמזמורים ידקדק היטב לאומרם על פי הדקדוק כפי השגתו, ואם הולך אצל בקי ללמוד ממנו מה טוב, ולא יבוש ולא יכלם, וגם המלמד תנוקות של בית רבן יתן דעתו ללמד לנערי בני ישראל שלא יהיה להם שגיאות, דמשבשתא כיון דעאל עאל וגם כי יזקין לא יסור ממנה, ואפרש קצתם, והוא דבשלשה נאוה יש הפרש ביניהם, דהיינו לישרים נאוה תהלה, נו"ן קמוצה והאל"ף נחה, וכן השני כי נעים, אך נאוה קדש הנו"ן בפתח והאל"ף נעה בחטף פת'ח, ייראו מה' בשני יודין, יראו את ה' קדושיו הר' בשור"ק והאלף נחה, לא יחסרו כל טוב הט' בחולם, ולא יאשמו האלף בשבא לבד מפני השב'א דתחת הש', ויהי נועם הוא באדנות ולא בהוי"ה, מאדם עד בהמה כן צריך לומר בלי וי"ו, וכן ארצם נחלה בלתי למ"ד, כמו שכתב כל זה השלמי חגיגה דף ר"ב ע"א, וחסד לאלפים, ועוד הביאו שם על ואדונינו, והודו לאדני דהם מהשבעה דאינן בכלל וכל"ב, ואין האל"ף נחה, יעויין שם, דרשתי את ה' ועננני יכוין ראשי תיבות ודא"י גימטריא אהי"ה וסופי תיבות כה"ת, ועיין יוסף תהילות שם

לו. יכוין בעשרה מזמורים הללו נגד עשרה מאמרות שנברא בהם העולם, וכבר ביאר מזמור אחד במאמר אחד השייך לו, כמו שהאריך בשלמי חגיגה סימן ד' אות ג', ובברכת ברוך שאמר כתב בספר נגיד ומצוה דבא בראשי תיבות בשו"ה דעליונים ותחתונים שוין בברכה, מכאן שאין לשנות בשבת, ועיין בית מנוחה דף קכ"א ע"א, ונראה משום דאנו אומרים עם עמך ישראל, ודו"ק בראשי תיבות ב'רוך ש'אמר, ב'שוה ש'בת

לז. בנוסח נשמת, ובריותיו כמו על הבריות דברוך שאמר, הרב שלמי חגיגה דף ר"ג ע"א, וחסד לאלפים, ושם בעמוד ג' הביא, דהקורא קריאת שמע מבלי שיקדים אמירת נשמת כל חי כאילו קורא קריאת שמע בלא תפילין, כי כן מי שאיחר לקום ידלג מזמורים הנוספים לאומרם אחר התפילה כדי שימהר לומר נשמת כל חי, ועיין בפתיחתי לספרי הקטן נשמת כל חי במה שכתבתי שם מאשר חנני ה', ועיין בית מנוחה דף קי"ז ע"ב, דאם איחר לבא ידלג פרשת העקידה ולא המזמורים, יעויין שם ועיין עוד שם דף קפ"ה ע"ב

לח. מאן דגריס מלכינו לא גריס את שמך אלא ולברך שמך כדי שיהיו חמש תיבות במספר הראשון, גם צריך לומר והלבבות יראוך והקרב והכליות ואין כל, וגם צריך לדלג וישוררו כדי שיהא המנין שלם, כדכתב בספר תולעת יעקב, ועיין חמדת ימים פי"א משבת אות מ"ז, ובשלמי חגיגה סימן ד' אות ו', וחסד לאלפים, גם יאמר וכתוב בהם במ' ולא בנ' כי הוא לשון זכר, שם, וכל זה הביא בקמח סולת, ועיין בית מנוחה דף קכ"ו ע"ב יעויין שם

לט. ורוב רבי רבבות, לא יאמר הר' בשור'ק אלא בחירי'ק, ודגשות הב' לחסרון הכפל והוא כמו רבבי, גם ובשבע בקמ'ץ תחת הש' והב', עיין שם בשלמי חגיגה דף ר"ד ע"ג, וחסד לאלפים, ובית מנוחה

מ. המליצה שכתב המגן אברהם על האומרים וחולאים רעים ורבים דליתנו, דקורא עליהם ורבים מעמי הארץ, וצריך לומר רעים ונאמנים כלישנא דקרא כאשר יעויין שם, הן אמת דלגירסת מרן בית יוסף, והרב דוד אבודרהם, ותולעת יעקב, ונוסחת הרמב"ם, הוא רבים, כאשר יעויין שם בשלמי חגיגה דף ר"ד ע"ד, אמנם שיחתו נאה לא בטלה, דאומרים עמי הארץ וחולאים רעים, ומפסיקים ואחר כך אומרים ורבים דליתנו, וראוי ללמדם שיאמרו בבת אחת וחולאים רעים ורבים ואחר כך דליתנו, ובספרי זוטא רוח חיים סימן רפ"א נתתי טעם לנוסחא זו דהן רבים, יעויין שם בס"ד וזה תימה על הרב חסד לאלפים סימן רפ"א אות ד' כאשר יעויין שם, ועיין בית מנוחה, והן רבים עתה בעו"ש ואין להם סמך כי אם אשגרת לישן ממקומות אחרים דהוזכר רבים אצל רחמים

מא. על כן אברים שפילגת בנו, לפי מה שפירש מהרימ"ט סדר בראשית דהוא על הידים וחילוק האצבעות כאשר יעויין שם, יהיו כפיו פרושות בעת ההיא להגדיל השבח ולעורר הכונה

מב. כשאומר בפי ישרים דרמוזים יצחק ורבקה, יכוין לויעתר יצחק לה' לנכח אשתו ויעתר לו ה', כן יעננו בכל קוראינו אליו, ועיין בשלמי חגיגה דף ר"ה ע"ג, ובקונטרס חיים לראש פירשתי בכל נוסח נשמת כל חי מן הבא בידי בעת ההיא כיד ה' הטובה עלי

מג. במקהלות יאמר כמו מצהלות, עולת תמיד, ובית מנוחה, ואליהו זוטא, ובשבעה ענייני השבח הכתובים בזה יכוין לשבעה רקיעים, ותשבחות יאמר הב' בשבא מפני שהוא סמוך לדוד, ובכ"ן יכוין לשם ע"ב דהוא על השירה דיש בזה רמז לשם ע"ב, וכיון דבשבת הפסיקו בנשמת כל חי, צריך לרמוז לשם ע"ב, סדר היום, ומשנת חסידים, וחמדת ימים פי"א משבת אות מ"ח, ושלמי חגיגה

מד. אם אמר ישתבח ולא אמר נשמת כל חי, אם יאמרנו אחר ישתבח או אחר התפילה, או לא יאמר כל עיקר, עיין ברכי יוסף, ומכתם לדוד, ושלמי ציבור, ועיקרי הד"ט סימן י"ב, וכן תמצא לענין אמירת לאל אשר שבת, יעויין שם, ועיין אשל מפרי סימן פא"ר, ובספר בן יוחאי דף קמ"א ריש ע"א, ועיין בספר נוהג כצאן יוסף אות ל' ודו"ק, ובמ"א, ובספר בית מנוחה, ומחצית השקל סימן פא"ר שם, ותוספת שבת שם

מה. ביוצר של שבת ובחזרה לא יהא חוזר השליח צבור מה שאומרים הקהל בסיום הפסקות כי הוא טורח צבור וללא צורך, אם לא שממהרין הצבור, ספר החסידים סימן רנ"א, ובימים נוראים הוא טורח יותר. ועיין אשל מפרי סימן פא"ר, ופרי חדש סימן קי"ב, ועיין שלמי חגיגה דף ר"ג ע"א, ובתוספת שבת שם

מו. איתא בסודי רזיא, דבשבת בראשית לאחר בריאת העולם קרא הקדוש ברוך הוא לכל המלאכים ומינה אותם על העולם, ואז פתחו כולם ואמרו הכל יודוך, לכך אומרין אותו בשבת, והביא דבריו בשכחת לקט מערכת ש'

מז. כשאומר האל הפותח בכל יום תמיד, יכוין בתיבת בכל דעם ג' אותיות גימטריא הכל, והוא להשלים שבעה היכלות דאו"א, שפת אמת סימן ה' אשר בסוף ספר אמת ליעקב למהר"י נינייו זלה"ה

מח. סמיכות גאולה לתפילה בשבת אינו כמו בחול, ונפקא מינה דיכול לענות קדיש וקדושה אפילו אחר שסיים גאל ישראל, וכן אם מצא ציבור מתפללין אומר עמהם תיכף עמידה כדין ערבית ואחר כך קריאת שמע וברכותיה, וכן לברך על הטלית אם לא היה לו מקודם, כמו שהביא כל זה בספר שלמי ציבור דף ק"א ע"ב, ושלמי חגיגה דף קצ"ד ע"ד יעויין שם, ובחידושי משבצות זהב סימן קי"א העלה דבשבת אין צריך, אך ביום טוב הוא כמו בחול, ועיין ערך השלחן שם, ובעולת תמיד, ושאגת אריה סימן ט"ז, ובספר בית מנוחה דף י"ד ע"א ודף קל"א ע"ב ודוק

מט. יכוין דמהכל יודוך עד אל אדון מאה ושלש עשרה תיבות, נגד מאה ברכות ושלשה עשר כריתות על כל מצוה, ומבוקע עד שבתה תשע תיבות, נגד תשעה צדיקים מאדם הראשון עד שלמה, ונגד ט' שמות של מלאכי השרת, וט' תיבות שבקדוש קדוש קדוש, וממאיר עד רחמים שבע תיבות נגד שבעה ימי השבוע ושבעה מועדים, מהמאיר לארץ ועד בראשית שתים עשרה תיבות, נגד שתים עשרה מזלות ושנים עשר שבטים, שלמי חגיגה שם, ועיין להכלבו, ובתולעת יעקב עוד רמזים נפלאים והביאם הרב המגיה בספר שלמי ציבור דף ר"ו ריש ע"א

ן. יאמר ברוך ומבורך ולא ברוך הוא ומבורך, על"ת, ואליהו זוטא, והמתענה תענית חלום בשבת יכוין בכונה שהביא בספר משנת חסידים באמירת אל אדון על כל המעשים ברוך, עיין שם, והמתענה יקחנו משם

נא. יאמר צהלה, הה' בשו"א קמ"ץ, ועיין שם בשלמי חגיגה, וגם נכון לומר חסד ורחמים לפני כבודו, או בכסא כבודו, עולת תמיד, ואליהו זוטא, ובאמירת ראה והתקין צורת הלבנה, והתקין יש שני פירושים, עיין דעת זקנים סדר בראשית, ובספר מטה יהודה על דברי הב"ח, ועיין באליהו זוטא, ושלמי חגיגה, ואשל מפרי סימן פא"ר ודוק, ובשני הנוסחאות אם הוא והתקין או והקטין, עיין מה שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים בסייעתא דשמיא, ובאמירת מוציא חמה ממקומה, ראה תראה מה שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן פא"ר בסייעתא דשמיא

בן. דעת ותבונה סובבים הודו, ולא יאמר אותו, גם צריך לומר שרפים וחיות ואופני הקדש, וגם יאמר שבח נותנים לו ולא יאמר יתנו. חמדת ימים פי"א משבת אות נ"ב, וגן המלך סימן נ"ב, ונגיד ומצוה, ושלמי חגיגה, וחסד לאלפים

גן. כשאומר אתה ה' האל הקדוש יכוין לשילוב הוי"ה ואדנ"י, והוא תיקון לכעס, שבט מוסר פרק ל"א, ואי בחול צריך לכוין בזה קל וחומר בשבת דצריך הרחקה טפי מהכעס לגמרי אפילו לדבר מצוה, ועיין להרב הקדוש בשל"ה דרמז, דלא תבערו אש דהם שלשים ואחת שעות עם התוספת. והביא דבריו בעבודה ומורה דרך דף קל"ה ע"א

דן. אתה קדשת הוא סוד הקידושין, ישמח משה הוא סוד הסבלונות, תכנת שבת הוא סוד המשתה, אתה אחד הוא סוד יחוד חתן וכלה, אתה חוננתנו הוא סוד דפורש מהזיווג, שפת אמת סימן נ"ה, ועיין שם על דברי הרב מ"ח, ובשלמי חגיגה דף קצ"ה ריש ע"ד, ועיין מה שכתב הרב אליהו זוטא בסימן רצ"ב

הן. בפירוש נוסח ישמח משה, ביארתי בספרי הקטן רוח חיים סימן פא"ר בסייעתא דשמיא, ועוד שם באמירת ולא נתתו ה' אלהינו לגויי הארצות יעויין שם, ולא יאמר זכר למעשה בראשית כי אם בערבית ובמוסף ולא בשחרית ובמנחה, שלמי חגיגה דף ר"ח ע"ד, וחסד לאלפים

נו. שיחת חולין בבית הכנסת חמיר טפי בשבת מימי החול וכאילו מחלל את השבת, וכאשר האריכו בספר דעת חכמה שער השבת פ"ה, ובספר שלמי ציבור כיע"ש, הנה על זה כמו צער בנפשי איך גדל כח היצר הרע ויפק רצונו בשבת יותר ויותר מימי החול, דבחול אינם מדברים כל כך בבית הכנסת בשעת התפילה, דבחפזון יוצאים, ואילו בשבת דחמיר טובא מרבים העם לשוח שיחת חולין, ה' הטוב יכפר בעדם, ולפי מה שכתב

בספר עץ חיים שער פנימי וחיצון פרק ט"ו, דהתפילות של שבת הן מזון הנפש בפנים כמו שכתוב לרוח חיה ממללא כאשר יעויין שם, אם כן בין תבין דהטיבו את אשר דיברו כי עונש המדבר בבית הכנסת בשבת בתוך התפילה הוא גדול יתר מאד מימי החול, והיינו משום דעושה פגם גדול בבחינת התיקון עצמו של התפילות אם שח שיחת חולין, וזה יהיה עוד רמז אחר בראשי תיבות שב"ת, ש'תוק ב'תוך ת'פילתך, רוצה לומר שתיקה מדברים אחרים בעוד שהוא מתפלל, ויותר נראה ש'יחה ב'ל ת'מצא, או ש'יחה ב'טלה ת'אסור, והיינו כדי שיהא לזכרון בין עיניך דלא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה ובפרט בתוך התפילה

זן. אותן האנשים מדלת העם דמתאספים בפתחי הבית הכנסת בשעת הוצאת ספר תורה ומביטים בהקמת ספר תורה ואומרים וזאת התורה ויוצאין כתינוק הבורח מבית הספר, ראוי לגזברי הקהילה קדושה והשמשים לדבר עמהם ברכות וקשות לבל יניחום לצאת, ויתנו להם מקום לשבת בבית הכנסת למקומותם במושבותם כדי שישמעו קריאת ספר תורה וההפטרה.

חן. צריך לומר אשרי בקול רם בשבת משום דענתה בת קול ואמרה ראשי תיבות שבו ואלו הן, "אשרי", א'חר ש'שת י'מים ר'אשונים, "ישבי", י'ום ש'ביעי ב'חר י'ה, "ביתיך", ב'רכת י'ה ת'מלא כ'וס י'ין, "עוד", ע'ופות ו'בשר ד'גים, "יהללוך", י'שלש ה'סעודות ל'לבוש ל'בנים ו'חלף כ'סותך, "סלה", ס'ליק ל'עשות ה'בדלה, לבוש, וחסד לאלפים סימן רפ"ו, והנה לפי מה שכתב בשלחן ערוך סימן שכ"ד דמעמיד בהמתו על גבי עשבים מחוברים כאשר יעויין שם, אין קפידא לכוין גם בשבת בתיבת ומשבי"ע דהם אותיות עשבי"ם, וגם סופי תיבות עלי"ן, ומשביע' לכל' חי' רצון', והם לכל חי כדכתיב מצמיח חציר לבהמה ועשב, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה. כמו שכתב בספר הזכירה דף י' ריש ע"ב, ושם הוא דהביא דיכוין בר"ת רח"ל יעויין שם

טן. במקום שאין שם ספר תורה לא יאמר שובה למעונך כי זה נתקן על חזרת ספר תורה להיכל, וכן נוהגים, והנה במוסף של שבת, בין הנוהגים לומר למשה צוית ובין האומרים תכנת, הנה מה טוב אם יעברו לפני התיבה ביהוס"ף שמו, כדמוכח ממה שכתב בספר עמודי שמים דף שע"א ריש ע"א

ס. במוסף, אם התחיל בשל חול או מוסף אחר, פוסק, חסד לאלפים סימן רס"ז, ועיין בעולת תמיד, וגור אריה, ובמה שכתב הרב בית מנוחה דף ק"צ סוף ע"א, ותוספת שבת שם

סא. בקדושת מוסף, באמירת שמע ישראל יכוין למסור עצמו על קדושת ה', ובזה יזכה לקבל עוד תוספת נשמה יתירה חדשה יותר מהראשונה, דעת חכמה שער השבת פרק ט'

סב. בנוסח כתר יאמר ויגאלנו ברחמיו וישמיענו שנית, ועיין שיירי כנסת הגדולה סימן רפ"א, ועיין שלמי חגיגה דף ר"ב ע"א, ובאמירת ממקומו יפן ברחמיו עיין בספרי הקטן רוח חיים

סג. בנוסח מוסף יאמר תכנת שבת, מורה באצבע, וכן כתב באורחות צדיקים לגורי האר"י, ואפילו אם נוהגים בבית הכנסת שלו לומר למשה צוית, הוא יאמר בעמידה בלחש תכנת, ואין קפידא דשומע בחזרה נוסחא אחרינא, ועיין בספר דעת זקנים סדר פנחס במנחת יהודה דהביא משם המדרש דכן הוא הנוסח, ופירשו בו במה שאומרים מוסף שבת כראוי דהם שתים בלבד דכל ענייני שבת כפולים, ועוד תמצא שם בבעלי התוספות דפירשו כל נוסחת תכנת שבת, עיין שם, ובחמדת ימים פרק י"ג משבת אות ה' - ז', ועיין בפרד"ס דף נ"ז ע"א, ובטור, ומרן בית יוסף, ובלבוש, וחידושי משבצות זהב בפריו, ואשל שם דהם פירשו נוסחת תכנת, ומכולם נשמע דגרסינן בכ"ף ולא בקו"ף. ועיין שלמי חגיגה דף ר"ב ע"א, וגם אני בעניי פירשתי נוסח זה בקונטרס רוח חיים סימן רפ"ו מאשר חנן אלהים לעבדו

סד. צריך לומר האוהבי דבריה, בה' תחילה, שלמי ציבור, ובית מנוחה דף קפ"א ע"א, גם צריך לומר תמידים במ"ם ולא בנו"ן, וגם ואת מוסף בוי"ו יתירה תחילה, כמו שכתב המחצית השקל, ובשלמי חגיגה אות ו', וכן כתב באשל מפרי, אך בתמידין הביא בנו"ן, יעויין שם, ועיין בבית מנוחה דף קצ"א ע"א שהביא משם השלמי צבור שכן העיקר לומר ואת מוסף, יעויין שם, וזוהי שקשה עליו, דבספר בית עובד דף קס"ד ע"א כתב בשם הפרי חדש שהעיקר לומר את מוסף בלא ו', יעויין שם, ולא זכר מה שכתב השלמי צבור, והוי תרתי פסקי דסתרי אהדדי

סה. במוסף שבת וראש חדש בחתימת דמקדש השבת, עיין מה שכתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים סימן רפ"ו בסייעתא דשמיא

סו. בשבת אחר התפילה יזהר שלא יטעום מידי מבלי שיאמר קידוש, אפילו קאב"י ומים דמותרין לו קודם התפילה, עם כל זה אם התפלל אסור בהן עד שיקדש על היין כיון שבידו לאכול, אבל בין שחרית למוסף דחליש לבא, או שהתפלל בביתו והולך לבית הכנסת לקריאת ספר תורה ומוסף ויאריך הזמן הרבה, יאכל מתיקה וישתה קאב"י ואינו צריך לקדש אבל לקבוע סעודה אסור, עיין בספר עיקרי הד"ט סימן א' אות ו', וסימן י"ג אות ג', ועיין ברכי יוסף סימן רפ"ו דצריך לקדש, ועיין גם כן בזכור לאברהם אות

ק', ועיין באשל סימן רפ"ו, דאפילו כהן דעתיד לישא את כפיו יוכל לקדש ולאכול כזית ואחר כך ישא את כפיו, יעויין שם, ועיין בהשמטות ערך השלחן שם, ועיין לחם יהודה דף כ"ב ע"ב, ובעולת תמיד סימן רפ"ו, ובאליהו זוטא שם, ובספר תוספת שבת, ועיין מה שכתב בספר בית מנוחה דף קפ"ח ע"ב, והרב מחצית השקל סימן רפ"ו, ועוד לו שם בסימן רס"ט ודוק

סז. צאו וראו מה שכתב הרב משחא דרבותא סימן יק"ב דף ד' ריש ע"א וזה לשונו, גם כתב מרן האר"י ז"ל שהחזרה יש בה תיקון ועלייה מעולה מתפילה בלחש, ותפילות שבת אינם שוים בעלייתם, ושבע עליות יש ביום שבת עד שבחזרת תפילת המנחה יש עלייה רמה ונשאה, ואם כן כשאין חזרה הרי לא הגיע לחצי תפילה לפי שבחזרה יש עלייה גדולה, ואותה עלייה חס ושלום נתחסרה ונמצא שגורם עיכוב הגאולה, ואפילו כפי פשטן של דברים הקפידו קפידא גדולה בזמן מוהר"י קארו בצפת ת"ו במהרה בימינו כמו שכתב בסימן רל"ט וזה לשונו, ומתפללים שמונה עשרה ושליח צבור מחזיר התפילה כדרך שעושים בשחרית, וכן כתב גם כן רמב"ם ז"ל, וכן נוהגים האשכנזים, אבל הספרדים אין נוהגים לחזור שליח צבור התפילה במנחה כו', ומנהג האשכנזים הוא הנכון, וכן הנהיגו חכמים שבדור שלפנינו בצפת ת"ו במהרה בימינו וגזרו נידוי לעובר על תקנתם, עכ"ל, הרי לך שהקפידו גם על תפילת המנחה וגזרו נידוי, ומשמע שבדור שלפני הרב הוא שחידשו תיקון זה, ואם כן אין זה מן התימה אם נתעוררו בדור הזה, וקצת יחידי סגולה רצו להחזיר עטרה ליושנה, בלי ספק שרוח קדושתו יתברך נוססה בם, וקורא אני עליהם אשרי העם שככה לו, כדאי הם שתתגלגל זכות הגדול על ידם, ואם חפץ ה' יתברך כדי לקרב הגאולה העיר את רוחם לדבר זה, כל מי שעוזר וסומך לדבר זה להחזיר עטרה ליושנה, אשריו ואשרי חלקו שעושה נחת רוח ליוצרו, גם צריכים מנהיגי הקהל להעיר רוחם של הקהל, וידברו על לבם כזאת וכזאת אנו מרויחים בחזרה זאת כדי שלא תהיה עליהם התפילה כמשאוי וכבעל כרחם ויהיו ששים ושמחים במצוה הגדולה הזאת, ויקיימו מקרא שכתוב עבדו את ה' בשמחה ואין עבודה אלא תפילה, שאם תהיה העבודה בעצב ובדאגה הוא עון גדול כמו שאמר הכתוב תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, משמע שהעבודה היתה אלא לא היתה בשמחה, ולכך נתייסרו בעוונותינו הרבים, גם שיתנו לבם אל החזרה ויענו אמן כהלכתה, ולא יבואו חס ושלום לידי שיחה שלא יהא במקום תיקון קלקול חס ושלום כו'.

וכל איש ישראל כשידע טיבה של חזרה ומה טעם יש בה, בלי ספק יקבל עליו באהבה ושמחה רבה כי כל העדה כולם קדושים, וישא כל אדם קל וחומר, ומה אם לחיי שעה

ירכוב אניות וידריך בציות על הספק אם ירויח ויכניס עצמו בסכנה, במקום שהוא בטוח ובודאי ירויח בעולם הזה ובעולם הבא שהוא העיקר שבשבילו אנו סובלים כמה צרות צרורות על אחת כמה וכמה, עכ"ד, כיוצא בזה ה'ן א"רוך אליו למורינו הרב בתי כנסיות בבית מלא סימן קכ"ד דף קכ"ד ע"ב על מחזיקי תורה יכון בצדק, דשינו את מנהגם שלא היו אומרים בחזרה, דמכאן ואילך יהיו מתנהגים והולכים לומר בחזרה, עיין שם, וכן הוקבע בכלל הי' תקנות אשר הובאו בסוף ספר ימי דוד בקונטרס מעשה הצדקה יעויין שם דף קל"ג ע"ב, גם ראה תראה בספר תפלת כל פה דף ע"ה ע"א, ויד נאמן דף ע', ואדרת אליהו סימן ג', וערך לחם סימן קכ"ד, ועיין זכור לאברהם ח"א מערכה ת', ובמורה באצבע אות קכ"ח וק"מ, ובקשר גודל ריש סימן י"ח, ועיין בספר בית עובד, ובנוהג כצאן יוסף דף כ"ד ע"ב, וקמח סולת דף ס"ב ע"א, ויד אהרן סימן רל"ב, ושלמי ציבור דף קנ"ט ע"ד, וחסד לאלפים סימן רל"ב אות ה' ואות ו', וסימן רפ"ו אות ג', ועוד שם סימן קי"ד דף ס"ט סוף ע"א, ועמודי שמים דף קמ"ט ע"ב, וגור אריה הלוי סימן רפ"ו, ועיין בקונטרסי עתרת החיים סימן נ"ח אות ע"ח יעויין שם, ובחמדת ימים פ"ג מיו"ט אות כ"ח - כ"ט הוכיח במישור על זה עיין שם

ואחר כל אלה הדברים, מי האיש הירא את דבר ה' ויצא לחוץ במוסף שבת ולאבד חזרת העמידה וברכת כהנים מפיהם בברכה שלימה, וגם התחינה שתקנו לומר בשעת נשיאות כפים שהובא בספר בית מנוחה דף קנ"א ע"א לאומרה בכל שבת כאשר יעויין שם, ולפי מה שכתב בספר עמודי שמים הוא דצריך לאומרה בכל יום והיא מיוסדת מרבינו האר"י זיע"א, ועיין מה שכתבתי לעיל בדיני ברכת כהנים על תחינה זו, ובספר בית מנוחה תמצא באורך דיני נשיאות כפים והפליא עצה הגדיל תושיה ככוכבי השמים, וגם הכהנים הנגשים לצאת יש להם איסור נוסף דמאבדים טובה הרבה מאת ה' לברך את ישראל, ולא מן השם הוא דכדי למהר ולאכול יעזבו את ה' חס ושלום, ועל אלו נאמר הוי משכימי בבוקר שכר ירדופו, ובעירנו זאת הוא יותר חמור ענין זה, יען שלשת הגבורים מרבני עירנו, כל אחד בזמנו העביר קול במחנה שלא יצאו לעזרה לומר מוסף בלתי חזרה, הלא המה מורינו הרב מאריה דאתרין כמוהרי"ץ אלגאזי זצוק"ל בעל ספר דרך עץ החיים, הנה בקהל עדתו קהילת קדש פורטוגאל יב"ץ הוציא קל כרוזא ויצ'ו את הבריחים לעזרה שלא יצאו עוד, וקבלו שפיר גזרתו עד שעלה לשמים, ושוב אדוננו דוד מורינו הרב רב הד"א זלה"ה בעל תהלה לדוד דרש ברבים על זה, ואחריו מורינו הרב סבא קדישא בעל כסא שלמה ז"ל השוה גזרותיו על כל בני העיר ועשה הסכמה בכל חוזק ותוקף, ומי האיש אשר ימרה את פיהם ולא יחוש לגזרתם בעבור לצבות בטן רביע

שעה מקודם, זו אין הדעת סובלתו, ומי שיש לו יראת ה' על פניו יזהר גם במנחה של חול בכל יום לבקש איזהו מקומן דאומרים בחזרה וירוץ שמה להתפלל עמהם ועליו תבא ברכת טוב.

ובני הגדול אברהם אוהבי נר"ו אמר אלי מה שפירש דרך רמז בכוונת הכתוב שבע ביום הללתיך, והוא על מה שכתב מוהר"ד אבודרהם ז"ל, כי תפילה בחזרה נחשב כשלש, אחת בלחש, שניה בחזרה דשותק ושומע הוה ליה כאילו התפלל בעצמו דשומע כקורא, והשלישית הוא עניית אמן על כל ברכה וברכה, גדול העונה אמן דנחשב כאילו התפלל עוד הפעם ונוטל שכר מחמשים ושבע ברכות, יעויין שם, אשר בזה יבא על נכון מה שאמר הכתוב ועבדתם את ה' אלהיכם לשון רבים, ובתוך רבים הוא דאיתיה במציאות לחזרה, והיינו עבדתם ועבדתם על דרך יתן ויחזור דאומרים בחזרה דוי"ו מוסיף, וכיון דאם שלש אלה יעשה דמספרם כמשפט ז"ן, אם כן ראוי שיורד על פי מדותיו וברך את לחמך ואת מימיך, כי אל ז"ן ומפרנס אותך בריוח בר ולחם ומזון, והשתא זהו מה שרמז גם כן דוד המלך עליו השלום, דהיה נזהר להתפלל שחרית ומנחה בחזרה והוו להו ששה, ועם ערבית דליכא חזרה הרי שבעה, לכן שפיר אמר שבע ביום הללתיך, דתמידין כסדרן אני מתפלל שבעה בכל יום ויום, ולפעמים בנבל עשור דהוא כשיש מוסף, ועיין שלמי חגיגה דף קצ"ז סוף ע"ד, זה תוכן דבריו הי"ו. ועיין בספר אברהם יגל בקונטרס זכר צדיק סימן ב' אות ע"ד, ולענין צו"ץ עיין מאמ"ר אשכנזי סדר חיי שרה

סח. שא נא עיניך וראה מה שכתב הרב החיד"א בספר ככר לאדן בלקוטים סימן ה' אות י' דף ק"ס ע"ב, וזה לשונו, ומאי דבעי מר מי ששכח לומר קדיש ביום פטירת אביו, וירא ויצר, אם יאמר קדיש ביום אחר אם יועיל, נראה לי הדל פשוט דאמירת קדיש מועיל בכל זמן לאביו, וכבר כתב רבינו האר"י זצ"ל שיאמרו היתומים קדיש בשבת ויום טוב שיועיל הקדיש להעלותו ממדרגה למדרגה, וכן נראה לי הדל שקדיש ולימוד ומצוה שיעשה הבן בכל זמן עושה נחת רוח לאביו, כמו שנראה מזוהר הקדוש ומרבינו האר"י ז"ל במחדש חידושי תורה בשבת, ואם כן בנידון דידן יכול לומר קדיש באיזה יום שיהיה, ובכל שנה יקבל שיאמר קדיש יום פטירת אביו ויום שלפניו מעין דוגמא למה שכתב מור"ם ז"ל באורח חיים סימן רס"ג, דאשה ששכחה הדלקת שבת, שתדליק שלש פתילות והוא זכר לדבר, עכ"ל ועיין בספר שבט מוסר פרק מ' יעויין שם, ובשלמי חגיגה דף קצ"ח ע"ג, ובברכי יוסף סימן רפ"ד, וחסד לאלפים שם

סט. אין מכבדין ביציאת בית הכנסת אף על פי שהוא פתח הראוי למזוזה כי אין זה כבוד ליוצא ממקום קדוש, אלא בכניסה צריך לכבד, ספר עמודי שמים, וזה אינו שייך בשבת בלבד אלא גם בחול, אלא דבשבת הווה ורגיל דיוצאים בכנופייא בבת אחת

ע. לקפל הטלית, עיין באר היטב סימן ש"ב, ולהפרי חדש בליקוטיו, דהתיר בשחרית ואסר במנחה, ועיין ברכי יוסף שם, וכשלא קיפלו בשעת ערבית ינערנו כשקופלו למחרתו ועיין למוה"ר אישי כהן גדול בספר מדרש תלפיות, ועיין לקמן סימן ל"ב

עא. במנחה של שבת אי יכול לכבד בטליתו לאחר, עיין חקרי לב, ולהגאון הרמ"ז או"ח סימן ד' וסוף סימן צ', ובספרי הקטן לב חיים ח"א סימן צ"א, ויש להשיב על הרב רוב דגן מה שכתב בזה

עב. יאמרו ואני תפלתי אפילו במקום שאין שם ספר תורה. הרשב"א ח"ה סימן א' בהגהותי בקונטרס רחמים לחיים שם, ועיין בשלמי חגיגה, ואשל מפרי סימן רצ"ב, ובית מנוחה דף רט"ו ע"ב

עג. עטיפת הטלית במנחה צריך דוקא כשאומרים ואני תפילתי לך ה' עת רצון אחר קדיש דקדושת ובא לציון גואל כדי שיתעטף בעת רצון, הרב בספר הכוונות, ואור הישר, ובספר נגיד ומצוה כתב דאין צריך לכסות הפנים בטלית, ותכף ימשכנו במקומו כי אז מתגלה מצח וגם אנו מגלים מצח שלנו מעם הטלית, יעויין שם, והביא דבריו בשלמי חגיגה דף רי"ג ע"ב, וחסד לאלפים, ועמודי שמים דף שצ"ד ע"א, כי מזה תמהני על טעמו של הרב תולעת יעקב והביאו בספר מטה יהודה באמירת ובא לציון במנחה, משום דמן המנחה ולמעלה מתעורר מדת הדין ובקדושה זאת מתעוררים הרחמים, יעויין שם, והרי במנחה דשבת הוא כל בתר איפכא, דמתעוררים הרחמים כמבואר בזוהר הקדוש במאמר שאנו לומדים בסעודה שלישית, וכמו שכתבתי בעניותי בקונטרס רחמים לחיים סימן א' בסייעתא דשמיא, כי מזה הוא הטעם דאנו אומרים ואני תפילתי לך ה' עת רצון וכדכתב התולעת יעקב בעצמו, וגם מאי דאמרן דיתגלה מצחא בעונה הזאת, ואם כן דל מהכא דנתקן בעבור זה, אלא עיקר הטעם כדכתב הלבוש, דלא נאמר בשחרית משום שכבר נאמר במוסף, וגם בסדר היום כתב כמו כן דתוספת קדושה מעלה דכתר הניחו מקום לתפילת מנחה כאשר יעויין שם, ולהרב החסיד מהר"א חיון זלה"ה דף רי"ג יש מן התימה דהביא זה שם בע"א ובע"ב כנזכר לעיל ולא נתעורר מזה, וכעת אין ספר תולעת יעקב בידי לראות המשך לשונו, ובודאי דטעמו ונמוקו עמו ואנחנו לא נדע, ונאמנו מאוד דברי הגאון הרב עמודי שמים דף שצ"ג ע"א

עד. במנחה דשבת, העושה פתיחת ההיכל לא יוציא הספר תורה תכף שפתח אלא ישהה מעט כדי שיוכלו לומר בריך שמיה כי על פי הסוד עיקרו לאומרו במנחה של שבת, ואם יוציא תכף הספר תורה מתחיל גדלו ולא יוכלו לאומרו כל אחד ואחד בכונה, ומה גם השליח ציבור, לכן מתון מתון שויא, ועיין שלמי חגיגה דף רי"ד ע"א, ומחזיק ברכה סימן רפ"ב, ובית מנוחה דף רט"ז ע"א

סימן כט

ביומא דשבתא,

יציץ ופרח נהירו דאורייתא

א. יום שב"ק הוא מסוגל ללמוד חכמת הקבלה, כמו שכתבו גורי האר"י זיע"א, ועיין בספר חומת אנך בתהלים סימן צ"ו, ובספר עמודי שמים דף שפ"ט ע"א, ואנא חזיתיה לרבינו הגאון הגדול מרן זקני בעל חקרי לב זיע"א, שכך היה דרכו דרך הקדש, דאחר שהיה לובש בגדי שבת תכף היה לוקח ספר הכוונות וספר עץ החיים ללמוד בהם מידי שבת בשבתו, אשריו ואשרי חלקו זיע"א

ב. המחדש חידושי תורה בשבת מעטרים לאביו ואמו בעלמא דקשוט כאמרם זכרונם לברכה, וכן תלמיד חכם אשר נגע יראת אלהים בלבו, יאזור חיל להשתדל לחדש איזה דבר אי בר הכי הוא לחדש, ובתנאי שיהיו על דבר אמת, דאם חס ושלום שאינו אמיתי, שתיקותו יפה מדבורו והעדר טוב ממציאותו, ועל כל פנים ילמוד דבר חידוש שלא ידע עדיין. ועיין להרב מחזיק ברכה סימן ר"ץ, ועיין בספר דעת חכמה שער השבת פרק י'

ג. צריך ללמוד דיני שבת סמוך לשבת כדי שידע הלכותיו כמו הלכות חג בחג, ספר החסידים סימן קנ"ד, ואור הישר דף כ"ה ע"ב, והמו מעי כי אזכרה ימים מקדם שהיה לנו ישיבה במדרשו של רבי מג"ן למעלה מעשרים שנה בהילוך אחד בכל שבת ושבת, בצוותא חדא עם מורינו הרב החסיד הפרד"ס זיע"א, דהוא היה ראש ישיבה והיו באים כמה תלמידי חכמים שם, והיה הלימוד בהלכות שבת על הסדר של הטור, בש"ס ובפוסקים בעומקה של הלכה, ומי יתן והיה דככה יעשה התלמיד חכם שיש לו ישוב דאינו נצרך להתעסק במסכת בקורי"ם, ולילך אנה ואנה. ועיין בית מנוחה דף קצ"ד ע"א בבקור, ובמחזיק ברכה סימן ר"ץ מה שהשיב על הרב יעב"ץ ז"ל בענין הלימוד בשבת

ד. השומע דרשת חכם בשבת היא רפואה לאוזן יותר מכל האיברים, וכמו שכתב בספר משנת חכמים דף י"ט ע"ג, ותהלה לאל יתברך כאן נמצאו וכן היו בעיר עוז לנו **אזמיר** יע"א מדרשים ללמוד בשחרית בשבת, ולכל האומניות יש להם לכל אחד מדרש

בפני עצמו דהחכם שלהם לומד להם תנ"ך ומדרש רבה מהסדר, ואחר כך פרקי מוסר והמודעה וזוהר הקדוש, ובכל שכונה ומבוי שעובר האדם בשבת שומע קול תורה, וגם לעת ערב יש בעלי מוסר קבועים בבתי כנסיות ללמוד להם בשעת מנחה, והאיש אשר דר בעירנו זאת והולך בשבת לטייל ובמקום שאינו מעורב, ולדבר דברים בטלים ושחוק וקלות ראש, הנה עונשו גדול במאד מאד כיון דיש בידו בנקל במבוי לילך שחרית ומנחה לשמוע מוסר ובחצי היום לאכול ולישון, ואילו היה יודע האדם הפגם שעושה החוטא בשבת יותר מבחול, היה נחבא אל הכלים ולא יראה החוצה, עלית על כולנה דאנשים כאלה מעכבים את הגאולה, דאי שמרו ישראל שתי שבתות היו נגאלים, האל ברחמיו יזכנו לשמור את השבת כהלכתו תמיד שבת בשבתו. ועיין בתקנות חיים וחסד תקון י', ולהרב המאסף בספרו היקר בית מנוחה דף רי"ד ע"א, ונוהג כצאן יוסף אות ל"ה

ח. איתא בתנא דבי אליהו סדר אליהו רבה פרק א' וזה לשונו, שבת מה יעשה כולו תורה, מכאן אמרו ישכים אדם וישנה בשבת, וילך לבית הכנסת ולבית המדרש ויקרא בתורה וישנה בנביאים, ואחר כך ילך לביתו ויאכל וישתה לקיים מה שנאמר לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך שאין לו מנוחה להקדוש ברוך הוא אלא עם עושה תורה, יעויין שם, הרי לך סמך גדול לסדר הלימוד שלומדין במדרשים שבעירנו יע"א, ומתחילת המאמר נמי יש סמך למה שנוהגים לקום באשמורת וללמוד כל תהלים בכנופיא גדולה, יש מהם בחצריהם ובטירותם ויש מהם בבתי כנסיות, אשרי חלקם בעולם הזה ובעולם הבא, ומסוף המאמר נמי יש סמך להמחדש חידושי תורה בשבת, ודו"ק, ועיין בתקנות חיים וחסד תקון כ', מה טוב ומה נעים שילמדו בכל יום תהלים ספר אחד לפחות ובשבת כל החמשה ספרים, יעויין שם, והרוצה לידע כמה גדלה מעלת הקם באשמורת שבת ללמוד, יסתכל באמרות טהורות דכתב הגאון מליסא, בספר דרך חיים בעניני שבת אות כ"ז, ומשם באר"ה עד היכן מגיע, יעויין שם

ויו. אין לדבר בשבת ויום טוב אלא בלשון הקודש, ואם אומר איזה דרוש לאחרים יפרשו בלשון לע"ז כדי שיבינו, ודברי חול בשבת אפילו בלשון הקודש אין לדבר. אור הישר למוהר"מ פאפיראש דף כ"ה ע"ב, ועמודי שמים דף שנ"א ע"א

ז. טוב לקרוא בכל ליל שבת אחר האכילה מסכת עירובין אחר שישלים השמונה פרקים של מסכת שבת, הרב אור הישר שם שם לו, וכן כתב בעמודי שמים דף שמ"ט ע"ב

ח. כתב הגאון הרב יערות דבש וזה לשונו, מי שלא למד הלכות שבת על בוריו פעמיים שלש, לא יוכל להמלט שלא יקרה לו חילול שבת הן דאורייתא והן דרבנן, והגאון מליסא בעל דרך חיים דף קי"ד ע"ב הביא לשונו וסיים, ועל זה ידוו כל הדווים, וכמה מופלגים

בתורה עוסקים בפלפול וחריפות ואילו בהלכות שבת אינן בקיאין ובאים לידי ספק חילול שבת, עכ"ל, ואני בעניי אמרתי לפי קוצר דעתי, דאם ילמוד האדם בספר דרך חיים על הסדר בכל ענייני שבת דכתב שם מתחילתו ועד סופו, ובספר עצי שטים להגאון הרב בעל מרכבת המשנה מרישיה לסיפיה כראוי ויקרא בהם וישנה בהם, אני ערב בדבר דמובטח לו שלא יבא תקלה על ידו משום סרך חילול שבת כלל, ונכון לבו בטוח דשומר שבת כהלכתו כשילמוד על מנת לשמור ולעשות. ועיין להרב נוהג כצאן יוסף אות ד'

ט. הלא זאת מודעת, השינה בשבת תענוג, ופירשו בו שני פירושים, דהוא כפשוטו ושכבת וערבה שנתך, ועוד לשון משנה, דלא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בתורה, ועיין בספר עמודי שמים, והן אמת דרבינו האר"י זיע"א היה מקיים שתיהן, אך לא שיאריך בשוכבו זמן רב, כי אם למרבה שלש שעות ביום הקיץ ושעה וחצי ביום החורף, ויש בזה שתי זמניות, יש מפרשים על שחרית, ויש מפרשים על הצהרים, ועיין בספר אליהו רבה, ואשל מפרי סימן רפ"א, ובערך לחם יעויין שם, ועיין להרב בית מנוחה, וגם ביום טוב הוא כן כמבואר שם, וראיתי בספר ילקוט ראובני סדר ואתחנן דכתב, דבשבת טרודים השרים לקבל מזונות כל אחד לאומה שלו ואין קטרוג למעלה, ולכך שינה בשבת תענוג דאין שטן ואין פגע רע, יעויין שם, ולפי זה גם בשלש ראשונות מותר לישן ואפילו בשבת תשובה, ועיין לקמן בדיני ימי תשובה יעויין שם בס"ד, ועיין ברכי יוסף, ובמחזיק ברכה שלו סימן ר"ץ

יוד. עיניך תראינה מישרים מה שכתב בספר לב דוד פרק כ"ב וזה לשונו, ומזה תשכיל, אם בחול כשמדבר דברים בטלים עושה רושם ואתעד לעילא ויש לו בטילין הרבה כנגדו, מה יהיה בשבת כי העולמות כלולים זה בזה כמו שכתב רבינו האר"י ז"ל, דהעם הארץ בחול פוגם למטה בעשיה, ובשבת שהעולמות כלולים, גם פגם עם הארץ מגיע עד האצילות, ונמצא הפגם יתר מאד, אי מצד קדושת שבת שנצטוינו ודבר דבר, וזה עובר על דברי קבלה והוא חטא כפול, ואי משום הזמן שהחטא בשבת פוגם הרבה שהעולמות כלולים, ומה יתאונן אדם אי הם דברים אסורים כמו לשון הרע ואביזריה, דאז יהיה עון חמור כעבות העגלה, ולא די להם זה אלא שמדברים דברי תוהו דברי נרגן עזי דמסגן כן סגן על מגן ללמוד בספרים החיצונים, ויהיו בפיהם פה דובר כדבש למתוק, והם לא ידעו כי נמשכים בציר"ר של פגעים ודבקים בסטרא אחרא, והיינו דשנו בברייתא כי בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות, אלו שמחזיקים עצמם לבריות חריפים ומבינים בעבור התעסק בספרים חיצונים, ואומרים בפה מלא שהעוסקים בתורה והם משכילים, הם טפשים כאפרוח שלא נתפתחו עיניו, לכן הבת

קול כרוזא קרי בחיל, אוי להם מעלבונה של תורה כי זה עלבון גדול לתורה, היש עלבון יותר מזה לומר כי העוסקים בתורה הם טפשים וספרי המירם (ספרים חיצונים) יפתחו מוחם, ומחרפין אותם, ולכן יוצא כרוז אוי להם לבריות מעלבונה של תורה כי כל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף, ובאמת הן הן הטפשים ההולכים בחושך, ורוח הקודש אומרת נראה דבר מי יקום, עכ"ל, ומן האמור מפה קדוש מדבר, אתה תדין שלא לקרות גאזיטאס (עתונים) בשבת כי הוא איסור גדול ממה נפשך, אם אינו הכרח לו עובר על ודברת בם, ובשבת הוא מחלל, ואם הוא נצרך לידע, הרי הוא כדברים של משא ומתן, ושבח לאל יתברך בעירנו אזמיר יגן עליה אלוהים, נזהרים כולם בזה שלא לקרות גאזיטאס בשבת, וגם אגרות שבאים ממשא ומתן אינן נוגעין בהן עד מוצאי שבת, ועיין בשא"י ח"א סימן קס"ב, וברכי יוסף סימן ש"ו, ועיין בנוהג כצאן יוסף אות ל"ה, ועיין בספר שם חדש במלאכת המוציא יעויין שם, ועיין פסקי מהר"ם ריקאנטי סימן צ"ה בענין האיגרות יעויין שם, ובספר שדה הארץ חלק ג' סימן כ"א, מצא סמך למנהג לקרוא בנייר סדר העולין לספר תורה, וגם ההשכבות ומי שברך, יעויין שם. ועיין בית מנוחה דף רי"ד ע"א

יא הביטה וראה מה שכתב בספר דעת חכמה פרק י"ד וזה לשונו, ורוב חילולי שבת שנכשלים ההמוניים בהם הוא מחמת חסרון ידיעה, כי אינם בקיאים בדיני ל"ט מלאכות ובתולדותיהן, ולא בדיני מוקצה ואיסור טלטול, והתנא אמר שגגת תלמוד, רוצה לומר שוגג הבא לאדם מחמת חסרון ידיעה עולה זדון, רוצה לומר שהוא כמו מזיד, על כן הירא דבר ה' יזהר ללמוד קודם לכל הלימודים הלכות שבת ולהיות חוזר עליהם תמיד, כי שמירת שבת כהלכתו הוא יסוד לכל דת תורתינו, הן לצדיקים הן לבעלי תשובה, אשר כל אלה מחוייבים חכמי הדור להודיע להמוניים ולהזהירם על שמירת שבת, ולהודיע להם גודל השכר של שומרי שבתות כהלכתן, וגודל השכר של המקדשים דיבורם בשבת בדברי תורה, ולהגדיל אשמת המשתעשעים בשבת לקרוא בספרי מלכים ומלחמותיהן כמו שפסק מרן בשולחן ערוך סימן ש"ז, ומי אשר לא ישמע בדבריהם, לייסרו בעונשים קשין בממון וחרמות ושמתות כי הוא ממש כעובד עבודה זרה, כמו שאמרו מחלל שבת בפרהסיא הוה ליה ככופר בכל התורה, עד כאן תוכן דבריו, ומזה ילמדו חכמי המדרשים, דלא יעברו מללמוד וללמד להיחידים מדיני אבות מלאכות ותולדותיהם, והוצאה וטלטול, מעט בכל שבת חק בל יושבת, דכל העם ישמעו ויראו ויזהרו שלא להכשל בחילול שבת וזכות הרבים תלוי בהם

(א"ה: בדפוס ראשון נשמט כאן בטעות סימן השייך לסעודות שבת קודש ונדפס בסוף הספר אחר פרקי ר"ח כסימן ל"ו, והחזרנוהו למקומו לסימן ל' כפי שציין המחבר בהשמטות לסימן ל"ה בסופו).

סימן ל

[במהדורה קמא וברוב ההפניות זהו סימן ל, ובסוף הספר בהשמטות נדפס סימן לו אשר מקומו פה]

לא תעשה כל מלאכה ותולדותיהן כיוצא בהן,

ומדברי סופרים ודקדוקיהן

א. במקום אחד הקדים קדש לשבת ובמקום אחר הקדים שבת לקדש, וכן אצל שמירה, והוא לרמוז דצריך לשמור ולקדש קודם השבת ואחר השבת, כגון לא יצא סמוך לחשיכה דזה הוא קודם השבת, וגם לא יהנה ממלאכה דנעשה בשבת באיסור והיינו אף לאחר השבת, רבינו יעקב בעל הטורים בפרשת בשלח על פסוק שבת קדש לה', ועיין עוד לרבינו יעקב בעל הטורים סוף סדר בהר

ב. המזיקין שנבראו בערב שבת, אותן רוחות נוחין בשבת ובאין להזיק למי שמחלל שבת, או עצב בשבת, או אינו מתעדן בו, לכן רוב תחלואי רוחות בשבת, ולכך סמך שיר של פגעים לשיר של שבת, ספר החסידים סימן תתש"ע, וזה בעצמו הוא הטעם דנתקן לאומרו במוצאי שבת, ועיין בחומת אנך ביהושע סימן ב', ועיין לעיל בדיני קידוש סימן ל' מה שרמזתי מדברי הראב"ע, ולקמן אות ד' בסימן זה, [ואיתא בהשמטות זוהר הקדוש סדר שמות דף רע"ו ע"א, דבשבת שליט בעלמא מזל שבתאי ולא בעמא קדישא, בגין דעמא קדישא לית לון חולקא ואחסנתא בכוכבייא ומזלי אלא בקודשא בריך הוא בלחודוי, ואצטריך לון לאחזאה חדוה ומיכלא ומשתיא ולבושין ולאתקנא ביתא ופתורא ביומא דא, דלאו הכי לכל אינון דאחידן בכוכבא דשבתאי דאצטריך לון לאתענאה לאחזאה עציבו ודאגה ורוגזא ולמילבש שחורין ולכסאה שחורין ולא למיכל בשרא וחמרא ומשחא לאתענגא עינוגין דעלמא אלא למיתב בדיורא עציב ולאתפרשא מן בני אנשא, יעויין שם, ומכאן אנו למדים דעל ידי שמענג את השבת בכסות נקיה ובשתיה ומאכל על ידי כן ניצול ממזל שבתאי, והיא הוראה עצומה דאין אנו עדת ישראל עומדים תחת המזל ולא כאלה חלק יעקב, ואשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו שהוא משדד המערכות והוא שליט בעליונים ובתחתונים, יתברך שמו לעד]

ג. שלא לחלל את השבת אנו למדין משלשה, האחד מנהר שבתיון, השני מההר דמוציאין מעפרו כסף ובשבת אינו מוציא, השלישי מדג אחד דנקרא שבת דשובת על שפת הים עד מוצאי שבת, גלי רזיא, הובא בילקוט ראובני סדר בראשית, וזו סתירה מעליא לאומה ששובתת במוצאי שבת

ד. אמרו בגמרא, ודבר דבר, שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול, דאסור לומר דבר פלוני אעשה למחר, וקבלה בידינו דמי שאומר בשבת איזה דבר לעשות לא מסמנא ליה מילתא כמו שכתב החמדת ימים בהלכות שבת, והיינו טעמא כמו שכתבתי לעיל באות ב' משם הזוהר הקדוש, כי בשבת שולט מזל שבתאי, וכן כתב הרב אברהם אבן עזרא ז"ל על התורה סדר יתרו על פסוק זכור את יום השבת לקדשו, כי בשבת שולט מזל שבתאי ולא יצלח בשום מלאכה בשום דבר, ועיין אשל סימן רפ"א, ולא מבעיא בדיבור כי בלאו הכי אסור, אלא אפילו מחשבה דקיימא לן דבור אסור הרהור מותר, עם כל זה מי שחושב על המלאכה ביום שבת קודש לעשותה בחול אינה מתברכת כיון שחשב עליה בשבת, כך מצאתי כתוב בספר כתב יד משם מוהרש"א מסכת גיטין פרק השולח, כן כתב בספר חסד לאלפים סימן ש"ז אות ט', והיינו מה שכתב מוהרש"א שם על מה שאמרו בגמרא, בהני תלת מילי נחתי בעלי הבתים מנכסיהם, ואחד מהם דסיירי נכסייהו בשבת כו', הרי זה מחשב לצורך מלאכה ביום השבת, מלאכתו זאת גם בחול אינה מתברכת אחר כך כיון דחושב בה בשבת, עד כאן, ועיין עוד למוהרש"א בפרק מי שהחשיך, ולהרב ראשית חכמה שער הקדושה, ולהרב אור החיים סדר יתרו, ובספר דעת חכמה שער השבת פרק י"ד דהזהירו דצריך שמירת שבת במחשבה ודיבור ומעשה, ועיין נמי להרב אליהו זוטא סימן רמ"ב, וספר עבודה ומורה דרך דף קמ"ב ע"א, ועיקרי הד"ט אות כ"א, ונודע מאי דאיתא בויקרא רבא סוף סדר בהר פרק ל"ה וזה לשונו, מכאן דאסור לצאת לתוך שדהו לידע מה היא צריכה בשבת, מעשה בחסיד אחד שיצא לתוך כרמו לידע מה היא צריכה, ומצא שם פירצה אחת וחשב עליה לגודרה בשבת, אמר איני גודרה על שחשבתי עליה בשבת, מה עשה הקדוש ברוך הוא, זימן אילן של נצפה ועמד וגידרה והיה מתפרנס ממנו כל ימיו, עיין שם, והכי איתא בשבת דף ק"נ דעלתה בו צלף, יעויין שם, ועיין עוד טעמים אחרים דעל חילול שבת יורדין מנכסיהן להרב בן אורי בסדר ויקהל דף ל"ג ע"ג וע"ד, וראה נא נועם שיח סוד שרפי קדש מה שכתב מוהר"מ אלשיך ז"ל סדר ויקהל בענין דיבור של חול בשבת ויערב לך, ובחידושי משבצות זהב סימן ש"ז ביאר דאיסור אמירה נחלק לג' חלקים עיין שם באורך

ה. יזהר תמיד בשבת ביום ובלילה להיות עיניו משוטטות בארבע פינות שהולך, מה למעלה ומה למטה, שלא יהא איזה נר דלוק ויהיה גורם כיבוי, וביותר יזהר בהקמת ספר תורה, ולפעמים ישפוך השמן ויהיה נוטף על בגדי שבת, וידאג בשבת או יבא לידי מחלוקת, דהמחלוקת בשבת הוא נחשב כמחלל את השבת כנודע, וזה רמזתי בסמיכות התורה דנעוץ סופה בתחילתה, לעיני כל ישראל בראשית, שדרשו בתקונים, בראשית, יר"א שב"ת, והיינו דבא לרמוז דתמיד עיניהם ישיתו לראות אם יש איזה דבר מחילול שבת דלא יחללוהו ויהיה מוראת שבת עליהם, וכמו כן בהליכתו על גבי עשבים בשבת יתן דעתו במדרך כף רגל, וידוע מה שהביא באורחות צדיקים לגורי האר"י זיע"א, ובספר עבודה ומורה דרך דף קמ"ב ע"א, וקמח סולת דף פ"ט ע"א, דראה לאחד מכמה שנים שמת, דעל שנכנס בתוך מנעלו מעט עפר בהליכתו והלך ארבע אמות ברשות הרבים בעפר שברגלו, דקדקו עליו בעלמא דקשוט, ומה יהיה למי שהולך עם ש'ארטה (צעיף) בידו הנקרא טיצפי"ח והבגד מוטל על כתפו, ואוכל פיפיטאס (גרעינים) והולך במקומות שלא יש עירוב, ה' הטוב יכפר בעדו ועיין קיצור של"ה דף פ"ח ריש ע"ב

ו. כלל גדול אמרו בשבת, דתמיד כל היום וכל הלילה יהיה מגמתו בכל דבר שיבא לעשות לתת דעתו בישוב הדעת מה שהוא עושה, כי לפעמים עושה איזה מעשה בשבת מבלי דעת ואחר כך מתיישב בדעתו ורואה שעשה איזה איסור מאב מלאכה או תולדה בלתי כונה, כמו בליל שבת אם יזדמן פרעוש או נמלה וכדומה ומוללו ביד והורגו והוי איסור גמור, ואילו נתן דעתו לא היה עושהו, ועיין מה שכתבתי בעניותי בהגהותי על הרשב"א ח"ה סימן ב' בס"ד, וזכור לאברהם ח"א בד"ה צידה יעויין שם, ועיין בספר שם חדש במלאכת הצד בענין לצוד הפשפשים יעויין שם, ובספרי הקטן לב חיים חלק ב' עמדתי על היתושין שיש מהם המשוררים, ובתוך השינה הרג מהם במה שנגע אי בעי כפרה, יעויין שם בסייעתא דשמיא, וכמו כן בבורר פסולת מתוך אוכל בין באכילה בין בשתיה, ואפילו באוכל מתוך אוכל משכחת לה באיזה אופנים דאסור, ועיין בחידושי דינים מרבני ירושלים הנדפס בסוף ספר חיים וחסד להרב מוהר"ח מוסאפייא ז"ל באות ל"ב מה שכתב בזה כאשר יעויין שם, ועיין נמי להרב בית מנוחה דף נ"ד ע"ב לענין אוכל מתוך אוכל, ועיין בספרי הקטן רוח חיים סימן שי"ט, ועוד תשוב ותראה בספרי הקטן לב חיים חלק ב', בהיכא דנדבק הפרי בגרעינים אי ינער הגרעינים להוציאן, והיכא דאוכלו לאלתר, עיין שם, וכמו כן ברחיצת ידיו, שלא ליקח ענבים או לימונים שלא נסחטו עדיין וכדומה לשפשף ידיו, או אם נפל יין על בגדו, שלא לתת עליו מים עזים דאיכא איסור מלבן, ואפילו מים חיים כמו שהארכתי בתשובות בסייעתא דשמיא, לא זו אף זו כשיהיה

איזה טינוף על הבגדים שלא לתת עליו מים, כי אפילו דרך רחיצת פניו ידיו ורגליו אסור, ואפילו על הרצפה דליכא איסור כיבוס, יש בו משום שבות אם נותן מים לרחוץ הרצפה כמו שכתבתי בתשובה להלכות שבת, ובכל אלו הדברים וכדומה לאלו, אם אדם נותן דעתו בשבת קודם עשיית דברים כאלו לא יבא לידי חילול שבת, אשר זה יהיה כונת הכתוב בסדר כי תשא, ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתותי תשמורו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם, כי דייק לומר לדעת, דעיקר שמירת שבת תלוי בנתינת דעתו בכל דבר ודבר כאמור, ועיין בפסקי מוהרמ"ר סימן קי"ב וקי"ג, ועוד אני אומר, דישער האדם בדעתו דענייני שמירת שבת הם כהררים התלויים בשערה, ויהיה דומה אליו להיות מרגיש בכל אשר יעשה כמו דיהיב דעתיה השוחט בהרגשיות של הסכין אפילו דקה מן הדקה, ככה יתנהג בשמירת שבת, והבא לטהר מסייעין אותו מן השמים ולא יבא שום תקלה על ידו

ז. זכור נא מה שכתב הרב גדול בדורו בספר לב דוד פרק כ"א וזה לשונו, והנה הרב החסיד בספר דעת חכמה שער השבת פרק ד' לימדנו להועיל כמה גדול שומר שבת לתשובה, כי הנה על ידי החטא ממשיך כח הטומאה בפנימיותו וחיצוניותו, ועל ידי החרטה והבכיה ממשיך בתוכו ניצוץ שכינה ואותו הניצוץ מגרש כח הטומאה, והשנית, צריך לעשות מצוות חבילות חבילות באברים שחטא בהם ועל ידי זה יתהוו מלאכים ויגרשו המלאכי חבלה אשר בחיצוניותו, ושניהם אי אפשר כי אם על ידי שמירת שבת דזוכה לניצוץ שכינה דנשמה יתירה, גם מי זוכר בדקדוק האברים שחטא בהם שיקיים חבילות של מצוות, וגם צריך זמן רב, ועל ידי שמירת שבת כהלכתו שקול ככל המצוות, והוי כמקיים חבילות מצוות בכל האברים, וישלח מלאכים לגרש מלאכי חבלה אשר בחיצוניותו, זה תוכן אמרי קדוש ודבריו חיים וקיימים, וזה אפשר לרמוז תשב אנוש עד דכא, תש"ב אותיות שב"ת, כלומר שהתשובה הוא בשמירת שבת, ולכן בתיבת תשב נרמז שבת כי על ידי השבת יש מציאות תשובה אפילו עובד עבודה זרה שהוא ככופר בכל התורה ונמשך הטומאה בכל אבריו והוא קשה מאד לעשות מצוות בכל אבריו, אפילו הכי על ידי השבת השקול ככל המצוות נמחל לו, וזהו שכתוב תשב אנוש, אפילו עבד עבודה זרה כאנוש ופגם בכל, על ידי שמירת השבת יתוקן, ומכלל הדברים אתה תשמע תוקף תועלת שמירת שבת דהוי כמקיים כל המצוות וזוכה ליטהר מבית ומחוץ ועל ידי שמירת שבת נגמרה התשובה, עכ"ל, והרב בית דוד חלק אורח חיים סימן צ"ו כתב, דבתשובה עם השבת אהניא ליה להצילו דאינו צריך ליסורין הממרקין את העונות,

יעויין שם. ועיין מה שכתבתי על דבריו בספרי הקטן רוח חיים סימן רמ"ב בס"ד, ובדרוש שבת הגדול השתא הכא תרי"ט הארכתי בזה בעזר משדי

ח עונש המדבר שקר בשבת הוא יותר מהחול דפוגם יותר, עיין חומת אנך בתהלים סימן צ"ה, ועיין בספר כסא שלמה בדרוש א' לשבת הגדול, ובספרי הקטן נפש חיים מערכת ש', ובספר שומר אמונים סדר תשא, רמז בזה דבא בסופי תיבות אות' היא' לעולם' אמ"ת, יעויין שם

ט. ההולכים בשבת בגנות ופרדסים ובאים לידי חילול שבת, לא ידעו ולא יבינו דהאילנות צווחין כשיש חילול שבת, משום דחילול שבת גורם דליקה, וכשיש שריפה בבתים אחרי כן מוכרחים לקצוץ האילנות לעשות נסרים לבנות בתים, ועל כן כשרואין חילול שבת צועקין על הרעה העתידה לבא, כמו שכתב הרב הגדול מהרי"ד זלה"ה בספר צמח דוד בהפטרה לשבת פרה יעויין שם, ומאחר שכן איך הולכים בשבת אצל האילנות ועושים חילול שבת ובפרט בין הארזים ושקמה וכיוצא, האל הטוב יכפר בעדם, ועיין בספר קרבן מנחה סימן ת"ז באיסור תחומין, ומדבריו הוכח תוכיח למטיילים בשבת, ועיין בקיצור של"ה דף פ"ה ע"ב

יוד. הבונה בית בשבת אפילו בקבלנות לא נשאר לו הבית ולא לזרעו בימים מועטים, ספר החסידים סימן שמ"ח, ועיין מה שכתב בספר ברית עולם שם יעויין שם, וזה יהיה רמז במה שאמרו אל תקרי לדורותם אלא לדירתם, דאם שמרו בני ישראל את השבת בעשיית דירתם, אז יהיה לדורותם והיתה לו ולזרעו אחריו

יא. כמו שאסרו לכוין מלאכתו במועד, כן בשבת ענין הטורח אפילו שאינו מלאכה, כגון שיש לפניו ספרים או כרים וכסתות ואומר דבשבת שיש לי פנאי אסדרם, הוא איסור מדכתיב עשות חפציך ביום קדשי וכבדתו מעשות דרכיך, ספר החסידים סימן תתנ"ז

יב. עוד כתב בספר החסידים סימן רס"ו וזה לשונו, בשבת לא יאמר אדם נישן כדי שנעשה מלאכתינו במוצאי שבת, שאסור לומר למחר אעשה כך, ואפילו חפץ לכתוב תורה, מפני שמראה מה שישן ונח בשבת שעושה בשביל החול, אלא יאמר ננוח כי שבת היום, עכ"ל. ובספר ברית עולם שם זכר עשה למה שכתב בברכי יוסף ריש סימן ש"ז משם הרדב"ז, ועיין בית מנוחה דף רי"ד ע"א, ואין כל חדש דכבר הביאו הבאר היטב חדש סימן ר"צ והוא במגן אברהם שהביאו, ובקיצור של"ה דף פ"ה ע"ד, ואליהו רבה וזוטא, ועולת תמיד, וחסד לאלפים

יג. רבים חושבים דהותר אמירה לגוי אם יצוהו קודם השבת, והא ליתא, ואפילו בדבר שבות כל שאינו במקום מצוה הוא עון פלילי. כמו שכתב בספר מורה באצבע אות קמ"ט

יד. בחשבונות שעברו, מלבד דיש אוסרים מדינא לדבר בם, הנה אף למתירים אסר לן במורה באצבע אות קנ"א משום גדר וסייג

טו. אם בא לו ריח מבית הכסא, אם מותר לשאוב מים הרבה ולהשליך כדי שילך הריח, או איכא טירחא ואסור, ויצא משם אם רוצה ללמוד או לאכול, הנה על זה עמדתי אני הדל בתשובה בהלכות שבת, לך נא ראה

טז. בכל איסורים שבתורה, אפילו שהוא תלמיד חכם, כל שלא הגיע להוראה דאין אחרים שואלים ממנו, לא יסמוך על דעתו אלא שאל אביך ויגדך זקנך ויאמרו לך כיצד יעשה לאסור או להתיר, להטריף או להכשיר, לטהרו או לטמאו, כל שכן וקל וחומר באיסורי שבת דחמירא דשקול ככל התורה, ובפרט בדברים שיש בהם פירסום משום והייתם נקיים וחילול ה' באומות, כגון המשכיר שדה ומרחץ או תנור וסוס ורחיים וספינה וכיוצא בהן לגוי, או שהוא לשותפות או בדרך שאלה כיצד יתנהג ובאיזה אופן יהיה ההיתר, וכן במלאכות שעושה הגוי בשביל ישראל, ובאמירה לגוי ובדיני התבשילין וההטמנה, והוצאה מרשות לרשות וטלטול ומוקצה, וכן בשאר שלשים ותשע מלאכות, ומאבות יצאו תולדות, דלא יזוז אנה ואנה לעשות דבר אם לא ישאל לחכם בתחילה כדי שלא יבא לידי חילול שבת, ולא יתעצל ולא יתרשל מלילך אצל חכם לשאול שאלה מאדוניו כדת מה לעשות, ויתן לבו בדרך גהינם הוא דרך רחוקה יותר ומוליכין אותו בעל כרחו, וכדי להנצל ממנה ישם לדרך פעמיו וילך לדרוש אל ה' ולעשות בהוראת בית דין על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, וההולך בדרך זה ונקה האיש מעון והוא נקי וצדיק כל ימיו, ולא יבוש ולא יכלם מלשאול ואז לא יכשל לעולם ועד, ומי שחלק לו ה' בבינה יהיה קובע לימודו מידי שבת בשבתו בהלכות שבת. וכדכתיבנא לעילא בסימן כ"ט, ועיין נמי בקיצור של"ה דף צ' ע"א, ועיין שני אליהו דף ז' ע"א וב' מוסר השכל על זה עיין שם

טוב. צריך שיזהר כשהגינה היא של ישראל שלא יאכל שם בשבת דאיכא חיוב חטאת, חמדת ימים פרק י"ד משבת אות מ"ג, וטל אורות דף י"ט ע"א, וצריך לדקדק היטב בכל מקום שהוא, שלא יעשה נטילת ידים במקום שיש שם זרע זרוע, ויהיו עיניו פקוחות שלא לשפוך אפילו מעט מים במקום שיש זרעים אף דלא קפיד עלייהו כלל, וכמה הזהירו שלא יאכל בשבת במקום שיש עשבים שמא יפלו מים. ועיין פסקי מוהרמ"ר ז"ל סימן קי"ד, ובספר בית מנוחה דף ל"ז ע"א ודף ר"ו ע"ב, ומחזיק ברכה סימן שנ"ז, ובספר חיי אדם

חי. מה שנסתפק בספר בית מנוחה דף ע"ג ע"ב על פרקי שבת אי מותר לקרוא לאור הנר כאשר יעויין שם, לי ההדיוט אין מקום להסתפק כלל והוא פשוט דשרי, וכך מבואר בכמה מחברים וזו אינה צריכה לפנים ועיין עוד שם דף שנ"א סוף ע"א וריש ע"ב

יט. אסור להבחין בין בגדו לבגד חבירו לאור הנר אם אין אחר בהדיה, ועיין שבת של מי דף כ"ג ע"ד, ויעקב לחק שם לימוד ט"ו עמד אי שרי ללמוד נגד המדורה דהיינו אש של פחמין, יעויין שם, ועיין חסד לאלפים סימן רע"ו, ושם בסוף סימן זה כתב מור"ם, דצריך לכסות התינוקות שלא יהיו ערומים בפני נר של שבת משום ביזוי מצוה, ובלאו הכי הוא סכנה לעמוד ערום בפני הנר אפילו שאינו נר של שבת כאשר יעויין שם. ועיין להלק"ט ח"ב סימן קפ"ב

ך המחזיק ברכה סימן שי"ח הביא משם הרב זרע אמת, דטוב ליתן הקאב'י תחילה ואחר כך הסוקאר, ועיין עיקרי הד"ט בסעיף י"ד אות ל"ו, ובית מנוחה דף ר"ה ע"ב, ועיין עוד שם במחזיק ברכה סימן ש"ך בענין הלימונאדה דצריך ליתן הסוקאר תחילה ואחר כך לסחוט הלימון ואחר זה ליתן המים, ועיין עוד בברכי יוסף שם, ובמה שכתב עליו בספר נוה שלום דף מ"ד ע"ב וע"ג יעויין שם, ובזה נתנו סימן והנה סל"ם מוצב. ועיין מה שכתב בספר בית מנוחה דף נ"ז ע"א, ועוד שם בענין לסחוט הטרוש'י תוך המאכל, ובמה שכתבתי אני בעוניי ואת רוח"י אתן סימן ש"כ בס"ד, ועיין עיקרי הד"ט סימן י"ד אות צ"ב, ובחידושי דינים מרבני ירושלים הנדפס בסוף ספר חיים וחסד להרב מוהר"ח מוסאפייא ז"ל אות ל"ד, יעויין שם ובספר חיי אדם

אך. כלי שיש לו שתי פיות רחב וקצר, לא יריק מצד הקצר בשבת דמעמיד הפסולת והשמרים, בית מנוחה דף נ"ו ע"ב, ובמקום אחר השבתי על דבריו ואין כאן מקום להאריך, ועיין עיקרי הד"ט סימן י"ד אות צ"ד, ולענין נטילת ידים, היכא דהצינור יותר גבוה, עיין אליהו רבא. ודרך החיים מליסה דף צ"ה ע"ד

בך. בשר ששהה שלשה ימים, והיה בשבת, איזה יכשר, ליטול ידיו בנקיות בערמה או על ידי גוי בכונה, על זה כתבתי בעניותי ברו"ח (רוח חיים) סימן שכ"א יעויין שם. ועמדתי שם על מה שכתב במגן אברהם סימן שצ"א, וברכי יוסף סימן ש"ח, ובית הרואה, ועיקרי הד"ט סימן י"ד אות י"ג, וערך השלחן סימן שכ"א, ועיין נודע ביהודה ח"ב סימן כ"ז

כג. רבים שגו לילך בשבת אחר חצות ליקח פירות וירקות מבעלי חנויות גוים לסעודה שלישית ולמוצאי שבת, ויש מהם [שלוקחים] דגים מפני האורחים, ואפילו שאינן נותנין מעות פוגעין בכמה איסורין, ובפרט בדברים דאיכא למיחש שבאו מחוץ לתחום או נעקרו ונתלשו בו ביום, ונולד, וצידה בשבת וכיוצא, והירא את דבר ה' לא ישלח למשרתו

ליקח שום דבר, וטוב שיבוש בעולם הזה עם האורחים ולא יכלם לעולם הבא כי אז חרפתו לא תמחה, ועיין קיצור של"ה דף פ"ה ע"ב, וכמה פעמים הכרזתי על זה, וגם על מוכרי פיפיטא"ס (גרעינים) שלא ימכרו בשבת אפילו שהוא בהקפה ובלי מדידה כיון דאומנותו בכך והוה ליה כמעשהו בחול, וזה נכנס וזה יוצא ואין נגרע משבת לחול, ועיין קמח סולת דף צ"א עמוד ב' וג', באיזה אופנים הוא דמותר ליקח מהחנוני בשבת, עיין שם

כד. כשהוא בשולחן לא יהיו הידים עסקניות בקליפי ביצה ואגוז ולוז וערמון וכיוצא, ועיין שיירי כנסת הגדולה סימן ש"ח, ועיין מה שכתב בספר יד המלך למהר"א פאלומבו דף ק"ג ע"א, וזכור לאברהם ח"ג, והזהירו שם דישבר הביצה על הקערה ויפלו הקליפות מאליהם שלא יצטרך לטלטלן בידו, יעויין שם, ועיין קיצור של"ה דף פ"ז ע"א, ואסור לדחוף כל דבר מוקצה על ידי קנה, כמו שכתב הט"ז סימן שי"א, ועיין לקמן אות ס', ופירות שנתפזרו אסור לקבצם לתוך סל וקופה אלא מלקט מעט מעט ואוכל, ולא יברר מהעפר והצרורות. הרב חיי אדם כלל י"ג, ועיין סימן של"ה

כה. העושים בשבת מספ'אנוריא וכדומה, תבנית דלי של מים או מנעל או כוס וקערה כדי לשתות מים אם יש סרך איסור בזה, כתבתי בתשובה להלכות שבת בסייעתא דשמיא, פוק חזי

כו. עוד כתבתי בתשובה, דבאגוזים ושקדים ולוזים דמתחילתן יש להן שתי קליפות, אחת ירוקה הרכה ושניה קשה, דלא יקלוף הראשונה ואחר כך השניה, אלא ישבור בבת אחת ותבא עליו ברכה. וכן מבואר בספר חיי אדם, ועיין לעיל בדיני ערב שבת

כז. יזהר שלא ימלא הצלוחית כשיש זבוב או יתוש כדי שיהיה צף למעלה להוציאו מכלי אל כלי כדי שישאר בכלי הראשון, וכן כשיש שמרים ופסולת, וגם בכוס של קאב'י, אם יש איזה קש או תבן יזהר שלא להוציאו בידו. ועיין גו"ר כלל ג' סימן י"ג, ובברכי יוסף סימן שי"ט, ובחידושי על השולחן ערוך שם, ועיין קמח סולת, ובברכי יוסף סימן שי"ט, ועיין לעיל בדיני קידוש סימן ל' מה שרשמתי שם, ועל דברים כאלה הארכתי בספרי הקטן לב חיים ח"ב דברים המתיישבים על הל"ב, ועיין מה שכתב מר ידידינו רב יהודה נר"ו בספרא דמאריה טב חסד לאלפים דף קפ"ז ע"א אות ב' יעויין שם, ועיין להלק"ט ח"ב סימן רנ"ד

כח. לא יביא הקדרה על גבי השולחן כדי להריק על הקערה, דהרי אינו כבוד שבת מלכתא לעשות כן אפילו בחול כל שכן בשבת, וגם לא יתן התבשיל תחת השולחן אפילו

מכוסה, וגם לא יתן לחמים תחת השלחן, וזהו בחול ואפילו בשבת טוב להזהר. ועיין בספר שבט מוסר פרק מ'

כט. לא יתן מלח בסאלאט, אלא אם כן נותן בו תכף שמן וחומץ, ט"ז, ומגן אברהם סימן שכ"ח, ורבים נוהגים שלא להשליך מלח בשביל האוכלים שיתנו בשעת האכילה לפי רצונם, והוא יותר טוב, ועיין בית מנוחה דף נ"ב ע"ב, וקיצור של"ה דף פ"ז ע"א, ואסור ליתן ירק חי לתוך חומץ חזק כשיעור שיתן על האור וירתיח דהוי כבוש, חידושי משבצות זהב

ל. לא יתן פתיתים בכלי ואחר כך יתן המרק, וגם לא יתן מלח בכלי ראשון, ואפילו בשני היכא דהיד סולדת בו, מור"ם סימן שי"ח, ולא יעשה מי מלח הרבה כי אם לאותה סעודה, וכן לא יתן תבלין בקערה ויריק עליו מכלי ראשון, ועיין ט"ז, ותוספת שבת שם, ובית מנוחה דף נ"ב ע"ב, ועיין קיצור של"ה דף פ"ח ע"ב, וערך השלחן שם, ומשחא דרבותא סימן שכ"א, וכן בשר צלי לא יתן במרק רותח, חיי אדם כלל כ'

לא. מה שנוהגים לחתוך בסכין המרור והבצל וצנון והחזרת דק דק לסלאט, לא טוב עושים דהוא טוחן בשבת אלא ישבר חתיכות חתיכות, עיין שם בשלחן ערוך, ועיין בית מנוחה דף ר"ז ע"א, וחיי אדם

לב. לא יסחוט לימון לתוך קערה לטבול בה ביצים, אלא יניח הביצה תוך קערה ויסחוט על גבי הביצה, הרב בית מנוחה דף ר"ד ע"ב, ועיין עיקרי הד"ט סימן י"ד אות א' ב', ועיין קמח סולת דף צ"ב ע"ב

גל. על הסאלאטה (סלט), ולדוך שומן, עיין טל אורות. ושדה הארץ ח"ג סימן י"ח, ועיין זכור לאברהם ח"א וח"ג, ועיקרי הד"ט סימן י"ד אות ט"ז, וחיי אדם

לד. לא ינגב הכוס במפה היכא דאיכא למיחש לסחיטה, סימן ש"ב, וברכי יוסף שם משם הרדב"ז, והיינו היכא דהכוס צר, וכמו שכתב בחיי אדם כלל כ"ב

לה. ליתן מלח על כלי שיש בו תורמסין אסור, סימן שנ"ד, ומלך שלם אות קי"א

לו. סכינין עם מזלגין דהם תחובים זה בזה, הנה בספרי הקטן רוח חיים סימן די"ש התרתי להכניסם ולהוציאם בשבת ולזקוף ולכפול, עיין שם בעזר משד"י

לז. בחיבורי על השולחן ערוך שם נאמר, להזהר בשבת שלא יקבץ באצבעו כשהוא לח מרוק או מים, השומשומין דנופלין על גבי השלחן, עיין שם

לח. אסור לקנח הסכין או שום כלי לצחצחו במלח, כמו שכתב בקיצור של"ה דף פ"ה ע"ד, וכן לא יקנח הסכין סביב הסינ"י (מגש) דנראה כמשחיזו ואפילו העברה אחת. ועיין משחא דרבותא סימן שכ"ג

טל. לא יריח בשבת בלימונים חמוצים המחוברים, עיין שם חדש במלאכת הקוצר, ועיין יד המלך, ויד אהרן, מ"ק, ומ"ב סימן של"ו, וברכי יוסף שם, ומלך שלם אות קל"ד, ועיין עיקרי הד"ט סימן י"ד אות פ"ו, וערך השלחן, ושם בשם חדש במלאכת בורר, עמד על הסרת השדרה שבדגים הנקרא איספינה, יעויין שם, ומי שחננו ה' בעושר יכול לקנות דגים דיוכל להוציא מערב שבת האיספינה, וגם לאידך גיסא, בדגים קטני קטנים שאין רגילים להוציא ויוצא מידי פקפוק

מ. באר שבין ישראל לגוי, לדעת מה יעשה ישראל לשאוב מים בשבת, עמד על זה מורינו הרב מר שניי בספר אות היא לעולם מערכת ד' אות ז"ן וח"ן, וכתוב בקיצור של"ה דף פ"ה ע"ב, דבמקום שאסור לטלטל ויש שם בור אל יוציא הדלי מן הבאר לחוץ, יעויין שם, ולענין שכר שואבי מים, עיין פרי האדמה חלק ד' דף ד' ע"ב. ובסוף ספר מאמר המלך תשובה מחיים מוה"ר מוהר"ח מודעי ז"ל על דברי הרב המחבר שם, ולהגאון הגדול מורי זקני זיע"א בספר חקרי לב מ"ב סימן ט' לענין רופא יעויין שם, ובספר זכור ליצחק סימן פ"ה, ועיין נמי בספר בית המלך בסוכת דוד דף ה' ע"ד, ובתשובות אשר בסוף סדר ויחי עוד יעויין שם, ועיין מוהר"י מברונה סימן ק"ד, ולמורינו הרב בתי כנסיות, ובספר יד המלך סימן ש"ו

מא. כתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן ש"ב, דלא יקנח במטפחת שהיא לחה אלא מצד שהיא נגובה היטב, וגם לא יעשה כל הקינוח בצד אחד מהמפה, אלא יחליף להעביר המפה מצד לצד באופן שלא יהיה כל הניגוב במקום אחד ויבא לידי סחיטה. ועיין לקמן בנטילת ידים לסעודה יעויין שם, ועיין בית מנוחה דף ק"ב ע"א ודו"ק

בם. אם מותר לנער המלח שנמלח בביצה הרבה או פלפלין, עיין יד נאמן בהלכות שבת סימן א

גם. המייחד אבן מערב שבת לפצוע אגוזים בשבת אם תועיל ההכנה, עיין מה שכתבתי בהגהותי על הרשב"א ח"ה סימן רכ"ה בס"ד.

דם. צמוקים אם מותר ליתנם במים בשבת, עיין עיקרי הד"ט, סימן י"ד אות נ"ו, וחיים וחסד אות מ"ג, וברכות המים, ומשחא דרבותא, ועיין בתשובות מוהריט"ץ סימן ס"ט, ובספר בני חיי יעויין שם, ואני בעוניי עמדתי בתשובה להלכות שבת, להיכא דנתבשלו הצמוקים והוציאו מהם המים, אי שרי להשליך מים מחדש כי על ידי זה וימתקו המים, ושם עמדתי על שארופי אדום, דשכחו מליתנו במים מערב שבת כדי להמתיק להבאים לבקר בחתונה אם מותר לעשותו בשבת

מה ספוג אין מקנחין בו אלא אם כן יש בו בית אחיזה כמו שכתב בשלחן ערוך, ואני מזהיר לבני ביתי שלא יקחו ספוג אם לא יעשו בו בתחילה בית יד כדי שיהא ראוי ומוכן גם לשבת

מו. אסור לשפוך יין או שאר משקין לתוך כלי חומץ דהוא ככובש בשבת, מלך שלם אות קי"א, וכן אסור ליתן מי ורדים במים. עיקרי הד"ט סימן י"ד אות ד'

מז. אוי להם להבחורים שעוברים פ"ומאדה (משחה) על שערותיהם בשבת, ולוקחים מסרק ומסדרים אותם שיהיה הקליעה נאה, ורואין במראה, דעוברים על לא ילבש גבר דאפילו בחול אסור וכל שכן בשבת דהוא איסור מוסיף, וגם תוכו רצוף חילול שבת, ועליהם יאמר ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע מדה כנגד מדה, וכבר הוצאתי קל כרוזא בבתי כנסיות על פתגם דנא והחרמתי לעושים כך עד שיקבלו עליהם שלא יעשו עוד לא מינה ולא מקצתה, והיצר הרע של עבירה זאת הנה הוא נער שוטה, בחור בגבורתו ואינו זקן וכסיל, דחדשים מקרוב באו דנתהוה בעולם היצר הזה, האל ברחמיו יבטלהו לגמרי, אמן כן יהי רצון ועיין בקונטרס תוכחת חיים חלק שמות דף ק"ז ע"ב, ועיין זכור ליצחק סימן פ"ג יעויין שם

מח. מי שהורגל להיות ידו אוחזת בזקנו, בשבת יזדרז למשוך ידו, ועיין חסד לאלפים סימן של"ד אות ט', וידוע מעשה רב אשר הובא בגורי האר"י, דפעם אחת שכח ונתן ידו בזקנו בשבת, וחשש שמא ינטל שער, ולא הוציא ידו מהזקן עד מוצאי שבת, ועל זה ידוו כל הדווים דאין משגיחים בזה ומעבירים כמה שערות מהזקן, דאפילו בחול מי שרי, ועיין לעיל בדיני ערב שבת בס"ד, ובספר חמדת ימים פרק ט"ו משבת אות ק"כ הזהיר מאד על זה, ובכלל כתב דחסידים הראשונים היו אומרים יד לזקן תספה, עיין שם, והרב הלכות קטנות קרא זה על הרוחץ פניו וזקנו במי ורדים בשבת, ועיין גו"ר סימן ט"ו, וב"ד סימן רצ"ג, ושמש צדקה סימן כ' יעויין שם, ובספר בית הרואה, גם יזהר שלא יתלוש חוטי עורות דהיינו נימין אשר סביבות הצפורן, ועיין ט"ז סו"ס של"ו, ובטל אורות דף כ"ה ע"ב, וחיי אדם כלל כ"א, ואפילו הטובל צריך שיזהר שלא יסחוט שערו לנגבם, כמו שכתב בספר תוספת שבת סימן ש"כ ס"ק ל"ט יעויין שם, ומלבד הסחיטה איכא למיחש שיעלה בידו שיער, והוא ברור

מט. ראוי להזהיר לדלת העם היושבים בקרנות ושותים קאב'י מהגוים בשבת, דלא תעשה כזאת בישראל, ועיין בתקנות הרב ימי דוד למהרי"ד בסוף הספר, ובספר פרי האדמה ח"ד דף ג' ע"ג, וכסא אליהו סימן שי"ח, וכמה פעמים הכרזנו בציבור על זה בעבור ישמע העם ויחדלו מלעשות כדבר הרע הזה ולא יזידון עוד, והוא תקנה קדומה

של מרן מלכא מוה"ר מוהר"ח אבולעפיא זיע"א בספר חיים וחסד בתיקון י', ועוד שם בתיקון ל' החזיק במעוז יותר ודיבר האיש אדוני הארץ אתם קשות, ועיין למוה"ר אבי התעודה בשיירי כנסת הגדולה סימן שכ"ה, ובספר נוהג כצאן יוסף אות ל"ג, וקמ"ר ח"א דף כ"ד ע"א, ובספר עיקרי הד"ט י"ד לי"ד לא ינקה רע, ולענין הטמנת התבשיל והקאב"י עיין לקמן, והרדב"ז ח"ג, ותשב"ץ ח"ד, ונוהג כצאן יוסף אות ח' ואות ט', וקיצור של"ה דף פ"ה ע"א, ובספר מים רבים סימן י"ח, ואורח לצדיק סימן ו', וכתונת יוסף סימן י"ב, וברכי יוסף סימן רנ"ג וסימן שי"ט, ובספר עיקרי הד"ט סימן י"ד אות י"ד ואות ל"ט, ובספר האל"ף ז"ל בסימן רנ"ב אסף איש טהור ככל הצורך ואשרי אדם הרגיל לקרות בו, ועוד בספר יד המלך בהלכות שבת בסימן רנ"ג ואילך יע"ש

ן. כתיב אשר לא ניסתה כף רגלה הצג על הארץ מהתענג, וכיון דבשבת חייב להתענג אין לו לילך יחף, תוספת שבת סימן רס"ג ס"ק א', וזה התוספ"ת הוא ודאי אפילו בפחות מארבע אמות דהרי בחול בלאו הכי אסור, ועיין בספרי הקטן לב חיים ח"א סימן נ"ט יעויין שם, ולישנא דקרא מורה כן, הצג על הארץ, אי נמי דיש בו תוספת שבת דמבטל נמי עונג שבת, וק"ל

נא. נודע בשערים המצויינים בהלכה דדיני מוקצה נחלק לששה חלקים, א. שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, והוא דהאדם מקפיד עליו שלא יפגם כגון כלי שחיטה ומילה וכיוצא, ב. כלי שמלאכתו לאיסור בלבד, ג. שאינו לא מאכל אדם ולא מאכל בהמה כגון אבנים וקורות ועפר וחול, וגרוגרות וצימוקים דמונחים להתייבש דלא חזו, וכיוצא מאלה, וזה נקרא מוקצה מחמת גופו, ובחלוקה זו המצא תמצא כמה צדדי היתר, עיין למרן בית יוסף ריש סימן ש"ח והחונים עליו, ד. כלי שמלאכתו להיתר ומונח עליו מהדברים המוקצים מחמת גופם כגון אבן על פי החבית וכר שיש עליו מעות, דאף על פי דהוסרו אחר כך, מגו דאתקצאי לבין השמשות הויא לכולי יומא, ה. דבר שהיה בין השמשות מחובר או מחוסר צידה, ו. דבר דהוקצה מחמת מצותו כגון עצי סוכה ונויה, ונפקא מינה דבכל דבר צריך לעיין מאיזה חלק המוקצה הוא ומה הוא ההיתר השייך בו, דלא יחליפנו ולא ימיר אותו. ועיין מה שכתב הרב האל"ף דף פ"ג ע"ב יעויין שם, ובספר נוה שלום סימן שכ"ב, ויד המלך סימן ש"ח, וערך השלחן סימן ש"י, וראה תראה מה שכתב בספר חיי אדם כלל ס"ה ואילך יע"ש

נב. כתבתי בתשובה להלכות שבת, דמה שנוהגים ליתן בשבת הכנסת חתן בנשיקת יד, צריך יחוד והכנה מבערב, ושיהיה זהוב, ושיהיה מנוקב ומשוך בחוט כדי שיוכל ליטלו בידו וליתנו בשבת, ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חינם אין כסף ויתן מיני

מתיקה דוקא וכדומה מדבר מאכל ואחר השבת ישיב כסף, וטוב העושים לנשיקת יד טבעת כסף, וכותבים השם שלהם ונותנים במקומו מעה כסף איש כמתנת ידו, ויועיל לו למשמרת לכל חתונה וחתונה, אך ינקבנו ויעביר חוט, כל זה העליתי בתשובתי הנזכרת, עתה נדפס ספר צפיחית בדבש וחזינא דשרים קמו על דבר זה שם בסימן כ"ח וסימן כ"ט, ותשם בסו"ף דבש הסכמת רבה דעמיה מחמד עינינו הרב הפרדס נר"ו, וישמח חיים שכוונתי לדעת קדושים. ועיין מה שכתבתי בקונטרס תוכחת חיים ח"א דף ז' ע"א

נג. ליגע באילן כשאינו מנדנדו, ורוקק ברוח, עיין מוהריק"ש, בספר ערך לחם סימן שי"ט וסימן של"ו, וליטול קוץ שנתחב בבשרו עיין בספר משחא דרבותא

נד. בטלטול השעה, עיין פרי האדמה ח"ד דף ד' ע"ג, ובספר משחא דרבותא, וחיים וחסד למהר"ח מוסאפ'ייא בחידושי דינים אות ל"א, ועוד שם אשר פריו יתן בדף מ"א ע"ג בהיתר להחליף עיין שם, ועיין זכור לאברהם אות ח'

הן. אסור לטלטל בהמה חיה ועוף אפילו לצורך גופו ומקומו, כמו שכתב מוהר"ם ן' חביב בתשובה, וכן נר חלב ושעוה וכמו שכתב בברכי יוסף סימן ש"ח, ואף על גב דכל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול לא בנגיעה, עם כל זה כיון שמתנענע אסור, ולזה אסור לדדות התרנגולת בידים משום טלטול, ומשום שאגפיה נתלשים, וכל שכן לתופסה בידים דאסור דכל בעלי חיים מוקצים הם, ודלא כרש"ל כמו שכתב בספר טל אורות דף ס"א ע"ד, ובספר חיי אדם, ושם כתבו, דדחוי לבית, אפילו ברחו לרשות הרבים מותר ולא הוי צידה, וגם להסגירה כדי שתלד ליכא איסורא, ובלבד שלא יטלנה בידים, ועיין לרבינו הגדול הגאון מז"ה בספר חקרי לב חלק אורח חיים סימן נ"ט, וקיצור של"ה דף פ"ה ע"א, ועיין בספרי הקטן לב חיים חלק ב' לענין תור או בן יונה הנכנס מאליו לבית אי מותר לומר לגוי שיתפסנו ויסגירנו במקום המשתמר, עיין שם, ועיין ברכי יוסף סימן ש"ח, ובזכור לאברהם ח"א, ועוד בח"ג היכא דהוא לצורך המוקצה יע"ש, ולפתוח המצודה כדי שיבא החתול, לא יעשה כן בשבת, כן כתב הרב טל אורות דף ס"ד ע"ב, ועיין מה שכתב חכם בני הי"ו בספר שמע אברהם סימן ע' יעויין שם, והביצה שנולדה בשבת לא יטלנה אלא כופה עליה כלי כמו שכתב בשלחן ערוך, ובקמח סולת דף צ' ע"ב

נו. מעות באפונדתו, מפני הלסטים שבספינה או בשיירא מותר, עיין זרע יצחק אשר בספר בנ"י דף ס"א ע"ב, ושבת של מי דף רמ"ו ע"ד, ועיין בהגהותי להרשב"א חלק ה' סימן רצ"ג בענין לטלטלם ממקום למקום בעבור חשש גנבים, עיין שם מה שכתבתי בחמלת ה' עלי, ועיין מה שכתב מוהרשד"ם באו"ח סימן ז', ומלך שלם אות קכ"ט, וזכור לאברהם אות כ', וחסד לאלפים סימן רס"ו, ובספר זכור ליצחק סימן ק"ג, ובספר חיים

וחסד למהר"ח מוסאפ'ייא בחידושי דינים מרבני ירושלים אות מ"א, וצר לי מאד על קצת מדלת עם דאינן מסירין מעליהם הארנקי של מעות אפילו בשבת, ומי התיר להם לעשות כן, ומלבד העירוב והמוקצה, אף גם זאת, פרצה קוראת לגנב ליקח דבר ממעותיו כיון שהן עליו, וראוי להזהירם שלא יעשו כן, וידוע נדון הספר החסידים, באיש דהיה נושא את כספו בשבת וקנסו אותו שיתן הכל לצדקה. ועיין חסד לאלפים סימן ש"א אות י'

זן. כתבתי בתשובה, דאם נשאר בידו דיו ממה שכתב בערב שבת או צבע אחר, יכרוך גמי ולא יטול נטילת ידים שם, ויזהר מערב שבת לראות היטב בידיו שמא ישכח, ועיין טל אורות דף ס' ע"א וע"ב, ובית מנוחה דף ק"ב ע"א, ועוד תיקון אחר המציא בספר פרי הארץ ח"ב סימן ד', ועיין חסד לאלפים סימן של"ד

חן. אם אין לו אלא טלית אחת יזהר מערב שבת להוציא הטלית מהקוראג'ה (נרתיק) כדי שלא יצטרך לטלטל התפילין בשבת, ולא יחזירם בתוך הכיס בשבת. ועיין קמח סולת דף צ' ע"ג

טן. כלי המילה, אחר שמל והצניעם לא יטלטלם עוד, וניר חדש דראוי לכתוב שמקפיד עליו לא יטלטל, מחזיק ברכה סימן של"א, וחיים וחסד למהר"ח מוסאפ'ייא בחידושי דינים אות מ'

ס. למעלה מזה אות כ"ד הבאתי שם, דלטלטל המוקצה אפילו על ידי קנה אסרו, והוה קשיא לי על זה ממה שמצינו דהתירו טלטול המוקצה ברגלו דרך הילוכו, ושוב התבוננתי דגם ברגלו אם מתכוין לטלטלו אסור, וכן מצאתי בחידושי הרב זאב הלוי סימן ש"ח דכתב כן כדי ליישב קושיא אחרת

סא. קשר של קיימא במפה של ספר תורה מאי תקנתיה, על זה עמדתי אני הדל בתשובה. ועיין מה שכתב בספר יעקב לחק לימוד כ"ה, ועיין בספר פרי האדמה ח"ד דף ג' ע"ג, ולהגאון הגדול מורי זקני הרב בחקרי לב א"ח סימן ס'

סב. ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת חוקיו ומשפטיו, ביארם בספר פרי מגדים בחידושי משבצות זהב סימן דש"ם, ועיין בספר יעקב לחק לימוד ט"ל לענין אם מניח תפילין

סג. לא יאמר לגוי מערב שבת דיעביד מנעלים לסוס ויודע הגוי דכונתו הוא בשביל שבת, דהוא בטל ובא בשבת לעשותו, כמו שכתבתי בספרי הקטן לב חיים ח"ב

סד. גוי המראה לישראל זהוב אם טוב ואם רע, אם חסר ואם שלם, או כמה עובר, אם מותר לישראל לומר לו משום איבה היכא דהוא מכירו דהוא שולחני, על זה עמדתי בספרי זוטא לב חיים וצידדתי להקל היכא דהגוי מכירו דוקא, הא לאו הכי יאמר נא

ישראל איני בקי, ולמד לשונך לומר איני יודע, ועוד עמדתי שם אי מותר לישראל להיות עומד על גבי הגוי העושה איזה מלאכה להיות מסתכל ומתבונן באימון ידיו כדי להתלמד ממנו, עיין שם דברים היוצאים הן הל'ב. ועיין להרב שאלת יעב"ץ ח"א סימן מ"ח וסימן קמ"ב, וברכי יוסף סימן ש"ו, עיקרי הד"ט סימן י"ד אות כ"א ודוק

סה. אסור לישב בחנות גוי בשבת אפילו אינו שותפו, כאשר דן את הדין והורה זקן הרב זקן אהרן סימן ל"ג, ונועם אמריו הביאותים בספרי הקטן רוח חיים סימן ש"ב, ולענין לישב בחנות ישראל דהחנות פתוחה בלי שום עסק כלל, עיין בספר עיקרי הד"ט סימן י"ד אות ט' ועיין מה שכתב הרב נודע ביהודה ח"ב סימן כ"ט

סו. בקבלנות היכא שהוא בתחום ישראל, אסף וקבץ ככל הצורך הרב יד אבישלום סימן רמ"ד לאתקפ"א איס"ר עיין שם.

סז. גוי שהביא דורון, אם יש במינו במחובר או מחוסר צידה אסור לטלטלו. כמו שכתב בשולחן ערוך סימן תט"ו, ועיין מה שכתב בספר ערך השלחן סימן ש"י

סח. גוי שהביא כתב לישראל, לא יקחנו בידו אלא יניחנו הגוי על דבר מה, קיצור של"ה דף פ"ז ריש ע"ד, וחסד לאלפים, ולומר לגוי שיפתח האגרת, הפרי חדש אסר, ועיין להרב באר מים חיים למהר"ח מוצירי חלק אורח חיים סימן ד' דצידד להתירו, שם בסימן ה' עמדו על דבריו תרין סמכי קשוט הרבנים המובהקים כמהר"י בכר שמואל וכמהר"י מנשה זצ"ל לאסור איס"ר, וחזר הרב בסימן ו' לחזק דבריו הראשונים דשרי יעויין שם בארוכה, ועיין להרב טל אורות דף ע"ג ע"ד שהתיר, ועיין בספר מזבח אדמה, וקמח סולת דף פ"ו ע"א, וכסא אליהו סימן ש"ז, וזכור לאברהם ח"א מערכה א', ובספרי הקטן גנזי חיים הארכתי בזה כיד ה' הטובה עלי, ויזהר דלא יקרא האגרת בפיו, אלא יעיין מתוך הרהור ולא יוציא בשפתיו, ופעם אחת ולא בחזרה כמו שכתב בחסד לאלפים, ועיין חיי אדם כלל ס"א, ועיין מה שכתב בספר שני אליהו דף ז' ע"א וב'

סט. אמירה לגוי שידליק ליושבי חשך וצלמות דרוצים לעשות סעודת שבת, עיין זכור לאברהם, ובספר יעקב לחק לימוד ד' אשר בסוף ספר שבת של מי, ומה שהביאו ראיה על זה מסעודה שלישית, אין לו דמות כלל לסעודה ראשונה דהרי עיקר סעודה שלישית היא ביום, ולא בשביל דנמשכה עד סמוך משחשכה הותרה האמירה, דאפילו רגע מהשבת קאי באיסורא, ועוד דאפשר להו להמתין עוד מעט ויבא ישראל וידליק או הגוי אחר שחשיכה, והוא ברור ועיין מה שכתב הרב הנזכר שם מוסר השכל על זה

ע. באמירה לגוי ברמז כגון שהנר אינו מאיר יפה או שיקנח חוטמו וכיוצא, מצינו פלוגתא דרבוותא, עיין בכנסת הגדולה, ויד אהרן, ומור וקציעה סימן ש"ו, ובספר טל

אורות דף צ"ה ע"ד, ובפסקי מוהרמ"ר סימן צ"ט, ועיין שם סימן צ"ז באמירה לאמירה, ובתשובות חות יאיר, ובני יהודה, וקיצור של"ה דף פ"ז ריש ע"ב, וברכי יוסף סימן ש"ז, ובש"ב, ועיין באר היטב, ובזכור לאברהם, ואני בעוניי בספרי הקטן רוח חיים סימן ש"ה הכרחתי כדברי הכסא אליהו דלדבר מצוה דוקא הותר אמירה ברמז. ועיין בספר יד המלך שם

עא. להביא ספרים על ידי גוי, עיין תשב"ץ ח"ב סימן פא"ר, ומחזיק ברכה סימן שמ"ט, ובמה שכתבתי בעניותי ואצלתי מן הרו"ח שם, ואי מותר לקנות ספרים שביד גוי בשבת על ידי גוי אחר כדי להוציאם מיד גוי, על זה כתבתי בתשובה, שא נא עיניך וראה, ועוד כתבתי בתשובה שם, בנדון דשכח תפילין במלון נכרי אי מותר לשלוח גוי בשבת שיביאם שמא יקלקלו אותם, או לשלוח גוי שישמרם עד לאחר השבת, עי"ש בס"ד

עב. לשפשף אגאייא'ס (שקדים שבגרון) ולהחזיר דיזגוזנא"דו (נקע), אסור על ידי ישראל ועל ידי גוי שרי, ולכתוב חותם הפאפי"רה על ידי גוי שרי, עיין בית דוד סימן קכ"ה, וזכור לאברהם ח"א אות ח'

עג. לסלק החלונות ולהסיר הזכוכיות מהחלונות אסור אפילו על ידי גוי כמ"ש בספר חמדת ימים פרק ט"ו משבת אות נ"ט, ובקיצור של"ה דף פ"ה ע"ד, וזכור לאברהם אות ש'

עד. עמדתי בתשובה על דברי הגאון הרב נודע ביהודה, דאסר ליתן חותמו לגוי שיחתום בעדו, עיין שם דאם הוא אחד מאנשי השררה או קרוב למלכות והכתב אינו אשורית, דיש להקל, ועוד עמדתי שם אי שרי לילך להמכס כדי ליקח כתב המכס, והתרתי דאם אתי ליה פסידא גדולה הלוך ילך, ובתנאי דהוא לא יגע כלל באותו כתב כלל אלא יהיה מורה באצבע למוסרו לגוי ועיין ברכי יוסף סימן ש"ו

עה. ענין השפחות העומדות בבתי ישראל, קשה ענייננן, ומכל הצדדים קשיא במלאכות של שבת, ותהלות לאל יתברך, דבעירנו לא נמצא ולא ימצא מילתא כדנא, ועיין בית יהודה סימן י"ג, וברכי יוסף סימן ד"ש, וברכות המים סימן רמ"ד

עו. בגוי המדליק בכל שבת בבית הכנסת, אין תיקון להתיר אם לא שישכירוהו לגוי בעד כל ימות השנה, ולא תהיה האמירה בפרטות על השבת, ויש סמך לזה מדברי הרב מגן אברהם סימן רע"ו, ועיין עיקרי הד"ט סימן י"ד אות כ"ב, ועיין מה שכתבתי להלן מזה בדיני אור יוהכ"פ בעזר משדי מה שכתבתי שם, אלא דאעיקרא כי לא לרצון יהיה הנרות הללו שהודלקו על ידי טמא בגוים, והוה סגי על ידי שידליקו מבעוד יום צד אחד מבית הכנסת, וטוב מעט ולא בריבוי על ידי גוי, ומי שציוה להדליק בבית הכנסת, הוא אמר ויהי שלא לומר לגוי להדליק, העיקר הוא לעשות רצון אבינו שבשמים

עז. כמו צער בנפשי על כמה בני אדם דהולכים ליקח מנעלים מהחנוני גוי המכירו לנועלם בני ביתו, ולא טוב הדבר אשר הם עושים אף על פי שאינו קוצץ דמים, ואף על פי שיודע שלא נגמרה מלאכתם בשבת. וראה נא מה שכתב הרב מגן אברהם סימן רמ"ב על דברי מור"ם שם, ובחידושי הרב זאב הלוי סימן ש"ח

עח. לא תעשה כזאת בישראל דבבא הגוי בשבת עם הפולי'סה בידו, שיראה לו הישראל המעות ושיקחם הגוי, דאפילו דאינו מונה הישראל ואינו נוגע בהם כלל, עם כל זה פוגע בכמה איסורים, וביריד צריכים להזהר דמערב שבת יקיימו מצות פריעה, זכור לאברהם אות ה', ועיין מגן שאול סימן ז"ן לענין סחורה שקנה מקודם ובא בשבת ללוקחה, ואני בעוניי בתשובה להלכות שבת הארכתי בזה בין לענין מעות בין לענין סחורה במוליך ומביא, עיין שם, ועיין בספר מזבח אדמה, ומהריק"ש סימן ש"ז, קולא עשה במביא הגוי לחנות ישראל, דלוקח המפתח ומכניס בתוכו בשביל עצמו ואחר השבת קוצץ המקח עם הישראל, עי"ש

עט. לומר על הפוליס"ה אם פורע אם לאו, כבר כתבתי בזה בספרי הקטן לב חיים חלק ב' דהוא מותר, שלא יעשו עליו פורטיס"טו, ולא יוציאו שם שבור על השולח, ואדם בהול על ממונו, ובתנאי דלא יאמר לגוי שיכתוב בעדו, לא על הן ולא על לאו, ועוד עמדתי שם בתשובה ורמזתיו אף רוח"י בקרבי סימן שכ"ה על ענין לצאת ערב על ישראל שהוא בבית הסוהר על גופו או על ממונו כדי להוציאו מבית האסורים, עיין שם אופן ההיתר, לך נא ראה דברים שבל"ב

ף. בספר מועדי ה' דף ב' ע"ג הביא תשובת מוהר"י הלוי כתב יד, אי מותר לרכוב על הקארוסה (כרכרה) בשבת והגוי מנהיגה. ועיין משחא דרבותא, ואני בעוניי עמדתי בזה בספרי זוטא רוח חיים סימן ש"ה וסימן של"ט יעויין שם בס"ד, ועיין בספר יד אבישלום סימן ש"ה

אף. אי מותר ליכנס בחצר הגוי בשבת ולהכנס לטרקלין בשאין ישראל דר שם, הביטה וראה בספרי הקטן אל אשר יהיה שמה הרו"ח (רוח חיים) ללכת סימן שפ"ב

פב. מי שדר בחצר הגוי בשכירות ובא הגוי ובנה בשבת לעצמו איצטבא, אי מותר ישראל לישב עליה וליהנות ממנה, על זה כתבתי בקונטרס לב חיים חלק ב', ועוד שם עמדתי באמירה לגוי לתקן המעקה, ואי מותר להשים ספסל או מחיצה לגדור פירצה משום מצות מעקה, אי שרינן ליה לעשותו על ידו, ונשאתי ונתתי על דברי הרב פנים מאירות חלק א' סימן ל'

פג. אסור לפתוח ולסגור לול של תרנגולים בשבת, ועל ידי גוי מאכיל, ואם מעצמו סגר לית לן בה. מחזיק ברכה סימן שט"ז

פד. אי מותר בשבת לומר על החולה לחש לרפואה, וגם לומר לחש על האש כדי שתשקע האש, שא נא עיניך וראה ללב"י (שו"ת לב חיים) גליתי שם בהלכות שבת בסייעתא דשמיא

פה לצחצח את הקול דאין בו משום רפואה, כמו שכתוב בחידושי דינים של רבני ירושלים אות ל"ו כאשר יעויין שם בסוף ספר חיים וחסד, לפי זה צריך הלכה ברורה למישרי קודם תפילה, ולשתות ראבינ"ט בשבת דאינו לשלשל הרבה כי אם לקרר הדם, על זה עמדתי ברוח חיים סימן שכ"ח, יע"ש

פו ירא שמים, אל יצא בבתי ידים, כשלא יש עירוב אל המקום ההוא מחנים. קיצור של"ה דף פ"ח ע"א, ועיין באר היטב, וחיי אדם כלל נ"ז

פז. לצאת ברידה שמקנחים החוטם במקום שלא יש עירוב, החמירו בו דבלתי תפירה אין לצאת, עיין קיצור של"ה דף פ"ה ע"א, ולהרב ט"ז, ובספר אהל יוסף, ועיקרי הד"ט סימן ט"ו, ורבים מתופסי התורה רצו להקל בלתי תפירה, לשואפים עפר נחירים דאי אפשר להו בלתי רידה"

פח. לא ימדוד השעורים ליתן לבהמתו אלא באומד, והשואל מחבירו דבר לא יקח במדה, גם לא יאמר לו לשון הלואה או פרעון אלא תן לי או החזיר לי, ובלשון הקפה גם כן צריך לדקדק בלשונו חסד לאלפים, וחיי אדם כלל נ"ט וכלל ס'

פט. אי מותר להפליג בערב שבת בספינה קטנה של בעל הב'אפור (אניה) ולישב שם בשבת עד שיבא הב'אפור, ולצאת משם ולהכנס בב'אפור, ואם תמצי לומר דהותר, אי יועיל שביתה בספינה קטנה הלזו אדעתא דלהכנס בגדולה, דמגרשים אותו משם ביום השבת להכניסו בספינה של אש (ספינת קיטור), וגם באופן השביתה כיצד הוא כו', הלא כתבתי בזה בתשובה להלכות שבת, ובקונטרס רוח חיים ממה שחנני ה', ועיין בספר נדיב לב בחלק אורח חיים סימן י"א להרב מהרד"ח נר"ו העומד היום על מזבח הדפוס דשקיל וטרי בזה אי מותר ליכנס בשבת בב'אפור, וכן אם מותר לצאת כשמגיע הב'אפור לנמל ביום שבת קודש, וכתב שמצא הדבר מפורש בדברי הפוסקים שהוא היתר גמור, וציין שם להרדב"ז הישנות סימן פ"ז, מהר"ם אלשקאר סימן ק"ח, תשב"ץ ח"ד, טור ג' סימן י"א וי"ב, עיקרי הד"ט א"ח סימן ט"ו ס' ח', שבדידיה הוה עובדא שנכנס הספינה לעיר ביום שבת קודש ויצא והלך לביתו, וכן בנכנס בספינה ביום שבת קודש

העלה להתיר על פי תשובת הרב בני יהודה חלק ב' סימן ל"ה דאין תחומין למעלה מעשרה, יעו"ש

יז. לא יקח מקל להבריח הכלבים והחתולים היכא דמעותד להשבר אף על פי שהכינו מבעוד יום כמו שכתבתי בתשובה, וגם כתבתי שם שלא יזרוק אבן על העוף שמא ימיתנו, ואפילו בחול יש להזהר על זה אלא דבשבת איסור מוסיף, גם כשמכה לבנו יזהר שלא יעשה בו חבורה בשבת, וצריך מיתון הרבה ולסבול כעסו בשבת יותר מבחול שמא יחלל שבת על סיבה זו. עיין שם בספרי הקטן לב חיים דברים המתיישבים על הל'ב

צא. בזמן החורף דרוצה מים חמים לשתות, יזהר ליתנם בתנור מבעוד יום, כמו שכתב הרב בית דוד ח"א סימן ק"א, ועוד שם סוף סימן ק', ולעשות המים פושרים, עיין ערך השלחן סימן שי"ח וביד אבישלום דף ל"ח ע"ב וע"ג

צב. אסור לשפוך מים קרים על בהמתו על כל גופה בזמן הקיץ אף על פי שאינו מדיח גבה וכריסה על ידי שפשוף. בית יאודה ח"א סימן ג', ועיקרי הד"ט סימן י"ד אות ח"י

צג. על ענין הדאנסה שנהגו בעירנו בשבת חתונה מימי עולם, לפי מה שכתב בפסקי מוהרמ"ר סימן קכ"ד דיש מתירין אמירה לגוי בקול כלי שיר בנשואין דבמקום מצוה שרינן שבות, והוא פסק השולחן ערוך בסימן של"ח מהטור שם, ועיין הרדב"ז, וכנסת הגדולה, ומגן אברהם, ובבאר היטב שם כאשר יעויין שם, אדרבה מינה נשמע דעל ידי ישראל אפילו כהאי גוונא לא ניחא להו להתיר, ולא מצאתי סמך כי אם לומר דכיון דאמרו דהאידנא היה ראוי להקל כיון דלא בקיאי, וגם כי לדבר מצוה מותר לעשות השמעת קול כההיא דהשמש קורא לבית הכנסת, ועוד נמי כההיא דכתב בשא"י, ועיקרי הד"ט סימן י"ד אות ב', ועוד שם אות כ"א, לכן לא מיחו בידם חכמים, וכבר אמרו הנח להם לישראל גם בפרט זה, ולכך נראה דאומרים שירות ותשבחות של מתן תורה בעת ההיא שיהיה להם על מה לסמוך למה שכתב מרן בית יוסף משם מוהרי"ק ז"ל, ומחזיק ברכה סימן תקמ"ו ליום שמחת תורה, ועיין חסד לאלפים סוף סימן של"ח, ואני שמעתי דכשבא מוה"ר הגדול כמוהר"ח מודעי ז"ל, ראה מעשה הלזה וביקש לבטלו ולא הודו לו לבטל המנהג, דנראה דסמוכות שלהם ממאי דכתיבנא ועתה האיר וזרח ספר מעשה אברהם וראיתי מה שכתב בזה בדף ק"ו ע"ב עי"ש

צד. בשבת לא ילך במקל אפילו במקום מעורב, פסקי מוהרמ"ר סימן צ"ב, ומגן אברהם סימן ש"א ס"ק כ"ז, ובברכי יוסף סימן זה אות ב' הביא מהרדב"ז דכתב, זה הכלל כל שאינו יכול לילך בלי מקל ומשענת דלא אפשר ליה מותר, וכל שאפשר לילך בלתו אסור

בו לילך, ועיין להרב נודע ביהודה בח"ב סימן כ"ח, ולהרב לחמי תודה דף קמ"ח מה שדיברו בזה, ובזכור לאברהם אות ך' יע"ש

צה. לשטוח הרידי"ה בחמה כשהיא מלוכלכת מצואת האף, עמד על זה בספר שם חדש במלאכת המלבן, ומפני הזיעה אסר בשולחן ערוך לשטוח כליו כאשר יעויין שם, ואסור לנער הבגד להעביר האבק או אל טל ואל מטר, ולהוציא הנוצות והנימין, עיין מור"ם, ומגן אברהם בסימן ש"ב, ואליהו רבה, וחסד לאלפים, ובספר יערות דבש ח"ב מוסר נאמר על זה, ובחיי אדם כלל כ"ב, ומחזיקנא טיבותא דנתמעטו הבוניטאס (כובע) דפלטי להו מחדא איסורא דהיו מכבדים אותן במכבדת ומצהבין אותן, ה' הטוב יכפר בעדם, אלא דגם בפ'יסיס (תרבוש) עושין ככה, ולאו שפיר עבדי, ולא הרווחנו כלום, אדרבה ניתוסף איסורה

צו. יש להחמיר כהב"ח שלא לקנח טיט של רגליו בכותל, ברכי יוסף סימן ש"ב, ובחמדת ימים פרק ט"ו משבת אות נ"ה כתב, דאסור לשפשף המנעלים בידו או על ידי בגד לצחצח ולהצהיב העור, ועיין בזכור לאברהם אות ש', ולהעביר טיט מעל בגדו, עיניך תראינה בספר חיי אדם סוף כלל טו"ב אופן האיסור ואופן ההיתר ועוד שם כלל כ"ב

צז. לחצוץ שיניו במחט דיש חשש דיוצא דם, או לחכך הרבה בבשרו דיש חשש דיוצא עור או דם, לא יעשה כן לכתחילה ויסבול כמו שכתבתי בעניותי בתשובה להלכות שבת

צח. למול בשבת לבן של המשומד או מין כופר בתורה שבעל פה, כתבתי משפטו ברוח חיים סימן אש"ל בבאר היטב דמותר, ועיין שם משפטי התנאים

צט. מומר המחלל שבת דאפה המצה אי כשרה לאוכלה בפסח, עיין בספרי הקטן לב חיים שם בסייעתא דשמיא, קחנו משם

ק. לרחוץ ידיו בבורית, הגינת ורדים כתב דהמחמיר תבוא עליו ברכה, והיד אבישלום אסרו מדינא. ועיין באר היטב סימן שכ"ו ס"ק ח'

קא. אסור ליתן דלי תחת הדלף היכא דלא יש חשש טינוף לבית, זכור לאברהם חלק א' ד"ה מטר, ושם לעיל מזה הביא דמותר לשתות מהמטר, ואם כן אם ראוים לשתיה ואין לו מים מתוקים נראה דמותר ליתן כלי על הדלף, ועיין בקונטרס חיים לראש בדין שאיבת מים בשבת לערב, ועיין במתניתין דסוף מכשירין

קב. אסור להשתין על השלג ועל הטיט, סימן ש"כ וסימן שכ"א בשולחן ערוך, ובאר היטב שם, וקיצור של"ה דף צ' ע"ב, וחיי אדם, ועוד כתב שם דלא יכסה המי רגלים במעט עפר, עיין שם כלל י"ט, ואני הוספתי בחיבורי על השולחן ערוך, דלא ישתין על בור סיד שלא נתנו עדיין מים עליו, עיין שם בראיות נכוחות

קג. יש מתירין שתרחץ האשה דדיה על מי רגלים של תינוק כדי שיוכלו להתפלל או לומר דברים שבקדושה, וטוב לעשות כן על ידי גוי. ברכי יוסף סימן ש"ב, והוא מדברי מוהריק"ש שם, ועיין חיי אדם כלל כ"ב, ועיין לעיל אות ו'

קד. לא יקח ילד בחיקו אלא אם כן משים תחילה כר מתחתיו, ספר החסידים, והביא דבריו בבאר היטב סימן רס"ב, ובקיצור של"ה דף פ"ז ע"ב, ועיין מה שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן ש"ב, ובכלל כתבתי שם אזהרה גדולה להמשתין מים, שיסלק בגדיו למעלה ומהצדדים שלא יהיה לו נאחז בסבך ויגע בהשתנה, וגם להשתין במקום נמוך על החור שבבית הכסא בכיוון כדי שלא יהיו ניצוצות מנתזין עליו ועל בגדיו, וזהו אפילו בחול כל שכן בשבת דמוכרח להכניס עצמו בפלוגתא ולהתיר נגד ר"י ודעימיה, עיין שם בסייעתא דשמיא, ואם הוא על גבי קרקע יזהר שלא ישתין על גבי אבנים, אלא בעפר תיחוח ועמוק ממנו בשפלה

קה. יזהר בשבת שלא להכניס אצבעו בחוטמו להסיר צואת החוטם בחוזק יד שמא יתלשו שערות מתוך חוטמו, אלא בנחת ולא בעוצם, וכן כשירחץ במים אחר טהרת הגוף יזהר להרבות במים וברפיון ידים ויקנח היטב בלי תלישת נימין. וכמו שכתבתי בספרי הקטן לב חיים ח"ב עיין שם

קו. תקון המצנפת על גבי הכובע הוא מתקן מנא, ולא ידעתי למה נוהגין היתר בדבר דאין לזה שורש, כן כתוב בחידושי דינים של רבני ירושלים אשר בסוף ספר חיים וחסד להרב מוהרח"מ ז"ל אות ל"ג דף צ"א ע"ג

קז. רצפת אבנים שנתדלדלה אחת מהנה ונעקרה ממקומה על ידי דריסת בני אדם, אי מותר להחזירה ולסדרה במקומה כמו שהיא, עיין מה שכתבתי על זה בתשובה בס"ד

קח. לא יעשה מדידה בהשלכת תכשיט זהב לתוך יין או מים דפוגע בשלשה איסורים, כמו שכתבתי בתשובה להלכות שבת, ועיין עיקרי הד"ט סימן י"ד אות כ"א, ולמדוד כלי השתיה אם הם נקובים עיין מה שכתבתי שם בתשובה, ועל השובר בפיו דבר אכילה ואינו אוכל ממנו, עיין שם בארוכה בעזר משדי

קט. הזהיר מרן החבי"ב בשיירי כנסת הגדולה, דכשהולך בשוק יהיו עיניו פקוחות שלא ידרוס ברגליו בנמלים ושרצי הארץ, יע"ש

קיוד. העברת הסורמי (איפור) אית ביה תרי איסורי, עיין בכנסת הגדולה, ובספר חמדת ימים פ"י משבת אות מ' הביא מעשה נפלא, על אשה אחת דנכנס בה רוח רעה ופניה מוריקות על שלא שמעה לשכנותיה דהיו מוחין בה, ועיין קמח סולת דף צ' ריש ע"ב

ודף צ"ב ע"ג, והנסתרות לה' אלהינו, דמי יודע אם היה בעבור פניה, או דעיניה נתנה ועיין ברכות המים סימן רב"ן

קיא. לא יפתח החלונות בליל שבת אפילו בקיץ כל זמן דנר שבת דעל השלחן דולקת אם רוח מצויה אפילו מעט שמא יכבה או דיכלה השמן, ויותר רע אם מכוין לכך. ועיין בסימן רע"ז, ובספר חיי אדם יע"ש

יקב. אלפ'ינטי (סיכה) שנתעקמה אסור לפושטה, וכן הבתי עינים שנפתחו הרבה אסור להדקם, באר היטב סימן ש"מ, ומלך שלם אות קמ"ו, וחסד לאלפים סימן של"ד, ולענין תחיבת האלפ'ינטי לא יעבירנה כי אם שתי פעמים בלבד ועד השלישית לא בא, עיין שם והוא מהגו"ר והביא דבריו הי"א מ"ב סימן ש"מ, ועיין עיקרי הד"ט סימן י"ד אות ס"ח, ועוד כתבו שם דיזהר שלא לאחוז בחוט התפירה שיהדק ולא יתרפה התפירה דיתפתח, עיין שם

קיג. למלאות האינפ'ונדאס בשבת אסור דמתקן מנא, כמו שכתב בחסד לאלפים סימן של"ד, ואפילו לתקן המצעות בשבת לא טוב אלא יתקן מערב שבת, עמודי שמים דף שפ"ו ע"א, וברכי יוסף סימן רס"ב, וחסד לאלפים שם, והאריך במוסר ודעת להיושב בשלחן בליל שבת בבגדי חול, ועיין לעיל סימן כ"ח, ובספרי הקטן לב חיים חלק ב' כתבתי בענין להעביר חבילת המכנסים על ידי מקל העשוי לכך, דלא טוב לעשות כן בשבת, עיין שם

קיד. אין לסלק טיפת שעוה שנפל על הספר אפילו על אות אחת, ואם על שתים חייב חטאת, ט"ז ריש סימן ש"מ, וקיצור של"ה דף פ"ו ע"ד

קטו. בעוגות הכתובות אותיות אין לשברן בשבת, עיין שא"י ח"ב סימן ק"מ, ומחזיק ברכה סימן ש"מ, וברמונים דעשוי פרקים אסור לחברם, ומכל שכן אם יש בהם אותיות, ועיין קיצור של"ה דף פ"ה ע"א, וקמח סולת, ומשחא דרבותא סימן שי"ג, ואי מותר לאכול פאסטאריאל וחאקיקיס שיש בהם אותיות ישמעאלים מדפוס, על זה עמדתי בתשובה והעליתי דלא יקנה מהם לאכול בשבת באלו שיש חותמות, ועוד עמדתי שם על הביצים הכתובים אותיות על קליפתן לסימן דיזהר שלא יכתוב, ומוטב שיחליפוהו ולא יכנס באיסור זה, או יעשה סימן אחר, ועוד שם על הספרים הכתובים אותיות בסגירתם וגם כשהם דבוקים הדפים, דצריך להזהר כשלוקח ספר חדש או נתנו למכרך, דלא ימתין עד השבת לפתוח הדפים, ויפרידם מקודם השבת, ועיין בקיצור של"ה שם דף פ"ח ע"א, גם יזהר שלא לכתוב במשקין או באפר במחט איזה אותיות. ועיין שם בחסד לאלפים

סימן של"ד, ועיין נמי לעיל סימן כ"ח אות ו', ועתה האיר וזרח ספר אבני שוהם להרב עמיתינו בתורה כמוהר"א פרץ וראיתי מה שכתב בזה בדף ס' ע"ב

קטז. להניח תחת הבגד שיתהוה תולעת המשי פשיטא דאסור, כמו שכתב בשה"ג סביב המרדכי פרק כלל גדול, אכן להחזיר השושנים במים דנפתחין אין קפידא, וכן מה שנוהגות הנשים לנפוח בפיהן לפתוח שושני ורדים אין בזה בית מיחוש, שם חדש ח"א דף קי"ז ע"ד, ועיין מלך שלם אות קל"ה, ועיין ערך לחם, וברכי יוסף סימן של"ו, וזכור לאברהם אות ש', ולקמן בברכת ההדס, ועיין בספרי הקטן לב חיים חלק ב', לענין אי מותר להשים פירות וירקות במים כדי שיהיו לחים, עיין שם מה שכתבתי בסייעתא דשמיא, עוד תשוב ותראה תשובה אחרת שם לענין אי מותר לכסות הצמחים מפני השלג בשבת על ידו או על ידי הגוי, עי"ש

קטו"ב. אם יכול לערב אבק לח ביבש כדי לשואפו, עיין שם חדש במלאכת הלש, ואם הוא קשה אי שרי לגוררו, עיין בית הרואה דמתיר, ועיין טל אורות דף ל"ג ע"ד, ועוד שם בדף ל"ז, ולענין גבינה בעיקרי הד"ט סימן י"ד אות ח"ן, ועיין בכסא אליהו בקונטרס אחרון סימן די"ש דדחה בשתי ידים סברת האוסר ליקח אבק מהתיבה דחופר בשבת, דהרי קיימא לן אין חפירה באוכלין, יע"ש, ומכל מקום לא יתן בו ריח טוב דמוליד ריחא, ובמי ורדים איכא נמי משום לש, כמ"ש בקמח סולת דף צ' ע"ב

יקח. אם היה בבגד המת תפירה דאינן יכולין להפשיטו, אי מותר להניחו כך או על ידי גוי, על זה כתבתי בתשובה להלכות שבת, עיין שם, ואם עברו וקברו את המת אחר שחשכה, אם צריך להוציאו במוצאי שבת ולקוברו בקבר אחר כסברת הרב מכתב שלמה סימן ע"ב, גם על זה עמדתי שם בתשובה, ורחב פי בתוכחות מוסר על העוסקים עם המת, דיזהרו היטב דלא יתחילו ברחיצה אם לא יתבוננו היטב דהכל מוכן והשעה מספקת להם, דהן אמת דהקבורה מיד הוא נחת רוח גדול לנפש ובפרט ערב שבת אחר חצות, מכל מקום אם עבר הזמן ומחללין עליו את השבת, אדרבה במקום תקון הוא קלקול, וצריך להיות בעינים פקוחות על פתגם דנא, יהי רצון דבלע המות לנצח ולא ימות מכל לבני ישראל דבר, אמן כן יהי רצון

קיט. מי שנדוהו בחלום, כתב מורינו הרב כנסת הגדולה סימן ש"ח, עשינו מעשה והתרנוהו בשבת, ועיין בספר זכור לאברהם אות ח', ובספרי הקטן רוח חיים סימן אמ"ש כתבתי, דגם למי שנידוהו בחול ובא בשבת לקבל תשובה מתירין לו, יעויין שם, וכן עשה מעשה הרב עיקרי הד"ט, עיין שם בסימן י"ד אות צ"ח, ועיין אל נכ"ח פני בסימן ל"א לענין מלקות בערב שבת ולשבת נמי, יע"ש

קך. שנים הדרים בחצר אחת ושכחו מלערב ונזכרו אחר תפילת ערבית, התיקון שלהם תמצא להרב האל"ף סימן שס"ג אות ח' יעויין שם
קכא. תיקון וכפרה למחלל שבת לפי המלאכה ואופן החילול שעשה, הנה נא ערכתי משפטן ודינן ועונשן לכל חדא וחדא בספרי הקטן רוח חיים עד מקום שהשיגה ידי יד כהה בחמלת ה' עלי, האל ברחמיו יזכנו לעשות את השבת כהלכתו אמן

סימן לא

עט הזמיר הגיע, במוצאי יום מנוחה,
אורה ושמחה
א. מנהג ותיקין ליתן שמן בעששית של פינס כמידת לילו ויומו שיהא דולק והולך עד מוצאי שבת, בעבור שימצא להם נר מזומן במוצאי שבת קודש להדליק ממנה מאור ששבת כדי לברך עליה במוצאי שבת, ויש שאינן חוששין או שאין ידם משגת, ולוקחים כדי להדליק מהתנור או על ידי רוח של גפרית, ולנוהגים ליתן שמן כמדת עשרים ושש שעות מעלה מטה, מצאתי להם סמך והוא ממה שפירש רבינו יעקב בעל הטורים סדר תצוה, נ"ר תמי"ד בגימטריא בשב"ת, יעויין שם, ולפי זה נכון שיהא דולק נר תמיד בכל השבת מכניסתו ועד יציאתו, ומצינו בבראשית רבה דר"א אומר ברכו בנר, ובי היה המעשה דהדלקתי בערב שבת והיה במוצאי שבת עדיין דלוק ולא חסר כלום, ועיין שם בפירוש הרב נזר הקדש, ובספר דרך החיים מליסא דף קל"א ע"ד, ועיין להלק"ט חלק א' דשם רמ"ז כמה שיעור יתן משמן
ב. הנשים צריכות להזהר בתוספת שבת ביציאתו יותר מהאנשים, והאנשים צריכים שיזהרו בכניסתו להוסיף מחול על הקודש יותר מהנשים, כן נראה לפי קוצר דעתי, ואמינא לה דידוע דבכניסתו הוא בחינת זכור דהוא לפני ז"א בחינת יעקב, וביציאתו דהוא שמור אחורי ז"א בחינת רחל סוד הלילה מאחוריו, והוא כטעם לנ"ד של האור זרוע לענין מלאכת הנשים בראש חודש דהוא דוגמא לזה, ועיין בספר סופי ענבים סימן ס"ז
ג. מי יתן והיה דהאיש דאומר המבדיל באתה חונן, שידליק הנר להבדלה ולא האשה שעדיין לא שמעה המבדיל, כן משמע לי לפי סברת הרב שדה יא ושע בפרק אין עומדין במה שהקשה לרבינו ירוחם, ועיין שלמי חגיגה דף רט"ז ע"ד, ועיין להברכי יוסף סימן רצ"ט מה שהביא מהרב יכין ובועז, ובמחזיק ברכה, ובבאר היטב שם ובסימן תרפ"א, וזכור לאברהם ח"א מערכה ה' ודו"ק, וכבר ראיתי מה שהזהירו הרי אלו באזהרה להנשים שיאמרו המבדיל בלי שם ומלכות כדי להדליק כמו שכתב מור"ם, ובקיצור

של"ה, ובתוספת שבת, ועבודה ומורה דרך, ועמודי שמים דף ת"ג ע"א, וחמד משה, ועיין שם סימן רצ"ט, ובספר עולת תמיד, ובן יוחאי דף קמ"א ע"ב, ובחסד לאלפים סימן רצ"ט, ובאר היטב, ומחצית השקל שם

ד. מי שאינו נזהר בתוספת שבת שתי שעות בכניסתו ושעה אחת ביציאתו, שמיע לי דפוגם בשם הוי"ה ברוך הוא וגורם פירוד חס ושלום, ודבר זה למדתי ממה שכתב בספר פרי עץ חיים למוהרח"ו הקדוש זיע"א, דגילה סודו דשב"ת עולה גימטריא ז"ך פעמים הוי"ה ברוך הוא, והוא נגד עשרים וארבע שעות, ושתים לפניו ואחת לאחריו, הרי ז"ך, יעויין שם, וכפי זה אם חסר אחת חייב, ובספר פרי שבת כתב משם רבינו האר"י זיע"א חשבון אחר, והוא דקדושת שבת מתחיל משעה ששית ולמעלה, ועשרים וארבע דשבת ושעה אחת ממוצאי שבת הרי שלשים ואחת, וזהו סוד חסד א"ל כל היום, יעויין שם, ועיין בספר דרך החיים מליסא דף ק"מ ע"ב ודף קנ"ט ע"ד, ועיין לעיל בסימן כ"ח אות נ"ג על פסוק לא תבערו אש יעויין שם, ולעיל סימן ט"ז אות כ', אלא דלענין חיבוט הקבר חשבו השעה חמישית בכלל, כמו שכתב בילקוט ראובני והביא דבריו שם דף קל"ג ע"ב, והוא מרבינו האר"י ז"ל כאשר יעויין שם, וצריך לומר כיון דהקדושה עצמה מתחלת משעה ששית, זהור"י קא מזה"ר מלפניה שעה אחת דמקבלת הארת שבת, והוא רמוז בה"א יתירה דהששי כאומרם זכרונם לברכה. ועיין ספר שערי תשובה סימן תר"ח משם הרב"ח

ה. בין השמשות דשבת דהוא באפוקי דשבתא, אם הוא כבין השמשות דערב שבת בעיולי שבתא או חמיר טפי לענין הדברים שהוזכרו בסימן שמ"ב, עיין להרב מגן אברהם, ולהרב גדול מרבן בספרו הנורא שער המלך ח"א דף כ"ב ע"א, ולהרב כסא אליהו שם בסימן שמ"ב

ו. כתב הרב ברכי יוסף, דבדוק ומנוסה דיש הצלחה כשמושך האדם ומאריך באפוקי שבתא, והביא דבריו בשלמי חגיגה דף רט"ז ע"א יעויין שם, ואם כן אפילו דבחצרו או בשכונתו או בבית הכנסת מתפללים ערבית קודם שיהיה שעה אחת מהלילה, ומוכרח להתפלל עמהם בציבור כי אחר זה אינו מוצא מנין, מכל מקום הירא את דבר ה', אם הוא ברשותו בהבדלה, יאריך בזמירות ופיוטים שאומרים קודם ההבדלה, ויהיה בשובה ונחת עד שיגיע הזמן, וידוע דמצוה לומר זמירות במוצאי שבת כדי ללוות לכלה, ועיין בפסקי מוהרמ"ר סימן קל"ז, ובספר עמק ברכה, ובחמדת ימים פרק י"ח משבת אות כ"ח כתב, דהפיוטים של מוצאי שבת מסוגלים להצלחה בכל דרכיו כל ימי השבוע כאשר יעויין שם, ואם רשות אחרים עליו להבדיל, על כל פנים החרד אל דברו יזהר

שלא להדליק או לכבות או לשתות טוטון וכיוצא משאר מלאכות עד שיהיה שעה ורביע מהלילה, ולא יכנס במצודות החרמים של מרנא ורבנא מאריה דאתרא הדין מהר"ח אבולעפיא זיע"א בתקנותיו בספר חנן אלהים אות ח', והחמדת ימים פרק י"ח משבת אות י"ד החמיר עד שעה ומחצה כדי להבדיל ועיין דרך חיים דף קכ"ו ע"א, והנה מה שכתב הרב המגיה בשלמי חגיגה משם הברכי יוסף הוא בסימן רצ"ג, ושם היתה דברו כשמאריך באומרו ברוך ה' המבורך כאשר יעויין שם, וכ"ה בחסד לאלפים שם, והכי נקט בהגהת מור"ם לענין האריכות יע"ש

ז. לשתות טוטון קודם ערבית היכא דנמשכה סעודה שלישית עד הלילה, אי סגי באמירת המבדיל ובורא מאורי האש או צריך ערבית והבדלה על הכוס, בזה עמד הרב מר קשישא כבוד בארצנו כמוהרי"ט דאנון ז"ל בספרו הנכבד כבוד יום טוב בדף י"ג ע"א והביא ג' סברות בדבר, וכתב דאין לגעור במקילים מאחר דיש להם על מה שיסמוכו, והמחמיר תבא עליו ברכה כי נראה דרובא דרובא מחמירים, ושוב הביא נמי מסדר היום ורש"י בספר הפרד"ס דכתבו דצריך הבדלה בתפילה והבדלה על הכוס כדי לעשות מלאכה, יעויין שם, ועיין לעטרת ראשי מורינו זקני הרב הי'ם הגדול בספרו הבהיר אהל יעקב מערכת הה' אות י"ג, שהסכים בדעת הרב בעל הלכות גדולות והרמב"ם והרא"ש שאסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל על הכוס, וסיים וכתב, ובפרט כגון דא דהכי אשכחן בזוהר הקדוש חלק א' סוף הקדמה וזה לשונו, דלאו יאות הוא לאדלקא נורא כד אפיק שבתא עד דמבדילין ישראל בצלותא ומבדלי על כסא, יעויין שם, ואם כן בעל נפש יחוש לעצמו ויאחז צדיק דרכו שלא לשתות טוטון עד שיבדיל גם כן על הכוס, ועיין זכור לאברהם חלק ג' מערכת ה' לענין יום טוב שני, יעויין שם, מיהו מי שעשה קולא זו והיה קודם ברכת המזון של סעודה שלישית, עם כל זה צריך שיאמר רצה והחליצנו בברכת המזון וכדכתב בקיצור של"ה דף פ"ז סוף ע"א

ח. בערבית לא יחתום לומר מכל דבר רע, וזהו לכל לילות החול, וכמו שכתב הרב ספרא רבה דישראל רבי חייא ז"ל בספרו הנחמד צפיחית בדבש סימן י"א

ט. אתה חוננתנו, במקום דרובם הם עמי הארצות מצוה על השליח ציבור דיאמרנו בקול רם, ולאידך גיסא דרובן יודעין ומביני מדע, שתיקותו יפה שמבלבל אותן, ודוקא שתי תיבות אתה חוננתנו יאמר בקול רם כדי להזכירם ותו לא

יוד. אם שכח לומר אתה חוננתנו לא יחזור, ואפילו נזכר בשומע תפילה לא יאמרנו שם, ואפילו אין לו כוס להבדיל אחר כך, דהרי עד שלשה ימים יכול להבדיל, כן פסק הרב מטה יאודה, והשלמי חגיגה דף רי"ח ריש ע"ד, ועיין במה שכתב הגאון הרב יעב"ץ בספר

עמודי שמים דף ת"א סוף ע"א וריש ע"ב, והא דאם לא הבדיל דהוא עד שלשה ימים, אם הוא גם כן אחר הרגל, דבר זה מפורש בהריטב"א סוף פרק מי שאחזו, ובתשובות הרי"ף סימן קכ"ו, ובספר בית יהודה ח"ב סימן כ"ח, וברכי יוסף סימן תצ"א, וכסא אליהו סימן רצ"ט, ועיין מה שכתב רב אחא משבחא הרב מעשה אברהם נר"ו בסימן מ"ז יעויין שם, ובחסד לאלפים סימן רצ"ט

יא. באמירת ויהי נועם לא יחזור למקומו אלא יאמרנו במקום שאמר העמידה, מטה משה, והביא דבריו בעולת תמיד סימן קל"א אות ט', וצריך לאומרו מעומד משום דצריך לכוין בו שישאר עליו תוספת שבת לששת ימי החול, כמו שכתב מוהרח"ו בספר הכוונות, ועיין שלמי חגיגה דף רי"ט סוף ע"א וריש ע"ב, ובספר עמודי שמים יעויין שם), וכתב בספר עבודה ומורה דרך, דלפחות יהיה עומד בפסוק ויהי נועם אם אינו יכול להיות עומד בכולו, (וכן כתב בספר תוספת שבת, ובספר דרך החיים מליסא, ובבאר היטב יעויין שם), ובספר דרך חכמה נתיב ו' אות י"ב הביא מכתבי האר"י, ויהי נועם מעומד, ואתה קדוש מיושב כמו בתפילת שחרית דחול, יעויין שם

יב. רבו הטעמים על שלא יש אות ז' בויהי נועם, ואני אמרתי בחפזי על פי דברי הקדוש של"ה, דשבת הוא יום ז', והראש של אות זה פונה לכאן ולכאן, והוא לרמוז דצריך להוסיף בכניסתו וביציאתו, יעויין שם, ואם כן באמירת ערבית דצריך שיהיה בזמן דנגמרה התוספת, והיה לאו"ת על ידך ולזכרון בין עיניך דלא יש אות ז' בויהי נועם, לרמוז דהגיע עת דנשלם גם התוספת, ומה טוב דשייך לפי זה מה שהבאתי באות הקודם לזה, דצריך לכוין בו על התוספת דהוא דבר בעתו בעת הגמר של התוספת, ודוק

יג. על דרך הסוד צריך לומר ויהי נועם גם בשבוע שחל בו יום טוב וחול המועד, ואם הקהל אינן אומרים הוא יאמרנו בינו לבין עצמו, ברכי יוסף בסימן רצ"ה וסימן תצ"ה, ובספרו מורה באצבע אות קס"ב, ושלמי חגיגה דף רי"ח, וחסד לאלפים, ועיין עמודי שמים דף שצ"ט ע"א, ואם הוא שליח צבור דליכא אחר או שמוכרח הוא להתפלל, יאמרנו אחר ברכו אחרון ואין קפידא, דאדרבא מקדים ברכת אדון לברכת העבד, ובשבוע שחל פורים צריך לומר ויהי נועם אפילו לנוהגים שלא לומר בחגים ובמועדים, כמו שכתב בתשובות כנסת הגדולה סימן נ"ה, ובעיקרי הד"ט סימן ל"ו אות כ"ה, ובברכי יוסף סימן רצ"ה, וכן היכא דחל פסח בשבת אפילו דערב פסח אסור במלאכה מחצות. אשל מפרי, ועיין שאלת יעב"ץ ח"א סימן ט' והובאו דבריו בברכי יוסף ובשלמי חגיגה שם

יד. אם חל פורים במוצאי שבת יאמר ויהי נועם קודם קריאת המגילה, ואחר קריאת המגילה יאמר ואתה קדוש, כמו שכתב הכל בו, והאורחות חיים, וכטעמו של הרב פרח

שושן כלל ג' סימן ג', וכמו שכתב בספר ערך השלחן סימן תנ"ג כאשר יעויין שם, ודלא כמו שכתב בספר שלמי חגיגה דף רי"ח ע"ד, ובספר אורה ושמחה, וכבר נתפשט המנהג כן בעירנו, ועיין בספר פרי האדמה ח"ג דף ו' ע"א, ולענין בורא מאורי האש עיין זכור לאברהם חלק א', דאסף איש טהור כל סברות הפוסקים, ועיקר דיברך השליח ציבור קודם קריאת המגילה וישמעו כולם, ואחר כך כל אחד בביתו ילמד לאשתו שתאמר ברכת בורא מאורי האש אחר עצי בשמים, והוא לא יזכיר ה' והמלכות אלא היא תשיב אמריה, ואמרה האשה והוא יאמר אמן, וכן כתב בחסד לאלפים סימן רח"צ, וזה דרך הנכון וכן הוא מנהגינו, מיהו אכתי עדיין מידי פלוגתא דספק ברכות לא נפיק, דהרי אם הנשים חייבות בהבדלה הוא מחלוקת וכמו שכתב בשולחן ערוך סימן רצ"ו, ועיין בב"ד אורח חיים סימן תצ"א, וראש משביר ח"א סימן ל"א, ועיין זכור לאברהם ח"ג מערכה ה' לענין ליל יום טוב ב', ובגור אריה הלוי, וברכי יוסף סימן רח"צ, ובספר ערך השלחן סימן רצ"ו ואילך, ובחסד לאלפים סוף סימן רצ"ו, ובספר בגדי ישע, וקמח סולת דף פ"ג ע"א, ועיין נמי בשולחן גבוה סימן תרצ"ג

טו. לקול האות הקודם, הוראה יוצאה דבמוצאי שבת לא יקרא לאור הנר אם לא יברך תחילה בורא מאורי האש, דאסור ליהנות מהנר בלתי ברכה כהסכמת הרב החסיד בספר סוכת דוד דף ו' ע"ד אשר בסוף ספר בית המלך והוא ספר הרב גו"ר כלל ג' סימן כ"ה, ועיין בספר תורת חסד במפתחות בתשובות אשר שם, ולהרב בית דוד סימן תצ"א, ובספר פרח שושן כלל ג' סימן ב', וזכור לאברהם ח"א וח"ג

טז. הרב מגן אברהם הביא משם לחם חמודות, דבערבית טוב לומר הודו לה' קראו בשמו עד והוא רחום מפני שהיו אומרים אותו לפני הארון בערבית, יעויין שם, וזהו לכל לילה, וגם לפי הסמך הוא אחר גמר ערבית, אך מצינו דהשלמי חגיגה כתב משם אורחות צדיקים, דיאמר מזמור כ"ד וח' וכ"ט, נגד שלש משמרות הוי הלילה, ובספר אור הישר כתב דיוסיף בליל ראשון לומר מזמור כ"ה, ליל שני מזמור ל"ב, ליל שלישי ל"ח, ליל רביעי נ"א, ליל חמישי פ"ו, עכ"ל, וכנראה דמה שלא הוצרך לבאר לליל השישי וליל שבת משום דידועים הם, דהיינו ה' מלך ומזמור שיר ליום השבת, וזה נראה גם כן דקא משתעי לאחר ערבית, מדהביא שם בתחילה דברי רבינו האר"י דאחר כל שלש תפילות יאמר ה' רועי ויחננו ועלה קאי ועיין קמח סולת דף ס"ב ע"ב, ודף ס"ד ריש ע"ב

טוב. במוצאי שבת מיד אחר יציאתו מבית הכנסת קודם שיבדיל יקפל הטלית, כי היא סכנה גדולה דאם אינו מקפלו מיד במוצאי שבת אחר יציאתו מבית הכנסת אזי הקליפות מתדבקים בטלית, אכן אם שכח ולא קיפל מיד במוצאי שבת, אזי למחר בבוקר יקח

הטלית וינער אותו מכל צד לארץ, מדרש תלפיות דף קי"ח ע"ג, וכבר הוזכר זה ברמז לעיל סימן כ"ח אות ע', ועיין קיצור של"ה דף צ' ע"ג, ועמודי שמים דף ת"ז ע"ב, ובתוספת שבת, ואליהו זוטא, ויש בזה טיבותא דמתחיל במלאכה של מצוה, וגם להורות שלא היה יכול לקפול הטלית בשבת, ועיין ברכי יוסף סימן ש"ב, ובספר משפט כתוב, ובחסד לאלפים, וביד המלך, מה שכתבו בענין שלא לקפול הטלית בשבת, וגדולה מזו ראיתי בספר חיי אדם, דאס'ור אס"ר לקפול הריד"ה (ממחטה) בשבת כמו שנוהגים בחול, שורה על גבי שורה כפולה ומכופלת, יע"ש

חי. יאמר קודם הליכתו מבית הכנסת במוצאי שבת, פסוקי ומשמע ודומה ומשא, בראשית ברא אלהים, ולכל היד החזקה כאשר נדפסו במעמדות עד אמר רבי חנינא, שבט מוסר פרק ל"א כתב וזה לשונו, במוצאי שבת יאמר ומשמע ודומה ומשא כפי המסודר במעמדות עד אשא עיני, וטובים להצלחה מאד, ואז אין צריך לאומרם בימי השבוע, (מקובלים), עכ"ל. ועיין של"ה, ומטה יהודה סימן רצ"ה, וחסד לאלפים סימן ש'

יט. לא יתפלל ערבית ולא יבדיל קודם שיאמר ברכת המזון של סעודה שלישית, הגם כי אינו הפסק אפילו הליכה לבית הכנסת, אפילו הכי יש קפידא שלא לעשות כן בסעודה שלישית, עמודי שמים דף שצ"ח ע"א, ועיין מה שכתב רב רחומאי הרב פתח הדביר נר"ו בסימן קע"ח דף קפ"ב ע"א לענין אם מתפלל ערבית בתוך סעודת פורים, ולענין נטילת ידים על נגיעת המגילה, יע"ש

ך. את ששת ימי המעשה יאמר אפילו כשחל יום טוב באותו שבוע, וכל שכן פורים, תשובות כנסת הגדולה סימן נ"ו, ובן פורת יוסף אות פ"ה, ובאמירת עצה שאינה טובה לא יאמר כי אם תופר עצתו בלבד, כן כתב ה"ה חיד"א זיע"א בסידור תפלת ישרים, וכותיה דמר מצאתי להגאון הרב יעב"ץ בספר עמודי שמים כאשר יעויין שם, אך בזאת לא ראיתי מי שהקפיד לומר תחילה עצה שאינה טובה ואחר כך עצה טובה, ושמעתי דיש נוהגים כן דכך הוא הדרך להרחיק הנזק ולהקריב התועלת כמו סור מרע ועשה טוב, וכסדר ברכת בשר ודם אוררך ארור ומברכך ברוך, אלא דלפי טעמו של מרן החבי"ב זיע"א, יד הדוחה לחלק בין לישנא דפתיחת שערים לנוסח ההבדלה שמבדיל ועיין להמפרשים בפסוק זה ובפסוק ואברכה מברכיך ודוק, ועיין זכור לאברהם אביגדור ז"ל מה שכתב בזה

אך. כשאומר דעה והשכל מאתך, ישכיל פיהו לדקדק בלשונו לומר בסיבלות, וכמו שכתב הרב ברית עולם סימן תשמ"ח, דחנה אמרה עד עולם, וחייו של שמואל היה עד עולמו של יובל בלבד, וכן אותו אדם דהיה אומר בתפילתו בינה והשכל בשין ימנית

וקבר את בניו, ולכן צריך לדקדק היטב במוצאת שפתיו כשמתפלל, יעויין שם, והנה אמת דבברכת אתה חונן דצריך לומר על דרך שם חב"ו כנודע, בלאו הכי ליתא להאי לישנא, אך במוצאי שבת שייכא אזהרה זאת

בך. איתא בתוספתא דשבת, דאליהו יושב במוצאי שבת תחת עץ החיים וכותב זכויות של שומרי שבת, ועיין קמח סולת דף פ"ב ע"ד, ובספר תוספת שבת, ובספר עמק ברכה דף ס"ט ע"א, ודרך החיים דף קל"ה ריש ע"ג, ושם הביאו גם כן, דאליהו מקבל עליו את הדין להיות סובל עונש בעד הצדיקים שלא יכנסו לגהינם על איזה חטא כי אין צדיק בארץ כו', יע"ש, ומאחר שכן דמה שאנו מזכירים אליהו במוצאי שבת, לא על הגאולה בלבד אלא להחזיק לו טובה דהוא ספרא רבה דישראל לכתוב זכויות של שומרי שבת, לפי זה למי אוי למי אבוי למי שמחלל שבת ובא בליל מוצאי שבת וקורא לאליהו, דאין ספק דסניגורו נעשה לו קטיגורו, ואיתא בילקוט ראובני סדר בראשית, ויבד"ל גימטריא אליהו דהוא ממונה על כל מוצאי שבת חמשים ושתים שבועות, והוא מבדיל בין סטרא דקדושה לסטרא אחרא, יעויין שם, ועיין רבינו יעקב בעל הטורים בפרשת בראשית על פסוק זה שם, ובספר עמודי שמים דף ת"ב ע"א, ועוד כתוב שם, דהנעלם שם שב"ת גימטריא אליה"ו משי"ח ב"ן דו"ד דבשבת לא יבואו והם נעלמים, ובמוצאי שבת איתגלי אליהו לכן בא בגימטריא ויבד"ל כאמור

כג. ראיתי למורינו הרב חסיד שבכהונה בספר מדרש תלפיות דף קי"ח ע"ג דכתב, דאחר אמירת ופתח לנו קודם ברכות הבדלה יאמר מאה ועשרים צירופי אליה"ו הנביא בכל אות כפי מספרה, ועוד עשר פעמים נגד עשר אותיות של אליה"ו הנבי"א, בין הכל מאה ושלושים ואחר כך יבדיל, יעויין שם, ובחסד לאלפים, ואליהו זוטא, אכן הרב המאיר עיני הגולה בספר מורה באצבע סימן ה' אות קס"ג מסדר סדר אליהו אחר ההבדלה כשמסיים פסוקי ויתן לך, יעויין שם, ומאן דעביד הכי לא משתבש ומאן דעביד הכי לא משתבש דאין מוקדם ומאוחר בזה, ולפי האמור יאמר נא טעם מחודש בכפל אורך ימים אשביעהו להשלים מאה ושלשים תיבות, והיינו כנגד הצירופים הללו דבר בעתו, דאליהו שומר ישראל דהוא ממונה להצילנו מכל פגעים ומרעין בישין, ועיין בסדר היום, ועטרת זקנים, ושלמי חגיגה דף רי"ז ע"ג וע"ד, ובספר עמודי שמים דף שצ"ח ע"ב טעמים אחרים, אלא דבכפל הפסוק הזה אינו במוצאי שבת בלבד אלא גם בזמירות שבת ויום טוב, ובקריאת שמע שעל המטה ובחזרה מבית הקברות צריך לכופלו, כמו שכתב בקיצור של"ה דף צ' ע"ב, וא"ח, ומחצית השקל, וצריך לומר דזהו לפי טעמייהו דידהו, ובלאו הכי בקריאת שמע שעל המיטה אינו גומרו כי אם עד מחסי, ובדרך החיים דף קכ"ט ע"ב אות י' הביא,

דאומרים חמישים ושתים פעמים אליהו, וזה הוי כמספר שמו וכמספר השבועות, עוד הביא שם בקיצור של"ה, דיש נוהגים ללמוד גם כן במלכים א' סימן טו"ב, ובדברי הימים ב' סימן א"ך, ובסוף מלאכי דהוזכר בהם אליהו, ועיין בספר בנימין זאב

כד. כתוב בשלחן ערוך סימן רח"ץ סעיף ב', דצריך להדליק נר לצורך הבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית, ונראה דזהו מה שכיונו בהקדמת התיקונים דף י' ע"ב, בראשית ברא אלהים ברית אש, ועל תרי אשות אתמר בקדמיתא כתנות אור, והיינו בורא מאורי האש דאיהו בהבדלה, עד כאן, ושמעתי מפי ידיד נפשי הגביר החכם המרומם כמה"ר רפאל אברהם די ליאון נר"ו, דמביא ראיה לזה מלשון התיקונים הנוספים תיקון ו' דף קמ"ג ע"ב שאמרו וזה לשונם, בראשית תמן תרי אש ואלין אינון תרין אשין דאינון בורא מאורי האש, עד כאן, דמשמע דבהבדלה צריך שתי נרות

כה. כתב בספר אור הישר דף פ"ח ע"ב דלא יבדיל כי אם על נר שעוה המיוחדת לכך, וכן כתב בחמדת ימים פרק י"ח משבת אות ט"ו, ובעמודי שמים דף ת"ה ע"א, ובשבט מוסר פרק מ', ובספר עמק ברכה כתב דיכבה הנר בשיורי היין של הבדלה, וקיצור של"ה כתב, דהיינו מהדחה במים, ומזה גם כן יעביר על עיניו, ואפשר לקיים שתיהם, כמו שכתב בפרקי ר"א פרק כ', ויאמר מצות ה' ברה מאירת עינים, ויכוין בתיבת בר"ה גימטריא ר"ז דיגלה לו הקדוש ברוך הוא סודות התורה, עיין שם, ואם ירצה יעשנו מהיין עצמו ממה שנשפך בקערה, וכן נראה מלשון רש"ל שהביא הקיצור של"ה שם, ובעמודי שמים דף פ"ו ריש ע"ב כתב דמריחין בעשן הכיבוי לחבב המצוה, עיין שם, ובאשל מפרי שם, ועיין לקמן אות כ"ח

כו. כתב בספר נוהג כצאן יוסף הלכות שבת אות ט"ל וזה לשונו, במוצאי שבת הנוהגין לומר אנא משבענא כו', וכן משביע אני עליכם כו', לא יפה הם עושים, אלא צריכין לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו, שמלאך פלוני יעשה כך, ולא יזכור המלאך בפיו אלא יחשבהו, וזה לשון ספר החסידים סימן ר"ה, מי שעוסק בהשבעות של מלאכים או שדים או בלחישות כשפים לא יהיה סופו טוב, ואין טוב לאדם אלא שיתפלל להקדוש ברוך הוא בכל צורכיו, ורחום וחנון הוא וניחם על הרעה, עכ"ל, ובסימן תתשע"ב כתב, אין המזיקין מתגרין אלא במי שמתגרה בהם כו', ובשלחן ערוך של האר"י זכרונו לברכה כתב וזה לשונו, המשתמש בשמות הקדושים או בהשבעות עונשו גדול, וסיים שם, כשהאדם מזכיר שם של מלאך, חושבין שקוראין אותם ובאים כששומעים השם, וכשבאים ורואים שקראוהו לבטלה בא נזק אל הקורא אותם, ולכך צריכים להזהר מלהזכיר שם בפיו, אבל אם הוא שם איזו מלאך ששמו כשם אדם כגון

מיכאל רפאל גבריאל מותר, עכ"ל. ועיין מה שכתב בקיצור של"ה דף צ"ט ע"א, ובספר עמודי שמים דף ת"ו ע"ב, ועיין מה שכתבתי אני הדל בקונטרס נפש חיים מה שכתבתי בזה בחמלת ה' עלי

כז. עוד כתב שם באות מ' וזה לשונו, שיבוש גדול בתיקוני שבת שלנו, שבקצתן נדפס פור"ה שר של שכחה, ויצא להם זה מפני שאומרים אחר כך פסוק פורה דרכתי לבדי, וקצתן כתיב בהו פות"ה שר של שכחה, והנה בין פות"ה לפוט"ה נתחלף להם, שצריך לומר פוט"ה שמספרו מאה והוא שמו של שר של שכחה, ומזה אמרו אינו דומה מי ששונה פרקו מאה פעמים כו', וכן הוא הנוסחא בשלחן ערוך של האר"י זכרונו לברכה, ואין לזוכרו בפה אלא יחשוב בלבו מטעם שכתבתי בתחילת הסימן, וכן השם ארמימ"ס שמתמעט והולך על מס מספרו מאה, ומה טוב לומר אחר כך פסוקי זכרונות שכתבתי בהלכות זכירה, עכ"ד, ועיין להחמדת ימים פרק י"ח משבת אות נ"ה, ועיין קיצור של"ה דף צ"ט ע"א דהביאור הוא כאשר יעויין שם, ובספר עמודי שמים דף ט"ו ע"ב, ואליהו רבה, ובמשבצות זהב הגיהו כן, אכן בספר דרך חכמה נתיב ו' אות י"ג ביקש להקים שם פור"ה דהוא העיקר ושם תמצא ביאורו

כח. מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, כל בית שנשפך יין כמים, נאמר על כוס של הבדלה שיהא נשפך לחוץ, עמק ברכה דף ס"ט ע"א, וספר יש נוחלין דף מ"ב ע"ג, ולכך נוהגין להביא הכוס תוך קערה אחת להבדלה, מה שאינן נוהגים כן בקידוש אפילו ביום דהוא מיושב, וכבר כתבנו דלפי פרקי רבי אליעזר צריך להדיח הכוס במים ולשתותו, ולהעביר על עיניו משום חיבוב מצוה, ועיין ברכי יוסף סימן רצ"ו, ובשיורי ברכה סימן ק"צ, וחסד לאלפים סימן רכ"ח, ורש"י בספר הפרדס דף ז' ע"ב, ובלק"ש אות ה', ובזכור לאברהם מערכה ה', ובספר עמק ברכה דף ס"ט ע"ב הוסיף לומר, ורוחצים פניהם מהיין של הבדלה, ועיין קיצור של"ה, ועמודי שמים דף ת"ו ריש ע"ב, וספר דרך החיים יעויין שם, והשתא מי שרוצה לעשות רחיצת פנים מהיין שנשפך גם זה טוב דהוא בשיורי מצוה

כט. כתב הרב הקדוש של"ה, דיתחיל לערות בכוס של הבדלה כשמתחילין הנה אל ישועתי, והולך עד שמגיע למעייני הישועה אזי שופך על כל גדותיו מה שיזוב היין עד שפת הכוס, והביא דבריו במדרש תלפיות דף י"ח ע"ד, ויש נוהגין לומר פרשת ברכת כהנים בעת שנותן היין בכוס מוידבר עד לך שלום

ל. בספר הנהגת האדם כתב דאסור למזוג כוס של הבדלה, והביא דבריו מוה"ר בספר מדרש תלפיות שם, ויזהר בשתיתו בשבת לשער להניח כוס להבדלה שלא יצטרך

להשלימו במים, ובזה נקרא מנוחלי העולם הבא כאומרם זכרונם לברכה. ועיין עמק ברכה דף ס"ט ע"א, ובחמדת ימים פרק י"ח משבת אות מ"ג

לא. כתב בספר מטה משה סימן תקי"ב, דכשמגיע למעייני הישועה ישפוך יין לארץ להכחיש כח שרי ישמעאל ועשו שהם שבעים גימטריא יי"ן, ובס' ת"ד כתב ליתן חלק לעדת קרח כענין מים אחרונים, ועיין אליהו זוטא, ובפ"מ, גם מוהריק"ש כתב דישפוך על פתח הבית, ומרן החבי"ב בכנסת הגדולה הביא דכן היה נוהג מר אביו, ושכן היה נוהג אחריו, וכשהגידו לו דרבינו האר"י כתב דעל פי הקבלה אסור לעשות כן ושכן פסק בספר באר שבע, נמנע עצמו, ושוב כשמצא מנהג זה בשה"ג חזר לאיתנו, אלא דכתב דטוב לשופכו אחר הדלת והמזוזה במקום שאין דורסין, יעויין שם, ובאליהו זוטא דחה דברי הרב באר שבע, אמנם במחזיק ברכה הביא מספר עבודת הגפן טעמים רבים לחוש לטעם המקובלים שלא לשפוך על הקרקע, וסיים, ובדורנו נתבטל מנהג זה דיצאו עליו עוררין. ועיין להרב זכור לאברהם מערכה ה', ובספר עמק ברכה, וקיצור של"ה, ותוספת שבת, ועולת תמיד, ובאר היטב שם

לב. בשעת ההבדלה צריך ליתן עיניו בכוס ובנר, עמק ברכה, ועמודי שמים, וגם העונים יתנו עיניהם בכוס ובנר, הרב דרך חיים ובתוספת שבת פירש דקאי לעונים בלבד, וכן כתב הבאר היטב משם הטור, ועיין אשל מפרי

גל. בלבוש כתב לומר שלשה פסוקים קודם ההבדלה על הסדר, כוס ישועות נגד בורא פרי הגפן, הנה אל ישועתי נגד הנפש שהוא הבשמים, ליהודים היתה אורה נגד הנרועיין חידושי משבצות זהב בפריו

לד. אם אין לו יין יברך על השכר או שאר משקין המשכרים דהן כמו חמר מדינה. ועיין להרב ברכי יוסף, ומדרש תלפיות דף קי"ט ע"א, ובספר ערך השלחן בהשמטות סימן רצ"ו

לה. לפי הטעם שכתב בשל"ה, והביא דבריו בלק"ש אות ד', דלא תטעום אשה מכוס של הבדלה, בעבור כן כדי שלא לבייש לנשים נראה דהתקינו שלא לתת לטעום אפילו לאנשים ושב ואל תעשה עדיף ועיין להטור סימן רצ"ט, ובסדר היום, וגור אריה הלוי, ותוספת שבת, ודרך החיים

לו. הסוד שיש במה שאמרו דברכה רביעית ביבנ"ה תיקנוה, כן הוא הכ"א בסימן יבנ"ה בארבע ברכות של הבדלה, ויש סימן דהיא כבית הלל, ואתה קח לך בשמים ראש דהוא קודם הנר, עמודי שמים דף ת"ה ע"ב, ושם ביאר טעמים נפלאים דברכת הריח קודם לברכת הראיה, עוד תשוב ותראה פלאות שם רזין עלאין בענין ארבע ברכות, וגם בסד"ר

המדרגה בדרך עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה, ועיין בספר מדרש תלפיות דף קי"ח ע"ד בטעם שצריכה על היין ועל ההדס, ובטעם ראיית הצפורנים, וברכת מאורי האש וארבע הבדלות דהאריך בזה, וערך הכהן וביא"ר עליה שם גם בתוספת שבת סימן רח"צ על ראיית הצפרניים טעמים אחרים יע"ש

זל. מי שלא הבדיל מותר ליהנות ממלאכת חבירו שעשה לעצמו אחר שהבדיל, אך ראוי להחמיר שלא יאמר לו שיעשה מלאכה בסיבתו, וכל זה בתוספת העיקרי מלפניו או מלאחריו אבל טפי מהתוספת מותר, מור וקציעה, ובספרו עמודי שמים דף ת"ג סוף ע"א וע"ב, ועיין שם למור"ם בהג"ה, ולמוהריק"ש בספר ערך לחם סימן רצ"ט

חל. בספר עבודה ומורה דרך כתב, דהמנהג להיות עומד בשעת ההבדלה, וכן כתב בעמק ברכה דף ס"ח ודף ס"ט, וע"ש, ועולת תמיד, ותוספת שבת, ואליהו זוטא, ובספר הנהגת האדם, אכן המקובלים כתבו דצריך לאומרה מיושב, כמו שכתב בספר מדרש תלפיות דף קי"ח ע"ד, ומוהריק"ש כתב דהוא הדין השומעים דצריכים לישב, והביא דבריו בזכור לאברהם ח"א מערכה ה', וחסד לאלפים, ועיין מאמר מרדכי

טל. בכוס ברכת המזון של סעודה שלישית ישתה כולו ולא יתן להמסובין לטעום, כמו שכתב בחסד לאלפים סימן ק"צ אות ד', ודבר זה תלוי במנהג המקומות, דיש נוהגים כן ויש מקומות דנותנים להמסובין לטעום, ויש נוהגין לשומרו כולו לכוס של הבדלה ולכסותו עד שעת הבדלה ועיין לעיל סימן ל' מה שרשמתי מזה, ועיין עמק ברכה דף ס"ט ע"ב

מ. יחזור אחר הדס כשר, ויאחוז הכוס בידו ובשמים בשמאלו כשמברך פרי הגפן, וכשמברך על ההדס יחליף מהשמאל לימין, כמו שכתב בספר עבודה ומורה דרך, ועמק ברכה, וכתב שם דבברכת בורא מאורי האש יחזיר היין לימינו, והיינו דכשגומר הברכה מחזיר היין לשמאלו לראות הצפרנים של ימין, ועיין נמי בע"ש, ותוספת שבת סימן רח"צ, וחסד לאלפים סימן רצ"ו, ועיין בספר מאמר מרדכי דכתב דבתחילה צריך לראות בצפרנים ואחר כך לברך, ואם כן בשעת הברכה צריך שיהיה הכוס ביד שמאל, יעויין שם, ועיין אליהו זוטא, וחידושי משבצות זהב, והרב פחד יצחק מערכת ה' דף ג' ע"ב כתב וזה לשונו, ראיתי במקובלים שמבדילין גם כן באזוב, ואחר סוכות בהדס מצוה, עכ"ל, ובאורחות צדיקים הביא הא דאזוב, דהוא טוב להניחו על השלחן בכל סעודה, יעויין שם, וכפי הנראה משטח הלשון הוא, דכיון דבפסח הוא ולקחתם אגודת אזוב, וגם עתה אנו עושים כן לזכרון, אם כן מהפסח עד סוכות לוקחים בכל מוצאי שבת אזוב, ומסוכות עד הפסח לוקחים בכל מוצאי שבת הדס, ולפי מה שכתוב דהאזוב הוא מסוגל

לכשפים, הנה מה טוב מאד לליל מוצאי שבת דזמנו הוא לעשות דבר זה על דרך אמירת י"א פסוקים, וכמו שכתבתי לקמן בהלכה נ', ועיין חמדת ימים פרק י"ח משבת אות ל"ח - מ"ב, ומה נעים דהפעולה טובה, דעושה למי שישיג למי הבאר של מרים בליל מוצאי שבת קודש, כמו כן איתיה בכונת האחד עשר פסוקים הללו, והיו לאחדים בידך דבר בעתו מה טוב וכאשר נבאר לקמן בעזרת ה' יתברך

מא. בעיירות דאינו נמצא הדס עושים בורדס של כסף ונותנין בו תבלין כמו קלאבו (צפורן) וכדומה, ומברכין הנותן ריח טוב בפירות, אלא דבמקומות דימצא הדס בנקל מסתמא ימצאון שם תלמידי חכמים הרבה, דהרי כתב מהרש"א בחידושי אגדות בפרק ב' דשבת, דהזהיר בהדס יעשה לו סגולה דזוכה לבנים חכמים כמו שהוא ברגיל בנר של שבת, יעויין שם, ואם כן מי שיש לו במקומו לקנות בנקל ואינו לוקח הוא נקרא פושע, גם לא ידקדק בפריטי בימות החורף להניח ההדס משבת לשבת, דמלבד דריחו ל'ו נמר, עוד בה דלא יבצר דנופלין העלין בעת שמריח, ומכניס עצמו במחלוקת הפוסקים בענין מוללו להריח בו היכא דהוא בריא שיפלו מחמת שהן התחילו להתייבש

בם. על הפלפלין היבשים הכתושין ושאינן כתושין נמצא שלש סברות, האחת דלא יריח בהם להבדלה, שני דמברך בורא מיני בשמים, כמו שכתב בשיירי כנסת הגדולה, ומחזיק ברכה, ובק"א, ולח"י ח"ב דף ס"ו ע"ג, ותוספת שבת, ואליהו זוטא, ועולת תמיד, ועיין בן יוחאי דף קמ"א, שלישית דמברך הנותן ריח טוב בפירות, כמ"ש בתשובות סדר ויחי עוד סימן ה', ועיין לאליהו זוטא, ובאר היטב, ואשל מפרי, וחידושי משבצות זהב, ומחצית השקל, ובריח הקלאב'ו, (ציפורן) כבר פסק הפרי האדמה חלק א' דף כ"ו ע"ד ודף נ"ט ע"ג דמברך הנותן ריח טוב בפירות, ובחמדת ימים פרק י"ח משבת אות מ"ב כתב דטוב להריח בתפוחים ואתרוגים אם אין לו הדס, ובקיצור של"ה, ועבודה ומורה דרך כתבו, דיקח הדס של הלולב עם שאר בשמים, וכן כתב בקסת יהונתן דף ט' ע"ב, ובדרך החיים כתב, חוץ ממוצאי שבת של חג הסוכות ועיין עולת תמיד, ואשל מפרי, ובשמן המאור שם

גם. מי שהתענה תענית חלום צריך לברך על הבשמים, מטעם דהנשמה יתירה כבר באה ונהיה מליל שבת ולא דמי ליום הכפורים. שיירי כנסת הגדולה, ובאר היטב שם, וגו"ר כלל א' סימן ח' וסימן ט', וע"ש, ותוספת שבת, ועולת תמיד, ואליהו זוטא, ועיין נמי בספר פתח הדביר דף קל"ט ע"א

דם. לא יסמוך על עששית ועל הנר שבתוך הפ'יני, דמצוה מן המובחר הוא אספקלריא המאירה, עיין חמד משה סימן רח"צ, ומחצית השקל, וחסד לאלפים שם, ועיין מה שכתב

בני ידי"ן נר"ו בספר שמ"א סימן מ"ו, ובספר יעקב לחק לימוד ל', ועיין להגאון נודע ביהודה ח"ב סימן כ"א

מה. איתא בפרקי רבי אליעזר פרק כ', אם אין לו לאדם אש, פושט ידו לאור הכוכבים ויסתכל בצפרניו שהן לבנות מן הגוף ואומר ברוך מאורי האש. ועיין במדרש תלפיות דף קי"ט ריש ע"ב, ובספר מעשה אברהם הנדפס מחדש למר ידידנו הרב אברהם אוהבי נר"ו בסימן מ"ו דף מ' ע"ג וע"ד יעויין שם

מו. נר שהדליקו על החיה וחולה מותר לברך לאורן, ועיין הרדב"ז החדשות סימן תשס"ד, ואליהו זוטא, ותוספת שבת, ובאר היטב סימן רח"צ, ובספר עמודי שמים דף ת"ד ע"ב, ועל הנרות שמדליקין על המת כל שבעת ימים במקום שנפטר שם המת לא יברך עליהן, ודין אחד להם עם הנרות שמוציאין לכבוד המת, והנרות של בית הכנסת דאסור לברך עליהן, ועיין יד המלך סימן רח"צ, ובאשל מפרי סימן רצ"ה היכא דלב בית דין מתנה עליהן, ועיין בדרשותי בזה, ודין זה איתיה נמי על נרות חתנים. עיין מגן אברהם, ותוספת שבת, ובאר היטב

מז. בהסתכלות הצפרנים, עיין להרב בית דוד סימן ק"כ דהביא מה שכתב הרמ"ה, וכתב דעבדינן תרוייהו להפוך היד ולהסתכל בנר ובכף לצאת ידי שניהם וכן ראוי לעשות, (וכן הביא בקמח סולת), אכן המחזיק ברכה בסימן רח"צ דחה דבריו באומרו, דעתה דנתגלו דברי מהרח"ו, העיקר הוא לכוף ראשי אצבעותיו הימניים אל תוך כפו הימנית והגודל מכוסה תחתיהן ויהיו נכפפין כנגד פניו, וגם יהיו נכפפים לפני הנר, ויסתכל בצפרניו בלבד ולא בתוך פני אצבעותיו, עיין שם, וכן כתבו בחסד לאלפים, ובעבודה ומורה דרך, אלא דלא ביארו אם יעשה כך ליד שמאל, ואדרבא ראיתי בקיצור של"ה דכתב להדיא דדוקא ימין, וכן כתב בחסד לאלפים דיסתכל בצפרני הימין בלבד, אך רש"י בפרד"ס ובספר האורה נקיט בידיה תרתי דהן שתי ידים זוכות, יעויין שם, והיינו כפשט דברי מרן, אלא דהם נקטו כמור"ם, והנה הנם מרבני אשכנז דנגררים אחריו, אכן על החסד לאלפים קשיא דנקט כמור"ם, ועיין אשל, ומחצית השקל, ובע"ב, ועמודי שמים, ותוספת שבת, ואליהו זוטא, ומנהגינו להסתכל בשתיהן, אחוז מזה וגם מזה אל תנח ידך, האמנם אחר ההתבוננות נראה, דיפה כתב הרב חסד לאלפים דיסתכל בימין דוקא כיון דמהרח"ו והרב חיד"א נקטו בלשנייהו הימנים, הגם דהם לא נחתו להכי, נקוט מיהא דסברי מרנן דהוא ביד ימין דוקא, ולפי זה נמצא דלא סתמו, אלא בהאי לישנא כבר ביארו וגילו דעתייהו דהוא על יד ימין דוקא, וכפי זה צריך לנהוג הכי לראות צפרנים של ימין בלבד דכותייהו נקטינן, ומה גם דאיכא שלמים וכן רבים עמהם, אף על

גב דהרוקח סימן שנ"ו כתב כמש"כ רש"י ומרן ז"ל, וברור. ועיין בחמדת ימים פרק י"ח משבת אות ל"ד

מח כשמסתכל בצפרנים יהרהר בפסוק וראית את אחורי ופני לא יראו, ויכוין בלבו לומר תשלח ברכה בכל מעשה ידינו, כמו שכתב בספר הזכירה דף ה"ן ע"ב דינצל מכשוף, יעויין שם, ולא יוציא בשפתיו כלל דהוא הפסק, ויש אומרים דהקפידא הוא להמברך ולא על השומעין, (עיין זכור לאברהם מערכה ה', ובחסד לאלפים), ומיהו טוב שיזהרו גם השומעין שלא יפסיקו באמירה אלא בהרהור לבד, וכתב בספר עמודי שמים דף ת"ה ע"א, דבכלל יסתכל אם גדלו צפרניו דקצצן ערב שבת, יעויין שם

מט. אחר ההבדלה שאומר ברכת על הגפן, לא ישיח שום שיחת חולין אלא תכף יתחיל פסוקי ויתן לך, ומי שירצה לומר ויתן לך כל הפסוקים בשלימות, יעתיק מספר אור הישר דמביא כמה פסוקים נוספים בתוך פסוקי ויתן לך מה שלא נדפסו במחזורים, וגם הביא מזמורים ומאמר הש"ס, וכסדר הזה הובא נמי בספר עמודי שמים, ובספר דרך החיים, ועבודה ומורה דרך, וכך נמצא בסידור רומאנייא של מוהר"א ירושלמי, ואל תתמה דהביאו פסוקי ויתן לך קודם ההבדלה, דזהו לפי מנהג של אשכנז, אכן למנהג רבינו האר"י הוא אחר ההבדלה וכמו שכתב הרב עבודה ומורה דרך גופיה שם, ועיין אליהו זוטא, ובאשל מפרי

ן. הנה אביא לפניך סדר הפסוקים הראוי לאומרם אחר פסוקי ויתן לך: **א**. תהלים פרק מ"א, פסוק אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה', כנראה מהזוהר הקדוש חלק א' דף י"ד סוף ע"ב. **ב**. ירמיה סימן י', מאין כמוך ה' גדול אתה וגדול שמך בגבורה, מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה, כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך. **ג**. איוב סימן ל"ז, מצפון זהב יאתה על אלוה נורא הוד. **ד**. סדר ויצא, והאבן הזאת אשר שמתי מצבה עד לך. **ה**. שמואל א', ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו, ויסיים כן יהי עמנו. **ו**. בראשית עד יום אחד. **ז**. פסוק אחרון של הפרשה, ונח מצא חן בעיני ה', ויכוין כמו שכתוב בספר יוסף בסדר. **ח**. פרשת תולדות, ויזרע יצחק עד ויברכהו ה'. **ט**. פרשת וישב, והנה אנחנו עד לאלומתי, ויכוין בתיבת קמ"ה דהוא על דרך וקמ"ה בידך ממלכת ישראל, וכן הקם לעבדך אמרתך דזהו מקים המזל לעלות. **י**. פרשת מקץ, ויאמר אליהם ישראל אביהם עד ושקדים. **יא**. פרשת פנחס עד ויכפר על בני ישראל, וכתב במדרש תלפיות דף קל"ד ע"ב וזה לשונו, בסוף ההבדלה תעשה צורת שדי על ראשך ביד ימינך ותכניס אצבעות ימינך החמשה בנקב הנחיר החיצון השמאלי באומרך, הנני נותן לו את בריתי שלום, ולא יחסר לך לחם ומזון ולא בגד ושמלה, וזה הסוד תעשה

לבדך, ואנו עושים כן, והם צבים בקומתן, וככה תעשה לבניך ולבני בניך, ואם ככה תעשה אתה בבית בעזרת ה' תראה נפלאות, מספר כתב יד, עד כאן, והאומרו שלש פעמים ינהג לעשות כסדר הזה בכל פעם. **יב**. האזינו השמים עד הבו גודל לאלהינו. **יג**. פסוק ויהי דוד לכל דרכיו משכיל, ופסוק ונח מצא חן, בזה אחר זה עשר פעמים. **יד**. פסוק והיו מלכים אומניך שבע פעמים, ויכוין בכל פעם בשם היוצא מפסוק זה כאשר הובא בקונטרס עתרת החיים. **טו**. אחד עשר פסוקים דמתחילין ומסיימין בנו"ן כאשר הביאותים בריש קונטרס הנזכר לעיל ונוסח התפילה האמורה שם, וכתב בספר דרך חיים שסידר הרב הגדול כמהר"י מנשה ז"ל, דחסידים ואנשי מעשה אומרים אותם בכל מוצאי שבת, יעויין שם, ואני מצאתי בספר מגלה עמוקות אופן רט"ו דכתב, דגילו המלאכים למשה בסדר שימוש התורה, כי הפסוקים המתחילים בנו"ן ומסיימין בנו"ן טובים לאומרם בשעת ההבדלה כדי לבטל הכשפים, ואלישע הסתכל בשלשה פסוקים שבתורה לרפאות לנעמן, דראה דשם נעמן מתחיל בנו"ן ומסיים בנו"ן ואמר דזהו רמוז בתורה, נגע צרעת, וכשהלך אצלו נעמן לבקש רפואה ממנו ראה דנתקיים פסוק נביא מקרבך אליו תשמעון, דהוא הפסוק השני, אז ציוה בענין פסוק שלישי, נחנו נעבור חלוצים מעבר לירדן דהיינו שירחץ במי הירדן, זה תוכן דבריו, (והביא דבריו בילקוט ראובני סדר תזריע), ואם כן נאה ויאה לאומרם בכל מוצאי שבת, וגם נוסח התפילה הסדורה להנצל מכל מיני כשפים, ומסתמא ודאי כי זה המקור דממנו חוצבה, אלא דלפי זה היה מן הראוי להקדים פסוק נביא קודם נחנו, וצריך לומר דהן נסדר כסדר התורה. **טז**. יאמר העשרה פסוקים אשר הפליג הרמב"ן ז"ל בתועלת אמירתן, והמה בכתובים בספר שומר ישראל סימן ה' דף י' ע"א, קום קרא משם, ודע דמצאתי סמך לזה שאנו סומכין פסוק ויהי דוד לכל דרכיו משכיל לפרשת בראשית, והוא במה שראיתי בספר שומר אמונים סדר בראשית דף ג' ע"ד דכתב וזה לשונו, צמרכ"ד הוא השם היוצא מסופי תיבות חמשה פסוקים של יו"א הנקרא בפי המקובלים שם של כנף, ושם זה בא"ת ב"ש עולה קמ"ח סוד נצח, וכן וה' עמ'ו דגבי דוד עולה קמ"ח, שסגולת השם הזה למצוא חן בעיני כל רואיו, וזהו שנאמר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו, עכ"ד, ולפי זה באמירת פסוקי בראשית צריך לכוין בסופי תיבות הפסוקים לשם הקדוש הזה, ושפיר נאה לומר תחילה פסוק ויהי דוד לכל דרכיו משכיל, ותכף סמוך לו מלאחריו בראשית דמשולבים זה בזה, והכל הולך לכונה אחת והיו לאחדים בידך, וגם אני נוהג לומר פסוק ופדויי ה' ישובון בכפל כסדר האמור בישעיה סימן ל"ה, וכסדר האמור בסימן נ"א.עד כאן הגיע הסדר שאנו נוהגים לומר אנן בדידן בכל מוצאי שבת דהיינו בתוך ויתן לך.

נא. אך בקיצור של"ה ראיתי סידור אחר, והוא שיאמר אנא בכח שבע פעמים, ופסוק הנה אנכי שולח מלאך, ויכוין בשם טפטפ'יה דהוא הגימטריא של הפסוק הזה, דהוא מן הנה עד המקום דהוא גימטריא קצ"ג, ואחר כך יאמר ע'ל מג'ן תהיה לי למגן, ע'ל צב'א תהיה לי לצב'א, צו'ה פח'ד על כל לב זר אמן דהם גימטריא קצ"ג, והוא סגולה נפלאה לשמירה, עכ"ל.

ובספר מדרש תלפיות דף קי"ח ע"ג וד' מסדר את המערכה בסדר אליה רבה וזה לשונו, יאמר ויתן לך, שיר למעלות, המבדיל, ואחר כך יאמר הפרשה של השבוע עם ההפטרה שיבא בעזרת ה', ויקשור מעתה נפשו בשבת שיבא, ופרשת וישלח עד מאה קשיטה מסוגלת לשמירה ולחן וחסד, רבינו הקדוש יוכיח, ופרשת המן כולה מסוגלת להצלחה ולעושר, ופיטום הקטורת שמבואר במשנה סודו, ופרשת העקידה להכניע הקליפות שלא יקטרגו עליו כל ימות השבוע לפי שבמוצאי שבת הם יוצאים, ששה פעמים לישועתך קויתי ה', ששה פעמים ויעקב הלך לדרכו עד מחנים, עשר פעמים יברכך ה' וישמרך, חמשה פעמים המלאך הגואל, מספר כתב יד, עכ"ל, ועיין עבודה ומורה דרך, וקיצור של"ה, ואליהו זוטא, והנה פרשת וישלח אין אני רגיל בה כי אם בשבוע דדעתינו לילך לפתחי השרים באותה שבוע או להולך לדרך באותה שבוע, ראוי שיאמרנה, ועיין באר היטב סימן רצ"ט, ופיטום הקטורת, כתב במחזיק ברכה סימן קל"ב, ובאר היטב בסימן רצ"ט, וזכור לאברהם מערכה ה' דאין לאומרו בלילה, ועיין במעבר יבק וכן כתב בחסד לאלפים סימן קל"א אות כ"ב דלא טוב לאומרו בלילה, וחזר ושנאו בסימן רצ"ט, אלא דהוסיף שם לומר, דבזמן דמדת הדין מתוחה יש לאומרו במוצאי שבת, ובלאו הכי קשה לשמוע, ועיין לקמן אות ה"ן, דתקנו לומר כל הני מקראות בלילה דמסתיי הפסוקים שהם בדרך קצרה, אחת הנה ואחת הנה, דאמירתם דרך תחינה וסגולה למבעא רחמי, אך לקרות פרשיות ארוכות, דהיינו פרשת השבוע וההפטרה, וישלח, והעקידה, והמן וכיוצא בהם צריכה רבה, ועיין חמדת ימים פרק י"ח משבת אות נ"ט, ורבינו האר"י גופיה כבר נרגש מזה אעיקרא בפסוקי ויתן לך, אלא דכדי ללמוד תורה אין לנו פה להשיב שירפו ידיהם מן התורה, ובכל עת ובכל זמן הוי שקוד ללמוד תורה, וכל אחד יעשה כמנהגו וכמנהג אבותיו בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והכל עולה לרצון לפני ה', ובספר עמודי שמים דף ת"ו ע"ב כתב, דהגאון מר אביו בעל חכם צבי ז"ל לא נהג לומר שום פרשה של תורה בליל מוצאי שבת כי אין זמנן בלילה, גם לא היה אומר ק"ל צירופי אליהו, יעויין שם, וגם אני עבדו איני נוהג לומר ק"ל צירופים הללו, ולא

פיוט המבדיל, ושם ראיתי את הלח"ש בספר עמודי שמים, דתיקן נוסח פיוט המבדיל שיר חדש בדרך קצרה, והרחיק ממנו נוסחאות המחזורים דהנכון שלא לאומרו, יע"ש.

בן. אחר ברכת המבדיל קודם שישתה הכוס כולו, ישתה מעט ויאמר במה יזכה נער את ארחו עד לא אשכח דבריך שלש פעמים, ואחר כך יאמר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתצליחני בתורה על ידי אליהו הנביא זכור לטוב בכ"ח אותיות יה"ו מאותיות שמך הרמוזים בשמו, ולא אשכח דבר מכל מה שאני לומד בתורתך הקדושה, ותפתח לבי במקרא, במשנה, בתלמוד, באגדה, בספרא, וספרי, ובפסיקתא, ובמכילתות, וברייתות, ותוספתות, ומדרשים, וכל ספרי הפוסקים מעתה ועד עולם אמן, ועיין במדרש תלפיות דף קמ"ה ע"ג, ודרך ישרה דף ל"ג ע"ב, ואחר כך יראה פניו בתוך היין שבכוס ויאמר שלש פעמים פסוק, כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי, כמו שכתב בספר הזכירה דף ה"ן ע"ב דינצל כל השבוע מכל רע, ויכוין בכל פעם בשם אגל"א וישתה כולו, ועיין זכור לאברהם מערכה ה' יעויין שם), ובספר מגלה עמוקות והביא דבריו בדרך החיים דף קל"ה ע"ב כתב, דיאמר במוצאי שבת ארבעים ותשע פעמים פסוק זכרו תורת משה עבדי כו' ויועיל לזכירה, יעויין שם ועיין מאמר מרדכי סימן רצ"ז

נג אחר ההבדלה כשסיים כל הפסוקים ישתה מים שאובים מקודם ההבדלה או אחר ההבדלה, שהרי כתב הכל בו (והביאו מרן בבית יוסף אורח חיים סימן רצ"ט ס"ו) וזה לשונו, נהגו הנשים לדלות מים במוצאי שבת תכף שישמעו ברכו, שמצינו באגדה שבארה של מרים בימה של טבריא, וכל מוצאי שבת מחזירן על כל בארות ועל כל מעיינות, וכל מי שהוא חולה ויזדמן לו מים וישתה, אפילו כל גופו מוכה שחין מיד נרפא, ומעשה באדם אחד שהיה מוכה שחין, והלכה אשתו במוצאי שבת לשאוב מים, ונתעכבה יותר מדאי ונזדמנה לה בארה של מרים ומלאה כדה מאותן המים, כיון שבאה אצל בעלה כעס עליה, ומרוב כעסו נפל כדה משכמה ונשבר הכד ונפלו מטיפי המים על בשרו, ובכל מקום שנתנו המים נרפא השחין, ועל זה אמרו חכמים, רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותו, ולכך נהגו לשאוב מים בכל מוצאי שבת, עכ"ל.

ומכאן תוכחת חיים לבל יהיה כועס בכל מקום ובכל זמן אפילו בדבר שראוי לכעוס, כי כעס בחיק כסילים ינוח, ובפרט במוצאי שבת, כי כמה בני אדם שהם עצבים וטריאק'יס (חולי נפש) והם כועסים, כי הלא תראה כי על ידי הכעס איבד טובה הרבה, שאם לא היה כועס היה שותה מן המים והיה מתרפא כל גופו, וזה הוא כונת הכתוב בספר קהלת סימן י"א, והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך, שאם היה מסיר הכעס מלבו היה מתרפא כל בשרו, ונראה דמלבד סגולת רפואת הנפש למי ששותה מים מבארה של

מרים, עוד רבותא יתירה אשתכחת, כי הם מסוגלים לפתוח לבו בחכמת התורה כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, וכמו שכתבתי בספרי זוטא נפש חיים מערכה ב' אות ב' יעויין שם בס"ד, וכן אמרו על הרב מוהרח"ו ז"ל שהשקהו מים רבו רבינו האר"י ז"ל מבארה של מרים ובזה זכה לחכמת הקבלה, ואם כן בעת שתית המים אחר ההבדלה, בעודנו שותה המים יכוין בדעתו לפסוקי פרשת חוקת, אז ישיר ישראל עד ונשקפה על פני הישימון, והוא מסוגל להתחכם בתורה בעזר משדי, ועיין מה שכתבתי בספרי הקטן נפש כל חי מערכה ב' ד"ה באר מרים בס"ד, ובחסד לאלפים סימן ש', ואני נוהג לומר בלחישה אלו הפסוקים על פני המים קודם ברכת שהכל

דן כתב הרב דבש לפי מערכת ת' סוף אות מ"א וזה לשונו, וכד הוינא טליא ראיתי להרב המופלא חסידא קדישא כמוה"ר חיים בן עטר ז"ל שיסד קריאה נאמנה בכל ליל מוצאי שבת קדש מתחילת הלילה עד הבקר, וחילק הלילה לארבע משמרות, ובכל משמרה לומד משנה וגמרא וזוהר והלכה פסוקה, וכך הוא בכל לימוד מארבעה חלקים, והיה מיוסד הכל במספר במפקד שמות הקדש ותפילות שיסד הרב ז"ל ליחד ולקשר כל העולמות ויתר כוונות פשוטות זיע"א, עכ"ל, ומי שאינו יכול לעשות כסדר הזה, על כל פנים לא יאבד השעות בדברים בטלים, ושחוק פ'ינג'אניס, וספירת משלים כי הוא עון פלילי בכל עת ובכל זמן, קל וחומר בעת ובעונה הזאת דאנו עושים לוית חן לשבת מלכתא והוא תחילת ימי המעשה, והנכון שיקרא בספרי מוסר כגון ספר הקדוש ראשית חכמה על הסדר חוזר חלילה

וכתב גדול אדוננו ורב בספרו מורה באצבע סימן א' אות טו"ב וזה לשונו, ילמוד ספרי מוסר תדיר, ואשריו מי שיקבע לימוד בספר ראשית חכמה ומשם יכיר פחיתות מעשיו ותוקף חיובו ויום יום יתבונן בענייניו, עכ"ל, ואנכי עבדו המתאבק בעפרות רגליו הקדושים מוסיף על דבריו, דאם בעל נפש הוא, צדיק יבחן ויכיר ויראה בעצמו שהוא קונה בגופו הארת קדושה ויראת ה', היותן הדברים יוצאים מפי קדוש, ודברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב, ועיין בהקדמתי לספר תוכחת חיים ח"א יעויין שם, ואם התחיל בו והשלימו יחזור פעם אחר פעם כל ימיו, ויראה דבכל פעם ירויח ריוח גדול מה שלא למד ממנו קודם, כמו כן יתמיד בספר שבט מוסר, וחמדת ימים, וקב הישר, ושאר ספרי מוסר כל אחד לפי הדרגתו ולפי הספרים שיש לו, וכתב בספר חומת אנך במשלי סימן י"ב, דמי שאוהב מוסר נקרא אדם, והוא ראשי תיבות א'והב ד'עת מ'וסר, ומי שאינו רוצה לשמוע מוסר בש"ת הוא לו, ראשי תיבות ב'ער ש'ונא ת'וכחת, יעויין שם, וחם לבי בקרבי כי אזכרה ימים מקדם הגיתי דבכל יום אחר תפילת שחרית היינו בצוותא חדא

עם מר שניי מוה"ר החסיד הפרד"ס, והרב מר גיסי כמוהר"ם רבי זכרונם לברכה, ללמוד בספר הקדוש ראשית חכמה פרק אחד בכל יום בהתלהבות ובהתבודדות, והיה עינינו מקור דמעה וכמעט לא היינו מרגישים בעצמנו על מה אנחנו יושבים, יהי רצון שאותו לימוד שהיה מקדם דעין לא ראתה יגן בעדנו עתה שאין אנו יכולים לעשותו

חן. מי שיש לו לב להבין ולהשכיל, מה טוב שיקרא פירוש רש"י והרא"ם מפרשת השבוע או באיזה מפרש, כדי שיהיה לו לסימנא טבא לכל ימות השבוע, דתעלה לו להיות מבורכים בתורה מזון הנפש, גם ברכות יעטה מורה למזון הגוף להיות לו שפע וברכה רבה אמן, ובספר דרך החיים מליסא כתב, דלנוהגים לקרות פרשת השבוע, נכון שיהיה עם פירוש רש"י דלילה לאו זמן מקרא הוא, ובזה מתוקן למה שכתבתי לעיל מזה כאשר יעויין שם באות נ"א, והנה הגם דאין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ, וגדולה תורה דהמצא תמצא ששים רבוא דרשנים וכולם ניתנו מרועה אחד מהר סיני, מכל מקום אשרי תבחר ותקרב פירוש מוה"ר משה אלשיך, דגילה לנו רבינו האר"י עליו, דהיה ניצוץ ר"ש בר נחמני, וכיון אל האמת בדרשותיו, כמו שכתב הרב חיד"א בספר ועד לחכמים ח"א מערכה מ' אות י"ד, ובספרו שם הגדולים אות ח"ן כתב, דמוהרח"ו תלמידו של מוה"ר משה אלשיך גילה, דרבינא מתגלגל ברבו ורשב"ן בסוד העיבור, וראה כתוב, דבצרות פולין נגלה לחכם אחד בהקיץ להצילו מתוך ההפכה על שהיה לומד תדיר דרשותיו, יעויין שם, ומעין כיוצא נגלה אלי בחלום על ספר אור החיים להרב הקדוש מורינו הרב חיים בן עטר זיע"א

נו. במוצאי שבת עולה הנשמה יתירה למעלה ושואל לו הקדוש ברוך הוא, מה מאכל שמו לפניך ומה חידוש תורה שמעת, ומוקים לה במתיבתא דרקיעא, זוהר הקדוש, ושפתי כהן סדר אמור, ול"ש אות א'

זן. סעודה רביעית אחר ההבדלה, פליאה נשגבה ומצלת מחיבוט הקבר, ומי שלא יוכל לעשותה בפת יעשנה במזונות, ויכוין להשאיר ברכה בסעודות החול מקדושת שבת,הרב מורה באצבע סימן ה' אות קס"ד, וקיצור של"ה, ועיין בקונטרס נפש חיים מה שכתבתי בזה, וראה תראה בספר עשרה מאמרות דף כ"ג ודף כ"ד, והביא דבריו בל"ש אות ה' על פסוק ואקחה פת לחם, דבמה שאמרו חכמים זכרונם לברכה, לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת אף על פי שאינו צריך אלא לכזית, על זה הסדר אמר להשלשה מלאכים, ותכלית הסעודה לזמן בכוס בשלשה לברכת המזון, וזהו כי על כן עברתם, יעויין שם, ולפי זה ממנו ניקח דהיותר טוב למצוה מן המובחר לעשותה בפת וזימון וכוס, ומה גם דסעודה רביעית נגד דוד דהוא בחינת כוס מלכות, דבעבור זה עתיד לומר אני אברך

ולי נאה לברך, דודאי שפיר חזי בסעודתו של דוד שיהיה בכוס, ועוד דדוד הוא המציל מחיבוט הקבר בעבור סעודה זו, כדכתב בדרך החיים דף קל"ה ע"ג כאשר יעויין שם, ובכן יהיה לו כוסו רויה וכריסו ברחבה ומור"א לא יעלה על ראשו דכריסו נבקעת

חן. יסדר שתי ככרות לסעודה רביעית, ולא יקח בידו להמוציא אלא אחד, כמו שכתב רבינו האר"י ז"ל, והובאו דבריו בעבודה ומורה דרך, ודרך החיים דף קכ"ז ע"ב אות ב', ועוד שם דף קכ"ז ע"ב, ויאמר כשיושב על השולחן אתקינו סעודתא ולשם יחוד בנוסח אשר הובא בדרך החיים מליסא דף קכ"ו ע"ב אות ל"א, וכשיאמר דא היא סעודתא דדוד מלכא יגביה קולו. כמו שכתב בעמודי שמים, ועיין עבודה ומורה דרך

נט. כתב בחמדת ימים פרק י"ח משבת אות ס"ד, דלא יסיר בגדי שבת כי אם אחר סעודה רביעית, וזמנה עד ארבע שעות, ויאמר בברכת המזון מגדול, יעויין שם, ובספר עמודי שמים הרחיב לנו הזמן של סעודה רביעית, דאין קפידא אם אינו תכף אחר ההבדלה, עיין שם מלתא בטעמא, ולזה כיון בספר תוספת שבת סימן ש', ובאשל מפרי, וזה הביאו המחזיק ברכה שם, הגם דכתב דהוא מיד, יעויין שם, אלא דהכל לפי האוכל ובשולו, דהן אמת דהמצוה הוא לבשל מחדש, אמנם כבר אפשר דמהור ימהרנה לו, ועוד מצינו דהנשמה יתירה אינה הולכת עד שיעשה סעודה רביעית, כמו שכתב בספר דרך חכמה, וחסד לאלפים, אם כן אם נתאחר מעט, מצד זה הוא טוב דנפשו עליו, ובחסד לאלפים כתב דזמנה כל הלילה, ולא ידעתי מהיכן למד זה דהא בפירושא אתמר דאחר ארבע שעות לא עשה ולא כלום כאשר יעויין במחברים שם. ועיין בזה בקונטרס נפש חיים מה שכתבתי שם בס"ד

ס. וכתב בקיצור של"ה, דיהדר אחר מאכל הערב לו יותר אף שהוא ביוקר, וכן כתב באליהו זוטא, וחסד לאלפים, ובעבודה ומורה דרך הזהיר דצריך לשמוח בה כמו סעודת שבת, וכן כתב בקיצור של"ה, ומחצית השקל כתב, דעריכת השלחן והדלקת הנרות יהיה כמו ליל שבת, גם בספר עמודי שמים דף ת"ז ע"ב כתב, דידליק נר נוסף מכל הלילות. וכן כתב בע"ב, והרב עבודה ומורה דרך, ובספר צידה לדרך, ועולת תמיד, ואליהו זוטא, ובאר היטב, ואשל מפרי שם

סא. איתא בזוהר הקדוש, מי שאינו מקיים סעודה רביעית נחשב לו כאילו לא קיים סעודה שלישית, (וכן הביא החסד לאלפים סימן ש'), ואם כן אפילו כשעושה שמונים וארבע תעניות או הפסקה גדולה יזהר שלא יבטל סעודה רביעית וכמו שכתב בספר חמדת ימים פ"ב משובבי"ם אות ס"ט

סב. כתב רבינו האר"י, דמעצם הלוז דהוא הנקרא נסכו"י ממנו הוא תחיית המתים, לפי שעצם הזה לא נהנה מאכילת עץ הדעת, ולכן עצם הלוז נשאר קיים בקבר ואינו שולט בו רקבון, ועצם הזה אינו נהנה מאכילת כל ימי השבוע כי אם מאכילת מוצאי שבת, יעויין שם, ועיין עולת תמיד, וחסד לאלפים, ואשל, ותוספת שבת, וע"ב, וקיצור של"ה, ועיניך תראינה למורינו הרב חסיד שבכהונה בספרו החשוב מדרש תלפיות ענף יעקב דף קפ"ב ע"ג מה שפירש בזה במאמר יעקב אבינו לא מת ויאירו עיניך, גם עיניך לנכח יביטו להגאון הרב יעב"ץ ז"ל בספר עמודי שמים דף ת"ח ע"א דבר נפלא בענין זה ובטעם שלש שמות שיש לעצם הזה, עיין שם, גם ממה שאמרו בשבת דף קכ"ט דצריך חמין במוצאי שבת, ופירש רש"י לשתות ולרחוץ, והיינו לכבוד שבת ללוותו כמו המלך, הביטה וראה מה שכתב שם הרב יעב"ץ דף ת"ה ע"ב, עי"ש

סג. עוד ראיתי להרב עמודי שמים דף ת"א ע"א דכתב, דבמוצאי שבת חוזרין ומתברכין הבנים והתלמידים מאבותיהם ורבותיהם לסימנא טבא, ולכן נוהגים בכמה מקומות לנשק ידי הגדולים בליל מוצאי שבת לקבל ברכתם, אלא דצריך שיזהרו המברכים שיברכו ברכות לראש שיזכו לתורה ואחר כך בעושר והצלחה ובני חיי וכיוצא ולא יעשו הפך, וזה פירש הרב עוללות אפרים במאמר מפני מה אין יוצאין בני תלמידי חכמים תלמידי חכמים מפני שלא ברכו בתורה תחילה, והוא דמי שהוא אוהב תורה, הוא מברך תחילה שיהיה בנו תלמיד חכם, אבל מי שאינו אוהב את התורה מברך תחילה שיהא עשיר, ולכן שפיר אמרו כי הסיבה דאינן יוצאים בניהם תלמידי חכמים הוא מפני שלא ברכו אותם בתורה תחילה, ירצה ברכה ראשונה לא ברכו שיהיו תלמידי חכמים שיעסקו בתורה לשמה, ולפי מדתם לא יזכו לתורה, יעויין שם. והביא דבריו בדרך החיים דף קכ"ג ע"א

סד. אם בא לישן קודם חצות לא יאמר וידוי בקריאת שמע, כמו שכתב במורה באצבע סימן ה' אות קס"ה, ובמחזיק ברכה שלו סימן ש', וחסד לאלפים שם, ואגרות הרמ"ז, הביא דבריו בזכור לאברהם ח"א סוף מערכה ו', ובחסד לאלפים אות ח' כתב דגם במוצאי ראש חודש וחנוכה הדין כן, ועיין מה שכתב בספר חיים שאל ח"ב סימן כ"ה ועיין נמי בספר שלמי חגיגה דף רי"ט ריש ע"ג לענין אמירת קינות על חורבן בית המקדש, דאין לומר שום דבר קודם חצות, וגם אין להוסיף אחר חצות של מוצאי שבת משום דנחרב הבית ביום ראשון יותר מכל הלילות, עיין שם שהביא כן משם מוהרח"ו זיע"א, ומכל מקום אם לבוש בבגדי שבת, טוב שילבש בגדי חול אחר חצות אם אפשר לו דהוא בביתו כדי לומר תיקון חצות אם הוא בלילות דצריך לומר תיקון רחל, ועיין מה שכתבתי לעיל

סימן ג' אות ל"ה, ומה שכתב בספר עמודי שמים דף ת"ח ע"ב, צריך לפרש בדבריו דכונתו לקודם חצות בתחילת הלילה, לא על אמירת תיקון חצות כסברת הרב המגיה מוהרש"ך בדפוס פיסא דליתא להא, וברור והוי זהיר לומר התפילה שסידר הרב הקדוש מוה"ר שלום שרעבי זיע"א לתיקון חצות כאשר הובא בספר שפת אמת דף קכ"ב ע"א, והזריז יעתיקנה משם בסידור שלו כדי לאומרה בכל הלילות עד שתהא תפילתו שגורה בפיו ובשפתיו, האל ברחמיו יזכנו לראות בנחמת ציון ובבנין בית הבחירה אמן כן יהי רצון

סימן לב

הדברים מגיעים, והיה מידי חדש בחדשו, משמרות נטועים

א. ראה בעיניך קורא נעים מה שכתב הרב הגדול חיד"א ז"ל בספר מורה באצבע סימן ו' אות עק"ד וזה לשונו, מי שיכול להתענות כל משמרת החדש הוא דבר גדול, ועיקר התענית לפשפש ולחקור היטב הדק במה שחטא בכל החדש ולחזור בתשובה, כי התענית הוא הכנה להכניע גופו לשוב, ואם יעשה תענית לבד מבלי משים אשר חטא ולשוב, כמעט לא עשה ולא כלום, עכ"ל, גם ראיתי בספר דעת חכמה פ"ג משער התשובה והביא דבריו בספר נוהג כצאן יוסף אות ב' שכתב כדברים האלה ממש

ב. בסדר הלימוד ביום המשמרה ובנוסח היהי רצון של אחר הלימוד, הורה לנו בספר מורה באצבע שם אות קע"ה, גם בספר חמדת ימים פ"א מר"ח אות צ"ה הביא סדר לימוד הקרבנות ביום המשמרה, ובספר שלמי ציבור נדפס קצתו וממנו העתיקו במחזורים, וכבר נדפס סדר משמרת טהרה זה פעמים, ושם מסודר הכל אין מחסור דבר, ואשרי שיאחז בו בכל ערב ראש חודש, ובספר עבודה ומורה דרך דף רי"ב הביא גם הוא סדר ללמוד בליל המשמרה ויומו, יעויין שם, ובספר מזבח אדמה צדיק עת"ק סדר הלימוד דנוהגים בעיר הקדש ירושלים ת"ו, ובכלל הביא מעשה נורא דפעם אחת בתוך שהיו לומדים, נפל מן השמים רעם גדול ובקע בקע גדול בבתי גוים והיה קידוש ה' גדול, ומאותו יום החזיקו בלימוד המשמרה יותר, יעויין שם, ועתה נדפס ספר מעשה הצדקה אשר בסוף ספר ימי דוד, ומסימן כ"ו ואילך סדר הלימוד באופן אחר, יע"ש

ג. בתוכי ישתומם לבי על כמה גבורי כח דאינן עושים תענית בערב ראש חודש, דלמה לא ילפי מהני נשי, דכמה נשים צדקניות, אף שהן זקנות וגם משרתות בבתי אחרים ועם כל זה מתענות בכל ערב ראש חודש, ואיך בחורים כפי כחם אינן מתענים, ויותר יגדל התימה על העושים הפסקה גדולה בימי השובבי"ם ולא קבילו עלייהו להתענות בכל ערב ראש חודש, דששה לילות וששה ימים יוכלון שאת ואילו יום אחד בחדש לא

יוכלו לסבול, ואיתא בספר החסידים סימן צ"ז, דחכם אחד ציוה לבנו שלא יעברו עליו יותר משלושים יום בלא תענית, והביאו בנוהג כצאן יוסף אות ב', ובעמודי שמים ח"ב דף א' ע"ב, ואני מצאתי בספר החסידים שם סימן רכ"ה, דחכם אחד ציוה לבנו דלא יעבור שמונה ימים בלי תענית כאשר יעויין שם, ואם כן הלואי פעם אחת בחדש דיין להתענות ביום המשמרה דקרו ליה יום כפור קטן, ובאליהו זוטא כתב, דהתענית הוא במקום שעיר ראש חודש על מיעוט הירח ועיין בחמדת ימים פ"א מר"ח אות י"ז, כ"ב

ד. זכור לטוב להרב החסיד מוהר"א חיון זכר צדיק לברכה, מר ניהו המגיה של ספר שלמי צבור, דאיזן ותיקן בקושטא בית הלימוד, בתים לבדים ובתוכם בית הטבילה הקדש לשמים, דשמה ישבו ללמוד בישיבה של מעלה כמה תלמידי חכמים כל ימות השבוע, וגם שיהיו מתפללים שם בכל יום בשובה ונחת כנועם שיח סוד שרפי קודש מדרש קדוש בית אל יכון בצדק אשר בתוככי ירושלים ת"ו, ובכלל התקון, דבישיבה של מטה ילמדו אנשים קבועים בליל המשמרה העומדים בבית ה' בלילות, ויהי בבוקר ביום המשמרה יבואו אחרים תחתיהם ללמוד ביום התענית, ויעמידם לעד לעולם, ומי יתן והיה דממנו יראו וכן יעשו בשאר מקומות, ופה עירנו **אזמיר** יע"א, זה קרוב לחמישים שנה דבא אלי איש אחד מחשובי עירנו ונתן בידי סך גדול לפי אותו זמן לעשותו הקדש שיהיה הקרן קיים, ומהריוח להספיק קצבה לעשרה מתענים בכל ערב ראש חודש מרבנן סבוראי, וקבע את קובעיהם שילמדו בכנופיא כל התהילים בקהלת קודש "אורחים" יכון בצדק קודם מנחה, ויתפללו מנחה וסליחות, והזהיר אותי שלא יוודע הדבר מי הוא המקדיש כי זה הוא רצונו מתן בסתר ולא ידע אנוש, ובעבור זה ואף כי אחרי מותו יגורתי מלפרסמו כיון שציוה שלא אגיד, ואין ספק דעליו נאמר משה זכה וזיכה את הרבים, דכיון דיש מקום קבוע מש"ך תור"ה קד"ש לכמה אנשים מיראי ה' וחושבי שמו להתענות ולבא שם ללמוד ולהתפלל, בהיות דימצאון שם עשרה מתענים קבועים בכל ערב ראש חודש כנסיה שהיא לשם שמים, ועוד זאת דכמה פעמים מכריזין הרבנים שבדור לימוד ותענית ליום המשמרה בקהילת קדש הנזכרת, מסיבה זאת דהוא מקום מוכן דנאספו שמה בכל משמרה ומשמרה

ה. חשבתי דרכי באותו זמן שהתחלנו בזה להוציא ספר תורה במנחה ולקרות ויחל, והלכתי לפני מאריה דאתרין רבינו הגדול הגאון מר זקני אור היר"ח זיע"א לשאול את פיו אם יתן לי רשות לעשות כן, והשיבני דבר דכיון דאין רוב הציבור קבילו עלייהו כי אם מתי מספר, אין לנו לעשות חדשה בארץ להוציא ספר תורה, ואולם בעיר הסמוכה אצלינו, מתא יוזיל חיסאר יע"א, נוהגים להוציא ספר תורה בכל משמרה ערב ראש חודש

כיון דרובא של עיר קבילו עלייהו להתענות מימי עולם ומשנים קדמוניות. ועיין להרב נוהג כצאן יוסף אות ג', ובספר בית עובד דף זק"ן ע"א, ובספר שמש צדקה ביורה דעה סימן ל"ו, ועיקרי הד"ט בסימן ט"ז אות י"א, וכבר כתבתי בזה בספרי זוטא ספר חיים בעזר משדי

ו. הנוהגים לומר ביום תענית המשמרה נוסח עננו בין גואל לרופא אין למחות בידם, כמו שכתב בספר דבר משה ח"א סימן מ', ועל כל פנים צריך עשרה מתענים לאמירת עננו לא פחות, ואפילו אם כבר התפלל אחד מהם יוכל להצטרף כיון שהתענה כמו הם כמו שכתב במחזיק ברכה סימן תקס"ח, ובספרו טוב עין סימן ע"ז אות ז'

ז. פוק חזי מה שכתב בספר מורה באצבע אות קע"ו, דנכון הדבר דהתענית יהיה לפני המולד, ואם המולד בחצי היום יתענה יום שלפניו, עכ"ל, ועיין נוהג כצאן יוסף אות ג', וחד מינן הרב הישיש כמוהר"ר חיים יוסף ליג'י זצוק"ל דהוא היה ראש משמרה מהמתענים, הנהיג אותנו שלא להקפיד על זה במשמרת ערב ראש חודש ניסן וערב ראש חודש אב לפי מה שפסק בשלחן ערוך סימן תק"ף כאשר יעויין שם, ודוגמא לזה הוא ענין תענית לתעניתיה דכתב בקיצור של"ה דף צ"א ע"ג, ובראש חודש ניסן אית ביה רבותא טפי דבלאו הכי שלש משמרות הוי דטוב להתענות גם כן יום שלפני ערב ראש חודש, דהן ניסן וסיון ואדר כאשר כתב בספר חמדת ימים עיין פ"א מפסח אות ג', ופ"א משבועות אות י"א, ופ"א מפורים אות ד', ועיין שם בטעמם, ולפי זה מי שלא עצר כח להתענות בכל ערב ראש חודש, הנה על כל פנים ידחוק עצמו להתענות בשלש משמרות הללו לפחות יום אחד ותיתי חדא מתרתי

ח. אם חל ראש חודש ביום ראשון יעשו התענית ביום חמישי כמו תענית אסתר, ואם חל בשבת יתענו ביום הששי, ועיין פרי חדש, ונוהג כצאן יוסף אות ד', ועיין חמדת ימים פ"א מר"ח אות כ"א, ועולת תמיד, וערך השלחן, ודלא כמו שכתב הרב בית עובד דף זק"ן ע"א אות ו' דלא שת לבו דהיכא דאין אומרים סליחות ותחנונים, הנכון הוא להתענות בזמנו סמוך לראש חודש, ולו שקול ישקל, טפי ניחא לדחות הסליחות כדי להתענות יום שלפני ראש חודש, וכן כתב באליהו רבה, ואליהו זוטא, וקיצור של"ה, ועיין בקונטרס עתרת החיים סימן מ', ושם תמצא נוסח קבלת התענית בסימן ט"ל, קחנו משם ועיין יד נאמן דף מ"א ע"ד, ועיין נמי לעיל סימן י"ט אות כ"ב

ט. מי שנוהג לעשות תענית בכל משמרת ראש חודש, ופעם אחד היה אנוס והתירוהו, מותר, בית יהודה, והביא דבריו בברכי יוסף סימן תי"ז, ואם קיבל התענית בחושבו

דלמחר הוא ערב ראש חודש וטעה, אין צריך התרה, ועל צד היותר טוב יתירו לו. מחזיק ברכה סימן תקס"ח משם הרב זרע אמת, ובית עובד דזק"ן ע"א

י. מנהג ותיקין לטבול בערב ראש חודש, חמדת ימים פ"א מר"ח אות ס"ה, ולפחות יעשה טבילת ידים קודם הלימוד ועיין לעיל ביומא דשבתא

יא. מצוה בחזר'ת, דאף על פי שאמרו בשבת שלפני ראש חודש היהי רצון של קבלת ראש חודש, עם כל זה ביום ערב ראש חודש לערב אחר המנחה קודם קדיש בתרא הוא יותר עיקר דיאמרו כל היהי רצון של קבלת ראש חודש, כמו שכתב ביד נאמן דף ל"ו ע"ג, וחמדת ימים פ"א מר"ח אות ק"י, קי"א, וכן נוהגין בתלמוד תורה הגדול במקום תינוקות של בית רבן כשמתפללים מנחה בערב ראש חודש, אפילו דאינם עושים תענית דאינו תלוי זה עם התענית, ואף על פי דיש מנהגים שונים בבתי כנסיות, דיש מהם דבראש חודש אב אינן אומרים כל היהי רצון, עם כל זה במשמרת ערב ראש חודש נהגנו לומר היהי רצון הכל, כמו שאר חדשים

יב. לפי מה שכתב הרב נוהג כצאן יוסף אות א', יש סמך למה שנוהגים דאינם עושים תשלום שנה על הנפטר בשבת שלפני ראש חודש שאומרים בו יהי רצון, אלא מבקשים שיהיה בשבת שלפניו דהוא בא נמי להיות חל בחסרון הלבנה, יהי רצון דבלע המות לנצח ונסו יגון ואנחה ועיין בספר אוזן שמואל במנהג זה עיין שם

יג. בנוסח היהי רצון שמעתי מדקדקים לומר, ולמנוע במקום ולעצור, והגם דיש בכתוב בלשון עצירה דהוא מניעה לגמרי כמו ותעצר המגפה, כי עצור עצר וכיוצא בהן, עם כל זה בלשון תפילה צריך שפה ברורה טפי, ואשרי תבחר ותקרב לשון צח היותר ברור, וכן בסליחות בנוסח רחמים פשוטים וחיים טובים, נוהגין לומר כי האי לישנא ותמנ"ע היתה, ואמר אלי נכדי חתן בני הי"ו הלא הוא משה ספר"א נה"ר החכם השלם והכולל עצום ורב ונזר ישראל כמה"ר **משה** הכהן נהר נר"ו, דכיוצא בזה דק ואשכח בנוסח אהבת עולם, דיש גורסין אל יעזבונו ואל יטשונו, וטעמא טעים דעזיבה הוא לשון עזר כמו עזוב תעזוב, ובסידור תפילה הנדפס מחדש שלימות הלב, זכר עשה מהשל"ה, דבאהבת עולם לא יש אות ז' כדי להודיענו דשבעה מיני אהבות משכחת בעולם ואהבת ה' עולה על כולם, ושאר אהבות כאין נחשבו לגבי אהבתו כאשר יעויין שם, וכן הביא בספר חסד לאלפים סימן ה' משם השל"ה וספר טהרת הקדש), והחידוש הוא, דבסידור בית עובד הביא הגירסא אל יטשונו, ובבית מנוחה הביא אל יעזבונו, ובשתי מקומות הללו סגר עליהם המדב"ר ולא גילה דעתו בחילוף הגירסאות, ובסידור שלימות הלב הנזכר הדפיס אל יעזבונו, והגם שכתב זה מהשל"ה שם, ועיין בשל"ה בסוף הספר דף תכ"ב סוף ע"א,

והנה הגם דאיכא כמה קראי כמו עזבני ה', אל נא תעזוב אותנו וכאלה רבים, הנה בלשון תפילה צריך לבחור לישנא דלא משתמע לתרי אנפי, ולכך אומרים אל יטשונו, זה תו"ד יצ"ו, ואנן בדידן כיון דבסידורי גורי האר"י, וסידור הרב חיד"א ז"ל לא נמצא נוסחא זו דאל יטשונו, אין לנו לזוז מנוסחתינו לומר אל יעזבונו נצח

יד. עוד מלתא בפומאי, דטוב להקדים ובניהם ואחר כך ונשיהם, ועיין לרש"י סדר נח, ובספר שמ"א סימן י"ב דף מ"ה ע"ב, ועיין מה שכתב בספר יד נאמן דף ל"ז ע"ב, ועיין עוד שם לענין דיש גורסין יהי רצון מלפני השמים, ולא הזכיר מ"ש גבי זמון, וממה שהבאתי בקונטרס נפש חיים מערכת י' בסייעתא דשמיא

טו. באמירת מי שעשה נסים יאריך החזן בניגון בתיבת מ"י, לכוין בסוד מי אל אימא עלאה מסטרא דיובלא חמשים דמשם באים הנשים, וגם כדי שיכוונו השומעים לומר הפסוקים והתחינה לתיקון פגם הברית, כאשר הובא בחמדת ימים פ"א מר"ח אות קי"ב, וקמח סולת דף צ"ד סוף ע"א, ויד נאמן דף ל"ו ע"ב וע"ג, ועיין מה שכתב ידי"ן בני הגדול נר"ו בספר והו"א עבר בפרק של ר"ח, ושם בספר יד נאמן החריד עלינו חרדה גדולה לדעת על מה זה מכריזין ראש חודש, ולא ראה מה שכתב בספר נוהג כצאן יוסף דף ל"ו סוף ע"ב, ודף פ"ז סוף ע"ד טעמים נכונים, יעויין שם, ובענין העמידה באמירת מי שעשה, כתב בספר אדני פז דהוא טעות, ויש להשיב על דבריו ואתה תחזה מכל העם, ואילו השליח ציבור בלאו הכי על עומדו יעמוד ובמקום שעמד לא ישב, ועוד דזהו זכר לדבר, ופשוט

טז. גם יש גורסין ולגשמים וטללים בעתם, ולאומרים כך יותר טוב לומר ולטללים ולגשמים בעתם, אי משום דטל לא מיעצר, ואי משום דבכל מקום מקדים טל למטר, ואצל ולרפואה שלימה יש מוסיפין לומר והבריאים יתמידו בריאותם שלא יחלו, קודם ולגאולה קרובה ועיין בעולת שבת, ובבאר היטב סימן תי"ז סוף ס"ק א', ובספר יד נאמן דף ל"ו ע"ג במספר שם אהי"ה יעויין שם, ושם תמצא דשקיל וטרי הרב יד נאמן בכל נוסח היה"ר עי"ש

טוב. אשכחנא מרגניתא להרב חיד"א בשיירי שיריים שבסוף ספר חיים שאל חלק א' סימן יר"א, דאייתי בידיה מנהגו של הרב הקדוש מוה"ר שלום שרעבי זיע"א, וכן הובא בספר בית מנוחה דף ד' ריש ע"ב, דהיה נוהג בבית מדרשו בכל ערב שבת קודם תפילת מנחה לעשות התרת קללות לו ולכל בני ביתו כאשר יעויין שם, ולבי אומר לי דכיון דמר ניהו היה גלגול רבינו הקדוש האר"י זיע"א וממלא מקומו כנודע, יודע צדיק מה שעבר עליו בערב שבת פעם אחת בבני ביתו מקללות וקטטות, וזוהי סיבה דהיה ירא וחרד על

דבר זה, ולכך היה נזהר לעשות זה בכל ערב שבת, ובספר טהרת הקודש הביא דבריו בספר עבודה ומורה דרך דף קל"ד ע"ב כתב, דשמע טעם נכון על מה שנוהגין דמברכין את בניהם ובנותיהם בכל שבת ויום טוב, מפני דבימי החול לפעמים האב והאם מקללין אותם מרוב הצער או מאיזה סיבה שיארע, ולכן עתה בזמן השמחה, מבטלין אותן הקללות על ידי הברכות, והעת גורמת שגם המלאך רע יענה אמן, ואגב נוהגים לברך שאר אנשים כו', יעויין שם, וזה יועיל למה שמקללים הם, אך לאחרים שקללו, התיקון הוא מה שהיה נוהג מוה"ר שלום שרעבי זצוק"ל כאמור, אלא דזה דבר קשה למצוא בכל ערב שבת מנין עשרה שימתינו ורחוק לקבצם, ורובא דעלמא עושין כן בערב ראש השנה וערב יום הכיפורים, אכן אני הדל נהגתי לפחות פעם אחת בחודש, ועל הרוב אני מבקש שיהיה במשמרת ערב ראש חודש לכוין על כל ימי החודש, וכשם שאנחנו מבקשים על טהרת חשבון עונות, כן על התרת קללות, והיותו יום צום וריבוי תפילה ולימוד והרהור תשובה, הוא עזר וסיוע לקבל עתירתינו על התרת קללות גם כן שיהפכו כולם לטובה ולברכה, ולעיל סימן א' כבר הרחבתי הדיבור בענין הקללות, פוק חזי מה שכתבתי שם, ועתה אגיד לך מה שמצאתי בספר ילקוט ראובני סדר צו על פסוק ולבש הכהן מדו בד וזה לשונו, מלאך קרי"אל הוא עומד אצל המזבח ובולע כל הדשן, וזהו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, דשן המזבח נבלע במקום א'חד לקי'ר, אותיות קרי"אל, וזהו חמשים ברכות בפי בלעם ומוליך נשמת בלעם בכל העולם, וזהו שאמר הנביא השמ"ן ל"ב הע"ם הזה אותיות נשמ"ה הבלע"ם, וזהו שאמר הכתוב ויק"ר א"ל בלעם, אל תקרי ויקר א"ל אלא קרי"אל, וכשקללך אדם תאמר שלש פעמים קריא"ל, מקובלים, עכ"ל, ולא ניתן זה אלא לאנשי שם היודעים שורש השם הזה וכונתו, ומכוונים בו בהרהור ולא להוציאו בשפתיו, ואף זה דיועיל הוא בעת ששמע הקללות באוזניו, אכן אם אחרים קללו אותו והוא לא ידע, לא יועיל לו, דאם היה בו בכל אופן תועלת, הרי הרב הקדוש דהיה יודע כל תעלומה וכל רז לא אניס ליה, מסתמא ודאי ידע מהזכרת שם זה ואפילו הכי לא סמך על זה והיה עושה התרת קללות בכל ערב שבת. ועיין מה שכתבתי בעניותי בקונטרס תוכחת חיים סדר תצוה דף צ"ו ע"ב ודף צ"ז ע"א מה שכתבתי בחמלת ה' עלי

סימן לג

יעלה ויבא אתיא זכירה,
גם לרבות הלל וזמרה

א. אמרו הקדמונים, דהשוכח מלהזכיר יעלה ויבא ידאג כל החדש, לכן השמש יתחיל תפילתו לומר עמידה קודם הציבור כדי שירים בקולו כשאומר יעלה ויבא, או המתפללים עצמם יאמרו יעלה ויבא בקול רם, וכן באמירת על הנסים, ויאמרו תיבות יעלה ויבא או על הנסים בלבד, והם הממהרים בתפילה כדי לזכות לאחרים המאחרים, ולא יפסיק להכריז השמש בין גאולה לתפילה, עולת שבת, ומטה משה, וחמדת ימים פ"ב מר"ח אות כ"ח, ל', ותפלה לדוד דף ס"ט ע"ב, ועיין נוהג כצאן יוסף אות ה', ושם הביא דעושים היכר בין ליל ראשון לשני כדי שידעו אם הן שני ימים ראש חודש או יום אחד, יעויין שם. ועיין שלמי חגיגה דף רי"ט ע"ב, וקיצור של"ה, וחסד לאלפים, וקמח סולת, וחדושי משבצות זהב, ואשל, וכל זה נעלם מהרב בית מנוחה דף רצ"א ע"ב

ב. בברכת המזון ועל המחיה, אף על גב דאין מחזירין אותו, יתן דעתו שלא ישכח, ובשגם היכא דחל בשבת, להזכיר בעל המחיה שתיהן שבת וראש חודש כל אחד בפני עצמו, וכבר נתתי סימן בנוסח על המחיה והדברים הם ד' על ד', ואולם אתה קורא נעים אל יקשה לך דזה איננו שוה לי לפי מה שכתבתי בעניותי בספרי זוטא חיים לראש על הגדה דף ק"ד ע"א, הודעתי ה"ן כתיב, דשם הלכתי אחר רוב רבני אשכנז, ובלילה ההוא נאה ויאה להוסיף דומיא לברכת סיום ההגדה והזמן גורם להזכירם, ובזכירת שבת וראש חדש הנה עוד ד', ובשבת ובראש חודש דהתחיל יעלה ויבא קודם רצה, פוסק דתדיר קודם, שאגת אריה אשכנז סימן ך'

ג. מי ששכח לומר יעלה ויבא ביום דהדין הוא דצריך לחזור לראש, אין צריך לומר פסוק ה' שפתי תפתח עוד הפעם, כמו שכתב שלמי חגיגה דף רכ"א ע"ב, וקמח סולת יעויין שם, ועל כל פנים יבוש ויכלם, דאיך בא ומתפלל לפני ה' ואומר זכירה אחת לפניה בכללות וחמש זכירות בפרטות, ועוד אחת לאחריה, ומבקש מאת פני ה' שיזכור, והוא בא מחמת ששכח, אין ספק דהוא דבר קשה, וה' הטוב יכפר בעד למי שאינו משים אל לבו לכוין בתפילתו ושוכח, ובימי רבינו האר"י ז"ל היה מעשה באחד ששכח בערבית, דהדין הוא דאין צריך לחזור, ואמרו לו בחלום דהשכינה אמרה עליו, נתנני ה' בידי לא אוכל קום, כמו שכתב בחסד לאלפים אות ה'

ד. ראש חודש שחל בערב שבת, אם שכח מלהזכיר ראש חודש במנחה, אם מתפלל בליל שבת שתים, עיין בספר מאמר מרדכי, וזכור ליצחק סימן כ', דחלקו על הרב זרע אמת ועל הרב חיד"א בקשר גודל והעלו הפך דבריהם, והוא דיתפלל בשבת שתים, ועיין תפלה לדוד סימן רצ"ט, וזכור לאברהם ח"א וח"ג, ושם בקשר גודל סימן ב"ך וסימן כ"ד אסף וקבץ כל דיני התשלומין, ולהיות שאינם הוה ורגיל לא רשמתי מדינים אלו, וכבר

הם מסודרים שם אצל עין רוגל. וגם בקמח סולת דף ס"ב ע"ג ואילך, ובספר בית עובד כאשר יעויין שם, ועיין לעיל בדיני תפלת שחרית בלק"ט שכחה ופאה

ח. מי ששכח ולא הזכיר יעלה ויבא וכשהתחיל לומר ברכות דמוסף נזכר, הגם שהוא בלא תפילין יגמור אותה לשם שחרית, ולא יאמר ראשי חדשים אלא ברכות שמונה עשרה עם יעלה ויבא ואחר כך יאמר מוסף. ויחי עוד סימן ב' שקיל וטרי עם הרב נהר שלום והרב מוהר"י קרמי ז"ל יעויין שם, ועיין מאמר מרדכי מה שדיבר עליהם, ודין זה הוא במחזיק ברכה ובספרו קשר גודל סימן כ"א אות ז', וזכור לאברהם מערכה ר' הביאו בתחילה משם נהר שלום, ובסוף מצא להמחזיק ברכה כאשר יעויין שם, ועיין חסד לאלפים שם, ובעיקרי הד"ט סימן ט"ז אות י"ב

ויו. אם נזכר אחר מוסף אין צריך לחזור, באר היטב, ועולת תמיד, ואליהו זוטא, ואדני פז, ואשל, וזכור לאברהם שם, אך בשיורי ברכה כתב דצריך לחזור אפילו שהתפלל מוסף יעויין שם, ובקמח סולת

ז. מי שאמר יעלה ויבא קודם אמירת מודים אחר סיום הברכה, עיין משחא דרבותא דף כ' ע"א דלא עלתה לו, ואם אמר ברוך אתה ה' יאמר למדני חוקיך, ודוקא ביום יעשה תיקון זה, אך בלילה לא יעשה כך דאין צריך לחזור, ועיין מאמר מרדכי, ובקשר גודל שם אות ג' ואות ח', ואם הוא מסופק אם אמר יעלה ויבא או לא, חוזר. ברכי יוסף, ושלמי ציבור, ואשל, ובית עובד דף קל"ד ע"ב, ואליהו זוטא, ועולת תמיד, והלק"ט ח"א סימן ע"ח, ובספר תפלה לדוד אות ש"ג, ובזכור לאברהם ח"א ד"ה תפלת ר"ח, ובמאמר מרדכי שם, ובשלמי חגיגה דף ר"כ ע"ג, ועיין חיי אדם, ובחסד לאלפים השאיר צ"ע את דבריו, ועיין עמודי שמים דף ב' ע"א

ח. מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא יסמוך על חזרת שליח ציבור, ולא יפסיק ולא ישיח ולא יאמר מודים דרבנן אלא יכוין מראש ועד סוף אחר השליח ציבור ויפסיע שלש פסיעות לאחוריו, בית עובד דף קל"ה ע"א, וכתב שם דאפילו למי שביתו סמוך לבית הכנסת יכול לסמוך על השליח ציבור, וכבר הביא כל זה בקשר גודל סימן כ"א אות ט' ואות י' יעויין שם, ועיין לעיל סימן ט"ו אות ס"ג, ושם באות י"א כתב, דגם שליח ציבור גופיה אם שכח גם אינו חוזר בשתיהן משום טורח צבור, יעויין שם, תפלה לדוד אות ד"ש, ועיין זכור לאברהם, ועיין מה שכתב הגאון הגדול מ"ז בספרו הנורא חקרי לב אורח חיים סימן מ"ג, ובכונן לחקר כי שי"ג לו על דברי הרב המגיה להשלמי ציבור יעויין שם

ט. אם אמר בקשה בשומע תפילה והזכיר בה ראש חודש, וכשהגיע לרצה שכח ולא אמר יעלה ויבא אינו חוזר, שלמי חגיגה דף רכ"ב, ובית עובד דף קל"ד, ועיין שלמי חגיגה דף

רכ"א ע"ד, ומאמר מרדכי שם, וברכי יוסף, וכן הביא בקשר גודל שם סימן כ"א אות ה', ואל תתמה דראש חדש בשומע תפילה מאן דכר שמיה, דשם רשאי לשאול בכל אופן שירצה, ואינו כשאר ברכות דבעינן שיהא מעין הברכה. ועיניך תראנה מה שכתב רב אחאי גאון הרב המובהק השקדן בתורה כמוהרי"ץ אלבעלי זלה"ה בספרו החשוב פרי העץ דף ע"ב ע"ד יעויין שם

יוד. בספר יוסף אומץ ק"ק כתב, דנגלה אליו בחלום דלא יאמר בסוף יעלה ויבא כי אל מלך חנון, אלא כי אל חנון, וכן הביא בנוהג כצאן יוסף אות י"א, ודקדק בלשונו לומר דזה הוא בברכת המזון

יא. אזהרה שמענו בכונת שומע ומשמיע, דאין להפסיק בין זכרנו לופקדינו, אלא יאמר בהלוך אחד ולא יענו אמן ביניהם, שיירי כנסת הגדולה סימן תכ"ב, ושלמי חגיגה, ועולת תמיד, ועיין חידושי משבצות זהב, וחמדת ימים פ"ב מר"ח אות ל"ה, ותפלה לדוד דף ס"ט ע"א, ושם תמצא דאסף איש טהור כל דיני יעלה ויבא, עיין שם מאות רצ"ו עד אות ש"ח

יב. יכוין בי"ג ענייניים של יעלה ויבא שהן נגד י"ג מכילן דרחמי כמו שכתב בשלמי חגיגה דף רכ"ג ריש ע"א, ועיין חידושי משבצות זהב סוף סימן תכ"ג, ומה שכתב שם על קושית הפרי חדש לענין תשרי עיין מאמר מרדכי שם

יג. התיצבו וראו דמהדברים שצריכים לאומרם מעומד הוא ההלל, ועיין מה שכתב הרב שלמי חגיגה דף רכ"ג ע"א, ואפילו לסמוך עצמו על הכותל אסור, כמו שכתב במגן אברהם, ובית עובד, ועיין להרב משק ביתי אות קס"ו יעויין שם, ולא טוב עשה בעמיו האיש דנגש והוא נענ'ה מחבירו ומברך ביחיד על ההלל לעצמו, ועיין אליהו זוטא, ושלמי חגיגה אות ז', וע"ש, וקשר גודל סימן כ"ג, ובית עובד דף קנ"ח ע"ב, וגדולה מזו מנהג עיר הקדש ירושלים ת"ו, דאינן אומרים ברכה אפילו בצבור כלל.

יד. אם התפלל בבית האבל במקום שנהגו שלא לומר הלל, יאמר אחר כך אם ישיג לאומרו עם הציבור, וכן יעשה בשני וחמישי, ואם יאמרנו אחר כך בביתו ביחיד יאמרנו בלתי ברכה. עיין קיצור של"ה, וע"ש, ולהרב עמק ברכה דף ע' ע"א, ודרך החיים אות ו', וחסד לאלפים

טו. יש שעושין דכשחל ראש חודש ביום השבעה באבילות, לאותן המקומות דאין אומרים הלל, דאחר העמידה קודם אשרי יושבי ביתך אומרים מה אדם ותדעהו כו' ופסוקי נחמה, ועומד ממקום שישב ואחר כך אומרים ההלל בברכה בציבור, ואין דעתי נוחה בזה דעושים כל כך הפסק בין עמידה להלל, וסברתם הוא דבלאו הכי לא היו

אומרים אותו שם, אלא דלמקומות דנוהגין דאינו יוצא מאבלו כי אם אחר גמר כל התפילה בלאו הכי לא יועיל לעשות כן, ועיין מה שכתב רב רחומאי עמית בתורה הרב מנחם משיב נפשי נר"ו בספרו המשובח דבר אמת דף ל"ו ע"א ואילך, ובקונטרס תורה וחיים מ"ש על דבריו, ועיין שאלת יעב"ץ ח"א סימן מ', וברכי יוסף סימן תכ"ב, ובקשר גודל ריש סימן כ"ג לענין טעימה קודם ההלל ועיין שלמי חגיגה דף רכ"א ע"ד, וחסד לאלפים דף ר"ו ע"א

טז. מנהג רע הוקבע בכמה מקומות דאומרים הלל במרוצה כבלע את הקדש, הרצים יצאו דחופים ועד מהרה ירוץ דברו, כל כי האי עדר טוב ממציאותו, וכבר נתקן בראש חודש בדילוג, וראוי היה שיעשו עוד דילוג אחר ולא יאמרו בריצת שפתים תבלעמו אר"ש, כי על כן השליח ציבור לא ישמע לקול מלחשים, אלא יאמר בשפה ברורה ובנעימה בשובה ונחת, וריוח תשימו ותנח התיב'ה, וממה שכתבתי בקונטרס נפש חיים מערכת ק' אות רמ"ט בטעם אמירת הלל בראש חדש, אז תבין לאומרו לאט לאט, ובחומת אנך סדר בא כתב, דראשי תיבות הלל בא בפסוק ה'וא ל'כם ל'חדשי, יעויין שם. ועיין בילקוט ראובני דף ע"ט ע"ג רמזים אחרים, ועיין מה שכתב מרן בית יוסף משם הגאונים עוד טעמים על קריאת ההלל בר"ח, ועיין בספר מעין גנים דף ע' ע"א

יז. לבך תשית באמירת לא לנו, דנפלה טעות בספרים בנוסח ועל אמיתך בוא"ו יתירה, וצריך להיות על אמיתך בלי וא"ו, גם האל"ף של נפלאת צריך להיות נחה, כמו שכתב בשלמי חגיגה, וקמח סולת, ולענין הברכה אם אמר לגמור, אין צריך לחזור, וכן בזמן דהוא להיפך ועיין בית עובד דף קנ"ט ע"א

סימן לד

דנא כתבא דרשים,

ידבר פי בראשי חדשים

א. לך נא ראה מה שכתב החיד"א בספר מורה באצבע סימן ו' אות קע"ט, יש נוהגין להדליק המנורה באור ראש חודש, ונכון לעשות שינוי מאור שבת, עכ"ל, ובמחזיק ברכה סימן תי"ט, ובחסד לאלפים שם, וחידושי משבצות זהב, וגם בפרטות המצא תמצא כמה בני אדם דמביאין שמן למאור בראש חודש כל אחד בבית הכנסת שלו לפני ה' תמיד, ורחש לבי דבר טוב, דאם חל ראש חודש שני ימים ביום שני ושלישי או ביום שלישי ורביעי, יביא השמן לתמידין ביום השלישי, בין אם הוא יום ראשון של ראש חודש או יום שני, יען מצינו לחכמינו זכרונם לברכה שאמרו, והובא בילקוט ראובני דף ק"ג ע"ג,

דהאילנות נבראו ביום שלישי, ובכללם נברא השמן זית למאור כאשר יעויין שם, אם כן מי שידליק בבית הכנסת ביום שלישי לפני היכל ה' בשמן זית, יהיה שכרו גדול שאמר לשמן שידליק ביום הזה כי לכך נוצר, ודבר בעתו ביומו תתן שכרו כפול, ועל עילוי הנשמות, יועיל השמן הרבה בראש חודש, דיש להם עליה דבראש חודש אינו שולט גהינם כמו שכתב המרדכי פרק ערבי פסחים, ועיין להברכי יוסף סימן תי"ט, ובספרו חיים שאל ח"ב סימן ל"ח אות ס"ב

ב. זאת מצאנו, דכשחל ראש חודש שני ימים, יאמר שבעים ושתים פעמים פסוק ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר, ישר והפוך והוא סגולה לזכירה, וגם יאמר ראשי תיבות חכמ"ה, פסוקי תמניא אפי. ועיין בספר מפעלות אלהים, ובספר דרך ישרה

ג. ראה זה חדש דבשנת העיבור במוסף יאמר למחילת חטא ולסליחת עון ולכפרת פשע, כמו שכתבתי בספרי הקטן תוכחת חיים סדר שמות דף י"ח ע"א יעויין שם בארוכה, ובנוהג כצאן יוסף אות ז' כתב, דלא יאמר כן כי אם בחדש אדר דוקא ולא כל אותה השנה, יעויין שם, ובספר אדני פז כתב דהוא עד ראש חדש ניסן, יעויין שם בטעמו. ועיין חידושי משבצות זהב בפריו

ד. לא יאמר ואת מוסף בוי"ו יתירה, בית מנוחה, ועיין לעיל במוסף שבת, ובקשר גודל ריש סימן כ"ד עשה עיקר לדברי הפרי חדש, והוא לשבת גם כן מדכתב וכיוצא, יעויין שם, ושם כתב באות ב' וג', דמוסף במקום מוספי או להיפך אין קפידא לחזור, יעויין שם, וכן כתב הגאון הרמ"ז בספר חקרי לב אורח חיים סימן נ"ד דף צ"ו ודף צ"ז, ובית מנוחה דף רל"ד, ושלמי חגיגה דף רכ"ה ע"א, וזכור לאברהם, וחסד לאלפים, ובספרי הקטן רוח חיים סימן תכ"ג וסימן תקצ"א העליתי, דצריך לומר את מוסף בלי ו' יעויין שם בעזר משדי ומה שכתוב לעיל סימן כ"ח אות ס"ד בסוף האות בתוך היד, לא היה צריך הכתוב לאומרו כי כבר מבואר פה עמנו באות זה

ה. הטעם דבשבת ויום טוב צריך לומר עם עמך ובראש חודש צריך לומר ועמך, עיין בשלמי חגיגה דף ר"א סוף ע"ג, וחסד לאלפים יעו"ש

ויו במוסף ראש חודש, אם התפלל כבר ואחר כך חזר ולבש תפילין ושוב שמע כתר צריך לחלוץ תפילין, מחזיק ברכה סימן כ"ה, וזהו כשיש לו שהות ממה ששמע אבות וגבורות בקול רם, אך אם לא יש שהות, דחשב דהיה תפילת שחרית, אז יזיזם ממקומן ויאמר כתר ואחר כך יחזירם למקומן ועיין זכור לאברהם, וחסד לאלפים, ועמודי שמים דף ח' ע"א, ומוהריק"ש בספר ערך לחם יעויין שם

ז. לא יחלוץ התפילין עד אחר קדיש של חזרת הספר תורה בהיכל, ספר הכוונות, הביא דבריו במחזיק ברכה סימן כ"ה, ונוהגין לנגן הקדיש עד שיסיר התפילין, ועיין זכור לאברהם ח"ג מערכה ת', ובכסא אליהו סימן כ"ה אות ז', ועיקרי הד"ט סימן ט"ז אות י"ח ודו"ק, ובמה שכתב הרב פתח הדביר נר"ו בדף מ"ח ע"ג, ויש ממהרים לחולצן ולכורכן ולהניחן בכיס בעוד שמסיימים הקדיש, ואינן מתחילין עמידה של מוסף אפילו שגמרו הקדיש עד שיצניעום, מטעם שמא יפלו ממקום שחלץ שם, או אינן מונחים במקום הראוי והם מגולים, לכך עושים כן, וכעת לא מצאתי דבר סת"ר למחות ביד העושין כן. ועיין לקמן בפנים באות י"ג

ח. בטעם אמירת כתר הארכתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תכ"ג, ושם תמצא באותו סימן, הפירושים שפירשתי בנוסח תפילת מוסף ראש חודש מאשר חנני ה'

ט. ר'אשי ח'דשים ל'עמך נתת, יכוין ראשי תיבות רח"ל, ברכי יוסף סימן תכ"ג, ולפי הכונה של ברכת הלבנה שכתב בספר עמודי שמים הנה נכון

יוד. יש גורסין במוסף, זכרון לכולם היה, ויותר נראה לומר יהיה, הרב צפחית בדבש סימן י"ג ובהשמטות שם, ועיין מה שכתב בספר מעין גנים דף מ' ע"ב, ובחסד לאלפים אות ב', ועיין מה שכתב בספר דרך החיים להגאון מליסא דף י"ג ע"א, ובספר עמודי שמים, ועיין השומר אמת מה שכתב בזה

יא. ושעיר עזים, עיין מגן שאול סימן כ" ובית דוד סימן תקכ"ו, ובסימן מ"ט דף י"ב ע"ד, ושלמי חגיגה דף רכ"ד ע"ב, וזכור לאברהם, וחסד לאלפים אות ב', ומוה"ר ענוותן כהלל כמוהר"א בן עזרא ז"ל בספר בתי כנסיות סימן תכ"ג, ועיין השומר אמת מה שכתב בזה

יב. במוסף ראש חודש שחל בשבת היה דרכו של רבינו הגדול מר זקני זצוק"ל להוסיף בחתימה כי בעמך ישראל כו' כדי להזכיר ראש חודש ושבת סמוך לחתימה, ושוב מצא קצת סמך למנהגינו בסידור רב עמרם גאון ז"ל, ולא הרוה צמאונו והניח הדבר בצריך עיון, יעויין שם בספרו הנורא חקרי לב אורח חיים סימן ע"ג, ובספר בית מנוחה דף רל"ה ע"ב עמד על דברות קדשו ומצא סמיכות למנהג, יעויין שם, ושם בסימן ל"ב עמד על מנהג קצת קהלות דאינן אומרין השיר של היום ביום ראש חודש, ויש שאומרין איזה יכשר, ונראה בעיניו דהמנהג שאין אומרין יכשר יותר, ובספר אביר יעקב שיטה בהגהות עלי חק דף ל"א ע"ב עמד על דבריו, ואחר הסליחה רבה דאין בדבריו כדי שביעה כדי לדחות תורתו של הגאון מרן זקני כמו שיראה הרואה, ועיין כונן לחקר דף שי"ב ע"ד, הלק"ט ח"א סימן רל"ז, ועיין בספר עמודי שמים

יג. חיים ביד לשון מדברת דרך חיים תוכחות, דבחזרת מוסף ראש חודש לא יעשה הקשרים ועניבות של זרועותיו כדי לכסותם מפני הצינה והקור בעודו שומע חזרת העמידה, כמו שהוזהר בזמירות שלא יתעסק בשום דבר כשאומר הזמירות ככתוב למעלה שם, ואפילו ליקח הרצועות של התפילין לכורכם כדי להניחם בתוך כיסן אין לו לעשות זה בעודו שומע החזרה מהשליח ציבור כדי שיכוין דעתו היטב, וגם אינו כבוד שמים בעודו מדבר לפני ה' להשים ידו בעסק אחר, וטוב ויפה שלא יכרכם כי אם אחר עלינו לשבח, אי מצד דלא יהיה קורא פטום הקטורת וידים עסקניות, זאת שנית דמחזי עליו כמשא ומגלה דעתו דאינו רוצה להניחם אחר כך, ממה שממהר להצניעם

יד. ראש חודש שחל בשבת, יאמר אחר תפילת מוסף המזמור לדוד ברכי שהוא מזמור ק"ג בזמירות כמבואר בסוכה דף נ"ד ובירושלמי בסוף שקלים, וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות תמידין ומוספין הלכה י' וזה לשונו, ראש חודש שחל בשבת, שירה של ראש חודש דוחה שירה של שבת כדי לפרסם שהיום ראש חודש, עכ"ל, וכן ראיתי שכתב הארחות חיים בהלכות ר"ח, וכן העלה להלכה רבינו שבגולה התייר הגדול מרן זקני זיע"א בספרו הנורא חקרי לב אורח חיים סוף סימן ל"ב דף נ"ח ע"א יעויין שם, ועיין חסד לאלפים אות ד', ועמודי שמים דף י"ב ע"ב, ולענין לומר ברכי נפשי בראש חדש, או כל יום בזמירות, תלוי במנהג הקהילות, ועיין חמדת ימים פ"ב מר"ח אות כ', ופ"ג אות י"ג, וגם בליל שבת וראש חדש תלוי במנהג, דיש מקומות דאומרים ברכי נפשי אחר קבלת שבת. ועיין בית מנוחה דף רל"א ע"א

טו. אם טעה במוסף שבת וראש חודש והתפלל של שבת בלבד צריך לחזור ולהתפלל אתה יצרת, שלמי חגיגה דף רנ"ט, וזכור לאברהם, ועיין חסד לאלפים אות ג', ופרי האדמה או"ח דף י"ז ע"ב, ומאמר מרדכי שם, ואדוני זקני הגאון המפורסם בספר חקרי לב אורח חיים סימן ד"ן דף צ"ז, ועיין בית מנוחה דף רל"ד ע"ב, ועוד כתב שם, דאם התפלל של ראש חודש בלבד, הגם דבחתימה הזכיר שתיהן אפילו הכי צריך לחזור ולהתפלל, וכן כתב בספר בית מנוחה שם דכן הוא העיקר, אלא דאם יכול לסמוך על השליח ציבור בחזרה הוא טוב יותר, יעויין שם, ועיין לעיל אות י"ב, ושם כתב דאם לא חתם בשניהם, לא יצא, והחידוש הוא אפילו דהזכיר בתחילה עיין שם, והיכא שלא הזכיר ראש חדש במוסף שבת, צריך לחזור ואין לסמוך על השליח ציבור

טז. במוסף ראש חודש צריך לומר על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור, וכתב הרב מוהר"ש פרימו ז"ל, דהכונה דאלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, דכ'ביכול ההוא אמר הביאו עלי כפרה שמיעטתי את הירח ולכן אנו אומרים מפי כבודך, זה תוכן דבריו,

והרב מראית העין בשבועות לדף ט' הביא דברי הרב הנותן אמרי שפר וכתב עליו דזהו כפי פשטן של דברים, אמנם הרי"ף בהלכות פירש דהכונה הביאו כפרה לפני בראש חודש לכפר עליכם וזהו הכבוד שאמרתי אלי, ולפי זה מפי כבודך היינו שהבטחתנו לכפר לנו לכבוד הלבנה, וכתיב לה' בשעיר ראש חודש על זה, ולכן תקנו לומר מפי כבודך דכתיב לה', עכ"ל, ועיין להדרישה, ואשל, דהביאו דיש גורסין הביאו אלי כפרה, יעויין שם, ולפי זה ת"ם אני לא אדע למה הרב בית עובד ובספרו בית מנוחה נטל כבוד מבי"ת תפילתו וקרא שמיטה מפי כבודך, ולפי האמור צריך לאומרו, וכן הוא בסידור הגאון הרב יעב"ץ בספר עמודי שמים, ובעבודה ומורה דרך, ודרך החיים להגאון מליסא בין בחול בין בשבת, ותפלת ישרים להרב חיד"א במוסף חול כאשר יע"ש, ובמה שכתב שם בספר בית מנוחה דאין לומר במוסף ראש חדש שחל בשבת זה קרבן כו', כן הסכים הרב הגדול חיד"א ז"ל שם בהגהתו לסידור תפילת ישרים, עיין שם נועם אמרי קדוש, והבט ימין וראה בתקונים תקון כ"א בהגה, דמצא סמך למנהג האשכנזים לשבת ויום טוב, יע"ש

טוב כל המבקש פני צדיק ובפרט בראש חודש ובחגים ובמועדים, זוכה דבניו יהיו עומדין תמיד בבית המדרש, ונלמד מיתרו, מאמר חז"ל והובא בילקוט ראובני דף צ"ב ע"ב, ובספרי הקטן נפש כל חי פירשתי בזה בס"ד לך נא ראה, ושבח אני מנהג עיר תהלה סופ'יאה יע"א, אשר שמעתי דאף על גב דאינה עיר גדולה, נמצאים שם הרבה תלמידי חכמים דמחדדי טפי, והולכים כולם אצל מאריה דאתרא ההיא להקביל פניו מידי חודש בחדשו כיום מועד, יוסף ה' עליהם כהם אלף פעמים ויברך אותם שיתמידו ויתרבו בלימודם בפרנסה טובה בלי שום טירדא אמן כן יהי רצון, ולא יאמר שום חכם, אני יודע בעצמי דרב המקום קטן ממני בחכמה או במנין, ומכל שכן בשנים ואיך אלך אצלו, דהרי יש שני תשובות בדבר, אחת, דבר שהיה בכלל השייך לכל עת וכל זמן, מה שכתב בחומת אנך בשופטים סימן ט' על פסוק ויאמרו כל העצים אל האטד, דפירש דהכתוב בא ללמד מוסר דגם גדולי הדור צריכים לקבל עליהם איש שמתרצים ההמון כו', עיין שם נועם שיח, ויותר בארוכה שמעתי מנכדו של הרב ז"ל מר ניהו הרב חסידא קדישא כמוהר"ן זרחיה אזולאי זכרונו לברכה דברי פי חכם חן, בא'ר רחובו'ת, זאת שנית כעין הפרט, דמראש חדש נלמד מידת הענוה ביותר, אי מצד קטרוג הלבנה אי אפשר לשני מלכים, וממה שאמר הקדוש ברוך הוא הביאו עלי כפרה, בר מן דין מצינו סימן קבוע, דהיכא דראש חודש יום א' והם תשנס"א הם מלאים באחריתם, ואמרתי לסימנא, והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד, ובזמן דהם שני ימים דהם את"א מ"א, נחסר

באחריתם, והיינו מאן דאיהו רב איהו זעיר וכן בהופכו, ומיניה וביה דראש חדש נלמד מעלת הענוה ואיך יאמר אני גדול ממנו. ועיין מדרש תלפיות דף קמ"ח ע"ד, ובספר חמדת ימים פ"ב מר"ח אות ה', ו'

חי. לפי מה שכתוב במדרש תנחומא סדר וירא, דראשי חודשים ניתנו לנו על ידי תפילת חנה כאשר יעויין שם, אם כן נמצא בידינו טעם נכון על הנשים דאינן עושות מלאכה בראש חודש, כיון דעל ידי אשה הנה בא ומועד דידהו מיקרי ולהם יאתה דישבתו ממלאכתן, ועיין להתשב"ץ ח"ג סימן רמ"ד מה שכתב בענין זה דנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בר"ח יעויין שם, ועיין מה שכתב הרב יד נאמן דף ל"ו ע"ד, ובספר מדרש תלפיות דף קמ"ח ע"ד, ועיין זכור לאברהם חלק א' מערכת ר', דלדעת הריק"ש יש להקל ביום ראשון דהוא מחודש שעבר, ולדעת התשב"ץ שניהם שוין, יעויין שם, ועיין למרן בית יוסף אות י"ב, ועיין מעין גנים דף ל"ט ע"ב, ועמודי שמים דף י"א ע"א, וקיצור של"ה, ועיין מאמר מרדכי סימן תי"ז, וחידושי משבצות זהב, ועולת שבת שם

יט. עמדו ואשמעה מה יצוה הרב בית חדש, דהכופה לאשתו שתעשה מלאכה, אפילו במקום שנהגו לעשות, והכופה לעבדיו העברים שיעשו מלאכה כבדה כגון לחרוש ולזרוע וכיוצא, איסורא קעביד, מיהו אם רצו מעצמן מותרים. וכן הביא בעולת שבת, ואליהו זוטא, וחידושי משבצות זהב, ואשל מפרי

ך. הט אזנך ושמע, דראוי לאדם ללמוד בשלחן בסעודת ראש חודש סדר הלימוד אשר איזן ותיקן בספר חמדת ימים פ"ב מראש חודש אות מ"א מפרקי משנה ומאמרי הזוהר הקדוש, ותמיה לי אמאי לא הדפיסו סדר זה כמו פרי עץ הדר, ואורה ושמחה, וכיוצא כדי לזכות את הרבים, והוה שייך בסוף סדר משמרת טהרה, והירא את דבר ה' יעשה רשימה מהם כדי ללמוד בכל ראש חודש, כי הלימוד מצד עצמו יעלה לרצון בכל עת ובכל זמן ואין מי שיכחיש בזה, ושם בדף י"ט ע"א הביא מנהג רבו, ללמוד באשמורת ראשי חדשים עשרים וארבעה פרקי שבת, יעויין שם בטעמו

אך. שמעו ותחי נפשכם, דבראש חודש שחל להיות בשבת יעשה מטעמת יתירה משאר שבתות, דהרי אם חל בחול, נכון שיוסיף איזה מאכל לכבוד ראש חודש, כמו שכתב בספר מורה באצבע אות ק"פ כאשר יעויין שם, ואם כן בשבת צריך תוספת שבת, ועיין יד נאמן דף ל"ז ע"א, וחמדת ימים פ"ב מר"ח אות ל"ט, מ', וע"ב דף ע' ע"א, ואדני פז, ואשל מפרי, ואליהו זוטא, ועיין מחזיק ברכה סימן תי"ט, ומראית העין דף פ' סוף ע"ב, וקיצור של"ה, וכן לענין המלבושים, דהן אמת דראוי שיהיה לו לאדם מלבושים מיוחדים לראש חודש, ונתנו סימן על זה, חמ"ש חליפות שמלות דהוא ראשי תיבות ח'דש, מ'ועד,

ש'בת, כמו שכתב בספר חמדת ימים פ"ב מר"ח אות י"ב, י"ג, ומחזיק ברכה שם, מיהו צריך שיהיו של שבת יותר מהודרים וטובים משל ראש חודש, ובראש חודש ילבש כמו חול המועד, ומן הראוי היה דשל שבת יהיו טובים משל יום טוב, אך מצד אחר שנא ושנא בזה יום טוב משבת, דהזמן גרמא ללבוש בגדים חמודים מכמה טעמי ואין צורך לבארם, ועיין חמדת ימים פ"ב מיו"ט אות א', ובליל ראש חדש אפילו לתלמידי חכמים הותר הזיווג, עיין מש"כ דף ב' ע"א, ומורה באצבע אות קמ"ח, וחמדת ימים פ"ג מר"ח אות מ"ו

בך. זאת לפנים בישראל היה מנהג טוב, דביום ראש חודש לעת ערב היו עורכין השולחן ואוכלין מבעוד יום בעד הלילה של מוצאי ראש חודש, והיה בזה כמה טיבותא, חדא, דמי שאינו אוכל בשר בימי החול, ליכול וליחדי ושתה בלב טוב, זאת שנית, כל למעוטי בטיפלא שפיר דמי, שלא לתת הנאה לגוף הנגוף מסעודת הרשות דהולך לסטרא אחרא כנודע, וכל המרבה לאכול מסעודת מצוה הרי זה משובח, ואם שלש אלה, דירויח לומר יעלה ויבא, ומה גם אם לא היה לו שהות לסעוד היום ההוא שיעור ברכת המזון באמירת יעלה ויבא, דהיה לעת ערב עליה השלם לומר ברכת המזון עם יעלה ויבא, ועיין אליה רבה, ואשל מפרי סוף סימן פק"ח לענין אם נמשכה סעודתו בראש חודש עד אחר שהתפללו הקהל ערבית במוצאי ראש חודש, דאפילו דהוא לא התפלל לא יזכיר יעלה ויבא בברכת המזון, יעויין שם, ועיין נוהג כצאן יוסף אות ט', ושם כתב לענין אם כשחל ראש חודש במוצאי שבת ונמשכה סעודה שלישית עד הלילה דיאמר שתים, רצה, ויעלה, אף שיש חולקין, והביא אחרי זה משם ספר יוסף אומץ ק"ק, דכדי לצאת מפלוגתא יתפלל ערבית קודם ברכת המזון, יעויין שם, והרי גם בזה מידי פלוגתא לא נפקא כמ"ש לעיל משם, עיין שם, ואולי כל כהאי גוונא דהוא מוכרח יודה דיעשה כן, ועיין חסד לאלפים אות ה', ועמודי שמים דף י"א ע"א ודף י"ב ע"ב

כג. אשרי אדם שיש לו בראש חודש תלמידי חכמים על שולחנו, ומי שחננו ה' דהושיב ישיבה בביתו, ראוי דביום ראש חודש יהיה עורך שולחן לפניהם כפי השגת ידו דהוא דבר גדול שיהיה לו הצלחה והרווחה בכל החודש, ובחנוני נא בזאת המארח תלמידי חכמים ועניים בתוך ביתו בראש חדש, ועיין בספר קה"י להרי"ף בשמואל א' סימן כ', וחמדת ימים פ"ד מר"ח אות ו', ועיין נוהג כצאן יוסף אות י"ג, ושם הביא סמך מהפסיקתא שיוליכו התלמידים לרבם מעות בראש חודש, ואם מוסיף מוסיפין לו דהכל קצוב מתשרי חוץ מתשר"י, והוא משני צדדים, ודו"ק. ועיין ב"ח, וקיצור של"ה, ואליהו זוטא, ועיין מה שכתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים סימן תי"ט בס"ד

כד. אני מדבר בצדקה, דנודע דהמרבה בצדקה בראש חודש שכרו כפול משאר ימים, ומי כעמך ישראל דבכל מקום רודפי צדק אנשים ונשים בריש ירחא יותר משאר הימים ובפרט שבת, ויקר יתנו בזה למתא נא אמון יע"א, דסוחריה בקרבה נוהגים להפריש בראש חודש סך גדול כל אחד לפי עסק שלו כדי לתת ממנו לעניים וארחי ופרחי, ואין ספק דהיא שעמדה להם להיות יחד עשירים דגם ה' יתן הטוב, וכן ירבה ביראת ה' כל היום ולעשות רצון אבינו שבשמים בכל פינות שהם פונים אמן נצח סלה ועד

סימן לה

חותמת בברוך, הנה ברך לקחתי, והיה אור הלבנה,
דזוכה ומקבל פני שכינה

א. ברכת הלבנה קודם התענית ואחר התענית. (א"ה: פירוש קודם תענית ט' באב ואחר התענית ואף על גב דשרויין באבילות), עיין פרי האדמה ח"א דף ל' ע"א, ובספר פחד יצחק דף נ"ז ע"א, ובספר עיקרי הד"ט, ובית עובד אות ט"ז, ובסוף אות כ"ב, וחסד לאלפים אות ג', ושלמי חגיגה דף רל"ב ע"א וע"ב, ועמודי שמים דף י"ג ע"א, וקיצור של"ה, וברכות המים, ואליהו זוטא

ב. יזהר לכבד הסיתו"ך (עלית הגג) במכבדת קודם ברכת הלבנה שמא ימצא שם צואה או טינופת, וצריך לברך ברכת הלבנה במקום שיהא נקי ובר מכל צד, בין מן הראיה בין מן הריח, בין מן המקום עצמו, וכבר הרחבתי הדיבור בספרי הקטן רוח חיים בס"ד ושם השבתי על הרב אדני פז סימן תכ"ה יעויין שם, ועיין עיקרי הד"ט אות כ"ב, ודרך החיים, וחנן אלהים בתקנותיו, ועיין להרב פתח הדביר נר"ו סימן פ"ז אות ב' דף ל"ב ע"ב, ולעיל סימן ח' יעויין שם, ובספר חיי אדם כלל ג' אות ז', ובספר פחד יצחק מערכת ב' דף ח"ן ע"ד, שני נביאים הוכיחו בסגנון אחד בענין ברכת הלבנה במבוי המטונף ולפני האשפה ולפני מים סרוחים שברחוב, דצריכים להרחיק לפניו כמלא עיניו, ומהצדדים ארבע אמות, וממקום שלא בא הריח ארבע אמות, הא לאו הכי, יותר מצוה היא שלא יברכו כלל, יעו"ש

ג. ראשונים כמלאכים הטיבו את אשר דברו, דהיא סגולה נפלאה להאומר ברכת הלבנה בכונה שלא יארע לו שום נזק וחשש מיתה באותו החדש כאומרם זכרונם לברכה, מורה באצבע אות קפ"ח, ופחד יצחק דף נ"ז ע"א, ובאר היטב, ומדרש תלפיות דף ע"ט ע"א, ונוהג כצאן יוסף דף ל"ה ע"ג, וקיצור של"ה, ולכן מי שהוא חולה, יוסיף אומץ ויתחזק עצמו לומר ברכת הלבנה בכונה גדולה, ואם אינו יכול לצאת החוצה יוכל לאומרו

משגיח מן החלונות, וכאשר דן את הדין מחמד עינינו מורינו הרב אדון החכמים מוהר"י נאב'ארו זלה"ה בספרו הנחמד פני מבין ח"ב דף ט' ע"ג, והן הן דברי הרב הגדול במורה באצבע אות קפ"ה, וחידש יותר, דאם מפני הרוח דמזיקו יהיה דרך זכוכית הנקרא ג'אם, יעויין שם. ובברכי יוסף סימן תכ"ו, וכסא אליהו, ובתי כנסיות שם, ועולת שבת, ועיין פחד יצחק דף נ"ו ע"ד, ועיקרי הד"ט אות כ"ב

ד. אשרי אדם שומע מה שכתב הרב מחצית השקל סימן ק', דבא באזהרה דיאמר ברכת הלבנה מתוך הספר, יעויין שם, ועיין פתח הדביר נר"ו דף צ"ח ע"ב יעויין שם, והוא טוב מאד לעורר הכונה, וגם שלא להסתכל בלבנה הרבה, דהזהירו דדוקא בעת שהתחיל לברך יראנה ותו לא, כמו שכתב בספר שבט מוסר פרק מ' דף ק"א ריש ע"א משם ספר אוצר הכבוד יעויין שם, ומורה באצבע אות קפ"ו, ובברכי יוסף סימן תכ"ו, ונוהג כצאן יוסף אות ד', וחסד לאלפים אות ד', ושלמי חגיגה דף ר"ל ע"ד, ואשל, ואליהו זוטא, ועולת תמיד, וראוי לאב להזהיר לבניו הקטנים שיקחו בידם הסידור כדי לומר ברכת הלבנה מתוך הספר, וכן יעשה האדם דידע איניש דאינה שגורה בפיו, ולא יחוש דבושת הוא לו מאחרים הרואים אותו עם הספר בידו, ואם בציבור יסמוך על השליח ציבור, על כל פנים כשהוא ביחיד יקח הספר בידו, ומתי יבוא לידו ויקיימנה מה שאמרו דלא אברי סיהרא אלא לגירסא אם לא לעת כזאת, ומורינו הרב המופלא חסידא קדישא כמהרד"א בעל תהלה לדוד ז"ל, היה חשקו באיזה פעם ללמוד תהלים באשמורת לאור הלבנה, זיע"א

ה. בשבת ויום טוב דאין מקדשין את הלבנה רבו טועמיהן, ולהסביר למי שאינו בן תורה תמצא בספר פחד יצחק דף נ"ו ע"ד ודף נ"ז ע"ב וע"ג וע"ד דהביא כל הטעמים בזה, ושם בדף ז' ע"ב וג' האריך למעניתו שלא לקדש הלבנה ביום טוב אפילו כשחל במוצאי שבת אלא אם כן דעובר הזמן, עיין שם. ועיין עולת שבת, ומדרש תלפיות דף ע"ח ע"ד, ועיין מה שכתב בספר עיקרי הד"ט סימן ט"ז אות א' על דברי הרב פחד יצחק יעויין שם, ועיין בברכי יוסף סימן תכ"ו, ונוהג כצאן יוסף אות ג' ואות ז', ובית עובד יעויין שם דף ג' ע"א ויו לענין אבל תוך שבעה, יכול לברך ברכת הלבנה היכא דעובר הזמן אחר שבעה, עיין בתשובות שער אפרים והביא דבריו בפחד יצחק מערכה ב' דף נ"ז ע"א, ובעיקרי הד"ט שם אות ב' כתב, דיברך אחר שלשה ימים ראשונים אם יש שהות. יעויין שם, וחסד לאלפים אות ג', ושלמי חגיגה דף ר"ל ע"ג, ועיין שם דף י"ג ע"א

ז. יזהר שלא יברך עד שיהיה ודאי לילה ותהא זריחתה ניכרת על גבי קרקע, ועיין כסא אליהו בזה, ועיין בחסד לאלפים אות א', ושם באות ז' כתב, דחסידים ואנשי מעשה נוהגים לטבול יום של קודם ברכת הלבנה ובפרט אם הוא בלתי טהור, יעויין שם,

ולפחות יעשה קודם ברכת הלבנה טבילת ידים, כדלעיל במשמרת ערב ראש חודש ויום שבת כאשר יעויין שם

ח. לענין סומא אי יכול להיות שליח ציבור בברכת הלבנה כשלא ימצא אחר בקי, עיין שדה הארץ חלק ג' סימן ט', ונוהג כצאן יוסף, ועיין מה שרשמתי בקונטרס חיים לראש לענין הגדה יעויין שם, וה' יאיר עינינו במאור תורתו, ועיין עמודי שמים דף י"ג ע"א

ט. אשהויי מצוה לא משהינן כדי לברכה במוצאי שבת בבגדי שבת היכא דהזמן מרובה, אכן אם זמנה בליל השישי ומתאחר עד מוצאי שבת אין קפידא, עיין בית יעקב סימן קמ"ב, ובעיקרי הד"ט סימן ט"ז, ובא לציו"ן יעויין שם, ועל כל פנים זה הוא לזמן הקיץ, אך לזמן הגשמים חטיף ובריך ועיין נוהג כצאן יוסף אות ו', ובית עובד, ובחסד לאלפים אות ג', וקיצור של"ה, וחידושי משבצות זהב

יוד. בענין למה לא תקנו ברכת שהחיינו על ברכת הלבנה, נראה הדבר פשוט דהא אסור לראותה, ועוד דכיון דבא מכח קטרוג וגרם בעולם מה שגרם, ויצורף לזה דהנשים אין מברכות דגרמו לקוי הלבנה, עיין נוהג כצאן יוסף אות י', ומחזיק ברכה, אם כן לא נאה לומר שהחיינו, ועיין שלמי חגיגה דף ר"ל ע"ד מה שהביא מהכנסת הגדולה ופרי חדש, ומה שכתב עליהם בספר עיקרי הד"ט אות ך', ושם באות כ"א עמד במאי דלא בעינן שיעברו שלשים יום, יעויין שם, וטעם שני שכתבתי יוטעם יותר לפי מה שכתב בנוהג כצאן יוסף אות ו', והמבין יבין כי הוא דבר נראה ומתקבל, ובדיקת חמץ יוכיח ועיין אש"ל בסוף סימן תכ"ב לר"ח עצמו, ובסימן תכ"ו לברכת הלבנה, ובאליהו זוטא

יא. צריך שיהיו שבעה שלמים, ואם ענן דק עליה לא יברך, מורה באצבע אות קפ"ב ואות קפ"ד, ועיין פחד יצחק מערכה ב' דף נ"ז ע"א, ועיין מדרש תלפיות דף ע"ט ע"א, דהוא סימנא טבא לחודש כשהיא זכה וברה, יעוי"ש ועיין זקן אהרן סי' כ"ח, ונוהג כ"י אות ב', וקיצור של"ה, ואדני פז

יב. כשאירע מת בעיר שעדיין לא נקבר, לא יאמרו ברכת הלבנה כי אם עד אחר שיוציאוהו מהעיר, גם בבית הקברות לא יאמרו ברכת הלבנה אלא ירחיקו משם, קיצור של"ה, ואליהו זוטא

יג. מה שכתב בספר שמן המאור סימן תכ"ו וזה לשונו, דאם עבר זמנו יקדש בלא שם ומלכות, כן נראה מספר ברכי יוסף, עד כאן לשונו, נעלם מיניה דמר, דשרים קמו וכתבו הכי להדיא, וספרין פתיחו טרם יקרב ספר ברכי יוסף

יד. צריך ליישר רגליו כמו בתפילת שמונה עשרה, ועיין ע"ש, וחסד לאלפים, ושלמי חגיגה, ובקיצור של"ה, והמתחסד עם קונו יניח ידיו גם כן כמו בעמידה, וכתב מהר"ר

ישראל איסרלן ז"ל בביאורו על רש"י סדר אחרי על פסוק וסמך אהרן את שתי ידיו, ידו כתיב, מכאן סמך למה שכתב הרמב"ם שתהא ידיו כפופין בשעת התפילה, כפו הימנית על ידו השמאלית כעבדא קמי מאריה, וכתב ידיו בלשון ידו, כלומר שתי ידיו יהיו כאחד, ואי פירש יהיו דבוקות זו בזו ממש כמו מקצת בני אדם אתי נמי שפיר כדדרשינן מן רגליהם רגל ישרה, עכ"ל, ועיין מה שכתבתי לעיל בדיני העמידה

טו. וקודם ברכת הלבנה יתחיל לומר הללויה הללו את ה' מן השמים עד חק נתן ולא יעבור, דעולה רפ"ח, וזה יכוין באמירת דו"ד מל"ך ח"י וקי"ם בגימטריא גם כן רפ"ח, קיצור של"ה, ומבוא שערים בדרוש ברכת הלבנה.

טז. ראוי ללבוש הקאפה (כובע) של שבת בעת ברכת הלבנה, פרי חדש, ועיין בכנסת הגדולה, ושלמי חגיגה דף רל"ב ריש ע"א, ועמודי שמים דף י"ג ע"ב, וחמדת ימים פ"ה מר"ח אות י"ז

טוב. יכוין באמירת תפול עליהם אימתה ופחד ובאמ"ן גימטריא הוי"ה ואדנות בשילוב, כמו שכתב במורה באצבע אות קפ"ט, ואל תתמה על מה דפסקינן לקרא, וכבר בא חכם ועמד על זה בספר הנדפס מחדש פתח הדביר דף ע"ג ע"ד, ועיין לקמן בקידוש יום שבת בפסוק על כן ברך יעויין שם, וכשיאמר כשם, לא יראה כמו כורע ללבנה אלא זוקף באצבעותיו, של"ה, ומגן אברהם, ובית עובד

חי. יש גורסים ביחיד לשון יחיד, שלמי חגיגה, וע"ש, ועיין ב"ד, ופרי חדש, ושיירי כנסת הגדולה, וגם יש גורסין לשון זכר, כנגדך ובך כמו שכתב בע"ש, והוא סותר ללישנא דכמותה, ובקראי לבנה לשון נקבה, ועיין בתי כנסיות, ובנוסח מרקדים או רוקדים, לא הכריעו שם הרבנים הנזכרים, והגור אריה הכריע דצריך לומר מרקדים, גם צריך להפסיק בין שתתחדש לעטרת, אש"ל מפרי בטעמו

יט. יאמר שיר למעלות קודם הללויה, של"ה, ושלמי חגיגה, וחסד לאלפים אות ה', ושם כתב דיאמר גם כן מזמור אלהים יחננו בצורת המנורה, יעויין שם

ך. על פי הסוד צריך לומר רצון קוניהם, כן כתב בספר פרי האדמה ח"ג דף י' ע"ג, וחסד לאלפים, ושלמי חגיגה, וע"ש, ובתי כנסיות שם, וגם לא יאמר שאף הם עתידין אלא שהם, כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תכ"ז כגירסת הרמב"ם והרד"א כאשר יעויין שם ובע"ש, גם יאמר תהי לנו, חסד לאלפים אות ה', ופרי חדש, ועולת שבת, ובספר בתי כנסיות כתב, דצריך לומר תהיי בשני יודין

אך. כשאומר ברוך בפעם ראשונה יאמר בראשי תיבות יעק"ב, ובפעם שניה ושלישית יאמר על סדר אצילות בריאה יצירה עשיה, כן כתב בספר משפט כתוב משם רבו הרב

הגדול מוהרד"ף זצוק"ל, והיינו מלמטה למעלה, ועיין מחזיק ברכה אות קפ"ח, ועיין להחמדת ימים פ"ה מר"ח אות כ"ה, וקיצור של"ה, אלא דאם חושש שמא לא רגל על לשונו ויטעה, יותר טוב שיאמר כל השלש פעמים בסדר אחד בראשי תיבות יעקב

בך. אחר ברכת הלבנה צריך לנער את שולי הבגדים כדי להבריח החיצונים והקליפות שנבראו מקטרוג הלבנה, ויאמר שלש פעמים שלום עליכם, ויכוין שלא יהיה עוד קטרוג כמו שקטרגה בראשונה דאי אפשר לשני מלכים ונמעטה, דמכאן ואילך יהיה שלום, מ"ש דף קנ"ו ע"ב, ועוד טעם אחר, על כי אמרינן תפול עליהם אימתה ופחד, ועיין במשבצות זהב, ושלמי חגיגה, וקיצור של"ה, ואש"ל, ואליהו זוטא, ומהכא נפקא ענין הוצאת הציציות, דאעיקרא הוא לנער כנפות הטלית כנזכר ואגב מנשקן, ומי שלא ידע מזה עושה הטפל עיקר, דמנשק הציציות בלבד ואינו מנערו, אלא תרוויהו צריכי, ועיין מו"ב אות ק"צ, ומטה משה סימן תק"מ ותקמ"א, ובית עובד דף קס"ח ריש ע"א, וחסד לאלפים אות ה' - ו', כתב נוסח יהי רצון דראוי לומר אחר ברכת הלבנה, עיין שם

כג. בברכת החמה טוב לראות פני אברהם, ובברכת הלבנה טוב לראות פני יצחק. לפי מ"ש בילקוט מלכים, והוא נמי במדרש תלפיות דף ב' ע"ג יעויין שם, ועיין בספר והוכיח אברהם לבני ידי"ן הי"ו בפרק דר"ח, ועיין ב"ח בסימן יעק"ב, ובעולת שבת

כד. יש מתחכמים שלא לומר עלינו לשבח אחר ערבית בלילה ההוא וממתינים עד אחר שיוצאים מברכת הלבנה כדי לאומרו, ואין איתנו יודע אם ניחא ליה לרב יוסף בזה לפי מה שכתב במורה באצבע ק"ץ שם, וגם על הפסוקים כדנא תאמרון, הן עם לבדד, ואתה אל תירא, האל תמים, והביאם בבית עובד דף קס"ח ע"א ויתר מחברים, וגם פסוקי קול דודי הביא שם בספר מ"מ, ועיין נוהג כצאן יוסף אות ח' שהביא זה מרבי יהודה החסיד, וגם הביא מהשל"ה דיאמר מזמור קכ"א וקמ"ח וק"נ, יעויין שם, ועיין בחסד לאלפים אות ד' דהביא פסוקי קול דודי לאומרם קודם ברכת הלבנה, ועיין קצור של"ה, ועולת תמיד, ואליהו זוטא, דהביאו אותו מהרב האר"י, ולאומרו אחר ברכת הלבנה, והביטה וראה מאי דכתיבנא אנן יד עניי בספרי זוטא רוח חיים סימן תכ"ז, לענין אמירת עלינו לשבח אחר ברכת הלבנה בעזר משדי

כה. יכול לקדש הלבנה קודם תפילת ערבית כדי לאומרה בציבור, דבר הלמד במכל שכן ממה שכתב במחזיק ברכה בקונטרס אחרון סימן תכ"ו, וכן הוא ענין ההלל. וכמו שרשמתי בסימן ל"ג בתוך אות ט"ו, וכן כתב להדיא בקיצור של"ה דף צ"ב סוף ע"א

כו. צאו וראו דראיית הציצית אחר ברכת הלבנה הוא ענין גדול, חדא דמצוה גוררת מצוה דגורר ציציותיו לבודקם אם הם כשרים, נקוט מיהא פלגא למראה עיניו ישפוט,

זאת ועוד דמצינו דעל ידי ראיית הציצית זוכה ומקבל פני שכינה, ומביאו לידי יראת שמים כי אותיות ראית יראה"ת, וכמו שכתב בקיצור של"ה דף נ"ד ע"ב כאשר יעויין שם, כן דומה בדומה ממש הוא בראיית השמים, וכמו שהבאתי בפירוש המשנה ויהי מורא שמים עליכם בקונטרס דרכי חיים, ובקונטרס פעולת צדיק לחיים כאשר יע"ש בס"ד, ומאחר שכן נאה ויאה להסתכל בציציות בעת ובעונה הזאת, דהפעולה טובה שעושה הציצית, כן זכינו עתה על ידי ברכת הלבנה בתועלת הנמשך ושקולים הם ויבאו שניהם, ועיין מה שכתב חכם בני נר"ו בספרו והוכיח אברהם בפרק של ר"ח, ועיין ק"ס ד"ג ע"ב משם דרך ישרה

זך. בא וראה דמה שנוהגין לראות פניהם בכסף, מנהג טוב ויפה, דכסף מדת רחמים וזהב הוא מדת הדין והשתא עידן למבעי רחמי, ועוד דזהב הלוך וחסור המספר, וכסף הלוך וגדל המספר, ואותה אנו מבקשים מילוי הלבנה וישראל עושה חיל דנמשלו ללבנה, ותוכו רצוף דאין לברך על לבנה בזמן החסרון כי אם במלואה, ועיין בספר חומת אנך בסוף כתובים בחומה נשגבה על דף קצ"ו יעויין שם, ועיין והו"א עבר שם טעמים אחרים, ולסברת הרמב"ם דהוא עד ט"ז לחדש יש סימן בזה, דכסף במספר קטן הוא ט"ז. ועיין בספר דבר שמואל סימן רט"ז, ובכנסת הגדולה סימן תק"ו, ונוהג כצאן יוסף אות ה', ובית עובד אות ט"ו, ושלמי חגיגה דף רל"ב ע"א, ועמודי שמים דף י"ג ע"ד, ובאליהו זוטא שם

כח. אחר ברכת הלבנה יפריש שלש פרוטות לצדקה, ובספרי הקטן ראה חיים סדר בא הבאתי דברי הרב מעשה הצדקה אשר בסוף ספר ימי דוד, ונתתי טעם לדבר, ועוד כי מוצאי מצא חיים בספרי הקטן רוח חיים סימן תכ"ז טועמי'ה חיים בזה, עיין שם בעזר משדי, אשרי כל חוכי ל'ו לחזות בנועם, והיה אור הלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים אורה זו תורה, וכל בניך למודי ה' דברי אלהים **חיים**

סימן לו

[מקומו של סימן זה הוא לפני סימן ל', אך הוא נדפס בעקבות השמטה בסוף הספר]

אסדר לסעודתא,

דרך שלש'ת ימי'ם, מחתינהו בחדא מחתא

א. מי שיש לו חתונה או שבוע הבן יזהר להכין שנים ושלשה זוגי הדס כדי שלא יברכו כולם על זוג אחד, לפי מה שכתוב בתקנות המובאות בספר חנן אלהים אות ט"ז, והמנהג שהיה באזמיר בזמנו לעמוד איש בפתח הקהילה הקדושה עם הדס שיברכו היוצאים

מבית הכנסת, וביטלו כאשר יעויין שם, הנה מקרוב חזר המנהג בזמננו שנת תק"ץ, ואני הצעיר בטלתי אותו בכוחו הגדול של מרן מלכא מוהר"ח אבולעפיא זיע"א כדי לקיים שפיר גזרתו דבר המלך ודתו. ועוד הרחבתי הדיבור בזה בספרי הקטן רוח חיים סימן ר"ץ בס"ד

ב. איתא במדרש חזית על פסוק כשושנה בין החוחים, מה שושנה זו מתוקנת לשבתות וימים טובים כך ישראל מתוקנים לגאולה, עד כאן, ולפי זה יש להזהר להביא עם ההדס שושנים בזמן שימצא, ועל ידי זה אתיא זכירה דאנו מצפים לגאולה שלימה

ג. בברכת עצי ועשבי הוא כמו ברכת עירובי חצירות ועירובי תחומין וחלה ופדיון, עיין מראית העין סימן י"א אות י' על דברי המחזיק ברכה שלו סימן רט"ז, ואם הותר לברך על ההדס הנתון בתוך כלי חרס של מים, ואי עביד שפיר להוציא ההדס מהכלי ולברך עליו, על זה עמדתי בספרי הקטן לב חיים חלק ב' בסייעתא דשמיא, ועוד תשוב ותראה מה שכתבתי בעניותי בקונטרס חקקי לב לענין מחזירתו למים בשבת, יעויין שם

ד. יברך על ההדס בכל השלש סעודות, מלך שלם דף ע"ה ע"ד, ובעמודי שמים כתב בדף ש"נ ע"ב, דאחר ברכת המזון נמי יברך על ההדס. וכן כתב בספר אור הישר

ה. אם אינו מריח דאטום חוטמו מנזילה, לא יברך על ההדס כי הוא ברכה לבטלה, ועיין בספר יוסף אומץ סוף סימן י"ז, ועיין שדה הארץ ח"ג סימן י"ט, וזכור לאברהם ח"ג, וידוע מה שאמרו בעלי המוסר, דמי שאינו מריח תכף בהדס מבלי סיבה המעכבתו, הוא סימן דנשמתו עומדת למטה ולכך אינו מריח מיד, וזה כתבוהו למוצאי שבת

ו. לא יאמר ברוך מקדש השבת קודם ברכת עצי בשמים, יד נאמן בלקוטים סימן י' דף ס"א ע"ד, ובלילה יאמר שמור וזכור, וביום יאמר זכור ושמור, ולפי גורי האר"י זיע"א, גם בלילה קדמא ואתיא זכירה, ויסיים בדבור אחד נאמרו, ברוך אתה כו', ותו לא

ז. שלחן של שבת צריך מארבע רגלים, והרגלים יהיו למעלה, ושנים עשר לחמים, שית מהאי סטרא ושית מהאי סטרא, תקונים תקון מ"ז דף פ"ד ע"א, ובגליון למטה הימנו מהרמ"ז, ובספר נגיד ומצוה, ואורחות צדיקים לגורי האר"י, ועיין מחזיק ברכה סימן רע"ה, ועמודי שמים דף שמ"ח ע"ב, ובספרי זוטא רוח חיים סימן רס"ב עמדתי אם מותר לעשות בכיוון ממש, אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו כמקדש, יעויין שם בסייעתא דשמיא, ועיין דבר משה חלק ב' סימן קכ"ב לענין המנורה, יעויין שם, ועיין חסד לאלפים סימן רפ"ב

ח. אפילו כשחל יום טוב בשבת, כשם שאומרים לכו נרננה, ומזמור הבו לה', ולכה דודי, ומזמור שיר ליום השבת, וה' מלך, ואחר כך מזמור של יום טוב, ככה יעשה בקידוש

לומר כל סדר שבת, שלום עליכם, ואשת חיל, ואתקינו, ויהא רעוא, וצריך להתחיל מאתקינו, לפי מה שכתב בספר יוסף אומץ שם בסימן מ"ד, ואחר כך הקידוש של יום טוב עם הזכרת שבת כנהוג. ועיין מה שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן רס"ד מה שהבאתי מדברי הרב בית דוד יעויין שם בס"ד, ועוד תראה בקונטרס חיים לראש דף מ"א ע"א

ט. כתב הרב עמודי שמים דף דש"ם וזה לשונו, תקיף השלחן דרך ימין בשתיקה, ואחר כך קח בידך השתי אגודות של הדס, ותחברם בשתי ידיך ותברך עליהם ותריח בהם, ואחר כך תקיף עמהם השלחן דרך ימין פעם שניה בשתיקה ותאמר, זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, וכן כתב בספר אור הישר דף כ"ה ע"ב, אלא דשינה מפעם ראשונה לשניה, עיין שם, ולדבר זה יסלחו הצדיקים, דבלילה צריך להקדים שמור לזכור, ועוד דזה שייך יותר לאומרו קודם ברכת הדס וכמו שכן נוהגים, ועיין עוד שם דף ש"נ ע"ב, ומה שכתבו בהקפות שתי פעמים, הנה מנהגו של רבינו האר"י היה שבע פעמים, ואולי דעתם הוא דכיון דענין שבת הוא הכל בכפל, גם זה יעבור פעמים, וכך קבלו מרבותם, או שיש לומר דאיכא הפרש בזה בענין ההקפות בין גברא לגברא רבה, על דרך שכתבתי לעיל בהקפות התיבה בנכנס לבית הכנסת בכל יום ובשבת, וראיתי אני דלא סיימוה קמיה דמורינו הרב שבט מוסר פרק ל"א, ההפרש שיש בין שבת לחול בין רבינו האר"י למוהרח"ו כאשר הובא למעלה בדיני תפלה בס"ד, עוד ראיתי שם בספר עמודי שמים דף שפ"ז ע"א דכתב, דגם ביום צריך להקיף השלחן שני פעמים, עיין שם

יוד. האוכל בלילות הקיץ בחצר, יזהר להשים עששית על גבי השלחן כדי לקדש לאור הנר כי כך הוא המצוה, חסד לאלפים אות ו', ועיין קמח סולת דף ע"א סוף ע"א, ובית מנוחה דף כ"ד ע"ב

יא. יאמר הקידוש עם בגד העליון דהתפלל בו ערבית, עיין חסד לאלפים סימן צ"א אות ג', וקמח סולת דף ז' ע"ד, ואורחות יושר פרק י"ג, ובספר עמודי שמים דף שט"ו ע"א, מוסר השכל על התפילות שמתפללים בלתי גלימה. ועיין מה שכתבתי בקונטרס חיים לראש בס"ד

יב. קידוש בשעת מאדים, ועיין נוהג כצאן יוסף אות כ"ג, ועיין זכור לאברהם אות ק', ובספרי זוטא רוח חיים סימן רע"א עשיתי סמוכות מהזוהר הקדוש, דצריך בסעודה ראשונה ובסעודה שלישית להוסיף בה מחול על הקודש דהיינו בכניסתו וביציאתו, יעויין שם בסייעתא דשמיא, ובספר חסד לאלפים סימן ער"א כתב, דהגם דצריך להסמיך תלתא ויכולו זה אחר זה, עם כל זה יאריך בזמירות של קודם הקידוש עד שיהיה לילה,

ועיין מורה באצבע אות קמ"ו, והנה רובא דעלמא אינן נוהגים לא זה ולא אותו, דיש מהם דהוא על הרוב דמקדשים בתוך שעה י"ב, ויש אחר י"ב, ומיעוטא דמיעוטא הוא דימתינו עד שעה מהלילה, ואני למדתי עליהם זכות, להורות דישראל אינן תחת המזל, דהראיה מהשבת עצמו דאנו עושים הפך המזל כמו שכתב הרב רבי אברהם בן עזרא כן, אל תר"א יין כי יתאדם, ועיין בית מנוחה דף כ"ב ע"א, ולעיל סימן כ"ח, ובקיצור של"ה דף פ"ג ע"ג, ואחר זמן מצאתי בספר אדני פז, ובספר מחצית השקל, דעשו חשבון דחששא זו אינה אלא בזמן דשעות היום והלילה שוין, ויהיה זה בניסן ותשרי מעלה ומטה, עיין בדבריהם הנעימים, וצדיק הראשון שהביא זה הוא הרב מגן אברהם סימן ער"א, דהזהיר דיקדש בצדק ולא במאדים, או ימתין עד שיעבור מאדים ועיין מוהרי"ל סימן קס"ג, ועיין למוהרש"א בחידושי אגדות בתענית לדף ח', ובדרך החיים דף ק"נ ע"ב אות ד'

יג. כשאומר שלום עליכם, לא יאמר ממלך אלא כה יאמר, מלאכי עליון מלך מלכי המלכים, כך שמעתי שנוהג לומר הרב המופלא ראש על ארץ עיר הקדש טבריא ת"ו, כמוהר"ר חיים שמואל המכונה קופורטי הכהן נר"ו, וכוותיה דמר מצאתי להגאון הרב יעב"ץ ז"ל בספר עמודי שמים שהגיה כן, ואמר מר דהוא שגיאה גדולה לומר ממלך, ותמה על המחזורים איך טעו בזה, עיין שם

יד. מנהגו של הרב אבא מארי יעקב שלימא זכר צדיק לברכה היה, שלא לומר התחינה של רבון העולמים, ולא בצאתכם לשלום, וכך אני נוהג, ועיין שלמי חגיגה דף קצ"ה ע"ד, ומחזיק ברכה סימן רס"ב, וזכור לאברהם מערכה ק', ועוד שם בח"ג דאסף איש טהור כל האמור בפרט זה להרב בית עובד דף ק"ג סוף ע"ב, ובספר עמודי שמים דף שמ"ה ע"א החריד חרדה גדולה על אמירת רבון העולמים ובצאתכם יעויין שם, ובחסד לאלפים סימן רע"א אות ט"ו נמי כתב דלא יאמר רבון העולמים, ובאתקינו ידלג מאסדר לדרומא עד שכינתא תתעטר, וביהא רעוא ידלג ויאמר, ומשם יתמשך על נפשנו רוחנו ונשמתינו שפע חינא וחיסדא ורחמי מן קדם אלהנא מארי שמיא וארעא ואמרו אמן, ועיין בית מנוחה דף כ"ד ע"ב, ובספר יוסף אומץ סימן מ"ד כתב כן דיש נוהגים לומר דוקא עד ויפרקינן, ויש מי שנוהג עד ויתמשך

טו. באתקינו יאמר כלא ולא כלה, וגם דישרי ולא דתשרי, ושביתין קודם שכינתא תתעטר, כן כתב בספר עמודי שמים דף שמ"ז ע"א, עוד כתב בדף ש"צ ע"ב, דבאתקינו דשחרית צריך לומר ומלילו מלה דחפיא בלבושא, וכן לא יאמר בריקניא בב' אלא בל', יעו"ש

טז. באתקינו סעודתא דצפרא דשבתא, צריך לומר אהללה שם אלהים בשיר כמו בלילה קודם אמירת אסדר לסעודתא, וכן בסעודה שלישית, ובמחזורים לא הדפיסוהו, גם יש טעות הניכר בספר בית מנוחה, דיצא עתק בדף ר"א ע"ב, חקל תפוחין קדישין וצריך לומר עתיקא קדישא, ועיין שם דף קצ"ו ע"א, וראה תראה בספר חזה ציון במזמור שיר ליום השבת, דגילה לן על דרך האמת דבפסוק עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון, רמוזים בהם שלש סעודות לפי בחינתם, חקל תפוחין קדישין, ועתיקא קדישא, וזעיר אנפין, יעויין שם, ולפי זה יפה מנהגן של האומרים המזמור הזה בכל השלש סעודות, וראוי לכוין במקום סעודה את אכלם בעתו

טוב. יהא רעוא מן קדם עתיקא קדישא יאמר בכל שלש סעודות, וכשאומר טלא יכוין בלילה לטל דיצחק, ובשחרית לטל של אברהם, ובסעודה שלישית לטל של יעקב, כן כתב רבינו מוהרח"ו בספר הכוונות, ובשלמי צבור סידרו לכל סעודה גם בחול, ועיין שפת אמת למהר"י ניניו סימן נ"ו, ולפי מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה דהשבת שומר מזלו של אדם, ועיין בספר קרבן מנחה סימן שס"ז כאשר יעויין שם, אם כן נאה לומר נוסח זה בשבת בשלש סעודות, ודוק

חי בקידוש לא יאמר באהבה וברצון הנחילנו כי אם יאמר באהבה הנחילנו לבד, ואחרי כן יאמר כי בנו בחרת, ושבת קדשך הנחלתנו במקום באהבה וברצון. כמו שתראה בספרי הקטן חקקי לב ח"א אורח חיים סימן י"א תשובה מאהבה של עטרת ראשי הרב אדוני אבי יעקב בחר לו יה זצוק"ל, ועוד שם בסימן י"ב מה שכתבתי אני בעוניי לקיים מילי דאבות, והבאתי שם בסוף התשובה נוסח הקידוש, עיין שם בס"ד אם תאוה נפשך לך נא ראה

יט. סבר"י, יכוין גימטריא ע"ב ר', להמתיק רבוע אלהים בחסד דבשם ע"ב, ובתיבת מרנ"ן יכוין גימטריא שם הוי"ה שד"י, ואל כונה זו הכריעו דאפילו ביחיד צריך לומר כן, אלא דאפילו הכי כתב בספר עמודי שמים דף שמ"ז, דלא היה נוהג לומר ביחיד סברי מרנן ך. יהרהר תשובה בשעת הקידוש, דהוא לתת עדות ורשע פסול לעדות, כמו שכתב הרב חיד"א במורה באצבע אות קמ"ב, ועיין באשל מפרי סימן רס"ח, ואליהו זוטא אות ו', וחסד לאלפים סימן רע"א אות ט', ומה שכתב בקצור של"ה דף פ"ב ע"ד, דדוקא ויכולו מעומד ומהברכה ואילך מיושב, ליתא להא, ועיין מור וקציעה סימן רע"א, ובעמודי שמים שלו ודו"ק, ובספר הנחמד עבודה ומורה דרך דף קמ"א ע"א, ובשיירי כנסת הגדולה כתב, דטעימת הקידוש של המסובין ושתית המקדש צריך להיות מיושב, ועיין נמי בספר נגיד ומצוה, ובית מנוחה דף כ"ז ע"א, ועמודי שמים דף שמ"ח ע"א, ואור

הישר דף כ"ה ע"ב, ובקידוש היום צריך לאומרו מיושב, גורי האר"י, וברכי יוסף סימן רפ"ט, ושלמי חגיגה דף קצ"ו ריש ע"ד, ובחסד לאלפים שם כתב דכן נהגו רבנן קדישי בעיר הקודש ירושלים ת"ו, יעויין שם, ובספר בית מנוחה, ונקרא קידושא רבא על דרך סגי נהור, עמודי שמים דף שפ"ז ע"א

אך. יזהר ביין של קידוש והבדלה לקנותו על יד נאמן, ומה טוב מצוה בו, דחלילה לא יכשילוהו ובמקום מצוה תהיה לו לחטאה, והן בעון הגדילו התערובות ואין לסמוך כל כך על המוכרים אנה ואנה שאינן ידועים, ולאו דוקא ליין של מצוה, אלא בכל עת שבא לשתות יין ושאר משקין יתן דעתו מהיכן הוא קונה, ועמי הארצות חושבין דבשכר אין קפידא לשתות מהם, ולא ידעו כי הכל בכלל האיסור, ויצא שכרו בהפסדו כי בא בגלגול חמור רחמנא ליצלן, ועיין מה שכתבתי בקונטרס תוכחת חיים חלק שמות דף ק"ז ע"ב, וידוע מה שכתב מוהרמ"ף זכרונו לברכה, דראיית הנכרי פוגם היין וטוב שלא לשתות ממנו, ואם כן השולח לקנות יין על יד בניו הקטנים, מצוה להזהיר גדולים על הקטנים שיביאו את היין מכוסה

בך. מה טוב לומר ויהי ערב ויהי בקר בלחש, ולהתחיל בקול רם יום הששי, ולהפסיק מעט בין יום הששי לויכולו, כי הגם דהוא לרמוז ראשי תיבות שם הוי"ה, מכל מקום צריך להורות כי אינו פסוק אחד עמודי שמים דף שמ"ו ע"א

כג. על ידי אמירת ויכולו נחשב לו כאילו קיים רמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה, ולכך שני מלאכים אומרים לו וסר עונך וחטאתך תכופר, דעת חכמה בשער השבת, עמודי שמים בדף פ"ד ודף פ"ה, ובספר שומר אמונים סדר תשא כתב, דאות היא לעולם גימטריא קידו"ש על היין, וגימטריא מיכא"ל גבריא"ל אוריא"ל דהם השלשה מלאכים המלוים אותו בערב שבת, יעויין שם, והוא חידוש בעיני

כד. יסתכל בנרות בשעת הקידוש, נוהג כצאן יוסף אות כ"ג, וחסד לאלפים סימן ער"א כתב, דבויכולו יסתכל בנרות ובברכת הקידוש יתן בכוס עיניו, ובזה ניחא ליישב קושית הדרכי משה, ועיין קמח סולת, ובית מנוחה דף כ"א ע"א, ובעמודי שמים דף דש"ם סוף ע"ב, ועוד שם בע"א כתב, דיכוין באל במלואו ובאדנות כמנין נ"ר, כי בחול הוא אל אדנ"י פשוט, גם שני פעמים נ"ר הוא ת"ק והוא סגולה למאור עיניו, ועיין קיצור של"ה דף פ"ב ע"ד, ועיין מגן אברהם סימן רע"א, עוד כתב שם בספר עמודי שמים דף שצ"א ע"א, דגם ביום יתן בכוס עיניו, יעו"ש

כה. בקדושא ואבדלתא, אחר שבירך בורא פרי הגפן, אם דחפו אותו שלא במתכוין ונפל הכוס מידו ונשפך והביאו לו יין אחר אם צריך עוד הפעם לברך, עיין טורי זהב ומגן

אברהם דאם יין לפניו ודעתו לשתות ישתה ואינו צריך עוד לברך, ועיין בית מנוחה דף כ"ו ע"ב, ועמודי שמים דף שמ"ו ריש ע"ב, וכסא אליהו סימן רע"א, ופוק חזי מה שכתבתי אני הדל בתשובותי בהלכות שבת מה שהעליתי בזה בסייעתא דשמיא, וכיוצא בזה עמדתי שם בתשובה אחרת, להיכא דכשבא לשתות הרגיש שהוא חומץ מאי תקנתיה, תראנו משם, ועיין בספר מחזיק ברכה סימן רע"א, ומשחא דרבותא בשם הרדב"ז, ובספרו חיים שאל ח"א סימן ע"ד אות מ"ג, ובספר סמא דחיי סימן ז', ובית מנוחה דף כ"ו ע"א, ובחסד לאלפים אות י"ג חילק לפי החומץ, וגם דאם היה יין לפניו אין צריך לחזור ולברך אפילו בורא פרי הגפן, ומעין זה עמד הברכי יוסף סימן ער"ב לענין יין מגולה, אם קידש ואחר כך ידע דצריך לחזור ולקדש, ובספר משפט כתוב שם כתב, דאין צריך כשלא נמר טעמו וריחו, וגם בשעת הדחק יכול לקדש עליו כשאין לו יין אחר, ואפילו יש שכר יקדש על השכר ולא על יין מגולה, יעויין שם, ועיין בית מנוחה דף כ"ג ע"א, דכל שלא עבר לילה אחת מקדשין עליו. ועיין מה שכתבתי בספרי זוטא נשמת כל חי חלק אורח חיים סימן י"ב וי"ג וי"ד, יעויין שם בעזר משדי

כו. הלומדין בליל שבת בתוך הסעודה יזהרו ליטול את פת לחם בידם כפעם בפעם, או לטעום מידי, אם הפליגו בלימודם, עיין הריק"ש, ועיין גו"ר כלל ג' סימן כ', ועיין להברכי יוסף סימן ק"ע משם מר זקנו הרב מוהרי"א אזולאי ז"ל, ובספר ערך השלחן שם, ועיין להרב זכור ליצחק הררי סימן ע"ז, ועיין בחסד לאלפים סימן רע"ג אות ב' להנמשכים בליל יום טוב מהקידוש לסעודה דלא טוב עושים, יעויין שם, ומזבח אדמה שם, וקמח סולת

כז. אם אחר שקידש בביתו הלך למקום אחר, צריך עוד הפעם קידוש במקום סעודה, וטוב שישמע מאחרים, גם יעשה נטילת ידים והמוציא, ועיין זכור לאברהם חלק א' בדיני ברכות מערכת ה', יעויין שם, והוא מהברכי יוסף על דברי הרב יד אהרן גם כן בימי החול, ועיין מחצית השקל סימן רס"ט, ושיורי ברכה סימן רע"ג, וחסד לאלפים סימן רע"א אות ח', וסימן רע"ג אות א' ואילך, וקמח סולת דף ע"א ע"ג, ובית מנוחה דף כ"ד ע"א, ובהם תראה באיזה אופן הוא אם לא טעם מזונות או אכל המוציא בלבד, עיין עליהם

כח. מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, זכור את יום השבת לקדשו, זכרהו על היין, פירש ידיד נפשי בני בן חכם יוסף תהלות נר"ו, על מה שכתב בספר החסידים, כי הגם דיש מצוה בשבת לאכול ולשתות, על כל פנים צריך זהירות הרבה שלא ישתכר ויבוא לידי חילול שבת על סיבת שכרותו, וזה שאמרו זכור את יום השבת לקדשו ולא

תחללהו, והוא דזכרהו על היין, תתן דעתך לזכור את השבת על היין שאתה שותה שלא תשתכר הרבה, דאז במקום לקדשו הוא לחללו, זה תוכן דבריו הי"ו, והן בעון הוא בדוק ומנוסה, כי הרבה יין עושה כמה איסורים, קורע בגד, משחית כלי, מנבל פיו, עושה קטטה ומחלוקת, חובל בשבת, וכמה שבתות אינן נותנים מנוחה מחמת השתיה דיהיה ריב בין אנשים ואפילו בשבת אין מרגוע, ה' הטוב יכפר בעדם, ואל כונה זו נתקן לקדש את היום בשבת ויום טוב בכוס של יין בכניסתו תכף, להודיע כי זה היין הוא לקדש את השבת ואת יום טוב ולא לחללו בשתיית היין

כט. ולענין יין שמדד בו או שרה פתו קשה ולא נפלו פירורין כלל אי כשר לקידוש, הנה על זה כתבתי בתשובה בספרי הקטן לב חיים חלק ב', עיין שם בסייעתא דשמיא, ויין שיש לו ריח מחמת החבית, להבדלה בקושי התירו, ולקידוש לא התירו כלל. שער אפרים, הביא דבריו בקמח סולת דף ע"א ע"ב

ל. כשגומר הקידוש, טוב שיהרהר לכוין בשמות אלו רפא"ל פינו"יה שירו"ן. כמו שכתב בספר מדרש תלפיות, ועיין בקונטרס חיים לראש דף מ"א ע"א

לא. קטן אפילו בן שלש עשרה שנה, כל שאינו בר מנין אינו מוציא בקידוש ליל שבת ובהבדלה, אפילו לנשים, כיון דחייבות בקידוש היום. קיצור של"ה דף פ"ג ע"א, דגול מרבבה סימן רע"א, ועיין זכור לאברהם מערכה ק', יעויין שם וחסד לאלפים סימן רע"א, ובית מנוחה דף כ"ב ריש ע"ב

לב. מי שאינו רגיל לשתות יין דבוחר לו יין מתוק לקידוש, הנה אני בעניי בספרי הקטן לב חיים להלכות שבת סימן רע"ב, פקפקתי ביין מתוק לקידוש, עיין שם שהארכתי בסייעתא דשמיא בזה, וגם ביין שהתליע ועלו בו קמחים, ולענין מסננת, עיין שם בעזר משדי

לג. יזהיר לבני ביתו שלא ילכו אנה ואנה בשעת הקידוש והבדלה, ויהיו שומעים היטב בלי נשמע קולם כלל כי אם ברוך הוא וברוך שמו ועת לחשות וכבר האריך במוסר על זה הרב חסד לאלפים סימן רע"א

לד. לענין אם הפסיקו בדיבור המקדש או המסובין, עיין לעיל בדיני המוציא ועיין חסד לאלפים אות י"ב

לה. יין לקידוש אם אין לו וצריך הוצאה מרשות לרשות, אם הוא בין השמשות, התיר על ידי שנים מוה"ר המופלא חסידא קדישא לישראל שארינו זלה"ה בספרו החשוב אות היא לעולם מערכה ה' אות ע"א יעויין שם

לו. יזהר המוהל בשבת לקדש קודם שימול, או לא ישתה הכוס ויתננו לאחר, ומי שלא קידש עדיין יזהר שלא לטעום כמו שכתב בחסד לאלפים סימן רס"ג אות ד', ועיין קיצור של"ה דף פ"ו ע"ג

לז. יכול לצאת בקידוש ששומע משכינו בהיותו גם הוא על שולחנו, ובלבד שיכוין שומע ומשמיע להוציאו, חסד לאלפים אות ה', וטוב שישלח לו לטעום, ונראה דלא בעינן בזה משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים ועיין בספר בית מנוחה דף נ"ד ריש ע"ב

לח. מה שאומרים בקידוש חצי פסוק, על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו לא טוב עושין, או יאמר כל הפסוק שלם או לא יאמר אפילו החצי, חסד לאלפים סימן רפ"ט

טל. מה טוב להעביר על עיניו מהקידוש, ועמידה בקידוש הוא טוב לעייפות, ולפי הרב הלבוש הוא להמקדש דוקא, חידושי משבצות זהב סימן רצ"ט, ועיין אליהו זוטא, וטעימה מהקידוש מרפא את העינים, עיין חסד לאלפים סימן רע"א, ועיין ל"ל סימן קמ"ז, ועיין מה שכתבתי אני הדל בקונטרס רוח חיים סימן רס"ט לענין העברת יין על עיניו מה שהבאתי מתשובת הגאונים בסוף ספר נהרות דמש"ק סימן קי"ג יעויין שם, ועיין טורי זהב סימן רס"ט, דמבואר מדבריו כמו כן דלא טוב עושים המתרשלים מלטעום מהקידוש דהוא רפואה לעינים

מ. מה שכתוב בחסד לאלפים סימן ער"ב אות ה', דאם מקדש על השכר בבוקר יעשה נטילת ידים ויברך שהכל ואחר כך יעשה המוציא, יעויין שם, וכן הביא בספר בית מנוחה דף כ"ג ע"ב, ואחרי המחילה רבה אין זה דרך נכון לפי מה שהבאתי למעלה בדיני ברכת המוציא כאשר יעויין שם בסייעתא דשמיא, והיה להם לבאר ולא לשתוק, ועל בית מנוחה אינו כל כך קושיא דכתב קודם המוציא, והיינו במקומו כשיבא לעשות נטילת ידים, אך להרב חסד לאלפים קשה

מא. ירגיל לקטנים שלא יטעמו דבר קודם קידוש אפילו מים משחשיכה, אפילו לא התפללו ערבית עדיין על איזה סיבה, לא יוכלו לטעום אפילו שתיה כלל, ועיין חסד לאלפים סימן רע"א אות ה', ובספר בית מנוחה

מב. אפילו אם יזיק לו היין, ידחוק עצמו וישתה המקדש, ועיין להרב החשקן בתורה מר שמואל ז"ל בספרו הבהיר משק ביתי אות ת"א יעויין שם, ועיין חסד לאלפים סימן רע"א אות י"א, והרב בית מנוחה דף ס"ו ע"ב

מג. ינגב ידיו היטב זה בזה דיזובו המים לגמרי מעל ידיו קודם קינוח במפה שלא יבא לידי כבוס, מוהר"ד עראמה בפרק ו' דברכות, ובשולחן ערוך סימן ש"ב סעיף י' הזהיר

ע"ז, ועיין בית מנוחה דף ל"ז ע"א, ודף ק"ב ע"א, ולאו דוקא הנטילה מעומד אלא גם הניגוב לסברת הרב חמדת ימים פ"ח משבת אות ז'

מד. מה שנוהגות הנשים לעשות מהעיסה לחם קטן דבציר פחות מכזית כשיש להם מעוברת בבית, ואומרות בליל שבת זה להילד הנולד, לא יקחנו לצירוף לחם משנה ואפילו לשנים עשר לחמין דמחזי כחוכא, וטוב שיהיו כולן שוין כיון דיש לו, לפי מה שכתב אבינו מלכנו הגאון מרן זקני בספר חקרי לב יורה דעה ח"א דף פ"ח ע"א כאשר יעויין שם, וראיתי מה שהשיב עליו הרב בית מנוחה בדף מ"ה ע"א, והמעיין יראה דלא צדק בדבריו, דכיון דכתיב אכלוהו היום ואין אכילה פחות מכזית, ותו דלאשתו צריך שיתן לה כביצה מהמוציא, ואיך יתכן דהלחם אשר יבצע עליו יהיה פחות מכזית, ודוק

מה. בימי חורפי מקדמוני, הזהירני עטרת ראשי הרב המופלא צרור המור דודי לי, כבוד מורינו הרב ר' אליהו חזן זלה"ה בעל ספר אורח משפט, דבשלש סעודות שבת צריך לעשות המוציא בסדר הזה, דהיינו ליל שבת על הפיתין חררות הנקראין פיטא'ס (פיתות), וביום שבת על הלחמים רחבים הנקראים פאני'ס (ככרות לחם), ובסעודה שלישית על הלחמים ארוכין הנקראין סוב'אדוס, ובסעודה רביעית לברך על הרקיקים דהם ביסקוג'וס (ביסקויטים) או ריש'אס או רוסקא'ס (כעכים) וכדומה מפת הבאה בכסנין, והוא מנהג ותיקין, ואמר אלי כי נתייסד מנהג זה כדי שיתברכו כל המיני לחמים שעושין מהעיסה בערב שבת ויחול עליהם מקדושת שבת, דמשפעו יריק שפע וברכה לכל ימות השבוע ויאכלו ויותירו אכול ושבוע והותר, זה תוכן דבריו, אלא דלענין סעודה רביעית מצוה מן המובחר בפת, אבל רובא דעלמא לא יוכלו לסבול לאכול פת לחם כי אם פת הבאה בכסנין, וממילא רווחא להניח ברכה

מו. כתב הרב טהרת הקדש, דמי שאין לו יין או שאינו מסדר י"ב ככרות או שאין לו הדס, לא יאמר נוסח אתקינו, דהוה ליה קורא קריאת שמע בלא ציצית ותפילין ומעיד עדות שקר בעצמו, רק יעיין בו ויצטער על זה שאין בידו לקיים וה' יסלח לו, ותחשב לו לצדקה כאילו עשה וכן הביא דבריו בספר עבודה ומורה דרך דף ק"ח ע"ב

מז. לפי מה שכתב בספר עמודי שמים, ובית מנוחה, הוא דגילוי הפת הוא תכף אחר הקידוש, ולא צדקו בזה, כי צריך בברכה של המוציא נמי שיהיה מכוסה במפה, ויניח ידו תחת המפה העליונה ויברך, ויאחז בשתי הככרות של הסגו"ל העליונים ויברך, ובעוד דהוא מושך הככרות בידו יסיר המסוה, וכן צריך להיות לפי הפשט ולפי הסוד, וכמו שכתב בקיצור של"ה דף פ"ג ע"א, אלא דלא כתב בכיוון לפי מה שאנו נוהגים, על כל

פנים לכל הדברות ותכסהו בשמיכה, ובלא זה ראוי להיות מכוסה כדי שלא יפול עליהן מנטילת ידים, אלא דאפשר לקיים שתיהן לגלותו אחר הקידוש ולכסותו אחר כך

מח. בשבת ויום טוב יבצע לעצמו פרוסת המוציא כזית ולאשתו כביצה שהוא כנגד השם כנודע, אפילו נמצא גדול שמסב על השלחן לא יתן לו קודם אשתו שלא לעשות פירוד בין השתי יודין שהוא בינו לבינה כידוע ליודעי ח"ן אספקלריא המאירה דף ק"ז ע"א, ועיין חסד לאלפים סימן רע"ד אות ד'

מט. בשבת בלילה יבצע מהתחתונה, וביום שבת וביום טוב מהעליונה, קיצור של"ה דף פ"ג ע"א, ועבודה ומורה דרך דף קמ"ב ריש ע"א, וחסד לאלפים ריש סימן רע"ד, וסימן רפ"ט, והוא סברת השלחן ערוך, אבל הב"ח כתב לבצוע מהעליונה, ורש"ל כתב לבצוע משתיהן, וכן כתב הרב חפץ ה' בחידושיו לשבת, ומצ"א חיי"ם דרמוז זה ברעיא מהימנא בזוהר הקדוש, וגם בסעודת היום יעשה כן, בית מנוחה דף מ"ה ע"ב ודף מ"ו ע"א, ועיין בן יוחאי דף ק"מ ע"ב

נ בשבת מצוה לצאת בברכת הבוצע כדי שיהיה הברכה על לחם משנה, ומצוה לחתוך שתי הלחמים שמהם יאכלו בסעודה ההיא, חסד לאלפים סימן רע"ד אות ב'

נא. סעודת היום עדיף מהלילה, אשל מפרי סימן קפ"א, ועיין בן יוחאי דף ק"מ ע"ב, ובית מנוחה דף ר"ד ע"ב, ועמודי שמים דף שמ"ה ע"ב

נב. המענג את השבת זוכה לאריכות ימים, מוהר"ש בן ג'בירול ברשות של קודם האזהרות, וזה רמז יחיינו מיומים דהוא מדבר על שלש סעודות כאומרם זכרונם לברכה, וכתב בספר ילקוט ראובני סדר ויקרא מהזוהר, דמי שאינו מענג את השבת גוזל מהשכינה, ולכך והשיב את הגזילה על ידי עסק התורה והמצוות, עיין שם, ואיתא בתקונים תקון כ"א, מאן דאית ליה רשו למעבד עונג שבת ולא עביד, אתהפך ליה עונג לנגע צרעת וחריב ביתיה וממוניה, עד כאן, (ועיין בספר דרך החיים דף קי"ט ע"ב), ולפי זה אתי שפיר מה שדרשו לדירתם, דאם שמרו בני ישראל את השבת, ובכלל שמירת שבת הוא וקראת לשבת עונג, אז יהיה דירתם לדור תם, ובספר ברית עולם סימן תקס"ט הוכיח במישור להאוכל יותר מדאי דלאו שפיר עביד כאשר יעויין שם, ולדידי במקום עונג נעשה לו נגע אם ממלא כריסו בכל סעודה, דהרי צריך לאכול ארבע סעודות זה אחר זה, ויש מהן חמשה, ויתקלקל האצטומכא וצער הוא לו במקום תענוג ויעשה חרטה על מה שאכל, ואם כן טוב מעט בכל סעודה לקיים מה שנאמר צדיק אוכל לשובע נפשו

נג. אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה למען דעת ולכוין בחמשים שערים שיש בכונת האכילה, תמצאם בסוף ספר מדרש תלפיות דף רב"י ויג"ר, רזין סתימין רזין עלאין

דן מה טוב לאכול תפוח בליל שבת, ואם לא נמצא יאכל תמרים כי הם בהשואה אחת, ספר ימי דוד דף קכ"ה ע"ב בקונטרס מעשה הצדקה יעויין שם, עוד נהגו לאכול ביצה בכל שלש סעודות, אלא דיש בני אדם דמתרגזים וחרדים לאכול ביצה בליל שבת, ומה גם דאעיקרא דתקנתא הוא משום אבילות, ובכן הנוהג לאכול בשלש סעודות והוא סמוך על שלחן אחרים, לא יביא לשלחן אם הבעל הבית ובני הבית אינם נוהגים מנהג זה, והנוהגים דוקא בסעודה שלישית הוא יותר נכון דהוא דבר בעתו דבעבור כן תקנו לומר צדקתך, ומכל מקום בליל מוצאי שבת אפילו משיורי שבת אינו טוב לאכול ביצה כי לא מסמנא מילתא, ואפילו אם התינוק שואל לו, יתן לו דבר אחר תמורתו ולא ביצה כי הזמן למבעי סימנא דחיי ושמחה וששון ליהודים. ועיין בשיירי כנסת הגדולה סימן רפ"ח, ובאר היטב סימן רצ"ב, ובית מנוחה דף ר"ד ע"ב

נח. מה טוב שלא לאכול ארבע סעודות דתלתא היום כתיבי, אליה רבה, ואשל מפרי סימן רס"ז

נו. צריך להוסיף בתבשילין תוספת מחול על הקודש, ועיין בספרי הקטן רוח חיים סימן רמ"ב, כיצד יהיה התוספת במטעמים בשבת יותר מהחול, יעויין שם בסייעתא דשמיא, ועיין להגאון בספר בן יוחאי דף ק"מ, ועתה אביא אליך מה שלא הבאתי שם, והוא לשון הזהב של הרב דרך חיים דף קי"ד ריש ע"ב וזה לשונו, ומי שאין לו יכולת, יעשה שינוי לתת תבלין או שומן וכיוצא, וה' יראה ללבב כי הכל לפי ערך האיש, יעויין שם בארוכה, גם בכל שלש סעודות צריך לאכול דגים, וכמו שכתב הבאר היטב סימן רמ"ב ס"ק א', והוא במגן אברהם, ובית מנוחה דף נ"ב ע"א, וקיצור של"ה דף פ"ה ע"ד, ובספר גדי מקולס כתב, דמי שאינו אוכל דגים בשבת הוא בא בגלגול, ועיין בספר חמדת ימים פ"א דשבת אות נ"ב, נ"ג, ואם הם ביוקר יקח אפילו קטני קטנים, ואם לא ימצא יאכל מעט מדג מליח והכל לפי האדם ולפי הזמן, ובספר מחזיק ברכה סימן רע"א כתב משם רש"ל, דטפי עדיף לאכול דגים בסעודה שניה ביום ולא בלילה להורות דכבוד יום עדיף, יעויין שם, ועיין בית מנוחה דף מ"ה ע"ב לענין המוציא, ודף נ"ב, שלא הזכיר להמחזיק ברכה יעויין שם, איך שיהיה נמצא מזה דהעושה להפך משתי סברות הללו, והיינו לאכול דגים בליל שבת ולא תשאר פרסה ליום השבת, לא טוב עושה, ועיין בית מנוחה דף נ"ב ע"א, והזריז במצוות כה יעשה, דישלש הדגים דיהיה לכל סעודה. ועיין בספר דרש אברהם ח"ב דף נ"א ע"ד

זן. מי שאין לו לחם בשבת והרי הוא מתענה, אם מותר ליקח פת של גוי אפילו מבעל הבית, ולמאן דנזהר אפילו מנחתום, הנה על זה עמדתי בעניותי בספרי הקטן רוח חיים

סימן שס"ז, והבאתי מהתשב"ץ ב' תשובות ומהרשב"ש והרשב"א והרא"ש בספר בשמים ראש, וממרן בתשובה בספר אבקת רוכל, וב"ח, ומגן אברהם, ומור וקציעה, והמחזיק ברכה, ועיקרי הד"ט סימן י"ג אות כ"ז כאשר יעויין שם, והעליתי דלכתחילה לא יקח בשבת, אבל אם היה לו אונס בערב שבת דלא היה לו פנאי אפילו ליקח פת של גוי יקחנו בשבת, יעויין שם בסייעתא דשמיא, ועיין בית מנוחה דף ר"ג ע"ב, ועתה נדפס מחדש ספר מעשה אברהם לרב נהוראי הרב כמהר"א אשכנזי נר"ו וראיתי מה שכתב בזה בסימן נ' בסוף אורח חיים יעויין שם

חן. המתענה תענית חלום בשבת, ולמחר חנוכה או פורים או ראש חודש או חול המועד, לא יתענה למיתב תענית לתעניתיה, ואם היה ביום טוב אחרון התענית חלום, אפילו יום טוב שני של גליות צריך למיתב תענית לתעניתיה באסרו חג, ומינה, דהמתענה ביום טוב או בחול המועד, התענית השני יניחנו לאחר המועד, וכן בחנוכה ופורים וראש חודש הדין כן, עיין למרן בית יוסף סימן תקס"ח, ובכנסת הגדולה סימן רפ"ח, ובספר ברית עולם סימן רכ"ט יעויין שם, וחיים שאל ח"ב סימן ל"ח אות פ"ב, וי"א מ"ב, וראיתי בספר קרבן מנחה סימן שפ"ו, דהיקל בענין החלומות שלא להתענות בשבת, יעויין שם, ועיין מטה יהודה, וברכי יוסף, ומחזיק ברכה סימן רפ"ח, וחסד לאלפים שם, דיתענה שני ימים בחול ולא יתענה בשבת, והשואל עצה מחבירו אם יתענה או לא, הנה טוב שישיא לו עצה שיפדנו התענית ולא יתענה בשבת, והפדיון הוא לפי כחו, וכמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים בס"ד, ועיין שם בחסד לאלפים, ואם ביום שאין בו תחנון אי צריך למיתב תענית לתעניתיה, עיין באר היטב סימן שכ"ח. ובברכי יוסף, וזכור לאברהם, ועמודי שמים דף שפ"ז ע"א, ועיין בית מנוחה דף קצ"ב ע"ב דביאר כל הצורך בדיני תענית חלום כאשר יעויין שם, וגם אני בעניי בספרי זוטא רוח חיים סימן רפ"ח כתבתי בענין תענית חלום בשבת, עיין שם בס"ד כמה סעיפי דינים

נט. ואם חלם בשבת שהיה עושה מלאכה במלאכות שרגיל בהם בחול, אם הוא סימן רע במה שהראו לו דהיה מחלל שבת ובעי איזה כפרה ותקון אחר השבת או לא, הנה על זה כבר עמדתי בתשובה בספרי הקטן לב חיים חלק ב', תראנו משם אם תאוה נפשך

ס. היכא דיום ראשון היה תענית צבור אי עולה לכאן ולכאן, והיכא דהתענה חצי יום בשבת וחצי ליל יום טוב, אי צריך שתי תעניות או אחד עולה לשנים, עיין בספר ברכי יוסף, ומחזיק ברכה, וזכור לאברהם מערכה ת', ואני בעניי עמדתי בתשובה היכא דתענית חלום היה ביום טוב שחל בשבת או בחול המועד או חנוכה ופורים, אי בעי

פעמיים למיתב תענית לתעניתיה, עיין שם בסייעתא דשמיא, ועיין עמודי שמים דף שפ"ז ע"א, ועל כל פנים צריך התענית דוקא יום א'. ועיין להרב בן יוחאי דף קמ"א ע"א. סא חלם חלום רע על חבירו בליל שבת לא יגיד לו עד שיעבור השבת, ב"ד, ואהל יוסף, ומחזיק ברכה סימן רפ"ח, ועיין י"א מ"ב, וכמו כן יזהר שלא לדבר בפני חבירו מענין שמגיע לו צער או יגון ואנחה, ומכל שכן בשורה שאינה טובה לו דיהיה שומר פיו ולשונו, וכשפותח פיו לדבר דבר בין בשבת בין בחול, יסתכל בתחילה היטב את העומדים לפניו ואחר כך יפתח פיו, וזה דרך ישר בעיני אלהים ואדם, ועיין ספר החסידים סימן ק"י, ומגן אברהם סימן ש"ח, ובספרי זוטא רוח חיים סימן רפ"ז

סב. ענין מאה ברכות מתחיל למנות מתחילת הלילה עד סוף היום בכל העשרים וארבע שעות, ובשבת ויום טוב צריך זהירות כדי להשלימן, ויותר ויותר ביום הכיפורים דקשה ורחוק להשלימן, ועיין בשלמי ציבור דף מ"ב ודף מ"ג, ובמחצית השקל סימן מ"ו ביאר יפה חשבון המאה ברכות לחול ולשבת ויום הכיפורים, ועיין לרש"י בספר הפרדס דף ז"ן ע"ב דמונה אותן אחת לאחת למצוא חשבון, ועיין להתשב"ץ ח"ב סימן קס"א וסימן קפ"ו יעויין שם, ועמודי שמים דף שנ"א ע"א המוציא במספר עיין שם, וראה תראה למורינו הרב המופלא חסין קדוש שארינו בספר אות היא לעולם מערכה ב' אות ל"ג, לענין ברכת מעין שלש אם עולה לחשבון שלש או באחת ועלתה לו, עיין שם, ומצאתי ברבינו יעקב בעל הטורים סדר ואתחנן דכתב, דיש תגין על ק' של ואתם הדבקים רמז על מאה ברכות, יעויין שם, ולפי זה אתי שפיר סיום חיים כולכם היום נגד מה שהיו מתים בכל יום עד שתיקן דוד מאה ברכות, ועוד רמז רבינו יעקב בעל הטורים שם סדר ואתחנן, דעל ק' של ובקומך יש תגין לרמוז דבבוקר כשיקום ישתדל לברך מאה ברכות וינצל מתשעים ושמונה קללות, ועוד שתים גם כל חולי וכל מכה, יעויין שם, ובסדר עקב כתב, מה בא"ת ב"ש מאה, ממ"ך, גימטריא מאה, והפסוק גם כן מאה אותיות, יעויין שם, ובסדר וזאת הברכה כתב, דבכל ברכה עשרה זהובים הרי אלף, ולכן אמר משה יוסף ה' עליכם אלף פעמים על ידי מאה ברכות, ועל זה בא הרמז בראשי תיבות משה' איש' האלהים' סופי תיבות משה דזהו משלו, יעויין שם, ובסדר וילך כתב, דעל ק' של וקם יש תגין, והוא רמז דימאסו במאה ברכות ובבנין שלמה מאה אמה, יעויין שם, עוד אמרו, דיכוין במודים דהוא גימטריא ק' על מאה ברכות, ועיין קמח סולת, גם בנשמת כל חי כשאומר ה"ן ה"ם יודו יכוין על מאה, כמו שכתב בשלמי חגיגה דף ר"ה ריש ע"א, והנה לשון רבינו יעקב בעל הטורים מסדר ואתחנן הנזכר לעיל, נראה דנעלם מנייהו מלכי הכותנות אור סדר נצבים, ושלמי ציבור דף מ"ב, וצפורן שמיר סימן ה' אות ל"ב

כיע"ש, ובספר חומת אנך בתהלים סימן כ' כתב, דיכוין בראשי תיבות ל'מנצח מ'זמור ל'דוד דהוא מאה על מאה ברכות, יעויין שם

סג. המבטל אחת משלש סעודות בלתי אונס מה תשובתו ותקונו, כתבתי בתשובה להלכות שבת בסייעתא דשמיא לענין אם חייב מלקות מרדות מדבריהם, עי"ש

סד. עתה דאין לנו בתים ועליות מרווחים, קשה להניח השלחן עם פת מהלילה ליום לסעודה שניה ומסעודה שניה, לסעודה שלישית לפי מנהג רבינו האר"י זיע"א, הביא דבריו הבאר היטב, ועמודי שמים דף ש"נ ע"ב ודף שס"א ע"א, ואור הישר דף כ"ה ע"ב, וקיצור של"ה דף פ"ג סוף ע"ב, ועבודה ומורה דרך דף קמ"ד סוף ע"ב, ועיין בהגהות הרמ"ז בזוהר הקדוש ח"ב דף פ"ח, ואפילו מי שרוצה לעשותו איכא משום יוהרא כיון דאחרים אינם עושין וניכר הדבר בזה הענין יותר דאיכא יוהרא דהנכנסין ויוצאין, או יתכן דלא נהגו כן שמא יניחו פת שלם ויחשבו דהוא מהעורכים לגד, ועיין אור הישר, ועיין בספרי הקטן רוח חיים בזה בסייעתא דשמיא, ולענין כוס גדול לכל הקדושות שכתב בשיירי כנסת הגדולה, וי"א מ"ב, ועיין בבית מנוחה, והנה הרב מור וקציעה ובספרו עמודי שמים, לא ישרה בעיניו סברא זו כאשר יעויין שם, אך כתב שם בסימן שמ"ח דישאיר בכוס מעט לקידוש היום, יעויין שם ובספר אור הישר, ועל כל פנים צריך שטיפה והדחה ולהעבירו בכוס אחר דטעמו פגמו

סה. בכל השלש סעודות צריך שני מפות. חמדת ימים פ"ד משבת אות ל"ח, ובאר היטב סימן רס"ב, וזכור לאברהם אות ש', ועיין חסד לאלפים סימן רע"א אות ח', ובית מנוחה, ועוד שם דף כ"ד ע"ב

סו. אמרו רבותינו זכרונם לברכה, אשר פריו יתן בעתו משבת לשבת, וטמון ברמז ראשי תיבות א'שר פ'ריו י'תן ג'מטריא הוי"ה אדנות שהם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, דאז בליל שבת עת דודים, ולכן חיובא רמיא כמו שכתוב בזוהר הקדוש ואין פוטר אותו, יוסף תהלות סימן י"א, ועיין בספרו מורה באצבע אות קנ"ד, ועיין עמודי שמים בז' פרקים דף שנ"א ודף שנ"ב ודף שנ"ג ויערב לך, ובענין מה שצריך לצייר צורת האותיות של עשרים ושתים אותיות התורה בשעת הזיווג, הלא כתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן ר"מ, ובקונטרס תורה וחיים אות ב', ולענין תלמיד חכם המשמש מטתו בלילי חול דהוא רע ומר, וחובל בעצמו ובבניו היוצאים ממנו, ועיין שם מה שכתב מהרב דרך חיים מליסא ז"ל תראנו משם, וידוע דביאה ראשונה בנושא אלמנה בליל שבת הוי סכנתא, ואפילו נושא באמצע השבוע ואירע פעם ראשונה בליל שבת, לא יבא ולא יהיה ביחוד

עמה. חסד לאלפים בסימן ש"פ וסימן של"ד, וקיצור של"ה דף פ"ו ע"ד, ועיין מה שכתב בספר יוסף אומץ הפותח י"ד בתשובה, ובספר מעשה אברהם באה"ע סימן ה' יע"ש

סז. אמירת למבצע בין נטילת ידים להמוציא, המחזיק ברכה סימן קס"ו הביא משם כמה רבנן דנהגו הכי. ובספר משפט כתוב הביא כן מהרב מוהרד"ף ז"ל, ועיין חמדת ימים פ"ח משבת אות י"ג, וקמח סולת דף ס"ט ע"א, ובית מנוחה דף ל"ז ע"א, ומה שכתבתי בקונטרס חיים לראש בס"ד

סח. חשבון ששה שעות שלא יתענה בשבת, אינו עד ששה מהיום אלא יחשוב משעה שקם ממטתו, מחצית השקל סימן קנ"ז, ועיין נוהג כצאן יוסף אות ל"ג, ועמודי שמים דף שפ"ז ע"א

סט. מי שנוהג לאכול חמין דטומנין אותו מבערב, כיצד יעשה אם נתארח אצל אחרים שאינן נזהרים, עמד על זה בספר זכור לאברהם אביגדור, בא"ח סימן ל"א, ובספר פתח הדביר דף ב', ועיין בתקנות חנן אלהים תקון ל"א, ובספר זכור ליצחק הררי סימן ע"ה, ועוד שם והוא ע"ד בענין חזרת הקאב"י לתנור כמה פעמים, ובספר שם חדש במלאכת האופה

ע. מצוה לזמר ולשורר בשבת בכל סעודה כנגד מה שנאמר באיוב אל תבוא רננה בו, ואותן הפיוטים של שבת דהן מסודרים בלשון תרגום, משובחים יותר לאומרם שהם בסוד אחוריים דקדושה, הרב עמודי שמים דף שמ"ח ע"ב

עא. לדעת רבינו תם נשים חייבות בשלש סעודות. ועיין במה שכתב בספר בגדי ישע סימן ו', ובית מנוחה דף רנ"ד ע"א, ולא הזכיר למה שכתב מרן משם שבולי הלקט, והביאו נמי בכסא אליהו

עב. סעודה שניה בפת, ובפת הבאה בכסנין אינו יוצא ידי חובה, עמודי שמים דף שמ"ח ע"ב, ובית מנוחה דף נ"א ע"ב, ועיין בספר זכור ליצחק הררי סימן פ', ומבואר בהרשב"א ח"א סימן תרי"ד, ובחידושי משבצות זהב סוף סימן רל"ד, וחיוב אכילת פת בשבת הוא מדאורייתא, ועיין בית מנוחה דף ר"ג ע"ב, וסעודה שלישית נמי בעי פת, ועיין שם דף רכ"ה ע"א, ובעמודי שמים דף שצ"ו ע"ב, וזרע אמת ח"א סימן כ"ח, ועיקרי הד"ט סימן י"ג אות ב', ועיין פתח עינים בשבת לדף קי"ח ע"א ביו"ד לג' סעודות יע"ש

עג. קודם ברכת המזון דאומר מזמור בשוב ה' את שיבת ציון כשהוא בשבת, כן יאמר בערב שבת אחר חצות ובערב ראש חודש, ולא יאמר על נהרות. חידושי משבצות זהב סימן רס"ו, ואשל סימן רצ"ב, ועיין עמודי שמים דף ש"נ ע"ב, ולעיל בדיני ברכת המזון בס"ד

עד. אם השלים סעודת הלילה ביום ולא הזכיר רצה והחליצנו צריך לחזור ולברך, אשל מפרי סימן קפ"ח, ובחסד לאלפים כתב, דאם אוכל ביום להשלים הסעודה של הלילה ושכח לומר רצה והחליצנו אין צריך לחזור, ומסקנת הברכי יוסף ומחזיק ברכה רצ"א דאין צריך לחזור, ועיין עיקרי הד"ט, וחסד לאלפים שם, ועיין גן המלך סימן לח לענין סעודה יתירה, ועיין מה שכתב בספר זכור ליצחק הררי סימן פ', ומכל מקום בסעודה שלישית אין צריך לחזור כמו שכתב הרב מגן אברהם, ועיין דברי דוד בתשובה סימן פ"ז, ובית מנוחה דף רכ"ה ע"ב

עה. בטעם אמירת מגדול, עיין שלחן הטהור אות צ"ו ואות ק"ה, ובספר שפת אמת להרב כמוהר"ר יעקב ניניו זלה"ה סימן ס', ובמה שכתב הרב הקדוש בשל"ה דבר נאה ומתקבל לכל הפירושים, ואם אמר מגדיל ושוב נזכר צריך לחזור הפסוק דאין זה ברכה בהזכרת ה'

עו. סעודה שלישית דנמשכה עד הלילה, אין להזכיר בברכת על הגפן ענין שבת אם נוהג לשתות הכוס, כמו שכתבתי בספרי הקטן לב חיים ח"ב הלכות ברכות בס"ד, ועיין בספר פתח הדביר סימן פק"ח אות ה' היכא דהוא להוציא אחר, יעויין שם, והנוהגים לשמור כוס של ברכה שלא לשתותו כי אם להבדיל עליו ומכסין אותו עד שעת הבדלה, אינן צריכין לבא לידי מידה זו

עז. תמיהא לי מלתא טובא, על הלומדים בכל שבת מאמר הזוהר הקדוש סדר יתרו, מאן דפגים חד סעודתא מינייהו אחזי פנימותא לעילא ואחזי גרמיה דלאו מבני מלכא עילאה הוא, דלאו מבני היכלא דמלכא הוא, דלאו מזרעא קדישא דישראל הוא, ויהבין עליה חומרא דתלת מלין, דינא דגהינם כו' כאשר יעויין שם, דודאי לא משכחת רבה רעה יותר מזה, איך יתרשלו מלעשות סעודה שלישית, וגם סעודה שניה לאוכלה על השובע קץ במזונו, בדבר דהתיקון הוא בידו של אדם לאכול מעט בכל סעודה כדי שתאוה נפשו בסעודה של אחריה, ועיין בקונטרס רחמים לחיים סימן ג' מה שכתבתי בזה בס"ד, ועיין מורה באצבע אות קמ"ה, וכתב בספר עמק ברכה דף ס"ז ע"ב דסעודה שלישית היא העיקרית שבכולם, יעויין שם, ויש לי ראיה גדולה לדבריו מהיצר הרע, דאנו רואים דהוא מסית ומדיח בסעודה זו שלא יעשנה האדם, ועיין נוהג כצאן יוסף אות ל"ו, ושא עיניך וראה מה שכתב בספר שומר אמונים סדר תשא דף כ"ו ריש ע"ג וזה לשונו, שב"ת ענ"ג גימטריא ז"ה ארבע סעודות, והיינו כרב חדקא דסעודה רביעית לקבל דוד, לכן אמר תאבתי לפקודיך, תאבת"י גימטריא ארבע סעודות דצריך לאכול לתיאבון, וכן בבוקר זרע זרעך ולערב א"ל תנ"ח ידי"ך, גימטריא זהו ארבע סעודות, שהיא סעודת מוצאי שבת, רמז מצות ה' ברה מאירת עינים דאור דידן במוצאי שבת איברי, מאירת

עינים גימטריא זהו ארבע סעודות, וכן אור צדיקים ישמח גימטריא ארבע סעודות, על דרך מאכילין אותו עד שיאורו עיניו, וסימן לדבר, דוד מלך ישראל חי וקיים גימטריא ארבע סעודות, שהרביעית במקום דוד אשר העצם נסכא שממנו התחיה בא לאדם נהנה מסעודה הרביעית כנודע להקדמונים, ולבך תשית לדעתי, עכ"ד דברי פי חכם חן, ולפי זה המבקש ומחזר אחר ברכת הלבנה לאומרה במוצאי שבת ואינו עושה סעודה רביעית, בודאי דלא ניחא להו למאריהו שיאמר דוד מלך ישראל חי וקיים ולא יעשה סעודה רביעית, ולכן אחוז מזה וגם מזה אל תנח ידיך, ומכל שכן היכא דבא דבר בעיתו דמה טוב ומה נעים. ועיין לקמן סימן ל"ב אות ס"ב, ועיין בזוהר הקדוש סדר וארא דף כ"ח ע"ב **עח**. אפילו בספק חשיכה יכול לעשות סעודה שלישית. זכור ליצחק סימן פ"ב, וחסד לאלפים סימן רע"ד וסימן רצ"א אות ה'

עט. סעודה שלישית קודם מנחה, בדיעבד יצא. חסד לאלפים סימן רצ"א, ואליהו זוטא, ועיין מורה באצבע אות קמ"ז, ובית מנוחה דף רכ"ג ע"ב, ועמודי שמים דף שצ"ו ע"ב, ובאשל מפרי שם, ודלא כמו שכתב בקיצור של"ה דף פ"ג ע"ד, ועיין יד אליהו סימן ט"ו

ף. צריך לשתות יין בשלש סעודות ולומר אתקינו סעודתא, חסד לאלפים סימן רפ"א, ובספר נגיד ומצוה, ובית מנוחה דף רכ"ב ע"ב, ועוד שם דף ר"ג ע"א, ושתיית היין יהיה בתוך הסעודה ולא מקודם דאין קידוש במקום סעודה זו. עמודי שמים דף שצ"ו ע"ב, ולפ"ז יש לתמוה על הרב גור אריה במה שכתב בסימן רצ"א עיין עליו, וכן יש לתמוה על קיצור של"ה דף פ"ב ריש ע"ד דכתב להיפך משם רבינו האר"י יעויין שם

פא. טוב שלא לשתות מים בין מנחה למעריב, בין בערב שבת בין בשבת אחר ברכת המזון דסעודה שלישית ולא לטעום מידי, ועיין להטור ומרן בית יוסף לענין תוך י"ב חודש, ועיין מה שכתב בספר ערך לחם, ותוספת שבת, ויד אהרן משם הרדב"ז, וכסא אליהו שם, ובחסד לאלפים שם בסימן רצ"א, ובבית מנוחה דף רכ"ג ע"ב, ועיין מהר"ם אלשקאר סימן ק"ו, ובספר בן יוחאי דף קמ"א ע"א, ועונש השותה מים בין השמשות מפורש בגמרא דמיתתו באסכרה. ועיין נגיד ומצוה, ועמודי שמים דף שצ"ו ע"ב, ועבודה ומורה דרך דף ר"ג ע"א יעויין שם.

פב. האוכל בשבת עם בני אדם דעושין שחוק וקלות ראש, אותיות שלח"ן נהפך לנחש והשטן מרקד ביניהם רחמנא ליצלן. עבודת הקדש, ודרך החיים דף קס"א ע"ב

פג. זכור לטוב להגביר החכם המרומם בעל צדקות צרור המור דוד'י לי, כבוד מורינו הרב יעקב רבי זכרונו לברכה, דבכלל צדקותיו אשר עשה, הנה זאת אחת מהנה דהקדיש סך מה לצורך סעודה שלישית להאכיל לעניי עמו, ובכל שבת עורכים השלחן בעזרה של

קהילת קדש תלמוד תורה יב"ץ, ויחד אוספו כמה עניים, ואוכלים ושמחים ומשוררים מידי שבת בשבתו בכל סעודה שלישית אשריו ואשרי חלקו, וגם שבח אני ליחידי סגולה עיר תהלה הזאת נעמ"י בוקרישטי יע"א, דנמצא שם שלשה יחידים דמזמינים בביתם כנופיא גדולה לעשות סעודה שלישית, ובשלשה מקומות נאספים אגודות אגודות כמעט רובא של עיר כדי לעשות סעודה שלישית, ושם אינו להנצרכים כי אם שבעים בלחם כדי לזכותם, ונזהרים לומר חידושי תורה על השלחן מפי התלמידי חכמים הנמצאים שם ומהשלוחים דעוברים ושבים, ודמיתי אותם למעשה רב של בעל שם טוב זיע"א, שהובא בספר עבודה ומורה דרך דף ר"ב סוף ע"ב כאשר יעויין שם מה טוב חלקם ומה נעים גורלם, ה' צבאות יגן עליהם ויזכו לעשות כמו כן לדורי דורות לאורך ימים ושנות חיים

מפתחות

ידי נטויה ל'ו בקסת'י אפת'ח כל הכתוב לחיים עושה לו פותחת, את האמור'י דברתי בלשוני הכ"ף עליו אפוא הם רועים דברי חכמים בנחת, רוקח מרקחתימות החול

סימן א

שפתי תפתח ופי יגיד באמירת לשם יחוד, ובכונת המצוה במחשבה דבור ומעשה, וקרי'אה נאמנ'ה טרם עשות המצוה, ולאחוז במסכת מידות טובות להיות סבלן ומעביר על מידותיו, ולהתרחק מהמחלוקת והכעס והקללה, ושלא להכות לאמתו ומשרתיו, ושלא לחרף אותן ולא לבזותן, ואפילו לכליו ומלבושיו, ושלא לענות את בהמתו, ושלא לדבר בלשון גנאי אפילו בלישנא דמשתמע לתרי אנפי, ולשתות בשמחה של מצוה, ולהצטער ולבכות על סילוקן של צדיקים, ולקבל היסורין באהבה, ולהסתיר מעשיו הטובים, ולהצטער כשמשבחין אותו, ולהיות בעל הבטחה, ולאפרושי מאיסורא להשיב רבים מעון שיהא מזכה לחייבייא

סימן ב

תוכחת מגולה בענין תפילת ערבית, וליתן צדקה גם קודם ערבית, ובקריאת שמע שעל המיטה, וללמוד בכל לילה, ולסדר חשבון עונותיו

סימן ג

ה"ן בפי תוכחות בחיוב קימת חצות ועד היכן הגיע החיוב, ובאיזה זמן שלא לומר תיקון חצות וגם תיקון לאה, וגודל העונש של המתעצל, ושם סיפורים יכונני'ו דזוכה האדם לכמה מעלות טובות

סימן ד
טובה תוכחת בהנהגת ת"ם, והרחקה מנידה ואשת איש, ואיסור אכילה בקערה אחת, ושלא יניח לאשתו ובנותיו לעשות שחוק וקלות ראש ובפרט עם נערים, ובאיסור הסתכלות בעריות, ולהיות עוצם עיניו מראות

סימן ה
וחימש את אר"ש בענין הכנסת אורחים, וגודל חיוב מצוה זו, וגודל שכרה דיזכה האדם על ידי מצות הכנסת אורחים, ובפרט להשלוחים בין מהארץ ובין מחוצה לארץ, ובין לספרדים ובין לאשכנזים

סימן ויו
וי"ו מוסיף בהנהגת האורחים עם הבעה"ב, בהלכות ד"א, ובדבר הנוגע למילתא דאיסורא, ושיהיו עיניהם פקוחות שלא יביאו עצמן לידי חשד על שום אופן

סימן ז
סובב הולך במצות לויה לאורחים, ולתת להם צידה לדרך, ושלא לתת עצה לשום נברא דישים לדרך פעמיו, וסגולות ושמירת הדרך, ודבר שהיה בכלל הברכה לנשק ידי גדולי העיר ביציאתו, ואין צריך לומר מאביו ואמו ורבו

סימן ח
מן המים משיתיהו להזהר בנטילת ידים שחרית, ובדברים הצריכים נטילת ידים, ובכלים הראויים, ובמים הכשרים לנטילת ידים, ובענין והיה מחניך קדוש

סימן ט
בבוקר בבוקר יעיר לי אוזן בברכות השחר שלא יהיו חוץ למקומן וחוץ לזמנן, ובנוסח הברכות ובחלופי גירסאות הכל באר היטב

סימן יוד
מדובר בו בדיני טלית קטון וגדול שם הוא, ובתפילין של רש"י ושל רבינו תם, ובהנחתן ובחליצתן ובבדיקתן, ובשכר המגיע להמקיימן כתיקונן, ובמעלת הלומד עם טלית ותפילין, ועוד לקמן סימן י"ז

סימן יא
טהרה מביאה להיות עושה נקיות הגוף קודם תפילה, ובדברים האסורים לשתות קודם תפילת שחרית, ולהיות מתפלל בכונה ובפרט השליח ציבור, ובעילוי שעושה לנפש המת כשעובר לפני התיבה, ובהקפת התיבה בכניסתו, ולהיות זהיר במוראת בית הכנסת, ולקבוע מקום לתפילתו, וענין תפילה ביחיד דהיא מסוכנת, וגודל השכר של

המתפלל בציבור, וביותר ההולך לבית הכנסת, ואזהרה שלא לנשק ילדיו קודם תפילה, ושלא יברך לשום אדם קודם שיתפלל, ושלא לעסוק בשום דבר משהגיע זמן תפילת שחרית ואפילו לדבר דבר, ובשתיית הטאבא'קו בתוך התפילה, ושלא ליקח ילד בחיקו, ובענין הבכיה בתפילתו, ובוידוי קודם תפילה, ועיין נמי בקונטרס נפש חיים בזה, עוד שם בענין התפילות דאין מדותיהן שוות ויש הפרש גדול ביניהם, גם איתיה באזהרה דבר בהופכו שלא ימהר באמירת הזמירות, ושיהיה מהיר בהליכתו לבית הכנסת, נאחז בסבך במושב הבית הכנסת, ובהדלקת הנרות, ובענין המכסה לתיבה, ושיתפלל הדור בלבוש ובלתי בתי ידים, ושיקיים ילכו מחיל אל חיל, ובענין הצדקה, ושלא לעבור נגד המתפלל, ונכנס ראשון ויוצא אחרון, ושלא לדבר בבית הכנסת, ובאמירת דברים אחדים קודם שיתחיל להתפלל

סימן יב

ממנו יתד להזהיר גדולים על הקטנים אב על בנים, וראשי אומניות על כל בני האומנות שידעו בטיב שלש תפילות, ומה טוב שיתחיל המזמור בקול רם מתחילת הזמירות, ושם תמצא משפטי הזמירות בדקדוקיהן ובכוונותיהן, ובענין כתיבת צורת המנורה, ועיין לקמן עוד בסימן ח"י

סימן יג

הני מילי מחיים בדיני קדיש וברכו, וגדול העונה אמן, ובענין קטן בר חיובא לקדיש בתרא, ובהנהגת הפייטנים בקדיש וקדושה, ובדקדוק אמירת הקדיש, ובמי שיש לו יא'רצייט

סימן יד

הפותח יד בקריאת שמע של שחרית וברכותיה בדקדוקיה ובטעמיה, ובמתפלל ערבית מבעוד יום, ובקריאת שמע שעל המיטה, ועיין לעיל סימן ב' ולקמן סי' ל', ובזמן קריאת שמע שלא להקדים ושלא לאחר, ולהתרחק מריח רע ומדבר ערוה, ויתר אזהרות שצריך להזהר באמירת קריאת שמע

סימן טו

חיים מדבר בברכות העמידה בדברים שצריך להזהר כשעומד להתפלל, ומתפלל בבית נכרי, וגם מי שאין לו יד בחכמת האמת, ובו יבואר בכל י"ח ברכות לפי נוסחי דווקני, ובדיני חזרת שליח ציבור העמידה, ובדיני קדושה וברכת כהנים לפי ההוה ורגיל.

סימן טז
אשימם דוברות בדברי תחנונים, ונפילת אפים, ולענין חתן ומילה ואבל, ובאמירת והוא רחום, ואי יכול להתודות בשבת

סימן טוב
אני ארבה הנשאר בציו'ן באמירת אשרי, ויענך, וקדושה דסדרא, ובאמירת תפילה לדוד, והשיר שהיו הלויים, ופיטום הקטורת, ותנא דבי אליהו, ועלינו לשבח ועל כן נקוה לך, וקריאת מעמדות, וחק לישראל, ועשר זכירות, והטבת חלום, ובלימוד אחר התפילה, והפיוט, וסדר חליצת התפילין, ובהנהגת יציאתו מבית הכנסת

סימן חי
מדבר בענין לענות קדיש, וקדושה, וברוך הוא וברוך שמו, ואמן, בתוך הנחת תפילין, ובתוך ברכות השחר, ובאמצע קריאת שמע וברכותיה, ובאמצע פסוקי קריאת שמע, ובאמצע העמידה, ולענין שליח ציבור, ולענין מוסף, ובנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור מתפללין, וגם בענין בלבול התפילות.

סימן יט
אשובה אראה ותעבור המנחה, להזהר להיות מעשרה ראשונים, ובענין הנחת טלית ותפילין, ולענין וידוי, ונפילת אפים, והשיר שהיו הלוים, וברכו במנחה, ולענין קבלת תענית, וגם לענין מנחה גדולה, ולהיות זהיר בטהרת הגוף וטהור ידים, וכן בשאר חומרות ודקדוקים שנאמרו בתפילת שחרית.

סימן ך
שמעו מוסר וחכמו להזהר בד' אמות של הלכה בכל יום, וגם ללמוד מוסר דבר יום ביומו, ומי שהוא בן תורה שלא יבטל רגע מלימודו, ולהתפלל התפילה הסדורה לבית המדרש, להזהר בכל הדברים שצריך לשמור ולעשות בהיותו בבית המדרש, ולהרגיל לקרוא שיתא סדרי, ולהשאיל ספריו לאחרים, ולכבד הספרים כראוי, לפקח ולהשגיח על עשרה בטלנים ומלמדי תלמודי תורה, להרבות ישיבות בעיר ללמוד בעיון נמרץ, ללמוד בהווה ורגיל בדינים הנוגעים לעבודת ה', אף גם זאת שלא להוציא את בנו לאומנות אם ראוי ללמוד שיש לו לב להבין ולהשכיל.

סימן כא
ול'ו קרב זה אל זה, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, ולהזהר הרבה במה ששואלים אותו ליום הדין נשאת ונתת באמונה, ושלא לעבור על לא תגנוב, ולא תונו, ובאיסור רבית,

ועושק שכר שכיר, ולעשות שטרותיו על פי סופר מומחה, ולהפריש מעשר מממונו ומשני חייו, ואיזה אומנות שיבור לו האדם

סימן כב

נפשי יסובב בנטילת ידים לסעודה, באיזה שיעור צריך ליטול ידיו, ובאיזה פת, ובענין טיבולו במשקה, ובענין היוצא מבית הכסא, ובאיזה אופן הוא הנטילה, ובכלים הראויים, ובמים הנכשרים לנטילה, ובעונש המזלזל בנטילת ידים, ובשתיית מים ואכילת פירות הסעודה, ובשתיית הקאב"י לענין ברכה אחרונה.

סימן כג

ולקחתם גם את זה בענין ברכת המוציא, והטיבול במלח, ובמה שצריך לכוין, ושלא יהיה שח בין ברכה לאכילה, ובענין להתפלל על הפרנסה, ובכונות טובות של האכילה, ובאכילת פת הבאה בכיסנין היכא דקבע סעודתו עליהם ויתר חוקיו ומשפטיו

סימן כד

הרי זה בא ללמד על סידור השלחן, ומי הוא הקודם במאכל, ומי הוא הקודם בכסות, והנהגות בתוך השולחן, ושלא ישתה טוט'ון בתוך שולחנו, ולכוין באכילתו, ולזכור חורבן בית המקדש, ושלא לאכול הרבה, ושיפנה קודם שיאכל, ושלא יהיה קפדן ומדקדק באכילתו, ולהתרחק מעופות המקרבין, ובענין אכילת בשר ושתיית יין, וברחיצת ידיו והדחת פיו מגבינה לדגים ומגבינה לבשר, ובענין הסכינים והמפות, ולהזהיר לבעלי החנויות ניקור הבשר, ובנבלות וטריפות, ובענין התולעים של הגבינה ופירות וירקות והחומץ, וכסוי הצלוחיות, ושלא להדליק הפיפ'א מנר של חלב, ושלא לאכול לב בהמה חיה ועוף, ובשתיה אחר הדגים, ובבישול התרנגולים, ושלא לזלזל בפירורי הלחם, ולהיות על שלחנו תורה וצדקה, ובתקנת הר"ש אלקבץ, ובמזיגת היין, ולמשוך ידו ממאכל שערב לו, ומהלכות דרך ארץ בסעודה, ולהקדים להאכיל לבעלי חיים קודם שיאכל.

סימן כה

כה תברכו בדיני ברכת המזון, ושיזהר לעשות מקודם נטילת מים אחרונים, ובו תמצא בדיני כלי מים אחרונים, ובאופן הנטילה, ובעונש המזלזל במים אחרונים, ואי תלוי במלח, ולענין צירוף זימון, ובאיזה פת, ובספק אכל כשיעור, ובספק אם בירך בנוסח ברכת על המחיה, ובהפסק בתוך הברכה, ובצירוף עשרה, ובזימון בבית נכרי, ומי הוא הקודם להיות מברך, ובענין כוס של ברכה, והנהגת המברך, ובדין טעימת הכוס, ובמזיגה, ובברכת האורח לבעל הבית, ובאמירת מזמור ה' רועי.

סימן כו
הנה אנכי בא בהנהגת ימי השבוע מיום הראשון עד יום הששי מה שראוי ללמוד בהם, והמצוות דשייכי בכל יומא ויומא, ומה שצריך לכוין איש יומו דבר יום ביומו, ובאכילת בשר ויין, ודברי הצומות.
שבת קודש

סימן כז
הגיע צ'עיר למדב'ר במילי דמעלי שבתא, בשנים מקרא ואחד תרגום, ותספורת, ורחיצה, וטבילה, ובהכנות בערב שבת הדברים דאינו יכול לעשותן בשבת, ולהתרחק מהמחלוקת.

סימן כח
אקומה נא ואסובבה בענין וכבדתו בכסות נקיה, ובסדר קבלת שבת, ובענין תפילת ערבית ושחרית ומוסף ומנחה, ובנוסח אמירתן, ושם תמצא תוספת שבת על מה שכתוב לעיל בתפילה של חול.

סימן כט
קול אומר קרא דלא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בתורה, ופי פערתי בתועלת המגיע מהמדרשים דכאן נמצאו וכאן היו בכל שבת ושבת בבוקר ובערב, ובמעלת הלומד בחכמת האמת בשבת, והמחדש חידושי תורה ביומא דשבתא, והזריז לילך לדרשה.

סימן ל
אשרי אדם שומע להזהר ולעמוד על נפשו בכל הדברים הכתובים בו באיסור מלאכה בשבת, אבות ותולדות, אינהו ואביזרייהו.

סימן לא
א'ל זה אביט למוצאי שבת בערבית והבדלה, ומה שצריך להגות הלילה הזה, ודיני סעודה רביעית, ושאר פרטים.
ראש חודש

סימן לב
עלי בא"ר ענ'ו לה בתענית משמרת ראש חודש, וסדר הלימוד לכל משמרה, והתועלת הנמשך לתיקון נפשו, ובהכרזת ראש חודש.

סימן גל
גל עיני ואביטה בדיני יעלה ויבא, ובדיני הלל והנלוה עמהם.

סימן לד
בדיני ראש חודש ותפילותיהן, ומילי דשייכי לראשי חדשים.

סימן לה
ידבר פי ויברך כל בשר ברכת הלבנה, בזמן הראוי, ובנוסח אמירתה, והנהגות טובות ומקראי קודש דראוי לומר אחר ברכת הלבנה.

סימן לו
חכמו ישכילו בקידוש היום ושלש סעודות ומצטרף לטובה כמה סעיפים ממעלות השבת והודעתי הן כתיב כאן דמלבד אתיא ותמהיא הגלויות וישב על הבא'ר איכא נמי עמה ועמה בדרך רמז שכתוב בהן ועיין בלבד ועכ"ז לא עשיתי בהן מפתח כיון דאיש על מקומו יבא וסימנא למה לי ודעת לנבון נקל דהמצא תמצא בידו במקום הראוי לו זולת אנכי אפתח במקראי קדש וקצת מדרשי רז"ל דבאו אל קרבנה, אחת הנה, ואחת הנה וזה החילי בעזר צורי וגואלי.
כאן מופיעים מפתחות ע"פ נושאים במהדורה קמא

פתיחת הספר

כף לוקט כללי ופרטי, לקוטי בתר לקוטי, כף הקהל"ה דברי קהל"ת, אר"ש מגדל"ת, דאתו ממולא"י, מפום רבנן קמאי ובתראי, תוכחות מוסר ופסקי דינים, חדשים גם ישנים, את שידועים לנו ואת שאינן ידועין דמתקרי נכס"י, באזני עם הארץ וראו כל אפסי, עלה בקב"ץ הלכה והן מורין, אלה מפה ואלה מפה אלו נאמרין, ופנה לסוב"ב לעטי"ם מזומנים, לע"ט מצא לפי רוב השנים, ועוד חזון למועד לחדשי השנה במחבר"ת השניה אף ארשי'נו רעננה, את יגיע כפ"י והיה שארית דאספתי באומר'ים מראשית השנה ועד אחרית, ואשיבה ידי, שתי בה' מחסי ה' יגמור בעדי, הנשארת לכם **מכף**
כף בשקל הקדש זאת מצאנו, תורה צוה לנו, כאשר חכמים הגידו הא מילתא איתפרשא, דאתמר במדרשא, ברבה סדר נשא פרק י"ג וזה לשונו, כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת, כף אחת כנגד הלוחות שנכתבו מיד הקדוש ברוך הוא כמד"א והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא, עשרה זהב אלו עשרת הדברות שהיו כתובים בלוחות כמד"א ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון, זהב, כמד"א ידיו גלילי זהב ואומר הנחמדים מזהב, מלאה קטורת שתרי"ג מצוות כלולות בהם, וכן את מוצא תרי"ג אותיות יש מאנכי עד אשר לרעך כנגד תרי"ג מצוות, ושבע יתירות כנגד שבעת ימי בראשית, ללמדך שכל העולם לא נברא אלא בזכות התורה, הוי מלאה קטורת, שכן ק' מתחלפת

בד' בא"ת ב"ש ד"ק, ועולה חשבון התיבה אחר כן למנין תרי"ג, ולזבח השלמים בקר שנים, שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה המקרא והמשנה, שכל המבקר וזובח את יצרו ועושה ככל הכתוב בהם הוא עושה שני שלומות, שלום למעלה ושלום למטה שנאמר או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי, עכ"ל.

ואחשבה לדעת לפי פשוטן של דברים, כי הא דדריש כף אחת על לוחות התורה, היינו כמו שכתוב בתקונים תקון נ"ו דף צ"א ע"א, יו"ד דאיהי כף היד, יעויין שם, והרי מידע ידיע מה שכתוב בזוהר הקדוש ובתקונים בדוכתי טובא דיו"ד איהי בחינת חכמה, ולכן שפיר בא הרמז כף אחת שהם לוחות התורה שנכתבו מיד הקדוש ברוך הוא, כיון דכף היד הוא בחינת יו"ד ויו"ד בחינת חכמה והם ישו"ה וישו"י.

ונוכל לומר דרך רמז בתיבת כף לפי דברי המדרש עצמו, והוא דבשבע יתירות קא דריש על שבעת ימי בראשית, ולפי קוצר עניות דעתי יצדק נמי לומר דבא הרמז על שבע מצוות דרבנן, ויבא על נכון מאי דסמיך למדרש בתר הכי, בקר שנים על תורה שבכתב ותורה שבעל פה המקרא והמשנה, דמאחר דבא הרמז בעשרת הדברות תרי"ג מצוות דאורייתא ושבע דרבנן, אתי שפיר בקר שנים על תורה שבכתב ותורה שבעל פה דהם בכלל השבע מצוות דרבנן, ולפי זה דבכף רמוז שתי תורות מה טוב דראשי תיבות כ"ף כ'תב פ'ה, הרי כאן כלול תורה שבכתב ותורה שבעל פה, פש גבן להבין מה שאמר אחרי זה בעל המאמר, שכל מי שמבקר וזובח יצרו ועושה ככל הכתוב בהם, וצריך לדעת מהו הכונה באומרו שכל מי שמבקר, דאם הוא לשון בוקר כמו חדשים לבקרים וכיוצא, איך תלוי זה עם זובח את יצרו, ועוד במה שאמר ועושה ככל הכתוב בהם הוא עושה שני שלומות, ואנחנו לא נדע איך יהיה זוכה על ידי זה לעשות שתי שלומות

אלא יתכן לפרש על פי מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה הבא להורגך השכם להורגו, ופירשו המפרשים ז"ל שהוא על היצר הרע הבא להורגך השכם להורגו, רוצה לומר השכם בבקר, ובהשכמה בבוקר לעסוק בתורה זוכה להרוג ליצר הרע, כמו שכתב הרב הגדול ברכי יוסף באורח חיים סי' א' משם מורו זקנו הרב מהר"א אזולאי בהגהותיו על הלבוש בכ"י יעויין שם, וכן כתב בס' מעבר יבק בשפתי רננות מאמר ג' פכ"ט דף קי"א ע"ב יעויין שם, והרב דבש לפי מערכה ה' אות י"ג בשם גורי האריז"ל יעויין שם.

וחן הם הדברים הנאמרים בהקדמת התיקונים דף ד' ע"ב וזה לשונו, והאי איהו דאוקמוהו מארי מתניתין כל הקורא קריאת שמע כאילו אוחז חרב פיפיות בידו, והא אוקמוה על מטתו להגן על המזיקין אבל בקריאת שמע דצלותא, אדון המזיקין קשור

לית ליה רשותא למברח, וזכאה איהו מאן דשחיט ליה בההוא זמנא לקיים בא להורגך השכם להורגו בצלותא דאתמר בה וישכם אברהם בבקר, יעויין שם.
וכן אמרו עוד שם דף י"א ע"א, ומיד דאיהו תפיס ביה יצר הרע דאיהו שופך דמים נטיל בר נש חרבא דאיתמר בה רוממות אל בגרונם דאיהו יו"ד רישא דחרבא, וי"ו גופא דחרבא, ה"ה תרי פיפיות דילה ושחיט ליה, ובגיניה אתמר הבא להורגך השכם להורגו בצלותא דאתמר בה וישכם אברהם בבקר, ועוד קריאת שמע איהו רומח כלילא משית תיבין דיחודא ומרמ"ח תיבין עם ה' אלהיכם אמת, עד כאן, הרי לך בפירוש כדברי הרבנים הנזכרים לעיל, כי הכח שיש בלימוד תורה וקריאת שמע להרוג ליצר הרע הוא בהיותו משכים הולך לקום בהשכמת הבקר, ובזה הבא להורגך שהוא היצר הרע, השכם בבקר ועל ידי זה אתה הורגו, והגם כי מצינו דסגולת התורה כדי לבטל את היצר הרע הלא היא בכל עת ובכל זמן, כמו שאמרו בפ"ק דברכות דף ה' ובפ"ק דקדושין דף ל"א ע"ב, מכל מקום יותר היא מסוגלת כשהוא ממשכימי בבקר, וכדברי הטור ומרן בריש אורח חיים. ונראה לפי עניות דעתי לתת טעם נכון איך התורה כופה היצר הרע והורג אותו, והוא דכיון דאמרו בהקדמת התיקונים, יו"ד רישא דחרבא וי"ו גופא ה"ה שתי פיפיות, אם כן הרי ידוע מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, כי כל התורה שמותיו של הקדוש ברוך הוא, וביחוד אמרו בזוהר הקדוש בכמה מקומות דהוא שם הוי"ה ברוך הוא, ומאחר שכן בדין הוא דהתורה יעשה לו סגולה להרוג ליצר הרע בהיות שהיא בחינת שם הוי"ה ברוך הוא ואית בה חרב פיפיות כאמור, גם ידוע כי סגולת התורה דהורג ליצר הרע הוא דוקא בתורה לשמה, הא לאו הכי דיש לו פניה אין בה כח להרוג ליצר הרע כמו שכתב הרב נזר הקודש פס"ה סי' ה' והרב נחל קדומים ס' בראשית, ובקונטרסי נפש חיים מערכה י' אות ע"ג יעויין שם, ועיקר תורה לשמה הוא כשלומד על מנת לקיים כמו שאמרו ביומא דף ע"ב ע"ב על פסוק זר זהב סביב, זכה נעשה לו זר, לא זכה נעשה לו זרה הימנה, ופירש רש"י זכה ללמוד תורה לשמה ולקיימה ונעשה לו סם חיים, לא זכה נעשה לו זרה הימנה שמשתכחת הימנו ונעשה לו סם המות, יע"ש.
עוד נקדים מה שאמרו בסנהדרין פרק חלק דף צ"ט על פסוק או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי, כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמלייא של מעלה ולמטה שנאמר או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי, יעויין שם, אם כן זהו כונת המאמר ולזבח השלמים בקר שנים שתי תורות, תורה שבכתב ותורה שבעל פה המקרא והמשנה, שכל מי שמבקר וזובח יצרו, דהיינו שמבקר להיות מתגבר כארי לעמוד בבקר,

דבזה שהוא משכים בבקר השכם היא סגולה לזבוח יצרו ולהורגו, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה הבא להורגך שהוא היצר הרע השכם להורגו וכדברי התיקונים.
ולהיות כי השכמה בבקר בלתי למוד תורה לא מהני, לזה אמר דכיון שיש לו שתי תורות מקרא ומשנה, והוא מבקר לקום בבקר - זובח את יצרו, כי סגולת השכמה בבקר להרוג את היצר הרע הוא על ידי לימוד תורה מקרא ומשנה, להיות כי צריך תנאי אחר, כי הא דהעוסק בתורה יש לו כח להרוג ליצר הרע הוא דוקא בעוסק בתורה לשמה שלומד ומקיים כדאיתא במס' יומא, לזה אמר ועושה ככל הכתוב בהם דהיינו שמקיים מה שכתוב בתורה כי זהו תורה לשמה שיש בידו כח להרוג ליצר הרע וכמו שכתב נזר הקודש והרב נחל קדומים וכמו שכתבנו לעיל, ובזה שזכה ללמוד תורה לשמה לאשר ולקיים ככל הכתוב בהם שזהו הוי תורה לשמה, הנה הוא זוכה שעושה שני שלומות, שלום למעלה ושלום למטה שנאמר או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי, כי כן אמרו בגמרא פרק חלק על פסוק זה בעצמו, כי העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמלייא של מעלה ולמטה מהאי קרא גופיה, והוא ברור.
ובזה נראה לפרש לפום עניותין מה שאמרו בספר יצירה פרק ד' וזה לשונו, בבא ד' המליך אות כף בחיים וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהם נוגה בעולם יום רביעי בשנה כו', והוא על פי האמור, כי כבר ביארנו כי כף נקראת התורה והרי היא בחינת יו"ד שהיא בחינת חכמה כדאיתא בתיקונים, ובזה הרי היא נקראת כף החיים, כי ידוע הוא כי החכמה היא הנמשכת ממנה החיים בסוד והחכמה תחיה בעליה, וכדתניא בפרק ו' דאבות, גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, ועוד מעלה אחרת יש בתורה כי זוכה לברר ניצוצות הקדושה מתוך הקליפות, וכמו שמצינו בקליפת נוגה שהיא מבררת מהסטרא אחרא לקדושה כדפירשו המקובלים ז"ל בכוונת הכתוב ואורח צדיקים כאור נוגה, וזהו כונת הכתוב בחבקוק סימן ג', ונוגה כאור תהיה, שבא לרמוז כי כמו שהתורה הנקראת אור כדברי רבותינו זכרונם לברכה על פסוק כי נר מצוה ותורה אור, התורה מבררת ניצוצות הקדושה כמו כן היא קליפת נוגה
עוד נקדים מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, כי המאורות שנבראו ביום הרביעי הם מאירים על ידי זכות התורה שנקראת אור, וכמו שאמרו בגמרא לא אברי סיהרא אלא לגירסא, אם כן זהו כונת המאמר דספר יצירה, בבבא ד' המליך אות כף בחיים, שאות כף הרומזת לתורה היא כף החיים שזוכה על ידי כף שהיא בחינת חכמה לחיים בסוד והחכמה תחיה בעליה, וצר בהם נוגה בעולם שהיא מבררת ניצוצות הקדושה, כמו כן היא התורה יום רביעי בשנה שהוא רמז ליום רביעי שנבראו בהם המאורות שהוא בזכות

התורה, וזהו כוונת הכתוב בישעיה סימן ס"א, והיית עטרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה בכף אלהיך, ונקדים עוד מה שאמר רבינו האר"י ז"ל, בכונת הכתוב והיה מעשה הצדקה שלום, כי בנתינת הצדקה מייחד שם הוי"ה, דהיינו הפרוטה יו"ד, ה"א חמש אצבעות הנותן, וי"ו הוא הזרוע, ה"א אחרונה היא יד העני או הגזבר, יעויין שם, וזה יהיה כוונת מה שאמרו במדרש סדר אמור פרק כ"ו סימן ח', מי מעמיד עליונים ותחתונים צדקה שעושין ביד.

ונקדים עוד מה שאמרו המקובלים ז"ל בכוונת הכתוב ישמחו השמים ותגל הארץ, כי על ידי שם הוי"ה ברוך הוא מתקיימים שמים וארץ, ולכן בא בראשי תיבות שם הוי"ה לרמוז לזה, ואם כן אף אנן נמי נימא דזהו כונת המאמר, מי מעמיד עליונים ותחתונים שיהיה להם קיום דהיינו שמים וארץ וכל צבאם, לזה אמר צדקה שעושין ביד, דכיון דעושין צדקה ביד מיחדים שם הוי"ה ברוך הוא כמו שאמר רבינו האר"י, וממילא רווחא דמתקיימים שמים וארץ, דקיומן הוא על ידי שם הוי"ה ברוך הוא.

עוד נקדים מה שאמרו בירושלמי ריש פרק ז' דפיאה, רבי חגי כד הוה מקיים פרנסים הוה מטעין לון אורייתא, לומר שכל שררה שניתנה, מתורה ניתנה שנאמר בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו, יעויין שם, והשתא ולך תעלה כונת הכתוב והיית עטרת תפארת, דהיינו עטרת תפארת שיבה שתהיה זוכה לזקנה, וכדי להשיג זה בדרך צדקה תמצא, והוא בזכות ביד ה', רוצה לומר בזכות הצדקה שעושין ביד דעל ידי היד מייחד שם הוי"ה ברוך הוא כמו שאמר האר"י ז"ל, וצניף מלוכה דהיינו לזכות למלכות, זהו תלוי בכף אלהיך שהיא התורה שנקראת כפו יתברך כדברי רבותינו זכרונם לברכה שזכרנו שדרשו כף אחת על התורה שניתנה מכף ידו של הקדוש ברוך הוא, וכבר ביארנו משם הירושלמי כי כדי לזכות למלוכה הוא על ידי התורה שנאמר בי מלכים ימלוכו, והיינו דקאמר וצניף מלוכה בכף אלהיך, שהמלכות תלוי בתורה שהיא כף אלהיך וכמו שנתבאר.

זאת היתה לי והנה תסובינה, ראה קראתי בשם **כף החיים**, טועמי'ה חיים ראה ויספרה, טעם כעיקר דאורייתא ריש תור"ה, כי הקונטרס קטן הלזה הנה הוא ללמד לאדם חכמה ומוסר, וללמוד בתורה לשמה ולעשות רצון אבינו שבשמים, ויען התורה נקראת כף כדכתיב כף אחת כאמור, ועיקר הלימוד בתורה הוא על מנת לקיים המצוות, דעל ידי זה נקראת לשמה, כדאמרינן בגמרא זכה ללמוד לשמה על מנת לקיים נעשה לו סם חיים, ובעבור כן הוא דנקראת התורה כף החיים, אם כן שייך לקרוא לדת'ן כף החיים, דמדובר בו על קיום המצוות ולימוד בתורה לשמה, ותוכו רצוף דבדיק בשמא, תפוס לשון בתופס"ם בך בכ'ף כלישנא דספר יצירה שזכרנו, דהמליך אות כף בחיים.

ואי בעית אימא ותבחר לשון ערומים, דשנו חכמים בלשון המדרש והביא דבריהם רבינו מוהרח"ו הקדוש זיע"א בס' לב דוד פ"א דף ב' ע"ב על פסוק ראה נתתי לפניך את החיים כו' ובחרת בחיים, דנתן הקדוש ברוך הוא לפני האדם יצר הטוב ויצר הרע דהם שתי כפות המשקל, ונתן הבחירה בידו להכריע או כף החיים או כף המות, ונתן העצה שיבחר בטוב שהוא כף החיים כאשר יעויין שם, וכיון דקונטרס הלזה ה"ן נסד'ר להורות את בני ישראל את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, נאה ויאה בשם יקרא כף החיים, דהיינו ובחרת בחיים על ידי שתשמור לעשות ככל הכתוב בו.

ועוד אימא לך כטע"ם לצ'ד, והוא כי יסדתיו אף עשיתיו קטן הכמות כדי שישאהו האדם בכפו בכל מקום שהולך, והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלהיו ולשמור את כל מצוותיו דכל יומא ויומא זמניה הוא להגות בו, ול'ו כל העתים שוות בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, וכי תעבור במים אתך אני שאהו בחיקך, והתיצבו וראו תורה שלימה שלנו דהגדיל ה' לעשות עמנו, ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים לית לה שיעורא, ערוכה בכל ושמורה, כי אחר כמה מחברים מלאים זיו ומפיקים נוגה חידושי דינים לאלפים ורבבות איש איש ממלאכתו, עם כל זה מקום הניחו לי אבותי והשאירו עוללות, ובכן גם הבאים אחרינו יאזרו חיל לקב'ץ קבוצי'ם לעשות כמו כן לזכות את הרבים, וישישו כי ימצאו כמה וכמה עד אין מספר ויגדיל תורה ויאדיר.

ומכאן מודעא רבה לאורייתא דאין אני מביא אתכם שמה כחא דהתירא, אומר מותר במלתא דלא פגע באיסורא, זולת היכא דהוא קולא דאתי לידי חומרא, וכמו כן בדבר דצריך שאלת חכם היכי ליידיינו דייני ומפרסמא מלתא, והסירותי את כפ'י ומשכתי את ידי, יען דאיתיה בתקנתא דילך אצל חכם ויגיד לו, שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך, ואף גם זאת בהיותם באר"ש החיים בקונטרסים אחרים שכבר נדפסו, ידי אוחזת ואשמרה לפי מלהזכירם פה עמנו, אם לא שהדבר הווה ורגיל הרבה ואדם דש בעקביו או אגב גררא אני מביאם כעין הפרט, ואל יקשה בעיניך דאין אני מעתיק לשון מרן ומור"ם בשלחן ערוך כי לקצר אני צריך ומדבר על הידוע, וכיון שהזכרתי המחברים הנצבים עליהם בכלל מאתים מנה, ועוד דבכמה מקומות הוא מחלוקת בין מרן ומור"ם, וכדי להכריע ביניהם אני מזכיר להאחרונים כמאן עבדינן עובדא הלכה למעשה, ולפעמים משכחת לה דכיון דאותו הדין למדתי אותו מתוך ספר אחד, אם כן אותו הספר זכה בזה דממנו ניקח הדין ההוא לאומרו משמו, ועי' בסוף ספר הנחמד פרי העץ.

והנני מודיע לכל הקורא בקונטרס הלזה, דלא יעלה על רוחו להוציא שום דיוק ממשמעות הלשון כי הכל נכתב כחותה על הגחלים ונדפס רובו מתוך כולו בלי העתקה, וזוהי סיבה דבכמה לשונות לא נמצא בארי"ש החיים לשון צח שפה ברורה, והלשון אינו בדקדוק כי הזמן גרמא, גרמ"א דנפיל בחולקיה לפי העת שנכתב, ובעבור כן רשמתי ספרים הרבה אפילו בדברים פשוטים לשתי סיבות, האחת כי בתוך אלו הספרים יש בהם עוד חידוש דמתוכן ילמדו ולאהבת הקיצור לא ביארתי אותם, או יש בהם סברות חלוקות באותו סעיף, וכיון דהספרים מצוינים לפניך כי מציו'ן תצא תורה ודבר ה' אמת לאמיתו, ומי לנו גדול מיוסף הרב הגדול חיד"א זיע"א, דכזאת וכזאת שרטט וכתב בכיוצא בזה בספרו מחזיק ברכה אורח חיים סימן מ"ו אות ה', יעויין שם, ולא טוב אנכי מאבותי, והאל ברחמיו יצילני משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה ויראנו מתורתו נפלאות, אמן כן יהי רצון.

ואל יחשדני שומע, בכ'ף רמיה והייתי בעיניו כמתעתע, דתפסו'ם חיים באיזה מקומות בתוך כ'ף דיורה יורה התפאר עלי ומיחזי כיוהרא להתגדר ולהתגדל, על אלה אשים דברתי דקמיה שמיא גליא, דחלילה לי מאלהי אם יש עול בכפ'י להתגדל בהם, אלא ההכרח לא ישובח ולא יגונה, דלזכות את הרבים כונתי רצויה, ועד בשחק נאמן סלה רב עליליה, וכבר קיימתי מאמר חכמינו זכרונם לברכה דאמרו, מלתא דמגניא דאית בך קדים אמרה, והוא דזאת לפנים בקונטרסי נפש חיים מערכת ש' אות ח' הבאתי דברי הרב בינה לעתים דכתב בריש ספרו דרוש א', דאין לו לאדם להשתבח בתהלותיו ולהיות מתפאר בהם, אם לא שעל ידי התפארותו גורם שילמדו ממנו בני אדם ממידתו הטובה, ועשיתי לו סמוכות שם ממה שכתב הרב בית נאמן, וסיימתי שם דעיקר הכל הוא לקיים וכל מעשיך יהיו לשם שמים, ושיזכנו ה' להכיר מיעוט ערכנו וקוצר השגתינו וגודל חסרוננו, עיין שם אר"ש חית'ה וצ'עורה.

וכיוצא בזה ראיתי בספר חסידים סימן תקכ"ג, דאחר דגמר אומר דאל ישבח האדם את עצמו ולא את אביו ולא את אמו כתב וזה לשונו, אדם מגיד לבניו או לתלמידו כך אני עושה, כך היה אבי עושה, כך היה רבי עושה כדי שהם יעשו כך דכתיב כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מאלהי, עכ"ל, ואין מי שיכחיש בזה דמי שהגיע לפרק הכותב, אמר עם הספר כונתו לבניו ולתלמידיו ולאנשים שהם כערכם ולא לגדולי המעלה, וכל כי האי גוונא אין בו משום סרך יוהרא כלל כיון דהמכוון הוא להוכיח לאחרים, וכבר מלתי אמורה דזה דבר המסור ללב ובלבד שיכוין לבו לשמים, ויהא רעוא דדברי אלה יעלו

לרצון לפני ה' עושינו, ואל נא תשת עלינו חטאת כי אני בתום לבבי ובנקיון כפ"י, ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני, ובזאת אני בוטח דפלטי לי מחדא.

אך בזאת דא עקא דיאמר נא ישראל אתי'א ותמהי'א, הא גופא קשיא, איפה לקטת היום חומרי חיים, מוציא אסיר'ים איסור מוסיף גדרים וסייגים אשר לא שיערוהו הקדמונים, ודיינו שנעמוד בשלנו, ועל הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם וחיישינן לטירחא דציבורא, כי מוצאי מש"א חיים כמשא כבד יכבדו ממנו ואין רוב הצבור יכולין לעמוד עליהן, על אלה אפתח שפתי ואענה חדא מגו חדא, דבזאת תדעון כי לא מלבי אני בודה שום דבר ואין כל חדש, צאו וראו ספרין פתיחו דעיקר שורשוהי מספרי דבי רב, ומי שאין לו ידיעה בתחילה והעלם בנתיים ולא רגל על לשונו, מחזי ליה כאילו חדשות אני מגיד.

זאת ועוד אימא לך מה שכתב הרב דרך החיים דף קי"ג סוף ע"ד וזה לשונו, ובמה יודע איפה היותינו רודפים אחר המצוות ולעשות אותם כתקונם, אם לא לדקדק בכל הענינים הצריכים לקיום המצוות ויהיה מה שיהיה, ולא לחוש לטורח הגוף ומשאו במקום שבא לעשות חפץ ורצון בוראינו יתברך שמו, עכ"ל, ועוד כתב שם בדף קכ"ט ע"ב אות ט' וזה לשונו, ואין ראוי להההביל בדברים שתקנו הקדמונים או האחרונים, וישתדל האדם בכל מאמצי כחו ויכולתו לקיים אותו ענין, בין מתפלות ותחנונים בין מכל דבר שיהיה, ולא יתגדל בעיניו לומר אני תורתי אומנותי מה לי עם אלו העניינים, דהרי לכל דבר יש לו ענין וסגולה בפני עצמו, מה שמועיל התפילה לא יועיל התורה או המצוה וכן בהפכו, וצריך לאחוז בזה ובזה, וכן בענין התענית והלימוד כשגוזרין הצבור, לא יאמר החכם למה אבטל מלמודי תלמוד תורה כנגד כולם, יתפללו המה ואני על משמרתי אעמודה וה' חפץ במעשי יותר ממעשיהם, חלילה לבעל נפש שיאמר כך, כי אדרבה יותר מוטל על החכמים להתפלל אל ה' שהם מגינים על הדור, עכ"ל.

ופוק חזי מה שכתב מורנו הרב חסיד שבכהונה בספר שבט מוסר סוף פרק ל"א וזה לשונו, כיון דמצינו דאפילו מה שתלמיד עתיד לחדש נאמר בסיני, אין צריך לומר דברים הנוגעים לעיקר המצוות, אף דברי סייג או גדר או רמז או סגולה או רפואה שעמה משיג האדם שלימות הנפש, הכל רמוז בתורה, לכן אל יקל בעיניך מה שכתבתי באומרך רובם הן דברים שאינן מפורשין בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, דע דכל דבר היוצא מפי חכם החיוב עליך לקיימו, כי לא מפיו דוקא יצאו הדברים כי כבר קדמה היציאה מפי משה רבנו עליו השלום אדון הנביאים, וכללן בתורה דרך רמז באיזה פסוק או באות או בנקודה או בטעם, ולא ניתן רשות לגלותו עד שבא החכם שעליו גזר צור עולמים

לחדשו דזה חלקו מסיני וגילה אותו, וכן דור הולך ודור בא, מחדשים עוד ממה שקיבלו מסיני שלא נגלו לראשונים, דכל אחד ואחד מגלה חלקו דאין רשות לשום אחד ליכנס בתחומו של חבירו, עכ"ד ושפתים ישק, ועיין בספר עמודי שמים בהקדמתו, ומי חכם ויבן אלה נבון וידעם דדון מינה ומינה, אוסיפה לך כהנה וכהנה, ומעשה ידינו כוננה, טוב מלא **כף**.

כף זכות, יש זכות תולה, גדול המזכה בכסף מלא האיש החפץ חיים אוהב דבק מאח רח"ם רחמתי"ם, מחמד עינינו לנו לעינים, זרוע המיומן פאר הזמן, אשר בנה ישיבת **בית הילל** יכון בצדק לראש פינה, הלא הוא הגביר החכם המרומם אוהב את הצדקות אור יומם, כמוה"ר **אלעזר הילל ב' מנוח** נר"ו, ברכות לעד תחדהו לעילא מכל ברכתא, מחזיקנא ליה טיבותא, דפזר נתן בחיבה יתירה, גם את זה אפשיטי דספר"א מנו"ח **לכף**.

כף נחת, א"ם לבינה תקרא, ידו בצלח"ת, גבר חכם בעוז אהוב לשמים ולבריות פה מפיק מרגליות, הרב הכולל ב"ן מגדול בישראל, להלל זרע רב כמהר"ר **אברהם מנשה** נר"ו, בפועל כפיו יגי"ה אורו, וישלח אברהם את ידו מסדר סדר המערכה, ראה והתקין לקרבה אל המלאכה, ויפה כח הבן, חכמת אדם תאיר סופר מהיר, ידיד נפשי החכם השלם והכולל עצום ורב, ש"ם **משמעון** נר"ו, יד המרבה לבדוק לישנא יתירא לטפויי, י"ד וש"ם טוב סמא דחיי, בתבונות כפיו המעתיק אר"ש ממקומה, בשב"ט שמעון אמירה נעימה, אנא ה' תן להם כפעלם, כנפש האב וכנפש הבן שיש להם שכר טוב בעמלם, לעס"וק אהב בתורת ה' בהשקט ובבטחה, צל"ח רח"ב והיתה הרוחה ועל כל אחינו שבגולה, אפרוש את כפי אל ה' אלהי ונבנתה עיר על תילה, וקבצנו והצילנו מכף כל אויבינו, ונקומה ונעלה על ארצינו ועל נחלת אבותינו, אנה ה' הושיעה נא, וקיים לנו מה שהבטחתנו, ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רינה וכל עצי השדה ימחאו **כף**.

פי המדבר, קטן המחבר פה עיר עוז לנו **אזמיר** יע"א, בש"א לחדש הזה ראש חדשים, בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, מתוקה שנת הן גאלתי אתכם **אחרי"ת** כראשית להיות לכם לאלהים לחיים טובים ולשלום הצעיר

חיים פאלאג'י

ס"ט

פתח טוב פתחתי. הנה נא ערכתי

קמתי אני לפתוח לדודי, במט"ה אשר בידי, לאחזוקי טיבותא, לעילא מן כל ברכתא, להאי גברא בכור קריא רחמנא, יפרח כשושנה, החכם המרומם ה"ן גביר אור יומם כמוה"ר שמואל פיסואה נר"ו, יאיר אורו, חפץ חסד ומרבה להיטיב ובפרט עם לומדי

תורה, עובד את ה' מאהבה לעובדה ולשומרה, לעשות רצון קונו, לקוח את ספר התורה הזה חיים ברצונו, האיש החפץ חיים למען ילמד ליראה, עץ חיים תאוה באה, ואברכהו וארבהו, ברכות לעד תחדהוף ברוב הוגים, בבנים ובני בנים, אב שמח בשובע שמחות, חי ומלא ברכת ה' ברוב ההצלחות, אכי"ר יהיו לרצון אמרי פי החותם פה **אזמיר** יע"א בש"א לחדש סיון שנת וכל אשר **הוא עושה יהוה מצליח בידו** לפ"ק

לחיים טובים ולשלום

הצעיר **חיים פאלאג'י** ס"ט